

Гомельскі абласны выканаўчы камітэт
Галоўнае ўпраўленне ідэалагічнай работы,
культуры і на справах моладзі
Петрыкаўскі раённы выканаўчы камітэт
Установа адукацыі
«Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»

Жыцця палескага бяздонныя глыбіні

---

*народная духоўная культура
Петрыкаўскага раёна*

Мінск,
«Выдавецкі цэнтр БДУ»
2014

УДК
ББК
Х70

Падагульнай рэдакцыяй прафесара *В. С. Новак*

Рэцэнзенты:

загадчык аддзела міжкультурных камунікацый
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»,
доктар філалагічных навук, прафесар А.У. Марозаў;
вядучы навуковы супрацоўнік аддзела народназнаўства
ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»,
доктар гістарычных навук Г.І. Каспяровіч.

Выданне падрыхтавана ў межах навуковых тэм:

*«Петрыкаў і Петрыкаўшчына: сучасны стан духоўнай культуры, абрады і звычай»
(по догавору № 11-102 от «15» июня 2011 г.);*

*«Сучасны стан традыцыйнага фальклору і міфалогіі Беларускага Палесся:
жанры, міфасемантыка і паэтыка»*

*(Государственная программа научных исследований «История, культура, общество, государство»
на 2011 – 2015 гг. (ГПНИ «История, культура, общество, государство 1.4.07»)).*

Вставіть данные.

ISBN

© імя, 2014
© Афармленне. РУП «Выдавецкі цэнтр БДУ», 2014

АЎТАРСКІ КАЛЕКТЫЎ

ДЗЕМІДЗЕНКА *Алег Міхайлавіч* — доктар тэхнічных навук, прафесар, прарэктар па навуковай рабоце УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

НОВАК *Валянціна Станіславаўна* — доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

ІЗОТАВА *Вольга Вітальеўна* — кандыдат філалагічных навук, старшы выкладчык кафедры тэорыі і практыкі англійскай мовы УА «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт»;

ВЯРГЕЕНКА *Святлана Анатольеўна* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

НЕНАДАВЕЦ *Аляксей Міхайлавіч* — доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры грамадскіх дысцыплін Бабруйскага філіяла УА «Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт»;

ПАЎЛАВЕЦ *Дзмітрый Дзмітрыевіч* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

КАСТРЫЦА *Алена Аляксандраўна* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

ПАНКОВА *Наталля Міхайлаўна* — асістэнт кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

АЛФЁРАВА *Алена Генадзьеўна* — кандыдат філалагічных навук, загадчык сектара духоўных традыцый у народнай архітэктуры аддзела архітэктуры ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»;

МІХАЙЛЕЦ *Міхаіл Анатольевіч* — кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры этналогіі, музейалогіі і гісторыі мастацтваў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта;

ВАРФАЛАМЕЕВА *Тамара Барысаўна* — кандыдат мастацтвазнаўства, старшы навуковы супрацоўнік аддзела музычнага мастацтва і этнамузыкалогіі ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»;

БОГАНЕВА *Алена Міхайлаўна* — навуковы супрацоўнік сектара этналінгвістыкі і фальклору ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»;

БАСЬКО *Вольга Іванаўна* — спецыяліст аддзела традыцыйнай культуры і аматарскай творчасці ДУА «Інстытут культуры Беларусі»;

БУДНІК *Алена Міхайлаўна* — метадыст раённага арганізацыйна-метадычнага цэнтра аддзела культуры Петрыкаўскага раённага выкаўнаўчага камітэта;

ГЛУШЭЦ *Ірына Валер'еўна* — загадчык аддзела народнай традыцыйнай культуры ўстановы «Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці»;

КАВАЛЁВА *Рыма Магэстаўна* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры тэорыі літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта;

ШЫНКАРЭНКА *Вольга Карпаўна* — доктар філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай літаратуры УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

БОБРЫК *Уладзімір Ангрэевіч* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дэкан філалагічнага факультэта УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

ПАЛУЯН *Алена Мікалаеўна* — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

льскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

СТАНКЕВІЧ Аляксандра Аляксандраўна — доктар філалагічных навук, прафесар, прафесар кафедры беларускай мовы УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

РОГАЛЕЎ Аляксандр Фёдаравіч — доктар філалагічных навук, прафесар, прафесар кафедры рускага, агульнага і славянскага мовазнаўства УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

ВОІНАВА Алена Мікалаеўна — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай мовы УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

БАГАМОЛЬНІКАВА Наталля Аляксееўна — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай мовы УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»;

ПАЎЛАВА Алёна Пятроўна — аспірантка ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»;

ЦАЛКА Пётр Міхайлавіч — загадчык філіяла ДУК «Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава» ў г. Гомель;

КРУЧЭНКА Тамара Віктараўна — журналіст газеты «Гомельская праўда»;

ЗУБЕЛЬ Марыя Іосіфаўна — журналіст газеты «Гомельская праўда».

Аляксандр НАЎНЫКА,
старшыня Петрыкаўскага раённага выканаўчага камітэта

Петрыкаўшчына... Маляўнічыя краявіды, таямнічыя балоты, чароўныя дубровы, поўныя гарамі мясы, няспынная Прыпяць... На гэтай унікальнай і непаўторнай зямлі жывуць шчырыя, працавітыя, мужныя, улюбёныя ў сваю малую радзіму людзі. Кожны з іх — гэта скарб, у якім захавана тое, што дае сілу і жыццёстойкасць нашаму краю, што дапамагае супрацьстаяць усім перашкодам і з упэўненасцю глядзець у будучыню.

Невыпадкава на тэрыторыі Нацыянальнага парка «Прыпяцкі» праводзіцца фестываль этнакультурных традыцый «Покліч Палесся» («Зов Полесся»), які з'яўляецца святам народных талентаў. Падакрэслім, што непасрэдным куратарам гэтага мерапрыемства з'яўляецца Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка.

«Покліч Палесся» — незвычайны фестываль. Ён дае нам, палешукам, шмат магчымасцей. Калі арганізавалася свята, былі розныя меркаванні на яго конт — і станоўчыя, і адмоўныя. Але пасля таго як гэта мерапрыемства скончылася, людзі не пераставалі дапытвацца, калі бугзе наступны «Зов Полесся». Я вельмі рады, што этнакультурны фестываль стаў традыцыйным. Дзякуючы менавіта гэтаму святу, адкрыўся вялікі пласт маг-

чымасцей нашай культуры. Яна ёсць, а мы гэсьці не заўважаем, губляем...

У сувязі з гэтым, напрыклад, быў заключаны дагавор з установай адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны» на выкананне навуковага праекта з мэтай падрыхтоўкі кнігі, прысвечанай духоўнай культуры нашага раёна. Студэнты і выкладчыкі ўніверсітэта падрыхтавалі зборнік мясцовага петрыкаўскага фальклору, змест якога склалі звесткі пра абрады, звычаі, песні, легенды, паганні, малыя фальклорныя жанры, этналінгвістычныя матэрыялы. Лічу, што пакуль ёсць час і магчымасць, народную спадчыну трэба абавязкова захоўваць!

У вашых руках унікальнае выданне — аповед пра сапраўднае жыццё, запісаны з вуснаў саміх жыхароў Петрыкаўскага краю. У гэтай кнізе сабрана ўсё тое, што заўжды дапамагала знайсці правільны шлях у жыцці — народная мудрасць.

Упэўнены, што выданне бугзе цікавым не толькі жыхарам Петрыкаўшчыны, але і ўсім нашым гасцям, і людзям, неаб'якавым да захавання народных традыцый.

А зараз запрашаю вас здзейсніць падарожжа ў таямнічы свет народнай духоўнай культуры.

Алег ДЗЕМІДЗЕНКА,

прарэктар па навуковай рабоце ўстанова адукацыі
«Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны», доктар тэхнічных навук, прафесар

«На Беларусі Бог живе» — так кажа мой просты народ...» Менавіта гэтыя словы Уладзіміра Караткевіча прыгадваюцца, калі прыязджаеш на Петрыкаўшчыну, з яе таямнічымі лясамі і чароўнымі люстэркамі вадаёмаў, унікальным раслінным і жывёльным светам, шчырымі і гасціннымі людзьмі. Гэта палеская старонка — гэткі рай зямны, дзівосны і загадкавы, таямнічы і па-свойму непаўторны.

Петрыкаўшчына, аднак, знакаміта не толькі сваімі прыгожымі краявідамі. Шчырую цікавасць і пільную ўвагу выклікаюць мясцовыя абрады і звычаі, легенды і паганні, прыказкі і прымаўкі, песні і прыпеўкі — усё тое, што мы называем духоўнай спадчынай народа, яго душой. Беларуская Палессе, з'яўляючыся адным з самых цікавых у этнакультурных адносінах куткоў славянскага свету, найбольш поўна захавала ў разнастайных праявах архаічныя элементы традыцыйнай народнай духоўнай і матэрыяльнай культуры. Невыпадкова менавіта на тэрыторыі Петрыкаўшчыны праводзіцца цудоўны фестываль этнакультурных традыцый «Покліч Полесся».

Багатыя духоўныя традыцыі палешукоў, створаныя на працягу стагоддзяў, увабралі ў

сябе муграсць і вопыт нашых продкаў. Як наша генетычная памяць, вытокі нацыянальнай самабытнасці і непаўторнасці, яны, трапятліва захаваныя папярэднімі пакаленнямі і ашчадна перададзеныя нам, патрабуюць да сябе выключна беражлівых адносін. Зберагаць і развіваць разнастайныя формы і традыцыі народнай культуры — абавязак кожнага чалавека. Пытанні захавання, вывучэння і папулярызацыі духоўнай і матэрыяльнай спадчыны беларусаў сталі прагметам дзяржаўнай увагі.

Зсталося сёння не так многа тых людзей, ды і то пераважна сталага ўзросту, якія памятаюць свае колішнія абрады, звычаі, песні, прыказкі, прымаўкі, казкі, легенды, паганні. Менавіта ўспаміны саміх носьбітаў аўтэнтычных традыцый, запісаныя ў палявых экспедыцыях, і змогуць дапамагчы захаваць для нашчадкаў духоўную культуру ў выглядзе друкаваных выданняў, прысвечаных мясцовай фальклорна-этнаграфічнай спадчыне.

Хочацца пажадаць усім жыхарам Петрыкаўскага раёна моцнага здароўя, поспехаў, шчасця. Доўгіх гадоў жыцця вам, палешукі!

МЯСЦОВАЯ СПЕЦЫФІКА КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВАГА ФАЛЬКЛОРУ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Звернемся да характарыстыкі асобных лакальных традыцый каляндарна-абрадавага фальклору Петрыкаўскага раёна, яго калядна-навагодняга комплексу, які, сведчаць фактычныя матэрыялы, захоўвае агульна-этнічную аснову і ўключае наступныя кампаненты: абходныя шэсці калядоўшчыкаў, абрад ваджэння казы (каня, жорава і інш.), святкаванне «трох куццяў», прыкметы і павер'і, звязаныя з імі, рытуал загукання марозу, варажба, выкананне велічальных калядна-шчадроўных песень і інш. Засяродзім увагу на мясцовых асаблівасцях названых кампанентаў у розных вёсках Петрыкаўшчыны. Напрыклад, абрад калядавання ў в. Навасёлкі Петрыкаўскага раёна адбываўся вечарам 13 студзеня. Хадзілі з казой па хатах, выконваючы велічальна-віншавальныя песні, у адной з якіх («Ой, у полі, полі тры дарогі») важным матывам з'яўляўся матыў вернасці каня свайму гаспадару:

*Ой, у полі, полі тры дарогі,
Святы вечар, тры дарогі.
Паміж тых дарог Іванка з канём,
Святы вечар, Іванка з канём.
На кані сядзіць і з канём гаворыць,
Святы вечар, з канём гаворыць.
— Ой, коню, коню, я цябе прадам,
Святы вечар, я цябе прадам.
Іванка-пане, не прадай мяне,
Святы вечар, не прадай мяне.
Не прадай мяне, дзяржы для сябе,
Святы вечар, дзяржы для сябе.
Колькі мы былі ў турэцкай зямлі,
Святы вечар, у турэцкай зямлі.*

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Цітаўны, 1928 г. н.

✧ Калядавала звычайна ў гэтай мясцовасці некалькі гуртоў, прымалі ўдзел і дарослыя, і дзеці. Як падкрэслілі інфарматыры, у іх мясцовасці «калядаванне і шчадраванне — адно і тое ж» (запісана ў в. Навасёлкі Петрыкаўскага р-на ад Серады Еўдакіі Цітаўны, 1928 г. н.). Абраду хаджэння з зоркай не было. Даследчык А. С. Фядосік, характарызуючы народную творчасць Петрыкаўскага раёна, адзначыў, што ў яго роднай в. Кашэвічы «на

багатую куццю хлопцы і дзяўчаты хадзілі шчадраваць, вадзілі «казу», «жураўля», «каня». Даводзілася назіраць у пачатку 30-х гадоў ваджэнне «каня» ў вёсцы Кашэвічы. Ролю «каня» іграў Пугач Арсень. Каркас «каня» абцягвалі белым палатном; вельмі падобнай да сапраўднай была галава, вочы рабіліся з маністаў, грыва з конскіх валасоў. Калі «конь» скакаў, разам з ім танцавалі хлопцы і дзяўчаты пад ігру гармоніка і спявалі» [1, с. 590].

У в. Навасёлкі адзначалі тры куцці. Гэты факт даволі ўпэўнена пацвердзіла жыхарка вёскі Еўдакія Цітаўна Серада, 1928 г. н.: «Адзначалі ў нашай вёсцы тры куцці: галодная, багатая, бедная». Заклікалі мароз на першую куццю: «Вечарам садзяцца за стол і гукаюць Дзеда Мароза: „Мароз, Мароз, хадзі куццяваць, на лета не бываць, бо будзем жалезнымі пугамі адганяць»». Змест прыведзенай славеснай формулы звязаны з ідэяй засцярогі будучага ўраджаю. Невыпадкова прыгадваецца выкарыстанне такога прадмета, як «жалезная пуга», высокі сяміятычны статус якой у традыцыйнай культуры забяспечваўся прыроднымі ўласцівасцямі жалеза: «Прыродныя якасці жалеза — моц, цвярдзіна, трываласць, а таксама сувязь з агнём падчас апрацоўкі абумовілі выкарыстанне вырабаў з жалеза ў якасці ўніверсальных аб'яргаў» [2, с. 164]. Паколькі касе як вырабу з жалеза надаваліся апатрапейчныя ўласцівасці, можна меркаваць, што і ў цэлым рытуал заклікання марозу ажыццяўлялі з засцерагальнай мэтай. Як адзначылі інфарматыры, тое сена, на якім стаяў гаршчок з куццёй, мела магічнае значэнне і захоўвалі яго да Крышчэння: «На Крышчэнне раненька аддаюць карове» (в. Навасёлкі).

Абрад калядавання ў в. Бобрыкі адбываўся 13 студзеня, калі «збіраліся невялічкімі кучкамі людзі і хадзілі па ўсіх хатах калядаваць», абавязковымі былі «прадстаўленні з казой».

У в. Багрымавічы ўдзельнікі каляднага шэсця не толькі казу вадзілі, але і хадзілі са «звездой», прычым толькі мужчыны: «Яшчэ ў нас хадзілі звездары ... Я толькі помню, як рабілі з кардона шасцігранную звезду, унутры ставілі ікону, запальвалі свечку. Песні пелі, звязаныя з нараджэннем Бога, у чэсць Ісуса Хрыста» (запісана ў в. Багрымавічы ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.).

У г. п. Капаткевічы і казу вадзілі, і зорку насілі: «Каза ідзе першая і нясе красную зорку на длінным шасце» (запісана ў г. п. Капаткевічы ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.). Распаўсюджанай была песня «Як пайшла Каляда...», цэнтральным матывам якой з'яўляецца ўшанаванне антрапамарфічнага персанажа Каляды, што пайшла «ды па вуліцы гуляць, сабе адзёжку здабываць»:

*Як пайшла Каляда ды к Ганулі паг вакно,
Як пайшла Каляда ды к Ганулі паг вакно,
А Гануля-маладзіца ёй хусцінку дала,
А Гануля-маладзіца ёй хусцінку дала...*

У в. Турок у каляднай працэсіі ўдзельнічалі толькі хлопцы. Найбольш характэрнымі маскамі ражаных былі маскі ваўка і кабылы. Паводле запісаў, зробленых даследчыкам М. Макарацковым у гэтай мясцовасці, «пасля дазволу гаспадароў у хату заходзіў павадыр з ваўком, а затым ужо цыган ехаў верхам на кабылцы. Воўк кідаўся пад ногі гаспадарам, ускакваў на лаву, на палок ля печы, задзіраў галаву і выў, палохаў на печы дзяцей. Паводыр жа патрабаваў шчодры, пры гэтым кажучы: «Гаспадару, давай шчодры, бо гэты звяруга ўсіх паесць» [3, с. 33]. У абрадзе калядавання на Петрыкаўшчыне прысутнічала не толькі маска казы, але і маскі жураўля, каня (в. Кашэвічы), а таксама ваўка і кабылы (в. Турок). Паводле сведчанняў інфарматараў, з зоркай у іх мясцовасці амаль не хадзілі.

Абрад калядавання ў в. Белін, як і ў іншых вёсках Петрыкаўскага раёна, адбываўся на другую куццю: «Таксама на стары Новы год павінны хадзіць калядоўшчыкі» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.).

Калі характарызаваць цыкл мясцовых каляда-на-велічальных песень, то варта зазначыць спачатку іх выразны дыферэнцыраваны характар. «У беларусаў і ўкраінцаў, як і ў іншых славянскіх народаў, распаўсюджаны дыферэнцыраваны тып абрады калядавання. Знешняй прыкметай гэтага тыпу абрады служыць калядаванне каля хат, на двары пад акном ці ў самой хаце, а таксама дыферэнцыраваныя калядкі, якія выконваюцца для кожнага асобнага члена сям'і з пажаданнем яму асабістага поспеху, дабрабыту, дастатку і шчасця яго сям'і» [4, с. 101]. У в. Нава-сёлкі калядоўшчыкі менавіта пад вокнамі хаты пачынаюць шчадраваць, у в. Бобрыкі калядоўшчыкі таксама збіраюцца пад вокнамі хаты і выконваюць песню «Святы вечар», адрасаваную гаспадару.

У в. Чалюшчавічы абрад шчадравання напярэдадні Новага года суправаджаўся ваджэннем каня: «Калядоўшчыкі падыходзілі да хаты і прасілі дазволу пакалядаваць. Калі ім дазвалялі, яны пачыналі скакаць разам з канём, песні спяваць, велічаць гаспадара:

*Ой, добры вечар, пане гаспадару,
Святы вечар!
Ці спіш, ці ляжыш, ці паціху сядзіш?
Святы вечар!
Устань з пасцелі, адчыні дзверы,*

*Святы вечар!
Адчыні дзверы, зажыгай свечы,
Святы вечар!»*

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

✧ Паводле сведчанняў інфарматара, крыжы, якія гаспадар маляваў на трэцюю куццю на вокнах і дзвярах хаты, прызначаліся для таго, каб «не ўвайшоў чорт у двор, штоб сям'ю не рассварыў, штоб сям'я жыла добра, а дамавы ў хлявах скаціны не чапаў» (запісана ў в. Кашэвічы ад Сакавец Надзеі Іванаўны, 1920 г. н.).

У в. Другая Слабодка, калі адзначалі першую куццю ў мясцовай традыцыі, было прынята хадзіць адзін да аднаго ў госці: «У гэты вечар адзін да аднаго хадзілі ў госці, выпівалі, гулялі» (запісана ў в. Другая Слабодка ад Клеўжыц Надзеі Сцяпанаўны, 1924 г. н.). Абрад калядавання ў гэтай мясцовасці быў звязаны з другой куццёй, калядоўшчыкі вадзілі казу і насілі «звязду». Інфарматары адзначылі, што ў іх мясцовасці на Каляды было прынята «есці семкі і пляваць на пол, штобы ўраджаі быў добры» (запісана ў в. Кашэвічы ад Сакавец Надзеі Іванаўны, 1920 г. н.).

У в. Белка вадзілі на Каляды і казу, і мядзведзя, прычым давалі розныя тлумачэнні выкарыстання гэтых масак: калі казу лічылі апекуном ураджаю, то з мядзведзем звязвалі багацце і здароўе: «Вадзілі мядзведзя, каб былі ўсе багатыя, здаровыя, моцныя, як мядзведзь». У каляднай свіце былі пераапанутыя ў «Бабу, Дзеда, Смерць, Цыганак», увасаблялі духаў памерлых: «Вобразам зімы ў хату заходзілі духі, якія сачылі за ўсім, што адбывалася» (запісана ў в. Белка ад Вальнец Веры Паўлаўны, 1937 г. н.). У в. Кацуры калядоўшчыкі, якія пачыналі шчадраваць з 13 студзеня, «пераадзяваліся, адзявалі кажухі, іх выварачвалі, адзявалі маскі, адзявалі казла».

Масленічныя абрады і песні ў сістэме земляробчага календара займаюць прамежкавае становішча, знаходзяцца на мяжы паміж зімовым і веснавым цыкламі. З Масленіцай, паводле сведчанняў Марыі Сцяпанаўны Плікус, 1930 г. н., з в. Кацуры былі звязаны такія рытуалы, як частаванне бабай-павітухай унукаў гасцінцамі, ушанаванне бабкі-павітухі: «На ўтары дзень бабку-павітуху сажалі на сані, запрагалі коні, а ў каго не было коней, самі цягалі бабку па сялу і крычалі: «Если ты, баба, яшчэ не ўгосціш, то мы цябе скінам у снег» (в. Кацуры). Бабка-павітуха зноў частавала сваіх унукаў. Калі вазілі яе па сялу, то выконвалі песню:

*Масліная, шчаслівая,
Працягніся да Вялікадня!
Масліная, шчаслівая, белая вутка,
Нясі сыру, масла да няхутка.
А хто сыру не дае,
Няхай таму сгніе.*

Абрад гукання вясны на Петрыкаўшчыне, як паведамлі жыхары в. Макарычы, адбываўся «на масленым тыдні». Асноўныя структурныя элементы гэтага абрады наступныя: выбар на ролю «Вяс-

ны» прыгожай маладой дзяўчыны, запальванне вогнішча, спальванне чучала зімы, ваджэнне карагода, выкананне песень-вяснянак, падрыхтоўка каравая для гукання вясны, што сведчыла аб аграрнай магіі. Сюжэты вяснянак, запісаных на Петрыкаўшчыне, звязаны найперш з матывамі «дароў вясны», замыканнем зімы і адмыканнем вясны, нядбайнай працы маладзіцы і інш.

У структуры абраду гукання вясны ў в. Славінск важнае месца займалі такія элементы, як падрыхтоўка каравая, яго упрыгожванне. «Усякалі ёлку, каб засадзіць гэту ёлку ў каравай, прыбіралі ёлку кветкамі» (запісана ў в. Славінск ад Пінчук Марыі Антонаўны, 1932 г. н.), шэсце хлопцаў і дзяўчат з ёлкай па вуліцы за сяло, ваджэнне карагода вакол ёлкі. «Ставілі ёлку на горцы і вадзілі карагод кругом ёлкі, скакалі і спявалі песню ў карагодзе:

*Ой, на горы зайка сцэлеца, сцэлеца,
А на мяне хлопцы гзівяцца, гзівяцца.
Хочуць хлопцы зайка зловіці,
Дай у горшчыку зварыці.
А наш зайка обморочыўся,
За тые воруечка перэкоціўся»*

Запісана ў в. Славінск
ад Пінчук Марыі Антонаўны, 1932 г. н.

✧ Факт прысутнасці хлеба ў прыведзеным абрадзе гукання вясны сведчыць аб яго аграрна-магічнай скіраванасці. «З ім (хлебам) сустракалі вясну, яго аддавалі як частаванне-ахвяру зямлі, спадзеючыся, што гэтым можна забяспечыць ураджай; пячэнне ж у выглядзе птушак было адной з форм — больш позняй — гэтага абрадавага хлеба» [5, с. 75-76].

Вясну гукалі ў в. Кашэвічы на Дабравешчанне (Благавешчанне), як правіла, удзельнічалі ў абрадзе толькі дзяўчаты, якія «ідуць к сабе на прызбы і пянюць:

*А ў нас сёння Благавешчанне! Гу!
Руднецкія гэзвачкі, перайдзіце к нам! Гу!
А ў нас хлопчыкі — гэзшовы тавар! Гу!
Па гэзвяць на шэляг — гэзсяты падгачы! Гу!
Руднецкія хлопчыкі, перайдзіце к нам! Гу!
А ў нас гэзвачкі — гарагі тавар! Гу!
Па сто рублёў каса, па тысячы краса! Гу!»*

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Маставой Паліны Іванаўны, 1920 г. н.

✧ Як і ў іншых мясцовасцях Петрыкаўшчыны, распальвалі вогнішча, скакалі цераз яго, вадзілі карагоды, а таксама «рабілі выявы птушак, якія прылятаюць раней. З імі яны гуляюць у садах, кладуць сабе на галовы, кідалі ў рэчку або хавалі ў салому і спявалі песні, каб яны прыляцелі» (запісана ў в. Кашэвічы ад Маставой Паліны Іванаўны, 1920 г. н.).

Велікодны абрадавы комплекс на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна прадстаўлены такімі момантамі, як падрыхтоўка святочнай ежы і яе асвячэнне ў царкве («у асноўным у царкву насілася пасха — булка, на якой зверху абавязкова павінен быць крыж з цеста, пафарбаваныя яйкі,

а таксама што-небудзь з мяса» (в. Белін)), распальванне вогнішча, якое, паводле народных уяўленняў, «сваім святлом выклікае хутчэйшы надыход вясны» (в. Белін), гульня ў біткі («пераможцам лічыўся той, у каго больш моцнае яйка» (в. Белін), наведванне родзічаў (з «пасхай» і фарбаванымі яйкамі), качанне велікодных яек з горкі і шлюбныя варожбы («капаліся ў зямлі пяць ямчак адна за адной. Праз іх гуляючыя кацілі свае фарбаваныя яйкі: калі чыё-небудзь пападала ў другую ямку, гэта азначала, што ён ажэніцца праз два гады, калі яйка пералятала праз усе ямки, то гэта азначала, што ён ажэніцца ў гэтым годзе» (г. п. Капаткевічы). Абавязковым быў удзел у царкоўнай службе. Варта адзначыць, што ў народзе вялікае значэнне надавалася самой падрыхтоўцы да Вялікадня.

З мэтай засцярогі «ад скурных хвароб» трэба было «да заходу сонца ўсім вымыцца» (в. Навасёлкі). З'ява валачобніцтва не характэрна для фальклору Гомельшчыны, аднак, паводле ўспамінаў Еўдакіі Ціханаўны Серады, 1928 г. н., з в. Навасёлкі, у іх мясцовасці «перад Вялікднём сабіраўся хор валачобнікаў, які на Вялікдзень хадзіў з аднаго краю вёскі да канца з песнямі». У іншым значэнні жыхары в. Багрымавічы ўжываюць слова «валачобнікі», што вынікае з мясцовай спецыфікі рытуалу наведвання «валачобнікамі» хросных: «Хадзілі толькі да родных, бабы і дзеда, цёцькі, дзядзькі» (в. Багрымавічы). Абавязковым на Петрыкаўшчыне падчас велікодных святкаванняў было наведванне могілак, дзе «паміналі памёршых, насілі яйкі, кулічы» (г. п. Капаткевічы), «на Вялікдзень хадзілі на кладбішча і лажылі на магілкі свечаныя яйца» (в. Кацуры). У в. Макарычы, як правіла, «малыя дзеткі прыходзяць за валачобным, ...еслі я крысціла дзіця, значыць, мой крэснік должэн прыці ко мне з валачобным».

З Вялікаднем звязаны шматлікія міфалагічныя ўяўленні. Лічылі, што засцерагчыся ад ведзьмаў можна, калі «высушыць скарынкі пасхі, стаўчы іх і пакласці ў гарэлку» (в. Белін), з мэтай павелічэння ўрадлівасці нівы і засцярогі яе ад граду «косткі з велікоднага стала закопвалі на полі» (в. Белін). У в. Навасёлкі таксама ім надавалі магічнае значэнне, закопвалі іх у канцы поля і выкарыстоўвалі «ад граду, усякіх напасцяў».

Нашы продкі выконвалі розныя магічныя дзеянні ахоўнага характару, каб забяспечыць свой дабрабыт, дастатак. Прадудцыравальна-магічны характар шматлікіх рытуалаў на Юр'я раскрывае ўласцівае для беларусаў Гомельскага Палесся архаічнае багацце народных павер'яў і вераванняў, прымхаў і забабонаў. Цікава, што, акрамя вядомых у класічнай беларускай юраўскай традыцыі дзеянняў, ёсць шмат самабытных лакальных версій, якія сведчаць аб адметным творчым характары мыслення беларусаў-палешукоў, міфалагічнасці іх светаўспрымання. У в. Славінск Петрыкаўскага раёна народная традыцыя забараняла выконваць на Юр'е якую-небудзь работу, напрыклад, «выпякаць хлеб, пякці бліны, каб не спякці росу». Каб засцерагчы карову ад драпежных звяроў, «перад выхадам на пашу на першы дзень у хляву каля дзвярэй клалі

ніці з кроснаў, каб карова пераступіла гэтыя ніці. Гэта рабілі для таго, каб не напаў звер у лесе на карову» (запісана ў в. Славінск ад Белакур Надзеі Рыгораўны, 1949 г. н.).

На Юр'е ў в. Аціркі быў зафіксаваны звычай «хадзіць гасцяваць»: «Колісь хадзілі ў Навасёлкі ў госці к родным» (запісана ў в. Аціркі ад Шабалтас Васіля Іванавіча, 1928 г. н.). Калі ў гэтай вёсцы выганялі кароў у поле, то чыталі малітвы, «а тую палку, што выганялі, трэба несці дадому, штоб карова зразу дадому не бегала, пасцілася і возвращчалася тожэ дадому» (запісана ў в. Аціркі ад Шабалтас Васіля Іванавіча, 1928 г. н.). Таксама ў мясцовай традыцыі ў гэты дзень «галлё затыкаюць у сцяну, у хаце, над дзвярыма, у хляве. Эта ў асноўным свечаная верба, якую свецяць на Вербную нядзелю і даюць людзям, хто сам не мог схадзіць у царкву пасвяціць». Паводле ўспамінаў вяскоўцаў, «на Юрэй ведзьмары ложаць поклад пад парог, каб зрабіць урэд хазяйніку».

Напярэдадні юраўскага свята ў в. Кашэвічы дзяўчаты збіраліся ў полі і выбіралі самую прыгожую дзяўчыну. Хоць і не называюць інфарматары імя гэтай багіні, у гонар якой ладзілі святкаванне і вадзілі карагоды, аднак з тэксту этнаграфічных аповедаў вынікае, што гэта не хто іншая, як Ляля — багіня, у гонар якой святкавалі закліканне вясны: «Перад святым Ягорыем усе дзяўчаты выходзілі ў поле. Там яны выбіраюць самую прыгожую дзяўчыну, упрыгожвалі яе і вадзілі каля яе карагоды. Потым гэтую дзяўчыну саджалі на лаву, з аднаго боку ставілі малако, смятану, з другога — хлеб. А ўсе астатнія вадзілі карагод і прасілі, каб у іх было ўсё» (запісана ў в. Кашэвічы ад Маставой Паліны Іванаўны, 1920 г. н.). Названыя вышэй малако, смятана, хлеб — своеасаблівае ахвярапрынашэнне для багіні, каб яе ўлагодзіць і заручыцца падтрымкай у гаспадарчых справах, каб паспрыяць ураджайнасці, бо менавіта з ёю і звязаны хутчэйшы прыход вясны. Прыведзены фрагмент абраду, які звязаны з ушанаваннем Лялі, сведчыць аб захаванні ў вуснай традыцыі вяскоўцаў рэшткаў язычніцкіх уяўленняў. Выганяючы на Юр'е карову ў поле, гаспадыня тройчы са свечкай у руках абыходзіць вакол яе і прамаўляе замоўныя словы.

У абрадзе праводзілі русалкі на Петрыкаўшчыне прымалі ўдзел і дзяўчаты, і хлопцы, паміж якімі адбываўся своеасаблівы «гульнёвы» паядынак: «Дзяўчыны перакульваліся цераз галаву з вянкам, а хлопцы ў гэты час адбіралі вянкi» (запісана ў в. Белка ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.). Тыя дзяўчаты, якія здолелі захаваць вянок, выкарыстоўвалі яго для варажбы аб шлюбe: «Кідалі на рэчку і глядзелі, у якую стору паплыве вянок, адтуль і чакай суджанага, калі патоне — не жыць доўга дзяўчыне» [запісана ў в. Белка ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.]. Хлопцы ў мясцовай русальнай традыцыі выконвалі і такія дзеянні: імкнуліся «зацягнуць русалку ў ваду» або абліць вадой з вядра па дарозе дадому.

Што датычыць мясцовай характарыстыкі сёмушна-траецкай абраднасці, то варта адзначыць, што асноўныя яе элементы — гэта ўпрыгожванне асвечанай зелянінай хаты («ламалі галінкі з ліпы або з клёну (часцей) і ўтыкалі ў кож-

най хаце (комнаце)» — в. Белін), а таксама завітанне вяноў («хадзілі ў лес і звязвалі верхавінкі маленькіх бяроз у выглядзе вянка» — в. Белін) і абрад кумлення. Як патлумачылі мясцовыя жыхары, гэтыя абрадавыя дзеянні былі звязаны з ушанаваннем расліннасці, з закліканнем добрай ураджайнасці. Паводле ўспамінаў Ніны Фёдараўны Маславай, 1920 г. н., пасвечаную зеляніну выкарыстоўвалі з мэтай засцярогі свойскай жывёлы ад хвароб: «Таксама галінкі чаплялі на кожны хлёў (сарай), дзе ёсць жывёла, каб ніякая хвароба не прыстала». Апатрапеічную функцыю выконвалі і пасвечаныя кветкі, якія звычайна клалі за ікону.

Не для ўсіх мясцовасцей Гомельшчыны характэрна Купалле. Калі жыхары Ельшчыны падчас гутарак з імі сцвярджалі, што Купалле здаўна не святкавалі на тэрыторыі раёна, то ў вёсках Петрыкаўскага раёна жыхары падрабязна знаёмлі з тым, як адбываўся гэты абрад, і пры гэтым спявалі купальскія песні. Напрыклад, на падставе этнаграфічных звестак, зафіксаваных у в. Белін, можна нават рэканструяваць структуру купальскай абраднасці: збор лекавых траў і кветак раніцай і асвячэнне іх у царкве («Яшчэ з раніцы хадзілі сабіраць кветкі або лячэбныя травы, хадзілі ў царкву і свяцілі іх» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.); збіранне старых рэчаў для распальвання вогнішча («У агонь брасалі старое адзенне і абутак для таго, каб абнаўлялася жыццё» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.); ваджэнне карагодаў вакол вогнішча і выкананне песень («Пакуль агонь быў вялікі, вадзілі карагоды вакол яго і спявалі песні. Часцей за ўсё такую, як „Купалінка» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.); купанне ў рацэ, калі ўжо «пачынала віднець» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.).

З філасофіяй працягу жыцця мясцовыя жыхары звязвалі спальванне старызны на купальскім вогнішчы: «Спальвалі старыя рэчы, каб „абнаўлялася» жыццё» (запісана ў в. Белін ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.).

Аб тым, што купальская абраднасць як сістэма тоіць у сабе шмат паэтычных момантаў, сведчаць і тлумачныя інфарматары аб тым, чаму трэба было абавязкова пакупацца раніцай, калі толькі пачынала ўзыходзіць сонца: «Казалі нашыя продкі, што калі ўзыходзіць на небе сонца, яно таксама «купаецца» ў вадзе, пагэтаму чалавеку і трэба купацца з першымі праменьнямі» (в. Белін). Важным момантам у мясцовай сістэме купальскай абраднасці з'яўляліся засцярогі ад ведзьмаў. З гэтай мэтай «асабліва збіралі чартапалох і ставілі ў хаце ці перад ганкам, каб ведзьмакі не змаглі зайсці» (в. Белін), «у гумне і канюшнях вешаюць вянкi з асвечаных зёлак, каб не дапусціць ведзьм» (г. п. Капаткевічы). Не асуджалі ў гэтую ноч і «ўсялякія бясчынствы: здымалі з пяцель вароты, падпіралі ў хатах бярэнам дзверы і інш.» (г. п. Капаткевічы).

Праведзенае асэнсаванне палявых экспедыцыйных матэрыялаў, запісаных у вёсках Петрыкаўскага раёна, дазволіла вызначыць узроўні выяўлення лакальнасці асобных фальклорна-этнаграфічных з'яў, што пацвярджае актуальнасць тэзі-

са Б. М. Пуцілава аб тым, што «фальклорная традыцыйная культура ў сваім канкрэтным нападзенні заўсёды рэгіянальная і лакальная» [6, с. 146].

Літаратура

1. Фядосік, А. С. Фальклор Петрыкаўшчыны / А С Фядосік // Памяць: Гіст.-дак. хроніка Петрыкаўскага р-на / рэд.-укл. Р. Феранц. — Мінск: Ураджай, 1995. — С. 589-598.
2. Агапкина, Т. А. Очерки весенней обрядности Полесья / Т. А. Агапкина // Славянский и балканский фольклор. — М.: Индрик, 1995. — С. 21-107.
3. Макароў, Мікола. Каб не перасыхала крыніца. Фальклорна-тэатральная традыцыя на Гомельшчыне / Мікола Макароў. — Гомель: Беларус. агенства навук.-тэхніч. і дзелавой інфармацыі, 1994. — 62 с.
4. Астахова, Е. А. Современная жизнь традиционного фольклора Ярославской области / Е. А. Астахова // Живая старина. — 1999. — № 4. — С. 2-4.
5. Артеменко, Е. Б. Фольклорное текстообразование и этнический менталитет / Е. Б. Артеменко // Традиционная культура. — 2001. — № 2. — С. 11-17.
6. Путилов, Б. Н. Фольклор и народная культура. — СПб.: Наука, 1994. — 238 с.

ЗІМОВЫЯ АБРАДЫ, ЗВЫЧАІ, ПЕСНІ

ПІЛІПАЎКА

✧ У пост не жаніліся, бо гэта вялікі грэх. На «Вадзенне» ў Піліпаўку хадзілі пад хаты і спявалі, а гаспадары давалі грошы, каб тыя купілі лён. Але лепш давалі лён ім, а яны даўжны былі да дня (за ноч) спраць і сткаць палатно. Потым палатно ўнесці ў цэркаў.

Песні пелі царкоўныя, пра Ісуса Хрыста:

*Нарадзіўся сын Божы, дзіва Марыя,
Да дзіва Марыя да нарадзіла Божяга сына.*

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.
студэнткай Мяжэнька А. (2003г.)

✧ Піліпаўскі пост пачынаецца з 28 лістапада і цягнецца аж да самых Каляд. Асноўным заняткам на гэтае свята ў жанчын было ткацтва і працэнне. Яны выконвалі сваю працу пад лучыну, таму што лампачак тады яшчэ ў нас не было.

Казалі раней: «Што ў вялікі Піліпаўскі дзень спрадзеш, то і патчэш.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ Это ўвесь декабр, дваццаць семага нябра, шэсць нядзель прадуць, кудзелю круцяць, да шостага чысла январа ўсё Піліпаўка ідзець. Мужчыны малоцяць жыта, з поля папрывозяць, яшчэ ляжаць цюкі, жыта малоцяць, авес, грэчку, усе, а бабы прадуць. Сама работа ў бабы, а ўжэ ў пост кросны становяць. У мясоед тожэ это яшчэ дзень

малы, хто працэ, а пост — ужэ туды дзень вялікі, само то кросны ткуць.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Глушко Марыі Сямёнаўны, 1934 г. н.
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Было ў нас такое свята Вадзенне 4 дзекабра. Гэта свята азначае Увадзенне Св. Дзевы ў храм, калі было 3 года ёй. Ну як яго ў нас азначалі. За адну ноч не больш чым 13 жанчын збіралі па дамам лён. За гэтую ж ноч ткалі палатно і насілі яго ў цэркву.

Пелі «святых» песні. Ведаю, што на Вадзенне самы тоўсты лёд на рацэ. Мой бацька казаў: «Вадзенне зіму прывяло». Але ж часта была перамена пагоды. На Вадзенне зіма ўводзіцца, але ж Вадзенне ламае льдзеньне.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.
студэнткай Мяжэнька В., Машаковай А.

✧ На Піліпаўку вязалі, пралі кудзелі, ушывалі. Вязалі ілі кофты, чулкі. Спявалі песні, паставыя песні (выконваліся ў час поста):

*Па быстрой рэчаньке чаўночак плыве,
А ў том чаўночку малойчык сядзіць,
У правай ручанцы вяселцэ дзяржыць,
А ў левай ручанцы шчучы грабянец,
Расчашу я русу косу дыў пушчу на вогу;
— Ой, пльвіце, русы кудры, да да майго роду,
Накажыце маёй жане,
няхай тужыць па мне, а яна атвячае:
— Няхай па ёй тужыць агонь да вада,
А не я буду тужыць, сама малада,
Красаў ён аганёчак з маіх вочаня,
Сёк ён лучынаньку з майго лба.
— Ох, міла мая, няпраўда твая,
Красаў я аганёчак, ды і з крамяня,
А сек я лучынаньку са смаловага пня.*

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Дзмітрыем (2008 г.)

КАЛЯДЫ

✧ Ражджаство Хрыстова (дзень, калі нарадзіўся Хрыстос) — гэта хрысціянскае свята — 25 дзекабра. Новы год пачынаўся на сёмы дзень пасля рождзення Ісуса Хрыста. До людзей нібы спусціўся Божы ангел і сказаў: «Не пугайцеся, я вам гавару вялікую радасць: сёння радзіўся Хрыстос Гасподні. І вот вам знак: вы найдзеце дзіця ў пялёнках.»

Свято само пачынаецца 24 дзекабра (6 январа) з усходам першай вячэрняй зvezды, то быццам гаворыць аб тым, што радзіўся сын Божы. Тады канчаецца Піліпаўскі пост. Перад абразамі запальваюць свечкі, моляцца Богу і вячэраюць. На наступны дзень ходзяць зvezдары. Ім давалі розныя пачастункі: бліны, сало, калбасу, канфеты.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткай Чэрнянок І., Флерка Н., Лемязя Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Казу вадзілі, гарелку пілі, гулялі в «Царей»: сабіралася група хлопцаў, дзелалі цыгана, двух цыганак і прастыя хлопцы.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1922 г. н.,
студэнтамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

Была куцця простая, багатая і куцця галодная.
Куцця рабілася так: ячмень у ступе апарвалі, таўклі (у горшчыке). А калі гатова, паставіш на стол і задам адыходзіш да дзвярэй. Калі пападзеш у дзверы — вераб'і не бачаць муць твае.

На куццю запрашалі Мароза, каб ён прыйшоў зараз, а ўвесну, калі пасеўная, яго не было.

На Каляды пераапрааналіся (выверналі кажуха). Каза — сімвал Каляд. Калядавалі па 7 чалавек (магічнае чысло).

Каляднымі песнямі выхвалялі хазяіна, хазяінку дома:

*Ну ж ты, козенька, ну ж ты, небога,
Дый расхадзіся, развесяліся,
Паядом к даму, гаспадарскаму.
Гаспадар сядзіць, на казу глядзіць.
Прыступае блізка, скаланейса нізка
І к гаспадару, і к гаспадыне.
А наша каза забалеласа,
За ніцы лозы захаваласа.*

*Як легла спаці, просіць што гаці:
Ці калбасіцы, ці целевіцы,
Ці кусок сала, каб каза ўстала.*

*Пан казы не б'е, ён яе лае.
Пан казе дае бочку гарошку,
Другую аўса, наверх калбаса.*

*Го-го-го, каза,
Го-го-го, шэра.
Дзе рогі дзела?
На соль праела,
Соль гарагая, у ёй залатая.*

*А ў том сельцы ўсе людзі стральцы,
Шыхаваліся, рыхтаваліся,
Козеньку ўбіці, тры шкуркі дзерці.*

Было і такое, што на Каляды хадзілі са «звяздою». Іконка манціравалася ўнутры звязды і з сцёкламі (іконкі і свечка гарэла). Ад хаты да хаты яе не запальвалі. Яе запальвалі перад уваходам у двор, яна была на мосціку. Гэта звязда сімваліравала тое, што Ісус нарадзіўся. Са звяздою хадзілі ўзрослыя 3-4 чалавекі да пана, бо пан заплаціць добра. На першы дзень Каляд стараліся ўсё прыгатаваць, а еслі на першы не зробіш, то ўжо потым будзе грэх тое рабіць. На гэтыя 2 нядзелькі ўсё даўжно быць гатовым: дровы пасечаны і лучынка на печы. На Каляды ставілі жыта (рабілі кулёк) і станавілі ў куток (пад вобразы), і ўсе Каляды яна стаіць разам з куццёю.

*Хадзіла Пава кругом поплава.
Крый усе, наш мілы Божа, на небесах.*

*Яна хадзіла, пер'е збірала.
Кліча наш мілы Божа на небеса.
Пер'е збірала, у рукаве спіхала.
Крый усе, наш мілы Божа, на небесах.
З рукаўца брала, вяночак віла.
Кліча наш мілы Божа на небеса.
Звіўшы вяночак, пайшла ў станочак.
Крый усе, наш мілы Божа, на небесах.*

*Стаіць горшчычак поўны з вадою.
Не люблю таго, хто з барадою,
А люблю таго, хто з залётамі,
Яго конікі за варотамі.
А сядзіць мядзведзь, як хароміна,
А ў дзеўкі цыцка, як смародзіна.
Паймай мо яе, атрэж мо яе,
Павесь мо яе на крутой гарэ.
Сабакі брэшуць, прыбгяючы,
Сарокі пішчаць, прылятаючы».
Добры вечар, пусціце нас калядаваць!*

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003г.)

✧ На гэта свята ўсе перадзяваліся ў нарады жы-вёл: хто ў казу, хто ў мядзведзя. Людзі хадзілі па хатам, зычылі хазяевам дабра, спявалі калядныя песні. Напрыклад, дзеўкі спявалі адны песні, а хлопцы — другія.

Дзеўкі:

*У нашага гыздзі доча хароша,
Валечка-пані, гавары з намі ціхонька.
Залаты веньчык галоўку клоніць,
Валечка-пані, гавары з намі ціхонька.
З Новым годам!*

Хлопцы:

*У чыстым полі на куполі,
Там стаяла вараное стага,
А ў том стагзе варанья коні,
Міша сядзе і паедзе
У чужую землю на каралеўну.
Жэніцеся, хваліцеся,
З Новым годам, з празнічкам!*

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Калі колядуець, прыходзіць і кажучь: «Добры вечар, пане гаспадару, пазволь песеньку спяваці ці так коляду даці». А гаспадар, еслі не хоча, кажа: «Мне не можна спяваці». То возьмеш і кажаш: «Мы табе, дзядзька, за каляду: як умрэ твая баба, то другую возьмеш». Так он ухопіць палку і выгоняе.

*Ой, у Кіёве на перавозі
Перевозіла лічная жона,*

*Лічная жона, она молага.
Светы вечор, светы Васілей.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ *Светы вечор, светы Васілій.
А шчэ нараней наш Васілько ўстаў,
Светы вечор, светы Васілій.
Наш Васілько ўстаў, коней посеглаў,
Светы вечор, светы Васілій.
Уставайце, браткі, поедам у поле,
Светы вечор, светы Васілій.
Поедом у поле на полеваньне,
Светы вечор, светы Васілій.
На полеваньне, на погуляньне,
Светы вечор, светы Васілій.
А там у полі стоўбом ідзе,
Светы вечор, светы Васілій.
Молодой Васілько 100 коней вядзе,
Светы вечор, светы Васілій.
Тобе ж, таточко, 100 коней на двор,
Светы вечор, светы Васілій.
Тобе ж, мамочко, невесту на зосов,
Светы вечор, светы Васілій.
Навучай ее, як сома знаеш,
Светы вечор, светы Васілій.
Штоб тонко прала, а тоўсто ткала,
Светы вечор, светы Васілій.*

*Новае народжанне
Божая сіла.
Породзіла Дзева Марыя Божого Сына.
Так радзіўся да Сын Божы,
Сын Дзевы Марыі.
Дай показаліся ўсякія грэва,
Розныя кветкі.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Жукавец Вольгі Якаўлеўны, 1936 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ Ну што на Каляды рабілі? Перад святом пры-
біралі хату, пяклі бліны, булкі, каб даць што ка-
лядовшчыкам. Дзеці бегалі, спевалі пад окном:

*Колядзіны, Колядзіны!
А ў бацько по колена кожушок.
Вынесь, баба, пірожок!*

Погукаюць трохі, вынесём якога сала, хлеба,
дай і побегуць.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксееўны В. (2007 г.)

✧ На стары Новы год гадалі: выходзілі з хаты,
ішлі за хлёў. Здымалі сапог і кідалі цераз хлёў. Ку-
ды пакажа насок сапага, адтуль і будзе суджаны.

Выходзілі на скрыжаванні дарог і чакалі, калі
будзе ісці мужчына. Адна дзяўчына ішла яму на-

сустрач і пытала яго імя. Якое будзе імя прахо-
жага, так будзе звацца будучы муж дзяўчыны.

Дзяўчыны варылі куццю і ставілі свае гаршкі
на падлогу. Пускалі пеўня, з чайго гаршка пе-
вень першы паклюе, тая дзяўчына першая вы-
йдзе замуж.

Ішлі да забора і абхоплівалі забор рукамі. Ка-
лі дзяўчына абхапіла столькі планак, каб было па
дзве, значыць, весь год будзеш у пары або вы-
йдзеш замуж.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Мацвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ З 6 на 7 первая куцьця. Ложаць сено, а еслі
нету сена — салому на покуцьце, як начнуць
вячэраць ужэ, днём вынімаюць куцьцю, а ўве-
чары ўжэ, садзяцца вячэраць і гукаюць Маро-
за: «Мароз, Мароз, хадзі куцьцю есці. А ў Пят-
роўку прыйдзеш, будуць цябе жалезнымі пуга-
мі секці».

Як прасілі дазволу пашчадраваць: «Пані гас-
падар, пазвольце песню паспяваці». Пані гаспа-
дар отвечае (это з 13 на 14 января).

Як адбываўся абрад Ваджэння казы. Прыха-
дзіла, нагамі тупала, кажух выварачвалі на сябе.
Насілі «звязду» яшчэ днём і спявалі: «Рождзес-
тво твое, хрэсце Божа. Алілуя, алілуя...» Звязда ў
гэты час круціцца.

Хто такія заспявальнікі? Дык мо то тыя ка-
ляднікі. Крычалі: «Сеем, сеем, пасяваем, з Но-
вым годам паздраўляем!»

А ў каго есць сын, як яго зваць ці Валера, ці
Сцяпан, ці Раман, разрашае хазяйка, яны спява-
юць:

*А ў полі, у полі брусочак ляжыць,
Светы вячор, светы Васілей.
На тым брусочку цэркаўка стаіць,
Светы вячор, светы Васілей.
А ў той цэркаўцы прыстолы стаяць,
Светы вячор, светы Васілей.
Божая маці есці насіла,
Светы вячор, светы Васілей.
Есці насіла, Бога прасіла,
Светы вячор, светы Васілей.
Нарадзі, Божэ, жыта-пшаніцы,
Светы вячор, светы Васілей.
Жыта-пшаніцы ўсякой пшаніцы,
Светы вячор, светы Васілей.
За этэ слово жывіце з Богам,
Светы вячор, светы Васілей.
І сам з сабою, з гзеткам, з жаною,
Светы вячор, светы Васілей.
З Новым, з Новым годам паздраўляем!*

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Нікіцічы, 1934 г. н.,
Вяргей Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ Каляды — это очэнь інцярэсны празнік. На-
чынаюцца яны з 6 і цянуцца да 18 января. Мы
ждалі Каляд з вялікай радасцю, бо буў жа пост
перад імі, а потым можна ўжэ было ўсё есці. Ма-
ці варыла квас, пекла блінца, рабіла кашу. А мы

шчэ ж былі малыя, от, дык гулялі сабе і песні пелі. Ось такая:

*А, Калядочкі, барджэй, барджэй,
А нам Піліпаўка нагоела,
Усім жываты пагарвала.
А штоб Каляд нядзель гэсэць,
А Піліпаўкі агзін гэзнёчак,
І тое, каб агзіны вечарочок.*

Ну, было ж тры куцці, то ўжэ кашу варылі і куццёю называлі. А сёмага ўжэ хадзілі ў шчадроўкі, вадзілі казу ды прыгаворвалі так:

*Добры вечор таму,
Хто ў етым гаму.
Ці спіш, ці ляжыш,
Усявішні з табою,
Гасподзь з табою,
Пагавары са мною.*

*О-го-го, каза, каза сізая!
Дзе козанька ходзіць, там жыто рогзіць,
Дзе каза не ўхаджае, там жыта не ўраджае.
Дзе каза рогам, там жыто стогам,
Дзе каза нагою, там жыто капою.*

А от шчэ як хадзілі, дак пелі песні, прыгаворвалі:

*А ты барджэй, не муч гасцей,
Твае дары невялікія:
Пачаўшаму — чарку гарэлкі
І каўбасу на тарэлцы,
Пагхватнічку — чацвярык аўса
І наверх каўбаса.
Механошу — капу грошай,
А ігрочку — сарочку.*

Ну, тады ўжэ нашчадруем ды і ядзім дома тое, што прынясем. От так.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ На Коляды ходзяць шчадруюць, у асноўным дзеці. Бяруць кожух, выварочваюць яго і адзяваюць на каго-нібудзь, нібы як казу ці мядзведзя, і водзяць. Стукаюць у дзверы, вокна, песні пяюць, танцуюць.

Нада калядоўшчыкам усё ўрэмя адкрываць і запускаяць у хату. Паслухаўшы іх, нада ім даць грошай, канфет ілі гарэлкі. Еслі ім не адкрыць, то ўвесь год бюджет у цябе несчаслівы і без грошай.

Запісана ў в. Лучыцы
ад Аземшы Галіны Міхайлаўны, 1929 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.).

✧ *Як прыйшла Каляда
Упярод Ражаства.
Каляда, Каляда!
Прынесла ж Каляда
Рэшата бліноў.
Рэшата бліноў,*

*Берасцень мёду,
Дзеткі блінамі
У мёг макалі.
У мёг макалі,
Каляду ўспаминалі.*

Пажаданні гаспадарам:

*Жагаем, каб у клеці карабамі,
А ў печы пірагамі.
Каб здаровенькі былі,
Шчогра год жылі.*

*Каб былі поўныя кубы яец,
А ў вашых хлявах шмат свіней і авец.*

*З Калядамі мы вас вітаем,
Шчасця, радасці жагаем!
А вы здаровы бывайце
І праз год нас чакайце!*

*Добры вечор таму,
Хто ў етым дому,
Святы вечор!
А ў етым дому
Сам пан-гаспадар,
Святы вечор!
Сам пан-гаспадар
На куце сядзіць,
Святы вечор!
На куце сядзіць,
Калітку гзяржыць,
Святы вечор!
Калітку гзяржыць,
Грошыкі лічыць,
Святы вечор!
Грошыкі лічыць,
Шчограшок дарыць,
Святы вечор!
Дарыце, дарыце,
Да нас не ганіце,
Святы вечор!
Да кароткія світкі,
Да памерзлі лыткі,
Святы вечор!*

*Го-го-го, каза,
Го-го-го, сера!
Дзе рогі гзела,
На соль проела?
Соль дорогая...
Го-го-го, каза,
Го-го-го, сера!
Дзе коза хвастом,
Там жыта сілком,
Дзе каза рагом,
Там жыта стагом.
Го-го-го, каза,
Го-го-го, сера!
Дзе рогі гзела,
На соль проела?*

Запісана ў в. Турок
ад Томаль Марыі Паўлаўны, 1931 г. н.,
студэнткамі Чэрыянок І., Флерка Н., Лемязя Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ У нас Каляды адбываюцца трынацатага студзеня. На Каляды хадзілі ў пуню і прыносілі сена, каб падкласці пад абрус. Якая будзе сяніна, такі і лён будзе. Малююць маслам крыжы на вокнах, дзвярах і варотах, каб нячысцік не ўвайшоў у двор і сваркі не ўнёс у хату. Бо калі аб'явіцца, то абязцельна што-небудзь схвае. Варылі куццю перад захадам сонца і ставілі на покуці. Але каштаваць у час гатавання і перад вячэрай яе забараняецца. І ў калядны вечар куццю трэба есці паследняй.

*Прыехала Каляда ў вазочку
Да на сінеькім канёчку.
Прыехала Каляда ўвечары,
Прывезла гудак рэшата.
Паставіла гудкі на стаўпе,
А сама села на куце.
Зайграйце, гудкі, тоненька,
Скачыце, дзяўчаткі, хорашанька.
А вы, хлопчыкі, пазірайце,
Сабе дзевачак выбірайце.*

Калі калядоўшчыкі стукаюць у дзверы, то гавораць:

*Пане-гаспадару, ці спіш ці ляжыш,
Ці спіш, ці ляжыш, ці нас чуеш?
Глянь у ваконца на ўсход сонца:
Што дзеецца-паводзіцца на вуліцы.
Масці кадку, заві ў хатку,
Не баў гасцей, заві барджэй.
Ідзем кругом света, аж ад пана Лета.
Мы да Лета ідзем,
казу вядзем і радасць нясем.*

*Дзе каза бывае,
Там шчасце вітае, А дзе не бывае,
Там яно мінае.*

І просяць задобрыць козаньку:

*А на хвасточак
Сала кусочак,
Каб наша козанька
Здарова ўстала,
Здарова ўстала.
Дай паскакала,
Дай паплясала.*

У канцы калядоўшчыкі развітваюцца з гаспадарамі і жадаюць усяго лепшага.

У калядны вечар дзевкі бралі міску з куцёй ілі калбаскай, выносілі на двор і ставілі ёй в тым месце, гдзе звычайна сыпалі мусар, а самі жа падбегалі да плоту, і кагда дастаюць рукою да штыкецін, лічылі іх, прыгаворваючы: «Маладзец, удавец». Паследняя з штыкецін і атвечала, хто будзет мужом — маладзец іль удавец. Штобы ўзнаць імя сваего сужанага, выходзілі на вуліцу і спрашвалі ў прахожага імя. Так будуць зваць будучага мужа. А штоб ведаць, дзе жыве ён, кідалі за плот сапог. У які бок паляціць, там ён і жыве.

Некаторыя дзевкі бралі расчоску, патом клалі яе пад падушку са словамі: «Сужэны-ражэны,

прыйдзі і прычэшы мне волосы». Як хто прысніцца, той і будзе мужом.

Запісана ў в. Турок
ад Томаль Марыі Паўлаўны, 1931 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Пеклі пірог. Клалі сена на покуць, стаўлялі гаршок куцці на сена. Паставілі яйкі на стол, пашлі ў хлёў, узялі жыта з калачамі. Сад абвязалі жытам: кожнае дрэва, штоб завязваліся грушы, яблыкі. Абсыпалі кругам хату зярном.

Садзіліся за стол і спявалі песню:
*Каляда, Каляда, годзі стаяла,
Хадзі за стол, памойлімся Богу,
Каляда, да паедам У дарогу,
бо нам жа Трэба ехаць разбірацца,
З Новым годам устрацацца.*

Вянкі рабілі з сена. Пужалі людзей з кажухамі. Бегалі за лустамі хлеба, картошку варылі, мялі з мукой. Рабілі галушкі.

Запісана ў в. Халоднікі Калінкавіцкага р-на
ад Бычкоўскай Любові Апанасаўны, 1933 г. н.
(раней пражывала ў в. Шастовічы
Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Бычкоўскай С. (2007 г.)

✧ Каляды пачынаюцца з 7 студзеня і цягнуцца аж два тыдні. Да Калядаў рыхтуюцца ў асноўным так: забіваюць куру або пеўня і ставяць у чыгуне з картоплей у печ, пякуць пірагі і рознае смакоцце. Але Каляды не абыходзяцца без куцці. Перш чым за сталом пачынаюць частавацца, вынімаюць з печы ў чыгунку кашу і ставяць яе на покуці (стол, які стаіць у кутке, а паверх вісіць ікона). Першая куцця варыцца 6 студзеня і завецца посна. Яна гатуецца без жыроў, малака, але туды можна дабавіць кропельку мёду, каб яна была смачней. Перш за ўсё трэба з'есці хаця бы адну лыжку куцці, а потым частавацца і астатнім. Другую куццю гатуюць 13 студзеня на стары Новы год, які святкуюць у ноч з 13 на 14 студзеня. Гэтая куцця завецца «багатая», або «шчодрая» (яна парылася на малаке). За стол садзіліся тады, калі на небе з'яўляецца першая зорка. На стале павінна быць мяса, сыр, бліны са свежыною і ў сярэдзене абавязкова «шчодрая» куцця.

Калі сядалі за стол, адчынялі дзверы, каб зайшоў мароз пачаставацца вячэрай, і казалі: «Мароз, Мароз! Хадзі куццю есці, каб не памарозіў усё, што пасею».

Таксама на стары Новы год павінны хадзіць калядоўшчыкі. Яны абыходзілі ўсю вёску.

А чаму я павінна сядзець дома? Самую старэйшую дачку Кацярыну прасіла даглядаць малодшых дзяцей, а я і мой гаспадар Васіль хадзілі калядаваць. Бралі з сабой бубен і гармонь. Стары з вайны ўмеў хораша іграць, а я яму подыгрывала на бубне. Хадзілі мы не адні — самых вясёлых бралі: Антаніну, Віктара, Надзю. Антаніна была казой. Помню, як яна спужала маіх дзяцей. Пераадзелася ў казу, пастукала ў акно і ўлезла

сваім доўгім носам, і пачала спяваць: «Го-го-го, каза, го-го-го, шэрая».

Вось такім гуртом мы хадзілі па вёсцы — весела была, таму што маладыя былі. Перш чым зайсці ў хату, стукалі ў дзеверы і казалі: «Пан-гаспадар, пазвольце пакалядаваць, ці печь, ці не?» Потым спявалі песню пра казу і іншыя, зараз і ўсё ўспомніць не магу. Частавалі нас гарэлкай, блінамі, салам, а галоўнае, цукеркамі для нашых дзяцей, якія сядзелі самі дома. Да, весела было, але ўспамінаю цяпер толькі я адна: усе памерлі, і мой гаспадар.

Трэцяя куцця гатавалася з 18 на 19 студзеня. Яна таксама, як і першая, з'яўляецца поснай. У вёсцы Белін прыстольным святам з'яўляецца Хрышчэнне (19.01), а ў суседніх — сваі: Судзібар — Касперычнік (7.11), Мардвін — Новы год (31.12-1.01), у Снядзіне — Прачыста (21.09). А калі мы былі маладыя, у ноч з 13 на 14 студзеня варажылі на будучага мужа: выходзілі на ганак і кідалі цераз плячо абутак, куды яго нос пакажа — адтуль і жаніх прыйдзе.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г.н
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

Святкуюцца Каляды з шостага на сёмае студзеня. Шостага ўвечары гатуюць куццю — посную перловую кашу — у печы. З першымі зорачкамі накрываюць стол абрусамі, у цэнтры ставяць куццю, а потым іншыя прысмакі.

Святкуюцца Каляды ўсеночнымі гуляннямі: на вёсцы ходзяць калядоўшчыкі, водзяць «казу». У казу пераапранаюць любога чалавека: апранаюць выверную шубу, шапку ці каўпак з прымацованымі папяровымі рогамі, размалёўваюць твар. З «казой» ідуць «дзед» і «баба», таксама пераапранутыя і размалёваныя. З імі ідзе «світа» — проста сябры, якія разам калядуюць. «Каза» ідзе першая і нясе красную зорку на доўгім шасце. Пытаюцца дазволу пакалядаваць, і толькі калі ім дазваляюць, уваходзяць у хату. Пачынаюцца жартоўныя прымаўкі. Пытае «каза»: «Ці бачыш ты мяне, гаспадар?» Той павінны адказаць: «Не, не бачу». Тады «каза» кажа: «Каб ты з-за багацця нічога не бачыш». Абодва бакі перажартоўваюцца, спяваюцца песні, «каза» то падае на зямлю, то танцуе, то памірае — у залежнасці ад словаў песень і дзеянняў. Калі гаспадары адорваюць «казу» са світай, апошнія сыплюць па хаце жыта ў знак пажадання багацця і ўсіх благ.

Ого-го, каза

*Ого-го, каза,
Ого-го, сера,
Дзе рогі гзела?
На соль праела,
Бо соль гарага,
А мера мала.
Бегла козачка масточкам,
Насыпала бабочкам.
Да ігізі назбірай,
Да будзе табе каравай.*

*Дзе каза рогам,
Там жыта стогам.*

*Ого-го, каза
Ого-го, каза,
Ого-го, сера,
Ой, расхадзіся,
Развесяліся
Па ўсяму гвару
Гаспадарскаму.
Дзе каза рогам,
Там жыта стогам,
Дзе каза нагой,
Там жыта капой,
Дзе каза хвастом,
Там жыта кустом.
Казіны ражок,
Дай, бабка, піражок,
Рэшта аўса
І наверх каўбаса.*

Шчодры вечар

*Шчодры вечар, Каляда, Каляда!
Добры вечар, Каляда, Каляда!
Пане-гаспадару, ці спіш, ці ляжыш?
Ці спіш, ці ляжыш, нас чуеш?
Адчыні акно, паглядзі ў акно.
Што ў тваім гумне сам Бог ходзіць.
Сам Бог ходзіць, скірды лічыць.
Скірды лічыць, цябе клічыць.*

Святы вечар

*Ой, што за дымы па-за лозамі,
Святы вечар!
Ой, то не дымы, з коней пара ідзе,
Святы вечар!
Малады Коля сто коней вядзе,
Святы вечар!
Сто коней вядзе, нявесту вядзе,
Святы вечар!
— На табе, татачка, сто коней у двор,
Святы вечар!
А табе, мамачка, нявестку за стол,
Святы вечар!
Навучай яе, як сама знаеш,
Святы вечар!
Штоб золатам ткала — не паламала,
Святы вечар!
А шоўкам шыла — ды не пашыла,
Святы вечар!
Шыла — пашыла шоўкам кашулю,
Святы вечар!
Шоўкам кашулю свайму татулю,
Святы вечар!
Ой, ля каўнера — месяц і зоры,
Святы вечар!
А ля паголка — красна саколка,
Святы вечар!
А ля падушкі — розныя птушкі,
Святы вечар!*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы), студэнткай Булжанінай А.

✧ Пасля Піліпаўкі пачынаюцца Каляды. Ад Каляд да Вадохрышча ў нас называюць Раж-

дзяство Хрыстова. К Калядам бялілі хаты, усё сціралі старае, ненужнае выкідвалі. У Каляды дзве недзелі не сціралі. Сціраюць на бедную куццю: перад Крышчэннем, штоб на Крышчэнне было ўсё чыста. Бельё залівалі ў жмуцце. Адзначалі ў нашай вёсцы тры куцці: галодная, багатая, бедная.

На галодную куццю вараць квас, куццю, кісель, халадзец з грыбоў і дабаўляюць крахмал. Вечарам садзяцца за стол і гукаюць Дзеда Мароза: «Мароз, Мароз, хадзі куццяваць, на лета не бываць, бо будзем жалезнымі пугамі адганяць». Гавораць тры разы і садзяцца вячэраць. Другая куцця — багатая (13 студзеня). Вараць самую багатую вячэру і куццю абезацельна. Куццю ставяць на кут, пад гаршок ложаць сена. Сена не выкідваюць да самога Крышчэння, на Крышчэнне раненька аддаюць карове сена. На багатую куццю яшчэ быў такі звычай: дзеўкі і хлопцы ідуць ў адну хату. Бралі на дварэ ахапкам дровы і неслі ў хату і там счыталі: еслі прынёс да пары, значыць, у этом году будзе ў пары. Бралі аладкі і клалі ў рад для таго, каб з'еў сабака. Чый аладак будзе з'едзен першым, тая дзяўчына хутчэй выйдзе замуж. І яшчэ так гадалі. На багатую куццю абезацельна пякуць аладкі. Калі маці першага аладка спячэ, то дачка яго бярэ і бягіць у другую хату. Заходзіць у хату і не праходзіць, калі хазяйка скажа «прайдзі», значыць, скоро выйдзе замуж, а еслі скажа «сядзь», значыць, у этом гаду замуж не выйдзе.

Увечары збіраюцца гуртам і ідуць калядаваць. Спачатку робяць казу. На сяле калядуюць нескількі гуртоў. Выбіраюць завадатара-механошу. Механошы даюць торбу і ідуць каледаваць. Хадзілі каледаваць і ўзрослыя, і дзеці. Но падбіраліся такія, што ўмее іграць, спяваць, танцаваць. Хадзілі спяваць, танцаваць. Хадзілі шчадраваць з гармонікам. Ідуць пад вокна і пытаюцца ў гаспадара:

— Ці ласкі згавяці,
Ці калядкі спяваці?

Еслі гаспадар разрэшыць спяваць, ідуць у хату ці пад вокнамі спяваюць, танцуюць з казою.

Бралі з сабою жыта і ў хаце абсыпалі і гаварылі:

— Радзі, радзі, жыта, на долгае лета.

Еслі гаспадар не пусціць шчадраваць, то яму пяюць песню:

— Ой, шчо дзер, твой бацька злодзей,
Усе куры пакраў, пад печ пахаваў.

Механошы ў торбу даюць усё, хто што мае: біліны, каўбасы, сала, гарэлку, грошы. Дзякавалі гаспадару:

— За эцім словам жывіце з Богам,
З дзетачкамі-суседачкамі,
Самі з сабою, з сваёю жаною.

Потым сабіраемся ў адну хату і госцім, узрачаем Новы год. У нас шчытаецца калядаванне і

шчадраванне — адно і тое ж. Зорку ў нашай мясцовасці не насілі. Куццю на другі дзень аддаюць курам у веку з дзежкі, штоб куры віліся каля свайго селішча.

Трэцяя куцця — бедная. Была яна скаромная. Гатовілі куццю, квас і кісель.

ПЕСНІ КАЛЯДНЫХ ІГРЫШЧАЎ

Ой, у полі, полі тры дарогі...

Ой, у полі, полі тры дарогі,
Святы вечар, тры дарогі!
Паміж тых дарог Іванка з канём,
Святы вечар, Іванка з канём!
На кані сядзіць і з канём гаворыць,
Святы вечар, з канём гаворыць:
— Ой, коню, коню, я цябе прадам.
Святы вечар, я цябе прадам,
— Іванка — пане, не прадай мяне!
Святы вечар, не прадай мяне!
Не прадай мяне, дзяржы пры сябе,
Святы вечар, у турэцкай зямлі!
У турэцкай зямлі агні гарэлі,
Святы вечар, агні гарэлі.
Агні гарэлі, іскры ляцелі,
Святы вечар, іскры ляцелі!
А конь, як скочыў, агонь пераскочыў,
Святы вечар, агонь пераскочыў.
Дай не заламіў ні капыціка, ні сігзенечка,
Святы вечар, ні капыціка, ні сігзенечка.

* * *

Ого-го, каза,
Ого-го, сера, Д
зе рожкі гзела?
— На соль праела.
— Лезь, каза, на печ,
Пакажы чапец.
— Лезь, каза, на кут,
Пакажы хамут.
— Лезь, каза, на пол,
Пакажы хахол.
На печы авёс
Вялікі парос.
На палу жыта
Нагамі збіта.
А ў тым жыце
Перапёлачка
Вывела гзеці,
Міла глядзеці.
Дзе каза ходзіць,
Там жыта родзіць.
Дзе каза рогам,
Там жыта стогам.
Дзе каза нагой,
Там жыта капой.
Дзе каза хвастом,
Там жыта кустом.

Ой, рана, рана куры запелі...

Ой, рана, рана куры запелі,
Святы вечар, куры запелі!
А яшчэ раней Ганначка ўстала,
Святы вечар, Ганначка ўстала!
Ганначка ўстала, русу касу ўчасала,
Святы вечар, русу касу ўчасала!

Касу ўчасала, умывалася,
Святы вечар, умывалася!
Умывалася, прыбіралася,
Святы вечар, прыбіралася!
Вайшла ў сені — сені заззялі,
Святы вечар, сені заззялі!
Вайшла ў хату — хлопцы стаялі,
Святы вечар, хлопцы стаялі!
Хлопцы стаялі, яе пыталі:
Святы вечар, яе пыталі.
— Чыя ты, дочанька, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка,
Ці ты папова, ці каралёва,
Святы вечар, ці каралёва!
— Я ні папова, ні каралёва!
Святы вечар, ні каралёва!
Я Іванава дочанька, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка!

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Варылі куццю, днём ставілі яе ў кут на лаву,
пад чыгун падкладвалі салому, сена, каб ураджаі
быў добры.

Увечары садзіліся за стол. Куццю накладвалі
ў місу, не падымаючы чыгун з кута. Дабаўлялі ў
куццю салодкую ваду.

Перад пачаткам вячэры заклікалі мароз: «Ма-
роз, Мароз, хадзі куццю куццяваць, а летам табе
не бываць».

Запісана ў г. Гомель
ад Дзегцярэнка Ніны Леанідаўны, 1960 г. н.
(прыехала з в. Ванюжычы Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.).

КАЛЯДНЫЯ ПЕСНІ

✧ *Добры вечар таму,
Хто ў гэтым даму.
Нам не хочацца чакаць,
Загадайце калядаваць!*

* * *

*Шчодрык, шчодрык,
Добры вечар!
Адкажы нам, чалавечак:
Ці ісці, ці сесці,
Ці каўбаску з'есці?*

* * *

*Добры вечар вам,
Ці рады вы нам?*

Гаспадары:

— *Мы то рады, ды хто вы такія?*

— *Мы люд не просты,
З далёкага краю.
Людзі мы ўсе сталья,
З-пад самога рая.*

Гаспадары:

— *Адкуль едзяце?
— Ігзем ад пана гога,*

*Што насіць барогу.
Шырокую, як лапату,
Сіву і калмату!
Мы к лету ігзем, казу вягзем,
Рагасць нясём.
Ці хоціць месца,
Штоб нам патанцаваці?
Ці добра гаспадыня,
Штоб нас пачаставаці?*

Гаспадар:

*Гаспадыня добрая і нават шчограя.
Дык за што ж частаваць?
Спачатку трэба паспяваць.*

* * *

*Добры гаспадару!
Вынесь каўбас пару.
Ды паходзь ты каля печкі,
Пашукай там перапечкі.*

* * *

*Вынесь сала, не скупіся,
Каб ячмень твой урадзіўся.
Каб пажалі сто коп жыта,
Каб сям'я была ўся сыта,
Каб скацінка вагілася,
Каб пшаніца радзілася!*

Гаспадары частуюць калядоўшчыкаў:

*Ці свет, ці світае,
Ці на зоры займае.
Пара, госцікі, збірацца,
Гаспадарка чакае!
Ноч калядна адыхогзе,
Песню ладну мы заводзем.*

Пажаданні гаспадарам:

*Што ж, гаспадары, бывайце,
Гора чорнага не знайце,
Плэнна працуйце ды гзетак гагуйце,
Свайго не цурайцеся,
Праўды трымайцеся,
На гэтым бывайце!*

*У Кіеве на перавозе,
Святы вечор, святы Васілій!
Маладая Светка перевоз гзержала,
Святы вечор, святы Васілій!
Прышло к ей 700 маладоў,
Святы вечор, святы Васілій!
Девок ды хлацоў,
Святы вечор, святы Васілій!
Прынеслі ёй 3 гасцінчыкі,
Святы вечор, святы Васілій!
Першы гасцінчык — перловы венчык,
Святы вечор, святы Васілій!
Другі гасцінчык — зялёная сукенка,
Святы вечор, святы Васілій!
Шаўковы венчык галоўку клоніць,
Святы вечор, святы Васілій!
Залаты пярсецёнак ручаньку ломіць,
Святы вечор, святы Васілій!*

*Зялёная сукенка след замятае,
Святы вечор, святы Васілій!
Через место йшла — место засіяло,
Святы вечор, святы Васілій!
Место засіяло, у Светкі пытало,
Святы вечор, святы Васілій!
Чья ж ты, дочка, ты паненочка?
Святы вечор, святы Васілій!
Нінкіна дочка ды паненочка,
Святы вечор, святы Васілій!*

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Фядосіі Касьянаўны, 1913 г. н.,
студэнткамі Кісялёвай А., Рабай Л.

✧ Каляда сільна варавітая. Бывае на худобе, бывае на дзецях атрыгнецца. Загатаўлівалі дровы на ўсю Каляду. Кабануў білі, каўбаса была, каб сала было, мяса, бліны пяклі, куццю варылі, квас варылі (з расолу).

Раней дзеці не хадзілі калядаваць, бо не пушчалі. Вера была такая, што нельзя было. Ругалі ўчыцеля ў школе. Цяпер і ўчыцеля ідуць. А раньшэ такова не было.

Клікалі Мароза. Казалі: «Мароз, Мароз, хадзі куццю есці».

На багатую куццю ўжэ гатовіліся, патаму што ўжэ чатырнаццатага Новы год па-стараму. На стары Новы год былі госці. Гатовіліся. І каўбаса была, і халоднае варылі, і бліны.

У час калядавання пераапраналіся. Цыганка была, каза была. Кажух вывярналі на левы бок і рогі прыдзелвалі. Цыганкі былі для таго, каб хадзілі па хатах. Гатовяцца. Бліны, карочэ, і каўбасы, усё было, дык цыгане кралі. Ускочучь у хату — і ўсё, еслі не пахаваў — пакрадуць. Гэта на Новы год.

На куццю таўклі самі ячменю. Цяпер дык пайшлі ў магазін, а раньшэ трэба было таўкці, намалоць на ўсю Каляду, дроў наготовіць.

І варажылі. Шастакол абнімалі. Дрова прыносілі ў хату. Шчыталі: ці да пары. Бліны сабакам давалі на парозе. Ну вот паложачь блін і сабаку пускаюць. Чый блін забраў, той замуж пойдзе, а чый аставіў, той замуж не пойдзе.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Лосевай Ніны Нікіцічны, 1939 г. н.,
студэнткай Кажамяка М.

✧ Сёмага студзеня пачынаецца Каляда. У гэты дзень людзі вараць куццю, так як першы дзень Каляды назву мае «бедная куцця». У кожнай хаце сьнеданне і вячэра даўжны быць поснай, то з цукрам, з посным маслам, бедная вячэра.

І вось як людзі павячэраюць у гэты вечар, выходзяць на вуліцу і глядзяць на неба. Калі на небе няма зорак, значыць, будзе бедны ўраджай.

У ноч перад старым Новым годам 13 студзеня збіраліся невялікімі кучкамі людзі і хадзілі па ўсіх хатах калядаваць.

Пад вокнамі спявалі песню «Святы вечар».

Як гаспадар запрашае ў хату, то каляднікі прывітаюцца: «Добры вечар, гаспадару і гаспадыні. Ці шырокія лавы, каб нам паляжаць? Ці добрая гаспадыня, каб нас пачаставаці?».

Гэтым часам каза ляжыць ля парога, а гаспадар прыносіць кашэль лушпаек, штоб каза ела. Прадстаўленне з казой суправаджаецца паказам розных жартоўных сцэнак.

*Дзе каза рогам, там жыта стогам.
Дзе каза тут-туп, там каза 7 коп.
Рэшата аўса, наверх каўбаса,
Рэшата бобу — казе хваробу.*

Як гаспадар узнагародзіць каляднікаў, яны з песняй выходзяць на вуліцу.

Святы вечар

*Добры вечар, сам пан гаспадар,
Святы вечар, сам пан гаспадар.
Калі дома, гавары за мною,
Святы вечар, гавары за мною.
А не са мною, та із жаною,
Святы вечар, та із жаною.
Уставай рано, засцілай сталы,
Святы вечар, засцілай сталы.
Засцілай сталы ўсе цясовыя,
Святы вечар, усе цясовыя.
І кладзі хлеба ўсе пуховыя,
Святы вечар, усе пуховыя.
Прыдзе к табе троечка гасцей,
Святы вечар, троечка гасцей.
Троечка гасцей, трое рагасцей,
Святы вечар, трое рагасцей.
Первы гасцейка — сам жа Бог-Гасподзь,
Святы вечар, сам жа Бог-Гасподзь.
Другі гасцейка — Божая Маці.
Сам жа Бог-Гасподзь сеў на покуці,
Святы вечар, сеў на покуці.
Божая Маці — пасярэдзіне,
Святы вечар, пасярэдзіне.
Оцец Нікалай сеў у канцы стала,
Святы вечар, сеў у канцы стала.
Сеў у канцы стала, кніжку чытае,
Святы вечар, кніжку чытае.
Кніжку чытае, слёзкі раняе,
Святы вечар, слёзкі раняе.*

У ноч з 13 на 14 студзеня на Святы вечар маладыя дзяўчаты варажылі. Бралі дровы паколатыя ў ахапку і прыносілі ў хату, потым іх лічылі. Еслі паследняй дравіне не хапала пары, то тая дзяўчына, што варажыла, застанецца цэлы год адна, а еслі да пары, то ў гэтым годзе выйдзе замуж.

Абдымалі частакол, колькі войдзе ў ахапку, потым лічылі: кол — калец, кол — калец... Еслі будзе кол, значыць, дзяўчына выйдзе за хлопца, а як будзе калец — значыць, будзе ўдавец.

Вечар з 13 на 14 называлі багатай куццёй, гатовілі вельмі багатую вячэру і абавязкова пеклі аладзі. Дачка бярэ першы аладзь і бяжыць к суседцы, у якой шмат дзяцей, становіцца за дзверыма і слухае, што гаворыць маці з дзецьмі. Еслі дзяўчына пачуе слова «ідзі», то яна пойдзе замуж у гэтым годзе, а як скажуць на каго-небудзь у гэтай хаце «сядзь», то дзяўчына будзе сядзець увесь год.

На багатую куццю 13 студзеня людзі павячэраюць і выходзяць на вуліцу глядзець надвор'е.

Еслі на небе шмат зорак, значыць, будзе багаты ўраджай.

На Шчадрыху, каб дзяўчаты не сядзелі ў дзеўках, хлопцы вырывалі лаўкі на вуліцах іх хат.

Запісана ў в. Бобрыкі
ад Макейчык Ніны Андрэеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Рос Н.

✧ *Го-го-го, каза,
О-го-го, шэра,
Дзе рогі дзела?
На соль праела.
Соль гарагая,
Шэрсць залатая.
А ў том сьляцы
Усе людзі стральцы.
Шыкаваліся, рыхтаваліся
Козанькі ўбіці,
Дзве шкуркі зняці.
Наша каза забаялася,
За ніцы лозы захавалася.
Як лягла,
Не можа ўстаці.
Просім, што даці: пеленіцы
Ці калбасіцы, ці кусок сала,
Штоб каза ўстала.*

*Пане мой, пане мой,
Табе каза, а мне лой.
Прабі казу на тарніцы,
Прап'е яе на гарніцы.*

Яшчэ ў нас ходзілі звездары. Раней. Вой, даўно ж гэта было. Я толькі помню, як рабілі з кардона шасціверальную звязду, унутры ставілі ікону, запальвалі свечку. Песні пелі, звязаныя з нараджэннем Бога, у чэсць Ісуса Хрыста. Хадзілі толькі ў багатую хату, каб добра плацілі. Хадзілі толькі мужчыны. Па другіх дзерэўнях хадзілі ўсе: і мужчыны, і жанчыны ва ўзросце. А ў нас толькі хлопцы прыблізна 25 год. Песні ведала мая маці, а я ўжо і не помню.

*Ну што, козенька,
Ну што, небога.
Ды расхадзіся,
Развеселіся.
Па етом дому Гаспадарскаму.
Гаспадар сядзіць,
На казу глядзіць.
Прыстужа блізка,
Скланіся нізка
І к гаспадару,
І к гаспадыне.*

*На гары ваўчок
З ваўчанятамі.
У даліне каза
З казянятамі.
Як прыбег ваўчок
За казу чапчок,
А ваўчанята
За казянята.
Забаяліся,
За ніцы лозы захаваліся.*

Потым каза падае і за гэту песню даюць грошы.

У нас казалі: «Калядую, каўбасу чую. Добры вечар, бабка! Дай пірог». Гэта гавораць, калі калядуюць (перад Калядамі). У нас тутака на стары Новы год казу пяюць хлопцы каля поплава: «Святы вечор, святы Васілье» (радок гэты паўтараецца пасля кожнага наступнага радка).

*Яна хагзіла, пер'е збірала,
Пер'е збірала, у рукавец пхала.
З рукаўца брала, веночак віла.
Звіўшы веночак, пайшла ў ставочок.*

А дзеці казалі:

— *Пусці, баба, каледавець,
Песеньку праспеваць.
Бегла карова з перарова
Да забегла бабе ў двор.
Дай, баба, пірог.*

Ёсць яшчэ выпрашванне пірага, але там словы нецэнзурныя. Гэтага не трэба.

*А ў Ярусаліме
Чыстая дзева
Парадзіла сына.
Хрыстос нарадзіўся,
Богам аплаціўся.
Ангелы спявалі,
Чары прасякалі,
Чудо-чудо паядалі.*

Гэта проста такая калядная «святая» песенька.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.,
студэнткамі Мяжэнька В., Мішаковай А.

✧ *Ой-ё-ё, каза, ой-ё-ё, сера,
Дзе ж ты хагзіла, дзе ж ты блудзіла.
А я хагзіла па шэрых барох,
Па шэрых барох, па цёмных лясох.
Што ж ты бачыла?
А я бачыла стрэльца-малайца,
Старога дзедка, барада сіва.
Ён жа мяне ўб'е, шкурку абгзырэ,
Маю шкурачку на тарэлачку, (2 р.)
А маё сэрца на тарэлачку.
Тут каза ўпала, здохла, прапала.
Тры кускі сала, штоб каза ўстала.
Устань, козанька, дай не лянися,
Дай расхадзіся.
Хазяіну, хазяйцэ ў ножкі скланіся.
Ох, ты не хазяечко, не будзь такая,
Да будзь ласкава. Запалі скепачку
Да пайдзі ў клетачку на бярэмачку — (2 р.)
Там стаіць мачок, на тарэлачку,
Нашаму казлу на гарэлачку.
Цяні казу цераз вуліцу,
Чырвона вуліца разлягаецца — (2 р.)
Хазяін гачкою набіваецца:
«Бяры, казачэ, няхай не плачэ.*

Дарую табе і люльку, табак,
І люльку, табак, і пару сабак,
І куль салому, едзе здарову».

ШЧАДРОЎКІ

Ой, рано, рано куры паўставалі,
Святы вечор, святы Васілю.
Яшчэ раней Клавачка ўстала,
Клавачка ўстала, косу часала.
Косу часала, прыбіралася.
Прыбіралася, у цэркаўку ішла.
У цэркаўку ішла, дзве свячы несла.
Сустаракаюць яе два панічы:
«Чья ж ты дачка, ці ты царэўна,
Ці ты каралеўна?»
«Я ні царэўна, я ні каралеўна».

А ля новух варот стаў саг-вінаграг,
Святы вечор, святы Васілю.
Хто ж таго сагу бугзе пільнаваць?
Святы вечор, святы Васілю.
Бугзе пільнаваць малады хазяін,
Святы вечор, святы Васілю.
Підбуйце ночку, пільнуйце другую,
Святы вечор, святы Васілю.
На трэцію ночку сененько з вазку,
Святы вечор, святы Васілю.
Ой, прыйшла яго мамачка:
— Устань, сыночак, устань, міленькі,
Ужэ ж твай саг-вінаграг пташкі аб'елі,
Святы вечор, святы Васілю.
Пташкі аб'елі, друкі абсели,
Святы вечор, святы Васілю.
— Няхай аб'ядаюць, няхай абсядаюць,
Святы вечор, святы Васілю.
Я сваю панку вяздзе пазнаю,
Святы вечор, святы Васілю.
На маёй панне — руцяны вянок,
На маёй панне — залаты пярсцёнак.
Святы вечор, святы Васілю.

Ой, за гарою сонейка ззяе,
Святы вечор, святы Васілю.
Малады хазяін каня сядлае,
Святы вечор, святы Васілю.
Каня сядлае, з канём размаўляе:
— Ой, коню, коню, я ж цябе прадам,
Я ж цябе прадам за 30 золтых,
За 30 золтых, за тры чырвоных,
Святы вечор, святы Васілю.
— Малады хазяін, не прадай мяне,
Не прадай мяне, упавай на сябе,
Святы вечор, святы Васілю.
Іздумай тое, дзе мы з табой булі,
Святы вечор, святы Васілю.
Мы з табой булі ў турэцкай зямлі,
За намі стрэлы, як мак ляцелі,
Святы вечор, святы Васілю».

Запісана ў в. Беланавічы
ад Музыка Праскоўі Лявонцьеўны, 1903 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

✧ А красна-красна каліна ў лузі, Святы вечар
добрым людзям. А красней таго Леначка ў мамкі,

Святы вечар добрым людзям. Па двару ходзіць —
весь двор ззяе, Святы вечар добрым людзям. А ў
хату войдзе — хатачка ззяе, Святы вечар добрым
людзям. Ці ты царэўна, ці ты каралеўна, Валодзе-
ва дачка, як ягодка.

(Імя дзяўчыны — імя дачкі гаспадара, да яко-
га прыйшлі калядаваць; мужчынскае імя — імя
гаспадара).

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Шмігельскай Марыі Фёдараўны, 1927 г. н.
(пераехала з Быхаўскага р-на Магілёўскай вобл.),
студэнткай Федарэнка А.

✧ У гэтого гыздзька
Стоіць свытлычка.
Шчодрый вечар,
Стоіць свытлычка.
А ў той свытлыцы
— Тры окенчыка.
Шчодрый вечар,
Тры окенчыка.
В адным окенцы
Місячык светыць.
Шчодрый вечар,
Місячык светыць.
В другім окенцы —
Соньчко грые.
Шчодрый вечар,
Соньчко грые.
В трецім окенцы
— Ясны зіронькы.
Шчодрый вечар,
Ясны зіронькы.
Ясны місячык —
То сам господар
Шчодрый вечар,
То сам господар.
Ярке соньчко
— Ёго жыночка.
Шчодрый вечар,
Ёго жыночка.
Ясны зіронькы —
То іх гзітонькы.
Шчодрый вечар,
То іх гзітонькы.

* * *

А ў лыску, у лыску
На жоўтым пыску,
Шчодрый вечар,
На жоўтым пыску.
Пава ходыла,
Пір'е роныла.
Шчодрый вечар,
Пір'е роныла.
Панна ходыла,
Пір'е збырала.
Шчодрый вечар,
Пір'е збырала.
Пір'е збырала.
У рукаўчык ккала.
Шчодрый вечар,
У рукаўчык ккала.
З рукаўца брала,
Выночак выла.

Шчогрый вечар,
Выночак выла.
Звыўшы выночак,
Пойшла ў таночак.
Шчогрый вечар,
Пойшла ў таночак.
Пойшла ў таночак,
Повыла дывочак.
Шчогрый вечар,
Повыла дывочак.

* * *

Шчагрую, шчагрую,
Каўбасу чую.
Шчогрый вечар, добрый вечар,
Добрым людзям на здароўе.
Рышыто аўса,
Зверху — каўбаса.
Шчогрый вечар, добрый вечар,
Добрым людзям на здароўе.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
(пераехала з в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэскай вобл.),
студэнткай Дзярках А.

КАЛЯДНЫЯ ПЕСНІ

✧ Май торбу грошай,
Жыві ў раскошы!
Май усяго даволі,
А бяды ніколі!
Стары год канчаем,
Новы начынаем:
З раннюю вясною,
З буйнаю травою,
З збожжам каласістым,
З зярном яграністым,
Ды з прыятным летам
І з громам пры гэтам!
І з восенню яснай,
І з долечкай шчаснай!

* * *

Калядзін, калядзін,
Я ў бацькі адзін,
Караценькі кажуюш,
Дайце мне піражок.
А наверх каўбасу,
А то хату разнясу.

* * *

Шчагрую, шчагрую,
Каўбасу чую.
Дайце каўбасу,
Дамоў панясу.
Дайце дзугую,
Толькі доўтую.
Дайце трэцюю,
Хоць авечую.

Запісана ў в. Галубіцы
ад Шостак Марыі Паўлаўны, 1936 г. н.,
студэнткай Гарошка А. (1998 г.)

✧ А ў нашага гыздзька
Зялёненькі сад.

Святы вечар, святы Васілю.
Ах, а хто ж той сад пільнаваць будзе?
Святы вечар, святы Васілю.
Агазваўся сам Іванка малады,
Святы вечар, святы Васілю.
Пільнаваў ночку, пільнаваў дзугу,
Святы вечар, святы Васілю.
А на трэцю моцненька заснуў,
Святы вечар, святы Васілю.
— Уставай, сынка, уставай, Ванька!
Святы вечар, святы Васілю.
Бо ўжо той жа сад птушкі абсели,
Святы вечар, святы Васілю.
А тваю княжну гзеўкі абсели,
Святы вечар, святы Васілю.
— Няхай абсядаюць, як самі знаюць,
Святы вечар, святы Васілю.
Я сваю княжну між іх узнаю,
Святы вечар, святы Васілю.
На маёй княжні лаўровы вянок,
Святы вечар, святы Васілю. А
аўровы вянок, златы пярсянён,
Святы вечар, святы Васілю.

* * *

Ой, ці дома, дома сам пан-гаспадар?
Святы вечар, святы Васілю.
Ой, хоць і дома, то не гуляе,
Святы вечар, святы Васілю.
Дубовыя сталы ўсё засцілае,
Святы вечар, святы Васілю.
Прыйшлі да яго ды трое гасцей,
Святы вечар, святы Васілю.
Трое гасцей, трое радасцей,
Святы вечар, святы Васілю.
Первы ж гасць — сам Гасподзь жа Бог,
Святы вечар, святы Васілю.
А другі ж гасць — Божая Маці,
Святы вечар, святы Васілю.
А трэці гасць — ацец Нікалай,
Святы вечар, святы Васілю.
Сам Гасподзь жа Бог сеў на покуці,
Святы вечар, святы Васілю.
Божая маці села за сталом,
Святы вечар, святы Васілю.
Ацец Нікалай сеў краю стала,
Святы вечар, святы Васілю.
Сеў краю стала, кніжку чытае,
Святы вечар, святы Васілю.
Кніжку чытае, слэзку раняе,
Святы вечар, святы Васілю.
Дзе сляза кане, азерцэ астане,
Святы вечар, святы Васілю.
А ў том азерцы Ілья купаўся,
Святы вечар, святы Васілю.
Ілья купаўся, Пятро гзіваваўся,
Святы вечар, святы Васілю.
— Ой, Ілья, Ілья, дзе ты ўрасіўся?
Святы вечар, святы Васілю.
Дзе ты ўрасіўся, дзе ты ўкаласіўся?
Святы вечар, святы Васілю.
— А я ўрасіўся снапы носячы,
Святы вечар, святы Васілю.
А ўкаласіўся, у копы кладучы,
Святы вечар, святы Васілю.
Копы кладучы, Бога просячы,
Святы вечар, святы Васілю.

*Заразі, Божа, жыта, пшаніца,
Святы вечар, святы Васілю.
Жыта, пшаніца, разная пашніца,
Святы вечар, святы Васілю.
За гэтым словам бывай здаровы,
Святы вечар, святы Васілю.
Не сам з сабою, з дзецьмі, жаною,
Святы вечар, святы Васілю.
І з суседам, і з суседачкамі,
Святы вечар, святы Васілю.*

Запісана ў в. Курыцічы
ад Сірош Агрыпіны Канстанцінаўны, 1914 г. н.,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.)

✧ Усе дзеляюць уборкі, б'юць кабана. Начыняюць каўбасы.

Варылі з ячменнай крупы кашу. Ставілі яе на куце. Лажылі сена на краю стала, а на сена ставілі гаршчочак. Патом, калі яе патраблялі, зверху корку знімалі і аддавалі курам, каб тыя добра неслі яйкі.

Перад Калядамі трусілі трушанку для кармлення ската, для таго, што ў Каляды гэта дзеляць грэх.

Пераапраналіся падчас калядавання ў цыганак, дзелалі звязду, хадзілі вакол дзярэўні са звяздою. Вадзілі казу.

Якія песні спявалі на Каляды?

*Ой, парадзіла Дзева Марыя Божага Сына,
Ой, парадзіла Дзева Марыя Божага Сына,
Не было жа ж ёй сазнанія і Божаму Сыну.
Ой, сазналіся ж ёй тры ангелы, Божаму Сыну,
З неба ідучы, Хрыста несучы,
З неба ідучы, Хрыста несучы,
З яснае зары, цёмнае ночы.
Добры вечар,
Добры вечар,
Добры вечар.*

Дзеці хадзілі ў часоў сем. Узрослыя хадзілі, і імі былі тыя, хто вадзіў казу, насіў звязду. Яны калядавалі пазней.

Як прасілі дазволу пакалядаваць?

— Разрашыце, мілыя гаспадары, пакалядаваць у вашай хаце.

Як дзякавалі за падарункі?

*Каб усё ў доме вялося,
Каб усё ў вас збылося.*

Як адбываўся абрад «Ваджэнне казы»?

Абычна пераадзявалі чалавека ў казу. Вадзілі яе на шнурочку па хаце. Потым яна падала, а калядоўшчыкі прасілі ў хазяеў:

*Пагарыце казе хлеба, сала,
Каб яна ўстала.*

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

Ой, на первы дзень...

✧ *Ой, на первы дзень,
Ды на ражджэнне,*

*Дзева Марыя
Ды спарадзіла Дзева Марыя Божаво сына.
Ды спарадзіла Дзева Марыя Божаво сына.
Ніхто не мог
Ды газнаціся —
Божае село.
Ды газналась я,
Трыян гары з неба ідучы,
З цёмнае ночы,
З яснае зорі,
Хрыста несучы.
З цёмнае ночы,
З яснае зорі,
Хрыста несучы.
А Хрыста несучы,
Ангала поюць,
Па моры ідучы.
А Хрыста несучы,
Ангала поюць,
Па моры ідучы.
Ой вы, людзі, ой вы, божыя,
Соберемамся, соберемамся,
Паклонемся яго прыстолу.
Дый сіело малое гзіця
Небу і землею.
Дый сіело ж малое гзіця
Небу і землею.
Ды паказало малое гзіця
Розныя цветы.
Ды паказало малое гзіця
Розныя цветы.*

Ой, учора да вечарыня была...

*Ой, учора да вечарыня была,
Наша царевна сына радзіла.
Эх, знаем царя вашаго,
Судзіцеля сваего, Ісус Хрыстос.
А ў пасцелі лежала,
Пагарачкі давала.
Эх, у пасцелі лежала,
Пагарачкі давала, Ісус Хрыстос.
Знаем царя вашаго,
Судзіцеля сваего, Ісус Хрыстос.
А пан рана ўстае,
Да ўсю землю аб'едзе.
Эх, пан рана ўстае,
Да ўсю землю аб'едзе, Ісус Хрыстос.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўтар Фядоры Дарафееўны, 1914 г. н.,
студэнтамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

✧ *Ці дома, дома сам пан гаспадар?*

*Добры вечар, сам пан гаспадар.
Ой, калі дома, выйдзі паслухай.
Шчодры вечар, багаты вечар.
Выйдзі на ласку, дай нам каўбаскі,
Шчодры вечар, дай нам каўбаскі.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Грынько Паліны Нікіфараўны, 1924 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ *Калядзін, калядзін,*

*А я ў бацькі адзін.
Па калена кажуюш,
Дай мне, баба, піражок.*

*Піражок не такі,
Дай мне рубль залаты.
А ў рублі гзве гзірачкі,
Дай ты мне гарэлачкі.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Машук Усцінні Карнееўны, 1918 г. н., студэнткай
Паўтаран Г. (2007 г.)

- ✧ *Калядую, шчадрую, каўбасу я чую.
Дайце каўбасу, дамоў я панясу,
Дайце грутую, толькі доўтую,
Дайце трэцюю, хоць авечую.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Шарамет Вольгі Мікалаеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

- ✧ — *Добры гзядзько ці каціць каляску,
Ці так піражка гасі?
— Пей.
— Ці дома, дома сам пан-гаспадар?
Светы вечар, светый Васілей.
Церкоў будзе трыма верхамі,
Светы вечар, светый Васілей.
З трыма верхамі, з трыма акнамі,
Светы вечар, светый Васілей.
— Добры гзядзько, ці гасець калядку,
Ці так піражка гасі?
— Пей!*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Марыі Сцяпанаўны, 1920 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

- ✧ Калядкі пачыналі святкаваць 7 студзеня. Гаспадынька рыхтавала святую вячэру, на якой абавязковымі былі куцця і бліны. Уся еда на першую куццю была поснай. Вячэраць садзіліся з узыходам на небе першай вячэрняй зоркі, перад гэтым памаліўшыся. Святочныя застоллі праходзілі ў кругу сям'і або з запрашэннем да сябе гасцей.

З 13 на 14 студзеня спраўлялі другую куццю. Святочная вячэра адрознівалася ад той, што рыхтавалі на першую куццю. На стала былі смажанае сала, мяса, каўбасы і другія мясныя прысмакі. Куцця падавалася з мясам або маслам. У гэты вечар калядоўшчыкі хадзілі. Яны спявалі песні, падыходзячы да кожнай хаты. Хадзілі калядоўшчыкі з казой. Адзін з шустрых хлапчукоў пераапранаўся: надзявалі яму кажух, выварочвалі кажух поўнасьцю наверх. Або ў гэты кажух устаўлялі палку з казой і моцна звязвалі на шыі. Адзін з калядоўшыкаў насіў казу. Калядоўшчыкі песні пелі, танцавалі, разам з імі і каза скакала.

*— Го-го-го, каза!
Го-го, шэрая!
Дзе рогі гзела?
— На соль праела.
Соль дарагая, Мера скупая.
— Не дыбай, каза, Крывыя ногі,
Не станавіся Цераз дарогі.
Будзе ехаць пан
— Казу разаб'е!
На табе ляску
У залёты йці,*

*Папіраціся.
Чорт цябе бяры
І з залётамі.
Есць у мяне конь
За варотамі.
У даліне каза
З казлянятамі.
За гарою воўк
З ваўчанятамі.
Як прыбег ваўчок,
За козку — гы ўцёк,
А ваўчанята
За казлянята.
Дзе каза рогам,
Там жыта стогам.
Дзе не бывае,
Там вылягае.
Дзе каза ступіць,
Там яно пусціць.*

18 студзеня спраўлялі трэцюю куццю. У гэты вечар на куццю звалі Мароза. Перад вячэрай гаспадар адкрываў дзверы і зваў Мароза куццю есці. Затым уся сям'я садзілася вячэраць. Людзі лічылі, што, пазваўшы Мароза на куццю, яны за добраць яго і ён не будзе такі сярдзіты.

На Каляды дзяўчаты гадалі аб будучым замужжы і сваёй долі. Кідалі бот праз забор. Куды носам будзе павёрнуты, туды і пойдзе замуж. Абхватвалі рукамі частакол і лічылі калы. Калі абхопіць цотны лік, то выйдзе замуж, калі не — не выйдзе. Палілі бумагу і глядзелі на цень на сцяне ад згаранай бумагі, разглядалі рысунак.

Усе Каляды нельга выкідваць мусар на вуліцу, а збіраць яго, штоб меней зелле расло на агародзе.

Калядныя вечары лічацца святымі, нельга нічога рабіць.

*Прыехала Каляда на белым кані,
Яе конічак — ясен месячык,
Яе гружачка — ясна зорачка,
Яе пужачка — ясна звёздачка,
Яе вазочак — з тоўстага лядку,
Яе кажухок — з белага сняжку.*

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

- ✧ Да Каляд рыхтаваліся яшчэ з Піліпаўскага посту. Да вечара ў гэты дзень не елі варонных страў. На вечар гатовілі куццю — крута звараную ячную кашу з алеем, квас з грыбамі, рыбай, аўсяны кісель, бліны з макам. Увечары дзед прыносіў у хату салому, расцілаў яе на падлозе, а на стол пад куццю клаў сена, садзіўся на кут пад іконы, запрашаў усіх за стол. Спачатку елі хлеб з сытой, квас і другія блюда, а самую апошнюю елі куццю. Гаспадар чэрпаў лыжку і зваў Мароза куццю есці: «Мароз, Мароз, хадзі куццю есці! Штоб ты не марозіў ячменню, пшаніцы, проса і грэчкі». За ім гаспадыня набірала лыжку куцці і падыходзіла да акна, якое было насупраць печы, стукала і прасіла ў Мароза, каб ён не марозіў расады бура-

коў, агуркоў, памідор і ўсяго таго, што трэба па-садзіць і пасеяць.

Другую куццю адзначалі напярэдадні Новага года, якую называлі багатай. Да яе гатовілі каўбасы, мясную еду. Замест сена на стол клалі салому і накрывалі белым абрусам. Увечары ўся сям'я садзілася за стол.

У гэты вечар хлопцы і дзяўчаты хадзілі шчад-раваць, пераадзяваліся, вадзілі каня, не сапраўднага каня. Ролю каня абцягвалі белым палатном, вочы рабілі з маністаў, грыву — з конскіх валасоў. Калядоўшчыкі падыходзілі да хаты і прасілі дазволу пакалядаваць. Калі ім разрашалі, яны пачыналі скакаць разам з канём, песні спяваць:

— Ой, добры вечар, пане гаспадару,
Святы вечар!
Ці спіш, ці ляжыш, ці паціху сядзіш?
Святы вечар!
Устань з пасцелі, адчыні дзверы,
Святы вечар!
Адчыні дзверы, зажыгай свечы,
Святы вечар!

У сваіх песнях калядоўшчыкі жадалі гаспадару і яго сям'е здароўя, добрага ўраджаю. За гэта гаспадары давалі сала, грошы, гарэлку і другое.

Дзяўчаты на багатую куццю гадалі пра сваё лёс. Бралі першы спечаны блін, хто хутчэй з дзяўчат возьме блін, тая першая выйдзе замуж.

Бралі на сваім двары дровы ў ахапку і неслі ў хату, пералічвалі іх. Калі парнае, то ў гэтым годзе будзе ў пары, а непарнае — не будзе.

На галодную куццю зноў звалі Мароза. Увечары гаспадар выходзіў на вуліцу і пачынаў рысаваць крыжы на вокнах, дзвярах хаты. Потым ішоў у хату і разам з усімі садзіўся за стол. Тры разы зачэрпваў куццю і даваў яе кожнаму члену сям'і. Затым зваў Мароза на куццю.

Крыжы рысаваліся з мэтай, штоб не ўвайшоў чорт у двор, штоб сям'ю не рассварыў, штоб сям'я жыла добра, а дамавы ў хлявах скаціны не чапаў.

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Сакавец Надзеі Іванаўны, 1920 г. н.

✧ Каляды пачынаюць святкаваць 7 студзеня, а заканчваюць 18 студзеня.

На першую куццю гатовілі святую вячэру. Галоўнай едой на сталае з'яўлялася куцця, якую рыхтавалі з ячменю з алеем. Увечары 6 студзеня ўся сям'я апраналася па-святочнаму і садзілася за стол, які быў засланы белым абрусам, пад які клалі сена. Гэта сена захоўвалі на працягу ўсіх Каляд, а пасля Каляд аддавалі жывёле і курам.

У гэты вечар адзін да аднаго хадзілі ў госці, выпівалі, гулялі.

З 13 на 14 студзеня спраўлялі другую куццю. На яе гатовілі больш багатую ежу. Кожная гаспадынька старалася паставіць як мага больш на стол.

У гэты вечар таксама прыглашалі гасцей. Выпівалі, гулялі, чакалі калядоўшчыкаў. Як толькі цямнела, пачыналі хадзіць калядоўшчыкі. Яны

падыходзілі да кожнай хаты і прасілі дазволу пакалядаваць. Яны заходзілі ў хату, спявалі песні, плясалі. Усякі гаспадар імкнуўся шчодро надзяліць спевакоў за іх песні. Калядоўшчыкі хадзілі невялікімі гурткамі. Насілі з сабою звязду або вадзілі казу. У гэты вечар паўсюды чуліся спевы калядоўшчыкаў:

Ехала Каляда ў чырвоным вазочку,
Каляда! Каляда!
У чырвоным вазочку, на сівым канёчку.
Вазіла каўбасы ў рэшаце.
Ішла свіння па лягу, па лягу,
Рассыпала каляду, каляду.
А вы, гзетачкі, не гуляйце,
Каўбасы пагбірайце.

18 студзеня спраўлялі трэцюю куццю. Уся сям'я ўвечары збіралася за сталом, запрашалі да сябе за стол Мароза.

Вечары ў час Каляд усе лічылі святымі. Калі заходзіла сонца, то ўсе пераставалі працаваць. Молодзь збіралася на вячоркі, пілі, гулялі, весяліліся.

Дзяўчаты ў час Каляд гадалі. Набіралі дровы ў ахапку, а потым лічылі іх. Растоплены воск капалі ў міску з вадой. А потым разгадвалі малюнак.

Па надвор'і на Каляды меркавалі, які будзе год. Калі ўвечары на першую і другую куццю неба зорнае, то ў лесе будзе многа грыбоў, на полі — добры ўраджай.

На Каляды семкі елі, на пол плявалі, штобы ўраджай быў добры.

Запісана ў в. Другая Слабодка
ад Клеўжыц Надзеі Сцяпанаўны, 1924 г. н.

✧ Гэты празнік празнуецца з 6 і да 19 январу. Колісь лічылі, што гэта час, калі будзеца барацьба добрага з злым. Заўсёды да гэтага празніку пачыналі гатовіцца з самага пачатку зімы. Абязцельна вячэра ў першы дзень Калядак, што завецца «вялікай куццёй» была пачатком вялікіх празнічных дзён і вечароў.

Было на Каляды многа ўвесяленняў. Молодзёж пераадзявалася ў розных жывёл (казу, ваўка, чорта і другіх) і гуляла ў гульні. Галоўнай была каза, бо яе вельмі шанавалі. Перадзяваліся ўсе — і хлопцы, і дзяўчаты. Усе ж людзі, к якім прыходзілі калядаваць, стараліся ўгасціць усіх калядоўшчыкаў чым-небудзь смачным. Памятаю, пелі шмат песенек розных.

Едзе, едзе Каляда, Каляда!
На вараным коніку,
На размалёваным вазочку.

Запісана ў в. Колкі
ад Чырыч Веры Сцяпанаўны, 1939 г. н.
студэнткай Белька В. (2010 г.)

✧ Раней да Каляд доўга гатаваліся, ажно з Піліпаўскага посту. Да вечара няможна было есці варанае. Бліны пяклі, рабілі куццю, елі толькі постнае. На сталае трэба каб было 12 страў. Пад куццю клалі сена і ў святы вугал. Як хто знаў, гаварыў за сталом словы: «Мароз, хадзі з'еш куцці, да не марозь, што трэба пасеяць».

Як была другая куцця, мо перад Новым годам ужэ можна было мяса есці, і тады на стол клалі салому, а потым давалі карове з'есці, каб давала добры прыплод і багата малака. Маладыя збіраліся гуляць, наражаліся ў каня ці казу ды хадзілі па хатам, песні спявалі:

*Добры вечар, гаспадару,
Святы вечар!
Ці ты спіш, ці ляжыш, ці паціху сядзіш?
Святы вечар!
Устань з пасцелі, адчыні нам дзверы,
Святы вечар!*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Алейчык Кацярыны Яўхімаўны, 1940 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

ШЧОДРЫЙ ВЕЧАР

✧ *Шчодрый вечар, добрый вечар,
Пане гаспадару, дыг табе!
Маеш хлапцоў добрых,
Яны ў гумне пшаніцу молюць.
Намалолі трыццаць шынкоў — тое табе.
А другія — нам, калядчыкам,
Каляда.
Там стаяла сосенка, тоненькая, высокая,
Шчодрый вечар.
Тоненькая, высокая, дыг з лістом шырокім,
Шчодрый вечар.
А на той сасонцы золата карыца,
Шчодрый вечар.
Золата карыца, што й паска расіцца,
Шчодрый вечар.
А як налецелі райскія птахі,
Шчодрый вечар.
Дыг тую карыцу ўсю паклявалі,
Шчодрый вечар.
А як паклявалі, у рукавічку склалі,
Шчодрый вечар.*

Го-го-го каза

*Го-го-го, каза,
Го-го-го, шэра.
Дзе ж ты, козанька, рожкі пагзела?
Пабегла каза ў чужое сельцо,
А ў чужым сяльцы
Усе людзі стрэльцы.
Мусілі казу ломікам забіці.
Ударылі казу ў правае вушка,
З правага вушка пацекла юшка.
Ох, каза ўпала,
Дайце казе сала, каб каза ўстала.*

Запісана ў в. Мышанка
ад Курыленка Надзеі Арсенцеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

✧ На Каляды пяклі пірог, булкі. Гатовіліся доўга, бо гатавалі багата чаго, каб стол быў багаты. Білі кабана.

Куцці было дзве: першая — посная, другая — багатая. На першую куццю варылі посную кашу ў чыгунку, пякуць пірог і ўсё гэта кладуць на покуці на стол ілі лаву. Там жэ лажылі сена. Усё

клалі пад іконай. Уранку сена аддавалі жывёле, скаціне.

Патом прыходзілі Калядкі. Тагда вувярналі кажух і надзявалі яго, мазаліся сажай, заўвязвалі хусткі, бралі гармошку і гралі на ёй, і казу рабілі. А тагда ішлі калядаваць. Хадзілі калядаваць і жаншчыны, і мужчыны, і хлопцы, і дзеўкі — усе хадзілі.

Вадзілі казу па хатам, песні пелі. Кагда каза захадзіла ў хату, яна сразу жэ падала на падлогу, а калядоўшчыкі казалі:

— Дай, баба, пірог, кусок сала,
Штоб козачка ўстала.

Патом хазяеваў благодарылі і шлі далышэ. Кагда выхадзілі з дома, сыпалі жыта — на добры ўраджай.

З сабою насілі звязду — сімвал сонца. Яна шчыталася дабром, каторае прынасілі. Гаварылі, што звязда прыносіць шчасце на весь год.

На следуюшчы дзень хадзілі сеялышчыкі і сыпалі зярно, пры етым прыгаворвалі:

— Сею, сею, засяваю,
З Новым годам паздраўляю.

На другую куццю гатавалі многа чаго, бо яна ж багатая. Заканчваўся пост, і елі ўсё падрад.

На Каляды маладыя, свабодныя (незамужнія) дзеўкі ўсё ўрэмя гадалі. Напрымер, выходзілі на вуліцу і ў першага мужчыны ці хлопца спрашвалі іме. Якое было іме, так значыць будучь зваць будучага мужа.

Пяклі бліны, выходзілі на вуліцу і кідалі сабакам. Чый блін первы з'елі, тая хутчэй замуж выйдзе.

Яшчэ бралі чаравік і кідалі цераз крышу. У які бок ён будзе глядзець, з таго боку і прыйдзе жаніх.

Свецяць воду і ёй у хаце пырскаюць, у сараі, п'юць тожэ.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Калі першы дзень Каляд выдаецца пагодлівы, будзе неўраджайны год, а калі пахмурны і снег ідзе — ураджайны.

У вёсцы хадзіў натоўп маладых людзей, былі перадзетыя ў цыганку, механошу, дзеда, бабу, особенно трэба, штоб була каза. Усе скакалі, спявалі. Патом каза падала, штоб яе падняць, то людзі (хозяіны) давалі сало, коўбасу, прысмакі.

Сначала, каб зайці ў хату, яны спявалі:

*Добры вечар тому,
Хто ў гэтым дому.
Не хочам мы чакаць —
А хочам каледоваць.
Шчодра ночка начавала,
Што ты, бабка, гатавала?
Што варыла, што пякла?
Давай зразу да стала.
Шчадрую, шчадрую,
Коўбасу чую. Дайце коўбасу,
Я дадому занясу!*

*А калі Коляда хоцела іці ўжэ,
то яны дзякавалі гаспадыне.*

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Браім Ганны Пятроўны, 1937 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

Песня калядная

✧ *Ого-го, коза, ого-го, сера,
Дзе ж ты рожкі дзела?
На соль праела,
Соль дорогая,
Хозяйка скупая.
Нашая ж коза
Дэй дорогая.
Ой ты, козонька,
Не ўдзі ў тэ сельца
Пог канаўку,
Бо ў том сельцэ
Е ліхія стрэльцэ.
Раданьку радзяць,
Козаньку стрэцяць.
Я ж табе рады
Дэй не баюся.
За цёмны лужок
Дэй заступлюся.
Толькі баюся
Старога дзеда,
Што на печы сядзіць,
Стрэлку час дзержыць.
Стрэлка гоп,
Шчэй новы гаршчок.
Гоп! Шчэй новы гаршчок
Повен водою.
Не люблю дзеда,
Што з бородою.
Вон мене ўб'е,
Шкуру обдзерэ,
Круз шчыры сердцэ,
Круз полоценцэ.*

* * *

*Ці дома, дома
Сам пан?
Светы вечор, светы Васіле!
Ой, колі ж дома,
Засцілай сталы.
Засцілай сталы
Усе цесовые
Да налівай кубкі
Усе медовые.
Да прыйдуць к табе
Да ўсе госцікі.
Што першы госць —
Ясны месяц,
А другі госць —
Ясно сонейка,
А трэці госць —
Ясны зорэнькі.
Прынесуць табе
Тры госцінчыкі.
Першы госцінчык —
Берлёвы венчык,
А другі госцінчык —
Золоты персцёнок,
Трэці госцінчык —*

*Дарагія сукна.
Берлёвы венчык
Голоўку кленчыць,
Золоты персцёнак
Ручэнько ломіць,
Золотая сухня
След заметае.*

Запісана ў в. Макарычы
ад Занкевіч Наталлі Ціханаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Ісакавай Т. (2009 г.)

КАЛЯДНАЯ ВАРАЖБА

✧ Абнімалі плот. Калі парны, то замуж пой-
дзеш.

Гадалі на зеркала. То плохее. Трэба зрабіць
тры чэртакі. Гадаюць у хаце. Пасрэдзіне ў 12
часоў. Пакажацца што-та — і трэба закрычаць,
бо задушыць.

Дровы прыносяць і шчытаюць. Калі іх па-
ра — выйдзеш замуж.

Падарожнік пад падушку палажыць нада —
тады суджаны прысніцца.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Кліменка Марыі Віктараўны, 1919 г. н.,
студэнтамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

Трэба ўзяць замок і нанач замкнуць і пала-
жыць пад калодзеж, а ключ — у галаву пад пад-
ушку. Ложыш і кажаш:

*Суджаны-раджаны,
Прыдзі каня паіць
І прыдзі ка мне ключа прасіць.*

Нада паймаць чорнага жучка і пасадыць у
спіачны карабок. Прывязаць да мізінца на на-
зе: куды павядзе, туды і выйдзеш замуж, там і
будзеш.

Запісана ў в. Кабачок
ад Бяляевай Праскоўі Мікітаўны, 1923 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ У ноч з 13 на 14 январа збіраліся дзевачкі, якія
былі без замужжа. Сярод іх дзяўчына, якая ня-
даўна вышла замуж. Налівалі вады ў стакан, чуць
менш палавіны, клалі ў гэтую ваду абручальнае
кальцо. Запальвалі тры свечкі, ставілі вакол ста-
кана. Нада, каб у хаце было цёмна. Сядалі вакол
стакана, штоб ён пасяродке быў. Затым кожна з
дзевачак па очарадзі накланялася над стаканам і
глядзела ў кальцо. Нельзя была разгаварваць ці
смяцца, а то памяшае гаданню. Калі павязе, то
можна было ўбачыць ліцо свайго суджанага.

А яшчэ гадалі так. У крашчэнскую ноч садзі-
ліся з таварышкамі наўкол стала, ставілі ў сярэ-
дзіну запаленыя свечкі (столькі ж, колькі і дзяў-
чат). У начале гадання браліся за рукі, каб сам-
кнўўся круг. Гаварылі ўсе разам: «Будушчае,
пакажысь!» (3 разы).

Да пачатку гадання нарэзвалі бумажкі і рыса-
валі карцінкі: сярдзечкі, ключ, цветок, капейку,

крэст. Этыя бумажкі лажылі ў мяшочак. Калі гадалі, па очэрэдзі выпягвалі бумажкі па тры каждая. Первая — самая галоўная. Глязелі: калі капейка, то муж будзе багаты, сярдзечкі — любоў, цветок — шчаслівая замужжа, ключ — тайна, крэст — нескорае замужжа. Вось так хацелі ўзнаць сваё будучае.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Вольгі Мікіцічны, 1926 г. н.,
студэнткай Ісакавай Т. (2009 г.)

✧ Калі першыя зоркі засвецяць, на стале кладуць каласы — па адным з кожнага стога, а потым, калі зярняты з іх высыпуцца, лічаць іх і варажаць, колькі зярнят, столькі будзе ў наступным годзе стагоў.

Напапярэдадні Каляд стол пакрываюць сенам, а потым ужо абрусам. Сеўшы вячэраць, жанчыны выпягваюць сцябліны, а па даўжыні іх мяркуюць пра даўжыню льну будучага ўраджаю.

Трэба было пакласці грэбешка і плотка носового под подушкой, каб жаніх прыйшоў, напрымер, цягне етого плотка к себе ілі грэбешка.

У колодзезь, у воду пясок сыпалі. Калі вода шыпіць, то свякруха плохая будзе.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермакавай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ На калядныя святы дзяўчаты варажылі аб сваім будучым замужжы. Выходзілі дзяўчаты ў сад і крычалі. Потым слухалі: у якім баку адгукнецца, з таго боку трэба чакаць суджанага.

Прыносілі ў хату абярэмак дроў і лічылі іх: калі чотнае чысло пален, то будзе ў пары, калі нечотнае — не.

Абхоплівалі рукамі плот і лічылі, колькі чыс-таколін: парнае чысло — у пары, непарнае — не.

Кідалі сабацы бліны. Чый блін сабака схопіць першы, тая пойдзе замуж раней за ўсіх.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураве),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Пры забіванні кабана, калі крыві льецца шмат няспынным струменнем, гэта значыць, што лета будзе дажджлівае, адсюль вывад, што гной трэба заворваць, а не сеяць «пад прысцілку».

Запісана ў в. Бобрыкі
ад Макейчык Ніны Андрэеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Рос Н.

✧ На Калядкі трэба ў куточак паставіць воду под ложак, а наверх пакласці лучынку, і прысніцца (калі іе дачка, трэба каб маць ета зрабіла) дачцэ хлопец, які будзе яе пераводзіць цераз мосцік. Гэта будзе яе жаніх.

Можна зрабіць і хлопцу, то гэта будзе яго нявеста.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Шарамет Вольгі Мікалаеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ Дровы рэзалі к Калядам, крупу малолі, во, пшаніцу, каб было пірага спекці. Варылі кашу, куцця была. Пярлоўка гэта была. Во, малолі ж, бліны этыя дзелалі. Пярлоўку таўклі, кашу варылі, куццю. Вот, назаўтра ўжэ, маці бярэ эту куццю, нясе на стол. Кладзе сена клачок, каб куркі нясліся. Ужэ нясе за стол, а мы ўжэ крычым з-за коміна: «Куда, куда, куда, куда?» А яна кажа: «На стол». А мы кажам: «А мы калі будзем есці?». А яна: «Патом».

На Каляды хадзілі, калядавалі. Ну, адзяваліся па-зімняму. Дзеда Мароза дзелалі. Хадзілі, шчадравалі. Угашчалі хто чым: хто віна дасць, а хто грошай дасць, хлеба, сала. А патом гулялі.

Спрашваюць:

— Разрешыце, хазяйка, пакалядаваць?

— Пажалуйста, калядуўце.

Варажылі. Перакідаюць дровы чэраз усю крышу. Еслі перакінуў крышу, значыць пашчытаюць. Еслі кінуў 6, 8 — эта пара, еслі 7 — не.

Яшчэ на зеркала гадалі. Стаўляюць зеркала і ваду стаўляюць. І глядзяць, вродзе, жаніх ужо выходжае. Пазнавай яго. Твой — ня твой. Як твой, так выйдзеш замуж.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Праскурскай Сафіі Мікалаеўны,
студэнткай Кажамяка М.

✧ На Каляду ішлі гадаць. Падыходзілі да чужых дроў і выпягвалі палены. Калі палена без сукоў, роўнае — мужык будзе добры, а калі з сукамі ці крывое, то мужык будзе паганы.

Падыходзілі дзяўчаты да сваёй ці чужой хаты і слухалі пад вокнамі пра што гавораць. І якое мужское імя першым пачуюць, так будзе звацца мужык.

Дзяўчаты ўвечары станавіліся ў рад і кідалі праз хату свае чаравікі. Чый быў далей перакінуты, той першы выйдзе замуж. А калі зусім не перакіне, то не выйдзе.

Як узыходзіць маладзік на небе, трэба вуйсці на ганок і сказаць:

*Маладзік малады,
У цябе рог залаты.
Ты высока ходзіш,
Усіх бачыш:
І старых, і малых,
Юнакоў і дзяўчат.
Дык пазволь мне того повідаць,
З кім мне ў пары век векаваць.*

Пасля гэтага ні з кім не гаварыць, іці лажыцца спаць.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Лідзіі Васільеўны, 1924 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г.

✧ Ставілі два зеркала — адно большае, другое меншае. Па бакам ставілі дзве свечкі і, гле-

дзячы ў зеркала, гаварылі: «Суджаны-ражаны, з'явіся». Павінен быў паказацца будучы супруг.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Пелагеі Малафееўны, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

ВЕСНАВАЯ КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

МАСЛЕНІЦА

✧ У нас Масленіцу не спраўлялі. Рабілі малыя госці, а не гукалі весну, усе за работай...

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003г.)

✧ *Наша масленіца гагавая,
Яна госцейка гараяя,
Яна пешаю к нам не ходзіць,
Усё на коніках раз'язджае.
Штобы конікі былі варанья,
Штобы слугі былі маладыя.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Ганчар Евы Адамаўны, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрыянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Маслянічка ўсягда спраўляецца ў канцы зімы. У нас от, напрымер, гулялі яе так. Збіраліся раненька ўся маладзёж ды ішла на Лысу Гару ў нас там у Дуброве. Неслі чучало з саломы. Ужэ быццам эта зіма. Ставілі яе ля Лысае гары, а зацем запальвалі яе. Это ўжэ значыло, што мы праганяем зіму.

Гулялі, елі блінцы, разныя выпячкі ў відзі голубаў, піччак разных. А тады які-небудзь хлопчык маладзенькі залазіў на етую гору і пачынаў запяваць, а другіе ему памагалі і карагод вадзілі:

*А ў нас сёння Маслянка, Маслянка!
А з куста ластаўка, ластаўка.
Села ў хазяіна на таку, на таку,
А ён кажа: «Засеку, засеку!»
— Не сячы мяне, не сячы,
Буду табе служыць, служыць,
Тваіх дзетак карміць, карміць!*

На Уласа (на Маслянка ў чацвер) аб'язджалі маладых коней, быкоў, валоў. Гойдаліся на варотах толькі хлопцы і дзеўкі. Казалі старыя людзі, што гойдацца трэбо для таго, каб на той год рос лён доўгі і крэпкі.

Яшчэ пелі от таку песеньку:

*А сёння ў нас Масленка, Масленка,
Ой, ля-лю, рано Маслянка, Маслянка!
А із куста ластаўка, ластаўка,
Ой, ля-лю, рано ластаўка, ластаўка!
Сядзіць яна высока, высока,*

*Бача яна галёко, галёко,
Ой, ля-лю, рана галёко, галёко!
Што ў дзярэўні дзеецца, дзеецца,
Ой, ля-лю, рана дзеецца, дзеецца!
Дзевіць хлапцоў жэняцца, жэняцца,
Ой, ля-лю, рано жэняцца, жэняцца!
Дзевіць дзевок вяпчаюць, вяпчаюць,
Ой, ля-лю, рана вяпчаюць, вяпчаюць!*

Ну, от і ўсё, уся Маслянка.

Запісана ў в. Пясочная Буда Гомельскага р-на
ад Гошка Евы Пятроўны, 1929 г. н.
(ураджэнка в. Дуброва Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Масленіца святкуецца ў лютым. Гэтае свята ўключае ў сябе заканчэнне зімы і пачатак вясны. Існуе такое павер'е, што з гэтым святам прыходзіць цяпло, прылятаюць птушкі, пачынае расці трава.

На Масленіцу мясное не елі, а толькі малочнае: сыр, смятана, масла, малако. Таму і называецца так гэтае свята. На яго пяклі бліны і частавалі сваіх гасцей.

У нас яго святкавалі ў сярэдзіне вясны (на крыжаванні дарог), таму што там было больш месца. У цэнтры гэтага месца стаяла баба-пудала, зробленае з саломы. Каля яго спявалі жартоўныя песні, частушкі, вадзілі карагоды, гулялі ў розныя гульні. Пасля спальвалі пудала, бралі попел і выхадзілі ў поле, раскідалі яго, каб быў добры ўраджай.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ Гэтыя свята святкуюць разам у першую нядзелю сакавіка. У цэнтр народнага гуляння на вазу едуць людзі ў народных касцюмах, якія вязуць з сабою «бабу» — чучала з саломы, апранутае ў спадніцу, сукенку і хустку. «Баба» сімвалізуе зіму, яе ставяць высока на плошчы. Праходзяць народныя гульні, носяць бліны і «жаўрукоў». «Жаўрукі» — гэта пячэнікі, унутар якіх запякаюць паперкі з пажаданнямі. На плошчы стаіць высачэнны гладкі стоўб з крыжавінай зверху. На ёй вісіць абавязковы ў гэтае свята красны певень у каробке і іншыя прызы. Дужыя хлопцы пад музыку і песні лезуць на стоўб, каб іх дастаць.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ Пяклі бліны, гульні ўсякія дзелалі. Пяклі галушкі і раздавалі дзецям.

Адкрывалі хлопцы дзверы і кідалі палена ў хату. Так хлопцы заляцаліся да местачковых дзевак, каб тыя не сядзелі ў хаце, а ішлі на вуліцу.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ Масленіца пачыналася ў чацвер. Гаспадыня пякла бліны, пакуда гаспадар працаваў. Калі работа спынялася, гаспадыня падавала бліны на стол, цэлы стос бліноў. Гаспадар разразаў гэты стос бліноў крыж-накрыж, на чатыры часткі. Затым кожны член сям'і браў чвэрць бліна, скручваў яго і апускаў у міску з творагам і разагрэтым кароўім маслам. Разам з блінамі на стол падаваўся і селядзец. У гэты дзень гарэлкі не пілі, яе пачыналі піць з пятніцы.

Раней быў такі звычай «развітвання». У апошні дзень Масленіцы вечарам, пасля вячэры, гаспадар садзіўся на кут. Да яго па чарзе падыходзілі спачатку мужчыны — браты і сыны, а потым жанчыны, кланяліся да зямлі і прасілі прабачэння за сваі грахі і памылкі. Пасля гэтага гаспадар сыходзіў са свайго месца, кланяўся да зямлі ўсёй сваёй сямейцы, просячы таксама даравання за ўсе сваі грахі.

Вечарам на вуліцы сабіралася моладзь, песні спявалі, скакалі, Масленіцу праводзілі.

*А мы Масленку гажыдалі
І ў ваконца паглядалі,
Гару сырам набівалі,
Зверху маслам палівалі.
А ад сыра — гара сыра,
Ад масла — гара ясна.
А на двары сняжкі сыплюць,
А нас мамкі дамоў клічуць.
Нам дамоўкі не хаціцца,
Нам хаціцца пракаціцца.
Наша Масленіца гадавая,
Яна гасцейка дарагая.
Яна пешаю к нам не ходзіць
— Усё на коніках раз'язджае.
Штобы конікі былі варанья,
Штобы слугі былі маладыя.*

Кумы, сваты і радня ездзілі на санях у гасці адзін да аднаго. Песні спявалі, скакалі, гулялі ва ўсю моц.

*У нас маслены дзень.
На гары бабы сядзелі,
Кулаком зямлю пабілі,
Аб нявестках сугзілі.
Адна нявестка шэльма была:
Клець запаліла, упроч пайшла.
А як там багацця згарэла,
Жалудова бочка віна была,
Арэхава міса масла было.*

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Паршын Алены Рыгораўны, 1925 г. н.

✧ Масленіца праходзіла весела і шумна. Кожная гаспадыня на Масленіцу пекла бліны. Гэтыя бліны кожны член сям'і павінен быў з'есці. Бліны пекліся ў гонар сонца.

У масленічныя дні аб'язджалі маладых коней, абкатвалі новыя сані.

Па вечарах моладзь збіралася ў гурткі, спявалі песні, скакалі. Вешалі арэлі, прывязаўшы доўгую вяроўку да дрэва. Радня ездзіла адзін да аднаго ў гасці. Гаспадыня прымала гасцей, частавала іх гарэлкай і асабліва блінамі.

На Масленіцу палілі кастры, а ў нядзелю моладзь устрайвала провады Масленіцы, спальвалі яе. Рабілі чучала з саломы, падпальвалі яго і вадзілі вакол яго карагоды.

Запісана ў в. Капаткевічы
ад Грабко Веры Андрэеўны, 1924 г. н.

✧ Масляны тыдзень праходзіў вельмі шумна. Моладзь збіралася кучкамі, плясалі, спявалі, жартавалі.

Кожная жанчына рыхтавалася да прыходу гасцей: пякла наліснікі, даставала гарэлку. Увечары, калі прыязджалі на санях гасці, яна прыветліва іх сустракала і потчывала.

У нядзелю пасля абеда паўсюды пачыналіся провады Масленіцы. Хто рабіў застолле толькі са сваёй сям'ёю, а хто гасцяваў з усёй раднёй.

Масліная, шчаслівая, Працягніся да Вялікадня! Масліная, шчаслівая, бела вутка, Нясі сыра, масла, да ня хутка. А хто сыру не дае, няхай таму пагніе.

Запісана ў в. Другая Слабодка
ад Клеўжыц Надзеі Сцяпанаўны, 1924 г. н.

✧ Масленіца — гэта провады зімы і сустрэнне з вясною. Рабілі ў народзі чучала — гэта зіма, а пазней яго спальвалі.

Пяклі ў гэты дзень бліны самыя розныя, усялякія. Усем было смачно есць. Вадзіла моладзь कोरोгоды. Гэта вельмі было гулівае свята.

Памятаю, клалася цэла стопка бліноў на стол і бацько разрэзваў гэтыя бліны накрыж. Потым усе прыступалі есці.

Паследні дзень Масленіцы праходзіў на вуліцы. Малыя каталіся з горак на санях.

Так вось і праходзіло свята гэта.

Запісана ў в. Колкі
ад Гаравец Элеаноры Ігнацьеўны, 1936 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

✧ На Масленіцу пякуць бліны, частуюць імі гасцей. К блінам падавалі масла. Устрайвалі розныя гулянні, запрагалі коні, прыбіралі дугу ў цвяты. Ігралі на гармошке, білі ў барабаны, штобы зіма быстрой сышла, а вясна быстрой настала. Палілі чучала зімы. Устрайвалі бальшыя гулянні.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

СТРЭЧАННЕ

✧ Зіма з летам устрачаецца. Еслі на Стрэчанне цёпла, то будзе ўжэ цёпла, а марозы адыйдуць. Еслі холадна — прадзержыць 6 нядзель. А ешчо, адкуль вецер падуе, з якога краю (з севера ці з юга), такая пагода і будзе.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ГУКАННЕ ВЯСНЫ

✧ Гукалі вясну на Масленіцу. Бяруць ёлку, убіраюць яе ў цвяты, як на свадзьбу, заходзяць на крышу і гукаюць вясну:

*Ой, весна, ой, крэсна,
Што чужыя жонкі,
Хоць кросна, а мая маці не ткала,
Потуг лён кучкі пускала.
Ой, весна, ой, крэсна,
Што ж ты нама прынясла?
Дзеткам по еечку,
Хлопцам по кручэчэчку,
Ой, весна, ой, крэсна.*

І танцавалі з музыкаю. Но само, лезуць высока на сарай, штоб толькі высока танцаваць. Дзяўчыну выбіралі на роль «Вясны». Было паўсякаму.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Нікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

❖ *Ой, вясна-красна!
Да чужыя мацеры ткуць,
А мая маці не ткала,
А паг лёд кужаль пускала.
Пльві-пльві, кужаль, валакном,
А назад ка мне сукном.*

Запісана ў в. Галубіца
ад Пашук Алены Сцяпанаўны, 1925 г. н.
(перасяленка з г. Шахты Растоўскай вобл.),
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

❖ *У-у-у, ой, вясна,
Ой, красна. А што ж ты нам вынясла?
А ці з сыру кусок?
А ці з маслейка брусок?
А ці па яечку?
Ці па піражочку?
У-у-у, ой, вясна,
Ой, красна!
А людскіе маці кросны ткуць,
А мая ж не начынала,
Паг лёд лучкі пакідала.
У-у-у, ой, вясна,
Ой, красна!*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

❖ Наражалі таксама і «Вясну» — прыгожую маладую дзяўчыну — у зяленае плацце, упрыгожвалі яе вянкамі з кветак і стужак. У канцы гуляння падпальваюць чучала зімы, каб пагукаць вясну. Многа-многа людзей бяруцца за рукі ў карагод, бяруць «Вясну» і ходзяць з песнямі вакол палаючага чучала. Спяваюць вяснянкі.

Ой, вясна, вясна

*Ой, вясна, вясна, ты вясеннечка,
Ой, лі, ой, люлі, ты вясеннечка,

Дзе твая дачка ўсё й паненачка,
Ой, лі, ой, люлі, усё й паненачка?*

*Пагнала быкоў да й паг ліпачку,
Ой, лі, ой, люлі, да й паг ліпачку.*

*Сядзіць у сагочку, шые сарочку,
Ой, лі, ой, люлі, шые сарочку.*

*Прыйшлі мальчыкі — у барабанчыкі,
Ой, лі, ой, люлі, да й у скрыпачкі.*

*Прыйшлі гзевачкі, да й у скрыпачкі,
Ой, лі, ой, люлі, у барабанчыкі.*

*Пойдзем, гзевачкі, прагуляемся,
Ой, лі, ой, люлі, прагуляемся,*

*З цёплай вясной сустракаемся,
Ой, лі, ой, люлі, сустракаемся.*

Благаславі, маці

*Благаславі, маці,
Вясну гукаці,
Цёплага лета
Дажыдаці.*

Вясна, вяснянчка

*— Вясна, вяснянчка,
Дзе твая дачка Ульянчка?
— Сядзіць у сагочку, шые сарочку.
— Якую сарочку?
— Льянкую
Свайму тату каханаму.
Шые сарочку пасконную
Свайму міламу паскудному.*

Вяснянка

*Зіма з лецейкам сустрэла... У!
Сустрэлася,
Зіма ў лецечкі пытала... У!
Пыталася:
— Ці было лета ці не была? У!
Не бывала,
Маці на вуліцу не пуска... У!
Не пускала,
Усё каморачку замыка... У!
Замыкала,
А ў каморачцы вакеня... У!
Вакенячка,
А ў вакенячку кватэра... У!
Кватэрачка,
Ох, кіну, гляну ў вакеня... У!
У вакенячка,
Да й па вуліцы пылок мя... У!
Пылок мяце,
Божа Маці танок вя... У!
Танок вядзе,
Шчэ й з малодымі малодка... У!
З малодкамі,
А шчэ й і з маімі пагружкамі.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

❖ На Петрыкаўшчыне гукалі вясну з караваем (аграрная магія, культ нівы).

Пасля Мясоеду перад постама, гэта значыць, на Масленым тыдні, «гукалі вясну».

*Вясна-красна,
Што ты вынесла?*

Ой! Што ты вынесла?
А я вынесла
Чэрэпок масла, галава красна.
Ой, што ты вынесла?
Гаршочок сыра,
Галава сіва.
Ой! Што ты вынесла?
Усе гзевачкі
Павыходзілі.
Ой! Што ты вынесла?
Адно аднае не вывелі,
Бо ў Галечкі гзіця малэ.
Ой! Што ты вынесла?
Дзіця плачэ, калыхаць хочэ.
Ой! Што ты вынесла?
Горшочок кіпіць,
Выкіпаць хочэ.
Ой! Што ты вынесла?
Устань стары, пакалыш гзіця,
А я пойду
Дэй повесную,
Дэй повесную,
Дэй повесную.

* * *

Гэй, вясна! Гэй, красна!
Ды што ж ты нам вынесла?
Тры корэсі з радасці.
Адна корэсьць — лентачкі.
Там, дзе гзевачкі гулялі,
Там каснічкі ляжалі.
Там дзе мальчыкі гулялі,
Там падружэнькі ляжалі.
Гэй, вясна! Гэй, красна!
Ды чужыя жонкі ткуць кросна,
А мая маці не ткала,
Ды пад лёд анучкі пускала.
Ды пльвіце, анучкі, талакенцем,
А назад анучкі палаценцем.

* * *

Ой, выйдзем, гзевачкі,
На новае лета.
Зімавалі — не спевалі, вясну жгалі...
Ой, чырочко-пташэчко,
Не залета галечэчко,
Не занось венчыка.
Бо мой венчык-патрэбчык.
Братка жаніці,
Сястру замуж аддаці.
Сястру замуж аддаці,
Вяселле спраўляці.

Пачыналі абрад з песні, у якой звярталіся да старых людзей з просьбай дазволіць «вясну гукаць»:

Блаславіце, старыя людзі,
А й вясну-красну загукаць,
Загукаць жэ.
Люту зіму ж замыкаць,
Замыкаць жэ.
Вясну да красну на вулачку,
На вулачку ж.
Люту зіму ў каморэчку,
У каморэчку.

* * *

Вол бушуе —
Вясну чуе.
Баран блее
— У поле хочэ.
Курка сакочэ —
Несціся хочэ.
Дзеўка плачэ —
Замуж хочэ.
Старый крэхчэ —
Пажыць хочэ.

* * *

Ой, выйдзем мы на горку
Ды паклічэм Бога
Адмыкнуць земліцу,
Выпусціць расіцу.
Будземо зіму замыкаці,
Цёпла лето адмыкаці,
Штоб нам, дзеўкам, цёпла гуляці.

Заклічка «Сонейко»

Свеці, свеці, сонейко,
Штоб нам было цепленько,
Ай, люлі, люлі,
Люленькі, люлі.

Пад хаткой сэгзечі,
Кусочок хлеба гзержачы,
Ай, люлі-люлі,
Люленькі, люлі.

Яечкі качаючі
Ды песні спяваючі,
Ай, люлі-люлі,
Люленькі, люлі.

Іграў я на дудке

Іграў я на гудке,
Сэгзечі ў будке.

Грае мая гудка,
Прыбег скакаць Юрка.

А за Юркам — Янка,
А за Янкам — Танька...

* * *

А ты, весна, ты красна,
Што жэ ты нам прынесла?
А прынесла, прынесла
Цёпла лето ціхо,
І цёплу водзіцу,
І цёплу водзіцу,
З земліцы травіцу,
Старым бабкам — па кійку,
А пастушкам — па яйку.

Дай, Божа, да жытачка род,
На статачак плод.
Людзям на здароўе.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Фядосіі Касьянаўны, 1913 г. н.,
студэнткамі Кісялёвай А., Рабай Л.

Веснавая песня

◇ Ой, на горэ зайко сцелецца, сцелецца,
А на яго дзеўкі гзівяцца, гзівяцца.

Хочуць хлопцы зайка зловіці, зловіці,
Да й у боршчычку зварыці, зварыці.

Ой, вясна-красна

Ой, вясна-красна,
Што чужыя жонкі ткуць кросна,
А я, молодзенькая, не ткала,
Да паг лёд кужэль пускала.

Плыві, плыві, кужэль, волокенцэм
Да прыплыві ко мне полоценцем.

Ой, паехаў Охрэмко по грова,
Загорэлася мо губрова,
А я, молодзенькая, тушыла
Да рашэтцам водзіцу насіла.

Сколько ў маем рэшаце водзіцы,
Столькі ў майго свекорка праўдзіцы.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Кудразец Ганны Іванаўны, 1922 г. н.,
студэнткамі Скачковай Т., Кароўкінай А.

✧ Дай ужэ весна, дай ужэ красна,
Дай усе людзі ткуць кросна.
А моя мілочка не ткала,
А паг лёд кужэлі папускала.
Плыві, кужэль, волокенцэм,
А ка мне прыплыві палаценцем.

Запісана ў в. Баклань
ад Карась Валянціны Іванаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

✧ — Ой ты, высна, ой ты, красна,
Што ж ты нам прынысла?
Чы сала кусочак,
Чы масла брусочак?
— Ой, прынысла
Тэплэ лістычка тыхае
У тэплыньку водыцу,
У зылёнэньку травыцу.
Старым бабкам — па кіечку,
Малым гіткам — па яечку,
А дыўчатам — па выночку,
Молодым — па сярпочку.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
(пераехала з в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэсцкай вобл.),
студэнткай Дзярках А.

✧ На гэтае свята пяклі каравай. Усякалі ёлку,
каб засадзіць гэту ёлку ў каравай. Прыбіралі
ёлку цвятамі. І з гэтым караваем ішлі на вуліцу,
за сяло, на ўзгоркі хлопцы і дзяўчаты. Ёлку нёс
хлопец з караваем на галаве, і спявалі песню:

Ой, вясна-красна, што чужыя жанкі
Ткуць кросна.
А я, маладзенька, не ткала,
Да паг лёд кружаль пускала.
— Плыві, плыві, кружаль-валакенцэ,
Да прыплыві ка мне палаценцэ.
А я, маладзенька, хадзіла
Да рэштам ваду насіла.

Сколько ў рэшаце вадзіцы,
Столькі ў майго свекорка праўдзіцы.

Ставілі ёлку на горцы і вадзілі карагод кру-
гом ёлкі, прыгалі, скакалі і спявалі песню ў ка-
рагодзе:

Ой, на гары зайка сцелецца, сцелецца,
А на мяне хлопцы гзівяцца, гзівяцца.
Хочуць хлопцы зайка злавіці
Дый у горшчычку зварыці.
А наш зайка абмарочыўся,
За тые вароцечка перекоціўся.

Запісана ў в. Курыцічы ад Бондар
Ганны Рыгораўны, 1927 г. н.,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.).

Карагодна-гульнёвая песня

✧ У карагодзе мы былі.
Ой, люлі, мы былі. (2 р.)

А што вы там відзелі?
Ой, люлі, відзелі. (2 р.)

Мы відзелі парачку.
Ой, люлі (2 р.).

Кавалера й барышню.
Ой, люлі. (2 р.)

Ты, парачка, прыжурись.
Ой, люлі, прыжурись. (2 р.)

Туды-сюды павярнісь.
Ой, люлі, павярнісь. (2 р.)

Каго любіш — выбірай.
Ой, люлі, выбірай. (2 р.)

Хоць нямножка прытанцуй.
Ой, люлі, прытанцуй. (2 р.)

Каго любіш — пацалуй.
Ой, люлі, пацалуй. (2 р.)

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Віннік Тамары Рыгораўны, 1925 г. н.,
студэнткам Даўжынцом С.

✧ Калі гукалі вясну, пяклі жаўрукоў, раздавалі
іх дзецям, каб парадаваць малых.
Усё рабілася ў пост.

Гушкаліся на качэлях?

Усё рабілася на «саракасвяткі» (сорак свя-
тых). Адна станавілася на адным баку дошкі, а
іншая — на другім, а потым падскаквалі.

Вадзілі веснавыя карагоды, збіраліся дзяўча-
ты, спявалі. Абычна вадзілі карагоды ў васкрэс-
ны дзень. Усе прыгожа апраналіся і спявалі
песні.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнткам Паляковым Д.

✧ Пачатак сакавіка... Хадзілі за сяло на палянку дзяўчаты, былі яны ў вяночках. А самую прыгожую высокую дзяўчыну пераапраналі і называлі Вясноўкай. Калі на ўсіх дзяўчатах былі адзеты вяночкі з хмелю, то на Вясноўцы — з розных кветак, а паверх прыкалвалі фату і рознакаляровыя атласныя ленты.

Яна ішла першая, а ўсе астатнія — за ёй, пелі песні, а потым на палянцы падымалі рукі кверху і крычалі:

*Вясна, вясна, прыдзі, красна,
Зялёнымі веткамі,
Краснымі кветкамі.*

Запісана ў в. Белка
ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Яворскай С.

Ох, весна

✧ Даўно з крыш шла, Ох, весна, Даўно з крыш шла, Ой, з стрэх вада капле, Ой, з стрэх вада капле. Ой, німа ж, німа ж майго Да міленькага. Мудровенька пахне, Ой, мудрой, мудрой Да мой міленькі. Із луке пры луці, Із луке пры луці, Ой, за луці пры луці, Ой, панадзейся, Да мой міленькі, Не ў вверення рукі, Не ў вверення рукі, Ой, не ў вверення рукі.

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўгар Фядоры Дарафееўны, 1914 г. н.,
студэнтамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

✧ Адзначалася «гуканне вясны» сёмага апрэля. У гэты дзень людзі спявалі розныя песні-вяснянкі. Звычайна ўсе сабіраліся на нейкім узвышску, горцы.

Вясну называлі Ляляю. Тэе імя ёй усе людзі далі:

*Благаславі, маці,
Ой, Ляля-маці!
Вёсню заклікаці.*

Усё ж гэта было свята, яно звязана болей з зямлёю, надвор'ем на цэлы год.

Запісана ў в. Колкі
ад Навацкай Паліны Іванаўны, 1941 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

СОРАКІ

✧ На свята «Сорак святых» пеклі сухары рана раніцай. Сухары выпякалі ў выглядзе сарок, жаваранкаў. У адну з птушак клалі што-небудзь і запякалі.

Казалі, хто найдзе рэч, запечаную ў жаваранку, той будзе шчаслівы.

Раніцай, калі ўсе яшчэ спалі, выходзілі ахотнікі і перакідовалі праз хату палкі. Сколькі палак пераляціць, столькі ўтак зловіць ахотнік за сезон.

Запісана ў г. Гомель
ад Дзегцярэнка Ніны Леанідаўны, 1960 г. н.
(прыехала з в. Ванюжычы Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

✧ У еты дзень глядзелі: еслі холадна, то будзе яшчэ сорок маразянят і быстра цяпло не прыйдзе.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

БЛАГАВЕШЧАННЕ (ДАБРАВЕШЧАННЕ)

✧ Да Благавешчання не трогалі землю, не гадзілі, бо быў бальшы грэх.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ВЕРБНАЯ НЯДЗЕЛЯ

✧ Рэжуць вербу, ідуць у цэркву і свецяць. Патом білі адзін аднаго па тры раза і гаварылі:

*Не я б'ю, вярба б'е.
Будзь здарова, як вярба,
Будзь багата, як зямля.*

Эту вярбу патом ставілі ў хаце, некаторыя ў заградзе над дзвярыма. Ёю ўганяюць скаціну і б'юць, штоб харашо хадзіла ў стадзе.

ВЯЛІКДЗЕНЬ

Чысты чацвер

У Чысты чацвер убіралі ў хаце, бялілі (колісь хаты былі бялёныя), мылі палы, каб было чыста.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Одзначалосо 26 апрэлю. Гэта буў велікі дзень. З гэтаго дня начыналіся летнія гулянні. Людзі вельмі рыхтаваліся до гэтаго свята, бо шчыталі гэта свята большым і свяцейшым за Каляды.

У гэты дзень красілі яйкі. Моладзь вадзіла хараводы. Па хатах хадзілі валачобнікі і трэба было абязацельно іх пачаставаць смакатай.

Запісана ў в. Колкі
ад Корбут Марыі Сцяпанаўны, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

✧ Абязацельно трэба было красіць яйкі ў шкарлупках от цыбулі, посвяціць іх трэба было. Моцно малыя дзеці любілі біцца ў біткі з імі. У хаце страчалі ўсіх, хто ні зайдзе, добрэ частавалі ўсіх, не шкадавалі. А шчэ абязацельно пяклі белыя булкі. Ну, у каго не получалася, то белы хлеб пяклі, смачны.

Сільно любілі вадзіць карагод, адзетыя хоршэ, па-святочнаму, спявалі песні ўсякія.

Ды на першы дзень святых Вялікадней Сабіраліса малайцы-валачобнікі. І ішлі яны ды гуляючы, Лескаўдоў не пыгаючы, А ў тым сяле — любым сяле, Гулянне, скаканне, Вялікадне сустраканне.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Шарамет Алены Аркадзеўны, 1933 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

✧ Пяклі булкі, красілі яйца цыбульнікам. Патом ішлі ў царкву, там усё гэта асвяшчалі. На следуюшчы дзень раніцай, на снаданне, нада была з'есці абязацельна свяцонае яечка і булку.

Кагда ўстрачаліся на вуліцы, то гаварылі тры разы: «Хрыстос уваскрэс», а ў атвет гаварылі: «Ваісціну ўваскрэс».

Гулялі з яйцамі на другі дзень у біткі. Чыё яечка паб'ецца, яго забіраў пабедзіцель.

У еты дзень хадзілі ў госці, частавалі адзін аднаго.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Заўтра Паска, сёня пякуць пірагі. Некаторыя пасвяціць у царкве, ну і яйкі просяць. Малыя прыходзяць дзеткі і за валачобным. Яны прыходзяць на первы дзень Паскі, гавораць: «Хрыстос васкрэс», а я скажу: «Ваісціну васкрэс» і дзеткам усім даю па яечку. Яечкі красілі хто ў які хоча цвет. Я, напрымер, обычна замочваю ў цыбульніке ўтрачком, а ўжэ ўдзень я палю ў печы і крашу ў цыбульніке.

Еслі я крысціла дзіця, значыць, мой крэснік должэн прыці ко мне з валачобным, нясуць не до пары, яны нясуць 5 яец і я ім дам назад 5 яец. Хрэснік нясе хроснаму абязацельно. Гуляем у біткі абязацельно. Вот оны прыходзяць, абязацельно ў госці хрышчэнік ідзе к хроснаму, хоць он і маленькі, маці нясе на руках, но ўсё раўно далжны волочонэ несці.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Мікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ *А мы ж госцічкі небывалые,
Небывалые, нехаджалые.
Нечаста ходзім, немнога просім,
На Вялікдзень, на первой гзынечэк.
Начынальніку — гзезяць пар еіц,
Пасобнічкам — хоць пятачок,
Механошу — пшонкі калошу.
Мая музыка негарагая,
Трошкі гарэлкі, сыру на тарэлкі,
Пшанічны піражок на закусочку.
Песяньцы канец — гзесёць пар яіц!*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Маргарыты Аркадзьеўны, 1930 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Вялікдзень лічыцца адным з самых галоўных свят. У гэты дзень уваскрэс Ісус Хрыстос, таму і вітаюцца такімі словамі: «Хрыстос уваскрэс! — Уваісціну васкрэс!»

Падрыхтоўка да Вялікдня адбывалася на працягу перадвелькоднага тыдня і заканчвалася ў вялікую суботу прыгатаваннем святочнай ежы, якую носяць у царкву, каб асвяціць яе. У асноўным у царкву насілася пасха (гэта булка, на якой зверху абязязкова павінен быць крыж з цеста), пафарбаваныя яйкі, а таксама што-небудзь з мяса. У царкву хадзілі ў ноч з суботы на нядзелю, яе яшчэ называюць «усяночная». Моладзь паліла

вогнішчы, якія сваім святлом выклікаюць хутчэйшы надыход вясны. Раніцай у нядзелю накрывалі сталы, у цэнтры якога павінна была стаяць хрышчона «пасха» і пафарбаваныя яйкі (у асноўным іх фарбавалі з лупаек цыбулі). Яйкамі гулялі ў біткі, і пераможцам лічыўся той, у каго больш моцнае яйка.

Ёсць на Вялікдзень (Пасху) такі звычай: ходзяць родныя і блізкія друг да друга ў госці. Абязязкова яны павінны прынесці з сабою кавалак пасвячонай пасхі і некалькі яек, а ежа, што засталася, — не выкідаюць. Напрыклад, скарынкі пасхі сушылі, таўклі і кідалі ў гарэлку, каб засцярагала ад ведзьмакоў. Косці з мяса давалі сабакам, каб засцераглі іх ад шаленства, або закопвалі на полі, што павінна было абараніць ніву ад граду і злому.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўка Т.

✧ Да свята Вялікдзень старанна гатовіліся. Напярэдадні чацвярга, які называлі Чысты чацверг, кожная гаспадыня прыбірала ў хаце: мыла падлогу, бяліла печ, на вокны вешала чыстыя шторы. У суботу з самага ранку замешвала ў дзяжы цеста. Потым распальвала ў печы і ставіла пірагі. Гатовіла святочны стол, фарбавала яйкі.

Увечары многія ішлі ў царкву, штобы асвяціць яйкі, кавалачак пірага, соль і інш.

На наступны дзень, у нядзелю, наладжвалі святкаванне. Кожна гаспадыня накрывала святочны стол. У гэты дзень да маленькіх дзетак прыходзілі кросныя, бабуля-пупарэзніца, прыносілі валачобнае.

На Вялікдзень усе любілі гуляць у біткі, спяваць песні.

*А дай яечак на плог авечак,
І дайце саланіны на плог свініны.
А не гасць яйца — здохнець аўца,
Паездзеш на поле — саху паламаеш.*

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Сакавец Надзеі Іванаўны, 1920 г. н.

✧ Да гэтага свята прыбіралі ў хаце. У суботу гаспадыня паліла ў печы і ставіла пірагі, фарбавала яйкі, гатовіла святочную ежу.

Увечары старэйшыя людзі ішлі ў царкву. З сабою бралі кавалак пірага, яйкі, соль, сала, канхветы і інш., штобы асвяціць іх. А тыя, хто заставаўся дома, стараліся не спаць. Усю ноч гарэла свечка перад іконай, маліліся некаторыя.

Пасля ўсюношнай усе ішлі дадому. Гаспадыня накрывала на стол. Уся сям'я за стол садзілася. У гэты дзень прыходзілі ў госці радня, сваты, кумаўя, выпівалі па чарцы, елі, гулялі, адорвалі адзін аднаго яйкамі.

З асвячоным яйкам выганялі першы раз скацінку на поле, штобы зберагчы ад ведзьм.

Запісана ў в. Другая Слабодка
ад Клеўжыц Надзеі Сцяпанаўны, 1924 г. н.

✧ Да Паскі рыхтаваліся зараней: прыбіралі ў хаце, мылі вокны, падлогу, бялілі хату, печ, вешалі

чыстыя фіранкі на вокны. Усё гэта рабілі да Чыстага чацвярга. У гэты дзень самі вымываліся. А ў суботу гаспадыня замешвала пірагі, фарбавала яйкі. А ўвечары людзі ішлі ў царкву на ўсеночную. Бралі з сабой кавалак пірага, яйкі, соль або іншае. У гэту ноч забаранялася есць, танцаваць.

Пасля царквы ўсе спяшаліся дадому. Гаспадыня накрывала святочны стол. Пачыналі есці з асвячомага яйка і пірага.

У гэты дзень да дзетак прыходзілі хросныя маці і бацька, бабуля, якая мыла яго ўпершыню, прыносілі валачобнае. Гаспадыня запрашала іх за стол. Яны выпівалі, гулялі.

На Вялікдзень як у дзяцей, так і старых любімай была гульня ў біткі. Той, чые яйка было пабіта, аддаваў яго таму, хто выйграў.

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Паршын Алены Рыгораўны, 1925 г. н.

✧ Вялікдзень, ці Пасха, святкуюць пасля Вялікага паста. Гэта вельмі вялікае свята. Іздаўна існуе звычай фарбаваць яйкі ў розныя колеры. Красны, традыцыйны колер, сімвалізуе кроў Хрыстова, якую ён праліў на крыжы за грахі чалавецтва. Фарбавалі яйкі ў чорны колер, адвараш ветак алешыны, жоўты — адвараш рамонак, сіні — сон-травы, рабілі і ўзоры, малюнкi з дапамогай воску і інш. Увечары перад Пасхай пяклі кулічы, вяночкі, ромавыя бабы. Гатаваўся асобны хлеб «артос» — яго няслі ў царкву і клалі перад іконамі, астаўлялі да суботы. Усеночная — служба ў царкве, поп асвячаў усё, што прынеслі людзі: яйкі, хлеб, соль, пасхі — стопачкі тварагу з ізіомам. Раніцай накрывалі стол асвячонамі прадуктамі, спрабавалі спярва свячоное яйка. З яйкамі гулялі ў біткі і іншыя гульні. Напрыклад, катанне яек: капаліся ў зямлі пяць ямачак адна за адной. Праз іх гуляючыя кацілі свае фарбаваныя яйкі. Калі чые-небудзь пападала ў другую ямку, гэта азначала, што ён ажэніцца праз два гады, калі яйка пералятала праз усе ямки, то гэта азначала, што ён ажэніцца ў гэтым годзе.

Хадзілі таксама на могiлкі, насілі яйкі, кулічы, паміналі памёршых.

Калісьці даўно хадзілі валачобнікі па хатах, але зараз гэтага не робяць. Засталіся валачобныя песні, якія спяваюць старыя жанчыны на ўсеночную.

Валачобныя, людзі добрыя

*Валачобныя, людзі добрыя,
Валачыліся, памачыліся,
Зайшлі к бабцы — пасушыліся.
І дала бабка ўсім па яечку,
Адной сіраціне да не дасталася.
Дала жа бабка курку рабую —
Сірата не бярэ.
Дзеўку красную —
сірата ўзяла і з двара пайшла,
І паскакваючы, і падзякваючы:
— А спасіба, бабка, за красную дзеўку.*

Цераз поле шырокае

*Цераз поле шырокае,
Цераз мора глыбокае,
Хрыстос уваскрэс!*

*Там ляжала гiбка кладка,
Тудою ішла Божа Матка,
Хрыстос уваскрэс!*

*Ішла Матка гукаючы,
Свайго Сына шукаючы,
Хрыстос уваскрэс!*

*Ідзе поле, ідзе другое,
На трэцяе саступае,
Хрыстос уваскрэс!*

*На трэцяе саступае,
Трох анёлаў сустракае,
Хрыстос уваскрэс!*

*— Тры анёлы, тры святыя,
Ці бачылі майго Сынка?
Хрыстос уваскрэс!*

*Адзін кажа: «Я не бачыў»,
Другі кажа: «Я чуць не чуў»,
Хрыстос уваскрэс!*

*Трэці кажа: «Пакаюся,
Божэй Матцы прызнаюся»,
Хрыстос уваскрэс!*

*Трэці кажа: «Я сам там быў,
Я сам там быў, свечы паліў»,
Хрыстос уваскрэс!*

*Твайго Сынка жыды ўзялі,
Жыды ўзялі, замучылі,
Хрыстос уваскрэс!*

*На крыж ручкі распіналі,
Гвоздзем ножкі прыбiвалі,
Хрыстос уваскрэс!*

*Гвоздзем ножкі прыбiвалі,
Мячом сэрца даставалі,
Хрыстос уваскрэс!*

*Мячом сэрца даставалі,
Кроў на полі разлівалі,
Хрыстос уваскрэс!*

*Пайшла Матка гукаючы,
Свайго Сынка шукаючы,
Хрыстос уваскрэс!*

*Дзе след знайдзе — сiльна плача,
Дзе кроў знайдзе — крыжам упадзе,
Хрыстос уваскрэс!*

*Пала Матка на камяні
Дай плакала: «Дзе ж мой Сыноч?»
Хрыстос уваскрэс!*

*— Мой каменьчык найбiлейшы,
Дзе ж мой Сыноч наймiлейшы?
Хрыстос уваскрэс!*

*Там у полі жыта сядзіць,
На тым жыце камень ляжыць,
Хрыстос уваскрэс!*

*На том жыце камень ляжыць,
На камені цэркаў стаіць,
Хрыстос уваскрэс!*

*На камені цэркаў стаіць,
А ў той царкве твой Сын ляжыць,
Хрыстос уваскрэс!*

*— Ах, мой Сыноч, ах мой мілы,
Цярпеў мукі жыдоўскія,
Хрыстос уваскрэс!*

*Цярпеў мукі, тае ж раны,
Ах, мой Божа, крыжаваны,
Хрыстос уваскрэс!*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ Рыхтавацца да Вялікдня пачынаюць з Чыстага чацверга. Да заходу сонца трэба ўсім вымыцца. Гэта для таго, каб засцерагчыся ад скурных хвароб. Косці ад велікоднай яды захоўвалі, шчыталі іх свянцонамі. Пасля гаспадар браў іх і нес на канец поля, там закопваў, гэта ад граду, усякіх напасцяў.

На Вялікдзень хадзілі па хатах з песнямі для гаспадароў. Калі я была яшчэ малая, мае бацькі бралі пірагі, крашанья яйкі і гаварылі, што пойдучь у «валачобна» да кумоў. Так насілі гасцінцы хрышчэннікам. Дзеці самі бегалі за яйкамі. Яйкі красілі ў красную краску. Гэта колер крыві Госпада Ісуса Хрыста. У Красную суботу, напёкшы пірагоў, пакасіўшы яйкі, прыгатовіўшы смачную яду, людзі ішлі ў цэркаў на ўсеночную. Усю ноч у царкве ідзе служба ў чэсць уваскрэсення Ісуса Хрыста. Раніцай у сем'ях ждалі прыходу родзічаў з царквы. Маці прыходзіла, клала яйкі ў міску з вадой, і я далжна была памыць твар у гэтай вадзе. Затым садзіліся за стол, было, калі і прыходзілі яшчэ родзічы са свечаным. Яйка разразалі на частачкі. Першым доўгам трэба было з'есці свечанае яйка і абмакнуць яго ў свячоную соль. Такія дзянёчкі я помню з дзетства. Перад Вялікднём сабіраўся хор валачобнікаў, які на Вялікдзень хадзіў з аднаго краю вёскі да канца з песнямі. Завадатарам выбіралі самага галасістага мужчыну. Быў музыкант і механоша. Абычна хадзілі беднякі.

Пасля снедання старэйшыя маглі адпачыць, дзеці і моладзь ішлі гуляць на ўліцу, к абеда пачыналі ісці на могількі.

Дзеці на ўліцы гулялі ў мацака, каталі яйка з пастаўленай дошкі, так, каб яйка качанутае магло датронуцца да таго, якое на зямлі. У гэты дзень здароваюцца словамі «Хрыстос уваскрэс» — «Ваісціну ўваскрэс». Пры гэтым трэба пацалавацца тры разы.

Празнуюць Вялікдзень тры дні, затым ідзе Градавая серада і Сухі чацвер. Калі нельга чапаць зямлю.

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ *По вулицы по шырокуй,
По мураві по зылёнуй
Ішли, брылы волочобныкі,
Волочобныкі — люды добры.
Шаталыса, валялыса,
Того двора пыталыса.
— А где ж той двор,
Шча высокый забор,
Мідныі ворота,
Стоўбы точаны,
Позолочаны?
На тым дворі — тры кладочкы,
Тры кладочкы, тры колодзязы.
А ў першым — чысто золото,
А ў другым — чыстэ сырыбро,
А ў трэцім — мёд солодэнькый.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
(пераехала з в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэсцкай вобл.),
студэнткай Дзяркач А.

✧ *А ў полі — мяжа, а ў полі — мяжа,
Ой, віно ж, віно зеляно!
Цераз тую мяжу ды куна бяжыць.
А малады Ясенька
Меціць, меціць, хоча,
Хоча куну забіць.
Стала яна ў яго прасіціся:
— Маладзенькі Ясенька,
Не бі, не страляй мяне.
Ой, як будзеш жаніціся,
Буду я табе ў пагодзе,
У вялікай прыгодзе,
У вялікай прыгодзе.
Я тваю панку перанясу,
Я цябе, маладога, перавяду,
Я твайго каня ўплыў пушчу.
Маладзенькі Ясенька,
Не тамі гасцей, надары хутчэй!*

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Фядосіі Касьянаўны, 1913 г. н.,
студэнткамі Кісялёвай А., Рабай Л.

✧ Пасха — ента большы святы празнік. У гэты дзень, кагда людзі сустрачаюцца, то адзін гаворіт: «Хрыстос уваскрэс!», а другой у ответ: «Ваісціну ўваскрэс!»

На Пасху красяць яйца, пякуць булкі, патом свецяць іх у царкві. А яйцамі гуляюць у біткі.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ На Вялікдзень красілі яйкі (у красны колер — сімвал кроўнага). Хадзілі валачобныкі. Хадзілі да кросных. Хадзілі толькі да родных: бабы і дзеда, цёцькі, дзядзькі.

Мужыкі старыя гулялі ў «біткі». На могількі хадзілі на Радуніцу.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мязэнька А. (2003 г.)

У нас гавораць не Вялікдзень, а Пасха. Гэта галоўны празнік ва ўсім гаду. Па Бібліі гаворыцца, што ў гэты дзень уваскрэс Ісус Хрыстос. Перад Пасхай ідзе самы вялікі пост. Ён працягваецца сем тыдняў. Гэта самы цяжолы пост.

Перад Пасхай ідуць чацверг (ці кажучь, «чысты» чацверг), пятніца — страсная (аж да суботы), «красная» нядзеля. Ноччу з пятніцы на суботу і з суботы на нядзелю ў цэркві шла служба. Усе людзі далжны былі хадзіць на гэту службу. Ужо раніцаю ў суботу людзі пачынаюць гатоўць смачную ежу: пеклі пірагі, красілі яйкі. У нас усе стараліся да Пасхі забіць парсюка, бо трэба абавязкова, каб на стале былі апечаныя ў цесце спегна парсючка. На стале больш за ўсё было мяса і рыбы. Потым ноччу з суботы на нядзелю людзі свяцілі пасху. Раніцаю ў нядзелю ўсе прачыналіся, мыліся, адзяваліся святочна, але за стол ніхто не сядаў, пакуль гаспадар не накорміць усю скаціну. Потым збіраліся за сталом, цалаваліся адзін з адным тры разы і пры гэтым казалі: «Хрыстос васкрэс».

Спачатку за сталом елі толькі святое, а потым ужо ўсё астатняе. Потым увесь дзень людзі маліліся. У панядзелак ужо хрышчэнікі ішлі да сваіх хросных, давалі ім святую пасху, а тыя таксама адзявалі іх. Так людзі маглі хадзіць адзін да аднаго ў гасці аж да самай Тройцы.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Файны Цімафееўны, 1935 г. н.
(раней пражывала ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(раней пражываў у г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Свято Пасхі — гэта не толькі святы дзень, але і дзень гасціннасці. У гэты дзень усе знаёмыя і блізкія ходзяць у нашу дзерэўню Галубіца ў гасці. Пасху ў нашой дзерэўні яшчэ называюць Вялікдзень. Гэта рухомэе свято, кожны год людзі ёго падшчытваюць. А называюць ёго так тому, што ў гэты час дзень становіцца доўжэйшы за ноч. До Пасхі доўго готовацца: прыбіраюць у хаці, мыюць падлогу, вокна, беляць грубку, хату. Чацверг перад Пасхаю называюць «Чысты чацверг». Лічылася, што до Чыстага чацвярга павінно быць усё гатова (чысто). На Чысты чацверг усе мыліся «до ўздоха» (узыхода) сонца, штоб быць чыстымі і здаровымі. Субота перад Пасхай называецца «красной». На «красную» суботу людзі замешвалі цесто ў дзяжы на пірогі і з обеды распальвалі ў печы. Каждая гаспадыня рыхтавала святочныя стравы: смажыла мяса, колбасу, варыла цыбульнае шалупенне і красіла там велікодныя яйца. Яйца красілі не толькі ў цыбульніку. Іх яшчэ красілі ў зялёны, галубы, красны, жоўты цвет. Яйцо сімвалізіруе сабой кругаворот і бясконцасць жыцця, пачало ўсякага адраджэння жыцця. Колі ўжэ яйца покрасіла і прыгатовіла стравы, то пачынае пякці пірогі. У гэты дзень (на Вялікдзень) у кожнай хаці павінны быць пірогі і булкі. Кожны стараўся, каб яго бліны і булкі былі красівейшыя і ўкуснейшыя. Вечором у кожнай сям'е старэйшыя людзі ішлі на ўсеночную. На ўсеночную адзявалі самотканые саяны (сподніцы) і рубашкі, абязцельна фар-

тух і новыя лапці. За сабою бралі кусочак кожнай стравы: сало, пірог, яйца, соль і другія. Па заканчэнню ўсеночнай свяшчэннік абязцельна свеціць «пасху» — прынесеныя з дому харчы. Ранком пасвечанае яйцо опускалі ў воду і ўмываліся, штоб быць румяным, красівым і здаровым. Потым кожная гаспадыня накрывала святочны стол, за які, памоліўшыся Богу, садзіліся, каб «разгавецца». Толькі цяпер упершыню пасле доўгога сямітыднёвага посту можна было поесці ўволю. Есці пачыналі з пасвечанага яйца, солі і пірага, а потым выпівалі по стаканчыку гарэлка і смачно снедалі. Паснедаўшы, старэйшыя людзі ішлі аддыхаць пасле ўсеночнай. Людзі сярэдняга ўзросту выходзілі на вуліцу, хрыстосаліся со словамі: «Хрыстос уваскрэс!» На працягу нядзелі і следуюшчых двух дён, а як сустрэнуцца со сваімі знакомымі, роднымі здароваюцца все, на што отвечаюць: «Во ісціну ўвоскрэс!» — і цалуюцца.

Вельмі радасныя і жаданыя велікодныя дні для дзяцей. У гэты дзень яны ходзяць до хроснаго бацькі і маці, бабулі. Дзяцей, што ішлі ў гасці, называлі «валачобнікамі». Оны няслі з собою «пасху» — кусочок пірага і покрашаныя яйца. Хросныя іх угошчалі гасцінцамі, а з сабою домой давалі сваю «пасху». У велікодныя дні як у дзяцей, так і во ўзрослых любімой была гульня «ў біткі». Той, чые яйцо было побіто, атдаваў ёго свайму пераможцу. Некоторые хлопцы хітрылі і робілі яйца — «смоленкі» — вырэзвалі з дзерава і красілі. Велікодныя яйца, што ўдзельнічалі ў гульні, называліся «біткі». Молодзех робілі арэлі і гульні.

У первы велікодны дзень не топілі ў печы, а тых, хто парушаў гэту правіло, страшылі, што ёго двор спаліць маланка. На другі дзень палілі ў печы, готавілі ўкусную еду і ждалі гасцей. Лічылі, што ў гэты дзень дзверы доўжны быць открытымі не толькі родным і блізкім, але і кождому, хто зайдзе ў хату. Гэты дзень праводзілі з песнямі і жартамі.

Серада велікоднай нядзелі называецца «градовая серада». У гэты дзень нельга нічога робіць, особенно ў полі. Лічылася, што ў того, хто робіць у гэты дзень, градкі поб'е градом.

Чацверг велікоднай нядзелі называецца «наўскі» ці «сухі чацверг», а яшчэ «Пасха мёртвых». У гэты дзень тожэ нельга было нічога робіць. У гэты дзень поміналі помершых, якія памерлі не вельмі даўно — «новых». На могількі няслі крашаныя яйца, пасху, частавалі душы адышоўшых.

Пасха вызначае провядзенне некоторых других свят і прысвятоў. На восьмай перадвелікоднай нядзелі святкавалі Маслянку, а ў суботу перад ёю масленічныя (стрэчаньскія) Дзяды. З наступнаго тыдня пасле Масленкі пачынаўся семітыднёвы перадвелікодны пост. Радоўніца адзначаецца на дзевяты дзень пасле Пасхі, Тройца — на пецідзесяты, на шостым тыдні, у чацверг, Ушэсце.

Запісана ў в. Галубіца
ад Петравец Вольгі Андрэеўны, 1947 г. н.
(раней пражывала ў в. Вышалаў),
студэнткамі Чэрыянок І., Флерка Н., Лемязя Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Краслі яйкі, пяклі пірагі. На ўсю ноч хадзілі ў цэркву. Свяцілі ўсё гэта. Начынялі парасёнкаў. Пасля ўсяго разгавеліся (елі, што хацелі). Калісь хадзілі на трэці ці на другі дзень на могілкі, насілі пасху ўсопшым. У первы дзень аддыхалі: музыкі, танцы, а пасля абеда таксама аддыхалі.

Яйкі фарбавалі ў красны, жоўты, розавы колеры, а на Радуніцу сінія яйкі.

Клалі яйкі крашанья ў воду, штоб дзяўчаты ўмываліся, каб у іх былі розавыя лічыкі.

Гулялі ў біткі, хто праіграў, у таго забіралі яйка. Абыходзілі ўсю вёску.

Абычно хадзілі к хросным, к радзіцелям, абычна былі дзеці (хрышчэнікі). Дзеці прыносілі ім яйкі, дарыліся ленты, каб было куды пакласці яйкі.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ Не рабілі нічога. Яйкі фарбавалі ў каго якая краска была: і розавы, і зялёны, і сіні, і жоўты, і красны. Раней жа ж кросны ткалі ж, і хварбы былі. Гулялі ў біткі: чые паб'ецца, тое і забіраеш.

Хадзілі валачобнікі. Як дзіця народзіцца, дык хадзіла к куме, к бабе. Пірогаў неслі і яечкі. Там жа і гасцілі.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Лосевай Ніны Нікіцічны, 1939 г. н.,
студэнткай Кажамяка М.

РАДУНІЦА (РАДАЎНІЦА)

✧ Радуніца адзначаецца ў аўторак. Гэта Пасха памершых. Гэта дзень памяці. Яйкі красяць у жоўты колер. Яйкі і другія пачастункі нясуць на могілкі і там памінаюць з сям'ёй, роднымі, блізкімі, знаёмымі. У гэты дзень не весяляцца.

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Калі закончыцца праводная нядзеля, пасля паўдня, збіраюцца людзі на могільніку. Там размяшчаюцца вакол магільных насыпаў сваіх бацькоў, дзяцей, мужоў, жонак і іншых сваякоў. На кожнай магіле плачуць, качаюць яйкі і аддаюць іх старцам, якія ў гэты дзень збіраюцца і спяваюць набожныя песні.

Затым расцілаюць на магіле абрус, ставяць на яго прынесеныя стравы, паліваюць насып гарэлкаю, а потым, пасеўшы на магіле дарагога чалавека, ядзяць, папярэдне запрасіўшы памершых на сваю ўрачыстасць: «Святыя радзіцелі, хадзіце к нам хлеба і солі кушаць, старыя і маладыя».

Колькасць страў не павінна быць цотнай, павінна быць 5, 7 або 9, і ўсё не вадкія. Трэба, каб абавязкова быў мёд, тварог, бліны (тоўстыя наліснікі з грачанай мукі), яйкі, кілбасы ці свініна. Калі хтосьці з людзей настолькі бедны, што не можа паставіць на магілку ўсе пералічаныя стравы, тады багацейшы павінен за свой кошт дапамагчы яму.

Рэшту, якая застаецца пасля стала, аддаюць старцам. Паабедаўшы, зноў звяртаюцца да ня-

божчыкаў з такімі словамі: «Мае радзіцелі, выбачайце, не дзівіце, чым хата багатая, тым і рада».

Затым, атабедаўшы і сказаўшы гэтыя словы, ідуць да могілак памёршых сваіх сяброў, добрых знаёмых і г. д.

Іх памінаюць, гавораць толькі самае добрае, чыстае. Памінуўшы іх, ідуць да сваёй хаты.

З наступленнем вечара зноў збіраюцца ўсе родныя ў хаце за сталом, яшчэ раз памінаюць.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н., студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ На Радуніцу памінаюць памершых. Гаварат, што ў энты дзень пакойныя сустрачаюць тых, хто да іх прыйшоў, возле варот кладбішча.

Людзі пякуць булкі, яйка красяць і цвяты купляюць, а потым нясут іх на магілы.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ Гэты празнік прыпадае на вторнік другога тыдня пасля Пасхі, або Вялікадня. У гэты дзень памінаюць памершых на могілках, таму гэты дзень яшчэ называюць па-другому: Вялікдзень для памершых.

Звычайна ў гэты дзень пасля абеда кожная сям'я ішла на кладзвішча, каб там памянуць сваіх памершых родзічаў, саседзей, знакомых. Перад Радаўніцай магілы памершых прыбіраліся, красіліся агароджы, поўнасцю ўсё прывадзілася да ладу.

Людзі прыгожа адзяваліся, бралі з сабою яду, прыходзілі на кладзвішча, расціралі там абрус, разлажвалі ўсё, што прынеслі: булкі, пакашанья яйкі, кісель, часцей за ўсё аўсяны, і шмат іншага. Рассажваліся самі і дзяцей садзілі. Перш за ўсё разлівалі гарэлку па стаканам, паміналі радню памершую. Абязцельна налівалі ў чарку гарэлку і ставілі на магілку памершым мужчынам або яшчэ клалі цыгарэту. Яшчэ лажылі яйкі, булку для нябожчыкаў, як сведчанне павагі да іх з боку жывых.

Запісана ў в. Яўсевичы
ад Стракач Анастасіі Сцяпанаўны, 1932 г. н.
(раней пражывала ў в. Лаўстыкі Акцябрскага р-на),
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.)

✧ На Радаўніцу ўспамінаюць памерлых, хадзяць на кладзвішчэ. На магілку кладуць яечка, канфеты, пячэнне, штоб было што пакушаць памерламу. Ложаць цветы ілі жывыя, ілі іскусственныя. Некаторыя завязваюць на хрэст лентачку.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ЮР'Е

✧ Адзін празнаваўся па-божаму, адзін — парццінаму. Юрый-Пабеда носец, 9 декабря і 6 мая ён бывае, адзін — халодны, другі — галодны. Халодны таму, што халодна было, а галодны

таму, што вясной не ўсё бывае. Кароў выганялі і пастуху выносілі хлеб, каб усё харашо было.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ На Юр'я нічога нельзя рабіць. Але ж абязале-
льна, толькі на Юр'я, трэба садзіць агуркі, і я
яшчэ сажу цыбульку. Тады яны рана ўсходзяць і
не прападаюць.

Заўсёгда ў нас на Юр'я выганялі кароў. Пра-
ганяем кароў пасвечанай вербачкай.

Запісана ў в. Яўсевічы
ад Стракач Анастасіі Сцяпанаўны, 1932 г. н.
(перасяленка з в. Лаўстыкі Акцябрскага р-на),
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.)

✧ У ноч на Юр'я рыхтаваліся да вываду коней
у поле. Гаспадар з усёй сваёй сям'ёй маліўся
дома перад іконай Святога Георгія, штобы гэ-
ты святы захаваў у цэласці яго коней. Затым
браў яйкі па колькасці сваіх коней і ішоў да
хлява, у якім былі коні. Абыходзіў хлеў тры
разы, а затым клаў яйкі пад парог. Тры разы
перахрысціўшыся, ён уваходзіў у хлеў і гаварыў:
«Прышла Юр'ева раса, не дам вам большэ
аўса!» Затым падыходзіў да кожнага каня,
надзяваў на яго вяроўку і выводзіў з хлява,
пры гэтым ступаў на парог правай нагой, дзе
клаў яйкі. Раней лічылі, што ў гэтым месцы
знаходзіцца нячыстая сіла, якая шкодзіць рос-
ту і здароўю коней. Калі гаспадар ступаў пра-
вай нагой на парог, то нячыстая сіла была аб-
яшкоджана на ўвесь год.

Пасля вываду коней з канюшні гаспадар пе-
радаваў работніку-начлежніку іх, даваў яму з са-
бою кусок сала, яйкі, хлеб і грошы.

У гэты дзень многія спявалі песні.

*Юры, уставай рана,
Адмыкай зямлю,
Выпускай расу
На цёплае лета,
На буйнае жыта,
На ядраністае,
На каласістае.
Пойдзем, дзевачкі,
У лугі-лужочки
Завіваць вяночкі
На гады добрыя,
На жыта густое,
На ячмень каласісты,
На авёс расісты,
На грэчку чорную,
На капусту белую.*

Запісана ў в. Камаровічы
ад Байсун Марыі Сцяпанаўны, 1927 г. н.

✧ *Юр'ева маці,
Юр'ева маці
Утром пошла,
Золотые ключи не наша.*

*Юр'ева маці,
Вярніся,
Золотые ключи
Нашліся.*

*Будом зямельку
Одмыкаць,
Будом росіцу
Выпускаць.*

*Гэта росіца
Для короў,
Гэта травіца
Для волаў.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Хамлюк Ганны Сцяпанаўны, 1945 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Говораць, на Юрея 2 дурня: адзін весной (хо-
лодны), другой — пасля Міхайла (голадны).

На Юрея прогонялі короў на поле. Як корова
вуходзіла з хлева, пад порог ложылі яйко, штоб
молага шмат было.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

✧ Як выганялі кароў? Хто як пападзе (каму чар-
га пападзе). Хто на Юр'еў, а хто і позжэ. А ўсёгда
праганяюць з вербою, штоб была свечана вярба. І
тры разы цокне па карове і ўсё. Это азначае, што
яна первы дзень выходзіць у пашу.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Нікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ На Юр'ю раса — не трэба каню аўса.
Кагда на Юр'е дождж вялікі, то будзет баль-
шое жыта. А кагда дождж толька крапае паціху,
то будуць весь год каровы даіцца.

Запісана ў п. Славінск а
д Мойжаш Ніны Сяргееўны, 1940 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Юр'я ўстаў рана,
Юр'я ўмыўся бела,
Юр'я ўзяў ключы,
Юр'я пайшоў у поле.
Юр'я адамкнуў зямлю,
Юр'я выпускаў расу,
Юр'я выпускаў на кароўкі.
Раса на кароўкі,
Трава на конікі,
Пчэль на свіначкі,
Муруг на авечкі,
А жвірок на вутачкі і на гусачкі.*

*Я кароўку дамоў прыганю,
Дамоў прыганю, у хлеў заганю.
У хлеў заганю, словам загавару:
«Гэтаму статку не будзе ўпадку»*

*Ні ад мядзвездзя, ні ад нарову,
Ні ад гада бягучага,
Ні ад змея лятучага».*

*Выганяю я сваю кароўку
На шырокую вуліцу,
На шаўковую травіну,
У глыбокую крыніцу
Па светлу вагзіцу.
Шаўковай травы наядайся,
У глыбокай крыніцы напівайся,
Карысці набірайся,
Ведзьме не пагдавайся.*

*Святы Юр'я — Божы пасол,
Божы пасол да Бога пайшоў,
А ўзяў ключы залатыя,
Агамкнуў зямлю сырпусеньку,
Пусціў расу цяплюсеньку,
На Белу Русь і на ўвесь свет.*

Запісана ў в. Турок
ад Томаль Марыі Паўлаўны, 1931 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Юр'е святкуюць два разы ў год. Першы раз — 6 мая, тады выганяюць скаціну на пашу і называюць гэта Юр'е — галоднае. Другі раз — 9 дзекабра, халодны Юр'я. Яшчэ кажучь, што гэта весенні і асенні Юр'я. Пра яго я знаю толькі тое, што святкуюцца яно ў Навасёлках.

Запісана ў в. Чарноцкае
ад Новік Любові Мікітаўны, 1922 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Юр'я святкуюцца 6 мая. Ён з'яўляецца апекуном жывёлы і земляробства.

*У новай каморы прыбіраецца,
Надзяе парткі замшовыя,
Апранае сукні саятовыя,
Абувае боты казловыя,
Завязвае хустку шаўковую,
Надзяе шапку сабалёвую.
Яго служкі каня выводзяць,
Выводзяць каня варанога,
Кладуць сядло залатое.
Паехаў пан жыта глядзець,
А спаткаўся з святым Юр'ем.
Павярніся ж, пане гаспадару,
Я ж тваё жыта сам агледзеў.
Харошае жыта, каласістае,
Пану-гаспадару пакланілася.*

У асноўным на гэтае свята выганялі кароў на луг. Кажучь, кароў трэба выганяць з раніцы, каб яшчэ раса з лугоў не сыйшла. І самому трэба ўмыцца гэтай расой, каб прыгожай быць і босаму пабегаць, каб ніколі не хварэць. На Юр'я абавязкова мы хадзілі ў поле, каб паглядзець, як растуць азімыя. У варотах клалі яйкі, каб жывёла была гладка (круглая і поўная). А калі пастухі ў полі частуюцца ежай, то рэшткі кідаюць угору, каб скаціна ўгору скакала.

Запісана ў в. Белін а
д Маславай Ніны Фёдаравы, 1920 г. н.,
студэнткай Чарэўкай Т.

Юр'я, Юр'я...

✧ *Юр'я, Юр'я на полі ходзіць,
Юр'я, Юр'я да Бога просіць:
Урагзі, урагзі жыта, пшаніца,
Пабі, пабі куколь, мятліцу,
Пагай, пагай ключы ў замкі,
Агамкнуці неба і зямлю,
Выпусціць цёплую расу
І на жыта, і на пшаніцу.
Будзе ў корні карністаю,
У сярэдзіне ды сцяблістаю,
А на полі — выжаністаю,
А із поля — вывазістаю.
А ў гумне — выкладзёнаю,
А ў млыне — вымаленаю,
А ў сзежы — падыходнаю,
А ў печы — выпячонаю,
А на стале — сытна спорнаю,
Нашым людзям на здароўечка.*

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ *Выганяю я сваю кароўку
На шыроку вулічку,
На шаўкову расіцу,
Да ў глыбоку крыніцу
Па светлу вагзіцу.
Шаўковай травіцы наядайся,
У глыбокай крыніцы напіся,
Сілы набірайся,
Урокаў не пужайся,
Ліхому воку не пагдавайся.*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ На Юр'я — першы дзень выганялі карову, падрэзвалі хвост. Юрай — пабедзіцель зла.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдаравы, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003 г.)

Перад тым как вывесці карову на Юр'я, нада ей была падрэзаць хвост, а после, да таво как встане сонца, уся дзярэўня выводзіць з прутамі сваіх кароў, і ўсе вядуць іх да канца сяла, а там кароў пасуць пастухі.

А еслі на Юр'я няма на траве расы, то будзе галодны няўражайны год.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ Веснавы Юр'еў дзень шырока вядомы. На яго пелі розныя песні:

*— Юр'я, Юр'я,
Божа мой,
Пагай ключы
Зямлю агмыкаць,
Бычка напасаць.
На Юр'еву расу*

Бычка папасу:
— Бычок, трацячок,
Ці повен бачок?
— Яшчэ не повен
З левым не ровен.

Юры, уставай рана...

Юры, уставай рана,
Адмыкай зямлю,
Выпускай расу
На цёплае лета,
На буйнае жыта,
На ядраністае,
На каласістае.
Пойдзем, дзевачкі,
У лугі-лужочкі
Завіваць вяночкі
На годы добрыя,
На жыта густое,
На ячмень каласісты,
На авес расісты,
На грэчку чорную,
На капусту белую!

Павядзем Юр'е да бору,
Павядзем Юр'е да бору
Да пасадзім Юр'я на хвою.
Няхай наша Юр'е пасядзіць
Да болей свету паглядзіць.
Дзе наша Юр'е хагзіла,
Там наша жыта ўрадзіла,
А дзе наша Юр'е юравала,
Там наша жыта красавала.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча,
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

✧ Пяклі караваі, вадзілі хараводы, спявалі песні, заклікалі Юр'ю, каб ён прачынаўся. Казалі: «Да Юр'я сена каб было і ў дурня».

Якія песні выконваліся на свята Юр'я?

Юр'я, устань рана,
Устань рана, Юр'я.
Юр'я, умыйся бела,
Умыйся бела, Юр'я...
Наш каравай харошы, харошы,
Бо харошыя каравайначкі пяклі.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ Юр'е — гэта свята ската, вельмі варавітае свята. У гэты дзень ні ў якім выпадку нельга працаваць тым, у каго ёсць скот.

Усяго два Юр'і — абодва дурні: адзін — халодны (зімою, 9 снежня), другі — галодны (вясною, 6 сакавіка).

Пры выгане каровы ёй падразалі хвост і закопвалі пад гумном. А рабілі гэта, каб не прыстрэчылі кароўку і каб ведзьмы не забралі малако. Выганялі са стрэчанскай свечкай — гэта ахова ад усяго злага і пачварнага. А яшчэ чыталі малітвы, каб нічога злага не зраслося з кароўкаю ды наогул са скатом.

У гэты дзень пастухам давалі людзі, чые каровы пасціліся, усё, што маглі: сала, хлеб, агуркі, цыбулю, пірагі, яйкі. А вечарам пасля таго, як падаілі кароў, давалі пастухам ад кожнай каровы па літры малака.

У гэты дзень гаспадары нікому нічога не пазычалі.

Каб карова была малочная, бывала, рабілі так: на Івана Купала да ўсхода сонца жанчына распраналася, распускала косы і з даёнкаю ў зуббах збівала ранішнюю расу.

Запісана ў в. Белка
ад Талаша Уладзіміра Пятровіча, 1931 г. н.,
студэнткай Яворскай С. (2002 г.)

✧ Ну, выганяюць кароў. Бяруць хто што: хто грошы дасць, хто сто грам пастуху дасць. Выганшчынай называлі. Як на Пасху, так і краснае яйка дасі, грошы дасі, каб ужо на ўсё лета павязло. На ўсё лета павязло кароўцы ў полі. Свяцёнка дамой ішла: «У поле ідзі, дамой прыйдзі». У полі эта дзелалі. «У поле ідзі, дамой прыйдзі» — 3 разы пастукуваюць дубчыкам па ёй.

Людзі памагалі пасціць ім. Стаялі, прыпасвалі кароўкі, прыпасвалі. Усё сяло сойдзецца, друг друга пабачыш, пажалаеш кароўкам шчаслівай пашы.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Праскурскай Сафіі Мікалаеўны,
студэнткай Кажамяка М.

✧ Юр'е будзе мо дзевятага...

Два Юр'і, два дурных: адзін — халодны, другі — галодны. Халодны — шостага мая тожэй Юрый, галодны, ужэ, бо няма чаго есці. Кажуць, на Юр'е каб было сена і ў дурня карове, бо травы няма яшчэ.

Гаманіла ў полі ядрано жыта.
Ядрано жыта гаспадара кліча:
— Да ты, гаспадару, агведгай мяне,
агведгай мяне ў скарадзе,
Агведгай мяне ў усыпанне,
агведгай мяне ў панаванне,
Як пойдзеш жанцоў нанімаці.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Глушко Марыі Сямёнаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

ТРОЙЦА. РУСАЛЬНЫ ТЫДЗЕНЬ

✧ У нашай дзярэўні это прыстольны празнік. От ідуць у госці. Еслі заўтра Тройца, то сягоня я должна нарваць ліпу, і я па кожна акно затыкну, і ў хату прынясу, і на покуце пазытакаю этае лісце, гальё. А каторые бярозкі закапвалі ў маладосці ў два рады па тры штукі. Ужэ як Тройца, ужэ прыходзяць у госці. Ернік яшчэ кідалі па хаче. І ў цэркве яго кідаюць на Тройцу. Ён пахучы. Прыходзяць госці. Спяваем песні:

Хмелю высокаго, Ой, пасею хмелю высокаго.
Да зазаву госця Ва гатову Па багату сястру.
Коньмі пашлю Па багату сястру, Коньмі пашлю А па беднай сястры.
Пішымі ідзе, А багата сястра Коньмі едзе, А багата сястра Коньмі едзе. А бедная

сястра Пішымі ідзе, Та багата сястра З сапагамі. З той багатай сястрой За сталамі. А бедная сястра За дзвярамі.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Нікіцічы, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ У нас еты абрад праводзіцца на святу Тройцу, якая прыходзіць на сёму ю нядзелю пасля Паскі. Ну, канешне, абязцельна трэба было секці маладые дзераўца — бярозу, клён, ліпу, альху. От у нас ламалі галінкі клёнаў ды ўсоўвалі іх у вокны, дзверы, хлявы, свінюшнікі. От яшчэ ёсць такая прыкмета: калі клянова галінка засохне за 3 дні Тройцы, то лето будзе засушлівае. А ў хатах ставілі разныя цветы: сірэнь, чабрэц, палытню. Вешалі етыя галінкі, бо верылі, што ены аберагуць ад разнай нечысці. А ўжэ патом етыя галінкі засушэныя бераглі, бо гаварылі, што яны абэрэгуць ад граду ды гразы. Вадзілі ў нас по нашэй моладосці яшчэ карагоды ды песні прыпевалі:

*Пойдзем, дзевачкі,
У луга-лужочкі
Завеваць веночки
На габочкі добрые,
На жыццейко густое,
На ячмень каласістый,
На авёс ресістый,
На грэчаньку чорну,
На капустачку белу.
Дзе дзевачкі шлі,
Плаццямі траслі,
Там жыта густое,
Умалоціста, укалоціста.
Ой, гдзе ўдовы ішлі,
Там траўка расла
Высока, зялёна.*

А сёміцкай называлі ў нас Тройцу, бо спраўлялі ўжэ жее на сёму ю нядзелюку ат Паскі. І куміліся, і гулялі, весело было, ось!

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Маргарыты Аркадзьеўны, 1930 г. н.
(раней пражывала ў в. Колкі Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Тройца — гэта вялікае свята. Яно адбываецца на 50-ты дзень пасля Вялікдня. Яго ў нас яшчэ называюць «зялёным святам». На гэтае свята хаты ўпрыгожвалі зелянінай, якую да гэтага свяцілі ў царкве. Ламалі галінкі з ліпы або з клёну (часцей) і ўтыкалі ў кожнай хаце (комнаце). Таксама галінкі чаплялі на кожны хлеў (сарай), дзе ёсць жывёла, каб ніякая хвароба не прыстала. У хаце за кожную ікону клалі пасвечаныя кветкі.

Яшчэ на гэтае свята хадзілі ў лес і звязвалі верхавінкі маленькіх бяроз у выглядзе вянка, праходзілі праз іх і спявалі песні:

*Пойдзем, дзевачкі, у луг гуляць,
Зялёных вяноў завіваць.
Заўем вянкi на ўсе святкі,
На ўсе святкі, на ўсе празнічкі.*

Таксама на Тройцу існуе абрад кумлення, калі, праходзячы праз бярозавыя вароты, куміліся, цалаваліся, станавіліся сяброўкамі.

Гэтыя абрады ўздзейнічалі на ўраджай і ўшанаванне расліннасці.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдаруўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ З пачалу Пятрова пасту, эта дзевятнаццаціга іюня, отмячалі Тройцу. А дзень Святой Тройцы, эта пяцідзсяты дзень пасля Пасхі. І вот на гэты дзень была многа абрадаў: і вянкi плелі, варажылі. На вокны вешалі свежыя такія пахучыя бярозавыя веткі. Іх ставяць за іконкі, ну, а перад гэтым, конешне, хадзілі свяціць у царкаўку.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ На Тройцу высакалі бярозкі і садзілі пад вокнамі, штоб еслі саўвяне, то сена будзе сухое, еслі не — лета будзе мокрае і сена будзе сохнуць плоха.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Святкавалі Тройцу на пяцідзсяты дзень пасля Вялікдня. У суботу перад Тройцаю спраўляюць траечныя Дзяды. У гэты ж дзень упрыгожваюць галінкамі ліпы хату, двор. А як засохнуць, утыркваюць пад страху хлява, каб засцерагала ад навальніцы, пажару і буры. У першыя тры дні не рабілі, а ў панядзелак хадзілі ў госці, гулялі, спявалі песні.

*Ой, Госпадзі, Святая Тройца на гары,
Хаджу, чужое сяло бачу.
Ой, казала маці ў чужое сяло адгаці.
Ой, Божа мілы,
я не хацела пака разглядзела.
Ой, Божа мілы, а як разглядзела,
сама б паляцела і на покуце села.
Ой, Божа мілы, прынясі мне госця,
Баццохну рогнага,
буду частаваці віном зелененькім,
медам саладзенькім.
Ой, Божа,
Святая Тройца ўспакоіла мне сэрца.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Прымак Вольгі Мікітаўны, 1929 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Тройца, або Семуха, святкуецца ў пачатку чэрвеня. Да гэтага свята нельга было купацца ў рацэ. Напярэдадні яго спраўляліся «Дзяды» — памінанне памершых, каб заручыцца іх падтрымкай. У хаце прыбіралі кляновымі веткамі і аірам па вуглам і над дзвярамі, каб адагнаць нячыстую сілу. Тройца — свята культура раслін, а таму траецкія песні, гульні, завіванне вяноў адбываліся ў поле ці лесе. Пасля самага свята ішоў

русальны тыдзень. Русалкі, паводле народных паданняў і міфалогіі, гэта тапельніцы ці рана памершыя жанчыны і дзеці, якія ў гэты тыдзень выходзяць з рэк і азёр, каб патаптаць жыта. Каб гэта з жытам не здарылася, у русалку наражалі прыгожую дзяўчыну — дліннае плацце белае, вялікі вянок з кветак — і пачыналі гульні, каргоды, песні, каб задобрыць яе.

*Сядзела русалка на белай бярозе,
Ой, рана-рана на белай бярозе.
Сядзела русалка дай песні спявала,
Ой, рана-рана, да й песні спявала.
А я, маладая, да й лета не ўгадала,
Ой, рана-рана да й лета не ўгадала.*

*Ой, ты, Тройца, Тройца,
Прэсвятая Багародзіца.
Эх! Пасеем жыта,
Ды няхай яно зародзіцца!*

На грэной нядзелі...

*На грэной нядзелі русалкі сядзелі,
Ой, рана-рана русалкі сядзелі.
Русалкі сядзелі, на Бога глядзелі,
Ой, рана-рана на Бога глядзелі.
А Бог сына жэніць, Ілля дочку аддае.
На новай сялібе пшаніца стаяла,
Ой, рана-рана пшаніца стаяла,
Ой, рана-рана каласком махала.
Каласком махала, галаском крычала,
Ой, рана-рана галаском крычала:
— Дзевачкі-сястрычкі, падайце вадзічкі,
Ой, рана-рана падайце вадзічкі.
Падайце вадзічкі з халоднай крынічкі,
Ой, рана-рана з халоднай крынічкі.
Цяжка мне стаяці, каласком махаці,
Ой, рана-рана каласком махаці.
Каласком махаці, галаском крычаці,
Ой, рана-рана галаском крычаці.
Вы ж мяне сажніце, у снапкі павяжыце,
Ой, рана-рана ў снапкі павяжыце.
У снапкі павяжыце, у копачкі складзіце,
Ой, рана-рана цапамі аббіце.
Цапамі аббіце, жорнамі змяліце,
Ой, рана-рана жорнамі змяліце.
Жорнамі змяліце, праскуркі напячыце,
Ой, рана-рана праскуркі напячыце.
Праскуркі напячыце, у храм аднясіце,
Ой, рана-рана ў храм аднясіце.
У храм аднясіце, людзей накарміце,
Ой, рана-рана людзей накарміце.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы), студэнткай Булжанінай А.

- ✧ *Ой, па парэ хаджу — (2 р.)
Божа мілы, да ў чужо сяло ўеду.
Хочэ мяне маці, Божа мілы, — (2 р.)
У чужо сяло аддаці. А я не хацела, — (2 р.)
Божа мілы, сама паляцела,
Сама паляцела, — (2 р.)
Божа мілы, на лужочку села,
Лужок заціміла — (2 р.)
Божа мілы гасця дажыдала,*

*Госця гарагога, — (2 р.)
Божа мілы, татачко роднаго.*

Запісана ў в. Баклань
ад Карась Валянціны Іванаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

✧ — *Тройца, Тройца.
Да халодная роса.
Ой, да ны ходы,
Моя мылая, боса.*

— *Ой, як жа мне
Да босуй ны ходыты,
Як няма кому
Чырывычок купыты.*

— *Ны плач, мыла,
Ой, да куплю двое,
Ой, да пуйдымо
До корчмы обое.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
(раней пражывала ў в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэсцкай вобл.),
студэнткай Дзярках А.

✧ Кожны празнік святкуюць у розных вёсках. Вось Тройца праходзіла ў Макарычах. В гэты дзень уся радня, знакомыя збіраюцца ў гасці да людзей знакомых у Макарычы. Ехалі з розных вёсак: хто падводай, а хто блізка жыве, то ішлі пешку. Сразу ўсе збіраліся каля цэрквы, бацюшка веў службу, а потым усе разыходзіліся па сваіх знакомых і радных. Тады ўжо людзі пачыналі гуляць. Перад Тройцай у суботу ва ўсіх хатах, хлявах трэба было развешваць кляновыя веткі, ельнік, букеты з мяты, шолкавай травы, каніфэру лажылі па вуглах хаты, на вокны. Усе гэтыя травы далжны ляжаць цэлую нядзелю пасля Тройцы. Потым усё прыбіралі. Усе рабілі па-рознаму: хто хаваў ельнік, каб потым восенню закапаць яго ў бурты з картопляю, а хто спальваў у печы, каб дым і ўсё ішло да Бога.

Запісана ў в. Чарноцкае
ад Новік Любові Мікітаўны, 1922 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Прыбіралі дзяўчыну ў белае плацце, адзівалі вянок з лентамі і вялі па ўсяму сялу. А ў астатніх дзяўчынак вянок быў з хмелю.

Ішлі за сяло, на паляну, палілі вогнішчы, вадзілі карагоды, пелі песні, скакалі праз вогнішчы. А яшчэ дзяўчыны перакальваліся праз галаву з вянком, а хлопцы ў гэты час адбіралі вянкi. Тыя, хто ўтрымаў свой вянок, беглі на рэчку, каб даведацца аб сваім лёсе: у якую сторону паплыве вянок, адтуль і чакай суджанага. А, бывала, схопіць яго цячэнне, а вянок ніяк плысці не хоча, — так і знай, што са здзешніх краёў будзе суджаны. А калі патоне — не жыць доўга дзяўчыне. Хлопцы заўсёды хацелі зацягнуць русалку ў ваду, бо ты з вады — туды і ідзі. А калі гэта не ўдавалася зрабіць, то па дарозе дадому абавязкова абальваюць з вядра вадою.

Пелі:

*Правяду я русалачку за цёмныя горы,
За цёмныя горы пайшла вясна-красна...*

Запісана ў в. Белка
ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Яворскай С. (2002 г.)

✧ На Тройцу прыбіралі ў хатах. Нарывалі кляновага лісця і ўтыкалі ево ў варота, лажылі лісты за іконы.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

Перад Троіцай хадзілі ў лес, вырубалі многа клёна. Убіралі дамы і ўсюды па хаце развешвалі клён, таксама клён развешвалі на двары на сараі і іншыя пабудовы.

Цэлы тыдзень нельга нічога рабіць.

Пасля, ужо на Купале, збіралі ўвесь клён са двароў, пакідалі толькі трохі. Яго клалі за абразы. Клён з усіх двароў складалі каля леса, а вечарам палілі яго і прыгалі праз касцёр. Спачатку збіраліся ўсе: і старыя, і малыя, — але потым заставалася толькі моладзь.

Запісана ў г. Гомель
ад Дзегцярэнка Віктара Міхайлавіча, 1957 г. н.
(раней пражываў у в. Філіпавічы
Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

✧ На Тройцу ўпрыгожвалі хату ўнутры і знадворку галёнкамі клёну. Дзяўчаты хадзілі ў лес, завівалі вянкi, вешалі іх на дрэвы і пакідалі на цэлы тыдзень. Вакол бярозак вадзілі карагоды, песні спявалі.

*Пойдзем, гзевачкі,
Мы ў гай гуляць,
Мы ў гай гуляць,
Вянкi завіваць.
А заўём вянкi
Ды на ўсе святкі
На Духоўскія.*

Пастушкі ў дзень Тройцы завівалі вяночкі і вешалі іх на рогі каровам. Вечарам гаспадар за гэта надзяляў пастушкоў рознымі прысмакамі і гарэлкай.

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

✧ У гэты дзень нараджалі хату галінкамі клёну, бярозы, на двары затыкалі іх у дзверы. Потым гэтыя галінкі здымалі і спалывалі на купальскіх вогнішчах. Дзяўчаты ў нядзелю хадзілі на рэчку, пускалі па вадзе вянкi і назіралі за іх рухам. Калі вянок плыве — добрая прыкмета, а калі тануе — дрэнная. Бывала, што дзяўчына пускала на ваду не адзін вянок, а два. Калі гэтыя вянкi сойдуцца, то дзяўчына будзе з тым, каго загадала. Калі яны разыходзіліся, то не будзе з мілым.

Дзяўчыны песні спявалі:

*Пойдзем, гзевачкі, у луг гуляць,
Зялёныя вянкi завіваць.
Заўём вянкi ва ўсе святкі,
На ўсе святкі, на ўсе празнічкі.*

З Тройцай былі звязаны павер'і: да Тройцы нельга было рабіць бярозавыя венкі. У першыя тры дні Тройцы нельга было працаваць, а таксама хадзіць купацца.

Запісана ў в. Другая Слабодка
ад Шуркач Надзеі Іванаўны, 1926 г. н.

✧ На Тройцу ўпрыгожвалі хату ўнутры і знадворку галёнкамі клёну. Дзяўчаты хадзілі ў лес, завівалі вянкi, вешалі іх на дрэвы і пакідалі на цэлы тыдзень. Вакол бярозак вадзілі карагоды, песні спявалі.

*Пойдзем, гзевачкі,
Мы ў гай гуляць,
Мы ў гай гуляць,
Вянкi завіваць.
А заўём вянкi
Ды на ўсе святкі
На Духоўскія.*

Пастушкі ў дзень Тройцы завівалі вяночкі і вешалі іх на рогі каровам. Вечарам гаспадар за гэта надзяляў пастушкоў рознымі прысмакамі і гарэлкай.

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

✧ На Тройцу ламалі веткі клёна, затыкалі ў сараі, у хату прыносілі, каб усё было благалучна. Такжа рысавалі крсты на ўсіх дзвярах селішча. Хадзілі ў госці, дзе быў прыстольны празнік. У нас хадзілі ў Савічы, патом у Стараселле.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

Троіца — гэта вялікае свята, гэта Ісус Хрыстос у трох ліцах: Святы Дух, Бог і чалавек.

Яшчэ называюць Сёмуха, бо прыпадае свята на сёмую нядзелю пасля Пасхі.

Ставілі галінкі бяроз, клёна, ліпы, айра на вокны, па ўглам, клалі на падлогу.

У лес хадзілі за галінкамі, прычым жанчыны наламаюць многа галінак, а потым абвешаюць імі жанчыну ды ідуць дадому.

Карагодаў на гэтае свята ў нас не вадзілі, песен не пелі.

Запісана ў в. Белка
ад Талаша Уладзіміра Пятровіча, 1931 г. н.,
студэнткай Яворскай С. (2002 г.)

✧ На Тройцу калісь, яшчэ як я малая была, вырублівалі бярозкі. Станавілі пад кожным акном. Сколькі акон, столькі і бярозак. А патом дзярэўня падзелена папалам. Тыя там, а тыя там. І кралі бярозкі гэтыя. А патом сцягвалі ўжо, штоб не

кралі, сцягвалі каму-то ў сарай, а патом рабілі агонь — Тройцу палілі. Там тыя, там тыя.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Лосевай Ніны Нікіцічны, 1939 г. н.,
студэнткай Кажамыя М.

МІКОЛА

✧ Свята Мікола лічылася прыстольным у в. Чалюшчавічы. Кожная гаспадыня гатовіла святочны стол. У гэты дзень у вёску збіраліся госці з суседніх вёсак. Моладзь збіралася гурткамі, устравалі гулянку. А старэйшыя сабіраліся па хатах.

Гаспадыня на стол падавала абавязкова боршч, смажанага пеўня, спіртныя напіткі.

На Міколу ў кожнай хаце чакалі гасцей з радасцю. Гаспадыня ўсіх запрашала за стол, хто заходзіў у хату. Госці выпівалі, гулялі, песні спявалі.

*Як пайшоў Мікола
У чыстае поле,
У чыстае поле
Жыта аглядаці.
Радзі, Божа, жыта,
Радзі, Божа, жыта
Густа, каласіста,
Густа, каласіста,
Ядром яграніста.
А ехалі госці
З чужое воласці,
У бару начавалі,
Паг сасной агонь клалі.
Каб гэта сасёнка
Да па нашу старонку.*

Пасля Міколы людзі лічылі, што ўсё ўжэ можна садзіць, сеяць. Як гавораць у народзе: «Прышоў Мікола — сей, не пытай ні ў кога». Бывала, што да Міколы многа што садзілі, але цёплалюбівыя культуры да яго не садзілі.

На Міколу сваё свята гулялі і конюхі. Некаторыя ў гэты дзень першы раз выганялі коней на начлег.

Раней лічылі, што калі жыта будзе ўсходзіць да Міколы, то будзе добры ўраджай. Калі на Міколу шмат травы і хапае жывёле, то яе хваціць і на ўсё лета. І яшчэ людзі замецілі, што пасля Міколы ажываюць мошкі і камары.

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

УШЭСЦЕ

✧ Это празнік пасле Пасхі 6 недзель. Дзе такія дзярэўні есць, што прыстольны празнік.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Нікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

На Ушэсце ездзілі ў цэркаў. Маліліся, паміналі ўсопшых. У некаторых сёлах ходзяць адзін да аднаго ў госці.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

ЛЕТНЕ-ВОСЕНЬСКІ ЦЫКЛ ЗЕМЛЯРОБЧАГА КАЛЕНДАРА

КУПАЛЛЕ

✧ На Купалле купацца нельзя, бо там русалкі плаваюць, а яны могуць за сабой пацянуць.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Марозька Ганны Максімаўны, 1928 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

Купайло отмечаюць з шостага на сёмэе іюля. Оно начынаецца тым, што дзяўчата сабіраліся кучкамі і ішлі до жытнёго поля сабіраць цветкі і плесці венкі. Некаторыя плялі з жытнёго колоса. Хлопцы готавілі место для купальскаго огня, які палілі обычно на скрыжовінах дарог, на мостах, на берагах рэк. Закопвалі ў землю «дзябёлы» шэст або слуп. Сюды прыстройвалі льяны кужаль. С кождого двора сабіралі «май» — засохшыя галінкі дзерэвьеў, што вешалі на Тройцу. Як сонца хавалосо, то запальвалі гэты «май». Возле огня дзевочки водзілі хороводы, а хлопцы прыгалі чэраз агонь. Пускалі на воду вянкi, што плялі. Ранкам выходзілі глядзець як сонца «грае». Оно пераліваецца рознымі цветами.

Ёсць паданні пра ведзьм.

*А на Івана Купала
Ведзьма зелле копала.
Не так зелле, як пятрушку,
Возьме чорт яе гушку...*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Сугрэі Ганны Фёдараўны, 1941 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ На Івана Купалу дзеўкі адзяваліся в самыя красівыя плацці, плялі з цвятоў вянкi, а пасле пускалі іх па вадзе. У каторых танулі вянкi, ці замуж, сціталася, не выйдучь і судзьба будзе нешчаслівай.

Цэраз кастры прыгалі ў парах дзеўкі з хлопцамі. Вадой абліваліся, танцавалі возле агня.

Іскалі папараць-кветку, каторая все желанья ісполніць і людзям шчасце пріносіць.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ У нас Купалле не спруўляюць і ніколі не спруўлялі. Абычна сядзімо ілі ляжымо ў хаце, смотрым па телевизаре канцэрт, можэм выйці на ўліцу. Кастроў не палілі.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Брайн Алены Фамінічны, 1935 г. н.,
студэнтамі Лапіцкай М., Семянцовай Е.,
Дзікун Н., Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

✧ З вечара сабіраўса народ около рэчкі. Палілі кастры. Маладзёж пераскаквала цэраз кастры. Ставілі і палілі чучайла. Дзеўкі плялі вянкi і бросалі хто са свечкаю, ды вянкi бросалі ў рэчку. І

така прымета была: еслі, напрымер, вянок твой прыплыў к берагу, то, значыць, ты замуж не выйдзеш. Лі свечку вода пагушыла, значыць, не выйдзеш замуж. Еслі вянок пападае ў кручу, значыць, ты останешся дома. Выйдзеш замуж около дома. А ў 12 часоў сабіраліся, ішлі ў лес папараць-кветку шукаць. Вадзілі карагоды, спявалі песні:

*Ой, Купало, Купалінка,
Цёмная ночка,
Цёмная ночка,
Дзе ж твая дочка?
Мая дочка ў садочку
Цвятчкі зрывае,
Цвятчкі зрывае,
Вяночки сплятае.
Вяночки сплятае,
Горкія слёзы пралівае.
Ой, Купало, Купалінка,
Цёмная ночка,
А дзе ж твая дочка?*

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Мікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргея Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ Эты празнік шчытаўся ў нас самым лучшим. Раней жэ ш спраўлялі Купалу з 23 на 24 іюню, а цепер з 6 на 7 іюля. Ну, што ж, ужэ на Івана, эта перад ім, значыць, у ноч робяць. Ну, хадзілі мы ў лес ці на пагон ды распальвалі агонь, велікі агонь. Скакалі тады ўжэ чэраз агонь той, хараводы вадзілі і песню пелі:

*Шла Купалка сялом, сялом,
Ай, рано на Івана!
Закрыўшы вочкі пером,
Ай, рано на Івана!
Сталі людзі гзвіціся,
Ай, рано на Івана!
Стала Купалочка сварыцісь,
Ай, рано на Івана.
Ідзіце туда, гзвіціцесь,
Ай, рано на Івана!
Гдзе будзе Іванко жаніціся,
Ай, рано на Івана!
Ён сам у вазочку ездзіць,
Ай, рано на Івана!
Дзевонька яго ў веночку,
Ай, рано на Івана!
Ён сам сездзіць, як жар гарыць,
Ай, рано на Івана!
Дзевонька яго, як мак, цвіціць,
Ай, рано на Івана!*

Ну, шчэ ж і варажылі, хто калі замуж пойдзе: венкі плеценыя пускалі по Пцічы, ужэ ж казалі, куды паплыве, там і шчасце тваё. Ну, ужэ гулялі, гулялі, а тагды да рання ждалі, як рано сонцэ грала ўсякімі цвятамі, дзе-та ў 4-5 часоў утра.

А ўдзень маці адпраўляла мене ў поле, каб я нарвала разных траў, бо яны шчыталіся лячэбнымі: зверабой, падарожнік, чабарок. А так ра-

біць нічога не трэба было на Івана, бо ето ж вельмі варавіты празнік.

Запісана ў в. Пясочная Буда Гомельскага р-на
ад Гошка Евы Пятроўны, 1929 г. н.
(раней пражывала ў в. Дуброва Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Я мала знаю, бо была малая, калі Купалле святкавалі па-настаяшчаму. Але ж трошкі магу расказаць. Купала гуляюць ноччу з 6 на 7 іюля. Гуляе маладзёж. Збіраліся хлопцы і дзяўчаты на лузе, лажылі агні, танцавалі, спявалі песні, плялі з цвятоў вянкi. Песні я точно не помню, таму не магу праспяваць. Яшчэ старыя людзі казалі, што калі ноччу знойдзеш папараць-кветку, то будзеш шчаслівы. Старыя бабы ў гэты празнік збіралі травы: чабор, бруснічнік.

Запісана ў в. Чарноцкае
ад Новік Любові Мікітаўны, 1922 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Купалле святкуецца ў ноч з 6 на 7 ліпеня. У асноўным яго святкуюць дзе-небудзь на полі ці бліз лесу. Яшчэ з раныцы хадзілі сабіраць кветкі або лячэбныя травы, хадзілі ў царкву і свяцілі іх. Асабліва збіралі чартапалох і ставілі ў хаце ці перад ганкамі, каб ведзьмакі не змаглі зайсці. А з кветак рабілі вянкi, або ўпляталі іх у косы. А калі блізіўся вечар, хлопцы распальвалі вогнішча. У агонь брасалі старое адзенне і абутак для таго, каб абнаўлялася жыццё. Пакуль агонь быў вялікі, вадзілі карагоды вакол яго і спявалі песні. Часцей за ўсё такую, як «Купалінка».

Брасалі яшчэ вянкi, якія плялі ўдзень, і кідалі іх на воду, хто с хлопцаў схопіць вянок, тая дзяўчына павінна выйсці за яго замуж, а калі вянок тануў у вадзе, то яна заставалася ў старых дзевах.

Як агонь меньшаў, браліся за рукі хлопец з дзеўкай і прыгали цераз яго, а калі рукі разрыва-ліся, то ім не быць разам.

Яшчэ ёсць такое павер'е пра папараць-кветку. Але яе ніхто ў нас не хадзіў шукаць, таму што з нашых продкаў ніхто яе не находзіў і мы таксама. А толькі жартавалі і пужалі: быццам, дзе шум і нейкія страшныя гукі, там і знаходзіцца тая самая кветка. Канешне, кожны з нас у глыбіні душы хацеў знайсці яе, але ніколі не хацелася ісці самому ў цемру. Пагэтаму і ніхто з нас не знайшоў цуда-кветку.

А калі пачынала віднець, усе ішлі к рацэ (зусім вузенькая, але вельмі глыбокая), якая знаходзілася бліз хваробу, розныя прыстрэкі. Хлопцы казалі, што станавіліся мацней у целе. Казалі нашыя продкі, што калі ўзыходзіць на небе сонца, яно таксама «купаецца» ў вадзе, пагэтаму чалавеку і трэба купацца з першымі праменьямі.

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ Святкуецца Купалле з шостага на сёмае ліпеня. Свята праходзіць за вёскай, на беразе ракі.

Распальваецца вогнішча, вакол якога водзяць карагоды з песнямі, а потым, калі полымя трохі сціхне, прыгаюць праз яго. Дзяўчаты пускаюць у раку вянкi з кветак са свечкамі: чый вянок патоне — не відаць замужжа ў гэты год, чый далей усіх паплыве — таго жадае доўгая шчаслівая жытка. Напярэдадні свята, удзень, збіралі цалёбныя зёлкі. Уночы хадзілі ў лес шукаць папараць-кветку, якая, паводле падання, расквітае раз у годзе ў купальскую ноч. Хлопцы рабілі ўсялякія бясчынствы: здымалі з пяцель вароты, падпіралі ў хатах бярэвенам дзверы і іншае. Лічыцца, што гэтую ноч пануе нячыстая сіла, ведзьмы збіраюцца на шабаш, выдойваюць з кароў малако, ездзяць на конях і замучваюць іх, таму ў гумне і канюшнях вешаюць вянкi з асвечаных зеляк, каб не дапусціць ведзьм. Па лекавым зелкам наладжвалі і гаданні. Збіраючы зелкі ў пукі, дзяўчаты неслі іх дадому, ад кожнага віду травінку ўтыкалі ў сцяну: для бацькі, для маці, для брата і г. д. Раніцай лічаць кветкі: калі іх набралася дванаццаць розных, то выйдзеш замуж у гэтым годзе.

Раніцай усе назіралі за ўсходам сонца, бо ў гэтае свята яно ўсходзіць небыта «іграючы».

*Да ішло Купала сялом, сялом,
Ды забіла жабу калом, калом,
Да ўсім гзяцючкам па клешаньцы,
Маладому Яначку саўсем жабку:
Ён жа аблупіць да памые шапку.
Ён жа пойдзе вянчацца —
Будуць з яго людзі смяцца.*

Гэтую песню спяваюць па чарзе хлопцы і дзяўчаты перад зарой.

Хлопцы:

*Іване, Іване!
Устань-ка заране,
Глянь на дзевак:
Спаць захацелі,
Гуляць перасталі,
Зары не даждгалі.
Будзе дзеўкам ліха,
Бо яшчэ не ціха:
Ноч не прашла,
Ліха не ўнясла.
Лешье памаець,
Цалаваць заставіць.
Ведзьма ўгробіць,
Калі дзевак убудзіць:
Будзем плакаць,
Бо некага сватаць!
Пажалейце нас,
Расцалуюем вас.*

Дзяўчаты:

*Сядзіць лешы на загрыўке
Парням няўважным,
Завядзе чорт у лядзінкі
К ведзьмам несуразным.
Ён высватае, ажэніць —
Не паспееце маргнуць,*

*Як хамут агзенець
І ў пекла сутаўкне!
Ах, нам жалка хлопцаў гужа,
Бо рабяты — малайцы!
Варожацца не дасужа,
Нам пара ў сваім двары.
Хадзі, хлопцы, лепей з намі,
Разам будзе вясалей,
А катораму часамі
Можа будзе выгадней.*

Хлопцы:

*Няхай, дзеўкі, так,
Няхай будзе мір!
Няхай з нас усяк
Вазьме на выбар
Любую аг вас!
Няхай прыгалубіць,
Няхай абайме,
Няхай шчыра любіць,
Сярдзыка цалуець,
Дамой агвядзе
І спаць пакладзе.*

Дзеўкі:

*Няхай, хлопцы, так,
Няхай будзе мір!
Няхай з вас усяк
Возьме на выбар
Любую аг нас!*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нараділася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ На Купалле моладзь збірае кветкі. Гэтыя кветкі насілі ў царкву, штоб асвятціць. А потым з іх плялі вянкi. Вечарам хлопцы і дзяўчаты збіраліся гуртам і ішлі паліць купальскае вогнішча. Прыходзілі на вызначанае раней месца і раскладвалі вялікі касцёр. Спявалі песні:

*Ой, пойдзем, сястрыцы,
Паг ясну зарніцу,
Ноч малая ды купальная.
Набарэм, сястрыцы,
Жоўтага пясочку,
Іграй, сонца, із зарою.*

*Пасыпем, сястрыцы,
У таткі паг аконцам,
Ноч малая ды купальная.
Пасеем, сястрыцы,
Белага гарошку,
Іграй, сонца, із зарою.*

Пасля гулянкi дзяўчаты пускалі на воду вянкi, загадвалі на іх пра свой лёс. А многія ішлі шукаць кветку-папараць, штоб разумець мову прыроды. Толькі ў гэту ноч можна было авалодаць такім дарам.

Запісана ў в. Другая Слабодка
ад Шуркач Надзеі Іванаўны, 1926 г. н.

✧ У в. Чалюшчавічы Купалле пачыналі гуляць увечары 6 ліпеня. Перад тым, як пайсці на ігрышча, дзяўчыны плялі вянкi, а хлопцы гатовілі месца для вогнішча. З надыходом вечара паўсюль чуліся купальскія песні.

*Да ўзыйдзі, мясячык,
Да ўзыйдзі, ясенькі,
Разлажы нам, Купалейка,
Хлопчыкам на гулянейка.
Дзевачкі нагуляліся,
Хлопчыкі наіграліся,
З купалейкам папрасіліся.*

Моладзь збіраліся каля вогнішча, спявалі, вадзілі карагоды. А потым устрайвалі гульню: прыгалі праз агонь. Некаторыя хлопец і дзяўчына, якія кахаліся, прыгалі разам, штоб іх ніхто не разлучыў. Пасля гулянкі дзяўчаты пускалі на вадку вянкi і назіралі за імі.

Многія ў гэтую ноч чакалі раніцы, каб паглядзець, як будзе ўсходзіць сонца. Людзі гаварылі, што ў купальскі ранак сонца вельмі красівае — яно пераліваецца рознымі колерамі. Узыход сонца сустракалі з песнямі.

*А на Купалу
Рана сонца іграла.
Рана сонца іграла
На цёплых росы,
На цёплых росы,
На хлябы-ўраджаі,
На хлябы-ўраджаі.*

У гэту ноч хадзілі шукаць папараць-кветку, якая цвіла толькі ў купальскую ноч. Гэту ноч ждалі і шукальнікі кладаў. Яны верылі, што толькі ў гэту ноч там, дзе схаваны скарб, гарэлі агеньчыкі.

Яшчэ верылі, што ў гэту ноч песнямі можна было спалохаць ведзьм, павыганяць іх з поля.

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Гурын Ульяны Барысаўны, 1921 г. н.

✧ У Капаткевічах Купалле пачыналі спраўляць пасля абеду 6 ліпеня. Дзяўчаты кучкамі ішлі на поле збіраць кветкі і завіваць вяночкі. А хлопцы рыхтавалі месца для купальскага вогнішча.

Вечарам дзяўчаты і хлопцы сабіраліся каля вогнішча, спявалі песні, вадзілі карагоды. Потым скакалі праз агонь. На заканчэнні гульні моладзь пускала на воду вяночкі, на якія задумвалі будучае свайго лёсу. Унутры купальскага вяночка рабілі перапляценне са сцяблінак жыта і ставілі туды свечку, якую запальвалі ад купальскага вогнішча.

На Купалле многія хадзілі шукаць кветку-папараць, якая зацвітала на Купалле ўпоўнач. Лічылі, што той, хто яе найдзе, будзе панімаць размову раслін, жывёл.

Усю ноч на Купалле па ўсёй акруге чуліся спевы:

*Цёмная ночка, Купалачка,
На моры вуткі купаліся,*

*На беражку сушыліся.
Наша Марыська стужылася,
Што яе дары не прагзенья.
Хоць прагзенья, не звіваныя.
Хоць звіваныя, не снаваныя.
Хоць снаваныя, не вытканыя.
Хоць вытканыя, не бялёныя.
Хоць бялёныя, не дзялёныя.
Таму-сяму па лоціку,
Свайму міламу не меручы.
Ішоў вечар па вулачцы,
З Купалкай жартуючы:
«А дзе нам спаць, начаваць?»
— А ты, вечар, у канцы сяла,
А я, Купалка, сярод сяла,
А дзе вулачка мяцёная,
Дзе дзевачка заручоная,
За купчыка адгадзеная.*

Запісана ў в. Капаткевічы
ад Грабко Веры Андрэеўны, 1924 г. н.

Купала на Івана!

*Што гэта за свет настаў,
Што гэта за свет настаў,
Брат сястру забіць хацеў,
Брат сястру забіць хацеў.
Сястра ў брата прасілася:
— Не бі, братка, у пятніцу,
— Не бі, братка, у пятніцу,
Пятніца — татарскі дзень,
Пятніца — татарскі дзень.
Не бі, братка, і ў суботу,
Не бі, братка, і ў суботу,
Суботачка — жыдоўскі дзень,
Суботачка — жыдоўскі дзень.
Забі, братка, і ў нядзельку,
Забі, братка, і ў нядзельку,
Схавай, братка, блізка дарогі,
Абсей, братка, красачкамі,
Абсей, братка, красачкамі,
Красачкамі, васількамі,
Красачкамі, васількамі,
Каб дзевачкі не хадзілі,
Каб дзевачкі не хадзілі,
Жоўтых красак не шчыпалі,
Жоўтых красак не шчыпалі,
Горкай долі не ганялі.*

Купалачкі, галубочкі

*Купалачкі, галубочкі,
Падружанькі мае,
Куміцеся-любіцеся,
Любіце й мяне.
Як будзеце ў саг ісіці,
Завіце й мяне,
Як будзеце цяты ірваць,
Нарвіце й мне.
Як будзеце вяночкі віць,
Савіце й мне.
Як будзеце на Дунай пускаць,
Пусціце вы і мой.
Усе венчыкі па пары пайшлі,
А мой патануў.
Усе дзеўкі замуж пайшлі,
А я не пайду.*

На Івана хлеб саджала, Івана-Іваначка

На Івана хлеб саджала,
Іване-Іваначка.
На Пятро выбірала,
Іване-Іваначка,
На Параскі прадавала,
Іване-Іваначка.
Калі ж ты, Іванка, ды ажэнішся?
Чэрві сала патачылі,
Мышы грошы разнасілі,
Морква расла,
У ствол пайшла.

А на нашай вуліцы

А на нашай вуліцы
Удалья малайцы.
Ой, няма ўдалейшага,
Над Іванку лепшага.
На вулку пяхком не пойдзеш,
На конях выязджаеш,
Дзевачак выбіраеш.
Выбраў сабе дзевачку,
Белую, румяную,
Маруську ўдалую.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ *Пятрова дочка-невялічка,
Наша дзевачка Купалічка.
Ой, поле, поле перабірае,
Ой, з ручнікамі размаўляе:
«Ручнікі мае бялюсенькі,
Ой, ці мне вамі гору ўслаць,
Не хочуць мяне хлопцы браць».*

Запісана ў в. Беланавічы
ад Еська Ганны Рыгораўны, 1950 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

✧ *Купалінка, Купалінка,
Цёмная ночка.
Цёмная ночка,
А гэ ж твая дочка?
Мая дочка ў садочку
Цвіточкі зрывае,
Цвіточкі зрывае,
Выночкі зывае.
Усім дывочкам — по выночку,
А Ганночцы — тры выночкі.
Одын выночак — на заручанне,
Другы выночак Ганны на вынчанне,
А трэці выночак — на о'ізджанне.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
(пераехала з в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэсцкай вобл.),
студэнткай Дзярках А.

✧ Празнік Іваня Купалы, або Іван Вядзьмацкі. У ноч хадзілі па ягады, даўжон набраць ягод (тыя ягодкі памагалі ад жывата). Дзеўкі, цёткі гадалі на вадзе.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдаравічы, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003г.)

У нас завецца — Іван Купала. Збіраліся ў леце, возле паляны, палілі кастры.

Бралі рамашкі, а потым гадалі, адрываючы лепясткі. Так даведваліся, ці любіць хлопец. Таксама насыпалі зярно (сколькі дзяўчат, столькі кучачак), потым пускалі пятаху, і адкуль пятах першым разам кляне кучачку, тая дзяўчына і выйдзе замуж. Шукалі яшчэ папараць-кветку і, хто яе найдзе, той будзе шчаслівы.

Скакалі вядзьмаркі на бярозавых кіях. Перасыпалі цярмоццем (астаткі лену) дарогу каля каліткі, каб зрабіць урэд.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнткам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ Гулялі на вадаёме. Канцэрт прыязджаў, базар бальшы быў. Прыязджалі машынкi. Там было ўсяго на свеце: і гарэлкі, і віна, і дабра. Агонь клалі, купаліся, каталіся ў лодкі. Ведзьму палілі. Бальшэнны агонь такі. Ну, дзелалі нейкую русалку, тады бегалі, палілі. Будку такую выдзелывалі, абклалі яе папаратнікамі, ды запалілі, дык гарэла, трашчэла.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Праскурскай Сафіі Мікалаеўны,
студэнткай Кажамяка М.

Песня на Івана Купалу

✧ *Ірвала, шчыпала
Чырвоную розу.
Кігала, брасала
На быструю раку.
Кігала, брасала
На быструю раку.
Плуве, плуве ветка
Паг новыя варата.
— Не смейся, козаче,
Што я сірата.
Не смейся, козаче,
Што я сірата.
— Не бойся, дзівачка,
У сваты я ж не пайду,
Паеду я в Расею,
Пакрашэй знайду.
Паеду я в Расею,
Пакрашэй знайду.
Проехал я Расею,
Шчэ й тры гарада,
Ні знайшоў пакрашэй,
Як ты, сірата.
Ні знайшоў пакрашэй,
Як ты, сірата.
Выйшла дзевчыненька
Засватаная.
Белае лічэнько
Заплаканая.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўтар Фядоры Дарафееўны, 1914 г. н.,
студэнткамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

✧ Купалле — гэта ж самае цікавае свята лічылася ў народзе. Празнуюць яго ў ноч з 6 і на 7 іюля. Людзі ўсе сабіраліся на ўзгорках, дзе якое й мейце павышэй было ў вёсцы. Там жа ж распа-

львалі агонь, падпальвалі кола, і яно выгляздзела як сонца, а пасля скачвалі яго з гэтай горкі.

Яшчэ молодзеш шукала ў гэтую ноч папараць-кветку. Усе лічаць, што той, хто яе знойдзе, пасля будзе багаты і шчаслівы.

Усе людзі баяліся ўбачыць ведзьмакоў у гэту ноч. А яшчэ не купаліся, бо баяліся русалак.

Запісана ў в. Колкі
ад Крэка Антона Макаравіча, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

✧ Иван Купала было вельмі цікавым святам. Усе шчыталі, што ў гэты вечар з 6 на 7 іюля было шмат вяздзе русалак, ведзьмаў. А ўсё ж усе стараліся добра і весела погуляць у гэту ноч. Маладзёж вадзіла карагоды, пела ўсялякія песні. Усе збіраліся каля вады, распальвалі агонь і скакалі цераз яго.

Ой, вельмі весела было. Цэлы год моладзь чакала гэтага свята.

Некаторыя казалі, што і русалак бачылі.

Яшчэ і вянкі дзяўчаты пускалі па вадзе, і, куды тыя вяночкі паплывуць, там у тым жа месці дзяўчына і замужам будзе.

Запісана ў в. Колкі
ад Дзяцел Галіны Васільеўны, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

✧ *На купальнаго Івана
Трасца ведзьму паймала,
Штоб па ночах не хадзіла,
Чужых кароў не даіла.*

*Петрова ночка,
Дзе твая дочка?
Ой, мая дочка
У агародзе.
Ох, у агародзе
Чабарок поле.*

*Поле, поле, перэбірае,
Зелейко брыджое
Укідае,
Со своїм лічком Розмоўляе:
— Ох, лічко ж моё, лічко беленькое,
Кому ж ты будзеш верненькое?
Ой, ці старому, ці малому,
Ці мойму дружку молодому?*

Запісана ў в. Макарычы
ад Дубік Марыі Сямёнаўны, 1926 г. н.,
студэнткай Ісаковай Т. (2009 г.)

Купальская гульня

✧ На Купалле, калі ўночы палілі касцёр, хлопцы гулялі з дзеўкамі. Пасля дзяўчаты ўбягалі, а хлопцы пачыналі лавіць іх. Хто каго лавіў, з той пасля і сустракаліся.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтарана Івана Навумавіча, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Галінай Фёдараўнай (2007 г.)

ПЯТРОЎКА

✧ Это Пятро. Адбываецца летам, дзевятага. Кажуць: «Прыходзіць Пятроўка — наступае галадоў-

ка». Падышоў празнік Пятро, і ты даўжна хоць корчык, хоць два сарваць, пабудзіць картошку. «Галадоўка ў Пятроўку» кажуць таму, што канчаецца зерно, картошка не сазрэла, ягад няма.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Мікіцічны, 1934 г. н.,
Вяргей Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ На Пятра (Пятроўка) — загатаўлялі сыры (яны добра храніліся).

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003 г.)

А на Пятро, эта на Пятроў дзень называецца Апостал Пятро і Павел. Эта былі ўчэнікі Ісуса Хрыста. Яны ўсёгда ўжэ паніамалі Ісуса, усе любілі адзін аднаго, дружылі і прыслухоўваліся да разумнага Ісуса Хрыста. У нас ставілі пасярод сля высокія такія падстаўкі і тады клалі перакладзену наверх. Вешалі на стаўбы вяроўкі. Вяровачкамі былі ну тоўстыя канаты такія. Палучаліся арэлі. Асобенна вот дзеда помню, Паўленка Дзяніса Ігнацьевіча, ён кулаком быў. Пчол у яго хоць пруд прудзі. Вось помню дзед дзэравянныя калоды цягаў для арэляў.

Дак сабярэцца каля гэтых арэляў уся маладзеж. І тады ўжэ гулянне ў нас адбываецца. Тады гарэлкі так не было, штоб пілі, а проста, проста хто ягад прынясе з агароду ці ў лесе набірае, хто качана якога-нібудзь кіслага знойдзе з бочкі, хто агурцоў — і жылі. Я сільна свайго дзеда кулака помню. Ён ураначку всегда прыносіў мед з свайго дому. Эты мед пахучы такі, ліпавы. А мы ўжэ памяталі і дзялілі на ўсіх астатніх.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ Не ведаю чаму, но з самага дзетства помню, што ў нашай Слободзе заўсёгда адзначалі свята Пятра і Паўла. Не, усе святы адзначалі як трэба, а вот Пятро счыталі слободскім святам. Як раз сарадзіна лета — 12 іюля, кортоплі ўжэ цвітуць. Гэта ж страва і счытаецца голоўнай — молодая кортопля.

Да нас, у Слободу, з'язджаюцца шмат госцей: эта і зноёмья, і дзеці, і ўнукі. Усе окружныя дзярэўні: Сярэдня Рудня, Курьцічы, Людзвіноў, Старына, Філатаўка. Бо ж у Слободзе свята! Людзі ходзяць адзін да аднаго ў госці, смакуюць молодую кортоплю, да і не толькі кортоплю, усё чым угошчаюць. Колісь, дык пасля стола збіраліся ў адной вялікай хаце і ўстраівалі танцы. Голоўнае, каб гормонік, а там ужэ і полька была.

После Пятра разрышалась копаць кортоплю. З 11 на 12 іюля молодые: хлопцы да дзяўчаты ішлі на ўсёночную, но не ў лес, а на раку Бобрык. На Купалле не купаліся, а вот на Пятра купаліся ноччу. Мусіць, ешчо нашымі дзядамі так было заведзена.

Запісана ў в. Слабада
ад Жураўскай Таццяны Міканораўны, 1938 г. н.,
студэнткай Пракапенкай М. (2008 г.)

✧ У в. Другая Слабодка Пятро яўляецца пры-
стольным святам. Пятро адзначаецца 12 ліпеня.

У гэты дзень сабіраліся госці з усіх суседніх
вёсак. Моладзь ішла ў лес куміцца. Раскладвалі
вогнішча, ля якога гасцявалі: выпівалі, елі бліны,
яешню, устрайвалі цэлую гулянку.

На працягу пятроўскага посту гаспадыні наза-
пашвалі на ўвесь год масла і твораг. У пятроўскі
час сушылі і нарыхтоўвалі жывёле корм на зіму.

Лічылі, што калі зязюля пераставала кука-
ваць за две нядзелі да Пятра, другая палова лета
будзе спакойная і ўраджайная. Калі яна змаўка-
ла за дзень-два да Пятра — восень будзе халод-
ная, а зіма ранняя.

На Пятро пелі розныя песні:

*Учора было Пятро, а сёгодня Паўла,
Учора піла гарэлачку, а сёгодня п'яна.
А я к Пятру мех табака напру,
Ды я к Паўлу табакерачку спраўлю,
Я й Ванечку да Наташы напраўлю.
Хадзіў Иван цераз тры гароды,
Не зрабіў ён нікому шкоды,
Не стаптаў ён ні руты, ні мяты,
Толькі стаптаў свае чорныя боты
Ён, ходзячы да Наташы ў залёты.*

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Шурпач Надзеі Іванаўны, 1926 г. н.

✧ Як да Святога Пятра, дык посцяцца чатыры
дні, Пятроўка называецца. Мужчыны не любілі
эты празнік, бо ў іх сама работа, косяць, а есці
хочацца. Дый і казалі, што жанкі прыдумалі гэты
празнік, штоб масла якога сабраць, малака.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Панцюк Марыі Савельеўны, 1926 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

Песня перад жнівом на Пятроўку

✧ *Ой, у огородзе гордовіна,
На гордовіне зезюлька куе.
Она кovala, праўду казала:
«Ой, горе, горе той молодзіцы,
У которое золвіц много».
Ой, куда едуць — её судзяць:
Наша ж братова не работніца,
Нашаму дому нявольніца.
Ой, у огородзе гордовіна,
На гордовіне зезюлька куе.
Она кovala, праўду казала:
«Ой, добра той молодзіцы,
У которое дзевероў много».
Ой, куда едуць — её хваляць:
— Наша братова гэі работніца,
— У нашэму доме хазячка.*

Запісана ў в. Макарычы
ад Макарэвіч Паліны Сямёнаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Ісаковай Т. (2009 г.)

ІЛЬЯ

✧ Намалоцяць маладога жыта і пякуць хлеб.
Казалі так:

«На Пятра трошкі хлеба напякла, а на Іллю
поўну печ наллю».

После Іллі нельзя купацца, бо будзеш дома
балець і можна дажа памерці ад етага.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменкай Н. (2009 г.)

СПАС

✧ Счыталася, што ў гэты дзень памерлыя род-
ственнікі прыходзяць на зямлю за яблыкамі. Па-
етаму, у каго дзіця памерла, той не еў да Спаса
яблык, бо не будзе чаго даць яму. Паэтаму і не
елі. Ешчэ ў гэты дзень ішлі ў цэркву, свяцілі яблы-
кі і неслі іх на могілкі.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ЖНІВО

✧ Каб быў добры ўраджай, людзі, якія не баялі-
ся слоў ідала, іспользуя імя Бога, прыговорвалі ў
час пасеву: «Нарадзі, Божа, мне, а людзям —
не!»

У час жніва дзяўчыны, жанчыны станавіліся
радамі на полі і пачыналі сваю цяжкую справу:

*Жала, жала буйнэ жыто, ізмарылася.
Ізмарылася, пад снапочак другенькі павалілася.*

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003 г.)

За гарою ў калодца...

✧ *За гарою ў калодца,
Дзе стугзёная вада,
Услед за жнейкаю вязала
Снопы дзеўка малада.
Ой, вязала, песні пела,
Што ў саўхозе любя жыць,
Еслі чэсна рабіць дзела,
Еслі труг свой палюбіць.
А вакруг хлеба шумелі,
Гаварылі ёй а том,
Што калхознае багацце,
Смела ўходзіць у кожны дом.
Эх, магуча наша сіла,
Шырокія ў нас паля,
Ізабільная, родная
Слаўся, руская зямля!*

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ *Жала, жала яравое жыта,
Прытамілася.
Затамілася, прыжалася к зеленаму губу,
Пахілілася.
Пахілілася да й па свайму міленькаму
Зажурылася.
Не журыся, мая мілка,
Цяпер я не твай.
Есць у мене сядло залатое
Йшчэ й вараны конь.
На вараны конь сяду,
Сяду, да й паеду,*

*Шчэй на цёшчын гвор.
Добры вечар, цёшча, у хату.*

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Аўчыннікавай Варвары Паўлаўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Скачковай Т., Кароўкінай А.

❖ *Ох, я ў полі жыта жала, у мяне
Дома шкода стала,
У мяне дома шкода стала,
Што свякруха з печы ўпала.
Да ці ж яна збясілася, — (2 р.)
Што з печы скацілася.
А я жала, не ляжала, — (2 р.)
А я жала па шчырай праўдзе. — (3 р.)
Не давайце па чарачцы,
Да гайце нам па цэлай кварце
А я жала хапу, хапу — (2 р.)
Да нажала цэлу капу.
А я жала памаленечку — (2 р.)
Да нажала сараценечку.
А ты ж мілы, Пракопаньку, — (2 р.)
Да прыйдзь у поле па копанькі.
Ды не бяры з гумна рубля, — (2 р.)
Вазьмі ж мяне, маладу, з поля, — (3 р.)
Бо стамілася, стоя.
А мой мілы й веры й мае, — (2 р.)
Сем пар валоў запрагае.
А васьмую — кабулу — (2 р.)
Шчэй па мяне маладу.*

Запісана ў в. Беланавічы
ад Музыка Праскоўі Лявонцьеўны, 1903 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

❖ *Жала, жала яравое жыта,
Затамілася, прыжылася,
К зялёнаму дубу прыхілілася,
Да й па свайму міленькому зажурылася.
Да й не журыся, мая мілка, цяпер я не твой.
Есць у мяне сядло залатое,
Шчэй й вараны конь,
Сяду, сяду да й паеду шчэй на цёшчын гвор,
Добры вечар, цёшча, у хату.*

Запісана ў в. Баклань
ад Карась Валянціны Іванаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

❖ *А я ў бару да жыта жала,
У мяне дома нікога стала,
Свякруха з печы ўпала.
Можа яна да згурэла
Што ў Пятроўку на печ залезла.*

* * *

*Сама іду я дарогаю,
Галасочак — дуброваю.
Хто ж мой галасок чуе,
Няхай мяне пажалуе.
Ці не ўчуе да мой татачко,
Ці не ўчуе мой родненькой.
Это ж мае да гзіця едзе,
Тоненькой галасок вядзе.
Дзіця ж мае да раджонае,
Пашло замуж суджонае.
Не вуспалася, не вуспалася.*

Запісана ў в. Грабаў
ад Грыб Лідзіі Андрэеўны, 1917г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

❖ *Ты, калінка, ты малінка,
Не стой у лузе над вадою,
Не стой у лузе над вадою,
Не раўнуйся ты са мною.
Было ж табе раўнавацца,
Як я была ў татачкі.
Як я была ў татачкі — красавалася,
У мамачкі руней тваіх цвятоў цвіла,
Красней тваіх ягод была.
Узяў мяне ён дзевачку,
Іссушыў, зжурыў у шчэпачку,
Узяў мяне, як ягадку,
Нагнаў ён мне чахотку.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Шмігельскай Марыі Фёдараўны, 1927г. н.
(пераехала з Быхаўскага р-на Магілёўскай вобласці),
студэнткай Федарэнка А.

Жартоўная жніўная

❖ *Наш пан — баран,
А пані — авечка.
Да не гала есці
З рання да вечара.
Вой, калі ж тое сонца зайдзе.*

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.,
студэнткамі Мяжэнька В., Машаковай А.

❖ *Ой, гай, Божэ, погодоньку — (2 р.)
Да й на нашу работоньку.
Штоб мы діло доробылы, — (2 р.)
Штоб нас люды ны судылы.
Ой, котыўса вынок з поля
Да й просыўса до покоя:
«Прымы ж мынэ, господару, — (2 р.)
Я ўжэ ў полю настояўся,
Буйных вітроў наслухаўся,
Разных цветкоў нанюхаўся».*

* * *

*Нам вычэра ны мыла,
Утомыла мынэ ныва.
Ны так ныва шырокая,
Як горога далёкая.*

* * *

*— Ой ты, коза моя біла,
Дзе ж ты свойго хвоста гзіла?
— Положыла на польцы,
Да й укралы молодыцы.
Тыпэр у нас дожыночкы,
Нап'емося горілочкы.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924г. н.
(пераехала з в. Гнеўчыцы
Іванаўскага р-на Брэсцкай вобл.),
студэнткай Дзярках А.

❖ На жніво збіраліся ўсе жанчыны. Яны працавалі разам, спявалі песні. Я не помню гэтых песен, але ж мой хазяін должэн знаць:

*Жыто спее, жыто спее,
Ячмень палавее,
Каласок схіліўся.*

*Агдай, маці, гачку замуж,
Галасок змяніўся.*

Жанчыны жалі сярпамі, круцілі перевесла з жыта. Ставілі 9 снапоў, накрывалі дзесятым — гэта быў ставок.

Дажынкі былі, калі сабралі ўраджай. Жанчыны на дажынкі рабілі бараду: жалі жменю каласоў. Яшчэ рвалі палявыя цвяты, дзе расло жыта, плялі вянок і дарылі прадсядацелю калхоза. Ён должэн быў у адказ на гэта забіць якую-небудзь скаціну і ўгасціць весь працоўны народ. Так людзі празнавалі дажынкі.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ *Жыта ў полі зашасцела,
Ні хмурынкі ў сіняве.
Сёння вёска апусцела,
Сёння кожны на жніве.
Жнівень, жнівень залаты,
Ураджайная пара,
Шмат турбот прыносіш ты,
Шмат прыносіш ты дабра.*

На зажынках з першага хлеба пякуць каравай і спяваюць:

*Ды спяклі мы каравай
Для ўсяго нашага краю.
Ды падымаем высако,
Ды заспяваем весяло,
Ды паставім на ўсіх,
Дай жа, Божа, хлеба ўсім,
Ды паставім на гароху
І раздзелім патроху.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Шыцікавай Тамары Міхайлаўны, 1939 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

Жніўныя песні

✧ Выправляла міне маці, Выправляла міне маці,
Выправляла міне маці, Еравое жыта жаць.
Выправляла міне маці, Еравое жыта жаць.

*А я жыта ні жала,
А я жыта ні жала,
Ой, я жыта ні жала,
На козака поглядала.
Ой, я жыта ні жала,
На козака поглядала.*

* * *

*Касіў Яша канюшыну,
Касіў Яша канюшыну,
Касіў Яша канюшыну,
Паглядаў на гзяўчыну.
Касіў Яша канюшыну,
Паглядаў на гзяўчыну.*

*А я жыта ні жала,
А я жыта ні жала,
Усё й я жыта ні жала,
В баразёнке лежала.
Усё й я жыта ні жала,
В баразёнке лежала.*

*Баразёнка юзенька,
Баразёнка юзенька,
Баразёнка юзенька,
Ні памесцілася.
Баразёнка юзенька,
Ні памесцілася.*

*Яшчэ ночка маленька,
Яшчэ ночка маленька,
Яшчэ ночка маленька,
Ні нацешылася.
Яшчэ ночка маленька,
Ні нацешылася.*

*А я дома агпачуваю,
А я дома агпачуваю,
А я дома агпачуваю,
Всё й на акошка поглядаю.
А я дома агпачуваю,
Всё й на акошка поглядаю.*

*Адкуль узяўся Мікіта,
Адкуль узяўся Мікіта,
Адкуль узяўся Мікіта,
А на ём сера світа.
Адкуль узяўся Мікіта,
А на ём сера світа.*

*Паг акошкам сагнуўся,
Паг акошкам сагнуўся,
Паг акошкам сагнуўся,
Ці не выйдзе Маруся.
Паг акошкам сагнуўся,
Ці не выйдзе Маруся.*

*Вот Марусенька йдзёт,
Вот Марусенька йдзёт,
Вот Марусенька йдзёт,
Мні арэшкі несёт.
Вот Марусенька йдзёт,
Мні арэшкі несёт.*

*Ці мне арэшкі кусаць,
Ці мне арэшкі кусаць,
Ці мне арэшкі кусаць,
Ці Марусю цалаваць.
Ці мне арэшкі кусаць,
Ці Марусю цалаваць.*

*Я арэшкі кусаў,
Я арэшкі кусаў,
Я арэшкі кусаў,
Я Марусю цалаваў.
Я арэшкі кусаў,
Я Марусю цалаваў.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўгар Фядоры Дарафееўны, 1914 г. н.,
студэнткамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

Ох, я жала помалечку
Дэ й нажала сороценечку.
Ох, нажала да копу,
Ой, сороку.

Дэ й нажала поўторы копы,
Ох, займу я от межы.
Ох, Господзі, поможы,
Эх, поможы.

Ох, займу я от стаці,
Каб трохі прыстаці,
Эх, прыстаці.

Ой, весел наш пан, весел,
По постаці пожожаючы,
Дэ й жэньчыкаў прыганяючы:
— Жніце, жніце, небожата,
Будзе жніва недожата.
Не дожнеце, то й ня пойдзеця,
Начоваці тут жэ будзеце.

Ой, я ў полі да жыта жала,
У мяне дома шкода стала,
Што свекруха з печы ўпала.
Можа ж она і скруцілася,
Можэ она здурэла,
Што з печы паляцела.

Запісана ў в. Макарычы
ад Дубік Марыі Сямёнаўны, 1926 г. н.,
студэнткай Ісаковай Т. (2009 г.)

Вышла маці жыта жаці....

✧ Вышла маці жыта жаці,
Стала сярпы перакладаці.
Нема сярпа залатога,
Жанца маладога.

Вышла свякроў жыта жаці,
Стала сярпы раскладаці.
Прыбыў сярпок залаценькі,
Жаніх маладзенькі.

Пасылала мене маці

Пасылала мене маці
Яравое жыта жаці,
Хоць я жала і ня жала,
Я з Іванкам пастаяла.

— Ой ты, мамка, харашэнька,
Як ты была малодзенька,
Ты хадзіла так з таткам,
Як я цяпер з Іванкам.

Ох, той Іванка жыта косіць,
Маруська жыта просіць.
Хоць ён любіць і ня любіць,
Прыдзе вечар — прыгалубіць.

— Марусенька, маладзенька,
Ты ж чаго такая смутненька?
— Ой ты, Іванка, серца мае,
Няма прыгажэй, як мы ўдвох.

Там Іванко жыта косіць,
Марусенька снапы носіць,

Снапы Іванка павяжа,
Абдыме, ды і пацалуе.

Запісана ў в. Мышанка
ад Панфіленка Вольгі Сцяпанаўны, 1935 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

Ох, у полі ніўка

✧ Ох, а ў полі ніўка,
А ў горадзе сліўка,
Там дзеўчына жыта жала,
Сама чарноброўка.

Ох, яна нажала,
Села адпачываці.
А ішоў казак дорожкай,
Мусіў шапку зняці, (2 р.)
На дзень добры даці.

На дзень добры!
Ой да, дзеўчынанько,
Яшчэ паважаны Божэ!

І пайшла та слава
Па ўсяму гарадочку,
Што дзяўчына
Ой да козачэньку
Вышыла сарочку.

Запісана ў в. Мышанка
ад Віктаровіч Алены Аляксандраўны, 1949 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

✧ Як ішлі жаць жыта — памоляцца, ды ў поле.
Першае сцябло зрэзвалі левай рукою да ў пояс,
каб спіна не балела, а другія кростом злажвалі.
Бараду вязалі, як у казла, клалі хлеб і соль, палі-
валі вадою, ды трохі спявалі, як хто знаў.

Рагзі, Божа, жыто
На новае лета.
Нашы малодкі малыя,
Штоб стоячы жалі,
Да ў снапы вязалі
І ў капочки клалі.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Музыкі Праскоўі Лявонцьеўны, 1930 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

ТАЛАКА

Талочная песня

✧ Ды шуміць, ды гудзе:
Талака з поля ідзе,
Талака з поля ідзе.
Талачэнек небагата,
На вячэру постараймося.
Наш абед добры,
А вячэра шчэ лучшая.
Наш пан добры, а пані шчэ лучшая.

Запісана ў в. Курьцічы
ад Сірош Агрыпіны Канстанцінаўны, 1914 г. н.,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.)

Талочная песня пра жніво

✧ Ой, за гарою, за каменнаю
Да нядобра жыве муж з жаною,

Да рубяць камору з усяго бору,
Кладуць падлогу ўсё цясовую.
Як месяц сышоў, спаці я не шла,
Другі прайшоў — я прачнулася.
Ат свайго нелюбага атвярнулася,
Атвярнулася — цяжка ўздыхнула.
— Ой, чаго ж ты, мая мілая, цяжка ўздыхнула?
Ці ты ў мяне хлеба-солі свой век не маеш?
— Я хлеб свой маю і хлеб зарабляю,
Но з табою, мой міленькі, жыцці не маю.
Пайду я ўпручкі з цёмнай анучкі.
Ой, іду я скрозь гарогаю,
Сустракае мяне смяртушка-матухна.
— Смяртушка-матухна, куды ты ідзеш?
— Ой, іду я, іду па тваго нелюбога.
— Смяртушка-матушка, не бяры яго,
а бяры мяне,
Бо я свайго нелюбога свой век не любіла,
Як у бары ягадку саладзенькую,
Так людзі скажуць, што я атравіла.

Запісана ў в. Івашкавічы Петрыкаўскага р-на
ад Казелька Ніны Фёдарыўны, 1926 г. н.,
студэнткамі Сурыновіч В., Суржык Т.,
Шышловой І. (1992 г.)

І ДОЛОМ, ДОЛОМ...

✧ *І долом, долом,
Все долінаю,
Все долінаю.
І да хто к нам это ідзе
Вечарынаю,
Вечарынаю?
Эй, да ідзе к нам
Хлопчычок п'яны,
Хлопчычок п'яны.
— Эй, адчыніце, гзевачка,
Я ж твой каханы,
Я ж твой каханы.
— Эй, да не адчынюся,
Цябе баюся,
Цябе баюся.*

— *Эй, да пераг табой
Лістом сцелюся.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўтар Фядоры Дарафееўны, 1914 г. н.,
студэнтамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

ПАКРОЎ

✧ Свята закрывання зямлі на зіму, пасля якога
пачыналася зіма. Святкуецца 14 кастрычніка.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Жогаль Марыі Рыгораўны, 1942 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

✧ Спявалі на Пакрову песню:

*Усё ўжэ ў нас собрано,
Усё будзе добрэнько.
А зараз будзем мы гуляці,
Пакрову сустракаці.*

І ўсе елі смачную яду, спявалі, танцавалі, гас-
цей запрашалі і сустракалі.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Жогаль Марыі Рыгораўны, 1942 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

✧ На Пакрову пакрые зямлю ілі лістом, ілі сне-
гам. Еслі лістом, то зіма ешчэ пака не прыйдзе.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ДЗЯДЫ

✧ Такі дзень, кагда памінаюць, хто ўмрэ. Вячэ-
раюць, а патом кладуцца спаць. Са стала нічога
не прыбіраюць, штоб памёршыя прыйшлі і павя-
чэралі тожэ.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

ТРАДЫЦЫІ СЯМЕЙНАЙ АБРАДНАСЦІ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Сямейна-абрадавы комплекс Петрыкаўшчыны ўключае абрады, звычаі і песні, звязаныя з нараджэннем, шлюбам і смерцю. «Сфера адлюстравання рэчаіснасці ў сямейна-абрадавай паэзіі больш шырокая, у ёй адбіліся працоўная дзейнасць, побыт, сацыяльныя і маральна-этычныя ідэалы, нормы народнага права, сямейныя і грамадскія ўзаемаадносіны людзей, іх вераванні і звычаі, інтарэсы і душэўныя перажыванні...» [1, с. 13].

Разгляд мясцовых асаблівасцей сямейнай абраднасці Петрыкаўскага раёна пачнём з радзіннай паэзіі. Зыходзячы з экспедыцыйных матэрыялаў, запісаных у розных вёсках, можна сцвярджаць, што радзінна-хрэсьцінны абрад шырока распаўсюджаны на тэрыторыі Петрыкаўшчыны, а сярод яго структурных кампанентаў найбольш вядомымі з'яўляюцца прыкметы і павер'і, звязаныя з цяжарнасцю жанчыны, выбар кумоў для нованароджанага, запрашэнне ў якасці бабкі-павітухі паважанай жанчыны сталага ўзросту, падрыхтоўка бабкай-павітухай кашы, яе выкуп і абрад разбівання кумам гаршка з кашай і яе дзяльба паміж удзельнікамі цырымоніі, адвоз ганаровых персанажаў (бабкі і кумоў) у краму.

Што датычыць прыкмет і павер'яў і звязаных з імі міфалагічных уяўленняў, то адзначым факт актыўнага бытавання асабліва тых, якімі кіраваліся цяжарныя жанчыны, імкнучыся прытрымлівацца ў гэты важны перыяд свайго жыцця пэўных традыцыйных правіл народнай мудрасці, добра вядомых і ў іншых рэгіёнах Беларусі. Шмат мясцовых забарон для цяжарнай жанчыны было звязана з дзеяннем, якія маглі нашкодзіць знешняму выглядзе дзіцяці, яго фізічнаму здароўю: «Калі жанчына была яшчэ цяжарнай, ёй нельга было пераступаць вяроўку, завіваць валасы, каб у дзіцяці не запуталася пупавіна. Нельга было адліваць ваду з вядра ў калодзеж, каб дзіця не мала на старку» (г. п. Капаткевічы); «Бярэменнай нельга было глядзець доўга ў зеркала, ваду, штоб дзіця не было касое. Забаранялася наступаць на крывыя прадметы» (в. Бабунічы).

Цэнтральнае месца ў шматлікіх апісаннях радзінна-хрэсьціннай абраднасці адводзілася такім важным персанажам і іх дзеяннем, як бабка-павітуха, кум і кума. Паводле ўспамінаў жыха-

роў Петрыкаўшчыны, жанчыны падчас родаў не абыходзіліся без бабкі-павітухі: «Калі хто збіраецца ражаць, то звалі бабку» (запісана ў г. Петрыкаў ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.). Менавіта бабка-павітуха перавязвала пупок нованароджанаму і рыхтавала ежу для жанчыны-парадзіхі: «Калі народзіцца дзіця, то пупок завязвала толькі сама баба. Потым яна шла дагому, гатовіла есці і несла ўсё рожаніцы» (запісана ў г. Петрыкаў ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.).

У в. Пціч, калі бабка-павітуха перавязвала пупавіну, то кіравалася ўстаноўленымі мясцовай традыцыйнай правіламі: «Хлопчыку перавязвалі пупавіну на кавалачку хлеба, дзяўчынцы — на грэбне, верацяне». «Ва ўсіх усходнеславянскіх народаў лічылася, што пераразаць пупавіну хлопчыка трэба на сякеры, тады ён стане добрым майстрам, плотнікам (у некаторых месцах Беларусі, наадварот, не дазвалялася), а на кнізе — граматым; дзяўчынцы — на прасніцы, верацяне або грабянцы, каб добра ўмела прасці» [2, с. 28].

Бабцы-павітусе адводзілася таксама і такая важная функцыя, як купанне дзіцяці. Паводле сведчанняў Надзеі Пятроўны Макарэвіч, 1957 г. н., з в. Макарычы, ваду, у якой абмывалі дзіцятка, лілі пад дрэва: «Напрыклад, калі гэта дзевачка, то льоць ваду звычайна пад яблыню ці вішню, прыгаворваючы: «Каб расла і цвіла, як гэтая яблыня». А калі хлопчык, то лілі ваду пад губ ці клён і казалі: «Каб рос вялікі і моцны, як гэты губ».

У шэрагу клопатаў бабкі-павітухі былі і засцярогі нованароджанага напярэдадні выканання абраду хрышчэння: «Перад дарогай ў царкву бабка-павітуха брала вузельчык, у якім было сабраное зерне, соль, гліна з печы. Вузельчык выкідаўся на скрыжаваннях дарог, каб пазбегнуць ліхой сустрэчы» (запісана ў в. Чалюшчавічы ад Мазай Уляны Цімафееўны, 1928 г. н.). У в. Бабунічы таксама бралі з сабою, калі ішлі ў царкву, падрыхтаваны вузельчык з хлебам і соллю, каб «дзіця вырасла ў дастатку» (запісана ад Арновіч Любові Іванаўны, 1937 г. н.). Жыхары в. Багрымавічы прыгадалі, што ў іх мясцовасці не прынята было «гаварыць і печь аб далейшым лёсе дзіцяці, каб не зламаць наканаванае Богам» (запісана ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.).

Важнай функцыяй бабкі-павітухі (кума і кумы) з'яўлялася наведванне жанчыны-парадзіхі і нованароджанага перад тым, як святкавалі хрэсьбіны. У так званыя «вотведы» ў в. Навасёлкі «*яшчэ да хрэсьбін кумаў і баба далжны разоў нескілька атведаць парадзіху*» (запісана ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.). У в. Піціч «праведванне» жанчыны-парадзіхі называлі «адведкамі», пры гэтым мясцовыя жыхары сэнс гэтага звычайу звязвалі з ідэяй «прыняцця нованароджанага ў свой гурт» (запісана ад Ёрш Яўгеніі Сяргеёўны, 1925 г. н.).

Да падрыхтоўкі абрадавай кашы, гаршчок з якой разбівалі на хрэсьбінах, бабка-павітуха ставілася з вялікай адказнасцю, бо гэты абрад «не толькі сімвалізаваў дабрабыт, здароўе сям'і і нованароджанага, але і даваў магчымасць сабраць сродкі для парадзіхі і дзіцяці» [1, с. 24]. Паводле ўспамінаў жыхароў г. Петрыкаў, «першым дзелам збіралі гзіцм на шапачку. Гарэлку трэба было заслаць палаценечкам ці платочкам. Кашу далжна гатовіць баба. У гліняны гаршчок сыпалі пшано ці рыс, дабаўлялі мёд, сахар, масла» (запісана ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.).

Абрады падрыхтоўкі і выкупу кашы, а таксама разбівання гаршка з ёю — жывая традыцыя Петрыкаўшчыны. Паводле мясцовага звычайу, права разбіць гаршчок у самім працэсе «гандлю» «бабінай» кашай абавязкова атрымліваў кум, які «*павінен даць больш за ўсіх грошай*» (запісана ў г. п. Капаткевічы ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.). Абрад выкупу «бабінай» кашы ў розных вёсках Петрыкаўскага раёна хоць і страціў сэнна ўтылітарна-магічную функцыю, аднак быў абавязковым у структуры радзінна-хрэсьбінага комплексу і семантыка яго дзеянняў была звязана са здароўем і дабрабытам сям'і нованароджанага: «*Баба далжна вынесці кашу на салфетцы. Але перад гэтым нада было выбраць касіра, які будзе збіраць выкуп за кашу. Дальшэ баба падымала кашу і казала: «Першым разам каша стоіць рубель, другім разам каша стоіць два рублі». Дальшэ ўжо госці куплялі кашу: хто больш грошай гасць, таму давалі кашу. Паследнім кашу должэн купіць кум*» (запісана ў г. Петрыкаў ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.).

Магічнае значэнне надавалася чарапкам ад разбітага гаршка з кашай: іх калі на галаву незамужнім дзяўчатам, каб «хутчэй выйшлі замуж» (г. п. Капаткевічы), «*Гаршок разбівалі, а чарапкі яго лажылі на галовы незамужніх дзевак, штоб быстрэй замуж павыходзілі*» (в. Лучыцы), «*Калі кум выкупліваў кашу, біў яе аб стол, а чарапкі кідаў маладым дзеўкам, каб у іх дзеці вяліся*» (в. Макарычы), «*Чарапкі з гаршка трэба палажыць на галаву дзеўцы ці хлопцу, і яны хутка знойдуць сабе пару*» (г. Петрыкаў).

Адорванне падарункамі бацькоў і нованароджанага з боку гасцей падчас дзядзьбы кашы і адорванне падарункамі напрыканцы хрэсьбін кумоў і бабкі-павітухі — важныя кампаненты ў структуры мясцовых варыянтаў радзінна-хрэсьбінага абраднасці, звязаных з магічнымі пажаданнямі і закліканнямі шчаслівай долі нованароджанаму.

Хрэсьбінае застолле на Петрыкаўшчыне заканчвалася адвозам і кумоў, і бабкі-павітухі да

крамы, дзе «кум купляе гарэлку, а кума — канфеты. Бабу садзілі на барану адну і вазілі да крамы. Баба купляла ці гарэлку, ці канфеты. Потым апяць садзяцца за стол і прадалжаюць гуляць, спяваюць і танцуюць» (запісана ў в. Навасёлкі ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.).

Што датычыць жанравых разнавіднасцей радзінна-хрэсьбінных песень, запісаных ад жыхароў Петрыкаўшчыны, то найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца песні, адрасаваныя бабцы і кумам як галоўным персанажам хрэсьбінай урачыстасці. У вёсках Навасёлкі, Бяланавічы, Чалюшчавічы, Бабунічы, а таксама ў г. п. Капаткевічы і г. Петрыкаў выконваліся падчас хрэсьбінных святкаванняў песні на сюжэты: «запрашэнне бабкі-павітухі „перабабіць“ нованароджанага» і «адвоз бабкі дадому або ў краму»:

*Ой, у нягдзельку да й параненьку
Бяжыць хазяін да й па бабаньку.*

*Тая ж бабанька дагадалася,
У адзін чобат абувалася.*

Ой, абувалася, Бога прасіла:

— Ой, спасі, Божа, да гдзе душачкі:

Агну душачку — да для радасці,

Другу душачку — да для жаласці.

* * *

Ой, сягоння бабка, сягоння галубка

На вяселках була. (2 р.)

І сягоння бабка, сягоння галубка,

На хрэсьцінкі прыйшла. (2 р.)

Запрагайце,

запрагайце да сямі пар жэ валоў, (2 р.)

Да й увозьце, да й увозьце гэту бабку дамой,

Гэту бабку дамой

Запісана ў в. Бяланавічы

ад Музыка Праскоўі Лявонцьеўны, 1903 г. н.

✧ У сістэме вясельнай абраднасці Петрыкаўскага раёна можна вылучыць такія этапы, як сватанне, запоіны, заручыны, каравай, вянкі (дзядзьчы вечар), пасад, сустрэча маладых, дзядзьчы каравай, другі і трэці дні вяселля. Сярод мясцовых вясельных рытуалаў вылучаюцца наступныя: выкуп вянка дружнай жаніха, абвясванне сватоў ручнікамі, «распрананне маладой» (святкруха здымае вянок, распятае касу і завязвае хустку), выкуп «прыданага» маладой, абвясванне маладых падчас дзядзьчы каравай самацкім поясам і інш. У этапах вясельнага абраду, прадастаўленага ў шматлікіх варыянтах, знайшлі адлюстраванне цікавыя міфалагічныя ўяўленні: «*Маладая прывязвала кацёлку нітак да возу, каб яе грукі хутчэй замуж павыходзілі*»; «*Маладая не можа цэлюю нягдзельку прыходзіць дадому, каб хутка не вярнуцца дадому ўдавою*» (в. Ванюжычы); «*Калі малады пераступілі парог, то маці замкае замok, які ляжаў пад парогам, а ключ кідае на дно калодца, каб ніколі не разлучаліся*» (в. Піціч); «*Маладых усегда сажалі на кажух: колькі будзе ворсу ў кажуху, то столькі будзе шчасця і багацтва*» (в. Кацурцы).

У в. Ляскавічы падчас сватання адбываліся сімвалічныя дзеянні з лапцямі: «*Хлопец адкрываў дзверы сенцаў і кідаў лапці, прыгаворваючы: «Шуры-буры, лапці ў хату!» Калі дзядзьчына была*

згодна выйсці замуж, то паднімала лапці і запрашала сватоў у хату» (запісана ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1922 г. н.). Калі нявеста давала згоду на шлюб, то, напрыклад, у в. Вышалаў яна павінна была прыняць ад жаніха чарку гарэлкі: «Жаніх налівае ў румачку водку і дае дзеўцы. Калі тая ўзяла румачку, то, значыцца, згодна» (запісана ад Ястрэмскай Анастасіі Васільеўны, 1921 г. н.). У в. Колкі, калі забіралі бацькі нявесты хлеб, прынесены сватамі, то гэта сімвалічна абазначала, што дзяўчына згодна выйсці замуж: «Прыносяць хлеб, калі прымуць, то далі згоду» (запісана ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.). Калі ж дзяўчына не давала згоду на шлюб, то «выносіла гарбуза» (запісана ў в. Пціч ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.).

Адметнай дэталю ў вясельнай абраднасці в. Вышалаў з'яўлялася пераступанне маладой яйка, якое клалі на парог, каб «дзяцей лёгка раджала» (запісана ад Дамасевіч Праскоўі Аляксеўны, 1933 г. н.). Яйкі абавязкова клалі ў цеста, калі рыхтавалі каравай: «Каравай пяклі вялікі, у цеста лажылі два яйца і сажалі яго ў печ» (запісана ў в. Кацуры ад Плікус Марыі Сцяпанаўны, 1930 г. н.). Прысутнасць у вясельных рытуалах прадметнага аtryбута (яйка) абумоўлена яго сімвалікай, якая «матывавана тым, што ў ім знаходзіцца зародак жыцця, яго патэнцыя, поўная энергія, і тым самым стан пачатку, ініцыяльнасць» [3, с. 541].

Паслявясельная частка ў вёсках Петрыкаўскага раёна мела наступныя назвы: «пярэзвы» (в. Колкі), «госці» (в. Вышалаў), «агледзіны» і «адведзіны» (в. Бабунічы), «прыданыя» і «хвост» (в. Грабаў), «хвост» (в. Ляскавічы). Лакальнай адметнасцю паслявясельнай часткі быў звычай «гарадзіць плот»: «Сабіраліся ўсе, хто быў на вяселлі, гарадзіць забор у панядзелак. Хто-небудзь перадзяваўся ў маладых. Дружына маладога павінна была гарадзіць забор. Было аднята прасла забора, і трэба было паказаць, як яны гародзіць забор» (запісана ў в. Пціч ад Говін Тамары Іванаўны, 1946 г. н.).

Для вясельнай традыцыі Петрыкаўшчыны характэрны такія па-мясцоваму адметныя моманты, як падрыхтоўка падчас сватання з боку маладой «стала» (харчавання), а з боку маладога — гарэлкі, абсыпанне маладых зернем, выкананне пэўных мясцовых правіл у час прыгатавання караваі («Калі рыхтуюць каравай, то ваду ўліваюць адзін раз, муку сыплюць адзін раз, каб маладыя не разышліся» (в. Вышалаў)), выкуп маладой і яе «завіванне», дзьяльба караваі ў хаце маладой і маладога, спецыфічна мясцовыя рытуалы паслявясельнай цырымоніі.

ЛІТАРАТУРА

1. Фядосік, А. С. Беларуская сямейна-абрадавая паэзія / А. С. Фядосік; Навук. рэд. А. С. Ліс. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 1997. — 126 с.
2. Сямейна-абрадавая паэзія. Народны тэатр / А. С. Фядосік [і інш.]; навук. рэд. К. П. Кабашнікаў. — Мінск: Бел. навука, 2001. — 422 с.
3. Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўн. / Склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка, навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. — Мінск: Беларусь, 2011. — 607 с.

СЯМЕЙНА-АБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

РАДЗІННА-ХРЭСЬБІННАЯ АБРАДНАСЦЬ

Раньшэ ражалі дома. Мая бабка прымала роды ва ўсіх жанчын. Прымаць роды магла толькі жанчына, у якой няма на рубяхі. Калі хто збіраецца ражаць, то звалі маю бабку. Спачатку яна пераадзявалася ва ўсё чыстае, потым са сваім палаценцам шла да рожэніцы. Абавязкова трэба было выцерці рукі гэтым палаценцам. Калі народзіцца дзіця, то пупок завязвала толькі сама баба. Потым яна шла дадому, гатовіла есці і несла ўсё рожэніцы. Раньшэ маглі пазнаць, хто будзе, хлопец ці дзеўка: так, калі збіраецца ражаць, то каго першым сустрэнеш, той і нарадзіцца.

Запісана ў г. Петрыкаў
ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.
(раней пражывала ў в. Фаустава
Васкрэсенскага р-на Маскоўскай вобл.),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Хрэсьбіны (радзіны) рабіліся не раней, чым праз 40 дней пасля нараджэння. Лічылася, што 40 дней роджаніца находзілася паміж небам і зямлёй. На хрэсьбінах была бабка-павітуха, якая прыгатавала кашу, а кум падчас гульні даўжон быў выкупіць яе. Аб далейшым лёсе дзіцяці нельга было гаварыць і печь, каб не зламаць наканаванае Богам.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдаравічы, 1929 г. н.,
студэнткай Мязьня А. (2003 г.)

✧ Бабка-павітуха казалі ў нас, што кагда сразу пасля нараджэння дзіцёнак плача, то будзе доўга жыць, кагда ж нет, то мала.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Ганчар Евы Адамаўны, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

Цяпер-та гатовяць, а раньшэ прыносілі людзі закуску, а хазяйка строіла гарэлку, кашу варыла і боршч варыла. Кашу з пшана. Такі абычай быў. Кашу варыла бабка, прыносіла. На пялёнкі сабіралі, грошы лажылі. Патом ужэ кум разбіваў той гаршчок. Пасля таго як пагасцілі, давалі бабке кашу. Падманвалі. Яе абкручвалі палаценцам, а ў другі саджалі ката, ці бацінак паложак. Баба дашна ўгадаць, дзе яе каша. Злажваюць на кашу грошы, падаркі, пялёнкі. З кума выбурваюць найбольш грошай.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Лосевай Ніны Нікіцічы, 1939 г. н.,
студэнткай Кажамыя М.

✧ Радзіны святкаваліся праз 2-3 тыдні пасля нараджэння дзіцяці і супадалі з днём яго хрышчэння ў царкве. Для гэтага бяруцца хросныя маці і бацька. Хросны бацька бярэ дзіця і дзержыць яго пры малітвах. Младзенцу змачвалі галаву і зразалі трошкі валос. На ручках і ножках ставяць крыжыкі вадой. Крыж у асноўным ляжыць на хлебе, а хлеб ляжыць на рушніку, затым крыж свеціцца і адзяецца на дзіця.

На застоллі сабіраліся ўсе, а ў асноўным павінны быць кум з кумою, бабка. Была на сталае бабіна каша. Гэтая бабка ўносіла кашу і пачынала торг. Усе кладуць грошы, а больш усяго павінен пакласць, а і значыць купіць яе, хросны бацька. Потым браў гэтую кашу ў гліняным гаршочку і разбіваў яе аб куток стала і прыгаварваў розныя добрыя пажаданні. Кашу потым дзялілі паміж гасцей. Ёсць такое павер'е: калі дзіця пачынае рабіць першыя крокі, паміж ног нажніцамі «пераразали пути». Спяваюць яшчэ дзецям калыбельныя, калі яны маленькія, каб хутчэй засыпалі:

*Люлі-люлі-люлі,
Прыляцелі гулі,
Селі на вароцях
У чырвоных боцях,
Сталі шчабятці,
Што дзіцяці даці:
Ці ячменю жменю,
Ці гароху троху.*

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ Малому нованароджанаму ад урокаў надзявалі рубашку на левую сторону, пад падушачку лажылі свянцовы мак. Як купаюць, прыгаварваюць:

— Якая маці радзіла, такая адхадзіла. Які госьць, такая чэсць.

Калі прывядуць парадзіху з нованароджаным і яна радзіла першае дзіця, дык ідзе бацька нованароджанага і прыглашае да сябе бабу, куму, кума. Баба далжна нагатовіць дзевяць блюд. Ставіць міскі ў каробку і ідзе разам з кумаўямі ў вотведы. Яшчэ да хрэсьбін кумаўя і баба далжны разоў некалькі атведаць парадзіху.

Песня да бабы

*А ў нядзельку да й параненьку
Бег Іванушка да па бабаньку.
Тая бабачка гагадалася,
У агзін чаботок абувалася.
Абувалася, Бога прасіла:
— Асвабадзі, Божа, дай гзве душачкі.
Агну душаньку да старэньку,
Другую душаньку да маленьку.*

Потым намячаюць дзень хрэсьбін. Нованароджанага нясуць кум з кумою ў цэркаў. Там пакрэсцяць. І тады пачынаюцца хрэсьбіны. Садзяцца за стол. Кум з кумою і баба на покуці, так як яны самыя пачотныя госці. Два раза вып'юць, потым за трэцяй чаркай падаюць бабіну кашу на стол. Бабіна каша ўгортваецца ў ручнік. Бяруць тарэлку з платком і гавораць: «Бабіна каша стоіць столькі рублёў».

Хто больш грошай паложыць, той кашу паб'е. Усе стараюцца лажыць грошы, штоб з кума пабольш выцягнуць грошай. Но абязцельна, штоб кумава каша была. Тады бярэ кум і аб стол разбівае кашу. Еслі каша была крутая, значыць, баба вельмі добрая. І кашу пачынаюць дзяліць. Потым спявалі песні, танцавалі.

Садзілі кума і куму на барану і ездзілі да крамы. Кум купляе гарэлку, а кума — канфеты. Ба-

бу садзілі на барану адну і вазілі да крамы. Баба купляла ці гарэлку, ці канфеты. Потым апяць садзяцца за стол і прадаўжаюць гуляць, спяваюць песні і танцуюць.

Даюць бабе, куму і куме падаркі. Многа песен спявалі і да кума, і да кумы, да бацькі і маці, но я пазабывала.

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Хрысціць дзіця можна было после таго, як яму споўнілася 40 дней. Калі выходзіць гэты срок, жанчыну прычышчалі ў цэркві і яна лічылася ўжо «чыстай», а дасюда была «гразная». Бацькі выбіралі кума і куму. Калі збіраліся ў цэркаў, кум спрашваў у бацькоў, ці будзе каша. Тыя казалі, што будзе. Дзіця ў цэркаў адзявае кума. Яна бярэ з сабою хлеб, ён застаецца ў цэркві, палаценца, на якім будуць дзяржаць дзіця. У цэркві кум должэн быць купіць крэшчыка сваяму хрышчэнцу. Пасля цэркві ўсе збіраліся за сталом. Бацькам яшчэ трэба было выбіраць бабу — жанчыну, якая з'яўляецца «чыстай».

Першым дзелам збіралі дзіця на шапачку. Тарэлку трэба было заслаць палаценечкам ці платочкам. Кашу далжна гатовіць баба. У гліняны гаршчок сыпалі пшано ці рыс, дабаўлялі мёд, сахар, масла. Баба далжна вынесці кашу на салфетцы. Але перад гэтым нада было выбраць касіра, які будзе збіраць выкуп за кашу. Дальшэ баба падымала кашу і казалі: «Першым разам каша стоіць рубель, другім разам каша стоіць два рублі». Дальшэ ўжо госці куплялі кашу: хто больш грошай дасць, таму давалі кашу. Паследнім кашу должэн купіць кум. Там, дзе сядзіць кум, ставілі дубовы стол. Калі кум купіць кашу, ён должэн падняць і сказаць: «Каша стоіць сто рублей». Патом нада, каб кум разбіў кашу аб вугал стала. Калі з першага раза каша не разаб'ецца, то трэба куму дабавіць грошай і разбіць другім разам. Чарапкі з гаршка трэба палажыць на голаву дзеўцы ці хлопцу, і яны хутка знойдуць сабе пару. Куме, куму і бабе бацькі абязцельна далжны купіць падаркі, бо пасля смерці гэтыя людзі могуць быць прывязаны да крэста. Раньшэ хрысціць дзяцей можна было толькі ў нядзелью. Эта зараз ужо хрысцяць у пятніцу і суботу.

Запісана ў г. Петрыкаў
ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г. н.
(нарадзілася ў в. Фаустава
Васкрэсенскага р-на Маскоўскай вобл.),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

Хрэсьбінныя песні

✧ *Ой, у нядзельку да й параненьку
Бяжыць хазяін дай па бабаньку.
Тая ж бабанька гагадалася,
у агзін чобат абувалася.
Ой, абувалася, Бога прасіла:
— Ой, спасі, Божа, да гзве душачкі:
Агну душачку — да для радасці,
Другу душачку — да для жаласці.*

*Ой, сягоння бабка, сягоння галубка
На вяселках була. (2 р.)*

І сягоння бабка, сягоння галубка,
На хрэсьцінкі прыйшла. (2 р.)
Запрагайце, запрагайце да сямі пар жэ валоў (2 р.)
Да ў увозьце, да ў увозьце гэту бабку дамой,
Гэту бабку дамой.

І сказала бабка, сказала галубка:
«Я ж дагому не пайду, (2 р.)
Пакуль за свайго ўнучка да ў галубочка
Мёг-гарэлку не пап'ю, мёг-гарэлчак не пап'ю».

Запрагайце, запрагайце
Да ў сіваю лашыцу. (2 р.)

Да ў увозьце, да ў увозьце
Гэту кумку-сястрыцу. (2 р.)

І сказала кумка, сказала галубка:
«Я ў дагому не пайду, (2 р.)

Пакуль за хрэшчэніка, пакуль за галубочка
Мёг-гарэлчак не пап'ю». (2 р.)

Запрагайце, запрагайце
Да ў сівога жарэбца (2 р.)

Да ў увозьце, да ў увозьце
Ето ў кума-галубца. (2 р.)

І сказаў кумок, і сказаў галубок:
«Я ж дагому не пайду, (2 р.)

Пакуль за хрэшчэніка, пакуль за хрэшчэніка
Мёг-гарэлку не пап'ю». (2 р.)

Запісана ў в. Беланавічы
ад Музыка Праскоўі Лявонцьеўны, 1903 г. н.,
студэнткай Федарэнка А.

✧ Калі толькі нараджалася дзіця, то і яго, і маці імкнуліся абараняць ад дурнога вока — ад сурокаў: дзіцяці апраналі распашонку навыварат, а маці абцірала яго падолам сваёй кашулі. Калі жанчына была яшчэ цяжарнай, ёй нельга было пераступаць вяроўку, завіваць валасы, каб у дзіцяці не запуталась пупавіна, нельга было адліваць ваду з вядра ў калодзеж, каб дзіце не мала насмарку. За сталом у час хрэсьбін спявалася шмат жартоўных песень, прысвечаных «бабе», куму і куме, у іх гучалі незласлівыя намёкі, насмешкі; песні, прысвечаныя маці і дзіцяці, зычылі ім здароўе, шчаслівую долю, спадзеі на лепшае жыццё. У час хрэсьбін абавязковай была «бабіна каша». Цяпер за «бабу» бяруць добрую знаёмую ці жанчыну з сям'і. Яна варыць пшонную кашу, упрыгожвае гаршочок стужкамі і нясе яе да гасцей. Пачынаецца «торг». Кожны дае грошы, каб купіць кашу, але, паводле звычая, кашу павінен выкупіць кум, даць больш за ўсіх грошай. «Торг» суправаджаецца жартамі, песнямі, пажаданнямі. Купіўшы кашу, кум разбівае яе аб стол; калі сярод жанчын есць незамужнія, ім кладуць на галаву чарапкі ад гаршочка, каб хутчэй выйшлі замуж. Кашу раздаюць кожнаму госьцю, за яе трэба выпіць.

На вуліцы на шырокай
Там кумоўе і бабоўе.
Яны судзяць і гавораць
Аба мне, маладой:

— Да, знаць, гэта жана ў мужа
Да ніколі не біта.
Сядзіць яна ў бяседзе,
Як пчолка ў брэдзе.
Сядзіць яна ў рагочку,
Як пчолка ў мядочку.

Чый гэта сагочак, тынам тынаваны,
Тынам тынаваны, брукам брукаваны?
Манечкі сагочак тынам тынаваны,
Тынам тынаваны, брукам брукаваны.
Па гэтаму сагочку Манечка хадзіла,
Манечка хадзіла, сыночка насіла.
Сыночка насіла, бабульку прасіла:
— Бабка-бабулька, прыхініся да мяне,
Прыйдзі да мяне, да майго дзіцяці,
Дам табе заплату, на хвартух лату.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ На хрэсьбіны запрашаюць кросных маці і бацьку. Кагда хрэсьцяць хлопца, абязцельна бяруць кумам жанатага, калі дзевачку, то кумой бяруць замужнюю жанчыну.

Сразу ехалі ў царкву красціць дзіця, а пасле дамой за стол.

У канцы гуляння кросны і кросная таргаваліся за гаршок з кашай. Хто дасць больш грошай, той і разбівае гаршок. Гаршок разбівалі, а чарапкі с яво лажылі на галовы незамужніх дзевак, штоб быстрой замуж павыходзілі.

Запісана ў в. Лучыцы
ад Аземшы Галіны Міхайлаўны, 1929 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.).

✧ Для крышчэння дзіцяці запрашалі кума і куму — кросных дзіцяці. Калі ў сям'і паміралі дзеці, то за кума бралі першага ўстрэчнага.

Перад ад'ездам у царкву бабка-павітуха брала вузельчык, у якім было сабраное зерне, соль, гліна з печы. Вузельчык выкідаўся на скрыжаваннях дарог, штоб пазбегнуць ліхой сустрэчы.

Пры крышчэнні пры дзіцяці павінен быць быць вузельчык, які клалі ў пялёнку. У ім ляжалі хлеб, соль, вугаль, штоб дзіця, кагда вырасце, заўсёды мела хлеб, соль і агонь.

Пасля хрышчэння налажвалі застольную бяседу — хрэсьбіны. Да гэтага бабка-павітуха гатовіла кашу.

Хрэсьбіны заканчваліся дзяленнем і купляй кашы. Бабулька пачынала прыдлагаць купіць кашу. Пачынаў выкуп кросны дзіцяці. Калі ён выкупіваў у бабкі кашу, то разбіваў гаршок з кашай. Затым бабка рэзала яе на кавалкі і прапапоўвала кавалачкі кашы гасцям, за што тыя давалі грошы або падаркі і зычылі здароўе, шчасце дзіцяці і яго сям'і.

Калі разбівалі гаршок, то гаварылі: «Гадуй, Божа, малое, каб на той год другое.» А калі клалі падарунак і падымалі чарку, гаварылі: «Дай, Божа, прыждаць ды вяселле згуляць».

У канцы хрэсьбін бацькі дзіцяці давалі падарункі кумоўям і бабке. На хрэсьбінах спявалі песні, прысвечаныя бабулі і кумам.

Бабулька ж мая міленькая,
Парода твая лёгенькая.
Дам табе, бабулечка,
Тры пуды маку.
Абы вырас унучак
Без годнага браку.

*Бабка ж мая міленькая,
Парода твая лёгенькая.
Дам табе, бабулечка,
Тры пуды проса,
Абы вырас унучак
Вельмі харошы.*

*Бабулька ж мая міленькая,
Парода твая лёгенькая.
Дам табе, бабулечка,
Тры пуды вікі,
Абы быў бы ўнучак
Вельмі вялікі.*

*Бабка ж мая міленькая,
Парода твая лёгенькая.
Дам табе, бабулечка,
Тры пуды канпель,
Абы вялікага, як цяпер.*

*Кум з кумою на покуце сядзяць,
На покуце сядзяць, мёд п'юць:
— Пі, кумок, пі, кумка,
Калі мёду не будзець,
Хоць кароўку збуду, а мёду дабуду.*

Запісана ў в. Чалюшчавічы
ад Мазай Ульяны Цімафееўны, 1928 г.н.

✧ Калі вызначалася, што жанчына стала цяжарнай, то яе засцерагалі ад палоху. Цяжарнай раілі хадзіць пазычаць што-небудзь у суседзяў і знакомых, таму што яна магла нарвацца на чалавека з лёгкай рукой і роды тады пройдуць хутка і добра.

Кагда жанчынка начынала ражаць, муж або сваякруха звалі бабку-павітуху. Разам з ёю да жанчыны звалі і другую бабку, што перавязвала пупавіну і першы раз купала дзіця. Звычайна бабка даводзілася блізкай сваячніцай сям'і, патом станавілася кроснай бабкай дзіцяці, прыносіла яму падаркі на розныя святы.

Роды праходзілі ўзімку ў хаце, улетку ў хляве або гумне.

Павітуха прынімала роды, а бабка перавязвала пупавіну пасмачкай суровай ніткі. Хлопчыку перавязвалі на кавалачку хлеба, дзяўчынцы — на грэбне, верацяне.

Пасля родаў жанчыну праведвалі сваякі і суседзі, што як бы гаварылі аб прыняцці наварождзенага ў свой гурт. У адведкі да жанчыны і дзіцяці хадзілі замужнія жанчыны без запрашэння з боку бацькоў дзіцяці. Наведвалі жанчыну на працягу двух тыдняў і болей.

Жанчын, якія прыходзілі праведаць рожаніцу, не частавалі. Рожаніца давала ім гарбуз (сушаныя семечкі), сушаныя чарніцы, баранкі. Калі рожаніца не рабіла гэтага, то магла наклікаць на сябе розныя няшчасці.

Запісана ў в. Пціч
ад Ёрш Яўгеніі Сяргеёўны, 1925 г.н

✧ Збіраліся кумаўя і родственікі, хрысцілі наварождзенага. Сабіралі застолле, варылі кашу, а патом гаршчок хросны разбіваў і лажылі дзеньгі на кашу.

*Кум і з кумою — гасціна мая,
А братка з сястрою — радзіна мая.*

*Братка з сястрою нагаворацца,
А кум з кумою мёду нап'юцца.*

Адорвалі немаўля і яго бацькоў: куплялі падарунак. Бабка прыносіла пялёначкі, а яе адорвалі. Бабіна каша вялікую роль іграла ў гэтым дзеле. Адразу ў бабкі выкуплівалі кашу, а потым хросны таргаваўся з гэтай кашай.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ У нас хрэсьбіны праходзяць так.

Таго дня, калі нада хрысціць дзіцятка, з самага ранку да мацер з бацькам прыходзіла баба. Гэта жанчына, якой ужо за 50, у якой е свае дзеці і ўнукі. Прыносяць ёй кулітку хлеба і просяць быць за бабу. Нільзя адказацца. Яна ўмывае дзіцяці лічыка, ручкі, ножкі, а тую ваду лье пад дзерава. Напрымер, калі гэта дзевачка, то льюць ваду звычайна пад яблыню ці вішню, прыгаворваючы: «Каб расла і цвіла як гэтая яблыня». А калі хлопчык, то лілі пад дуб ці клён і казалі: «Каб рос вялікі і моцны, як гэты дуб». Баба прыносіла з сабой гасцінцы і рушнік, якім выпіралі дзіця.

Бацькі з кроснымі ехалі ў царкву крысціць дзіця, а баба аставалася стол накрываць.

После таго як пакрысцілі дзіця, збіраліся ўсе родныя за сталом. Бабка выносіла кашу, прыбірала яе, украшала канфетамі, ягадамі, цветамі. Кашу доўжэн выкупіць кум. Усе госці клалі на кашу грошы, падаркі. Калі кум выкупіваў кашу, біў яе аб стол, а чэрапкі кідаў маладым дзеўкам, каб у іх дзеці вяліся.

Ужэ як падзялілі кашу, гулялі, елі, пілі, танцавалі. Калі госці расходзіліся, кум з кумой аставаліся. Ім нада было ўсю ноч калыхаць дзіця.

Запісана ў в. Макарычы
ад Макарэвіч Надзеі Пятроўны, 1957 г. н.,
студэнткай Ісаковай Т. (2009 г.)

✧ Бярэменнай нельзя было глядзець доўга ў зеркала, ваду, штоб дзіця не было касое, наступаць на крывыя прадметы, браць чужыя вешчы, бо дзіця будзе красці.

Як ужэ трэба ражаць, развязвалі ўсе вузлы ў хаце, дзверы адкрывалі.

Раней не было больніц, усе самі, звалі спецыяльную жанчынку, якая пераразала пупавіну.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Бардыгі Лідзіі Іванаўны, 1930 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Як у царкву ішлі, бралі з сабою вузлачок з хлебам і соллю, каб дзіця вырасло ў дастатку. Як з царквы прыйдуць, зразу за стол, наладжвалася бяседа, ці хрэсьбіны.

Бабка гатовіла ў печы кашу. Патом той гаршчок разбівалі. Хто больш грошай паложы. Як разбівалі, прыказвалі: «Гадуі, Божа, малое, каб на той год другою».

*Ой, у нядзельку, да й на раненьку,
Бяжыць хадзяін да й на бабаньку.
Тая ж бабанька дагадалася,
У адзін чобат абувалася.
Ой, абувалася, Бога прасіла:
— Ой, спасі, Божа, да гдзе душачкі.*

*Ой, спасі, Божа, да гзве душачкі:
Агну душачку да для радасці.
Агну душачку да для радасці,
Другу душачку да для жаласці.
Ой, сягоння, бабка, сягоння, галубка,
На вяселках була, на вяселках була.
А сягонні, бабка, сягонні, галубка,
На хрысцінкі прыйшла,
На хрысцінкі прыйшла, на хрысцінкі прыйшла.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Арновіч Любові Іванаўны, 1937 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Роды прымала бабка-павітуха. Каб маці і дзіця не прыстрэчылі, жанчына адзівала сарочку на левую старану. Казалі: «Прыстрэк не прыстане».

Пасля родаў жанчына павінна ісці з дзіцяткам у царкву, толькі пасля 40 дней. Калі нарадзілася дзяўчынка, маці падходзіць з ёй да алтара. Калі хлопчык, то бацюшка нясе яго ў алтар, а потым аддае яго маці.

Гэта трэба зрабіць абавязкова, т. е. паказаць Богу дзіця. Гэта закон здароўя, падзяка за сваё і дзіцячае жыццё.

6 тыдняў пасля родаў жанчына не павінна мець ніякіх адносін з мужам, бо ўвесь гэты час яна стаіць адной нагой на зямлі, а другой — на тым свеце.

Варыць кашу баба і называюць яе бабіна каша. Потым ставіць на стол і яе выкупаюць, хто больш даець грошаў, той і будзе яе дзяліць. Звычайна выкупае яе кум. Ён разбівае гаршок і дзеліць яе.

Жанчына дарыць падарункі бабе, куму і куме. А кум з кумой плацяць за хрэсьбіны і купляюць адзёжу дзіцяці.

Дзіця трэба было хрысціць, бо тады ангел будзе з ім, ды і лепш спаць будзе, крычаць не будзе, да і дзецкае к хрышчоным дзеткам амаль не падкідаецца.

Як нарадзіцца дзяўчынка, не трэба вывешваць пялёнкі першыя 2 тыдні, каб не прыстрэчылі, бо яна вельмі хрупкая. А калі хлопчык — то можна.

Запісана ў в. Белка
ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Яворскай С.

ВЯСЕЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ

✧ Прыехаў хлопец к дзеўцы ў сваты. Яна яму так панравілася, а яна нічога не ўмела рабіць. Аднім словам, ленавалася. Ён ад маці не адходзіць, просіць: «Аздайце яе за мяне!», а маці не аддае і кажа: «Яна не ўмее нічога рабіць». «Ладна, — кажа хлопец, — у мяне е торба, яна будзе за яе рабіць усё». Пайшла дзяўчына за хлопца замуж. Рана ён устае і кажа: «Торба, глядзі, як я прыеду, а ты каб снедаць наварыла». Прыехаў дадому, а жонка ляжыць. «Ну што, торба, есці наварыла?» — пытае мужык у жонкі. «Не, не наварыла, — адказвае яна, — я ўжо і сама есці хачу, а яна вісіць і не варыць». «Давай я яе адшпару. Падзяржы». «А як я яе буду дзяржаць?» «Я табе яе на плечы павешу, а ты падзяржы».

Павесіў, ды давай шпарыць рэмень: «Будзеш варыць есці ці не?» Жонка не стрымала і як завапіць: «Ой, не бі яе, не бі, я сама буду варыць».

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Сакавец Надзеі Іванаўны, 1915 г. н.,
студэнткай Скачкавай Т., Кароўкінай А.

✧ Так бывае: хлопцу панравілася дзеўка. З суботы на нядзелю запрагаюць коней і едуць у сваты. Малады бярэ бацьку, хросных, брата. Маці маглі не браць, яна заставалася дома. Заязджаюць да дзеўкі. Ад хлопца — вышчўка, ад дзеўкі — закуска. Калі заходзілі ў хату, брасалі лапці з лозы і гаварылі: «Шуры-буры лапці ў хату». Калі лапці аставаліся там, тады сваты спакойна заходзілі. А калі лапці выбрасывалі са словамі: «Не шурай, не бурай, свае лапці забірай». Тады сваты ўязджалі.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1922 г. н.,
студэнтамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

✧ Раней, кагда я была маладой, жаніха дзеўке выбіраў бацька. Жаніх прыязжаў са сваёй сям'ёй на кані ў сваты, а пасле, назначыўшы дзень свадзьбы, маладыя адружваліся. Нявеста даўжня была падарыць бацькам жаніха падаркі. У гэты дзень была вялікая гулянка, усе пілі, елі, танцавалі.

У дзень адружвання, напрыканцы, маці жаніха здымала з маладой яе свадзёбны вянок і надзявала на галаву ей платок са словамі: «Была дзявіца, а стала маладзіца». Як бы што цяпер ад сваёй сям'і яна перайшла ў іх. Маладая даўжня была як бы папрашчацца са сваімі бацькамі, пакланіцца ім у ногі за тое, што яны яе вырастцілі, як бы папрашчацца са сваёй былой жыццю.

Гэта быў сільна грусны мамонт.

Запісана ў в. Лучыцы
ад Аземшы Галіны Міхайлаўны, 1929 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ *А сёння ў нас свадзёбка, свадзёбка
Ды й весела, весела!
А наша красна дзеванька, дзеванька
Ды й замуж выходзіць,
Ды й замуж выходзіць.*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ *А сёння ў нас свадзёбка, свадзёбка
Ды й весела, весела!
А наша красна дзеванька
Ды й замуж выходзіць,
Ды й замуж выходзіць.
А жанішок у яе
Ды й румяны, румяны.
Ай, ды любіць, ды й любіць
Нашу дзевоньку сільна.
А ты ж, дзевонька наша,
Не грусі, не грусі,
Замуж з радасцю выходзі, выходзі!
А мы ж парадземся,
Парадземся на славу!*

Жаніху:

*Мільй, мільй, жанішочак,
А ты ж, сізы галубочак!
Быў жа ты свабодненькі,
А цяпер ажэнены.
Ты ж красівы і хорошы,
Будзь жа і муж добры:
Сваю жонку не турбуй,
Кветачонькі ёй гаруй.*

*Будзе любіць яна цебе за это,
Прасіць будзе ў цябе савета.*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Маргарыты Аркадзеўны, 1930 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ *Ка мне сваты прыезжалі
На старой кабыле.
Барахло ўсё забралі,
А меня забылі.*

*Ты, сарака-белабока,
Навучы меня лятаць.
Не высока, не далёка,
А к мілай на краваць.*

*Ой, Божа мой, Божа мой,
Ой, ухажывал за мной
Камсамалец маладой,
Прям калоціцца нада мной.*

*Каб я піла, каб я піла,
Каб я веселілась,
Да ў дурака маладога ўлюбілась.*

Запісана ў в. Турок
ад Кліменка Марыі Віктараўны, 1919 г. н.,
студэнткай Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ Якое вяселле тады было? Прышлі, просваталі
ды сыгралі свадзьбу. Вянчаліся ў царкве. А як
война почалася, гулялі свадзьбу тожа. Немцы
прыйдуць, усіх госцей заберуць на работы, а мо-
лодых не трогалі.

Песень шмат спявалі. Вось одна з іх:

*У вялікую сем'ю замуж вуйшла,
Долёка замуж вуйшла.
А вялікая сем'я вечераць села,
А мене, молодую, посылаюць по воду.
І по воду ішла, спотыкалася,
Набрала полведра.
Пока занесла, слезамі залілася.
Падхожу под окошко,
К бацьку і мужу, прыслухаюся:
Бацько сыну гавора:
«Што ты водку не п'еш?»
А он кажэ: «Я водку не п'ю, водка дорогая.
А я жонку не б'ю, жонка молодая.
Яна ўмее ўсё рабіць,
Яна ўмее ўсім годзіць:
І мамашы, і отцу,
І мне тожа, молодцу».*

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

ВЯСЕЛЬНЫЯ ПЕСНІ

Калі дзялілі каравай

✧ *Да рано ж рано, да за гарою
Новуй дом, да рано ж рано.
Да не той у том доме вяселле.
Да рано ж гай не той у том домі вяселле.
Да рано ж рано пякуць каравай.*

*Да рано ж рано каравайніцы пякуць каравай.
Да рано ж рано да й угадайце, баяры,
Да рано ж рано да й угадайце, баяры.
Да рано ж рано, да й што ў кашулі караваі.
Да рано ж рано да сямі крыніц вадзіца,
Да рано і рано да сямі палёў пшаніца,
Да рано ж і рано да сямі курам яечко,
Да рано і рано да сямі курам яечко.
Да рано ж і рано да сямі пчолам мядочак,
Да рано ж і рано да сямі пчолам мядочак.
Да рано ж і рано да сямі зручок маслачок.
Да рано ж і рано, дай угадайце, баяре.
Да рано ж і рано,
да хто ж гэтаму караваю гзыліці будзе?
Да рано ж і рано да старшае дружка не ўмее,
Да рано ж і рано да й і ножыка не мее,
Да рано ж і рано да й і ножыка не мее.
Да рано ж і рано да радзіменьку не знае.
Да рано ж і рано да другога дружку кросці.
Да рано ж і рано да другі дружок не ўмее,
Да рано ж і рано да другі дружок не ўмее.
Да рано ж і рано да яшчэ дамой ён смелы.
Да рано ж і рано да ножыка ён мае,
Да рано ж і рано да ўсю радзімую знае.*

Калі ідуць у прыданне к маладой

*Выйдзі, Светачка, к нам на двор
Да вынесь фартушок з сямі пол.
А ўжо ж мой фартушок сымяўся,
Ды куды ж ты, мой мілы друг, сабраўся.
За табою, Светачка, за табою,
Што пабрала ключыкі з сабою.
Ой не брала, дзевачкі, не брала,
У каморы на кухры паклала.
Старшаму браціку прыказала:
«Эта ж табе, брацейка, пагаркі
Аг тваёй сястры — каханкі».*

Пяюць на другі дзень вяселля

*Раздаліся сцены,
Як у прыданкі заселі.
Яшчэ раздагуцца,
Як гарэлкі нап'юцца.
А ў нашага свата
Пабелёная хата,
Печ яго мулёвана,
Рэч яго дасуджэнная.*

Спявая маці маладога

*Дзякуй Богу,
Дзякуй Богу,
Што сына ажаніла
Ды нявестку гаждала.*

Калі дзеўка на пасадзе з хлопцам сядзіць

*Ой, ёлка, ёлка зялёна,
А ў лесе расла — шумела,
Дарогаю ішла — звінела,
На стала стала — зазіяла,
Усю радзіняньку сабрала.
Станавіся, радзіненька, уся ў рад,
Ідзе наша Светачка на пасаг.
Брат сястру на пасаг вядзе.
Сястра брату на плячо ўпала:
— Брацейка мой родненькі,
Чым я табе надакучыла?*

— Дакучылі ды сваты твае,
З хаты не выбываюць,
З двара не з'язжаюць.

Паюць песню на запоінах

Прапіла маці дочку,
Прапіла маці дочку
На салодкім мядочку.
А напіўшыся, скача,
А праніўшыся, плача.

Спяваюць, калі сваты ідуць да дзеўкі

Прілецел варабейка,
Сел пад акенце, шчэбече.
Эта табе, Танечка,
Добрая весць,
Што твой Івашка
На дваре есць.

Пусці, сваце, у хату,
Хаця й ручкі пагрець,
Малагое паглядзець.
Як не пусціш у хату,
Праб'ём сцену каменную
І забером сабе маладую.

Закавалі кавалі вазы
На дваре.
І зачула наша Танечка
В каморэ. І
ўпала сваёй мамачке
На ногі:

— Не адгай, родна мамачка,
Ты мяня.
Хаця б же я пагуляла
У цебя с дзевкамі
Ва дваре.

Маё лета невеліка,
Адзін день.
Хаця б же я пагуляла
Возле людзей.

Запісана ў в. Курыцічы
ад Сітніцы Ганны Акімаўны, 1918 г.н,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.)

✧ Свадзьбы рабіліся толькі ў Мясце!

Каб у сватах не апазорыцца, трэба было ўзнаць, ці пойдзе дзеўка, таму хадзілі ў сваты. У сваты хадзілі бацька, хрышчоныя. Са стараны дзеўкі — стол, са стараны хлопца — гарэлка.

Сваты пелі:

Пусці, сваце, у хату,
Хаця ручкі грэці,
Хаця ручкі грэці,
Маладую паглядзеці.

Калі хлопец едзе па маладую:

Да рано ж рано, як у нашым двары зазвінело.
Да рано ж рано, не звінело — гаварыло.
Да рано ж рано, маці сына паўчала,
Да рано ж рано, у дарожку спраўляла.
Да рано ж рано, мой сыночак... (Дзімачка),

Да рано ж рано,
ой, як едзеш к цешчы на двор.
Да рано ж рано,
будзе цябе цешча ўстрачаць,
Да рано ж рано, первым кубком вітаці.
Да рано ж рано, да ня пі кубка перваго,
Да рано ж рано, ізнікаю на грыўку.
Да рано ж рано,
штоб у каня грыўка мокра була.
Да рано ж рано,
штоб табе голя добра була.
Да рано ж рано,
штоб у каня грыўка коняком ішла,
Да рано ж рано,
штоб у цябе, маладога, дадому нясла!

Маладая збіраецца з хаты:

Хадзі, мамко, павячэраймо,
Хадзі, мамко, павячэраймо,
А пасля вячэры да й пагзелімся.
Табе, мамко, ніткі і бергзечко,
Табе, мамко, ніткі і бергзечко,
А мне кладзі палаценечко.
Табе, мамка, дома аставацца,
Табе, мамка, дома аставацца,
А мне нага ў чужу землю ўбірацца.
Не тужы ж, мамко, не плач,
Не тужы ж, мамко, не плач,
Узаўтра буду тут я з мужам апяць.
Разганяйся ж, маці,
Разганяйся ж, маці,
Да па вялікай хаце.

[Скучна мацеры, плача маці] — словамі.

Хто ў куток, хто ў запечак,
Да я галавой аб прыпечак.
Перайду хату, перайду гругу,
Сяду я на парозі.
Сяду я на парозі, а як успомню
Я мацэрану роскаш...

На вяночку ў маладой былі ўсе цвета, акрамя чорнага і жоўтага. Пасля свадзьбы выходзілі і здымалі фату з нявесткі і «завівалі» — завязвалі хустку і пасля дзялілі каравай. Калі «завівалі», спявалі:

Завівай, завівай маю косаньку.
Сцэрло, самяло, пад хустку схавало.

Першыя елі каравай маладыя. Каравай выпякалі замужнія жаншчыны, тыя, хто ў пары жывуць. Разводку і ўдаву да караваё не дапускалі.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А.

✧ Сваты прыходзяць без ведама. Маладая не знала, што сваты прыйдуць. Сваты неслі бутылку гарэлкі, булку хлеба, і як той багаты, дык ужэ і саля возьме. Булку ўматвалі ў ручнік і лажылі ў кайстру. Цвятоў не няслі. Нічэво: ні цвятоў, нічэво. Факт, што і згавораныя бацькі. Сваты прыходзілі ўвечары ў зборную суботу. Сватаюцца: «Мо ў вас

іе карова, цяліца прадаць?» Сваты сватаюцца, калі панаравіцца. Калі хлопец бедны, а дзеўка багата, доўжэн абязцельна браць, бо зямлі ў яе багата. Бралі ў сваты дзядзьку, брата, хроснага бацьку — адны мужчыны ішлі. На сватах намячаюць, калі свадзьба. Намечаць свадзьбу і ўжэ свадзьба. У суботу булі ўвечары сваты, а ў нядзелю на другі дзень к часам двенаццаці дня — запоіны. І збіралі ўсіх блізкіх. Казалі так: «Учора ў сваты, а сёння ўжо Лору запілі». Дагаворваліся за два дні. Асноўная работа ў суботу — засватаць. Застаўлялі маладую ісці замуж. Як не хацела, то трэба было быць настойчывой з бацькамі, бо яны дамаўляліся. Ідзі і ўсё! Але было, што і адказваліся маладыя дзеўкі.

Хлопец браў усіх: і маці, і бацьку, і братоў, усіх. І ўжэ едзе па маладую. Усе яго родныя, якія ехалі па маладую, зваліся «бясседаю». Ужэ прыехалі па маладую, і гэта «бясседа» пяе:

*Ой, на дварэ крук, вядро,
Чаму нашэ Веры не відно?
Ой, на калодзезі крук ляжыць,
Ой, наша Верачка па воду бяжыць.*

Тады выходзілі з хаты радзіцелі маладэе. Устрачаюць і прыглашаюць ету «бяседу» ў хату. П'юць, гуляюць. Саджаюць за стол аббіраць маладую: выкупліваюць дружкі маладую ў дружак. Выкупаць, і етыя дружкі і дружкі ідуць у аддзельную хату без маладой. Маладая ўжэ ў дзеле, з гасцямі сядзіць. Без яе «бяседу» не саджалі за стол. А тыя дружкі п'юць, гуляюць, у іх свая яда. Завівалі маладую тры разы. Яе родны брат вадзіў па лавах вакол сталаў. Маладога няма, як вядзе брат маладую за руку, а дружкі за яе руку дзяржацца за ёй. Само вядзе яе брат. Дружкі пеюць:

*Ой, брацейка, ой, да рогненькі,
Чым я табе надакучыла?
Ці касою русою, ці сваёю красатою?*

Ён адпывае:

*Ні касою русою,
Ні сваёю красатою,
А сваімі сватамі,
Што з суботы прыязджаючы,
А нядзелю ад'язджаючы.*

Калі заводзяць маладую, пяюць:

*А сястрыца ўпіраецца,
Слёзкамі абліваецца...*

Бяруць маладую, брат потым садзіць яе ля маладога. І ўсе зыходзяць: і дружкі, і брат яе. Ужэ вязуць маладую. Малады забірае маладую. Ад маладэе пасцельніцы едуць разам з «бясседаю». Пасцельніцы вязуць пасцель з «бясседаю». Як яны едуць к маладому, тагды, што на дварэ — ўсё пазабіраюць: і курэй, і навойкі, і жорманы, і ступу, і катой. Ужэ пасмяюцца, да і прывязуць назад. Як прыедуць пасцельніцы з «бясседаю», вешаюць на жэрдкі дзераўяныя, якія ў хаці булі, вешаюць ручнікі, простыні, навалачкі, урэзвалі газеты, марлі. Засціралі пасцель, падбівалі па-

сцельніцы падушкі. Эта іх работа. Ужэ пасцельніц первых саджаюць за стол у маладога. Адны пасцельніцы сядзяць. Яны колісь булі сама аўтарыцет. Іх кормяць, пояць.

Ужэ неўзабаве едуць ад маладой у хату маладога гасці, зваліся яны «прыданья». Маці маладой выправаджвае гасцей к маладому, кайстру (сумку) збірае. Сабірае прыданым сало, хлеб. Як ехалі прыданья, тагды робляць нову маладую ў яе хаце, бо тую забралі, робляць маладога, чучайла, апудала, вымазваюць у краску бурака. Выбіраюць маладога вялікага, моцнага, каб умазваў гасцей. І цыганку рабілі, яна була адзета ў чыстум. Як садзілася яна за стол, то сухары ў смятане сунула ў запазуху, штоб ужэ рагаталі. Яна садзілася шчэ ў лужу, у саму грязь і схопіцца з андаракам, а тыя ўцякаюць. Яна іх даганяла, такія шуткі булі. Прыязджаюць прыданья, на дварэ кладуць касцёр у маладога. Усё збіраюць, што трэба і ня трэба. Паляць усё, пякуць сало і кажуць: «Му ехалі здалёк, пазахочвалі есці, а ву яшчэ не гатовыя». Пякуць сало, паелі. Эта такі быў абыхай. І іх, прыданых, прыглашае бясседа ў хату, ужэ за стол. Прыданья пяюць:

*Ой, у нашага свата,
Хароша хата:
Вокна з бярозы,
А прыданкі цвярозы.
Ой, сцягнуліся сені,
Як прыданкі заселі.
Ой, не так жа сцянуцца,
Як прыданкі напаюцца!*

Яшчэ як завівалі маладую, брат садзіў яе на кажух з маладым, штоб булі багатыя, колькі ў ім валось, столькі каб было ўсяго, штоб мелі ўсё. Бо колісь жылі з рук усе. Ужэ як малады прывязе маладую к сабе з пасцельнымі, абсыпала яго маці, як у яе буў чалавек, а як яна адна, удава, дык родственнік, які ў пары. Даюць ложэчку і стакан з мёдам, жыта ў сподачку. Стаіць багата баб, але ж адна ега дзелае — ега маці. А нявестка тожэ бярэ да сыпле. Адкуль сыплюць, туды сыпле ў атвет. Пяклі на свадзьбу каравай каравайніцы. У дзеўкі — свой, а ў хлопца — свой. Пяклі там і там. Выбіралі каравайніц замужніх, штоб булі ўсягда ў пары. Яны пелі:

*Ой, соседкі мае, матачкі,
Ой, хадзіце ву ка мне,
Не ка мне, а к майму гзіцяці,
Каравай бугзем саджаці.*

А потым, калі даставалі каравай, то пелі:

*Ой, соседкі мае, матачкі,
Ой, хадзіце ву ка мне,
Не ка мне, а к майму гзіцяці,
Каравай з печы бугзем вынімаці.*

На каравай пяклі розачкі з цеста, вулепвалі верабейкі на ім. Адным словам, каравай у цвятах з цеста. Ужэ як ішлі, дык украшалі каравай яшчэ з зробленых цвятоў. Вунімаць каравай трэба было з гармонікам і барабанам. Ужэ дзеляць два ча-

лавека ад маладзе і два ад маладога. Дзяляць і там, і там. І ручнікі ў тых завязаны, у гарманіста — ручнік, яго бралі, як ішлі на каравай. Маладзе бацька ў маладога, ужэ подзяляць каравай. Як няма бацькі, дык хросны, абязацельна мужчына з боку маладой яе радство. Як іе бацька, то ён пераводзіць маладую ў маладзіцы: «Воля, хваціць ты гуляла дзявіцаю, ужэ будзь маладзіцаю». Здымае вянка і кідае, на галаву адзявае хустку. А той вянок кідае дружкам, надзявае на галаву, каб ішлі замуж, і той і той.

Як каравай дзялілі, дык гарэлі свечкі. Свяцёлка (абавязкова сястра маладога) дзяржала свечкі і ў маладога, і ў маладой. Славіліся свяцёлкі, як пасцельніцы. Свяцёлкі бралі дзве свечкі, з хлеба здзяруць скарынку, робляць у ёй дзве дзіркі — туды свечкі (ад маладога свяцёлка абавязкова). Свечкі пагараць, а скарынку аддаюць ужэ маладой. Свечкі забірае сабе, а скарынку кідае ў калодзезь.

Бацька жадаў на караваі і шчасця, і долю, і век доўгі. Цётка жадала:

— Дару палена, каб малады пацалаваў маладую ў калена.

— Дару грошы, штоб дзеці булі харошы.

— Дару жыццё цвятушчу на сям'ю растушчу, навагоднюю ёлку, каб да года радзіла дачку-камсамолку.

Як свадзьба, дык, штоб маладыя не на покуці штоб сядзелі. Между дзвярыма і акном, между вокен садзілі. На стол ставілі, што было, то і ставілі. У пачоце было абязацельна сало. Раней так людзі казалі: «От, свадзьба, было сало на стале». Яшчэ на стол ставілі кісель з бурака, штоб красны буў, то халодное, то сухары ў смятане. Як хто багаты, то свадзьбу гуляюць тры дні, як не, дык адзін ці два дні толькі і ўсё. Трэці дзень называлі «хвост». Цэлую нядзелю нельзя ехаць. На другую нядзелю бяруць блізкіх родственнікаў і едуць ужэ маладыя к бацьку. Усе падгатаўліваюць ужэ, як і на свадзьбу. Ждуць дачку з зяцем. Ужэ гасцююцца.

Запісана ў в. Грабаў
ад Пацярайла Валянціны Якубаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Сяргееўка С. (2005 г.)

✧ Жаніліся ў Месаед, а ў пост не рабілі свадзьбы, патаму што нельзя была. Гулялі тры дні — субота, нядзеля, панядзелак (агарод гарадзілі). Гатовіліся да свадзьбы доўга. Ета не зараз — пайшоў у магазін і купіў, а тагды ўсё самі рабілі, са свайго, паэтаму і доўга. Абычна кабана білі, цяля якое рэзали, ткалі скацёркі, кружэва плялі.

Раньшэ хадзілі ў сваты, дагаварваліся. У дагаворанае чысло робяць свадзьбу. Жаніх абычна гаварыў: «У вас есць цёлка на прадажу, у нас ё пакупацель». Зробяць запоіны, дагаворацца і робяць свадзьбу. Кагда бацька быў згоден аддаць сваю дачку, сватоў адорвалі падаркамі (давалі ім што-небудзь). Кагда нет, дзеўка выносіла гарбуза.

Быў вянок, фата, плацце вячальнае (колісь ездзілі ў цэркву). Рабілі вянок сяброўкі. Яны спявалі:

*Пусціце, сваці, у хату,
Хоць ручкі пагрэці,
Маладую паглядзеці...*

Каравай пяклі бабы, хто ў пары. Адзінокія не пяклі, бо маладыя далжны жыць у пары. Каб дзеўка не была ўдава.

Маладую адзявалі дружкі. Малады доўжэн быў выкупіць нявесту, ён таргаваўся з дружкамі. Выкуп бралі каб болей, і ён аставаўся ў дружак.

Патом збіраюць маладую, скрыню (сундук такі). Ета клалі на воз і ехалі. Хто ў пары, неслі ікону перад возам і абязацельна сыпалі жыта. Абходзілі вазы з іконай тры разы, а патом ехалі ў сельсавет. Там распісваліся і ехалі к маладой. Там іх устрэчалі бацькі з хлебам і соллю. Была ікона тожэ. Маладых абсыпалі зярном, калі ішлі ў хату. Абсыпала маці (калі была ў пары, а калі не — блізкія жаншчыны). Абсыпалі, штоб былі багатыя. А патом гадалі, шчыталі зерне, якое асталося на нявесце. Еслі парнае чысло, то первы рэбёнак будзе дзевачка, а еслі не парнае — мальчык. Маладым давалі мёд, штоб жыццё была сладкая.

Была свадзьба, а патом дзялілі каравай. Дзялілі з яго рукі мужчына і з яго рукі тожэ мужчына. Дзялілі два караваі: у суботу ў нявесты, а ў нядзелю ў жаніха. Кагда неслі каравай, прасілі дазволу:

*— Благаславіце, бацька і маці,
Каравай гзяліці.
Тры разы Бога благаславіце:
Первым разком — Бога благаславі,
Другім разком — Бога благаславі,
Трэцім разком — Бога благаславі.*

Патом дарылі падаркі. Сватам ткалі ручнікі, свахам — наметкі (такое палатно). Сеялі лён, абрабатвалі яго і ткалі ўсё, што была нада. Дарылі падаркі хросным, дзядзькам, цёткам, бабам, дзядам.

Маладым дарылі хто цяля, хто парася, хто грошы, хто куру, хто палатно. Маці з бацькам гаварылі пры етым:

— Дарую тую цяліцу, Што скача з печы на паліцу.

Ешчэ абазацельна нескілька падушак, пакрывала, палатно саматканае — штоб разжыліся. Для етага і дарылі такое, штоб маладым было з чаго пачынаць жыць. Тагда на свадзьбе гаварылі маладым:

Сем лет не араць, не пахаць, а гатовае спажываць.

Як заканчваецца свадзьба, сваякруха снімала вянок з маладой і завязвала хустку. Ужэ шчыталася яна не маладой, а бабай. Тагда баба гаварыла, напявала: «Ох, я малада, бедна галовачка мая». А ёй гаварылі: «Выйсці замуж, трэба знаць — позна легці, а рана ўстаць».

Кагда маладыя ад'язджалі дадому к маладому, то спявалі:

Бувайце здаровы, Жывіце багата, А мы ўжэ паедзем дадому, дахаты. У зялёнай дуброве Мы начаваць будзем і вашае ласкі Мы не забудзем.

У нядзелю ў госці ішлі да маладога, а ў панядзелак агарод гарадзілі (перадзяваліся ў маладых — жаніха і нявесту, гулялі, весяліліся).

Так і заканчвалася свадзьба. А патом маладажоны жылі ўсё ўрэмя ў бацькоў жаніха (хлопца). Жылі з імі ў адной хаце, усе ўмесце.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Зразу булі запоіны. Мо за дзьве нядзелі да свадзьбы рабіліса заручыны, жаніх да нявеста абменьваліса падарункамі. Маладая, як ехала да хлопца, кідала па дароге сушаныя грушы, каб не сурочылі.

Як жаніх едзе да дзеўкі, дак вязе цешчэ падаркі. Як зараз выкуп, дык раней называлася ўмыканне. Жаніх з сваею бяседаю стаяў ля варот і ждаў, пакуль родныя дзеўкі не спякуць каравай. Як спякуць, дык ужо можна было і заходзіць. За сталом маладых звязвалі поясам.

Пагуляюць у хлопца, едуць к маладой на агледзіны. У маладой гуляюць. А як пагулялі, мо цераз нядзелю, адведзіны. Бацька дзеўкі едзе к свату з падаркамі, а потым той едзе.

*Пусці, сваця, у хату,
Пусці, сваця, у хату,
Хаця ручкі пагрэць,
Хаця ручкі пагрэць,
Маладу паглядзець.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Яцук Аляксандры Паўлаўны, 1920 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Выбар сватоў, сяброў жаніха звычайна адбываецца на савеце, які трымае жаніх, яго бацькі і таварышы. У сваты звычайна ідуць вечарам у суботу, часцей усяго толькі мужчыны: сват, жаніх, яго бацька, хрышчоны бацька, брат або другія сваякі (пяць, сем, дзевяць — лік звычайна няцотны).

Калі бацькі не згодны на шлюб, то дзяўчына выносіць гарбуза, а калі бацькі згодны — сядзіцца за стол і дамаўляюцца да вяселля.

Праз пэўны час у доме нявесты праходзяць заручыны. Тут дзяўчыну як бы далучаюць да роду жаніха, і яна ўжо не мае права адмовіцца ад замужжа.

Да вяселля сяброўкі шьюць фату, плятуць вянок. У час працы пяюць песні, таксама пяюць песні, калі наражаюць нявесту:

*Мы цябе, Кацечка, завіваем,
Мы цябе, Кацечка, завіваем,
Долей і шчасцем абсыпаем.
Будзь здарова, як вада,
Будзь багата, як зямля,
Будзь прыгожа, як ружа,
Будзь прыгожа, як ружа.*

***

*Што мы хацелі,
То мы зрабілі:
З цеста паляніцу,
З дзеўкі маладзіцу.*

***

*Часала Ніначка белы лён
Да ганіла гружачак ад сябе вон:
— Вон, вон, гружачкі, ад мяне,
Няхай сядзе Віцька ля мяне.
Няхай сядзе, пасядзіць,
За праву ручку падзяржыць.*

Калі жаніх ці нявеста сірата, то на вяселлі спецыяльныя песні для іх не пяюць.

Вяселле пачынаюць з выпечкі каравая. Без каравая яно немагчыма. На вяселле пякуць два караваі: адзін у нявесты, другі ў жаніха. Робяць упрыгожванні для каравая: тры птушачкі, тры месяцы, тры кветкі — усе па тры. Выпякаюць каравай ужо замужнія жанчыны і пры гэтым спяваюць песні:

*Благаславіце, людзі,
Блізкія суседзі,
Гэтамудзіцяці
Каравай замясіць.
Ручкамі бяленькімі,
Персцямі залаценькімі,
Песнямі весяленькімі.
Ты саступ, Божа, з неба,
Як нам цяпер трэба.
Памагай расчыніць,
Памагай замясіць
Ручкамі бяленькімі,
Персцямі залаценькімі,
Песнямі весяленькімі.
Не стой, Божа, за дзвярамі,
Да ідзі, Божа, у хату,
Да сядзь, Божа, на куце,
Да дай долю маладзе.
— Я ў хату не пайду,
Я за дзвярамі пастаю,
Маладзе долю перашлю.
Збірайся, родзе,
Да к белянькаму караваю.
Старыя бабы для парадку,
Маладыя маладзіцы песні пець,
Удалья малайцы каравай печ.*

***

*Стану я ля печыКараваю глядзець,
Каб ён не абпёкса,
Каб ён не абжогся,
Каб нам сорам не быў
Да ў чужыя людзі.*

У час пасаду маладой не дазвалялася спяваць. Пелі яе сяброўкі і ў асноўным развітальныя песні.

Калі малады збіраецца ад'язджаць да нявесты, і ў дарозе спяваюць шмат песен.

*Да борам, борам, барамі
Ехалі сваты рагамі,
А молад Яначка напярог,
А яго брахнечка пасярог.
— Стойце, пастойце, сватове!
Чы не зязюлька кукуець?
Чы не салавейка шчабечыць?
Яначка адказваець:
— То не зязюлька кукуець,
Не салавейка шчабечыць,
Гэта маёй Агатцы песні пяюць,
Мне, маладому, ведама гаюць.
Да сватняга двара
Да вясочая гара:
Не ўзыйсці, не ўз'ехаць,
Сакалом не ўзляцець.
Што гаці, то гаці,
Тую гару раскапаці
І ўзысці, і ўз'ехаць,
Сакалом узляцець,
А Яначку ўз'ехаць.*

Маладога дзяўчаты таксама сустракаюць песнямі:

*Белья бярозкі
Да не развівайцеся,
Крутыя гарожкі
Да не размінайцеся.
Яначка к цесцю едзець.
Ён — гзіця разумнае:
Ён мора селязнем пльвець,
Ён поле сокалам ляціць,
У вароцях расой падзець,
На дварэ князем станець,
За сталом госцем сядзець.
Частуем ж, частуем,
Небывалага госця,
Свайго люблага зяця.*

У момант ад'езду маладых да вянца маладая абходзіць усю сваю і жаніхову радню, абдымае ўсіх па чарзе і з плачам просіць благаславіць, потым садзіцца ў машыны. Маладая, сеўшы, кланяецца на ўсе бакі.

Прыехаўшы да царквы браць шлюб, маладая павінна кожнаму, хто там стаіць, пакланіцца.

Пасля вячання, вышаўшы з касцёла або царквы, дружкі спяваюць:

*Мы былі ў касцёле,
Стаялі пры сцяне,
Маліліся Богу і Духу Святому.
Наш ксёндз маладзенькі,
Да вусок залаценькі,
Бародка шаўкова,
Галоўка кудрава.
На ём чырвоныя квецці,
Звязаў нашыя дзеці.
Дзеткі не адналеткі,
Не аднаго айца маткі:
Першае радзонае,
Другое судзонае,
Яначка радзонае,
Агатка судзонае.*

У час вясельнага застолля выконваюць розныя песні:

Каля цесцева двара

*Каля цесцева двара
Да каменная гара,
Да шырокая даліна,
Цёмненька хмара.
— Ох, як ж тую гору
Да канём пераскочу,
Да шыроку даліну
Стрэлкаю перакіну.
Цёмненькую хмару
Хусткаю размахаю.
Я свайго гзевачку
Між дружак пазнаю.
А ў маёй гзевачкі
На плячах косачкі,
Пад вачыма слэзачкі.*

Запалі, мамка, свечку да побач запечку...

*Запалі, мамка, свечку, да побач запечку,
Ці вяліка шчарбіна без твайго сем'яніна?*

*Да ці хораша ў хаце без твайго гзіцяці?
Выграбай, мамка,
жар, да будзе табе дочкі жаль.
А ты, сваякруха,
трэскай да гажыдайся нявесткі.*

У канцы вясельля выкуплялі, а потым дзялілі каравай. Каравай выкупляе брат або дваюрадны брат жаніха ці нявесты. Ён падыходзіць да каравая і кладзе грошы. Брат бярэ каравай і падымае над галавой, і ідзе да каморы. Гэты каравай астаецца на некаторы час у каморы на зерне.

Калі дзеляць каравай, хросны бацька выносіць і ставіць дзяліць. Каравайніцы пяюць песні, але не каравайныя. Грошы ляжаць радам з караваем да таго часу, пакуль яго не падзеляць. Першымі на дзяльбу каравая выходзяць бацькі, потым хросныя, а затым астатнія родныя.

Вяселле заканчваецца «гасцямі». У гасці да бацькоў нявесты ідуць толькі самыя блізкія, сваякі жаніха разам з маладымі. У адказ сваякі нявесты разам з яе бацькамі на наступны дзень ідуць да бацькоў жаніха. Спецыяльных «гасцінных» песень няма, звычайна пяюць песні аб жаночай долі ў чужым краі, у чужым родзе. Жанчыны лічаць, што «гасці» патрэбны для таго, каб маладую ўвесці ў круг жанчын, якія будуць яе сяброўкамі.

Так заканчваецца вясельле.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча,
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

✧ Маладая набірала сабе дружак: старшая, другая, трэцяя і самая маленькая называлася «хвосцік». І колькі дружак, столькі князькоў. Возле маладой сядзяць дружкі, а радам князькі. І кажна маладою дзяржыць вона кветкі і семячок латок. Она падсоўвае тарэлку з семечкамі, хлопец бярэ семечку, а дзяўчына ўмывае кветку. Садзіцца за стол і гуляюць, спяваюць. Абязцельна ўбіралі ёлку, хто хвою ў цвятках, прыбраная і свечкі гараць на ёлке. І спяваюць:

*Ой, ёлка зялёна,
Як у лесе стаяла, шумела,
Як у лесе стаяла, шумела,
На stole стала, заззяла,
На stole стала, заззяла,
Маладую Олечку зазвала.*

Гэта спяваюць дружкі.

Вянок быў з велена, марлі. Старыя жанчыны выпякалі вясельны каравай. Дзеляць каравай, спачатку маладой даюць. Патом малады забірае маладую к сабе і там тожэ дзеляць каравай. Спачатку давалі родствеўнікам, потым саседзям. Маладая ў маладога і ўжэ ідуць, нясуць прыданне к маладому ад маладой. Хто забіраў і нёс пасцель, тых называлі пасцельніцы. Яны ўбіралі ў хаце. Патом снімаюць вянок з маладой і платок надзяваюць. Гэта значыць, што яна жэншчына.

Запісана ў в. Макарычы
ад Перарэжка Лідзіі Майсееўны, 1931 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

Сваты

✧ Гулялі. Дружылі. Раньше, ваабшчэ, яшчэ бацька з мацерай куды павядзе, ды там і аставаўся.

Так і жылі. А патом ужэ і дружылі. Сваты прыходзілі. Заручыны гулялі. Бацька яго, бацька кросны, дзядзька, дзед. Што бралі? Гарэлку і ўсё. А тут ужо была свая закуска. Дзяўчына была сагласна і ўсё. Ну што, дагаварываліся. Садзяцца, выпіваюць, пагулялі. Дагаварываюцца на заручынах, калі свадзьбу гуляць. Усё гатавалі. Што ў каго было. Блінчыкі пеклі, халоднае варылі, кабана ж білі. На каравай сабіраліся жаншчыны, пеклі ў чацвер. Спявалі песні. Я іх не знаю.

Выкуп

Ёлку рабілі. Ёлка абыкнавенная. З лесу ёлачка. Яе ўпрыгожвалі бумажкамі. Разнацветныя рабілі цветы. Ну патом ужэ, коль свадзьба, і патом ужэ тую ёлку выкупвалі маладую. Грошы давалі, гарэлку давалі. Яны ж цаніліся. Дружкі сабе, а шчадрушкі па лаве бегалі. А гэтыя княжы іх білі рэмнем, княжы — дружкі маладога.

Свадзьба ў маладой

Гуляюць спярша ў маладое, а патом маладую забіраюць. Пасцель забіраюць. І там ужэ вянок знімаюць. Вянок жа, цяпер фата, а раньшэ вянкi былі з марлі дзеланы. Цяпер жа ж купляюць, а раньшэ з марлі дзелалі. Накрухмальвалі і такі вяночак. Там ужэ, у маладога, знімаюць вянок і завязваюць платок. Ты ўжэ жаншчына, а не дзеўка.

На каравай дарылі, прыказкі ўсякія гаварылі.

Свадзьба за першым сталом пабыла, за другі стол садзіліся. Ужэ каравай дзяліць. Бацька хросны вызываў па вочарадзе. Нашэ маладое, бацька ці маці, сястра. Вызывалі па вочарадзе. Каждый падходзіў, каждый дарыў. І грошы дарылі, ну хто што. Хто курэй дарыў, хто парасёнка, хто карову дарыў.

Сустрэча маладых у маладога

Маці сустракала. Мёд давала, каб сладкая жызн была. Вянок знімалі, платок завязвалі. У маладога ўжо назаўтра прыезджала маладое бяседа. Ужа сядзяць за стол тых. Перад гэтым маладая выходзіць, цалуецца з ўсімі. Яна тут ужо вродзе іх сустракае. А патом за стол садзяцца. Гуляюць. Патом зноў. Пагулялі ў клубе, прыходзяць, садзяцца за стол. Зноў каравай дзеляць. Маладое ў маладое дзеляць каравай. Менялі каравай. Спявалі: «Первым разам, лучшим часам благаславі, ацец і маць». Другім разам таксама спяваюць. І трэці раз. Становяць на стол. І бацька разразае і вызывае ўсіх павочарадзе.

Раньшэ маладая жыла ў сваякрухі цэлюю нядзелю. А патом ужэ прашла нядзелька, ужэ сабіраюцца маладога госці. Ідуць к маладой гасціць. А другую нядзелю ўжэ к маладому ходзяць, яшчэ пасля свадзьбы госцяць.

Запісана ў в. Новыя Галоўчыцы
ад Лосевай Ніны Мікіцічны, 1939 г. н.,
студэнткай Кажамыя М.

✧ Свадзьбу пачыналі гуляць у мясаедныя дні. У постныя дні нельга было гуляць свадзьбу.

У сваты ходзяць бацька з мацераю і хросныя. Малады ўсягды дагаварваўся з маладою, калі прыдуць у сваты. Калі ішлі ў сваты, бралі з сабою гарэлку, пірог і г. д. Па дароге, ідучы ў сваты, яны пелі песні:

*Запрагай, сваце, коні
Да паегам у дарогу,
Бо дарога наша шырокая,
А Танечка наша далёкая.
Не пераходзьце, варагі, дарогу,
Бо дарога шырокая,
А Танечка наша далёкая.
А ў нашага свата — Жэсцяная хата,
Печ яго пабеляная, Чэсць яго дакаханая.*

А калі ўжо прыходзілі і заходзілі ў хату, гаварылі:

— Мы прышлі пакупаць у вас цяліцу, маладую красавіцу. Вот нам сказалі, што прадаецца ў вас цяля, а вы даўжно яе нам прадаць. Потым сваха запрашала сватоў за стол. І за сталом дагаварываліся, на які дзень свадзьба.

У дзень свадзьбы маладая надзевала абязцельна белае плацце. Вянок у маладой быў самадзельны. Дзелалі на провалачкі, цвятчкі дзелалі з красівай бумагі, з васковае свечкі дзелалі шышачкі, галушачкі і прывязвалі к вяночку цвятчочкамі. Фата была ў каго длінная да пят, у каго ніжэ пояса, а ў каго ніжэ плеч. Калі прыяжджаюць сваты на двор і просяць ужо свата, штоб хутчэй пусціў у хату. І пеюць такую песню:

*Пусці, сваце, у хату
Хаця ручкі пагрэці,
Хаця ручкі пагрэці,
Маладую паглядзеці.*

Вянчацца едзілі ў цэркаў да свадзьбы. Калі адпраўлялі вянчацца, абсыпалі жытам. Гэта такі абрад. Прыяжджалі ўжо з вячання, устрачалі маладых з хлебам і соллю, з караваем. Абсыпалі жытам, грашыма, канфетамі.

Каравай выпякалі маладыя жанчыны, каторыя не былі разводкамі, удовамі і былі першы раз замужам. Каравай пяклі вялікі, у цеста лажылі два яйца і сажалі яго ў печ. Каравай начынаюць дзяліць пасля вяселля, калі садзіліся за другі стол. Каравай нясе дзяліць хросны бацька маладой. Вызываюць трох чалавек і благаслаўляюць каравай:

— Благаславі, ацец і маці, каго Бог сздаў хаце каравай уносіці. Першым разам, лепшым часом. Другім разам, лепшым часом. Трэцім разом, лепшым часом.

Ставяць каравай і прыказваюць:

— Благаславі, ацец і маці, каго Бог сздаў у хаце каравай дзяліці (3 раза).

Каравай пачынаюць дзяліць дружкі. Усім дружкам, каторыя будуць дзяліць каравай, павязваюць палаценца цераз плячо і начынаюць вызываць: первых — радзіцелей маладой. Бацька і маці дораць карову. Еслі паляць свечкі, дык свечку далжна маці з бацькам патушыць кароваю ці цяліцаю і прыказваюць:

— Дару цяліцу тую, што скача с печы на паліцу.

У прыданае даюць сундук з прыданым. Маладому ў прыданае даюць прыўсадзены ўчастак, пару лашадзей, сенакос, землю, якая ізмералася ў дзесяцінах.

Пасля таго, як падзялілі каравай і раздалі, тады ад маладое рукі і маладога дзве жанчыны ішлі

на прыстол і снімалі вянок, і адзявалі платок. Вянок лажылі за ікону, там, дзе сядзелі маладыя. Ікона вісела перад маладымі. Маладых усегда сажалі на кажух: столькі будзе ворсу ў кажуху, то столькі будзе шчасця і багацтва. Першы кусок каравая давалі маладым. А абязацельна штоб маладыя ўкусілі з этага куска самі. А бацька з мацераю прыказываюць:

— На чужы каравай рот не разяўляй, а свой май, штоб вы жылі, багацелі і свой хлеб малі. Пасля свадзьбы маладую забіраў малады к сабе дадому. Сажаў на сундук і вёз на кані к сабе дадому. І маладая не даўжна была іці дадому тры дні к сваёй мацеры. Такі быў закон.

Запісана ў в. Кацур
ад Плікус Марыі Сцяпанавы, 1930 г. н.,
студэнткай Яновіч М.

✧ У сваты звычайна прыходзілі ў суботу. Прыходзіў бацька, маці, хросны бацька і хросная маці, а таксама маглі яшчэ прыйсці родныя. Сваты прыносілі з сабой хлеб, соль і водку. Калі нявеста не была згодная, то насустрач сватам выносілі гарбуз. Калі дзяўчына была згодна, то маці перавязвала сватоў ручнікамі. Сваты адразу не гаварылі, з якой мэтай прыйшлі. Спачатку пыталі, як пажываюць гаспадары, што яны згубіліся і прыйшлі спытаць, ці ёсць у іх маладзіца, бо ў іх ёсць добры хлапец. Казалі, што ім падказалі, што дзяўчына добрая і можа саздаць новую сям'ю. Калі маладая была сагласна, то гаспадары запрашалі гасцей за стол, выводзілі паказаць ім дзяўчыну. Дзяўчына кланялася гасцям і давала сваю згоду.

Заручыны асобна не праводзілі. Сватанне і заручыны праводзілі ў адзін дзень. У гэты дзень, пасля згоды нявесты, садзіліся за стол і абмяркоўвалі тады дзень вяселля, дзе будуць святкаваць і дзе будуць жыць маладыя, абмяркоўвалі ўсе пытанні, якія хвалявалі. Яшчэ, як толькі прыходзілі сваты, то яны правяралі парадак у доме, зазіралі на прыпечак, залазілі на шкаф і правяралі, ці ёсць пыль. Усё гэта рабілася з шуткай. Абавязковымі стравамі былі, канешне, каравай. А яшчэ на трэці дзень свадзьбы выносілі на стол непачаты лепень. Ставяць на галаву дружке. Яна яго ставіць на стол, а бацькі нявесты разразалі і дзялілі на ўсіх гасцей.

Лепень — гэта вялікі пірог, упрыгожаны вітушкамі, розачкамі, са сладкай начынкай, якім угашчалі гасцей у панядзелак. Унутр пірага клалі начынку з расцёртых з сахарам свараных яблак, ягад і розных фруктаў, якую змешвалі з вараным рысам.

Напярэдадні вяселля праводзілі дзявічнік, або дзявочы вечар. Вечар праводзілі ў пятніцу. На вечар прыходзілі ўсе сяброўкі нявесты, усе незамужнія дзяўчыны. Дзяўчаты дзяліліся парадамі, спявалі, танцавалі.

Пекці каравай запрашалі жанчын, якія шчасліва жылі ў сямейным жыцці. Каравай пеклі ў пятніцу вечарам у хаце маладой. Двух каравайніц, якія будуць пекці каравай, звязвалі ўмесце красным поясам або лентай, штоб маладыя жылі дружна, не разлучаліся. Каравай учынялі, размешвалі і пелі песні. А ў печ даўжон быў пасадзіць каравай кучаравы хлопчык. Каравай украшаюць завітушкамі, розачкамі, вінаградом. На

дно блюда пад каравай лажылі дзве драўляныя лыжкі, сыплюць зерне, лыжкі перавязваюць краснай лентай, клалі маленькае зеркала і грэбень. Усё кладуць ў платочак і завязваюць у вузел, які потым уручаюць маладой, і яна павінна берагчы гэта ўсё жыццё. Затым розачкі ад каравая раздавалі маладым нежанатым хлопцам і дзяўчатам. Каравай дзялілі вечарам на першы дзень. Дзялілі хросныя бацькі нявесты і жаніха. Спачатку дзялілі каравай нявесты. Дзялілі на столькі кавалкаў, колькі было гасцей. Да каравая вызывалі па чарзе ў залежнасці ад таго, на колькі бліжэйшая радня. На талерку пустую ставілі дзве чаркі і наразалі кусок каравая, бралі каравай салфеткай і клалі на талерку. Падыходзілі вызванія гасці і гаварылі пажаданне, віншаванне, дарылі падаркі, а потым выпівалі чаркі і забіралі свой кавалак каравая з талеркі.

Пасля дзялілі каравай жаніха. Па чарзе падыходзілі бацькі, браты, родныя і сябры. Сярэдзіну каравая аддавалі маладым, а дно каравая аддаюць музыкантам. Перш чым паехаць к нявесце, жаніха абводзілі тройчы вакол стала, бацькі благаслаўлялі маладога. Нявесту ў суботу раніцай прыбіралі дзяўчаты, рабілі ёй прычоску. Нявеста сядзела пасярод хаты на кажуху. Маці і бацька давалі ёй благаславення, праводзілі тройчы вакол дзяжы.

Маладую не выводзілі адразу да маладога. Спачатку дружка і дзяўчаты трэбавалі выкуп за нявесту. Яны прыдумлялі розныя гульні, таргваліся з дружынай маладога. Калі дружына маладога выканае ўсе запатрабаванні дружкі і пройдзе ўсе перашкоды, то тады толькі паказвалі нявесту. Пры выкупе гаварылі:

— У нашай нявесты адна броў 100 тысяч, у нашай нявесты каса 100 тысяч і г. д.

Нявесту выводзіць да жаніха сваха ці брат і не голай рукой, а за ручнік.

Перад вячанням маладыя не павінны есці. Маці з бацькам абходзяць тры разы вакол машын. Маці нясе ікону і абсыпае машыны зернем. Калі ехалі да вянца, нельга было ехаць праз могілкі. Калі прыходзілі да вянца, то расціралі ручнік і станавіліся маладыя на ручнік. Потым бацькошка даваў вянцы. Дружка з другам стаялі ззады за маладымі і трымалі гэтыя вянцы над галоўмі маладых. Дружка дзяржала маладому, а дружка — маладой. Бацькошка рабіў абрад. Калі ішлі, то ручнік працягвалі, каб ішлі па ручніку, а не па голаму палу. Маладыя абходзілі вакол ікон. Нельга было, каб затухла свечка ў руках маладых, бо як затухне, то той памрэ хутка.

Пасля вянца маладыя ехалі да маладой. Іх сустракалі бацькі маладой з хлебам і соллю і ў вывернутых кажухах або шубах мехам уверх. Нявеста спрашвала, чаго яны махнатыя. А бацькі адказвалі: «Каб былі багатыя». Маці павінна быць у плаці, а не ў касцюме, каб маладыя ніколі не разлучаліся. Маці трымае ў руках на ручніку хлеб з соллю. Маладыя адкусваюць хлеб, хто большы кусок адкусиць, той і будзе галоўны ў сям'і. Маці яшчэ корміць маладых мёдам, каб жылося салодка, абсыпае зернем, арэхамі, капейкамі і лепясткамі роз, змешанымі разам. На вуліцы заслана дарожка да самага крыльця. Маладыя выпіваюць па чарцы і павінны, перакідва-

ючы назад, разбіць чарку. Калі чарка разаб'ецца, то добра, будуць жыць багата і шчасліва.

Бацька ўручае маладым дзве драўляныя лыжкі, звязаныя краснай лентай, а маці перавязвае маладым рукі платком і ўводзіць у хату. Калі маладыя пераступілі парог, то маці замукае замок, які ляжаў пад парогам, а ключ кідае на дно калодца, каб ніколі не разлучаліся. Маці перадае платок свецілке і тая абводзіць маладых тройчы вакол стала і аддае мацеры. Маці вядзе маладых на пасады. За стол садзяцца на кажух або шубу, мехам уверх.

Перад тым, як ехаць пасля гуляння дадому к маладому, нявесце здымаюць фату. Фату здымаюць жанчыны, шчаслівыя ў сямейным жыцці. Замест фаты надзяюць хустку, а фату надзяюць дружжэ. Калі нявеста ўходзіць, то кідае букет туды, дзе стаяць маладыя незамужнія дзяўчаты. Хто схопіць букет, той хутка выйдзе замуж. Хросная або цётка забірае падаркі і прыданае і нясе ў машыну. У хаце маладога сцэле пасцель маладым. Бацька здымае ікону і аддае маладой. Маладыя кланяюцца бацькам і едуць да маладога.

У маладога дома сустракае маці з бацькам маладога. Маладыя кланяюцца ім. Усе заходзяць у хату, а маладыя ідуць спаць. Сабіраліся ўсе, хто быў на вяселлі, гарадзіць забор у панядзелак. Хто-небудзь перадзяваўся ў маладых. Дружыны маладога павінны былі гарадзіць забор. Было аднята прасла забора і трэба было паказаць, як яны гарадзіць забор.

Запісана ў в. Пціч
ад Говін Тамары Іванаўны, 1946 г. н.,
студэнткай Дыба Г.

✧ Вяселле праходзіла ў двух хатах: у маладой, і ў маладога. Перад вяселлем пяклі два караваі. Пякці каравай можна было толькі тым жанчынам, якія былі замужнія, а ў каго памёр мужык ці разышліся — тым нельга. Акрамя жанчын, якія пякуць каравай, у хаце не далжно быць нікога. У цэркаў ездзілі на конях. Запрагалі ў воз па два кані. Пасля таго, як маладыя павянчаюцца, яны разыходзяцца, каб піць, гуляць.

Ноччу малады са сваёй бяседаю шоў да маладой і там ужо гулялі ўсе разам. Маладых за сталом саджалі на кажух, каб багатыя былі. Утрам выбіралі трох пасцельніц. Маці маладой збірала прыданае, і пасцельніцы праводзілі маладую дадому к свякрусе. Там пасцельніцы прыбіралі хату: вешалі новыя занавескі на вокны, засцілалі новую пасцель для маладых. Потым самі вярталіся дадому. Раніцай у нядзелю ўсе госці маладой ішлі да маладога і працягвалі гуляць там.

У панядзелак «гарадзілі плот». Маладой нельга было хадзіць да маці цэлую нядзелю, бо калі яна пойдзе, то лічы, што яна ўцякла. Потым цераз нядзелю маладыя і ўсе госці збіраліся дома ў маладой. Калі на вяселлі дзеляць каравай, то пытаюць благаславення ў бацькоў. Першых вызываюць гасцей маладой, а потым маладога.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ На вяселлі наліваюць табе чарку, ты возьмеш тую чарку, і еслі ты сагласная замуж за етага кавалера, то наліваюць зноў. І ты даеш палаценцы. Сколькі сватоў, столькі палаценцаў даеш: 5, 10, 15, 20 — столькі табе іх трэба наготовіць да й даць. Вось табе грошы ложаць на той стаканчык, што наліваеш 100 грам. Так ён купляе цябе. Наліваеш стаканчык — ложуць грошы, і калі ты грошы тыя забіраеш, то ўсё, значыць, ужо етае, пашла за яго. Можна было адказацца, сказаць: «Не пойду і ўсё». Але не выносілі нічога: ні гарбуз, нічога.

То ўжэ як свадзьба, то даюць табе капусціну яку, штоб ты тамака шукала нешто. А аны кажучы: «Шукай так дзяцей, ды не ў капусці». Качана даюць. Сватанне ўжэ ідзе — збіраеш хросна бацьку, хросну мацер, напрымер, бацькову родню, мацерну родню. Ужэ гатуюць, і садзяцца, і запоіны робяць, у той самы дзень. Аны ўсё сядзяць, а маладая пошла людзей сваіх збіраць, свою родню, каб усе ведалі, што ты ўжо ідзеш замуж. А еслі ты адказуеш, дак занясі ім пірога, хай назад забярэ і збярэ полоценцэ да й аддасць табі.

Значыць, ты сваё ўжэ назад забіраеш. А як ты не аддаеш пірога, то той жа пірог ляжыць, покуда ты подумаеш, а калі ты не захочаш, ляжыць цэлу нядзелю, мо й дзве той пірог. А тады ўжо свадзьба, то свадзьбу ўжо етую аны робяць чэраз нядзелю, чэраз дзве. Так оны ўжэ ету свадзьбу готуюць. То хросна маці ўжо коровай пячэ, і сама яго ўнімае, і спявае:

*Коровай, мой раю,
Дай ніхто ж не ўгадае,
Што ето ў короваю:
З сямі рэчок водзіцы,
З сямі полек пшаніцы.*

І нясуць еты коровай. Потым так збіраліся дзяўкі і хлопцы і перапівалі, хлопцы грошы кладуць, а дзяўкі семечкі кладуць, гарбузікі. Раншэ так было: садзяцца хлопцы па 15 князькоў, ці 5, ці 6 дзявок. Дак от ты готуеш у плотку семечкі, а вон грошы плаціць. Он кладзе грошы на тарэлку, а ты на тарэлку перадаеш чэраз стол зернятка ці з платком разам купляеш. Гэто значыць, што ты даеш згоду. І вот оны ўжэ пероп'ют, ужэ відуць молодую і молодого ў другую хату. Оны не ўчаствуяць разам у свадзьбе. Там называюць «дзявочая вчэра». Вот у тую хату заводят, там іграюць, там упіваюць, усе дзяўкі нясут закуску, а хлопцы нясут водку, а тады забіраюць ету молодую сюды, коровай подзелят додому, у хату свою. Усё гэто ў дзень свадзьбы, уноч усё робяць. Тоды молоды прыдзе за тобой, покуль хлопцы перап'ют дзявок, і пойшлі ў другую хату. Музыка ў іх зусім другая, і гармошка е, і музыканты. Мужыкі самі себе спявалі, а дзеўкі самі себе.

Еслі сірота, то ходзіла ето по полю ды збірала сабе вяночка з коколю.

*По крутой горы прыбудзь,
прыбудзь ты, мой татка, лі мамка,
Сягоння ко мне да дай ты мне, б
едной сіроце, парадку.
Ох, не могу, дзіцятко, не могу,
Бо насыпалі мне сырой зямлі на душу.
Няхай даюць парадку чужыя людзі,
І блізкія суседзі, уся твоя родня.*

Дзеўкі спявалі ету сіроцкую песню.

Саджаюць на кожных, як прыйдуць з дзясочае вячэры, то саджаюць. Сядзіш, пока цябе не забяруць. Кладуць кожных ды і саджаюць молодых. Мне далі яйцо і казалі, каб, калі ішла чэраз парог, праступіла яго, каб дзяцей лёгка роджала, а я пра яго і забыла.

А ўжо етыя забіраюць табе і прывязуць, то чэраз огонь штоб пераскочыла. У другую хату везлі і рушнікі, вешалі на сцяну, я і пасцель засціла-ла. А паслі свадзьбы ідзеш ужо к мацеры чэраз нядзелю ў госці — ето называюць госці. З ево роднею ідзеш к своей мацеры, там она ўжэ готуецца. А ўтарую нядзелю ўжэ ідуць сюды ўсе, то жа, як свадзьбу, робяць 4 свадзьбы.

Запісана ў в. Вышалаў ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н., студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У., Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю., Ходзька Н. (2007 г.)

На заручыны

✧ *Ой, на муры ды на камені,
Ой, на муры ды на камені,
Купаліся дзевы.
Купаліся, гаворылі,
Купаліся, гаворылі:
— Просім, браццы, да заручын.
Там Олечка заручаецца,
Там Олечка заручаецца,
От мамкі ўбіраецца.
От мамочки ўбіраецца
І к свекрусі прылучаецца.
Ой, Олечка, таварышка наша,
Ой, Олечка, таварышка наша,
Да й венец роскошан ваш.
По вечорках не ходзіць меж,
По вечорках не ходзіць меж,
Вечарынак не робіць.
По вечорках штоб ты не ходзіла,
То голоўка будзе цэла.*

Як молодую садзілі на покуць

*Ой, ступіла Анечка,
Ой, махнула хустыною, ой, наперад,
Ой, раступіся род-родзіна,
Бо я іду, благослові, оцце, маці.*

Каравайная

*Благослові, оцце, маці,
Каравай расчыняці.
Благослові, оцце, маці,
Каравай расчыняці.
Благослові, оцце, маці,
Каравай расчыняці.
Бог благаславі!*

Як саджаюць, як вымаюць, як выносяць, кажуць па тры разы гэтыя словы.

Запісана ў в. Вышалаў ад Марцынкевіч Анастасіі Мікалаеўны, 1929 г. н., студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У., Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю., Ходзька Н. (2007 г.)

Прыехалі сваты на двор...

✧ *Прыехалі сваты на двор,
Пусьцілі стралу ў акеца.
— Страла мая, страла,
Па што ты прышла?
Ці па мег, ці па гарэлку,
Ці па красну дзеўку?
— Не па мег, не па гарэлку,
А па красну дзеўку.
У чужу старану аддаваці,
Будзе чужой мамульцы гадзіці,
Ад зары да зары рабіці.
Хмурыцца на гварэ, хмурыцца,
Ганулькі матулька журыцца:
Гадавала гачушку на долю,
А цяперака аддае ў няволю.*

Ой, за бор, за бор...

*Ой, за бор, за бор,
Ой, за бор, за бор,
Сонейка каціцца,
Мне к матулі
У госьці хочацца.
К мужу звярнуся,
Часам здарыцца,
Папрашу ў яго,
А ён сварыцца.
За бор сонейка
Закацілася.
А я ў матулькі
Нагасцілася.
У канцы століка
Горкіх слёзак я
Наўлівалася.
І за столікам
Наседзелася,
З палыном рэдзькі.*

Запісана ў в. Мышанка ад Дашкевіч Вольгі Анатольеўны, 1927 г. н., студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

✧ Свадзёб гадоў 10 не было. У 50-м гаду не было пірагоў, ніхто не ўмеў ні катлет, ні галубцоў дзелаць, а халоднае, кісель, бліны, яблякі, ягады былі.

Днём у сваты не хадзілі, а ноччу. Ішлі оцце жаніха, кросны, брат, які быў жанат, і яшчэ двух каго-небудзь звалі блізкіх. Калі прыходзілі, гаварылі:

— Цёлка йе?
— Мо хочаш купіць яе?

Жаніх налівае ў румачку водку і дае дзеўцы. Калі тая ўзяла румачку, то, значыцца, згодна. Патом садзіліся за стол, пілі, елі, гулялі. За сталом пелі:

*Ой, свата, сваточку,
Пусці нас у хаточку,
Хоця ручкі погрэці,
Молагое поглядзеці.*

У еты ж дзень рашалі, калі будзе свадзьба. Вот, напрымер, калі сваты ў январэ былі, то свадзьбу дзелалі пасле Пасхі. У пост свадзьбу ні дзелалі.

Перад свадзьбай падружкі прыходзілі. Касу ніхто нявесце ні заплятаў, сама сабе пляла. Хфа-

та была з марлі, вянок плялі з кветак. К свадзьбе гатовіліся — хто што маглі. Варылі халоднае і кісель, былі і яблкі.

Свадзьба пачыналася вечарам у суботу. Прыходзяць госці і пачынаецца гулянка. Калі прыязджаў жаніх, свадзьба ўжо шла поўным ходам. Патом едуць у дзярэўню к жаніху. А перад етым у хаце дзеўкі, хлопцы, калі з жаніхом прыязжалі, у дзевак на тарэлках семечкі ляжалі, а хлопцы за іх грошы давалі. Жаніха з нявестай звалі ў хату і садзілі на перавёрнуты кажух, песні пелі.

Было два каравая. Замешвала кросная маці. Ваду ўліваюць адзін раз, муку адзін раз, каб маладыя не разышліся, і чакаюць, калі цеста падыйдзе. Пры гэтым пелі песні:

Ой, раю, раю, мой караваю.

Калі нявеста прыязжала да жаніха, то яе абманвалі: садзілі за стол, лажылі на тарэлку мёда, і ёй трэба было яго ўзяць не рукамі, а ртом. Фату маладой снімала маці жаніха і адзявала платок. Нявесце нельга было ехаць да бацькоў нядзелю, а на другую абязцельна едуць удвух.

На трэці дзень госці стараліся ўхапіць куру, гусю і з нявестай увязці.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Ястрэмскай Анастасіі Васільеўны, 1921 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

✧ У сваты ішлі вечарам, калі ўжо ўсё па дому здзелаюць, жывёлу загоняць, накормяць. Прыходзілі жаніх, хросны, хросная, дзядзькі і бацькі. Песні пелі. Калі сваты заходзілі ў хату, то давалі дзеўкі чарку, на яе клалі грошы, калі былі згодны, то грошы забіралі. Цераз нядзелі дзве была свадзьба. Гулялі і там, і там. Калі жаніх ужо пачаставаў сваю бяседу, то ехаў па маладую. Была дружэча вячэра, на якой былі князькі-хлопцы, яны прышывалі дзеўкам кветкі, давалі семечкі. Дружкі таксама прышывалі князькам кветкі. На дружэчу вячэру дружкі давалі закуску, а князькі — водку.

У зборную суботу дружкі рабілі нявесце вянок з бумагі, плялі ёй касу.

Маладых садзілі на кажух вывернуты. Потым іх завівалі. Завівала жаніхова сястра — свяцёлка ці хросная маці. Свечку, якой завівалі, хавалі, таму што ёй можна было лячыць раны.

Цеста мяшалі ў дзяжы дзеравянымі лапаткамі. Ваду для зачынкі каравая бралі ў калодзежэ. Расчыняла каравай кросная маці. Калі цеста падыходзіла, то яго на лапаце засоўвалі ў печ і пелі:

*Каменная печанька,
Чо ты гарыш, да не выгарыш
І каменне не расколіш.
Маладая Кацюша,
Чо ты вечар седзіш, не расплачыш,
Свае маці не ражжаліш.*

У той вадзе, дзе мяшалі цеста, мылі рукі і вылівалі яе на грушу або яблыню. Калі забіралі маладую к жаніху, то тады і дзялілі каравай. Пры гэтым для маладой песні пелі:

*Сабірайся, Кацюша,
У нас табе добра будзе:
Вецер хату мяце,
А сонца пірагі пчэ.*

Другі дзень называўся «хвост». Калі нявеста прыязжала да жаніха, то іх сустракала яго маці, яна снімала хфату і адзевала ёй платок. Нядзелю нельга было ідці да сваёй хаты, а я ўцякла!

У суботу ўвечары ўжо патом ішлі да дома нявесты.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Пашук Надзеі Паўлаўны, 1938 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

Песня ўдавы

✧ *Ступіла гзевачка на парог,
Махнула хустаю папярог.
— Пастаньце, баяры, усе ў раг,
Будзе ісці гзевачка на пасаг,
Нізаныка галоўку несучы,
Коскаю хатачку метучы,
Слёзкамі лічанька мьючы,
Галаском татачку бугзячы.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Шыцікавай Тамары Міхайлаўны, 1939 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

Ляцеў сокал

*Ляцеў сокал кругам, кругам,
Ой, віно, віно зеляно!
Махнуў крылом над каморкай,
Ой, віно, віно зеляно!
— Што ж ты, каморка, чыста, невядзёна?
Ой, віно, віно зеляно!
— Што ж ты, гзэўчына, смутна, невясёла?
Ой, віно, віно зеляно!
— А як жа мне вясёлай быць?
Ой, віно, віно зеляно!
Прыйдзе вечар, цёмна ночка,
Ой, віно, віно зеляно!
Я заўсёды адзіночка,
Ой, віно, віно зеляно!
Та не бойся, мілы не пакіне,
Ой, віно, віно зеляно!
Спяём радасць мы прагвечну,
Ой, віно, віно зеляно!
Пойдзеш замуж у гэту вясну,
Ой, віно, віно зеляно!
Шчасця мы табе жадаем,
Ой, віно, віно зеляно!
На вяселлі пагуляем,
Ой, віно, віно зеляно!
Ой, ці дома, пане гаспадару?
Ой, ці пане гаспадару?
Ой, віно, віно зеляно!
А хоць дома не акажацца,
Ой, віно, віно зеляно!
У казловыя боты абуецца,
Ой, віно, віно зеляно!
Пойдзе ў поле жыта глядзець,
Ой, віно, віно зеляно!
А на гарэ — пахілілась,
Ой, віно, віно зеляно!*

А ў даліне — у трубы павілося,
Ой, віно, віно зеляно!
Густа, часта, як на небе зорка,
Ой, віно, віно зеляно!
Дай табе Божа ў добрым здароўі,
Ой, віно, віно зеляно!
Дамоў звязіць і ў тарпы злажыць,
Ой, віно, віно зеляно!
А гай Божа ў тарпе — прыкладна,
Ой, віно, віно зеляно!
На таку — умалотна,
Ой, віно, віно зеляно!
У агародзе — прысытна,
Ой, віно, віно зеляно!
У млыне — прымольна,
Ой, віно, віно зеляно!
У гзяжы — падыходна,
Ой, віно, віно зеляно!
У пячы — румяна,
Ой, віно, віно зеляно!
На стале — сытна,
Ой, віно, віно зеляно!
У сям'і — змірна,
Ой, віно, віно зеляно!

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Прымерна, як калісь гаварылі, да поста, пры-
мерна восенню. А потым ужэ ў Каляды. У сваты
прыходзяць і па сённяшні дзень. Хадзілі радзіцелі,
хросныя, жаніх, блізкія родзічы. Прыносяць хлеб,
калі прымуць, то далі згоду, калі аддалі назад, то не
далі згоду. Калі бачылі, што ідуць сваты, то маглі
выкінуць гарбуза з хаты, значыць — не далі згоды.
Вянок быў з самабраных цвятоў, многа роз-
накаляровых лент. А дзяўчаты пелі:

Ой, ляцелі гусачкі цераз сад,
Пазвалі Волечку на пасад,
Хадзем, хадзем, Волечка, з намi,
Саўём табе вяночак румяны.
Румяны ды пуховы,
На тваю галоўку гатовы.

Выпякалі каравай замужнія жанчыны, хрос-
ная маці. Украшалі яго цвяточкамі з цеста, галу-
шачкамі.

Каравай, мой раю,
З печы цябе выбіраю,
А каравайніца, сцэрва,
На што маю касу сцэрла?

Багата песень прысвячалася маладой, мала-
дому, маці:

Выграбай, маці, жар,
Ці не будзе табе гачкі жаль?
Выграбай, маці, попел,
Бо мы тваю гачку схопім.
Пасадзім на барану
Ды павязом у чужую старану.

А калі прывязуць да свякроўі, то пелі:

Адчыняй, маці, варота,
Вязуць чорта з балота,

Адчыняй, маці, дзверкі,
Едуць маладыя.

Маладая пая свякроўі:

Свякроўка, родна матухна,
Не будзі мяне раненька,
А разбудзі мяне позненька,
Калі ўзойдзе ясна сонейка.

Жалобныя песні спяваліся ў канцы вяселля:
Давай, матка, прашчаціся і дзяліціся: Табе,
матка, кубел з вераценцамі, А мне скрыня з па-
лаценцамі. Табе, матка, хата-лапата, А мне каро-
ва рагата.

Каравай дзялілі на другім стале. Рабілі хрос-
ныя дзяленне каравая.

Вяселле заканчвалася пярэзвамі. Сразу госці
былі ў роднай хаце, а потым ідуць ў пярэзвы, гэ-
та значыць, госці зносілі да хроснага ўсе частун-
кі, а потым ад маладой ішлі ў пярэзвы.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнткам Паляковым Д. (2008 г.)

Песні на сватанне

✧ Дала сваха пірага.
Тапаром секлі — не ўсяклі,
Свінням далі — не ялі,
А дружачкам далі — разарвалі.
Ой, сваце,
Ой, сваце, сваце,
Ой, горылкі,
Загарэўся хвартух
У дзеўкі.
Ой, няхай гарыць,
Ой, да грудзей,
Бо ў нас гарэлкі,
Як у людзей.

* * *

Не ўсе тут старыя,
Есць тут і маладыя.
А старым піва піці,
Маладым — пагуляці,
Маладым — пагуляці,
На дварэ танцаваці.

Не журыся, бацько, па мне,
Вялікія скірды ў гумне.
От як будзеш малаціці,
Будзеш па мне тужыці.
Ці эта ж маё да гэція жало?
Жало, частыя жменькі клало,
Частыя жменькі клало,
Харошыя снапкі клало.

Запісана ў в. Івашкавічы
ад Казелька Ніны Фёдараўны, 1926 г. н.,
студэнткамі Сурыновіч В., Суржык Т.,
Шышловой І. (1992 г.)

✧ Прыязджаюць сваты:

Прыляцеў варабейка:
чык, чык, чык,
Сеў на акеначка і шчабеча.
Эта табе, Леначка, новая весць.

Эта твой Колечка на гвары есць.

Падыходзяць да хаты:

Пусці, сваце, у хату,
Дай ручкі пагрэць,
Маладую паглядзець:
Ці хараша, ці нараджана,
На пасагзе ці пасаджана?

Ідуць у хату:

Улятайце вораны
З чужое стораны.

Запісана ў в. Забалоцце
ад Баўсун Кацярыны Фёдараўны, 1933 г. н.,
студэнткамі Сурыновіч В., Суржык Т.,
Шышловой І. (1992 г.)

Рана, рана

✧ Рана, рана
Да й ўгадаеце, боярэ.
Да рана, рана,
Да што ў нашым караваі:
Семі крыніц вагзіца,
І да ў нашым караваі,
Семі цалініц пшаніца.
Да й у нашом жэ домі
Харошая гзевіца,
Да добрыя е бацько,
Да добрае е маці.
Да жывіце вы, гзеці,
Хорашэне ў лагзе.

Лецыт галачкі (На пасаг)

Лецыт галачкі
У тры радочкі,
Зезюлька й напераг,
Зезюлька й напераг.
Усе галачкі
Песню запелі,
Зезюлька й закавала,
Зезюлька й закавала.
Усе гзевачкі на лаўках селі,
Дзевачка за скамейкаю,
Дзевачка за скамейкаю.
Усе гзевачкі песню запелі,
Дзевачка заплакала,
Дзевачка заплакала,
Бо казалі, што жаль
Русае касы,
Шчэ гзевачае красы.

Мая донячка (На заручыны)

Мая донячка,
Мая гзіцятка,
Павячэрай са мной,
Павячэрай са мной,
Бо ты паедзеш
К чужой мацеры,
Вечэраці не будзя,
Вечэраці не будзя.
Самі пасядуць,
Вечэраць будуць,

Цябе пашлюць па вагу,
Цябе пашлюць па вагу.
І гора высока,
Вага далёка.
Там жа ты забавіся,
Там жа ты забавіся,
Прыйнёшы вады,
Прыйнёшы вады.
Кожнаму піці падаць,
Кожнаму піці падаці.
Падай старому,
Падай малому,
Шчэ й хлопчыку маладому,
Хлопчыку маладому.
Хлопчычок скажэ,
Хлопчычок скажэ:
«Шчэ й гзевачка не вечэрала,
Шчэ й гзевачка не вечэрала».
Свекруха скажэ,
Свекруха скажэ:
«Шчэ гзела не зрабіла».

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Коўтар Фядоры Дарэфееўны, 1914 г. н.,
студэнткамі Рапацэвіч С., Хаткевіч Т. (1992 г.)

Вясельны жарт

✧ Маладыя, гару вам палена,
Каб жаніх пацалаваў нявесце калена.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтарана Івана Навумавіча, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

ПАХАВАЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ

Пахавальныя галашэнні былі больш распаўсюджаны ў мінулыя часы. Галасілі часцей старыя бабкі, якія спявалі спецыяльныя песні ці прыдумвалі іх. У старажытныя часы галасілі ў памяшканні, дзе ляжыць нябожчык, калі выносілі яго, хавалі. Цяпер пры пахаванні не галосіць, а запрашаюць папа асвяціць магілу, супакоіць душу памершага, каб не хадзіла.

Апранаць, мыць памершага прыходзяць чужыя бабкі, якія клічуцца спецыяльна для гэтага, адзёжу апранаюць новую. У гроб ложаць «прахадную» — паперу з трыма малітвамі, у рукі памершага ўстаўляюць царкоўную свечку, ложаць асвечаны крыж. Гроб выносяць з хаты мужчыны.

На могілкі ходзяць на другі дзень: ідзе жонка ці бліжайшы родны ў залежнасці ад таго, хто памер, каб «адчыніць дзверы». Гэта робіцца, каб душа пакойнага паляцела ў неба, а не хадзіла па зямлі, не турбавала блізкіх людзей. Паміналі на могілках, служылі службу ў царкве на дзевяты, саракавы дзень і на год.

Нягледзячы на тое, што зараз ужо не галосіць на вёсцы, засталася нямала галашэнняў маці па дзіцяці, жонкі па мужу, дзяцей па бацьке, якія паказваюць быт сям'і, іх гора, нялёгкую долю.

А пчолачка мая гарагая,
Куды ж ты раненька паляцела?
Ці ты ў яравое полечка, ці ў жытавае?
Адкуль да мне цябе дажыдаці?

*Адкуль жа мне цябе пазіраці?
Ці ты раннею зарою ўскінешся, ці позняю?
А мамулечка ты мая родная!
Ці ты да мяне жаркім сонечкам ускоцішся?
Ці ты ка мне ясным месяцам?
Ці ты, мамулечка, гробнымі зорачкамі?*

*А вы гзетачкі-сіротанькі,
Сяду з вамі абедачі,
Вамі, гзеткі, абсаджуся
І слезкамі абальюся.
Што вы, гзеткі маленькі,
І слезанькі вашы грабненькі.
Гукайце, гзеткі, свайго татаньку:
«Устань, устань наш татанька».*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.,
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ Калі памірае чалавек, тады радзіцелі каля мёртвага сідзяць. Вязуць мерцвяка ў цэрковь. Раньшэ бацюшка вазіў. На следуюшчы дзень схаранілі і ўсё, музыку нанімаці. Нада, каб бацюшка быў. Малітву чытаў.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Кліменка Марыі Віктараўны, 1919 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ Памерлага нельзя спачатку трогачь. Нада, штоб ён астыў. Абмываць прыглашаюць часцей удоў і старых, якія многа ўжо ведаюць. Адзьявалі памерлага, як і жывога. Тожа спачатку сподні, а патам другую адзежу.

*А мой жа ты галубок!
А мой жа ты сакалок!
Зачэж жа ты мяне пакінуў?
Без цябе мне свет згінуў.
Учора касіў, араў,
А сёння ўжо бараду заграў.*

Дзверы ў хаце закрывалі, а ў хляве наадварот адкрывалі, каб жывёла не перавялася ў хаце. Гроб з пакойнікам астанаўлівалі на граніцах. Сразу на парогі астанаўліваліся.

Запісана ў в. Галубіца
ад Петравец Вольгі Андрэеўны, 1947 г. н.
(раней пражывала ў в. Вышалаў),
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Пакойніка абмываюць суседзі. Воду тую вуліваюць там, дзе не ходзяць. Обед гатуюць, бацюшку зовуць. А як упраўяцца, так і хороняць. 40 дзён на акно чарку з вадой ставяць і кожны дзень мяняюць. Нельго было 40 дзён весяліцца. Еслі пакойнік у доме, надо было зеркало завесіць, каб не спужав. У гроб ложылі паперосы, колі курыў чалавек. Людзі богатыя поміралі, дык грошы ложылі.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксеевны В. (2007 г.)

✧ Нельзя пераступаць крышку гроба, каб нябожчык ноччу не прыходзіў.

Як гроб выносілі, усю хату пасыпалі жытам, каб усе жылі, хто ў хаце астаўся.

У яму раней грошы кідалі, як куплялі землю. Вяроўкі не выкідвалі, як гроб апускаць, а вешалі ці на дрэва, ці на крыж.

Як што любіў чалавек, клалі ў гроб яго вешчы.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Ганцэвіч Веры Пятроўны, 1935 г. н.
(прыехала з в. Міхедавічы),
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

✧ Мерцвеца мыюць усегда жаншчыны. Нагрэюць вады, намочаць трапку і абціраюць цела. Патам прыбіраюць у новую адзежу. Выносяць гроб мужчыны.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Як памрэ чалавек, зовуць каго помучь. І яны ж одзьеваюць. Запальваюць свечку. Тых, хто мулі, завуць выпіць, помянуць і пошлі. Тых людзей, каторыя мулі, завуць у 40 дзён у першую очэредзь. Людзі гавораць, што да 40 дзён ходзіць душа по хаце. Ад 40 до году — по двору. 9 дзён і 40 дзён — гэта адбываецца ў цэркве.

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Веры Мікіцічы, 1934 г. н.,
Вяргей Пятра Іванавіча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан І.

✧ Галасілі адразу, як паміраў чалавек. Да мужа звярталіся: «Міленькі, родненькі, на каго ж ты мяне пакінуў?»

Мылі звычайна бабкі, яны ж і аправалі. Труну выносяць дзрузья, толькі не родственікі. Плачуць, галосаць, прычытаюць.

У час памінальнага стала галашэнні ўжэ не адбываліся. Галашэнні адбываліся і на трэці, і на дзьяваты, і на саракавы дзень. Звычайна галосаць аб тым, як дрэнна без гэтага нябожчыка жывецца. У час гадавіны галосаць на могілках. На пахавальных галашэннях звычайна галосаць усе, а на памінальных толькі родзічы.

Песні пра горкую долю сіраты

*Я ў свеце круглая сірата,
Асталась без маменькі, без атца.
Ой, пайду я на радзінку
Шукаць маміну магілку.
Усю радзінку я прайшла
І магілку маміну я найшла:
— Устань, мамачка,
Устань, устань, не ляжы,
Мне работу верненька пакажы.
— Ой ты, гоня, гонечка, не гуляй,
А к рабоце верненька прывыкай.
Трэба была вучыцца, як я цябе вучыла,
А цяпер я не магу, Белых ручак не ўзніму.*

* * *

*Цячэ рэчанька, цячэ быстрая,
Скочу я, пераскочу.*

Ох, адгай мяне, мая мамачка,
 За каго я хочу.
 Як адгавала, прыказывала,
 Госцем не бываці.
 Як вернешся, мая дочынька,
 Не заходзь у хату.
 Жыла годзічак, жыла другі,
 На трэці не сцярпела.
 Прэўрацілася сізай зязюляю,
 К роду паляцела.
 Як прыляцела ў вішневы сад,
 Села на каліну.
 Стала кукаваць, жалю задаваць
 На сваёй радзіне.
 Сястрыца родна ў акна сідзіць,
 Ручнік вышывае.
 Родны брацеўка на прыпечку руж'ё заражае.
 — Пазволь, мамачка, пазволь, родная,
 Тую зязюлю ўбіці,
 Бо яна куды і жаль мне загае,
 Не магу я жыці.
 — Ой ты, сынку мой,
 Не пазволю я тую зязюльку ўбіці,
 Цяжка зязюлі, як тваёй сястрэ
 На чужбіне жыці.

Запісана ў в. Колкі
 ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
 студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

ГАЛАШЭННІ

Па маці

✧ Мамка мая родная,
 Як я цябе хараніла?
 Мая мамачка, калі ты
 Ка мне прыдзеш?
 Мамка мая, гаражэнькая,
 Калі табе сонейка ўсходзіць,
 Калі ты ка мне прыдзеш?
 Мамка ж мая, гаражэнькая,
 А мне ж без цябе цяжка,
 Луччай ба ты, мая мамачка,
 Са мной умесці жыла.
 Мамка ж мая, гаражэнькая,
 Хай бы ты, мамка, мяне
 Разам узяла,
 А нашто ж мне эта ж гора,
 Як я цяпер мучуся,
 А ў мяне ж цяпер нікога няма.

Па мужу (На могілках)

А хазяін жа мой гаражэнькі,
 На каго ж ты мяне праказаў,
 А хто ж будзе мяне глядзець,
 А катораму ж ты прыказаў гзяцёнку,
 Каб ён мяне і ўзяў к сабе?
 А ці к далёкаму мне уехацьЦі к блізкаму?

Як развітаецца на могілках

А прашчай, мой хазяін,
 А прашчай, мой гаражэнькі.
 А я ж болей цябе не ўбачу,

А болей жа мы з табой не ўстрэцімся,
 А болей жа мы з табой не пагаворым,
 А болей жа мы з табой не папакуім.

На дварэ, вярнуўшыся з могілак

А хазяін жа мой гаражэнькі,
 А я зірну на тваю работачку,
 Дык мая душа замірае,
 А я ж на яе ніколі не забудуся.
 А мае ж вы ножачкі былі,
 А мае ж вы ручачкі былі,
 А мая ж ты галовачка.
 А твае ж ручачкі напісаліся,
 А твае ж галовачка начыталася,
 А твае ж ножачкі ўсюдах набегаліся,
 А хазяін жа мой гаражэнькі.

Па сястры

А прашчай, мая сястрыца,
 А прашчай, мая гарагая,
 А болі ж цябе ні ўбачу,
 А болі ж цябе ні ўстрэчу.
 Зарастуць твае сцежкі-дарожкі,
 А на якой жа мне дарожачцы цябе сустракаці?
 А ў якой жа кучачцы цябе пазнаваці?

Па сыну

Мой сыночак гаражэнькі,
 А калі ж я цябе пахавала,
 А ці скоро ж я цябе ўбачу?
 А сыночак мой гаражэнькі,
 А зяцёчак мой міленькі,
 А калі ж ты ка мне ў госці прыдзіш?
 А сыночак мой родненькі,
 А калі ж я цябе ўбачу?
 А ты ж мяне прыйдзіш дык ругаеш...

Запісана ў в. Ванюжычы
 ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
 студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ Ой, мая ж ты мамочка,
 Мая ж ты галубочка,
 На каго ж ты мынэ покыдаеш,
 Куды ж ты од мынэ ідэш?
 Дэ ж я тыбэ буду шукаты,
 З якога боку выглядаты,
 У кого ж я буду савету пытаты?
 Хто ж мынэ будэ як жыты научаты?
 Як жэ я буду сіроткаю жыты?
 Ты ж була ў нас кородныца ў хаты,
 А тыпэр я буду каждый дзень плакаты,
 Бо ны знаю, што мні робыты.
 Устань, мамочко, скажы хоць словэчко.
 Твоі слова булы мні мылыі, ласковыі.
 Я ж іх больш чуты ны буду.
 Роскажы ж, мамочко, што ж мні робыты,
 Як мні бэз тыбэ жыты?

Запісана ў г. п. Капаткевічы
 ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924 г. н.
 (пераехала з в. Гнеўчыцы Іванаўскага р-на
 Брэсцкай вобласці),
 студэнткай Дзярках А.

СІМВОЛІКА ВЯСЕЛЬНАГА АБРАДАВА-ПАЭТЫЧНАГА КОМПЛЕКСУ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

З надзвычай багатай беларускай фальклорнай спадчыны асаблівай папулярнасцю карыстаюцца вясельныя абрады і песні, якія даволі добра захаваліся ў памяці народа, а іх лепшыя ўзоры і зараз нярэдка ўваходзяць у сучасны шлюбны абрад. Аб гэтым сведчаць і сучасныя апісанні беларускага вяселья, і той факт, што найбольшая колькасць запісаў у фальклорных экспедыцыях апошніх дзесяцігоддзяў належыць вясельным абрадам і песням.

Артыкул разглядае некаторыя аспекты сімволікі вясельнага абрадава-паэтычнага комплексу Петрыкаўскага раёна.

Сімваліка пасагу

Сярод сімвалаў вясельнага абрадава-паэтычнага комплексу адно з важных месцаў належыць пасагу. Інстытут пасагу існаваў з самых старажытных часоў, звычайна гэта быў пасаг нявесты, якім яна магла распараджацца на працягу свайго жыцця. Але і за жаніхом бацькі давалі пэўныя матэрыяльныя каштоўнасці. У сямейнай абраднасці пасаг сімвалізаваў яднанне эканамічнага жыцця, маёмасці двух родаў, якую набылі бацькі маладых у няспынных турботах і працы. Мэтазгодна адзначыць, што пасаг, адзіная маёмасць з'яўляліся знакам не толькі матэрыяльнай, але і духоўнай лучнасці. Таму невыпадкава, што на вяселлі пасагу, яго падрыхтоўцы, выкупу, агледзінам надавалася вялікае значэнне.

Па традыцыі ў нявесты абавязковым пасагам была пасцель (коўдры, простыні, навалачкі і інш.), асабістае адзенне (чым паболей), палатно, ручнікі, а астатняе «як Бог дасць». З падлеткавага ўзросту дзяўчына прала, ткала, шыла сабе адзенне, вышывала сарочкі будучым мужу, свёкру, свякрусе, швагера, залоўцы, вырабляла абрусы, ручнікі. Вытканя і вышытыя вырабы складвалі ў куфар да дня вяселья.

На Петрыкаўшчыне абавязковымі элементамі пасагу былі дзве лыжкі, якія з'яўляліся сімвалам еднасці маладых. Інфарматар з в. Снядзін, якая выходзіла замуж у 1930 г., расказвала: «Я ішла замуж — і дзве ложка мне купілі» [3, с. 541].

Падчас развітання маладой з бацькоўскай хатай здзяйсняўся абрад выкупу пасагу. У в. Ванюжычы,

калі ў маладой быў меншы брат, ён «сядзеў на прыданым і прасіў выкупіць прыданае», яму давалі цукеркі і дробныя грошы [4, с. 355]. У в. Снядзін «як забіраюць маладую, кухра не даюць. Грошы трэба плаціць за кухра. Садзяцца на ім і спяваюць:

*Да за нашую гзеўку — (2 р.)
Да салодкую гарэлку.
Да за нашую пташу — (2 р.)
Да салодкую кашу» [3, с. 548].*

У в. Грабаў як малады забіраў маладую, пасцельніцы ехалі разам з «бяседая» і вязлі пасцель: «як яны едуць к маладому, тагды, што на дварэ ёсць, усё пазабіраюць: і курэй, і навойкі, і жорны, і ступу, і катой. Ужэ пасмяюцца, да і прывязуць назад. Як прыедуць пасцельніцы з «бяседая», вешаюць на ўсе жэрды, якія ў хаці булі, ручнікі, простыні, навалачкі, урэзвалі газеты, марлі. Засціралі пасцель, падбівалі пасцельніцы падушкі. Эта іх работа. Ужэ пасцельніц первых саджаюць за стол у маладога — адны пасцельніцы сядзяць — яны колісь булі сама аўтарыцет: іх кормяць, пояць» [5, с. 366].

Ручнік

Поліфункцыянальнасцю вылучаецца ў вясельнай абраднасці Петрыкаўшчыны роля ручніка. Акрамя эстэтычнай і ўтылітарнай функцый, ён выконваў комплекс складаных сімвалічных абавязкаў — абярэга, падарунка, сакральнага атрыбута, адлюстравання родавай і сямейнай свядомасці, своеасаблівай скарбонкі інфармацыі, што дбайна захоўвалася і клапатліва перадавалася з пакалення ў пакаленне.

Арнамент ручніка, асаблівасці яго выканання, каларыт і тэхніка, кампазіцыйнае размяшчэнне ўзораў былі зашыфраванай знакавай сімвалікай, якая мела на мэце захаванне дабрабыту, шчасця, кахання ў сям'і. Ручнік чырвонай стужкай праходзіў праз усё вясельле (пачынаючы са сватання і заканчваючы падзелам караваёў), нібыта звязваючы яго ў адно цэлае. Так, у в. Пціч, калі дзяўчына давала згоду на шлюб, яе маці перавязвала сватоў ручнікамі [5, с. 371]. А ў в. Кацуры ручнікі павязвалі «усім дружкам, каторыя будуць дзяліць караваёў» [5, с. 371].

Пояс

Самыя розныя сімвалічныя функцыі ў традыцыйнай культуры меў пояс, які лічыўся надзейным абярэгам ад нячыстай сілы. Згодна з народнымі ўяўленнямі беларусаў, нячысцікі ніколі не насілі пояса і баяліся яго. Пояс выяўляе таксама сімваліку непарушнасці шлюбу. Так, у в. Ванюжычы маладых абвязвалі саматканым поясам, каб былі неразлучанымі [4, с. 355]. А ў в. Пціч красным поясам або стужкай звязвалі «двух каравайніц, якія будуць пекці каравай, штоб маладыя жылі дружна, не разлучаліся» [5, с. 372].

Убранне маладой

Шырока выкарыстоўваўся ў вясельных абрадах і традыцыйны касцюм беларусаў. Вясельнае адзенне, асабліва нявесты, адрознівалася маляўнічасцю і вытанчанасцю. Паказальным быў рытуал апранання нявесты. Так, у в. Пціч у суботу раніцай нявесту прыбіралі дзяўчаты, рабілі ёй прычоску. Нявеста сядзела пасярод хаты на кажуху. Маці і бацька давалі ёй благаслаўненне, праводзілі тройчы вакол дзяжы [5, с. 372]. У в. Снядзін, па успамінах інфарматара А. А. Аўрамец, лічылі, што нявеста не павінна нават брацца за плацце: «Мяне цётка (нявеста была сірота) ўзяла за руку, дзеўкі ззаду пабраліся. І мяне кругом дзежкі тае абвялі тры разы. «Садзісь на дзяжу» — і давай расчэсваць косы. ... Заплялі ў каснік, затыкнулі грабяшкі, надзелі вянка, надзелі плацце — штоб я не бралася за яго (за плацце). Надзелі мне спадніцу, блюзку, сарочку белу паркалёву, усё падвянечнае. Злезла я з дзежкі. Прынеслі мне зеркала. Паказалі: «Хораша?» — Хораша!» [3, с. 541-542].

Сімвалічнае значэнне мелі жартоўныя пераапрананні, якія звычайна адбываліся на другі дзень вяселля. Звычай мае цесную сувязь з уяўленнем, згодна з якім на вяселлі ўсе абавязаны весяліцца, каб у маладых было вясёлае і шчаслівае жыццё. У в. Ванюжычы на другі дзень радня маладой ехала аддваць маладую. Іх сустракалі пераадзетыя жаніх з маладой: «маладой зробіць фату, ліхую спадніцу, умурзаюць яе. Маладога адзенуць у старыя замурзаныя штаны, у абыякую сарочку. Нявеста — гэта буў пераадзеты хлопец, а жаніх — пераадзетая маладзіца. Маладой яшчэ прыробяць жылот вялікі, каб смяшней было. Бяседа кажа: «Што-то ву нам вывелі не тую, што му ўчора аддалі вам». Ім адказваюць, што тую. Потым выходзіць і настаяшчая маладая. Яна цалуецца з усімі, плача» [4, с. 356]. У в. Старыя Галоўчыцы (Петрыкаўскі раён) на трэці-чацвёрты дзень вяселля дзеля смеху бацькі жаніха рабілі пудзіла і казалі: «Во, якая ў нас нявестка!», а бацькі нявесты рабілі пудзіла жаніха і казалі: «А зяць у нас, дык яшчэ лепей!» [4, с. 364].

Змена галаўнага ўбору

Падчас вяселля змяняліся адзенне, галаўныя ўборы, пляценне валасоў. Развітанне з касой як сімвалам дзявоцкасці, прыгажосці і вольнага жыцця ў бацькоў, змена галаўнага ўбору на жаночы выяўляла вельмі старажытную сімваліку — пераўтварэнне дзяўчыны ў замужнюю жанчыну, набыццё ёю новага статусу. Як вядома, па-

сля вяселля маладыя жанчыны насілі жаночы галаўны ўбор, што і знайшло адлюстраванне ў вясельнай сімваліцы.

У в. Макарычы пасля падзелу караваёў хаце маладога з маладой знімалі вянок і платок надзявалі, што па сведчанні інфарматара Л. М. Перарэжка, 1931 г. н., паказвала на яе пераход да жаночкасці [5, с. 369]. У в. Грабаў вянок з маладой пасля падзелу караваёў знімаў яе бацька: «Як няма бацькі, дык хросны, абязательна мужчына з боку маладой — яе радство. Як яе бацька, то ён пераводзіць маладую ў маладзіцы: «Воля, хваціць ты гуляла дзявіцаю, ужэ будзь маладзіцаю». Здымае вянка і кідае, на галаву адзявае хустку. А той вянок кідае дружкам, надзявае і той, і той, каб ішлі замуж» [5, с. 367].

Вянок

Як мы ўжо пабачылі з вышэйпрыведзеных прыкладаў, вясельны вянок меў важнае абрадавае значэнне, сімвалізуючы са старажытных часоў цнатлівасць і замужжа. У в. Ванюжычы пасля падзелу караваёў «святкруха здымала вянок (у гэтым сімвалічным кантэксце вянок з'яўляецца сімвалам дзявоцтва), распятала косу і завязвала хустку. Прыгаворвала: „Мая ж ты донька, штоб даў Бог, штоб усё ў цябе добра было. Каб жылі ву шчасліва“. Маладая плакала абавязкова» [4, с. 355]. Затым усё дзеўкі мераюць вянок, каб хутчэй выйсці замуж [4, с. 355] (вянок як сімвал шлюбу).

У некаторых вёсках раёна (як і ў іншых мясцовасцях Беларусі) вянок пасля вяселля вешалі за абраз, што сімвалізавала асвятчэнне шлюбу Божым благаслаўненнем. Так, у в. Кацуры «пасля таго як падзялілі каравай і раздалі, тады ... ішлі і снімалі вянок і адзявалі платок; вянок лажылі за ікону, там, дзе сядзелі маладыя (ікона вісела перад маладымі)» [3, с. 371].

Сімваліка абутку

Розныя сімвалічныя функцыі прыпісваліся абутку. Ён, таксама як і іншыя элементы адзення, асэнсоўваўся як сімвал лёсу свайго ўладальніка, сімвал шлюбу. Па назіранні даследчыкаў, абутак у акцыянальным кодзе вяселля ўлучаўся ў дзеянні з выразнай пераходнай сімвалікай [2, с. 149]. Так, у в. Ляскавічы адзначаюць, што даўней, як сваталі маладую (запіс зроблены В. С. Новак), «хлопец адкрываў дзверы сенцаў і кідаў лапці, прыгаворваючы: „Шуры-буры лапці ў хату!“ І сам спрытна бег пад акно паглядзець, што будзе рабіць дзеўка з тымі лапцямі. «Ёсці она не согласна ісці замуж, то выбрасывала лапці на двор з прыгаворам: Не шурай, не бурай — свае лапці забірай! А ёсці она была согласна на замужество, то падымала іх, прыоткрывала дзверы і запрашала ў хату сватоў» [4, с. 359].

Абутак часам з'яўляўся падарункам ад маладога цешчы. На вяселлі ў 1930 г. у в. Снядзін цешча надзела рана тья чобаты, што раней прынес, выйшла сярод хаты і запела:

*О-та тья чобаты, што зяць даў,
А за тья чобаты дачку ўзяў...*

«Усе пабачылі, аж праўда — хромавыя чобаты на нагах! Яна танцавала ў іх, і спадніцу надзела, і хвартух. Колісь жа былі людзі — яны ж усякія песні прыпявалі. Усе ўміралі са смеху [3, с. 548].

Кажух

Кажух выкарыстоўваўся не толькі ў якасці верхняй вопраткі маладых у зімовую пару года: яго магічнае, семіятычнае значэнне было значна шырэй і не абмяжоўвалася выключна ўтылітарнай функцыяй. Вывернуты поўсцю наверх кажух перш за ўсё з'яўляўся сімвалічным пажаданнем плоднасці і багацця: касматая поўсць жывёлы суадносілася з ідэяй багацця ў многіх народаў свету. Так, у в. Кацуры «маладых усега сажалі на кажух, сколькі будзе ворсу ў кажуху, то столькі будзе шчасця і багацця» [5, с. 371]. У в. Ляскавічы падчас вясельнага застолля «садзілі маладых разам на кажух, каб яны ўсю жыццёвую былі багатымі і шчаслівымі» [4, с. 361].

Часам сімвалічнае значэнне касматай поўсці жывёлы (сімвал багацця) пераносілася і на чалавека. Так, у в. Ляскавічы падчас сватання ішоў торг з шуцэйнымі прыгаворамі:

«— Чулі, што вы прадаеце цёлку. А ў нас тут ёсць харошы бычок.

— А вы хто будзеце?

— Сваты.

— Сваты — калі ногі касматы, а калі гладкі, то забірайце манаткі...

— Касматы, касматы!...» [4, с. 359].

Сімволіка агню

У якасці апатрапея ад нячыстай сілы, ачышчальнага і прадуцыравальнага сродку выкарыстоўвалі ў вясельных абрадавых дзеяннях агонь. Усім усходнім славянам вядомы звычай, згодна з якім маладыя ў час вясельнага павінны былі праехаць у двор праз пакладзены на зямлі агонь (запалены стары саламяны сноп), каб засцерагчыся ад усялякіх чараў, суроку і ўплыву злых сіл, дзеля будучага шчаслівага сямейнага жыцця, урадлівасці зямлі і ачышчэння ад хвароб [8, с. 13-14].

У в. Дарашэвічы як сустракалі маладых у свёкра, на варотах не пускалі. Свёкар запальваў агонь (ворах саломы) ля дому, каля варот: «коні нашы як жажнулі цераз агонь» [3, с. 548].

Сімволіка ёлкі

Рэгіянальным каларытам вызначаецца ў Петрыкаўскім раёне абрад упрыгожання і выкупу ёлкі, які наогул з'яўляецца адметнасцю Гомельшчыны. Інфарматар з в. Новыя Галоўчыцы Н. М. Лосева, 1939 г. н., адзначала (запіс зроблены студэнткай М. Кажамыя) наступнае: «Ёлку рабілі. Ёлка абыкнавенная. З лесу прыносілі ёлачку. Яе ўпрыгожвалі бумажкамі, разноцветныя рабілі цветы. Ну, патом ужэ, калі свадзьба, бралі тую ёлку, калі выкуплівалі маладую. Грошы давалі, гарэлку давалі» [5, с. 369]. Наогул, на думку даследчыкаў, абрад выяўляе сімваліку расліннага свету як аднаго з носьбітаў вытворчай сілы прыроды і мае на мэце сімвалічна перавесці гэтую сілу на шлюбную пару і іх гаспадарку [6, с. 357].

Сімволіка вясельнага застолля

У в. Ляскавічы лічылі, што багаты вясельны стол — сімвал заможнасці будучай сям'і [4, с. 361]. Інфарматар з в. Грабаў В. Я. Пацярэйла, 1932 г. н., адзначала: «У пачоце было абязцельна сало. Раней так людзі казалі: «От, свадзьба, было сало на сталі». Яшчэ на стол ставілі кісель з бурака, штоб красны буў, то халоднае, то сухары ў смятане» [5, с. 368].

Каравай

Абавязковым момантам беларускага і ўвогуле ўсходнеславянскага вясельнага застолля было пячэнне каравай, які, таксама як і хлеб, атаясамліваецца з маладымі, іх сумесным лёсам і шчасцем.

Каб забяспечыць маладым доўгае і шчаслівае жыццё, каравай павінны былі рабіць жанчыны, якія шчасліва жывуць у пары і маюць дзяцей. Так, у в. Багрымавічы каравай «выпякалі замужнія жанчыны, тыя, хто ў пары жывуць. Разводку і ўдаву да каравай не дапускалі» [5, с. 365]. Таксама ў в. Ванюжычы «каравай пеклі замужнія жанчыны, у якіх абавязкова булі дзеці, і якія булі шчаслівыя» [4, с. 354].

Прыгатаванне і падзел каравай суправаджаліся мноствам песень і абрадавых дзеянняў. Абавязкова тройчы прасілі благаславення каравай расчыніці, каравай мясіці, каравай у печ пасадыці, каравай дзяліці. Да прыкладу, у в. Снядзін прасілі благаславення дзяліць каравай так: «„Благаславі, ацец, маці, каравай дзяліць начынаці!“ Гаворыць той, хто дзельціць (хросны бацька, брат ці хто іншы). Уся бяседа адказвае: „Бог благаславіць“. Гавораць так тры разы. Той, хто дзельціць, сядзіць за сталом. Жанкі спяваюць:

*А з хаты да каморы дарога,
А ў каморы размова.
Размаўляе бацька да маці,
Што ж зяцю дараваці?
Падарую зяцю, дарую
Да пару валоў во тую!*

Каравайнікі выклікаюць:

— Дзе тут у нашае маладое бацька з мацер'ю? Ці каравай прынімаеце, ці назад адсылаеце?

Той, каго выклікаюць, гаворыць:

— О, прынімаю! Дарую (вала, ці каня, ці куру, ці пеўня, ці гуску, ці парасятка)» [3, с. 546].

У в. Кацуры першы кусок каравай давалі маладым: «Абязцельна, каб ўкусілі з гэтага куска самі. А бацька з мацераю прыказываюць: На чужы каравай рот не разяўляй, а свой май, штоб вы жылі, багацелі і свой хлеб мелі» [5, с. 371].

Сімволіка жыта і яго вытворных

Звычайным кампанентам вясельных абрадаў розных народаў свету з'яўляецца жыта (таксама іншае зерне), якое мае ўстойлівую семантыку «ўрадлівасці», «багацця», «жыцця», «дабрабыту». Шляхам кантактнай магіі жыта забяспечвала дабрабыт, урадлівасць, багацце, здароўе ўдзельнікам абраду і, апрача таго, засцерагала (ахоўвала) ад магчымага негатыўнага знешняга ўплыву (чараў). У в. Кацуры — калі адпраўлялі вянчацца,

абсыпалі жытам. Прыязджалі ўжо з вячання, устрачалі маладых з хлебам і соллю, з караваем, абсыпалі жытам, грашыма, канфетамі [5, с. 370].

На забеспячэнне дабрабыту, шчаслівага жыцця ў пары, ахову ад варожых уплываў накіравана сустрэча маладых з хлебам (хлебам-соллю). З хлебам-соллю сустракаюць маладога ў маладой, маладых са шлюбу, маладых у хаце маладога, што сімвалізуе пажаданне, каб яны былі шчаслівымі і замужнімі. Па ўспамінах інфарматара А. А. Аўрамец, 1913 г. н., якая выходзіла замуж у 1930 г. у вёску Дарашэвічы, «як сустракалі ў свёкра, ужэ з возу як злезла, прышла к парогу, страчае свякруха мяне — з хлебам. Сустрэліся, пацалаваліся. Дала мне гарэлкі. Я выпіла трошкі. І сын жа яе выпіў. Яна пакланілася, а я яе пацалавала ў руку і ў голаву. «Заходзьце ў хату!» Увайшлі ў хату. Я кідаю жыта: сыпнула на печ, і на покут, і туда, і ўсюды» (запіс зроблены К. А. Цвірка) [3, с. 549].

Сімваліка гарэлкі

Выразны сімвалічны статус на традыцыйным вяселлі мела гарэлка [1, с. 117]; якая ў народным уяўленні з'яўляецца неадлучным элементам сватання. Так, у в. Грабаў у сваты «неслі бутылку гарэлкі, булку хлеба, як той, хто багаты, дык ужэ і сала возьме» [5, с. 365]. А ў в. Ляскавічы існаваў наступны звычай: калі бацька выпіваў чарку гарэлкі, то гэта азначала, што ён дае згоду дачцэ выходзіць замуж за хлопца [4, с. 359].

У вясельных песнях, што спяваюць пры адпраўленні жаніха на маладую, маці раіць сыну, «штоб не піў першага кубачка, а каб ліў коніку на грывачку». У беларусаў існавала павер'е, што ўстрыманне ад ежы і пітва на ўласным вяселлі забяспечвала ў будучым сямейным жыцці замужнасць. Таму малады пры сустрэчы з бацькамі маладой выліваў за сябе паднесеную яму чарку гарэлкі: каб у яго сям'і ўсяго было даволі (аж цераз край лілося) [59, с. 23]. У в. Багрымавічы — калі хлопец ехаў па маладую, спявалі:

*Да рано ж, рано, як у нашым двары зазвінело.
Да рано ж, рано, не звінело — гаварыло.
Да рано ж, рано, маці сына паўчала,
Да рано ж, рано, у дарожку спраўляла.
Да рано ж, рано, мой сыночак (Дзімачка),
Да рано ж, рано, ой, як едзеш к цешчы на двор.
Да рано ж, рано, будзе цябе цешча ўстрачаць,
Да рано ж, рано, первым кубкам вітаць.
Да рано ж, рано, да ні пі кубка перваго,
Да рано ж, рано, і злівай на грыўку.
Да рано ж, рано, штоб у каня грыўка мокра була.
Да рано ж, рано, штоб табе доля добра була... [2, с. 361].*

Сімваліка мёду

Устойлівым сімвалам салодкага жыцця з'яўляецца мёд. Для індаеўрапейцаў мёд выступаў эталонам салодкасці, а самі паняцці «салодкі», «п'яны», «віно» маюць цесную сувязь з паняццем «мядовы» [1, с. 322]. Паўсюдна на Беларусі кормяць мёдам маладую (маладых) у хаце маладога: некалькі разоў падманваючы, і толькі за апошнім разам даюць паспрабаваць мёду, што

часцей за ўсё сімвалізуе няўстойлівасць пачуццёвага кампанента кахання. Па успамінах А. А. Аўрамец, якая выходзіла замуж у вёску Дарашэвічы: «У свёкра пасадзілі мяне за стол ужэ, паставілі міску мёду, намазуе дзяцька лусту мёду. На хлеб — мёд. Падышоў і цераз стол: „Вот я хачу сваю маладую ўгасціць“... А я, дурная, да толькі працягнула руку цераз стол, хацела мёд браць, а ён кажа: „Не... Рана!...». То я ўжэ і сяджу, гатова плакаць, а яны ўсе рагочуць» [3, с. 549].

Сімваліка (смажанай/варанай) курыцы

Магічнай абрадавай стравой на розных этапах вяселля з'яўляецца смажаная курыца (певень). Яна мае сувязь з рэпрадуктыўнай магіяй, якая была накіравана на забеспячэнне фертыльнасці маладой жанчыны. Інфарматар А. А. Аўрамец, 1913 г. нар., ураджэнка в. Снядзін, успамінае: «А ўжэ як ехала наша прыданне з Снядзіна! Да на пары коней, да з кветкамі, да з музыкантамі! Да як паймалі пеўня! Да закруцілі пеўня! Да ўзялі аглоблю. Да павесілі таго пеўня на тую аглоблю. Наклалі агню сярод двара. Хоць і лета! І баяліся агню. Да асмалілі таго пеўня, аскублі. Да ўзялі нейкага чыгуна, да зварылі таго пеўня» [3, с. 549].

Такім чынам, вяселле ў Петрыкаўскім раёне характарызуецца багатай сімвалікай, карані якой знаходзяцца ў глыбокай старажытнасці. Важна адзначыць, што сімвалы заўсёды маюць традыцыйную аснову, якая непадзельна ад вытокаў іх паступовага фарміравання як выяўлення ўстойлівасці народнага светапогляду і светаўспрымання. Пранікненне ў семантыку вясельных сімвалаў раскрывае некаторыя аспекты комплексу традыцыйных светапоглядных уяўленняў.

Бібліяграфія

1. Беларуская міфалогія: Энцыкл. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.]. — Мінск: Беларусь, 2004. — 592 с.
2. Валодзіна, Т. В. Семантыка рэчаў у духоўнай спадчыне беларусаў / Т. В. Валодзіна. — Мінск: Тэхналогія, 1999. — 167 с.
3. Вяселле: Абрад. — 2-е выд. — Мінск: Беларуская навука, 2004. — 683 с.
4. Вяселле на Гомельшчыне: Фальклорна-этнограф. зб. / Уклад. І. Ф. Штэйнера, В. С. Новак; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. — Мінск: ЛМФ «Нёман», 2003. — 472 с.
5. Вясельная традыцыя Гомельшчыны: фальклорна-этнографічны зборнік / Уклад. В. С. Новак; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. — Мінск: Права і эканоміка, 2011. — 485 с.
6. Довнар-Запольский, М. В. Исследования и статьи: Этнография и социология, обычное право, статистика, белорусская письменность / М. В. Довнар-Запольский. — Киев: Изд. А. П. Сапунова, 1909. — 486 с.
7. Изотава, В. В. Сімваліка беларускага традыцыйнага вяселля / В. В. Изотава. — Мінск.: Чатыры чвэрці, 2007. — 172 с.
8. Коваль, У. І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: Давед. па ўсходнеславянскай міфалогіі / У. І. Коваль. — Гомель: Беларус. агенцтва навук.-тэхніч. і дзелавой інфарм., 1995. — 180 с.

ЗАМОЎНАЯ ТРАДЫЦЫЯ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Для аднаго з самых архаічных жанраў вуснай народнай творчасці — замоў — характэрна не толькі прастата, лапідарнасць (сцісласць) пры выказванні нават самых складаных думак, сюжэтнасць, але і адлюстраванне светапоглядных, рэлігійных, маральна-этычных уяўленняў нашых старажытных продкаў. Яшчэ Е. Р. Раманаў выказаў думку адносна таго, што замова з'яўляецца надзвычай каштоўным матэрыялам «для гісторыі культурнага развіцця рускага чалавека» [1, с. VIII]. Сапраўды, варта толькі ўчытацца ў любы тэкст, і мы адкрыем для сябе паэтычны свет, які пры ўважлівым стаўленні да яго можа паведаміць нам пра нашага далёкага продка безліч цікавых рэчаў. Напрыклад, замова «Ад порчы», запісаная ад Вольгі Мікалаеўны Савікавай, 1925 г. н., якая нарадзілася ў в. Грабаў Петрыкаўскага раёна: «Выгоняю я, раб божы, із рабы божьей (імя) всякого нечыстага духа імем Господнім, Духам Святым, крестом животворящим, травой лютою, молитвами святых. Пасылаю адскага князя, выведзі із сей рабіцы (імя) своега нечыстаго духа і дай апяць старому хазяйну, прыбары апяць на свае прежнія рукі, пашлі яго в марску глыбіню, заключы яго на векі в марскую глыбіню трема ключамі жлезнымі, трема замкамі булатнымі, запячатай яго трэма печачымі саламанавымі, заключы яго трема закляццямі гасподнімі. А ты, нечысты дух, не стані её целесамі ў праўдзе. Слово маё крепко». У дадзеным выпадку мы маем справу з інтэрферэнцыяй, г. зн. налажэннем, зліццём розных культурных патокаў: у мове — натуральны білінгвізм, у рэлігіі — язычніцтва і хрысціянства, дзе раб божы (замаўляльнік) выганяе «нечыстага духа іменем Гасподнім, Духам Святым, крестом животворящим, травой лютой, малітвамі святых». Можна з упэўненасцю гаварыць, што прыведзеная замова, як і замова «О спасеніі» ўзнікла на даволі познім этапе — пасля прыняцця хрысціянства. Аднак дух язычніцтва жыве ў рэкамендацыях (чытаецца зранку, да ўсходу сонца, тройчы паўтараючы). У тэксце твора «святая божая цэркаў» знаходзіцца «ў чыстым полі» і ў гэтым святым для хрысціян месцы адбываецца язычніцкі рытуал замаўлення: «Сам раб божы (імя) загаваріваецца ад калдуноў, ад калдуньяў, ад ведуньяў». Да таго ж падрабязна распра-

цаваны матыў «Шлях замаўляльніка да сакральнага месца»: «Пайду, благаславіся, з хаты дзвярамі ў сені, з сеней ва двор, з двара ў варота пад краснае солнышка, пад чыстае поле. Зусім іншую карціну назіраем у замове «От порчы с ветра». Тут ўсё прасякнута язычніцкімі ўяўленнямі: і акцыянальная частка (усе дзеянні рэгламентуюцца язычніцка-ведыйскімі паняццямі), і рэальная частка (нагавораную ваду з калодзежа або з «трох прорубей», «тры разы акатываюць ёй балнога»), і вобразная сістэма (звяртаюцца да вадзяніка («цара рачнога»)).

У петрыкаўскай калекцыі запісаны замоўныя тэксты розных функцыянальна-тэматычных груп. Калі суадносіць колькасны паказчыкі, то ніякага адхілення, ніякай адметнасці ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі мы не назіраем: сярод запісаў пераважаюць лекавыя замовы, затым у той жа паслядоўнасці прыблізна размяркоўваюцца іншыя тэматычныя групы. З прадстаўленых замоўных тэкстаў 62,6 % лекавых (ад порчы — 9%; ад зубнога болю — 7,5%; ад спуту — 6%; ад болю ў горле, ад крывацёку — па 4,5%; ад удару — 3% і г.д.); 14 % гаспадарчых; 12,1 % сацыяльна-бытавых, па 6,5 % — ад нячыстай сілы і ахоўных; 4,7 % любоўных.

Вялікую каштоўнасць уяўляюць замовы, запісаныя ў в. Дарашэвічы ад Ганны Фёдараўны Кандыбінай, 1945 г. н., якія аб'ядноўваюцца ў комплекс з 17 лекавых і 5 гаспадарчых. Яны прамаўляюцца ў пэўныя дні тыдня, г. зн., што тут важную ролю адыгрывае тэмпаральны код, калі ў працэс лекавання актыўна ўключаецца і час, які лічыцца найбольш эфектыўным для лячэння той ці іншай хваробы. Так, у панядзелак «пасля заката» чытаецца замова «Ад рожы»; «у паўналунне» — «Каб не балелі рукі», «Каб не балелі ногі»; «на захадзе сонца» — «Ад гемароя»; у аўторак — «Каб муж не піў», «Як выратаваць чалавека ад пасмяротнай хваробы» («чытаць на ўшчэрбны месяц») і г.д. на ўсе дні тыдня апрача нядзелі («в безлунную ноч чытаць на чалавека, які спіць»). Аналагічна да пэўных дзён прымеркавана прамаўленне і гаспадарчых замоў. Так, у чацвер варта чытаць замову «Каб не зглумілі ваш агарод», а ў суботу рэкамендуецца замаўляць «Ад уроку жывёлы», «Супраць шкоднікаў

на агародзе», «Каб куры несліся», «Каб шмат было як». Цікава адзначыць, што любоўныя замовы, па сведчанні Ганны Фёдараўны, трэба чытаць пераважна ў суботу, але замову «На захаванне кахання» «гаварыць толькі ў аўторак, сераду і суботу — «баб'і дні».

Такім чынам, замоўны ўніверсум актуалізуе час як фактар, які больш актыўна спрыяе пазітыўнаму ўздзеянню замовы, ператвараючы яго (час) у актыўнага саўдзельніка магічнага працэсу. Менавіта таму інфарматар часта гаворыць: «чытаць тры дні пасля заката», «чытаць у паўналуноне», «чытаць на захадзе сонца», «чытаць на ўшчэрбны месяц».

Пры знаёмстве з замовамі Петрыкаўскага раёна мы сустрэлі цікавы варыянт замовы «Ад рожы». Інфарматар Ганна Фёдараўна Кандыбіна распавядае наступнае: «Чытаць там, дзе жыве хворы, месца, дзе рожа, накрыць чырвонай тканінаю». Сам тэкст гучыць так: «Шоў стралец, нёс ларэц, запнуўся і ўпаў, што ўраніў, усё падабраў. Збраў з рабы (імя) рожу, паклаў у ларэц, а ларэц — у рагожу. Амінь. Чытаць тры дні пасля заката». У многіх іншых запісах, напрыклад, Калінкавіцкіх, нам сустрэўся варыянт гэтай замовы, які неабходна «чытаць на бальнога тры дні падрад, па тры разы пасля заходу сонца» (запісана ад Лешнік Антаніны Фёдараўны, 1924 г. н., в. Прудок Калінкавіцкага раёна). Нас здзівіла не столькі амаль даслоўнае супадзенне тэкста і жыццёваверагоднай сітуацыі. Такія супадзенні сустракаюцца, напрыклад, у замовах «Ад зубнога болю». Здзівіла, як чуйна адраагаваў наш творца на гэтую змену, не парушыўшы рытмічнай арганізацыі тэкста і рыфмы. У адным тэксце ідзе ста рац, нясе ла рац, у другім — ідзе стралец, нясе ларэц.

Такую ж варыятыўнасць можна назіраць і ў замовах «Ад лішай», «Ад крывацёку» («... Шлі трі калекі через трі реки, секлі, рубалі, кровь замавлялі/замыкалі») і інш. Тут адрозненняў у тэксце і ў каментары да яго яшчэ меней. У петрыкаўскіх запісах каментарый інфарматара такі: «Чытаць у чацвер в безлунную ноч, чытаць на чалавека, які спіць: «Стрыгун-лішай, жыць не мешай. Пайдзі на лешага, на пса лахматага, на ката вусатага, на лес сухі, на аўраг пусты. Там табе раздолле, там табе прыволле, сайдзі з раба божага (імя) адныне і да веку. Амінь» (запісана ад Кандыбінай Ганны Фёдараўны, 1945 г. н., в. Дарашэвічы). Падобная з'ява сведчыць аб тым, што замовы ад хвароб, якія часта сустракаліся, былі значна распаўсюджаны, геаграфія іх бытавання — палескі рэгіён.

Адметным тэкстам у аналізуемай калекцыі можна лічыць замову «Ад болі ў галаве». У названым творы мы сустрэліся з алюзіяй, што знайшла адлюстраванне ў матыве «Спосабы пазбаўлення ад хваробы»: «... Адам перадаць боль Еве, Ева — змяе, змяя — яблыку, яблыка — сонейку, сонейка — мору, мора — ветрыку, вецер развее».

У пераважнай большасці замовы будуцца на параўнанні ці супастаўленні, што ўплывае і на характар пабудовы тэкста. Так, у замове «Каб муж не піў» даецца такое зусім нечаканае супастаўленне са станам нябожчыка: «Як не можа ён

(нябожчык — С.В.) піць-піраваці, як не можа ён з савана ўставаці, так хай раб (імя) не п'е віна зелена, брагу хмельну, піва пенна». Параўнанне ж часта афармляецца пры дапамозе складанага злучніка як-так і: «Як пясок у вадзе атражаецца, так бяльмо ў возеры атражаецца» («Ад бяльма ў глазу») або «як светлая нядзеля ёсць, была і будзе, так і здароўе... будзе» («Ад болі ў галаве»), «как святые мощи не болят, так і ў раба оні болец не будут» («Ад болі ў суставах»).

Аналізуючы механізм эмацыянальнага ўздзеяння замовы на чалавека, варта перш за ўсё адзначыць багатую метафоруку. Цэнтральным ядром паэтычнага вобраза замовы з'яўляецца ўвасабленне (персаніфікацыя), або адухаўленне (празапапея), калі ўсе з'явы прыроды адушаўляюцца і ствараецца адзінае цэлае — ачалавечаны свет. І гэта зусім натуральна, калі ўзгадаць, што ў той час, калі нарадзілася замова, чалавек не вылучаў сябе з акаляючай прыроды і ўсё ўспрымаў жывым, такім, як ён сам. «Людзі тут звычайна вераць толькі таму, што самі бачаць... іх выхаванне і неабходнасць пастаяннага пошуку сродкаў да жыцця паверглі іх у такі стан, калі ўсе іх развагі не выходзяць за межы таго, што адносіцца да іх цялеснага здароўя, удалага палявання і рыбнай лоўлі, да гандлю і вайны: і ўсе гэтыя рэчы з'яўляюцца для іх як бы асновамі, з якіх яны робяць усе свае вынікі не толькі аб сваім жыцці, сваіх занятках і ўчынках, але нават аб сваіх забавонах і боствах» [2, с. 11-12]. Таму так часта да хваробы звяртаюцца як да разумнай, мыслячай асобы, персаніфікуючы яе: «Залатнік-залатнічанька, добры панічка. Што ж ты расхадзіўся, чаго разварушыўся...», «Зара-заранічка, мая сястрычка, у цябе — сын, а ў мяне — дочка...», «Рэдзька балючая, рэдзька калючая... сгінь, прападзі, па рабе божай (імя) не хадзі...», «Стрыгун-лішай, жыць не мяшай. Падзі на лешага... Там табе раздолле, там табе прыволле...», «Асіна, асіна, вылечи маю руку (ці нагу) з гэтай гадзіны...», «Волос, волос, услышь мой голос...». Падобных прыкладаў можна прывесці безліч. Гэта не выпадкова, і тут да месца ўспомніць сцвярджанне Э. Б. Тайлара: «Анімізм утрымлівае ў сабе некалькі дактрын, якія непазбежна прыводзяць да адухаўлення (олицетворения), таму дзікуны і варвары без усялякага, напэўна, намагання адухаўляюць з'явы, якія мы пры гранічнай напружанасці нашай фантазіі здольны адухаўляць толькі з дапамогай свядомай метафары» [3, с. 57].

Звярнула на сябе ўвагу замова «Як выратаваць чалавека ад пасмяротнай хваробы». Адметнасць яе ў тым, што замаўляльнік просіць дапамогі ў «сілы цёмнай». Звычайна ж пры лячэнні хваробы, а гэта лічыцца справай дабрадзейнай, замаўляльнік звяртаецца да боскіх (Ісуса Хрыста, Багародзіцы, анёлаў, святых) ці да язычніцкіх памочнікаў («вада-вадзіца», «зара-заранічка», «воднае люстэрка, божая вада», «ночка цёмная, зорька ясная» і інш.), да пэўных дрэў («асінка, асінка, вылечи маю руку», «дуб, дуб, вазьмі свой дубаглот»). Найчасцей зварот адрасуецца непасрэдна хваробе («ліха-пуд, не будзь у рабы...», «скула, скула, выхадзі сюда», «стрыгун-лішай,

жыць не мяшай» і інш.). Нават калі просьба адрасавана дэманалагічнай істоце, якая паводле народных уяўленняў з'яўляецца пагрозлівай, небяспечнай, і тады лекар сябе адчувае чалавекам, які робіць добрую справу: «Цар речной (вадзянік — С.В.), дай вады ... на здароўе» («Ад порці с ветра»). У разглядаемай замове замаўляльнік зусім нечакана аб'яўляе сябе слугой сатаны: «Чорт-сатана, капыты, рага, мне, слузе сваёй, дапамогі, замест рабы(а) (імя) сабаку згубі, пахавай...» Магчыма, лекаванне ўяўляецца «справай грэшнай», бо адсылаецца «пасмяротная хвароба» на нічым невінаватую істоту — сабаку — з аднаго боскага тварэння пасылаецца на другое. Да таго ж сабака спрадвечу лічыўся абаронцам чалавека, ягоным верным сябрам. «Сабака ўяўляецца як увасабленне адданасці і вернасці» [4, с. 396]. Разам з тым адзначым, што гэты вобраз амбівалентны і мог трактавацца ў розныя часы і ў увасабленнем д'ябла, і памочнікам пастара: «у часы Сярэдневечча псы — увасабленне няверных, сабакі звязваліся з нячыстай сілай (у адпаведнасці з антычнай традыцыяй); чорны сабака выступаў сімвалам д'ябла... Аднак псы таксама і памочнікі пастараў, яны ахоўваюць і накіроўваюць статак, і ў гэтай якасці вобраз пса можа тлумачыцца як алегорыя свясчэнніка» [4, с. 396]. У міфалагічным уяўленні старажытнага чалавека сабака надзяляўся незвычайнымі здольнасцямі «прадказваць лёс і адганяць нячыстую сілу» (У. Коваль), і ў гэтым плане можна супрацьстаяць «сіле акаяннай». Ганна Фёдараўна падрабязна перадала і акцыянальную частку замоўнага рытуала: «Калі чалавек пасмяротна хворы, яго хваробу зводзяць на сабаку, мужыка — на кабеля, жанчыны — на суку. Узьць шорстку сабакі, спаліць яе, замову чытаць на пепел, пепел закапаць пад асінаю...». Гэтае дзеянне адрозніваецца ад ахвярапрынашэння падчас рытуала абворвання вёскі, якое апісвае У. Коваль: «У абрадзе рытуальнага абворвання вёскі, якое адбывалася ў час эпідэміі, сабака ... мог выконваць ролю ахвяры; яго жывым кідалі ў яму, куды кідалі таксама здохшую у час эпідэміі жывёлу; потым у гэтую яму ставілі драўляны слуп, з якога шляхам трэння аб яго саннага полаза здабывалі «жывы агонь». Праз дым вогнішча, запаленага ад гэтага агню, праводзілі ўсіх жывёл і праходзілі самі — дзеля ачышчэння і зберажэння аж згубнага ўздзеяння смерці» [5, с. 139]. І ў гэтым замове замаўляльнік дзейнічае адпаведна: выракае сабаку на марудную пакутлівую смерць, насылаючы на яго «таску, сухоту, сэрца ламоту, смерці хваробу». Таму лекар-замаўляльнік і ацэньвае свае дзеянні як грэшныя, а сябе атаясамлівае са слугой дэманалагічнай сілы.

Вялікая ўвага надавалася не толькі вербальнаму, але і акцыянальна-рэальнаму кампанентам замоўнага комплексу. Так, каб вылучыць ад спуду, інфарматар паведамляў цэлы сцэнарый рытуальнага дзеяння, які папярэднічае самому замаўленню: «У вёсцы заўсёды ёсць печ, а ў дымаходзе «вьюшка с отверсціем». У любы дзень на закаце сонца набраць вады і тройчы праліць праз гэта «отверсціе», даваць піць бальному па некалькі глыткоў тры разы ў дзень. Таксама можна

знайсці дошчачку любога дрэва (акрамя асіны) з выбітым «отверсціем» ад сучка. Праз гэтую дзірку тройчы праліць ваду і даць піць бальному». Тое ж самае і ў «Замове маці на п'яніцу сына»: «Трэба правесці ваду праз тры вёскі ў адчыненай пасудзіне. Нешта застанецца, нешта згубіцца. На тую ваду, што застанецца, нагаварыць, не ўваходзячы ў сваю хату, і ўвечары таго ж дня папаіце гэтую вадою сына. Піць ён перастане. Калі хто потым будзе пытацца, як ён перастаў піць — не кажыце, сыну таксама нічога не кажыце...». Падобная інфармацыя з'яўляецца надзвычайнай таму, што дае магчымаць пазнаёміцца поўнасьцю з акцыянальна-вербальна-рэальным комплексам, г. зн. убачыць поўнае рытуальна-магічнае дзейства. На жаль, такіх падрабязных каментарыяў нашы інфарматары перадаваць па розных прычынах не жадаюць, абмяжоўваючыся ў лепшым выпадку сціслымі паведамленнямі тыпу: «недаедзеную пішчу отдаць пціцам», «нагаворваць як калыханку», «загаваріваць в сторону леса», а ў большасці выпадкаў паведамляюць толькі колькасць разоў для паўтарэння.

Такім чынам мы бачым, як код дзеяння падмацоўваецца прадметна-атрыбутыўным кодам, а ён у сваю чаргу арганічна дапаўняе вербальны код, зліваючыся ў сінкрэтычны вербальна-акцыянальна-рэальны комплекс.

ЛІТАРАТУРА

1. Романов, Е. Р. Белорусский сборник. Вып. 5. Заговоры, апокрифы и духовные стихи. — Витебск, 1891.
2. Леви-Брюль, Люсьен. Первобытный менталитет / Л. Леви-Брюль; перевод с французского Е. Кальшикова. — СПб.: «Европейский Дом», 2002. — 400 с.
3. Тайлор, Э. Б. Миф и обряд в первобытной культуре / Э. Б. Тайлор. — Смоленск, 2000.
4. Словарь символов и знаков / авт.-сост. Н. Н. Рогалевиц. — Мн.: Харвест, 2004. — 512 с.
5. Коваль, У. І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: Даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі / У. І. Коваль. — Гомель: Беларускае Агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1995. — 180 с.

ЗАМОВЫ

Ад спуду

Госпаду Богу памалюся, Святой Дзеве пакланюся. Першым разам, лепшым часом збаў раба (імя) Божага ад спугу. Як вада сцякае ў моры, як пціца ляціць у небе, як вецер нясе лісце, так і з душы і цела згані спуг з раба Божага (імя) свайго. Ды зашчыці ад бедаў. Амінь.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

* * *

✧ Зоры-зарніцы, гасподнія памашніцы, памагалі Богу, памажыце і мне. Раннія зоркі, вячэрнія, і Божы дзянёчак, святая нядзелька, прыступіце, памажыце рабу Божаю (імя) ад іспугу. Сядзіць салавейка на стаўбе, уе гняздзечка сабе. Як салавейку на стаўбе не сядзец, гняздзечка не віць,

дзетак не вадзіць, так табе, перапалох, у (імя) не бываць ні жаночкага, ні хлапоцкага, ні мужчынскага, ні дзявоцкага, ні таварыцкага, ні кацінага, ні курынага, ні цыганскага, ні сабацкага. І ссылаю вас, перапалохі, на мха, на балата, на ніцця лозы, на быстрыя воды. Там вам стайкі пазасціланыя, кубачкі паналіваныя. Там вам піць і ўядаць, у раба Божага (імя) перапалоху не бываць.

Ад спуду, каб спалі дзеці

Для хлопчыкаў (чытаць 9 р.):

— А ты, пуд, не гудзі, уночы Сашу не будзі. Ляці на сіняе мора, на крутые берега, і гдзе тавар не ходзіць, буйны голас не даносіць.

* * *

По сінему морю Божа Маці ходзіць, свайго сыночка за ручкі водзіць, на ручкі рукавіцы надзявая. А рукавіцы з ручок упалі, а Сашы перепалохі прапалі.

* * *

Для дзяўчынак (чытаць 9 р.):

— На сінем моры сруб стаіць, а ў той хаце цэрква стаіць, а ў той цэркаўцы тры сястрыцы сядзіць. Оны не ўмеюць ні шыць, ні ткаць, ні ўмываць, толькі ўмеюць дзевачкам спуг обороць.

Ад галаўной болі

Золотуха срэбраная, выйдзі з маёй галавы, з румянага цельца, жоўтае касці, з пальчыкаў, з залатых сустакікаў. У ночы не хадзі, косці мае не ломі, Госпадзі, памажы. Амінь.

Ад зубной болі

Пытае маладзік у старога:

— Гдзе ты быў?

— На том свеце.

— Што ты бачыў?

— У мёртвых зубы.

— Якія ў мёртвага зубы?

— Как сталь.

Еслі ў Сярожкі зубы больные, чтоб зубы ў Сярожкі пересталі.

Запісана ў в. Халоднікі Калінкавіцкага р-на ад Бычкоўскай Любові Апанасаўны, 1933 г. н. (раней пражывала ў в. Шастовічы Петрыкаўскага р-на), студэнткай Бычкоўскай С. (2007)

Ад пажару

✧ Гопадзі, Святая Багародзіца Маці, трэба пажар гавараці. Дыму, дыму, не раскладайся па зямлі, а падымайся стаўбом у неба.

Ад нячыстай сілы

Анемезь (анёл) струж (страж), стой каля мяне, дзень і ноч будзь у помачы.

Як малако прападзе ў каровы.

Ад уроку жывёлы

Уганяю на поле кароўку, хай шаўкову травічку з'ядае. Ідзі ў поле пасіся і ваўка не баіся. Там табе крыніца, там табе вадзіца, там цябе ўстрэне Святы Самуіл. Там табе жоўта масла, белы сыр. Зачым ворагам губы і зубы, каб не прысталі ўрокі.

Ад крывацёку

Ляцелі сакарэкі цераз тры рэкі, сталі цэркву будаваць. Цэрква стала — у (імя) кроў перастала (9 разоў).

Ад звіху і ўдару

Свята Прачыста Божа Маці, прыступі к нашай хаце (імя) удар гавараці. Ад жоўтай касці, чырвонай крыві, румянага цела, сіняе жылы, па касцях не хадзі, касцей не ламі, а ламі ты дуба да зелена. Да паможа ад Госпада Бога і ад мяне.

Ад рожы

Свята Божа Маці, прыступі к нашай хаце (імя) рожу гавараці. Ад жоўтай касці, чырвонай крывы, румянага цела, каб не свербела, не бале-ла, не ад'яперывалася (адкідалася). Сінія цвятчкі, зялёныя цвятчкі, я вас угавараю (9 разоў).

Ад урокаў

Свята Божа Маці, прыступі к нашай хаце (імя) урокі гавараці. Ляцелі сарокі, ухапілі ўрокі. Сэрца не мары, касцей не ламі, крыві не сушы. Ляціце на балата, на чарата, там гуляйце, спачывайце, майго цела не чапайце (9 разоў).

* * *

О, Госпадзі Божа, багаславі, Госпадзі Божа, памажы. Госпаду Богу памалюся і Прачыстай Маці прыкланюся. Прачыстая Маць прыступая і ад прытчы помачы давая. Ты ж, царыца-вадзіца, прэкрасная дзявіца, Божая памошніца, вадзіца-вастошніца, усяму свету помошніца. Выцякла ты з сіняга мора, узнімалася са мхоў, з балотаў, з-пад крутых берагоў, размывала ты жоўтыя пяскі, абмывала сыроя карэння, белае камення, чорнае крэмення. Абмый раба Божага прытча і шпадча, музыская і жэньская, хлапечная і дзявоччая, і паньскае, і цыганьскае, і жыдоўскае, і ветраное, і нутраное, і намоўнае, і нагаворнае, і пагаднае, і ад усякіх ад выпляткоў і чарадзейнікаў. І я выгаварую, вымаўляю ў раба Божага із буйныя галавы, із ясных вачэй, із чорных бравей, із рацівага сэрца, із сіняга жывата, із кашчэй, із машчэй, із жыл, із пажыл, із валасу, із голасу. І выгаварую — вымаўляю, на рэкі на сутокі ссылаю. На рэках, на сутоках ляжыць белы камень; на тым белым камяні стаяць сталы чэсавыя, на тых сталах скацерці бялыя, паналіваны кубкі вінныя, там стаяць карваці чэсавыя, на тых карвацях падушкі пухавыя. Там табе, прытча, гуляць, жоўтыя пяскі вымуваць, за сталом сядзець, вінныя чары сапіваць і на чэсавых карвацях у пуховых падушках аддыхаць, а ў раба Божага ня бываць.

Ад уроку жывёлы

Кароўка мая, я к табе іду і з хлебам, і з шчасцем, і з доляю. Я цябе засперагаю ад ліхіх ведзьмаў, ад сільных вятроў, ад дробных дажджэй, я цябе ссылаю на буйныя вятры, на ніцця лозы.

Ад урокаў карове

Першым разам, лепшым часам, дай, Госпадзі, на палучанне маёй кароўцы малака на прыбаўку, каровачцы на здароўе, другім сціхам, гасподнім слыхам. Амінь.

Ад урокаў дзіцяці

У нядзелю раненька светла сонечко заходзіць, светла Божа Маці па садочку ходзіць, белаго сыночка носіць. Страчае Ісус Хрыстос Божу Маць і пытае:

— Чаго, мамка, плачэш?

— Плачу, рыдаю, белаго сыночка спавіваю. Ён ражоны, хрышчоны, горачка і ўрокаў ня знае. Амінь.

* * *

Урокі, вы, урокі, калі ж вы надуманы, калі ж вы нягаданны, ці ж вы жанокіе, ці ж вы парабокіе, ці ж вы бабскіе, ці ж вы дзецкіе? То ж ідзіця вы на шыпшыну, на горку асіну. Там вам прабываць, рабе Божай (імя) урокаў не буваць, касці не ламаць, пад грудзі не падпіраць, крыві не высасаць і галавы не разбоваць. Амінь.

Ад начніц

Было ў мяне тры дзявіцы-сястрыцы. Ішлі гавараці начніцы на ўсокія горы, на жоўтыя пяска. Мы бралі, прыпявалі, сон на (імя) насылалі, каб спала, прыбывала і не ўспамінала (9 разоў).

Ад залатніка

Залатнічку, залатнічку, ты Божа чалавечку, стань на мясцечку на залатом крэслічку, дзе папка нарадзіў, мамка нарадзіла. Там табе столікі падасцелены, з дубовым калочкам, шаўковым шнурочкам, там табе піценне і ядзенне. У бокі не ўпірай, на спіну не ўпадай, дзе татка наградзіў, дзе мамка нарадзіла.

Ад хваробы вачэй

Было ў бацька тры сыны: адзін коні пасе, другі заганяе, а трэці луно зганяе.

Ад ляку, спуду

Свята Прачыста Божа Маці, прыступілі к нашай хаце (імя) спуд гавараці. Мужчынскі, хлопча, дзявочы, дзіцёны, каціны, свінячы, сабачы, гусіны, курыны, вядомы і невядомы (9 разоў).

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т. (2002 г)

Для пчол, каб вяліся

✧ Стой, рой малады! Не іграй, да сырой зямлі прыпадай. Вось вам, пчолкі, святліца — новая, цясовая, адмысловая. Жыць вам тут і быць сто лет і зім і дзвесці дзяцей павадзіць. І ты, матка, ліпа Валляна, ліпа красная дзявіца, і ты, труцень Іван, параней уставайце, сваіх дзетак пабуджайце і пасылайце ў цёмныя лясы, у шчырыя бары. Майце шум баравы, майце роў прудаваы, мядзведжую лапу, воўчы рост. Саграбайце, змятайцеся. Да чужых пчол не лятайце і чужых да сябе не пускайце. Як маці-зямлі свайго месца пільнуецца.

Ад маланкі

Сцеражы, Божа, тучу гразавую, зберажы, Божа, ніву трудавую, дай, Божа, у добры час.

Ад змяі

Гадзя, гадзя, гадзя! Унімі свой ядзе, а не ўнімеш свайго яду — буду гадзю заклінаць ясным сонцам, дробнымі звяздамі і ўсім мірам праваслаўным. Міхаілам Архістрацігам, Чудным Іярэмаю, утрэннюю і вьчэрнюю зарою.

Як скаціну на пашу выганяць

Варота як адчыняюць, як тавар на пашу выганяюць, злomu зверу рот замком зачыняюць, каб ён вушамі не цягнуў, і вачамі не глянуў, і рота не разьўляў, год да маеі худобкі не прыступаў, дзень пад сонейкам, ноч пад месяцам, пад яснымі зарамі, пад гасподнімі славамі...

Ад удару

Удару-гаспадару, не ўпамінайся ты ні ў красу, ні ў цвятку, ні схода, ні пад поўня. Сам Госпадзі, прыступі і памажы, здароўечка пастанаві.

На дубовым пянёчку стаіць ліпка. Той ліпцы карэньчыкаў не пускаці, лісцейку не зелянеці, а ў этага чалавека касталомцы не буваці, па касцях не хадзіці, касцей не ламіці, не крышыці, не калоці, не балеці, не гарэці і не ўпамінацца.

Ад хваробы вачэй

Госпадзі Божа, памажы да прыступі ў раба Божага (імя) бяльмо шаптаці. У нядзельку раненька сонейка не ўсходзіць, сам Госпадзь Бог па небу ходзіць, за сабою тры кролікі водзіць: на сінем паяджае, белым паганяе, красным да харошым да з вачэй бяльмо зганяе. Амінь. Другім разочкам, лепшым часочкам, скарэйшым, памачнейшым... (чытаюць тры разы).

Ад зубнога болу

Маладзік малады, у цябе рог залаты, на моры купаўся, мне паказаўся. Табе цёмныя ночы — мне светлыя ночы. Табе на высату — мне на красату. Табе на ўбытак, а мне — на прыбытак. Пытаўся стары ў маладога, ці баляць зубы ў мятвага. Не баляць у смерці і ў мяне да смерці.

Ад начніц

У цёмным лесе стаіць хатка, а ў той хатцы — ваўчыца. Тая ваўчыца па лесе бяжыць і крычыць. А Івану спаць і гуляць, і целу прыбуваць.

Ад залатніка

Залатнік-залатнічку, стань ты на сваём мясцечку, на залатом крэслечку. Кляновым лісцікам заспяліся, макавым зернейкам закаціся, на сваём мясцечку астанавіся. Гаварыць — не яраваць, сырую зямельку таптаць. Як той бабе Кацярыне з таго свету не ўставаць, з жонамі не жанаваць, мёду, віна не ўпіваць, так залатніку не бываці, касцей не ламаці, крыві не турбаваці.

На сон

Ішоў Святы Юрай з Міколай, страчае зарніцу:

— Куды ты ідзеш?

— Іду ў чыстае поле Госпада Бога шукаць. Госпада Бога не знайшла, ды Ларысе сон прынясла.

Прысушка любоўная

У поўнач трэба было пайсці на скрыжаванне дарог і знайсці там лучынку, прынесці яе з сабою ў хату, запаліць і трымаць перад печкай, каб дым з яе ішоў у трубу. Зваць па імені каханага пакуль гарыць лучынка, гледзячы на полымя. На другі дзень ён павінны прыйсці да дзяўчыны. Каб былі добрыя вынікі, трэба пасля таго, як згарыць лучына, прачытаць наступныя словы:

— Стану я, раба Божья (імя) благаслявлясь, войду перекрестясь из избы в двери, из избы в ворота, выйду в чисто поле, в подвосточную сторону, в подвосточной стороне стоит изба, среди избы лежит доска, под доской тоска. Плачет тоска, рыдает тоска, белого света дожидается. Белый свет красного солнышка дожидается, радуется и веселится. Так меня, рабу Божью (імя), дожидался, радовался и веселился, не мог бы без меня ни жить, ни быть, ни есть, ни пить, ни на утренней заре, ни на вечерней, как рыба без воды, как младенец без матери, без материна молока, без материна чрева не может жить, так бы раб (імя) без рабы (імя) не мог бы ни жить, ни быть, ни пить, ни есть, ни на утренней заре, ни на вечерней, ни в обыден, ни в поддень, ни при частых звездах, ни при буйных ветрах, ни в день при солнце, ни в ночь при месяце. Впивайся, тоска, вьедайся, тоска, в грудь, в сердце, во весь живот разом, разрастись и разродись по всем жилам, по всем костям сухотой и ломотой по рабе (імя).

Як хлопец ідзе ў армію

Сонцам асвятчуся, а месяцам абгаражуся, а залатымі ключамі замкнуся, зорамі асыплюся, нікога не баюся, а Гасподзь мяне ўстрэціць у вялікай дарозе.

На поспех у судзе

Еду на мядзведзю, гадам паганяю, еду па дарозе шырокай, губы, зубы забіваю, суддзям тусліну ў вочы накідаю, штоб плахую рэч не гаварылі. Стаіць царква з залатымі дзвярамі, сядзіць Маць Прачыстая з дванаццаці замкамі, замыкае суддзям губы і зубы, штоб плахую рэч не гаварылі.

Ад благога чалавека

Згубы не нахадзі, і да мяне не прыхадзі, і не навядайся, і з горам не знайся.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

Замова ад іспуга

✧ Ішла (імя каго лечыш) дарожкаю, дарожкаю шырокаю, на тае дарожкі дуб стаіць высокі, на ім лісце шырока, карэнне глыбока. Ля таго дуба крыніца, ля тае крыніцы дзівіца, тая дзівіца ваду брала да паіла, да паіла, да паіла, каб яна ніколі не хварэла, не хварэла, не хварэла. Выйдзі пуг дзявоцкі, пуг хлапецкі, пуг мужчынскі, пуг жанскі, пуг таварычы, пуг конскі, пуг свінячы, пуг

сабачы, пуг каціны, пуг курыны, пуг гусіны, вераб'іны, заечы, мядзвежы, казіны, лісіны, выйдзі з касцей, з масцей. Тут табе не бываць (імя каго лечыш), крыві не цераць. Каб ты ішоў, як па ветрычку пайшоў, каб табе ні ўрокі, ні падзіўкі, ні намаўка, каб Бог паслаў здароўечка.

Замова ад жывата

Залатнічок, залатнічок, па жывату не хадзі, жывата не будзі, у спіну не ўдарай, у ладно не ўбівай, пад грудзі не падбівай, стань на сваё месечка, на залатом крэслечку.

Замова ад скулы

Скула-скуланица, па касцях не хадзі, касцей не ламі, выйдзі з касцей з масцей, выйдзі з касцей, з масцей, тут табе не бываць, касцей не ламаць, ідзі на сухія ляса, на бягучыя воды, там цябе ждалі, там табе кубачкі налівалі, там цябе частаваць будуць.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Дубінай Лідзіі Андрэеўны, 1935 г. н.,
студэнткай Сенька С.

Замова ад пузу (жывот пучыт)

✧ Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай пакланюся. Прачыста Божа Маці, прыступі пуз угавараць. На вялікам балоце, на старам мосце бяжыць воўк, ільняныя ногі, канапляная галава. Ля Давыдава двара стаяць дзеўкі табунамі. На сялянскай гарэ кавалікі куюць да ў мяшкі дуоць. Горэ не гарыць, а боле не баліць у раба Божага...

Замова ад ятразі (косці ломіць)

Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай пакланюся. Прачыста Божа Маці, прыступі ятразь угавараці. Як лісіцамі не раці, пешком на калені не сесці, так табе, ятразь, не адрывацца на белых касцях, на сініх жылах.

Замова ад начніцы

Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай пакланюся. Прачыста Божа Маці, прыступі начніцы ўгавараці. Начніцы-сястрыцы, наце вам шчотку, грабенку — чашыцеся, грабіцеся, ад раба Божага (імя) адчапіцеся.

Замова ад крыксы

Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай пакланюся. Прачыста Божа Маці, прыступі крыксу ўгавараці. Прачыста Божа Маці, у цябе — сыноч, у мяне — дачка. У знясеце і змурым за 39 земель. Там будуць мамкі, нянькі, пяленкі, бо я, бедна маці, не магу спавіваці. Няхай спіць.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Кудравец Ганны Іванаўны, 1922 г. н.,
студэнткамі Скачковай Т., Кароўкінай А.

Замова на сон

✧ У нядзелю рано хадзіла Божа Маці па расе, свайго сына вадзіла. Прывяла к сіяму мору, на сінім моры — камень, на камені — цэркоў. Там сам Гасподзь сядзіць і кніжачку дзержыць. Пры-

ходзіць Божа Маці яго путаці: — Сыноч, ці ты спіш, ці ты так сядзіш? — Я не сплю, я так сяджу. Сніўся мне сон, не такі дзіўны, як праціўны: хоча мяне на Дунай узяць, на крэст ручкі разаяці. Пятра, Паўле, ідзі загадай старому і маладому, і заведомшчаму, хто еты сон знацьме, не забувацьме. Перад ім Бог стаяцьме, кніжачку чытацьме, кроў разлівацьме.

Молитва на сон грядущий

Во имя Отца и Сына и Святого Духа, аминь. Господи Иисусе Христос, Сыне Божий. Молитва рада Прочистая Твоя Матере. Преподобных и Богоносных Оцев наших и всех Святых, помилуй нас. Аминь.

Малітва на сон

Спаць лажуся, крастом крашчуся. Ангел-храніцель, мой святы пакравіцель, храні маю душу із вечера да поўначы, а з поўначы да свету, Ісус Хрыстос да самага веку. Амінь.

Замова «звоч» (ад урокаў)

Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай пакланюся. Святая Прачыстая Божая Маці, прыступі ўрокі ўгавараці. Урокі хлапечыя, урокі мужчынскія, урокі жаночыя. А ты, прыстрэчэ, добры чалавечэ, а ты, кароўка-неўбача, рожкамі абкаліся, хвастком атлакніся, ідзі на поле травіцу з'ядаці, вадзіцу співаці, а табе, донька мая, прыбуваці з белага малачка, з чырвонае крыві, з жоўтаго мозгу і сініх жыл. Амінь.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.,
студэнткамі Мяжэнька В., Машаковай А.

***

✧ *Замовы — гэта слава ідала, гэта страшныя слава. Усё гэта не па-божаму! Мы самі рабілі, калі былі маладымі. Уганялі першы раз карову са двара, і замукнулі замка, і палажылі пад ігнуой у сарай, а потым выгналі на пашу (так нам казалі зрабіць старэйшыя людзі). І як замукнулі кароўку, так яна і пагінула ад нашае рукі, а лепі не стала.*

***

Баялі «зносу» гзяцей. Гэта калі рабёнак быў маленькі і сільна крычаў, а ў суседскім дварэ тожа быў рабёнак такога ўзросту, але спакойны, трэба было паміж павес вырваць мху і падкурыць каля люлькі малага, тады ўжо той будзе крычаць, а тваё будзе спакойнае.

***

Каб з дзеткамі і з усімі роднымі было ўсё добра, трэба так гаварыць 9 разоў:

— Што думаюць мамкі — няхай мамкам, а што думаюць дзеткі — дзеткам.

***

Ад шалёнай сабакі гаварылі так:

— Сабака-гарлач, на табе калач, ты мяне не бач.

Гэта трэба сказаць 9 разоў, і сабакі дажэ не брэшуць.

***

Замова ад пуга:

Шоў дзядок цераз шасток, нёс пілу і тапарок, тапарок упаў у ... пуд прапаў.

9 разоў.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічана Міхаіла Фёдаравіча, 1928 г. н.,
Бічан Вольгі Фёдараўны, 1929 г. н.,
студэнткай Мяжэнька А. (2003 г.)

Еслі далі імя в чesць мёртвого человека

✧ Трэба перекресціць человека занавя. Потым, даждавшысь палналунія, абмыць человека нагаворанай вадой, выцерці льняным палощенцэм без рысунка і эта палощенцэ аднесці на кладбішчэ около двух часоў дня. Павесіў на сук его, наговаріваць наступнае:

— Ва імя Отца і Сына і Святого Духа, аминь. Ныне і прісна, ва веці векоў. Маці-сыра зямля, ты поіш і корміш праз свае чрэво земное корні всех дзереваў, даёш і аднімаеш, ражаеш і васытываеш мертвэ і живэ. Забері через корні тэ, што я с рабы (імя) взяла, а через сук табе аддала. Жывому — живэ. Ключ, замок, язык. Амінь, амінь, амінь.

Ад бесаў

Загавар чытаецца в палналуніе прі свече гаршчэй:

— Плакун, плакун, плакаў ты доўга і многа, а выплакаў мала. Не каціцесь, твоі слёзы, па чістым полі, не разнасісь, твой вой, па сінему морю, будзь ты страшан бесамі і полубесамі, старымі ведзьмамі кіевскімі. А не дадут пакаріцца, утопі іх в слезах, да ўбегут ані от твоего пазорішча. Замкні ты іх в ямы преісподнія. Будзь, мае слова, прі табе крепко і твердо, век веком. Амінь.

Штоб сударагай ногу не свело в вадзе

Наговоріць на булаўку і засцегнуць на купальніку:

— Сплесні з гуся, з карася, са всех водных і падводных, з мелкіх і бальшых, з падводнай травы, камнёў, песку. Так бы всё ладно і надзёжно. Як заплыл, так і выплыл. Як в воду зашол, так і вышел. Амінь, амінь, амінь.

Ад порчі с ветра

Берут воду із колодца ілі трех прорубей і окутывають ей больного трі раза. Прі черпаніі воды пріговарівають:

— Царь речны, дай вады наболтаной, на леготу, на здоровье рабу Божаму (імя).

Когда несут воду больному, по пущі не здоровающца ні с кем і ні с кем не говорят.

О спасеніі

Чітаецца ўтром, до восхода сонца, тріжды подряд:

— Пайду, благаславясь, з хаты дзверамі ў сені, з сеней ва двор, з двара ў варота, пад краснае солнышка, пад чістае поле. В чістом полі стаіць святая Божа цэркаў. Самі царскія дзверы растварающца, сам раб Божы (імя) заговаріваецца ад калдуноў, ад калдуньяў, ад ведуньяў, хто на (імя) ліхое думае, той счїтай в лесу лесок, в мо-

ре — песок, а на небі — звызды і во векі векоў.
Амінь.

Для здароўя

Гаварыць на млад месяц таковы словы:

— Баццюшка млад месяц, дорогой дружочек, залаты рожочек, дай табе, Господзь, залатыя рогі, мне — добраго здаровья.

Ад порчі

Проговарываюць у полноч, повернуўшысь ліцом к раскрытому окну:

— Выгоняю я, раб Божы, із рабы Божьей (імя) всякого нечистага духа імем господнім, Духам Святым, Крестом Жывотворяшчым, травой лютою, молітвамі святых. Пасылаю адскага князя, выведзі із сей рабіцы (імя) своего нечистого духа і дай апяць старому хазяйну, прібярэ апяць на сваі пражніе рукі, пашлі яго в марску глыбину, заключы яго на векі в марской глыбине тремя ключами жлезными, тремя замками булатными, запечатай его тремя печатями саламонавыми, заключы его тремя закляціямі господнімі. А ты, нечисты дух, не стані её целесамі в праўдзе. Слово моё крепко.

Запісана ў г. Рэчыца

ад Савікавай Вольгі Мікалаеўны, 1925 г. н.
(нарадзілася ў в. Грабаў Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Баран А. * * *

✧ Першым разком, лепшым часком, Прачыстая Божая Маці, прыдзі к маёй хаці, к Насці-дзіцяці пуд, ярасці, удар гаворыці. У полі-раздолі 3 грушы, 3 колючкі, 3 кроваткі. Господзі Божа, поможы.

Другім разком, трэцім разком.

9 раз пераказаць.

Запісана ў в. Вышалаў

ад Марцынкевіч Анастасіі Мікалаеўны, 1929 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

Ад звіху

✧ Прачыста Божа Маці, Божа памачніца, Божа сястрыца, зямля — Таццяна, вада — Ульяна. Я не прышла вады браць, а прышла помочы просіці. Прыдзіце, прыступіце, там звях гаворачы, каб не болело і вернулось, а стала ножка на месца (і працягаваш ногу тую).

Ад зубнога болю

Молодзік-молодзічок, Пярун-золоцічок, по небу ходзіш, ты ўсякіх людзей бачыш: і мёртвых, і жывых. Баляць у ніх зубы, ці не, хай дасць Бог, штоб у (імя) зубы не балелі.

Запісана ў в. Вышалаў

ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г.,
Канапацкай Ю., Ходзька Н. (2007 г.)

Каб не зурочылі

✧ Першым разком, лепшым часком, ты мая (імя), падперажыся, прыстрыкаў, намоўкаў не бойся. Як на сінім моры ляжыць белы ка-

мень, на сінім моры ніхто беллага каменя не сарве і ніхто маю (імя) не прыстрыкне і не ўракне.

Паўтараць 3 разы.

Ад іспуга

Бег ваўчок праз жалезны масток, масток праваліўся — пуд праваліўся.

Паўтараць 3 разы.

Ад зубнога болю

Маладзік маладой, у цябе рог залатой, ты на моры бываў, усё відаў, каб не балелі зубы ў (імя).

Каб карова малако давала

Першым разком, лепшым часком, прашу я Госпада Бога і Прачысту Мацер, і Святога Георгія Пабеданосца, Святога Міхаіла Чудатворца. Штоб ты, мая кароўка (імя), па межах хадзіла, шаўкову траўку і расу сабе ела, малачко сабе збірала. Як прыбывае месяц на зары, так няхай прыбывае ў кароўкі маёй малачко. Штоб так прыбывала і з рог, і з чорнарабае саскі, і з белая касці.

Ад іспуга

Першым разком, лепшым часком, прашу я Госпада Бога і Прачысту Мацер. Удару, удару, гаспадару. Я цябе выгавораю, ідзі ты полем-недалою. Не будзь ты перада мною.

Паўтараць 3 разы.

На кроў

Святые ангелы, бярыце іглы залацістыя, зацягвайце ніткі шаўкавістыя, зацягвайце рану рабу Божаю (імя). Як воран не крыкне, то крыві не капнуць. Амінь.

Еслі баліць галава

Нужна сесць на табурэтку, закрыць вочы, рукі палажыць на калені ладонямі ўверх, расслабіць на 1-2 минуты. Зацем ціхім шопатам, как можна медленнее, сказаць:

— Туман навеялся, патом рассеялся, аблака даждзем-снегам прайшлі, на зямлю ўшлі. Ухадзі-ка і ты, боль, із меня, чэраз запад на восток, чэраз калінаў масток.

Гаварыць 2-3 минуты.

* * *

На Іванаў дзень (Купала) пайці ў поле і выбраць самы высокі колас, і сарваць яго, і гаварыць:

— Как стоит колос выше других, так и я раба (імя) буду выше других.

Зашыць у адденне і насіць пры сабе.

Запісана ў в. Кабачок

ад Серады Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

На кроў

✧ Ішоў Рыгор між гор, сустрэў Божую Маці. — Куды ты ідзеш, Рыгор? — Іду к (імя) кроў замаўляць. — Замаўляй, Рыгор (9 раз), штоб не капала не раз.

Ад пажару

Цар Чарадзеі, агнём не ўладзей, жаркіх іскраў не раскідай, пустого дыму не пускай. Цур — амін, стоўбом дым.

На ўраджай

Жыто часць, сеяць час. Не сам з собою, Господ Бог со мною.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

Каб дзіцё было здаровым

Каб дзіця не балела, перад тым як карміць груддзю, памаж губы сваёй кроўю. Тады ўжо можаш выцерці і карміць. І ён не будзе балець.

Каб дзіцё добра спала

Калі прывязеш малага дадому, трэба пакласці яго каля печы. Хай паляжыць мінуту, тады спакойна можаш яго ў краватку несці. То ён тады будзе спакойна спаць.

Запісана ў в. Галубіца
ад Суліменкі Юрыя Уладзіміравіча, 1966 г. н.,
студэнткамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

* * *

✧ *Еслі кагда куда-нібудзь сабіраешся в дарогу, тагда нада перед ней сказаць:*

— Еду я ў дарогу, Прачіста Божа Мацер впе-редзі, а злая сіла астаёцца пазадзі. Амін.

* * *

А еслі хоціш, штоб Бог памог, тагда нада памаліцца так:

— Госпаду Богу памалюся, Святой Марыі па-кланюся. Святая Марыя, Маці Гасподня, пры-ступі, памажы. Святы дзянёк, святы вечарок, святыя зарнічкі — усе Богу памачнічкі, прысту-піце, памажыце...

А патом гаваріш, што хаціш папрасіць.

* * *

Еслі хаціш не сасніць плахі сон, тагда, кагда будзеш спаць класціся, нада прагаварыць:

— Спаць лажуся, крэстом крэшчуся, супа-стата не баюся. А ты, супастат, не хадзі кругом хаты, шчэзні ты, прападзі, як соль на вадзе, як авёс на агні. Агонь пагас, Ісус Хрыстос пры нас. Амін.

* * *

Кагда цябе праняла ікотка, тагда нада ска-заць:

— Хто мяне ўспамянуў, штоб тая з печы гры-мануў. Кроме майго роду, кубарэм у воду.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

Карове, як ацеліцца

✧ Добры дзень, кароўка, прыйшла я да цябе і з хлебам, і з соллю, і з ласкаю, а ты для мяне малочна, а сама для сябе каб не была ўрочна.

Ад грыжы

Грыць-грызніца, добрая маладзіца, ты касці не ламі, сэрца не тамі. Няма табе месца ў сэрцы раба Божага (імя). Ідзі ў цёмны лес, там ляжыць гнілая калода. Там табе месца грызць. Амін.

Ад дамавога

Добры дзень табе, дзедзішча, шырокая бара-дзішча, кучаравая галавішча. Калі ты свой дама-вы, жыві ж на масцы, абхадзі каля гэтай скаці-ны, чорна-рабой шарсціны па чэсці. А калі ты чужы пасылальнік, ідзі к яму пагуляй, яго скаці-ну паганяй, а маю не чапай.

Ад болю зубоў

Маладзік малады, у цябе рог залаты, на моры купаўся, мне паказаўся. Табе — цёмныя ночы, мне — светлыя вочы. Табе — на высату, мне — на красату. Табе — на ўбытак, мне — на прыбытак. Пытаўся стары ў маладога ці баляць ў мяртвога. Не баляць у смерці і ў мяне да смерці.

Шапнуць 2 разы.

Ад болю ў спіне

Дубня на дубняк, перастань балець, спіна, а сустаў на сустаў, спіна балець перастань. Гас-подзь з помаччу, а я з лёгкім духам. Амін.

Ад уроку

На вялікім полі, на раздоллі, сядзіць сам Гас-подзь на вялікім камні, залатым кіём махае, рабу Божыю (імя) падзывае. Табе, раба Божая (імя), не біваць, уроку не бываць.

Ад уроку каровы

Ішоў сам Гасподзь Ісус Хрыстос з святых ня-бёс, згубіў залатыя ключы з шаўковага пояса. Тудою Святая Прачыстая ішла, залатыя ключы знайшла. Прашу я цябе і малю, Святая Прачыс-тая, Божая Маці, адмыкні залатыя замкі ў моры, калі кароўцы вымя малака даволі, каб не была ўрочна і на ўвесь год малочна.

Каб карова аддавала ўсё малако

Зорачка, не тойся, уроку не бойся, хвостом не матай, нагамі не брыкай, і малако мне аддай.

Ад мышэй

Мышка, мышка, загрызай, а майго дабра не чапай. А калі хочаш маё дабра грызці, я табе кла-ду дзікі камень.

Ад вераб'ёў

Ты, верабейка Адам, я табе загона свайго не дам. Ляці ў алешнік на карчы. Там табе засціла-ны стол, ядзенне і піценне. Бог з помаччу, а я з духам.

Запісана ў в. Філіпавічы
ад Дзегцярэнка Надзеі Мікалаеўны, 1926 г. н.,
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

Ад лесуна

✧ Хаджу па лясах, па кустах, па імхах, па ба-лотах, па лыкадзёрах, па гніліцах, па чарні-цах, па малінах — куды не хаджу, ніколі не

блуджу, сонца па сонцу, месяц па месяцу; пры частых зорках, пры вячэрніх зорах хаджу, не блуджу, а табе, лясны хазяїн, пакорнасць аддала; ад мяне, раба, адматніся, у бярозу абярніся. Амінь.

Ад дамавога

Цар дваравы! Царыца-дваравіца! Адвяжыся, адкаціся, у мой двор не кажыся, табе тут не век жыць, а нядзелю быць. Ступай у раку глыбокую, на асіну высокую. Асіна, трасіся, вадзяніца, уйміся. Я закон прынімаў, златы крыж цалаваў; мне з табой не вадзіцца, не куміцца. Ступай у бор, к лясному хазяіну, ён цябе ждаў, на імху пацель слаў, муравой усцілаў, у ізгалоўе калоду клаў. З ім табе спаць, а мне, хрышчонаму, цябе не відаць.

Ад нячыстай сілы

На сінім моры — камень, на тым камні — дуб, на тым дубе — трыдзевяць какатоў, на тых какатах — трыдзевяць гняздоў, на тых гняздах — трыдзевяць сарок. Трыдзевяць урок ад жаночча, ад дзявочча, ад хлапечча, ад мужчынска, русы волас, чорны волас, рыжы волас, белы волас. Святыя святочкі, хадзіце ка мне на помач. Я з славамі, Бог з духамі; як стала, так перастала.

Ад зубнога болю

О вы, зубы, зубы! Чаму ж вы не белы, ды руды? Хіба вы што кепска жавалі, што хваробы дасталі? Перастаньце ж вы хварэці, будзеце, як вялікі пан у гарэце. А калі не перастанеце балеці, то мы будзем вас жалезам цягнуці. Ідзі ж ты, хвароба, у шырокае поле, у сухія лясы ды ў мокрае балота. А хваробы нам жаднай не трэба, бо яна прышла ад чорта, але не з неба.

Ад лішай

Іду я ў гумно і бяру палову і свінням мяшаю. А ты, лішай, рабу Божаю не мяшай і выхадзі з яго із касцей, із мажджэй, із ясных вачэй, із гарачай крыві, із чыстага цела і карэння не пускай. І здымала цябе Матар Божая духам сваім і ссылала цябе на мхі, і на балоты, і на дзікія лозы — там яны гуляюць і сталы засцілаюць, і ўсіх лішаёў дажыдаюць: і красных, і белых, і купленых, і коленых, і падзіўных, і прастудных, і пасменных, і ветраных, і вадзяных, і знаючых, і нязнаючых. І чур цябе, хрышчонага, нараджонага.

Любоўная (прысушка)

Лягу я, раб Божы, памалюся, устану я, благаслаўлюся, памыюся з расою, вытруся я прастольнаю пеляною, пайду я з дзвярэй у дзверы, з варот у вароты, выйду я ў чыстае поле, у зялёнае памора, стану я на сырую зямлю, пагляджу я на ўсходнюю старану. Як краснае сонейка ззяе, прыпякае мхі і балоты, чорныя гразі, так і ты прыбягай, ка мне прысыхай, раб Божы, ка мне, рабе Божай. Вочы ў вочы, сэрца ў сэрца, мыслі ў мыслі. Спаці бы ён не засы-

паў, гуляць бы ён не гуляў, а ўсё б ка мне прыбягаў. Амінь, слава табе.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча, студэнтам Парфёнавым Д.

Замова ад кашлю

✧ Кашаль, кашаль, ідзі ў кашэль, з кашаля ў лодку, пану ў глотку.

Замова ад цемніку (у навароджанага на галаве ямачка)

Ішоў цемнік па сваёй дарозе. Падышоў цемнік к бальной бярозе, абгрыз там кару старую і маладую. Кара ўнывае, цемнік прападае.

Замова ад зубнога болю

Зубішча-зубішча, дубовае пнішча. Як дубоваму пнішчу не развівацца, так зубішчу не ачынацца.

Запісана ў в. Колкі ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н., студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

Замова ад зубоў

✧ Разком, лепшым часком, Госпаду Богу памолюся, Пречістой Божей Матер поклонюся. Пречіста Божа Маці, пріступіся зубы заможляць.

— Пречіста Божа Маці, где ты была?

— На том свеце.

— Что ты бачіла?

— Мёртвые немо лежат.

Чтобы твои зубы занямелі, зрод не болелі.

Паўтараецца 9 разоў.

Запісана ў в. Забалоцце ад Драбик Галіны Пятроўны, 1939 г. н., студэнткамі Сурыновіч В., Суржык Т., Шышловой І. (1992 г.)

Ад пуду

✧ Бег ваўчок цераз масток,
Масток зламаўся,
Ваўчок спужаўся.
Ты, ваўчышча-кудлачышча,
Бягі за цёмныя лясы,
За высокія горы, за шырокія моры.
Штоб у (імя) живоцік не марыў,
Галоўку не дурыву,
Штоб (імя) расла, спала і прыбывала.
Чытаць 9 раз.

Ад злых вачэй

На сінім моры, на белом камні
Сідзела бабка Еўдашка.
Сідзіць гадае, паддзівак угаворае.
Чытаць 9 раз.

Запісана ў в. Бабунічы ад Ярыга Праскоўі Прохараўны, 1918 г. н., студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

Замова ад удару

✧ Ішла баба за сем міль,
Нясла на вілках пясок.

Пясок упаў,
Звіх-удар рабы Божай (імя) прапаў.
Чытаць 9 раз.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Машук Усцінні Карнееўны, 1918 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

Замова ад нерваў

Было ў бога тры дачкі.
Яны не ўмелі ні шыць,
Ні прасці, ні ткаць,
Толькі нервы ўгавараць.
Штоб яны не свярбелі,
Не балелі, не пяклі
Ні маладзіком, ні сходнымі днямі.

Чытаць 9 раз пачынаючы так: «Першым разам, лепшым часам, Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай Божай Маці пакланюся».

Запісана ў в. Бабунічы
ад Прымак Вольгі Мікіцічны, 1928 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

Лячыць жывот

✧ Залатнічок-памочнічок,
ідзі на сваё место,
На залатое крэсла.
Там столікі засланы,
Кубкі наліваны.
Там ты напіса,
Ад жывата адкаціса.
Чытаць 9 раз.

Кроў замаўляць

Ехаў дзед Даніло
На сівой кабыле.
Кабыла прыстала,
Кроў перастала.
Патрэбна гаварыць 9 раз.

Запісана ў в. Бабунічы Петрыкаўскага р-на
ад Паўтаран Лідзіі Васільеўны, 1924 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

Ад родаў

✧ Святая Прачыста Божа Маці,
Злезай з неба: ты нам трэба.
Помый рукі.
Адною рукою — душу спасаць.
Другою — на свет пускаць.

Запісана ў в. Бабунічы Петрыкаўскага р-на
ад Паўтаран Пелагеі Малафееўны, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Галінай Фёдараўнай (2007 г.)

Ад зубнога болю

✧ — Месячык, месячык,
Ты буў на том свеце?
— Буў.
— Мёртвым зубы не баляць?
— Не баляць.
— Няхай, каб у (імя) зубы з роду не балелі.

Ад урокаў

Беглі сарокі-вароны
Да ўхапілі (імя) ўрокі,
Да панеслі на сініе маря,
На жоўтыя пяска.

Там у вас сталы засціланыя,
Кубкі наліваныя.
Там вам піць і гуляць
(імя) касцей не ламаць.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Марыі Сцяпанаўны, 1920 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

Падыход на любоў дзявіцы

✧ Нагаварваюць на ваду ці на што іншае і даюць выпіць або з'есці той, якую хацяць прываражыць.

Сядзіць у чыстам полі сама Прысвятая Багародзіца Маці Божая. Як яна скрыпіць і баліць па свайму сыну, так бы на рабу Божыю (імя) раба Божыя (імя) скрыпела, і любіла, і ў агне гарэла. Не магла б яна ні жыці і ні быці, ні піці і ні есці. Ва імя Айца і Сына і Святага Духа. Амінь.

На прылучэнне хлопца

Пайду я ў чыстае поле, ёсць у чыстым полі белы крэчат. Папрашу я белага крэчата: «Паляці ты ў чыстае поле, у сіняе мора, у крутыя горы, у цёмныя лясы, у зыбучыя балоты і папрасі акаянную сілу, каб дала яна яму дапамогу».

Схадзі да яго ў высокі церам і застаў яго хоць бы сярод цёмнай ночы соннага; сядзь белы крэчат на белую грудзіну, на сэрца, на гарачую печань і ўлажы рабу Божаму (імя) са сваіх вуснаў, каб ён не мог без рабы Божай (імя) ні жыці, ні быці, ні піці, ні есці».

Каб муж жонку любіў

Як людзі глядзяцца ў люстэрка, так бы муж глядзеў на жонку да не наглядзеўся; а мыла сколь борза смяецца, столь бы хутка муж палюбіў; а рубашка на цэле бела, каб муж такі быў светлы.

Запісана ў в. Брынёў
ад Волкавай Анастасіі Мікалаеўны, 1920 г. н.,
Какора Антаніны Рыгораўны, 1922 г. н.,
студэнткай Гарошка А. (1998 г.)

✧ Зляк-ляконны, пужаны, начной, полуначной, дзённы, полудзённы, бацькаў, матчын, братаў, сястрыцын, цялячы, парасячы, травяной, земляной, ветраной. З буйнага жывата, з белых жыл, з сінева мяса, з рыжых касцей, са всево стана паставіць рабу Божую (імя) жывот на стану, зляк перапала. Па жывату не хадзі, опухаль не пускай, серце не знай, головы не тамі. Бог у помашч, са словамі Божы Дух.

* * *

Ішоў Хрыстос через каменны мост, прабіў ножку на чарацінку. Як Хрыстосу ножка не балела, не шумела, не чуняла, не ат'ярдзілася, так у рабы Божай (імя) красата і пухніна в галаве і ва всім цэле адчувалася, не ат'ярдзілася. Сам Гасподзь паможа і мой дух, Гасподня Святая субота.

Запісана ў в. Старыя Галоўчыцы
ад Мажар Людзіі Мікіцічны
студэнткай Кажамяка М.

Як звесці барадаўку

✧ Для таго, каб звесці барадаўку з цела, нужно распарыць венік в бане. После взяць чашку во-

ды ілі ковшык і ліць на венік. Ліць нужно над каменкой. Эту чашку ілі ковшык потым пад венік і подставіць. Вада з веніка і сцякае туды. Этак 3 раза і пераліваць нужно. После, сколька вады астанеца в чашке, этай жа вадой і мажут бородавку. Тогда бородавка почарнеет і сойдзёт. Но когды паліваюць на венік ваду, нужно гаваріць: «Как с этого веніка вода бежит, так с маёй рукі бородавка хай сбежит».

Замова ў дарогу

Колісь, як атпраўлялісь у дарогу, гаварылі такія заговоры ці малітвы:

1. «Прачыстая Святая, твая ручка залатая. З мезеннага пальчыка спусці, а мне дарожку дай прайсці».

2. «Ангел на встрычці, Гасподзь на пудці, Святая Багародзіца ідзёт вперадзі».

3. «Хрышчу ручкі, ножкі божай дарожкі. Дарога мне дана ад Бога. Сперадзі дайсці, с задзі — перайсці. Сахрані мяня Госпадзі в этам пудці, Просвятая Багародзіца, стань вперадзі».

Калі дома адзім

Нужно перакрасціць усе вокны і дзверы, прыгаварваю: «Схадзіл Гасподзь с небес, нёс с сабой крэст ад всякіх сабак, ад всякіх валков, ад всякіх злых людзей. Амін».

Замова ад урокаў

Калі дзіця баіцца ісці на ўрок, значыць, яму нехта што-та прырабіў. Нужно научыць дзіця следуюшчым славам: «Соль табе ў вочы! Соль табе ў вочы! Соль табе ў вочы!» Гаварыць пры выхаде з дому і пры входу в школу.

Замова на экзамене

Пры входу в клас, дзе здаваюцца экзамены, нужно пасматрэць на людзей, якім будзеш здаваць экзамен, і сказаць пра сябе: «Подаль ваша, столь мая, зашчыта бюджет за мяня!» Так сказаць пра сябе нужно 3 раза.

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Бараноўскай Ніны Іосіфаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.).

Ад маланкі

✧ Пры градзе нужна маліцца і прыгаварваць: «Гасподзь васкрасаў, схадзіў з небясоў, закрываў, заступаў, зашчышчаў нашу душачку. Дзень пад сонечкам, ноч пад месяцам».

Ад зубнога болю

Калі баліць зуб, трэба 3 раза паўтарыць такія слава: «Месяц ты, месяц, сярэбраныя рожкі, залатыя твае ножкі. Сайдзі ты, месяц, знімі маю зубную боль, занямі боль на неба, пад ваблака. Мая скорбь ні малая, ні цяжыла, а твая сіла магутая. Мне болі не перанесці. Вот зуб, вот два, вот тры — все твае. Забяры маю боль. Месяц ты, месяц, схавай ад мяне зубную боль».

На ўціханне крыві

Еслі з раны ідзе моцна кроў, нужно прашаптаць чалавеку на рану: «Два браты камень ся-

куць, дзве сястры ў акенца глядзяць, дзве свякрові ў варотах стаяць. Ты, свёкар, вараціся, а ты, кроў, уталіся, ты, сястра, атварыся, а ты, кроў, уйміся, ты, брат, смірыся, а ты, кроў, закрыйся. Брат бяжыць, сестра крычыць, свёкар варчыць. А будь маё слова крэпка на ўціханне крыві у раба (імя) па сей час, па сію мінутачку».

На жывёлу

Для таго, каб вылечыць скаціну дамашняю, добра памагае вада заговорана, ці святая вада, но таже заговорана: «Стану я благаслаўляць, пойду перакрысцяць. Спасі і сахрані (названне ці клічку) ты, Прэсвятая Багародзіца. Ты прапускаеш і пешага, і коннага, і птушку праляцеўшу. Прапусці с рабы Божай (названне ці клічку) і скор'і, і балезні. Сястрыца, сястрыца, с ветру прышла — на вецер пайдзі, с лесу прышла — на лес пайдзі, ад злога чалавека — на таго пайдзі, ад Госпада Бога здароўе давай, с вады прышла — на ваду пайдзі. Ва веці вякоў. Амін».

Ад лячэння каровы

Трэба нагаворваць на воду, а патом омываць ёю карову.

«Госпадзі Божа, благаславі! Як аснована земля на трох кітах, на трох каціцах, як з места на места не шавеліцца, так бы любімая скаціна (тут нужна назваць клічку каровы: Чарнушка, Зорка) з места не шэвялілася. Не дай ёй, Госпадзі, ні нажнаго ляганья, ні хваставаго маханья, ні рагатага баданья. Стой гарой, а дой рэкой, возера смешаны, рака малака. Ключ і замок мае».

Запісана ў в. Кашэвічы
ад Барысейка Вольгі Сцяпанаўны, 1931 г. н.,
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.).

Ад спуду

✧ Первым разком, лепшым часком Прачыстай Божай Маці пакланімся. Прачыстая Божая Маці, прыдзі (імя) спуд уговаряці. У полі стаяла грушка, пад тою грушкаю стаяла краватка, на той краваткі лежал (а) (імя). Жылам не млець, крові не бунтаваць, у (імя) спуду не бываць.

Шаптаць 9 разоў.

Ад зубнога болю

1. Первым разком, лепшым часком Прачыстай Божай Маці пакланімся. Прачыстая Божая Маці, прыдзі (імя) зубы замаўляці. Маладзік маладой, у цябе рог залатой. На моры купаўся, нам паказаўся. І ў мёртвых быў, і мёртвых бачыў. Як у мёртвага зубы немы, так і ў (імя) зубы немы.

2. Первым разком, лепшым часком Прачыстай Божай Маці пакланімся. Прачыстая Божая Маці, прыдзі (імя) зубы ўгаваряці. На гарэ цэркаўка стаяла. У цэркаўкі Божая Маці (імя) зубы замаўляла. Па саду хадзіла, сталы засцілала, кубкі налівала. Там табе піценне і ядзенне, а (імя) палягчэнне.

Чытаць 9 разоў.

Ад начніцы

Першым разком, лепшым часком Прачыстай Божай Маці пакланюся. Прачыстая Божая Маці, прыдзі (імя) начніцы ўгаваряці. Вы, начніцы,

тры сястрыцы, йдзіце, (імя) не будзіце ў зялёны сад-вінаград. Там сталы засціланы, кубкі наліваны. Нап'яцеса, наясцеса, рассяцеса.

Чытаць 9 разоў.

Ад нарываў

Першым разком, лепшым часком Прачыстай Божай Маці пакланімся. Прачыстая Божая Маці, прыдзі (імя) нарывы ўгаваряці: зайчыкамі не араці, лісічкамі не баранаваці, жоўтым пясочкам не пасыпаці, (імя) белого цела не ўзрываці.

Запісана ў г. Петрыкаў
ад Прыкота Валянціны Аляксандраўны, 1958 г.н,
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

Ад нуды

— Нуда, нуда, дзе ты была?
— У Кіеве.
— Што ты рабіла?
— Богу малілася, на святых дзівілася.
— Нуда, нуда, ідзі туды, Богу маліся, на святых дзівіся, ад (імя) ад серца, ад галавы адбіса.

Знос

Ішоў знос з нябес. Вілачкі ў нагах, грабёнкі ў руках. Вілачкамі адкалюся, грабёнкамі адграблюся і ад смерці адграбуся. Хрыстос, за (імя) заступіся. Я з духам, Бог з помашчу.

Павук

Павук Гавріло, каб мою карову не мучыў, пад бокі, пад сэрца не лезь да яе, сініх жыл не раздувай, чыр крывы не разрывавай.
Угавараю, вымавляю, сваю карову спасаю.

Прыстрэк

Вечерніе зарніцы, Госпаді Божэ, станьце, пріступіце ўрокі, прістрекі, подівкі отверніце. Женскіе, дэвоціе, мужчынскіе, цыганскіе, еўрейскіе.

Святая Просвятая Божа Маці, пріступі, врага цяжэлага отнесі. Что же тебе стало от воды, от еды.

Пречістая Божа Маці, помогі, мыслі вецер, вочі, господні дух, пріступі на местечко, здорыве постонові.

Прылецелі рябые сорокі, взяли подівкі, прістрекі, занесли за сіне море, лапкамі прігреблі, крыльямі прімялі.

Звіх

Госпаду Богу памолюся (чытаецца малітва).
Ехов звіх на коні. Конь споткнувся, звіх мінувся. У хрышчоной (імя) звіх знімаецца з касцей, з мошчэй, з рыжэго мяса.

Любішь себя — любі і дух мой. Я з духом, Бог з помашчю.

Спуг

Первым разам, лепшым часам, Госпаду Богу памолюся, Святой Мацеры пакланюся. Яна прішла і (імя) хрышчэной, рождэной помашч прінесла.

Я цебе іспуг уговаріваю, вымавляю з чэрнога волосу, з вочей, з ушей, з носа, со рта, з губ, з

серца, з печені, з ног выганяю. Мужчінскі, жаночы, хлапачы, дэвоцы, ранній, вечерній, полуночний, ведомый і неведомый. Моему (імя) хрышчэному, рождэному помогаю, іспуг вызываю.

Я з духом, Бог з помашчю.

Прімовка

Госпаді мой Боже, дай мне трі ангела з неба, бо мне скоренько треба. Одын ангел воду набірает, другі ангел воду набірает і вылівае, третій ангел прімет от (імя) всё горечко, все прімовкі, выговаряет, вымовляе і горе отвергае.

Мо кто что моему дзіцяці прістроіл, то я его в ліцо не знаю, з Господом Богом отвергаю (9 раз).

Удар

Госпаду Богу помалюся (чытаецца малітва).

Удар, ударішче, не бывай ні в месяцы, ні в мολодіку ў хрышчоного, раждэного (імя).

Угавараю, вымавляю з касцей, з мошчэй выганяю. Любішь себя, любі і дух мой.

Я з духом, Бог з помашчю.

Зубішче

Госпаду Богу помалюся... Зубішче, іді в дуплішче, там табе ўпіваць, уедаць. У хрышчоного ражджонага (імя) зубішча не бываць.

Угавараю, умавляю з касцей, з мошчэй выганяю. Любішь себя, любі і дух мой. Я з духам, Бог з помашчю.

Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

Замова для пчол

✧ Стой, рой малады! Не іграй, да сырой зямлі прыпадай. Вось вам, пчолкі, святліца — новая, цясовая, адмысловая. Жыць вам тут і быць сто лет і зім і дзвесце дзяцей павадзіць. І ты, матка ліпа Валляна, ліпа — красная дзявіца, і ты, труцень Іван, параней уставайце, сваіх дзетак пабуджайце і пасылайце іх у цёмныя лясы, у шчырыя бары. Майце шум баравы, майце роў прудаваы, мядзведжую лапу, воўчы хвост. Саграбайце, змятайце. Да чужых пчол не лятайце і чужых да сябе не пускайце. Як маці зямлі, свайго месца пільнуйце.

Запісана ў в. Колкі
ад Богуша Івана Іванавіча, 1938 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад дамавіка

✧ Цар дваравы!
Царыца-дваравіца!
Твае дзеткі-цараняты!

Дарую я вас хлебам і соллю, мілуйце вы і маіх жыватоў, карміце вы іх ярай пшаной, а паіце вы іх мядовай сытой, пакрываіце вы іх шаўковай пеляной, блюдзіце вы іх ад чужога дваравога, ад чужога палявога, ад падмежніка, ад качарэжніка, ад кустоўніка, ад грыбоўніка.

Запісана ў в. Колкі
ад Крэка Антона Макаравіча, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад пажару

- ✧ Цар зямны!
Цар нябесны!
Цар вадзяны!
Цар агнявы!
Цар лясовы!
Цар дамовы!
Прашу я вас, уцішыся, уніміся!

Як хлопец ідзе ў армію

Сонцам асвятчуся,
А месяцам абгаражуся,
А золотым ключом замкнуся,
Зорамі асыплюся,
Нікога не баюся.
А Господзь мене ўстрэціць у вялікай дарозе.

На захаванне кахання

Сяду я на воўку,
Вужом паганяю ад сэрца до поту,
Марусю Іван кахаў у ахвоту.

Запісана ў в. Колкі
ад Кожадуб Марыі Ігнатаўны, 1946 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Замова ў дарогу

- ✧ Мяне маці радзіла,
Сонцам абгородзіла,
Месяцем патпаясала,
На дарогу адпраўляла.
Раненькі бег — не дабег,
Позні бег — не дабег,
А мне ад Госпада Бога —
Шчаслівая дарога.

Запісана ў в. Колкі
ад Дзяцел Галіны Васільеўны, 1939 г. н.,
студэнткай Белька Вольгай (2010 г.)

Ад нячыстай сілы

- ✧ Госпаду Богу памалюся,
Матцы Прачыстай пакланюся,
Не сама собою, Господзь со мною.
Прачыста Матачка, стань нам на помач.
Станаўмо раба Божлага на сярэбраным крузе,
На золотом масце.
Шаўковыя шнуры чапаець,
Шаўковымі шнурамі абводзіць,
Спераду жарко сонца становіць,
Золотым хвостом пабіваець,
Нячысту сілу адбіваець.
Сам Господзь Хрыстос святым духам
Дыхаець, нячысту сілу зганяець.

Ад жывата

На сінім моры, на Лукаморы
Стаіць тры крэслы.
У тых крэслах сядзелі тры паненкі.
Вадна паненка хустку ўмывала,
Друга паненка песенькі спявала,
А трэця паненка прычча, шпачча
І боль з жывата і спад грудзей ва (імя) сунімала,
Госпада Бога на помач прызывала.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Валянціны Іванаўны, 1948 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад ікаўкі

- ✧ Ехала ікота
Кала балота на сівай кабылі.
Кабыла ўпала —
Йкота й прапала.

Перад сном

Лажусь пад панядзелак,
Прысніся зялёны ельнік,
У зялёным ельніку я і любоў мая.

Запісана ў в. Колкі
ад Пінчук Аксінні Рыгораўны, 1949 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад зубнога болю

- ✧ О вы, зубы, зубы!
Чаму ж вы не белы ды руды?
Хіба вы што кепска жавалі,
што хваробы дасталі?
Перастаньце ж вы хварэці,
будзеце, як важны пан, у карэце.
А калі не перастанеце балеці,
То мы будзема вас жалезам цягнуці.
Ідзі ж ты, хвароба, у шырокае поле,
У сухія лясы ды ў мокрае балота.
А хваробы нам жаднай не трэба,
Бо яна прыйшла ад чорта,
але не з неба.

Запісана ў в. Колкі
ад Корбут Марыі Сцяпанаўны, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад крыві і ад парэзу

- ✧ Вецер веець, пясок сеець.
Пясок ня ўзойдзе,
Кроўка не пойдзе.
Ад зубнога болю
На небі месяц малады,
У лесі дуб таўсты,
У полі камень сяды.
Як етым тром царам умесці не бываць,
Мёду, віну не піваць,
Так й маім зубам не балець.

Запісана ў в. Колкі
ад Гаравец Элеаноры Ігнацьеўны, 1936 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад удару

- ✧ Першым разам, лепшым часам,
На полі стаіць святліца.
У той святліцы тры сястрыцы.
Адна тонка прала, другая громка ткала,
Трэця бела бяліла й удар гаворыла.

Запісана ў в. Колкі
ад Чырыч Веры Сцяпанаўны, 1939 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад зубнога болю

- ✧ Не небі месяц,
У дубе чарвяк змярцвеўшы,
Рыба мае зубы анямеўшы,
Каб так і зуб анямеў.
Прысушка
Устану благаслаўлюся,
Пайду перакрышчуся.
З дзвярэй у дзверы,
У чыста поле.

У чыстым полі стаіць куст ракітовы,
Пад тым кусом стаіць доска,
Пад той доскай ляжыць таска.
Вот вазму я тэ доску, пайду на сіня мора.
На сустрэчу да мяне выйдучь тры сястры —
Мар'я, Дар'я і Варвара.
— Куды ж вы ідзеца, мае сястрыцы?
— Пойдзем сіня море падпальваць!
— Ня йдзіця сіня море падпальваць,
А йдзіця вы да маёй рабы Божай, распаліця,
Каб іна не запіла, нікуды ні заходзіла,
А мяне з вума сходзіла.
Амінь.

Запісана ў в. Колкі
ад Шурпач Валянціны Андрэеўны, 1937 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Любоўная замова

✧ Лягу я, раб Божы, памалуся, устану я, благаслаўлюся, памыюся расой, вытрусю я прыстольнаю пеляною, пайду я з дзвярэй у дзверы, з варот у вароты, выйду я ў чыстае поле, у зялёнае памора, стану я на сырую зямлю, пагляджу я на ўсходнюю старану.

Як краснае сонейка ззяе, прыпякае мхі і балоты, чорныя гразі, так і ты прыбягай ка мне, прысыхай, раб Божы, ка мне, рабе Божай.

Вочы ў вочы, сэрца ў сэрца, мыслі ў мыслі.
Спаць бы ён не засыпаў, гуляць бы ён не гуляў, а ўсё б ка мне прыбягаў.

Запісана ў в. Колкі
ад Навацкай Паліны Іванаўны, 1941 г. н.,
студэнткай Белька В. (2010 г.)

Ад удара

✧ Шоў чалавек з сякерай, не ўмеў ні араць, ні пахаць, толькі ўдар замаўляць.

Удар, удар, божы гаспадар, выйдзі ты з сініх жыл, з краснай крыві, з румянага цела.

Як гэтаму караню на пні не стаяць,
Так табе па касцях не хадзіць,
Касцей не сушыць, цела не паліць.
На цябе падуно, а ты мой дух злюбі.
У імя Айца Сына і Святога Духа. Амінь.

Для сну дзяцей

Крыксы — начніцы,
ідзіце праз чатыры вуглы,
Праз два парогі, там сталы засціланы,
кубкі наліваны.
Там вам (імя дзіцяці) не ламаць.

Ад суроку

Трое братоў ідуць, воду нясуць. Адзін умявае, другі выцірае, трэці сурокі адганяе. Які госьць — така чэсць, які прывет — такі атвет.

Ідзіце на быстрые воды, на ніцыя лозы,
Там вам сталы засціланы, кубкі наліваны, там вам (імя) не ламаць.

Для астаноўкі крыві

Устань каса на камень — кроў не кане,
Устань на тапор — увесь загавор.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Некрашэвіч Ганны Валер'янаўны, 1935 г. н.
(прыехала з в. Саснавец),
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

Ад страху

✧ Схадзіў Гасподзь з нябес, нес з сабою крыж ад усякіх сабак, ад усякіх ваўкоў, ад усякіх злых людзей.

У імя Айца Сына і Святога Духа. Амінь.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Такуна Уладзіміра Міканоравіча, 1940 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

Як малако прападзе ў каровы

✧ Прагаварыць малітву «Отчэ наш». Затым: «А ўсё ж вы, матачкі родныя, станьце гасподачкі на помач божай кароўцы, да пракляніце тую ведзьму, што выссала малачко. Як жа ў моры вадзіца прыбаўляецца, каб у маёй божай кароўкі, Божа, малако прыбаўлялася. Як жа ў моры бераг з беражком не сходзіцца, каб і к маёй кароўцы ведзьмары не прыходзілі. Омінь, омінь, омінь».

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Буднік Вольгі Аляксандраўны, 1936 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

Ад маланкі

✧ Бязрозка зялёненькая,
Заўсёды вясёленькая.
Лісточкамі шуміць,
Грыміць, гудзіць.
Адгоні, аднясі, родненькая,
Ліху маланку-шкодніцу.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Насека Есіпа Іванавіча, 1936 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

Ад лесуна

✧ Хаджу па лясках, па кустах, па балотах: сонцэ по сонцу, месяц по месяцу. Хаджу не блуджу, а тобе, лясны хазяін, пакорнасць отдам. Ад мяне, раба Божого, адчапіса, адшатніса, у бярозу абярніса. Амінь.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Чырыч Алены Паўлаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

Ад нячыстай сілы

✧ Малітва «Отчэ наш».
Выганяю я з раба Божага (імя) бясоў, д'яблаў, нячыстых духоў. Выганяю з воласа, з ярых воч, з сэрца, з зубоў, з рота, з носа, з мазгоў, з хрыбётнае касці, з крыві і ссылаю цябе, нячыстая сіла, на ліхі, на балоты, на поганья воды. Адступайце, злыя духі, ад раба Божага (імя). Амінь.

Ад зубнога болю

Ожоніўся рыбак на дзевяцёх,
З дзевяцёх на восьмёх,
З восьмёх на сямёх,
З сямёх на шасцёх,
З шасцёх на пяцёх,
З пяцёх на чотырох,
З чотырох на трох,
З трох на двух,
З двух на адной,
З адной на нігодной.
Штоб у мяне ніколі зуб не балеў!
Амінь.

Ад жывата

Тры разы перахрысціцца.

Золотнік золотнічку,
Добры чолочечку.
Ідзі на свое место,
На золотое крэсла.
Там піценне, едзенне,
Хорошэ ўгошчэнне.
Там тобе крычаць-верэшчаць,
Од крыку лопацца.
А мойму жывоту ніколі не болець.

Тры разы перахрысціцца.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Буднік Вольгі Аляксандраўны, 1936 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

Ад крывацёку

✧ Плыло тры рэчкі: одна водзяная, друга молочна, а трэця крываваая. Водзяная — працячы, молочна — працячы. А кроў гаруча, супыніса і запячыса.

Другім разам, господнім часом, водзяная — працячы, молочна — працячы, а кроў гаруча, супыніса і запячыса.

Трэцім разам, господнім часом, водзяная — працячы, молочна — працячы, а кроў гаруча, супыніса і запячыса.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Насекі Есіпа Іванавіча, 1936 г. н.,
студэнткай Буднік Наталляй Васільеўнай (2010 г.)

Каб муж жонку любіў

✧ Раніцай, калі ўмываешся, паглядзець у зерка-ла і тры разы сказаць, сплёвывая праз левае плячо: «Як людзі глядзяць у зеркало, так бы муж глядзеў на мяне, да не наглядзеўся, а мыла, як быстра змываецца, так бы быстра муж палюбіў, а рубашка, якая белая, такі б муж быў светлы».

Ад завіху

Госпаду Богу памалюся, Мацяры Божай па-кланюся. Устаньце ўсе святыя на помач з (імя) звiх гавараці.

Ехаў Ісус Хрыстос з Сіянскай горы на сваім кані цераз драцяны мост. Мост пераламаўся, конь спатыкнуўся, сустаў самкнуўся, штоб гэтаму рабу Божаму звiх мінуўся.

Я з словам, а Бог з помаччу.

Ад уроку

Першым разам, божым часам, Госпаду Богу памалюся, Святой Прачыстай Божай Мацеры па-кланюся. Устаньце ўсе святыя ўрок гавараці.

Адна рака Дзямідава, другая Саламідава, а трэцця маланка-бліскуха. Яна свет асвятчае, із мора корэнье вымае і з раба Божага (імя) ўрок сымае. (9 раз).

Ад ячменю на воку

Каб ячмень сышоў з воку, то калі хто спро-сіць: «У цябе ячмень?», нада сказаць: «Прароку пшаніца на воку».

Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Вольгі Нікіцічны, 1926 г. н.,
студэнткай Ісаковай Т. (2009 г.)

НЕЗАБЫЎНЫМІ ДАРОГАМІ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Ранній восенню 1985 г. мне давлялося ўпершыню мэтанакіравана запісваць фальклорныя творы ад жыхароў вёскі Навасёлкі, што на Петрыкаўшчыне. Там мы, студэнты першага курса гісторыка-філалагічнага факультэта Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, былі на сельгасработах. На ўводных лекцыях да курса па вуснапаэтычнай творчасці беларускага народа Р. К. Ліцвінаў растлумачыў, што нам трэба будзе сабраць да экзамену па фальклору пэўную колькасць запісаных адзінак народнай мудрасці. Яшчэ ён сказаў, што канкрэтную задачу павінен ставіць сабе сам студэнт. Мне чамусьці падалося, што самым каштоўным і самым цікавым жанрам могуць аказацца замовы, а сярод іх тыя, якія яшчэ нідзе не зафіксаваны. Тады толькі распачыналася выданне слаўтай шматтомнай серыі «Беларускай народнай творчасці». І сапраўды вельмі многае з найбагацейшага беларускага фальклору заставалася не запатрабаваным. Яго трэба было паспець сабраць, зафіксаваць на паперы, а потым і выдаць, каб з гэтым багаццем пазнаёмілася як мага болей людзей.

Задумалася мне простае — запісаць замоўныя творы, у якіх бы распавядалася пра тое, як стараліся прынадзіць адзін аднаго маладзья, якія загадзя імкнуліся скіраваць сваё каханне на канкрэтнага чалавека, нават тады, калі сэрца таго было ўжо занята. Нездарма ж гавораць сярод людзей, што трэба змагацца за ўласнае шчасце, самому яго будаваць, бо калі апусціш рукі, паплывеш па жыцці, то і перспектыва ў цябе такая ж акажацца. Ды калі надумаўся, то надзвычай цікавым падалося, як жа на самай справе ўсё гэта адбывалася, што трэба было «падрабіць», каб здарылася менавіта так, а не інакш. Адзначу, што своеасаблівая прывязанасць да замоўнага жанру ў мяне засталася на ўсё астатняе жыццё.

Вопыту ў збіранні фальклору не меў ніякага, не было і своеасаблівых інструкцый па збіранні — давлялося пазнаёміцца значна пазней. Але рухала наперад неабходнасць працаваць у гэтым кірунку, бо ж у зімовую сесію дзевяццацца здаваць экзамен па беларускім фальклору. Потым, неяк само па сабе, пачало прыгадвацца тое, што чуў у роднай вёсцы ад старых людзей, якія распавядалі ўсемагчымыя гісторыі, а я вельмі любіў іх слушаць. Свят-

ла электрычнага па хатах тады яшчэ не было. На вячоркі збіраліся па чарзе ў кожнага з суседзяў, і дарослыя, каб мы не баяліся заставацца адны дома, забіралі нас, дзяцей, з сабою. Там мы ці дурэлі, гуляючыся, ці з захапленнем слухалі апаведы пра розныя здарэнні — страхі, былічкі, а то і загадкі, казкі. Нешта ўсё роўна, хоць яно і было накіравана далёка не на дзіцячыя галовы, асядала менавіта ў іх.

Сваіх першых інфарматараў памятаю да гэтага часу. Здаецца, заплюшчу вочы, а яны сядзяць побач са мною, паціху размаўляюць, часта перапытваюць, задумваюцца, пра нешта згадваючы. Потым, надумаўшыся, не надта спяшаюцца ўсё расказаць. Цяпер разумею — хітравалі, не хацелі, каб ад іх адыходзіў суразмоўца. Самім даводзілася ім бавіць вольны час, бо, саслабеўшы, сталі яны не патрэбныя на нівах ды палетках, не былі болей запатрабаваныя іх працавітыя рукі. Вось і карцела ім пагаварыць, распавесці, выказаць сваю ўдзячнасць ўжо за тое толькі, што падышоў, прысеў побач, загаварыў.

Уяўляў іх маладымі, здаровымі, півучымі і вясельмі, надзіва працавітымі і вынослівымі, якім, здавалася, і зносу ніколі не будзе. Не верылася, што час мае ўладу нават над такімі жывецелюбівымі і цягавітымі, якімі былі яны. Атрымалася так, што на ўсю вёску назбіралася толькі некалькі стогадовых жанчын і адзін мужчына. Усяго адзін. Усе на сваіх нагах, пры вельмі добрай памяці. Нават неяк нязвыкла было чуць ад іх, калі заходзіў на падворак (у хаце цёплай восенню яны амаль ніколі не сядзелі, наперадзе была доўгая зіма з даўжэзнымі самотнымі і халоднымі начамі, ва ўсіх выпадках амаль аднолькава-даслоўнае: «Не абмінуў маю хаціну, і за гэта дзякуй табе... Дзякуй і за тое, што ўважаў...»). Шчырасць выклікае шчырасць. Папершае, мяне здзіўляла тое, што стогадовыя людзі з лёгкасцю разумелі чалавека, якога ніколі ў сваім жыцці не бачылі, а па-другое, што яны, па старадаўняй завядзёнцы, выказвалі падзяку падарожнаму, госцю, які зайшоў іх праведаць.

Стваралася такое малазразумелае ўражанне — сядзіш побач з вечнасцю і запісваеш непасрэдна ад яе! Сівыя да святасці, яны выклікалі нечуваную павагу за тое, што вытрымалі, што дажылі, што па-ранейшаму распавядаюць мне многа цікавага. І тут узыгрывала гарэзлівая думка — а ці па-

мятаюць яны сябе маладымі? Што могуць распавесці з уласна пражытага і перажытага, са свайго сямейнага жыцця? У кожнага ж гэта патаемнае, інтымнае. Ці раскажуць шчыра яны мне пра сваё каханне ў такім паважаным узросце, калі за плячымі дзясяткі гадоў, войны і перадрэлы, здзекі і прыніжэнні, палітычныя рэпрэсіі і гвалтоўнае калгаснае будаўніцтва? Аказалася, што не толькі памятаюць, але і хаваць нічога не збіраліся. Тлумачылі ўсё вельмі проста: «Мы ж нічога дурнога не рабілі... У нас усё чыста было, як мае быць... Пачэснаму ўсё...». Павучальнасць — гэта добра. Толькі і ў іх здаралася па-ўсялякаму. Хігравалі тут яны. Ды няхай так ужо і застанецца, бо, мабыць, заўсёды самае светлае і чыстае прыгадваецца асобна ад чорнага, злавеснага і непажаданага.

Пачаў, як і мае быць, з аднаго мужчыны. Шчыра кажучы, чакаў у адказ пачуць простае адневанне ці спасылку на тое, што памяць ужо не тая. Але як толькі запытаўся ў Якава Аляксандравіча Шлягі, як ён кахаўся са сваёй бабай Маняй, то той забухаў сваім моцным голасам, нягледзячы на ўзрост: «Помню... Помню... Усё чыста помню... Яна спачатку на мяне ніякай увагі не звяртала... Зямлі ў нас мала было, а дзяцей многа ў бацькі... Бедныя былі... А яна ж заможнай гасподы... Але я справу хутка наладзіў... Мая бабуля вельмі добра ўсё зашэптвала і на любоў многа замоў знала... То я да яе звярнуўся... Яна і дапамагла...».

Я не перабіваю, толькі ўважліва глядзеў на дзеда. Дарэчы, гэты прыём запісу, калі не зводзіш вачэй з інфарматара і ён адчувае пастаянную тваю ўвагу, застаўся ў мяне да сённяшняга дня. Гэта прымушае чалавека не расслабляцца і выкладаць усё, што ведае па гэтам пытанні. «Аднаго вечара бабуля пазвала мяне да сябе і прашаптала замову. Таемна, каб ніхто іншы не чуў, каб не назіраў за намі, бо тады б маглі здагадацца, і справа сарвалася б. Паверыш ці не, але я запамніў замову з двух разоў. І зараз табе перакажу слова ў слова. Умоў дадатковых пры вымаўленні старая ніякіх не ставіла. Праўда, толькі, як я ўжо і сказаў, папярэдзвала, каб трымаў усё ў таямніцы, бо інакшай толку не будзе. Пішы, калі ёсць ахвота». Ахвота, вядома ж, у мяне была.

«Устану я, добры моладзец, і выйду праз дзверы за новыя вароты ў чыстае поле. У чыстым полі стаяць тры бесы, два бесы, адзін бес: бес Сава, бес Савун, бес Калдун. Падыду я, добры моладзец, бліжэй ды пакланюся ніжэй. І вы, тры-дзевяць бясоў: бес Сава, бес Савун, бес Калдун. Паслужыце мне, як служылі некалі Іраду-цару. Ідзіце па гарадах, па сёлах і па вёсках і збярыце ўсю кручыну-смуток і сухоту, ад звяроў, птушак, рыб і ад усялякага роду. Сухоту тую дзяўчыне Мані ў ясныя вочы, у чорныя бровы, у румяны твар, у рацівае сэрца, у чорную пячонку, у гарачую кроў, у тры-дзевяць жыл і ў адну жылу стопаваю, надпятную, каб не магла гэтая дзяўчына ні жыць, ні быць ні днём пры сонцы, ні ноччу пры месяцы без мяне, добрага моладца. У чыстым полі стаіць сарачынскі дуб, з-пад таго дуба выходзіць Баба-Яга і падпальвае тры-дзевяць кастроў дубовых дроў. Так ярка, так жарка, каб разгарэліся таксама ў Мані ясныя вочы, чорныя бровы. Рацівае сэрца, чорная пячонка, гарачая кроў, семдзсят

адзін сустаў. Каб тая дзяўчына не магла асалоду атрымліваць, у чыстым полі нагуляцца, ні ў парной лазні мыцца, ні свежым малаком напіцца, ні ў мяккай пасцелі адаспацца без мяне, добрага моладца. І гэтым добрым маім словам ключ і замок. Замок замкну і ключ аднясу ў акіян-мора, пад латыр-камень» (Шляга Я. А., 1883 г. н.).

Калі запытаўся, ці ведае яшчэ замовы гэтага кірунку, то ў адказ дзед памаўчаў, нібы прыгадваючы ці ўваскрашаючы нешта ў памяці, і неўзабаве я пачуў наступнае: «Лягу я, раб божы Якаў, памалюся, устану я, благаслаўлюся. Памыюся я расою, вытруся я прастоўнаю пяляною, пайду я тады з дзвярэй у дзверы, з варот у вароты, выйду я ў чыстае поле, у зялёнае паморра. Стану я на сырую зямлю, пагляджу гэта я на ўсходнюю старану.

Як краснае сонейка ззяе, прыпякае мхі і балоты, чорныя гразі, так і ты прыбягай ка мне, рабу божаму Якаву, раба божая Марыя, прысыхай.

Вочы ў вочы, сэрца ў сэрца, мыслі ў мыслі. Спаць бы яна ніколі спакойна не спала, гуляць бы яна ціхенька не гуляла, а каб усё ка мне аднаму, рабу божаму Якаву, прыбягала. Амінь. Слава табе».

Мяне цікавіла і тое, ці ведае ён замовы на добрае сумеснае жыццё. Такія вуснапаэтычныя творы звычайна існавалі ў кожным родзе і перадаваліся ў спадчыну — ад старэйшых да маладзейшых. Дзед Якаў не схібіў і тут, падкрэсліўшы, што і іх пераняў ад сваёй бабулі. Потым падумаў, неяк сумнавата ўсміхнуўся і дадаў: «Нам са старой яны дапамагалі... І жыццё цяжкае пражылі... І на вайне я цяжка быў паранены. Але вярнуўся... І дзяцей пагадвалі... А вось дзедцам якраз-такі і няма добрага жыцця... Магчыма, у нечым маладзейшыя і самі вінаваты... Мы ва ўсё гэта верылі, прытрымліваліся, старэйшых слухаліся... А яны толькі смяюцца на нашы заўвагі... Вось таму і маюць...».

Мы крыху памаўчалі, і потым стары пачаў гаварыць словы чарговай замовы, нібы папісанаму яе чытаючы: «На полі, сярод кустоў, стаіць дуб зялёны. На тым зялёным дубе сядзяць тры дзівіцы. Адна шые, другая вышывае, а трэцяя любоў убівае. Ну, трэцяя любоў убівала, і тады насылала яна к змею-чарадзею. Змей-чарадзеі, будзь не ліхадзей, такім, каторы воль любіцца, а потым кідае. Да напраў ты ўжо гэтую жыццё нам. Будзь, змей-чарадзеі, будзь родным братам. Дай ты нам, штоб мы жылі ды друг друга ўважалі. А той змей-чарадзеі ды тожа стаў ліхадзей. Ды не даў ім жыцці, а любоў іх разбіў, а яшчэ ж і разлучыў. Яна хадзіла і ўсё плакала, ды толку няма. Звяла, як травінка, і на той свет пайшла. І ён хадзіў-сумаваў, ды дабра так і не спазнаў. Змей-чарадзеі, не будзь ты ліхадзей, дапамажы нам, як галубам. Ад гэтай пасці-напасці, ды каб такога нічога не знаць, а ў міры і шчасці жыць-пажываць».

Расказаў мне дзед Якаў і пра тое, як трэба было вернай жонцы пільнаваць свайго мужа, не даваць яму адыходзіць ад хаты, адбівацца ад роднай сямейкі. Якая жанчына не ведала такой справы, не сачыла за ўсім пільна, то потым мела адпаведныя клопаты і не раз, не два пралівала горкія слёзы, праклінаючы такое дрэннае сумеснае жыццё. Гэта была «жаночая» дрэва, але я не стаў дапыт-

вацца ў старога, чаму ён валодае і гэтымі магічнымі словамі. Хутчэй за ўсё, даведаўся ад сваёй бабулі, або з-за ўласнага надзвычай цікаўнага норава недзе проста падслухаў. Як бы там ні было, але вось гэты твор: «Ёсць дванаццаць чарцей. Самага галоўнага чорта называю. Ляці, чорт, на кладбішчы, набяры пяску, нагані на любага таску, каб ён не еў, не піў, не спаў, аб сваёй жонцы таскаваў, ужываў, цалаваў у белыя зубы, у жоўтыя рукі. Успамінаў, гараваў, а мяне (Маню) не забываў. Амінь». Падумаўшы, дадаў яшчэ адзін, як мне сёння здаецца, то няпоўны вуснапаэтычны твор: «Чысты чацверг, вярніся, бі-пабівай, мужа к жане праганяй. Ад другіх і ад чужых яго адвлекай. Чэраз правую руку плюнь тройчы». Пацвердзіў, што апошні варыянт найбольш часта «аддаваў» маладзям, у якіх не ладзілася сямейнае жыццё і якія прыходзілі да яго за парадамі.

Ён жа, разакхоціўшыся, па сакрэце прамовіў, што нагаворыць мне «сакрэтную» замову, бо яна вельмі рэдкая і накіравана на вынішчэнне ўсеагульнага вясковага гора — п'янства. «Трэба ўзяць руку выпіваючага чалавека ў кулак, безыменным пальцам сваёй правай рукі вадзіць па сонцу вакол кулака і пры гэтым ціха, самому сабе, шаптаць: «Неба бяскрайняе, зоркі ў небе шматлікія, мігаючыя, супыніце ад віна, злога, чорнага зеля, і запою. Усемагутнейшы месяц, адварні (імя) ад запою, віна і чорнага зеля. Сонца ўсемагутнае, спалі запойную цягу, супыні яго смагу і прыцягненне да запою, віну і чорнаму зелю. Вецер ціхі, знясі запойную страць ад раба божага (імя). І хоць моцны чартоўскі запой і сатаніская замова, усё роўна, мая замова, мой нагавор, мае словы наймацнейшыя. Амінь. Амінь. Амінь». Потым яшчэ тры разы трэба было з якой конаўкі даваць выпіваючаму выпіць вады, замоўленай той жа самай замовай, тройчы па тры.

Стары лічыў таксама, што найбольш важнае ў сямейным жыцці — ўзаемапаразуменне паміж мужам і жонкай. Нешта, праўда, не вельмі ўцямна азваўся пра сваю былую цешчу — мабыць, добра далася яму ў знакі. Аднак адвечнай традыцыі продкаў не парушыў — пра нябожчыцу дрэнным словам не гаварыў. Сказаў, што і ў гэтым выпадку дапамагаюць «словы», але іх трэба «ведаць, шанаваць, захоўваць і ні ў якім разе не перакручваць. Бо ад гэтага яны страцяцца...». У якасці прыкладу я запісаў наступную замову: « — Маці мая Марыя, ці ж ты спіш, ці ж ты ляжыш, ці ж ты проста так спачываеш?

— Не сплю я, не ляжу, не проста спачываю, а пра свайго сыночка роднага скучаю. Сыноч мой дарагі, пралюбезны, відзела я гэтай ноччу сон дзіўна-прадзіўлены. Быццам бы быць табе спайманым, па ручках-ножках звязаным, на хрэст дубовы ручкі прыбіваны, а сэрца рацівае — капейкам даставана.

— Маць мая Марыя, гэта ж не сон, гэта ўсё чыстая праўда. Хто гэты сон пра сябе будзе чытаць-расчытваць, то той у агне не згарыць, у вадзе не патонець, у лесе ніколі не заблукаець. І сахраніць яго Гасподзь ад кепскай пасцелі, ад ліхой чорнай хваробы. Амінь. Амінь. Амінь».

Не ведаю, ці ва ўсім дапамагалі такія творы, але відавочна, што на іх таксама спадзяваліся і часта

спасылаліся. Так ужо атрымалася, што я і ў жонкі дзеда Якава — бабы Мані пытаўся пра аналагічнае. Характэрна тое, што яна была яшчэ на год старэйшая за свайго мужа (1882 г. н.). Мела надзвычай дзіўную памяць — калі некага недзе пабачыла, пагаварыла з ім хоць разоў, то перадавала пра таго чалавека ўсе чыста драбніцы, нічога не забывалася, ні ў якім разе. З зайздасцю падумалася тады: каб і сабе такую феноменальную памяць! У старой адно што былі вялікія праблемы са слыхам. Амаль зусім глухая. Затое мяне прывеціла адразу і, радасна паціскаючы рукі, загаманіла першай, бо ўжо прызвычалася, што не дачуецца ўсё роўна, чаго я прыйшоў. Праўда, на гэты раз, удваіх з дзедам Якавам, мы да свайго дакрычаліся.

Засмяяўшыся ды патрасаючы плечукамі, яна не спяшалася адмаўляцца, толькі пацікавілася, а ці раскажаў нешта яе муж? Атрымаўшы станоўчы адказ, пачала гаварыць і сама. Праўда, я, аказваецца, гэта ведаў і раней, бо суседзі маёй гаспадыні ўжо казалі: баба Маня вельмі добра замаўляла ад зьяку і зубоў, часта дапамагала і тым, у каго балеў живот. Засне адразу ж чалавек і болей не прахопліваецца ў сне з дзікімі крыкамі ды стогнамі. Прыносілі да яе і зусім яшчэ малых дзяцей, і сталыя людзі прыходзілі. Адным словам, яе чаруючае майстэрства было заўсёды запатрабаванае сярод вяскоўцаў. Ад тае размовы засталіся ў старым блакноце «Успокойныя словы». «Бывае, што чалавек паскандаліць, падыем вэрхал, іншых завядзе, а потым ужо і сам супакоіцца не мае магчымасці. Тут і да вялікай бяды недалёка. Мала хто ведае, як ратавацца. А тут вось што трэба зрабіць. Пашапчыце наступныя словы на шклянку з вадою і дайце выпіць таму разыйшоўшамуся чалавеку, дык ён адразу ж і супакоіцца: «Спакой з пакойніка ідзі ціха, адвядзі ліха. Злы язык — на замок, а ключ — пад дубовы парог. Амінь. Амінь. Амінь».

Але ж тут быў зусім іншы выпадак, бо іншы кірунак для роспытаў. Тым не меней, і тут пашанцавала. Калі гаспадыня пачала прыгадваць сваё юнацтва і маладосць, дык стала зразумела, што ў іхняй бацькоўскай хаціне некалі дзяўчаты збіраліся, каб варажыць на калядныя вечары, каб пасядзець, папрасці кудзелю, паспяваць песні, а яшчэ... Вядома ж, пагаварыць пра самае патаемнае, якое далёка не кожнаму давяралі. Мала гэтага — у кожнай з іх быў свой уласны прыём, пры дапамозе якога, як ім падавалася, яны маглі навечна прысушыць да сябе жаданага хлапца-кавалера, пакінуць яго пры сабе і не бяцца, што нейкая іншая дзяўчына звядзе яго. Сваю замову баба Маня назвала проста — «Любоўны шэпт»: «Першым разам, божым часам, вячэрняю зарою, божаю парою. У светлы панядзелак (ці ў які іншы дзень, калі шапталася замова). Вячэрняю зарою. Зара-зараніца, божая памачніца, дапамажы рабе божай Марыі загаварваць раба божага Якава. Як на моры-акіяні стаіць дуб карканісты, ды там жа, ля яго, ляжаць тры дубовыя дошкі. Падымаю першую дошку — наганяю маркоту і вялікае каханне і заганяю рабу божаму Якаву ў сэрца, у белае ліцо, румяны твар, у шэрыя вочы. Як без хлеба цяжка пражыць, каб і тут ён не заснуў, не даеў, а

ўсё пра мяне. Марыю, думаў. Другую дошку пад-ымаю — наганяю маркоту і перажыткі і вялікае каханне. Заганяю ўсё гэта ў сэрца, у белы твар, у жылкі і паджылкі раба божага Якава. Як без маці, без бацькі цяжка пражыць, так каб мой Якаў не мог пражыць без Марыі. Каб не заснуў, не заеў, а ўсё пра Марыю думаў. Трэцюю дошку пад-ымаю — маркоту, перажыткі і вялікае каханне ў раба божага Якава яшчэ глыбей заганяю. Як без сонца, без зямлі нельга пражыць, так каб раб бо-жы Якаў не мог пражыць без Марыі. Амінь. Амінь. Амінь» (Шляга М. А., 1882 г. н.).

Ад яе ж запісаў і другую замову. На гэты раз яна і назвы ўвогуле ніякай не мела. Адно што тлу-мачэнне ад жанчыны: маўляў, гэта шапталася та-ды, калі жадалася прычараваць-прываражыць да сябе каханага. І яшчэ ўвесь час, як прамаўлялася замова, бабуля была надзвычай стрыманая, па-важная, Гэта лішні раз падкрэслівала тое, як яна сама адносілася да замоў. Некалькі разоў, праўда раней, мне паўтарала, што любая замова, калі яна толькі ідзе на карысць людзям, сыходзіць ад Бога. Прамаўляючы на гэты раз, устала і ўрачыстым го-ласам прагаварыла ўвесь твор. «Стану я, раба бо-жая Марыя, благаслаўлюся. Пайду ў чыстае поле, там перахрышчуся. У чыстым полі стаіць куст, а ў тым кусце стаіць тоўстая баба — сатаніца і ўгодні-ца. Пакланюся я галавою тоўстай бабе — сатаніцы і ўгодніцы. Паляцела б ты ў чыстае поле, у цёмныя лясы-пушчы, у сыпучыя пяскі, у тапучыя балоты. І заспела б ты раба божага Якава цёмнай ноччу. Се-ла б яму тады на белях грудзі, на рацівае сэрца, на кроў яго гарачую і на пячонку чорную. Каб ён па-сля гэтага не піў, не еў, не спаў, не ляжаў, усё мяне, рабу божую Марыю, у галаве трымаў. Каб я была яму лепшая за матку і за бацьку, за ягоныя род і племя. Недагаворана, перагаворана. Замыкай, загавары, на семдзсят сем замкоў замкні. Бягу ў акіян-мора, кідаю там ключы пад сіні камень. Хто гэтыя ключы дастане, дык толькі той нашу любоў з Якавам разгоніць. Але гэтага не зробіць ні муж-чына, ні жанчына, ні ішчупак-рыба, ні птушка-свістушка. Амінь. Амінь. Амінь».

Давялося мне зноў пачуць пра «ліхіх бесаў», ад якіх нібыта залежала каханне маладых лю-дзей. Ды нікуды не падзенешся — як дыктуюць, так і запісваеш. «Устану я, Марыя, але ні благас-лавіўшыся. Выйду ў чысты двор, але не хрысціў-шыся. Выйду я за нашыя новыя дзверы, за на-шыя цясовыя вароты ў шырокае чыстае поле. У чыстым полі стаяць тры вялізныя, здаравенныя бясы. Першы бес — гэта Сава, а другі бес — гэта Шаптун, а трэці бес — гэта Калдун. Прыйду-пад-ыйду я да тых бясоў пабліжэй, ды пакланюся ім, як мае быць, паніжэй:

— Вы, трыдзевяць ліхіх бясоў, паслужыце на гэты раз мне, як некалі служылі самому Іраду-цару. Ідзіце вы па бліжніх і па далёкіх вёсках, сё-лах і гарадах, і збірайце ўсялякую маркоту-нудо-ту з ішчупак, і са звярэй, і са ўсіх чыста ўбачаных і сустрэтых вамі людзей. І занясіце вы гэтую ну-доту-маркоту рабу божаму Якаву ў ясныя вочы, у чорныя густыя бровы, у румяны твар, у ягонае рацівае, гарачае сэрца, у сонную пячонку, у тры-дзевяць жыл-пажыль, у самую галоўную жылу станавую, а яшчэ ў надпяртую і семдзсят пяць

суставаў. Каб адбылося так, што ён не мог ні жыць, ні быць, ні днём на ясным сонцы, ні ноччу пры ясным месяцы сам-адзін, а каб яму ўсюды мроілася я — Марыя-дзвявіца. Каб з таго самага моманту ён не здолеў ні з якой болей дзвючынай уміляцца, ні ў мяккай пуховай пасцелі з ёю ва-ляцца, ні за цясовым сталом самай смачнай ежай наядацца, ні ў лазні сваім целам ні перад кім па-хваляцца. Гэтым маім святым словам яшчэ най-мацнейшыя ключ і замок. Замок я старанна за-мкну, а ключ непрыкметна аднясу на акіян-мора і там пад вялізны латыр-камень пакладу, каб ніх-то не ўвідаў і яго адтуль ні ў якім разе не дастаў. Амінь. Амінь. Амінь».

Занатаваў ад сваёй субяседніцы і яшчэ пару замоў пра каханне, правільней, мабыць, «на ка-ханне», але яны значна карацейшыя і прасцей-шыя ў ступені выбару мастацкіх сродкаў. «Уста-ну я раным-рана, пайду я ў чыстае поле. Знайду там белага крэчата і ў яго папрашу, каб злётаў бы ён яшчэ ў поле шырэйшае, да сіняга мора ажно, за крутыя горы, за цёмным-цёмныя лясы, у непразныя балоты-балаціны, і там папрасіў бы ён для мяне страшную акаянную сілу, каб яна дала яму ўсёмагутнай дапамогі схадзіць у высокі церам-палац і прыспець там раба божага Якава, няхай гэта сабе і сярод глыбокай ночы. Сеў бы мой дарагі крэчат на белях грудзі майго каханага, на яго рацівае сэрца, на гарачую пя-чонку, і ўлажыў бы ён рабу божаму Якаву з сваіх праклятушчых вуснаў-дзюбаў усё належнае, каб потым ужо мой каханы, раб божы Якаў, не мог без мяне, рабы божай Марыі, ні есці, ні спаць, ні адпачываць, ні сярод людзей бываць. Амінь. Амінь. Амінь».

Адносна апошняй замовы, запісанай тым разам ад яе, баба Маня папярэдзіла, што яе не-абходна было прамаўляць пад маладой вішань-кай. Менавіта пад вішанькай, пад маладой, а не пад якім-небудзь іншым дрэвам. Калі ж не паслу-хаешся і зробіш па-свойму, то і словы тыя ні ў якім разе не падзейнічаюць. Умова даволі про-стая і разам з тым любому чалавеку зразумелая. «Устану я, раба божая Марыя, раным-раненька, умыюся я чыста-бяленька. Потым благаслаўлюся і перахрышчуся. Выйду ў чыстым-чыстае поле, пагляджу на ўсе чатыры бакі. На ўсход ад мяне стаіць святая цэркаўка-макаўка. Як на гэтую прыгажэнную цэркаўку-макаўку людзі глядзяць, так каб і на майго абранніка — раба божага Якава — глядзелі старыя і малыя, пажылыя і маладыя. Глядзелі-пагледалі, але зрабіць яму, рабу божаму Якаву, нічога не маглі, бо ў іх такой моцы не ста-вала б. Будзьце, словы мае, цвёрдыя і ёмкія, як ключы жалезныя. Амінь. Амінь. Амінь».

Вядома ж, надзвычай важным было і тое, каб у маладой сямейцы ўсё ладзілася ціха-мірна, каб дзеці іхнія былі дагледжаныя і здаровыя і каб яны, адпаведна, ні ад каго, ні ад якіх абставін не залежалі. Адным словам, каб былі самастойныя. Ставілася абавязковая ўмова, што такая замова чытаецца толькі ў чацвер, а ў іншыя дні тыдня яна проста «не дзейнічае». «Ідзі, дзіцятка, да дому, не карыся нікому другому, дзяржы свой савет з ба-цькам, з маткай. Іконе святой пакланіся, а радзі-целям сваім — пакарыся. Так бы ты ўсё дамоў

рваўся, як младазенец за цыцкай ганяўся. Ва імя Айца, Сына і Святога Духа. Амінь. Амінь. Амінь».

Значная ўвага ў запісаных тады замовах надавалася маральнаму боку слянскага жыцця: павазе да бацькоў, уменню трымаць сваё слова, ніколі не хлусіць, не лаяцца ў хаце (увогуле), а ў прысутнасці старых і малых — тым болей. «Ад хлусні»: «Выйду я ў двор, у двары — вада, на той вадзе — купіна, на той купіне — гадзіна. Я тую гадзіну паяску-парубаю, усім непрыяцелям ў сэрцах і ў мазгу клевету замаўляю, хлусню — прыпыняю. Адкасніцеся, адвараціцеся, ворагі злыя, ад мяне! (Плюнуць тры разы.) Госпадзі, дапамажы. (Апошнія словы трэба паўтарыць дзевяць разоў.)».

Ніхто і ніколі асабліва не хаваў, што вечным «спадарожнікам» сямейнага жыцця былі спрэчкі, а то і бойкі. Таму імкнуліся «ўціхамірыць» і гэтую праяву: «Ад ругані»: «Наліць у стакан талый вады. Над ёй прашапаць замову і адпіць трошкі. («Вада талая, жыццё няўдалае. Чорта ў мужы астудзі і разлуку нашу адвядзі»). Кінуць у стакан тры запалкі, спалення падчас шаптання замовы. Потым ваду прапусціць праз тканіну і зрабіць так, каб ваш муж яе выпіў. Або той чалавек, які асабліва ругаецца ці скандальіць».

Зафіксаваў і яшчэ адзін твор пад аналагічнай назвай: «Першым разам, добрым часам, не сама сабою, гасподняй душою, яснай царыцай, вярчэрняй памачніцай!

Госпаду нашаму памалюся і благаслаўлюся! На моры — на акіяне, на гары — на Сіяне, там ляжыць белы камень. На тым камені сядзіць баба-чараўніца. Бярэ ваду заморскую, злівае з гэтага чалавека руду, нуду, бяду, спуд (агнявы, вадзяны, ветраны, палявы, лесавы, бабін, дзедаў, цёткін, дзядзькін, цыганскі, рыбанскі, кашачы, мышачы, сабачы, змяячы, вужачы). Што я не памяну, то Гасподзь Бог памяне і гэтак чалавеку дапамогі дасць». Паўтарыць неабходна тры разы запар».

Праз пару дзён любоўныя замовы мне давалося запісваць ад Аскірка С. В., 1885 г. н. Характэрнай рысай было тое, што ад нараджэння яна мела вельмі густы голас (як сама сказала — мужчынскі), і ён захаваўся ў яе да апошніх гадоў. Мала гэтага, так ужо атрымалася, што свае замовы яна прамаўляла ў комін, у пянчю трубу. Відовішча было і смешнае, і дзіўнае, і непаўторнае! Старым — старая жанчына трымаецца рукамі за прыпек і важна гукае ў комін. Ды так ужо старалася, што і на суседняй вуліцы можна было ўсё выразна пачуць, асабліва не прыслухоўваючыся. Тым болей, што яна мне прагаварыла (дакладней, пракрычала) не адну замову, а некалькі. На памяць усё ж нашы старэйшыя вяскоўцы не скардзіліся. «Замова на каханне. Прамаўляецца ў комін»: «Добры дзень, дымок, красны панічок! Коцішся ты ў гору слупом, а ў той бок клубком! Каціся па гарах, па далінах, па шырокіх краінах, знайдзі народжаннага раба божага Васіля. Бяры яго зверху за густы чуб. А з сярэдзіны — за сэрца. Іголкамі яго калі, ніткамі яго цягні да рабы божай Зосі. На ўсё жыццё прыцягні. На сінім моры, на лукаморры, стаіць дуб на дванаццаць карнёў, на дванаццаць какатоў, на дванаццаць палукакатоў. У тых какатах дванаццаць зорак, у тых зорках дванаццаць

чартоў. Чарточкі, браточкі, паслужыце мне часочкі, а я вам за тое — гадочкі. Прашу вас, умаўляю, адбіце раба божага Васіля ад брата, ад сястры, ад жаны і ад усяго чыста яго роду. Прыбіце яго толькі ка мне, рабе божай Зосі. Каб ён не спаў, не драмаў, а па мне, рабе божай Зосі, адной таскаваў. Амінь назаўсёды».

Другі твор таксама быў прамоўлены ў комін. «Замова, каб каханага да сябе прыцягнуць»: «Іду, іду, не ведаю куды. Вятры-віхуры, моцныя, магутныя, ляціце на сіне мора-лукаморра. Там, на моры-лукаморры, стаіць дуб, а на тым дубе дванаццаць чартоў. Дванаццаць касматых, дванаццаць лахматых, дванаццаць крывых, дванаццаць сляпых. Ідзіце! Ляціце! На сінім моры ляжыць дошка. Вы тую дошку вырвіце і на раба божага Васіля кручыну наганіце. Каб ён не піў, не гуляў, не спаў, а толькі аб адной мне, рабе божай Зосі, страдаў. Дванаццаць чартоў, дванаццаць касматых, дванаццаць малых дзяцей: ідзіце вы, рабу божаму Васілю сэрца таміце і да мяне, рабы божай Зосі. яго ганіце (свіснуць, гукнуць тройчы). Дым-дымішча, не ідзі ў гору дыміць, а ідзі сэрца сушыць. Сушы яго, знабі яго, да мяне, рабы божай Зосі, гані яго. Ідзі, дым, трубою, а ты, раб божы Васіль, ляці да мяне стралою. Як ля печкі гарыць душна, так каб яму без мяне было скучна. Як у печы гарыць жарка, штоб так яму мяне, рабу божую Зосю, было жалка (тройчы пагукаць у комін). Як у коміне дым віруецца, кружыцца, на волю рвецца, каб да мяне так раб божы Васіль рваўся. Эх ты, соль-матухна, як ты на агні гарыш і тлееш, каб так яго сэрца па мне гарэла і тлела. Адныне да века, ад дамавіны да зямлі. Амінь. Амінь. Амінь».

Адна з замоў падалася мне даволі самабытнай, бо нейкімі надзвычай старадаўнімі матывамі ці язычніцкімі каранямі патыхнула ад яе. Не выключана, што карані тыя цягнуцца да язычніцкіх ахвярных вогнішчаў. «На любоў. Прамаўляецца ў комін»: «Аў, аў! Адкрываю комін, запальваю вогнішча. Дым пацягнецца ў комін у дванаццаць гадзін. Дванаццаць чарцей, чорт, чэрці, чарцяняты, не ляжыце. Вы на могілкі, на магілы спяшайцеся. Наганіце на раба божага Васіля пячаль-смутак, каб ён не піў, не еў, а адно пра мяне заўсёды думаў».

Выходжу на мора, гляджу на поле: там стаяла дванаццаць чараўнікоў, дванаццаць чараўніц. Чараўнікі, чараўніцы, у вашу хату чарцей пасылалі, каб яны адтуль майго сябра, раба божага Васіля, выганялі, звалі, давілі, тапілі, сушылі, білі, сябра майго ка мне гналі.

Дым густы, дым тоўсты, дым, бяжы па крутым берагам, па лясках, па балотах, знайдзі раба божага Васіля спяшчым, гуляшчым і ўкладзі яму таску-пячаль. Пакуль не бачыць мяне, каб яго сэрца гарэла, тлела, як гэтыя дванаццаць частак дроў. Каб нішто яму спакою не давала, а ўсё яго падбівала. Як убачыць, дык да сэрца прыжме і сваёй тады назаве. Амінь».

Адна з замоў была зусім кароценькая — «На вернае каханне да люблага. У комін гаворыцца»: «Ау, ау, ау, ляці, дымок-багатырок, к яму, рабу божаму Васілю, карай душу яго, карай любоў яго да мяне. Спавівай усё гэта святым духам і

вернасцю. Нам з рабом божым Васілём век жыць-дажываць і на ўсіх чыста чужых яму забы-ваць. Амінь. Амінь. Амінь».

Ад гэтай жа жанчыны пачуў яшчэ і «Шэпт на каханне», у якасці абавязковай умовы да якога гучала тое, што яго трэба было выконваць на ростанях: «Стану я, раба божая Зося, благаслаўлюся, пайду ў чыстае поле — перахрышчуся. У чыстым полі стаіць цярновы куст, у тым кустве старая змяя. Ля яе стаіць залатая царква. У яе сярэдзіне сама Божа Мацер на залатым троне сядзіць, яна ўсё чыста ў свеце ведае-знае і глядзіць. Да цябе, Божа Мацер, звяртаюся. Нізка кланяюся і пастаянна малітвамі прамаўляюся. Аб адным толькі малю-прашу. Болей нічога не хачу. А ў гэтым мне не адмоў, не адкажы, а шчыра дапамажы. Зрабі так, каб раб божы Васіль з гэтага моманту нікога іншага не знаў, не заўважаў, да мяне адной цікаваць і шчырасць праяўляў. Сабяру ўсё падоранае Божай Мацерай у чыстым-чысты платок, завяжу, перахрышчу і нікому болей, акрамя раба божага Васіля, не пакажу. Ад таго скарба дарагога ключы і замок жалезныя ў вернага кавалю закажу. Калі ён зробіць, то і іх замоўлю-перахрышчу, старанна замкну і ключы тыя занясу на акіян-мора. А там ужо пад вялізным-вялізны камень палажу і прыдушу. Потым дамоў вярнуся і спаць пакладуся, а калі раніцай прагнуся, то ўжо з рабом божым Васілём абавязкова ў сваёй пярыне абдымуся. На ўсё добрае, на ўсё чыстае, на ўсё святое і дабрадзейнае. Амінь. Амінь. Амінь».

Не забыўся запытацца і пра тое, як перажывалі разлуку, ці як паводзілі сябе, ведаючы, што дзевяццаць неўзабаве разлучыцца на працяглы тэрмін. Мала куды мог паехаць паляшук. Не сакрэт, што і ў войска маглі забраць, і ў заробкі выпраўляўся «за свет». Аказваецца, моўная забаранальнасць існавала і тут. Ды яшчэ такая самабытная, непаўторная, асацыятыўная. Здавалася б, адкуль усё гэта? Падумаеш так і сам сабе адкажаш — з жыцця, з жыццёвых прыгод. «Замова на расставанне»: «Чорт ідзе вадой, воўк ідзе гарой. Яны разам не сыходзяцца, думы свае не думаюць, плоду не пладзяць, пладавых моў не маўляюць. Так бы і рабы божыя думак не думалі, плоду не пладзілі, пладавых моў не маўлялі, а ўсё б, як кошка з сабакам жылі б».

Іншая замова мне была нагаворана, але бабуля пераблытала разлуку з разлучніцай, а я не стаў неяк перапыняць, папраўляць, бо мне было добра і гэтак. Я выконваў сваю задачу — запісваў вуснапаэтычныя творы. «Як я, раба божая (імя), стрыжу, ламаю свае ногці без шкадобы, без болю, не ўспамінаю, на душы не хаваю, пра іх не гавару, так бы і раб божы (імя) маю злую разлучніцу не любіў, не шкадаваў, не ўспамінаў, маю любоў на прыгажосць другой не мяняў».

Зло не хаваю, боль не прыношу, але мужа, Богам мне дадзенага, на месца вяртаю. На месца, яму пакладзенае і Богам бласлаўленае. Словы не кручаныя, не вывернутыя, а праведныя і ладныя, спагадлівыя і харошыя. Амінь. Амінь. Амінь».

Самай старэйшай з маіх інфарматарак тады была Дубіна В. П., 1880 г. н. Павінен адзначыць, што яна трымалася вельмі ўпэўнена, нават не верылася, што мае такі паважаны ўзрост. Пацвер-

дзіла гэта яе родная дачка, якой самой ужо пад восемдзесят. Размаўляючы з гэтымі жанчынамі, насмяўся ўволю. Яны мне распавядалі такія падрабязнасці са свайго дзясвоцага «гадання-шаптанья», што было, шчыра кажучы, шкада з-за адсутнасці тэлекамеры. Запісваць на паперу — гэта адно, а пакідаць у памяці людзей міміку, жэсты, голас, інтанацыю інфарматараў — зусім іншае. Прасіў распавесці што-небудзь такое, каб другія не ведалі. Бабуля адразу ж і завялася: «Загавор для каханага»: «На моры, на акіяне, на востраве на Буяне, таска з таскою змагаюцца і ў вадку бягучую ўбіваюцца. І крычаць, каб вада бегла паскарэй, каб уваходзіла ў раба божага Івана ў зубы, у губы, у чыстае цела, у гарачае сэрца, у чорную пячонку. Каб я табе была, раба божая Зося, лепей за бацьку, за матку, за род, плод і племя, лепей красных дзівіц і ўсіх у свеце чыста маладзіц. Я гэты загавор замыкаю на семдзесят сем ланцугоў і ўкідаю ключы ў акіян-мора. А хто акажацца мудрэй за месяц, той толькі дастане з мора пяску і адгоніць у раба божага Івана таску». Замаўляць трэба абавязкова калі зайдзе сонца, ці, наадварот, на раннім усходзе».

Падумала крыху і пачала новую замову — «На каханне»: «З кветкі раса — на твар краса. Раса вымые, месяц высушыць, святанне — алае каханне прысушыць». Калі прапашчаш, то трэба ў поўню сарваць кветкі начной фіялкі і працерці іхняй расою твар». З гэтага ж шэрагу пачуў і іншую: «Любоўная. У лукаморры стаіць дуб, а на тым дубе дванаццаць какатоў, а на тых какатах — дванаццаць чартоў. Гэта ж не чарточкі, а майго мілага Івана браточкі. Вы ж вазьміце і падбіце яго, каб ён не піў, не дапіваў, каб ён не еў, не даядаў і мяне, рабу божую Зося, не забываў. Амінь». Яшчэ адна — «На любоў»: Ламаю дубіну, штоб хлопцы любілі, ламаю дубіну, штоб хлопцы любілі. Цар садзіў, Бог радзіў, Матка Прачыстая палівала, мне гэта ўсё на помач давала. Цар садзіў, Бог радзіў, Матка Прачыстая палівала, мне гэта ўсё на помач давала. Цар садзіў, Бог радзіў, Матка прачыстая палівала, мне гэта ўсё на помач давала. Амінь. Амінь. Амінь».

Зусім па-дзясвочы засмяўшыся, хуценька пратарабаніла: «Кладуся на новым месцы, прысніся жаніх нявесце!»

Потым мне расказвалі пра тое, што самыя гадоўныя вуснапаэтычныя творы, якімі прываблівалі хлопцаў, — гэта «прысушкі». Аказваецца, іх дзяўчына павінна была прамаўляць, трымаючы які-небудзь прадмет ці рэч у руках. Пажадана, каб гэтая рэч яна мела нейкае дачыненне да яе суджанага. Тады ўжо былі цвёрда перакананы, што замоўныя словы абавязкова дапамогуць і хлопец ні ў якім разе не адкруціцца ад чараўніцтва. «Прысушкі» маглі быць як агульныя — шырокавядомыя, так і з'яўляцца здабыткам канкрэтнай дзяўчыны, да якой яны перайшлі ад кагосьці са старэйшых жанчын яе роду. «У імя Айца, і Сына, і Святога Духа, амінь! У печы агонь гарыць, паліць дровы. Каб так гарэла і сэрца ў раба божага Івана па рабе божай Зосі. Каб гарэла ва ўвесь дзень, ва ўвесь час, усюды і заўсёды. Ва векі вякоў. Амінь!»; «На хрысціянскай зямлі, на Кіянскай гары, дзе стаяў дуб тонкі і гонкі, пад тым дубам ляжыць смутак-скру-

так. Вазьму дубовую дошку і паганю яго ў сэрца Івана, у яго пячонку і ў селязёнку, і ў буйную галаву, у карыя вочы. І ты мяне, Іван, любі. Замову паўтарыць тры разы падрад»; «Месячык у гаю, а я к табе, Іван, прымаўляю. Ёсць у цябе, месячык, ды тры зараніцы, ды ўсе тры чыста родныя сястрыцы: адна прыпякуха, другая прыжаруха, а трэцяя прываражуха. Амінь. Амінь. Амінь»; «Пайду ў садочак, назрываю вішанёчак, ды і панакрываю міламу слядочак, штоб пташкі не хадзілі, ды і яшчэ й не брадзілі, а каб майго мілага другія не любілі. Усё так каб і было!»; «Пайду ў той садочак, дзе мілы мой гуляў. Сарву я той цвяточак, што мілы паліваў»; «Я да цябе не прыйшла, а прыляцела чорным воранам. Каб у цябе язык калом стаў! Каб ты дзівіўся на мяне чорнымі вачыма, як Маці Божая на свайго сына! Амінь. Амінь. Амінь». Паўтарыць дзевяць разоў падрад».

Даводзілася здзіўляцца багаццю народнай даціпнасці, бо ў творах перапляталіся і рэлігійныя аспекты, і язычніцкія карані, і баладныя сюжэты, і песенныя матывы, але ўсё было падпарадкавана, тым не меней, адной толькі ідэі — прысушыць да сябе каханана чалавека, прымусіць яго сохнуць па той (ці па тым!), ад каго сыходзіла гэтая слоўная магія. Былі і пэўныя ўмовы, якія таксама ні ў якім разе нельга было парушаць, бо ў адваротным выпадку можна было выклікаць непажаданую рэакцыю на сваю галаву.

«Тупнуць правай нагой і гаварыць: «Іван ідзець, я топну нагою, ён за мною. Поясам падвяжуся. Месяц у гаю, а я над ім верх маю. Пры маёй долі печ, калі ён на мяне злы, то займі яму надоўга рэч. Я словам, Гасподзь сваім духам»; «Як млее, тлее соль на агне, каб душа Сашы, так млела і тлела па Наташы». Гавораць у дванаццаць гадзін ночы, пры гэтым пасыпаючы агонь солью»; «Узяць лыжку і паднесці да рота, гаварыць над агнём альбо каля печы: «Дымам пасылаю, ветрам ажыдаю яго душу. Як у коміне дым круціць і там жарка, так каб і яму было мяне жалка. Як у рот ложка бяжыць шывка, дзе б ні быў ён, штоб яго з таскою гнала да мяне шывка. Я — словам, а Гасподзь — сваім духам. Амінь. Амінь»».

Крыху перавяла старэнькая дух і зноў пачала прыгадваць прысушкі. Нават падалося, што ў такім узросце проста немагчыма гэтулькі помніць, але ў яе атрымлівалася як нельга лепей. «Пайду я на сіняе мора. На сінім моры ляжыць жэсць, а пад той жэсцю ляжыць лютая змяя. Вазьму тую змяю, павярну к сабе навекі і назаўсёды непарушна»; «Устану я раненька, умыюся я беленька. На моры стаіць дуб, пад тым дубам даска, пад тою даскою ўся мая печаль і смутак. Ангелы-архангелы, прылятайце! Усю маю печаль і таску забірайце, нясіце яе ў румянае ліцо, у карыя вочы, у русыя носы, чорныя бровы божага раба Івана. Амінь. Амінь. Амінь»; «Госпада Бога прашу і на помашч прызываю, а раба божага Івана к сабе вызываю. Ранняя, вячэрняя зароя, штоб я ў яго стала вернай жаною. На небе тры звызды і ўсе тры родныя сястры: прыпёка яго прыпячы, а прывара прывары, а прынуда, дзе б ён ні быў, да мяне з ласкаю гані. Каб ён на мяне не зліўся і больш ні ў кога не ўлюбіўся, чужым ручніком не ўціраўся. Каб ён быў

ля мяне, як сэрца ў крыві. Каб ён ні з кім не піў, ні еў, ды дзе б ён ні быў, то каб з ласкаю да мяне на крыллейках прыляцеў. Я — словам, а Гасподзь — сваім духам. Амінь. Амінь. Амінь».

Добра было запісваць фальклор ад такога чалавека: запытаўся пра нешта — і табе адразу, нібы з якога бяздоннага мяха, са сваёй памяці згадваюць чарговую замову. Зрабіў некалькі запісаў, звязаных з кручынай-перажываннямі, з «таской», са смуткам. «Вада-вадзіца, істочніца, хадзіла па лугам, па гарам, па пяскам, па белым карэньчыкам. Пяскі размывала, у рабы божай (імя) тугу і смутак праганяла. Амінь. Амінь. Амінь». (даць трошкі паціць вады, умыцца і пры гэтым крышачку змачыць свае валасы); «Вада ты, вада, ключавая вада! Як змываеш ты, вада, крутыя берагі, пянькі ды каранькі, так змывай і смутак-кручынушку з белага ліца, з рацівага сэрца» (чытаць неабходна на ваду, якой потым трэба абавязкова ўмыцца); «Вада-вадзіца, рака-царыца, зара-зарніца, знясіце таску-кручыну за сіняе мора ў марскую пучыну, дзе людзі не ходзяць і на конях не ездзяць. Няхай ляжыць таска-кручына ў вадзе, як серый камень у марской пучыне. Амінь. Амінь. Амінь»; «Да таго, як раніцай умывацца, трэба выйсці на бераг ракі ці да крыніцы і прагаварыць наступныя словы: «Матушка-рака, нясі маю таску ды па жоўтаму пяску!» (паўтараць тройчы)».

Неяк смехам заўважыў: маўляў, просіцеся, каб муж будучы і не піў і не еў, каб яшчэ і не хроп... І што ж вы думаеце? Бабуля адразу пагадзілася на гаварыць мне замову ад храпу, ці як сама яна вызначыла яе назву — «Ад храпення»: «Калі нехта вельмі моцна храпе, то трэба стаць да яго тварам, хрысціць яму галаву і гаварыць пры гэтым: «Храпі, храпун-хропка, не храни сіл, глотка! Храпі, конь у полі, у шырокім раздоллі, забяры храп з раба божага Івана (ці якое іншае імя). Амінь».

Тады ўжо запытаўся заадно: а як жа ў маладой сямейцы змагаліся з такой праявай, як бяссонніца? Бабуля не здзівілася, а падалося, наадварот, неж ускінулася, што і сама хацела пра гэта сказаць, а я яе папярэдзіў. Агаварылася адразу, што бяссонніца да здаровага чалавека не чаплялася. Яна раскашавала ў знясіленым, спрацаваным целе, калі ўсяго круціла-ламіла, і менавіта пра такі стан гаварылі ў народзе, што «праца сну перашкаджае». Як нажнешся ці накапаешся або яшчэ якой працы нарабішся, то здавалася, што і спіш, і зусім не спіш, а вось нібыта некуды правальваешся. Дык тут замовы і дапамагалі: «Спаць кладуся, Богу малюся, рызай укрываюся. Маці Прачыстая ў нагах, Сын Божы ў галавах, а два анёлы па баках. Анёлы, хранице, хранице маю душу, да белага свету, да канца веку, а як пеўні галасістыя заспяваюць, то разбудзіце мяне. Амінь».

Іншыя замовы гэтай жа тэматыкі былі значна прасцейшыя па сваім змесце, але ўсё роўна асноўнай іх мэтай было — даць сон, адпачынак стомленаму чалавеку: «Добры вечар, куркі-рабушкі, чарнушкі, бялушкі, мілыя сястрычкі. Вазьміце дзіцёвы начнічкі: паўночныя, начныя. Паўдзённыя, дзённыя, з касцей, з машчэй павыганяйце, павынімайце і на лес-балота паадпраўляйце. Мой дух. Мая помач. Гасподняя помач. Амінь»;

«Вячэрняя зарніца, красная дзявіца, мілая сястрыца. У цябе дзевяць дачарэй, а ў мяне толькі адна (Таццяна). Вазьмі ў яе красаты, а дай ёй дзённых дзянніц, начных санныц»; «Крыжам крашчуся, на крыжы спаць кладуся. Ангелы — па баках, Божая Маці — у галавах, сцеражуць-беражуць маю душу»; «Святы Самсон, падай мне сон са ўсіх старон» (прамаўляецца тры разы запар).

Заўсёды думалі палешукі пра душу, але ніколі не забываліся і пра цела, пра ягоную чысціню. Усе хваробы стараліся выгнаць словамі і магічнымі ды запалохваючымі рухамі. «Ад барадавак»: «Госпада Бога прашу. Прачыста Божа Маці, прыйдзі, прыступі бародаўкі ўгавараці. У мае барадаўкі было дзевяць сыноў. З дзевяці стала восем, з васьмі — сем, з сямі — шэсць, з шасці — пяць, з пяці — чатыры, з чатырох — тры, з трох — два, з двух — адзін, з аднаго — ніводнага. Штоб і вам, мае барадаўкі, не было ніколі ніводнай!»

Неяк сама па сабе закралася думка — колькі ж талентаў засталася ў нашым народзе назаўсёды нераскрытымі і непрызнанымі, не ацэненымі пры жыцці, назаўсёды адышоўшымі ў нябыт. Адзінае, што пасля іх засталася, — гэта вуснапатычныя творы, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне, у якія верылі, на якія спадзяваліся, бо былі перакананы, што ўсё ў будзённасці так і вядзецца. Няма чаго адварочвацца, адмаўляць, калі не поўнасю перакананы ў тым, што зможаш сябе і сваю радзінку самастойна засцерагчы, што знойдзецца ў цябе аднаго такая магутная сіла. Чалавек мінулага спадзяваўся толькі на сябе, але затое стараўся ніколі не пераацэньваць свае магчымасці і здольнасці. Проста выдатна разумеў, чым можа такое перабольшванне закончыцца і як потым надзвычай цяжка будзе выправіць становішча. Гэта ад продкаў пайшло, што ад добра добра не шукаюць і пры спрыяльным збегу абставін палешыць яго ніколі не імкнуцца. Тое, што давалася ў рукі, што прыходзіла па волі лёсу, нельга было аддаваць проста так. Нічым і ніколі не раскідваліся. Асабліва каханнем. Стараліся зберагчы пры любым выпадку. Таму нават такія замовы нагаварыла мне мая надзвычай сталлага веку інфарматарка. Праўда, іх усяго дзве і яны надзвычай простыя і наіўныя па змесце, тым не менш, яны так і называліся — «Замова на захаванне кахання»: «Сяду я на воўну, вужом паганяю, ад сэрца да поту, каб Марусю Іван любіў у вялікую ахвоту»; «Ехаў Бог па чыстаму полю на сівым коніку. Конік прыстаў, а муж Іван любіць стаў. Стань, Бог, на помач. Ісус Хрыстос стань на помач! Амінь. Амінь. Амінь».

Удалося зафіксаваць і замовы, якія былі скіраваны на ўдалае засяленне маладой пары (сямейкі) у новую для іх хаціну, дзе давядзецца «жыць-пажываць ды добра нажываць...». «Замова пры ўваходзе ў новую хату»: «Хата, пакойчык, на ўсё штоб была багата: і на людзей, і на здароўе. Хата, пакойчык, штоб на ўсё была багата і на людзей была заўсёды здарова».

Некалькі твораў на гэтую тэму ў мяне былі пазначаны як «Малітвы». «Васкрэсная малітва ўваскрасаецца, як Ісус Хрыстос на свет белы нараджаецца. Божанька, закрый мяне і маю сямейку (пералічыць усіх яе членаў) правай пеля-

ною, васкрэснай рукою, ад гадаў летовых, ад змей пузовых, ад гадаў лятучых, ад змей паўзучых, ад наглай і неспадзяванай смерці і хваробы. Амінь (паўтараецца тры разы і пасля гэтага можна ўсім ісці ў новую хату)». «Мір і выратаванне дому гэтаму і тым, хто ў ім жыве. Пасялі, Госпадзі, ў доме гэтым дух благачэсці, дух кроткасці і смірэння. Выгані з яго ўсялякую сілу нячыстую і ўсялякага ворага нябачнага і страшнага».

Прачысты і жыватварачы крыж Господзень, сілаю на цябе, і раскрыжаванага Госпада нашага Ісуса Хрыста, умацуй мяне супраці ўсіх ворагаў, бачных і нябачных, умацуй ад душэўнага спакушэння. Амінь. Амінь. Амінь (чытаць на ваду тры разы, але перад гэтым яшчэ тройчы неабходна прагаварыць «Ойча наш...»).

Ад тых запісаў у маёй памяці засталася замова з сямейнага жыцця, якую я люблю паўтараць сам сабе, калі пра нешта разважаю: «Для збіцця масла». «Ішоў дзядок старэнькі, нёс каменьчык малеенькі. Каменьчык — каціся, а маселка — біся».

Вядома ж, што за маладая сямейка без дзетак, якіх заўсёды з нецярпеннем чакалі ў любой сялянскай хаціне. Таму і замову «Ад родаў», адпаведна, давялося пачуць: «Ішоў Господзь з нябёсаў, згубіў ключ з пояса. Прачыстая Маці Божая ішла, ключы тые знайшла. Госпадзі, вярніся, твае ключы знайшліся. Залатыя замкі, адмыкайцеся, царскія вароты, адчыняйцеся, усе жылкі, распінайцеся і маладца на новы свет выпускайце. Амінь», (паўтараецца тройчы па тры разы).

Ужо тады старыя людзі прывучалі адносіцца да любой справы вельмі ўважліва, не адкідваць тое, што на першы погляд магло падацца нейкім дзурарадным, неістотным, бо праз нейкі час аказвалася, што адмоўлена было тое, без чаго ніякія справы далей рухацца не могуць. Такая замова таксама нагадвала звычайную малітку ці ўрывац з яе: «Божа міласцівы, будзе мне грэшнай! Божа, ачысці грахі мае. Памілуй мяне, Божа!»

Чамусьці спахмурнеўшы, нейкім дрыготкім голасам, бабуля дадала, што не ўсё і далёка не заўсёды ў жыцці складаецца добра — кожны раз трэба чакаць і ліхога, і злога, і неспагадлівага. Убачаць ваша шчасце і будуць зайздросціць, не даваць спакою, стануць старацца, каб усё пайшло ліхам, а не добром. Маўляў, такая ўжо натура чалавечая, што не можа спакойна сачыць за тым, як у іншых усё ідзе ладком-парадкам. Таму кожнаму маладому, які толькі стаў мужам, ці дзяўчыне, якая стала жонкай, у абавязковым парадку неабходна ведаць замовы ад усіх гэтых адмоўных праяў.

Жанчына і замоўныя тэксты нагаварыла розныя, якія і назвамі сваімі падкрэслівалі, што накіраваны яны супраць нейкай канкрэтнай злой праявы. «Замова ад бяды»: «Няхай уберажэ ад зглаза, прагона хваробу, пакуты, злачыствы, несправядлівасці, беззаконнасці. Спасі і захавай, Божа Ісус. Амінь. Амінь. Амінь» (вымаўляць замову трэба ля агню і пры гэтым кідаючы ў полымя часноч). «Ад гора»: «Кругам, кругам, лужочкам да цераз лес, міма трох бяроз, міма трох сосенак, міма трох дарог, міма рэчанькі, міма горачкі пайду. Маё горачка, ізыйдзі. Ты мяне лепш мінай, у хату не заглядвай, не туліся да мяне. Амінь» (прамовіўшы замову, трэба тройчы плюнуць у кут, дзе стаяць вілкі і ка-

чэргі). Яшчэ адну замову гэтай тэматыкі давялося пачуць ад гаспадыні хаціны: «Ад гневу людскога». «Вуглы — вугламі, дзверы — дзвярамі, цары — царамі. Іду к вам з апаскай, а вы ка мне — з ласкай. Іду да вас з перцам, а вы ка мне — з добрым сэрцам. Амінь. Амінь. Амінь».

Ад Я. І. Жудро (1884 г. н.) удалося запісаць замовы, якія «гарантавалі» ахову ад зладзеяў, што немалаважна для любой сялянскай гаспадаркі ва ўсе часы. «У шырокім полі прэстол стаіць, на тым прэстоле сам Гасподзь сядзіць. Кветкі цвятуць, анёлы пяюць, сваіх ворагаў лютых клянучь. Няма ворагам месца, няма прычыстага. На Міхеевым балоце ёсць гаць, вакол нашага двара-агарода цячэ вогненная рака, стаіць каменная сцяна. Пры-святая Багародзіца, выратуй наш дом-агарод, нашу скаціну-жываціну. Амінь» (чытаць абавязкова трэба тройчы); «Ішоў Гасподзь з сямі нябёс, нёс Гасподзь 77 замкоў ад 77 языкоў. Замкні, Гасподзь, усім людзям, ворагам, суддзям вочы, раты, пасці, каб не было рабу божаму (імя) напасці. Ключы ж кінь у акіян-мора. Хто зможа іх дастаць, той толькі зможа мяне асуджаць. Амінь. Амінь. Амінь» (чытаць тры разы, сплёўваючы цераз левае плячо); «Выходжу з дзвярэй раба божая (імя), станаўлюся пасярод свайго двара. Са мною Мікалай-угоднік стаіць. Зачынюся, запрускаю запорыстым замком. На абедзвух дзвярах два анёлы сядзяць. Хто едзе — праедзе, хто ідзе — пройдзе. Калі зладзей у хату ўвойдзе, то да дзвярэй не дойдзе. Няхай яму ногі задзвярваюць, рукі — закамьянеюць, вочы — зашклянеюць. Вакол майго двара цячэ быстрая рака, стаіць крутая гара і цёмны лес. Амінь. Амінь. Амінь»; «Як ля нашага двара стаіць каменная сцяна. Хто ні едзе, той праедзе, хто ні ідзе, той пройдзе. Мікола-Прытвора, а Спавава рука прыслоненая» (трымацца за замок і прамаўляць тры разы).

Адна з замоў мела цікавую абагульняющую назву — «Ад хвароб, ад зладзеяў і ад усіх цёмных сіл». Найлепей было б аднесці яе да агульных, прадугледжаных на любыя жыццёвыя сітуацыі. «Матушка, рачная вадзіца. Ты берагі падмываеш, ты жоўты пясок абмываеш, ты камень мыеш, ты горы рушыш. Змай жа з раба божага (імя) ўсе болі, усе пакуты, порчу, зляк, эпілепсію, заіканне, рожу, грыжу, зглаз, а раба божага (імя), рака, пакінь у спакоі». (Ставіць ваду і чытаць на яе замову, датыкаючыся рукамі да цела хворага там, дзе знаходзяцца хворыя органы, а таксама да галавы і да пазваночніка. Прачытаўшы замову тры разы, даць хвораму выпіць намоўленай вады.)

Ад яе ж давялося зафіксаваць і некалькі самабытных замоў, накіраваных на прадухіленне пажару, засцеражэнне ад яго ці тушэнне агню, калі ён ужо ўспыхнуў: «Святы Гасподзь, благаславі і мне, грэшнаму, дапамагай. На гары, на востраве, стаіць божы дом. У тым доме стаяць тры апосталы: Васіль, Марыянін і святы Антоній і трымаюць у руках па свечцы з ярага воску і ўстрашаюць старшага царыка-агена. Унімайце вы сваіх 11 братоў і самі дванаццатых ўнімайцеся. На гары, на востраве, стаіць божы прастол. Складзены той прастол ні з вады, ні з зямлі, а складзены прастол з агню. Што заняў, то тое і

ўжывай, а іншага не чапай! Ва векі вякоў. Амінь. Амінь. Амінь»; «Святы Іван і Хвядос, і Адам! Святы Міхайла-арханій будзець вас у чыстае поле зганяць, у зялёныя лугі; будзець вам ставіць цясовыя сталы, будзець на сталах зялёнае віно. Будзеце вы выпіваць і хараміны раба божага (імя) не чапаць. Святы Міхайла-арханій будзець вас задзержываць. Амінь. Амінь. Амінь»; «Аганёк, аганёк ад госпада Бога. Да не даў табе Бог раскашаваць: ні грэць, угарацца, ні вадой разлівацца. І даў табе Бог так гарэць, як гасподняя свяча. Табе, хароміна, дагараць, а ты, аганёк, лажысь спаць. Прыкрыў аганёк Мікіта, Лука і трэцяя — Хрыстова рука. Амінь»; «Аганец мой каханы, ты ад Бога прысланы. Не раскачывайся, як дым! Прыслаў цябе Гасподні сын (паказаць рукой, дакуль можа ісці, і, дзьмухнуўшы ў той бок, загадаць): ідзі ў бок да Бога свечкай!»; «Цар зямны, цар нябесны, цар вадзяны, цар агняны, цар лесавы, цар дамавы, прашу я вас, малю я вас, усцешсеся, уйміцеся. Амінь. Амінь. Амінь»; «Ад пажару». «Вялікі Гасподзь Бог, запрашаю цябе на хлеб, на соль ды на бутэльку віна. Не займай ты вялікага месечка, а карыстайся толькі тым, што ўжо заняў. Амінь».

Дабрабыт гаспадароў, вядзенне ўсіх іхніх хатніх спраў залежыць і ад таго, у якіх адносінах знаходзяцца яны са сваім дамавіком («хатнікам»). Калі яго ўлагодзіць, то ён абавязкова будзе спрыяць і дапамагаць, але калі нешта яму прыйдзецца не дападобы, то тады літасці не чакай. Вось і шаптлі самі сабе палешукі патаемныя словы, з адзінай толькі мэтай — адвесці бяду: «Мой дамавой, хадзі разам са мной! Жыві на гэтым месцы, абыходзься каля рабы божай (імя) па чэсці! А калі ты чужой, дык абыйдзі і мяне стараной!»; «Дамавік-гаспадар, хлеб-соль прыймі, а раба божага (імя) адпусці. Дамавая-гаспадыня, хлеб-соль прыймі, а раба божага (імя) адпусці. Дамавая дзяўчына, хлеб-соль прыймі, а раба божага (імя) адпусці» (замова вымаўляецца з закінутай адна на другую нагой); «Добры вечар табе, дзядзішча, шырокая барадзішча, кучаравая галавішча. Калі ж ты свой дамавы, то жыві ж на месцы, абходзься каля гэтай скаціны, бурай шарсціны па чэсці. А калі ты чужы, насылалны, ідзі к таму пагуляй, ягоную скаціну паганяй, а ў мамі двары ад гэтага ніколі не бывай. Амінь. Амінь. Амінь».

Другі раз я мэтанакіравана запісаў фальклор на Петрыкаўшчыне ў 1986 г. У тую восень мы размяшчаліся на сельгасработах у вёсцы Чалюшчавічы. Там мне давялося хадзіць «хвастом» за сваёй гаспадыняй Стрыга Любоўю Фёдарунай, 1918 г. н. Мне тады падавалася, што яна ведала ўсе замовы тутэйшых мясцін. Самае галоўнае, што ведала іх на ўсе выпадкі жыцця. Адно прасілася, каб даў ёй крыху падумаць, калі прыгадаюцца неабходныя словы і патрэбныя здарэнні. Дастаткова было пра нешта сказаць, і ў адказ чуў абавязковае пацвярджэнне таго, што і гэта ёй знаёма. Не выяўлялася асаблівай розніцы — важная гэта справа была ці не надта. Гаспадыня катэгарычна запэўнівала, што ў жыцці нічога нязначнага няма, ўсё некалі прыдасца. Гэтак запісаў ад яе замовы «ад вераб'ёў», якія потым нідзе не давялося болей сустракаць. «Ты, верабейка Адам, я

табе загона свайго не дам. Ляці ў аleshнік, на карчы. Там табе засціланы стол, ядзенне і піцenne. Амінь»; «Госпада Бога прашу, Прачыста Божа Маці, прыйдзі і прыступі вераб'ёў замаўляці. Верабей Марцін, вераб'іха Просья, прашу вас, не ляціце ка мне, а ляціце ў луг, на каліну. Там ваша ядзенне, і там ваша піцenne».

Жанчына падкрэслівала, што бяды ці якога наслання можна чакаць у любы момант і, самае галоўнае, што не вельмі важна — знаёмы гэта быў чалавек, ад якога сыходзіла зло, ці не, свая была жывёліна ці суседская. Усё трэба было любіць, і ўсяго адначасова неабходна было... асцерагацца. Асабліва гаварыла, каб звяртаў увагу на сабак. Сярод іх — на шалёных, бо вельмі многа было такіх здарэнняў, калі пасля іхніх укусаў паміралі людзі. «Замова ад укусу шалёнага сабакі»: «На моры, на акіяне, на востраве Буяне, стаіць дом. У тым доме сядзіць старыца і трымае жала.

Ты, старыца, вазьмі сваё жала і прыдзі к рабу божаму (імя). Выймі з раба божага (імя) жала смертнае. Загаварваю раны на руках, нагах, на галаве.

Няхай яны будуць на сабаку чорным, серым, рыжым. Няхай на ім сядзіць і ніколі нікуды не сходзіць».

Дзве другія былі спрошчаныя па сваім змесце: «У лесе ты (сабака) нарадзіўся, хвостом перахрысціўся. Не бачыў ты майго бацькі, не бач ты і мяне»; «Сабака нарадзіўся, яйцамі накрыўся, свет не бачыў і мяне таксама ніколі не бачыў».

Гэта ў тую восень у вёсцы здарылася страшэнная трагедыя — сяляне паехалі на грузавой машыне за парасятатамі на рынак. Рана выехалі, і машына трапіла ў жудасную аварыю. Загінула адразу некалькі чалавек. Таму гаспадыня падвучвала і мяне, як, маўляў, у такіх выпадках можна ўратавацца: «Госпадзі Божа, мой Дух святы. Не ўдалайся ад мяне, будзь у мяне, штоб смертны ўдар нідзе не тронуў мяне»; «Святое кладзішча, прашу цябе. Маленькіх, старэнькіх, хіленькіх, аддайце маі адносы, вазьміце свае прыносы. Амінь. Амінь. Амінь» («Замова ад смерці»).

Цікава жанчына тлумачыла паходжанне і прызначэнне некаторых замоў, якія дапамагаюць ад усялякіх бядоў («ад усяго»). Пры гэтым замовы мелі яшчэ і падзагалоўкі, якія ўказвалі на іх прамое прызначэнне. Толькі з гаспадыняй заводзіцца і нешта даказваць не выпадала. Не хацелася ставіць чалавека ў цяжкае становішча. Замова ад усяго»: «Добрай раніцы, цырыца-вадзіца, Божая памачніца. Цякла ты з вытока і з паўвытока, і прамывала ніцыя лозы, белыя камяні, сырыя карані. Ах вы, ручайкі-браткі, рэчачкі-сястрычкі, прамывалі вы ніцыя лозы, белыя камяні, сырыя карані. Прамыйце і (імя) сто касцей, сто жыл, сто пажылкаў, белае цела, чырвоную кроў. А не возьмеце і не прамыеце, то на вас пойдзе сам Ісус Хрыстос, Маці прачыстая, дзева чыстая. Амінь. Амінь. Амінь».

«Маладзічок-малойчык, няхай цябе Бог нясе на высату, а мяне — на красату. Няхай табе Бог дае вялікія рогі, а мне здароўечка ў ногі. Амінь»; «Высылаць што-небудзь з хаты, па-іншаму — выганяць»: «Вячэрнімі зорамі, гасподнімі словамі, Госпаду Богу памалюся, Прачыстай Матцы

прыкланюся. Стань, Госпадзі, на помач са сваімі апосталамі, ангеламі на радасць. Святы Юрый, стань на помач са сваімі апосталамі і ангеламі на радасць. Міхаіл-архангел, стань ка мне на помач са сваімі апосталамі і сваімі ангеламі».

У гэтую ж падгрупу мая гаспадыня ўключала замовы ад болю, ад нейкіх чорных духаў, ад розных хвароб. «Святая Пасха са мной. Гаварыце, настаўнікі, за мною: «Сцены мармуровыя, судзі — праведныя. Сцены — вашы, а суд — мой. Святая Пасха пры мне. Памагай, Гасподзь, мне»; («Замова ад болю»): «Із сіняга неба ўздымалася тры хмары. Адна — ветраная, другая — вадзяная, трэцяя — грамавая. Грамавая — разбівае, вадзяная — размывае, а ветраная — разнімае. З тонкіх вушэй, яркіх вачэй, з румянага ліца, з дзябёлых ног, з рабочых рук, сініх жыл, з чырвонае крыві, з шэрых магоў, з крамянога цела, з трэзвага стана. Боль урочны, прыгаворны, прыдумны, прыспешны, тут табе не бываць, а бываць табе ў грэблі, у залатым крэсле. У мельніка колцы паламаць, у раба божага (імя) боль усю здымаць. Амінь»; «Ад болю»: «Ехаў пан, вёз жбан. Жбан разбіўся, вада палілася, і ў (імя) ў галаве боль сунялася. Амінь»; «Замова ад розных хвароб»: «На сінім моры-акіяне, на востраве Буяне, стаіць дуб з какатамі. На тым дубу сядзіць арол без пёркаў, без крылляў. Як яму не лятаць, не кляваць, так раба божага (імя) не чушыць. Не леча цябе матка, а леча пупарэзная бабка. Прымі мой дух. Амінь. Амінь. Амінь»; «Ад злога духа»: «На сінім моры камень, на тым камні дуб, на тым дубе трыдзевяць какатоў, на тых какатах — трыдзевяць гняздоў. На тых гнёздах — трыдзевяць сарок, трыдзевяць урок: ад жаночча, ад дзявочча, ад хлапечча, ад мужчынска. Русы волас, чорны волас, рыжы волас, белы волас. Святыя святочкі, хадзіце ка мне на помач. Я з словамі, Бог з духамі. Як стала, так і перастала. Амінь. Амінь. Амінь»; «Замова ад напасці паганых»: «Іду я з дзверэй у дзверы, з варот у вароты. На мядзведзю еду, вужом падвяжуся, а гадам паганяю. Усім язык жалам замаўляю, зубы замком замыкаю. Я к вам з таской, а вы ка мне — з ласкай. Я к вам — з рабром, а вы ка мне — з даброем, хлебам-соллю. Я к вам нагамі, а вы ка мне з дзяньгамі, з харошым словам, на харошым слове. Амінь»: «Ад усіх хвароб»: «Іду па шырокай дарозе. Бягуць ваўкі. Воўк на ваўку едзе, ваўком паганяе. Спяшаюць яны к сіняму мору-акіяну. Каля сіняга мора, на жоўтым пяску, ляжыць белы камень. На тым камні гуляюць ваўкі і гадзюкі. Вы не гуляйце, а ідзіце маю падружку спасайце. Забярыце ад яе ўсю балець, што ёй падорана. Ламіце гэтай хваробе косці, суставы, спаць не давайце і ад падружкі маёй ўсю хваробу забірайце. Амінь. Амінь. Амінь»; «Замова ад хвароб»: «Адна — вадзяная, другая — крываваая, трэцяя — вогненная. Вадзяная — разышлася, крываваая — разлілася, вогненная — агнём пайшла. Дай, Божа, каб хвароба сама сышла. Амінь».

Менавіта Любоў Фёдаруна распавядала пратое, што нават павукі ў роднай хаце сваімі паводзінамі многае прадказваюць. Чалавек, які заўсёды да ўсяго адносіцца асцярожна, заўважае, што за самымі нязначнымі зрухамі, за самымі дробязнымі адхіленнямі можа хавацца нешта важнае. Не зразумееш, прапусціш і потым бу-

дзеш за ўсё чыста сам адказваць. Замова гэтая так і называлася «Лечаць павука»: «Госпада Бога прашу. Прачыста Божа Маці, прыйдзі і прыступі павука ўгаварыці. Павук-пан, прашу цябе, не дунь на мяне, Ты мяне не паіў, ты мяне не карміў, а як падуў, так і аддунь».

Распавядала жанчына аб тым, што ў яе трагічна загінуў малады сын. На поўным сур'ёзе тлумачыла, што ён многага не ведаў, не разумее, а слухацца тым болей не жадаў, рабіў усё па-свойму, як яму хацелася. Яна і яго навучала магічным словам, але сын не пажадаў прыслухоўвацца, быў камсамольцам і не надта верыў у «забавонныя словы». А дарма... «Госпада Бога прашу. Прачыста Божа Маці, прыйдзі, прыступі, майму сыну дапамажы. Я ў балоці радзіўся, мохам абрадзіўся, вужом абвіўся. Жаба табе ў рот, каб у нас з табой не было жызні, каб было і гідко і брыдка. Амінь» («Сына дамоў ад паганай жызні заклікаці»).

Яна ж мне раіла запісаць замовы на выкананне жаданняў і на тое, каб нейкія жаданні не выконваліся, асабліва калі яны датычыліся нечага благога. «На выкананне жаданняў»: «Іду я ў сераду, сам Гасподзь спераду. Маці Прачыстая ў галавах, а анёлы — па баках. Ангелкі мае, абайдзіце тры разы вакол мяне. Што я задумала, каб усё чыста зрабілася. Амінь». А вось і адваротны тэкст — «Нясбытнік»: «Добры вечар табе, Нясбытнік! Раджоны, хрышчоны. З чаго ты ўзняўся? Мо з вады, мо з яды, мо з ветру, мо з холаду, мо з расстройства, мо дзявоцкі, хлапецкі, мужчынскі, жаночы?»

Ішоў Хрыстос з нябёс з сваімі вучнямі па рацэ. Вада асвятляецца. Нада етай вады ўзяць, усім вучням даць, рабу божаю (імя) даць, а Нясбытніка — прагнаць. Амінь».

Расказвала жанчына яшчэ і пра тое, як ёй у дзяцінстве цудам удалося неяк выкараскацца ад страшэннай хваробы, якая, нібы нейкай чорнаю касою, вываліла палову паселішча. Здарылася гэта ў 30-я гады мінулага стагоддзя. І хваробу тую па-мясцоваму называлі «хінця» (малярыя). Канешне ж, пачуў і тэкст замовы, якая нібыта ставіла на ногі нават безнадзейна хворага чалавека. «Госпаду Богу памалюся, Святой Божай Мацеры прыкланюся. Стань, Госпадзі, на дапамогу рабу божаю (імя). Высылаю і выгаварваю з раба божага (імя) ліхаманку вадзяную, ветраную, пасланую, пуганую. Высылаю, выгаварваю ў чыстае поле пасылаю.

Ішоў Адам з царыцай-маладзіцай, сустракалі тры-дзеяць сяспёр і пыталі ў іх: «Куды вы ідзеце?» «Ідзём у мір косці ламаць, гарачую кроў разліваць». Царыца-ўладычыца атвечае Адаму, каб караў іх усіх галоўнай смерцю, каб пазасаджаў іх у жалезныя рашоткі. Тады і тыя сёстры сталі прасіць у Адама, каб не марыў іх голадам, не засаджаў за рашоткі. Хто ж будзе малітву гаварыць, той будзе шчаслівы, благачасцівы. Ва векі вякоў. Амінь».

Ад мужа сваёй гаспадыні — Стрыгі Яўгена Іванавіча, 1917 г. н., таксама запісваў замовы. Праўда, звязаны яны былі найбольш з гаспадарчай дзейнасцю ці з тымі рамёствамі і заняткамі, якія былі па душы селяніну. Найперш гэта замовы, дзе гаварылася пра плоднасць і зберажэнне

пчол, пра тое, як іх даглядаць, як карміць, каб болей мёду летам насілі ды каб перазімавалі ўсе, не хварэлі, і каб іх не пакраў які ліхі чалавек. «Замова для пчол»: «Як етыя пальцы да маёй далоні не прыстануць, так етыя месцішча не ўстануць. Матка Зорка! Будзем Госпада Бога прахаць і етае месцішча абіраць»; «Пчалаярная замова»: «Марына-царыца, божая памачніца і ўсім раям патрэбніца, садзіся ціха за работу, Пану Богу на хвалу, а гасудару — на ўцеху. Іванаўна-царыца, Кабітка-царыца, Пчылянка-царыца, Чырняўка-царыца і Машутка-царыца. Садзіцеся ціха за работу: маё дрэва кедрава, лоскам налошчана, воскам навошчана. Пасылай сваю сілу ў цёмныя лясы, на густыя мяды, на вялікія раі. Чужога не бяры і свайго не кідай. Амінь»; «Замова для пчол»: «Стой, рой малады. Не іграй, да сырой зямлі прыпадай. Вось вам, пчолак, святліца — новая, цясовая. Жыць вам тут і быць сто лет і зім і дзвесце дзяцей выводзіць. І ты, матка Ліпа, і ты, труцень Іван, параней уставайце, сваіх дзетак пабуджайце і пасылайце іх у цёмныя лясы, у шчырыя бары. Майце шум баравы, майце роў прудаваы, воўчы рост. Да чужых пчол не лятайце і чужых да сябе не пускайце. Як маці-зямлі, свайго месца пільнуйцеся. Амінь»; «Замова для пчол»: «Як маць-зямлі свайго месца пільнуйцеся. Стой, рой малады! Не іграй, да сырой зямлі прыпадай!»; «Як Гасподзь міласцівы свет устанавіў і святое сонейка на хмары зрабіў і так месяц святы пусціў, пастыра пчалінага адначасна ўтварыў. Зоры-зараніцы, божыя памачніцы! Месяцу Аўраму, Грому Божы! Стаў кругом майго пчальніка густы штaketнік, каб і чужая пчала не перайшла, пчальніка майго не шкодзіла. Дапамажы мне сілаю сваёй, Матка Божая, Зосіма святы — думкай сваёй. Хто ўгадае нябесную вышыню, марскую глыбіню, хто пясок у моры пералічыць, той толькі маю пчалу сурочыць».

У тым жа выкананні прагучалі і дзве даволі рэдкія замовы ад укусаў вос. «Замова ад асы»: «Аса, матка ўсем асам, ты мне не матка. Асяткі-дзіцяці, усем дзецям дзедзіцяці, вы мне дзеці. Бару я закручон траву, сушу я на сырм бару, палю ў зялёным лугу. Асяткі, ляціце на дым, аса, бяжы ў сыры бор. Слова замok. Ключ — язык!»; «Осы, осы, жалезны носы, не жгіце мяне, бо я вам айцец, дам пірага канец. Амінь» (чытаць замову неабходна тры разы).

Як любы з мужчын, хто паважае тэхніку, Яўген Іванавіч добра ведаў, як пазбегнуць аварыі, таму з задавальненнем падзяліўся сваёй «аберагальніцай». «Малітва ад аварыі»: «Матухна-Маці Прасвятая Багародзіца, трохручная. Стаіш ты ля прастола, молішся за ўвесь свет праваслаўны, і памалі Бога за мяне, раба божага (імя). Памажы, абарані, Цар Нябесный, накрый мяне неіспалімаю рызаю ад усіх ворагаў і супастатаў. Адныне і да веку. Амінь».

А які ж паляшук мог уявіць сябе без лесу? Ён жа ў ім прападаў амаль што ад нараджэння і да самай смерці. Таму і засцерагаў чалавек сябе ад непажаданых сустрэч, ад злых крыважэрных зубоў. «Пры ўваходзе ў лес»: «Ішоў пан Езус дарожкамі, нікога не спаткаў: ні псоў, ні ваўкоў, ні гадзюкаў, ні злых людзей. Пайду я за ім па яго

слядочкам, па яго сцяжочкам, каб я нікога таксама не спаткаў».

Паляўнічаму абавязкова хацелася нешта ўпаляваць, каб не вяртацца дамоў з пустымі рукамі. «Для добрага палявання»: «Ідзе Адам дарогай, нясе ў руках калоду. Порах — грязь, дроб — прах, ён мяне не застрэліць, а ад майго стрэлу нішто не ўцячэ»; «Замова для поспеху на паляванні»: «У чыстым полі, у цёмным лесе, у тумане вялікім ёсць птушка-палятушка, ёсць шэрыя гусі, сівыя вуткі. У іх каб крылле падламілься, самі б апусціліся, пёрыўку каб абарваліся і селі б на бугор высокі, каб мяне, раба божага (імя), не бачылі, стрэльбы маёй не чулі, і далятаў бы да іх дроб, як вольнае перышка» (замову трэба правовіць на хлеб або на мяса. Потым хлеб раскрышыць і выкінуць, а самому перахрысціцца); «Вадзіца-царыца, усяму свету памачніца. Як ты змываеш сырое карэнне, шэрае і белае каменне, так змый і маю ружыну-ружніцу і булат-жалеза. Як страляе з неба Міхаіл-архангел громам і маланкай і вострай стралой і як ніхто не можа ўняць ні грома, ні маланні, ні вострай стралы, так ніхто не можа ўняць і мяне, раба божага (імя) стральца, і маю ружыну-ружніцу і булат-жалезам няма спаругання. На веці вякоў. Амін».

Ад старога паляўнічага — Тапаркова Аляксея Іванавіча, 1911 г. н., запісаў некалькі замоў ад ваўкоў. Тут мелася на ўвазе і спыненне іхняй лютасці, і адваджванне ад свойскай жывёлы, і «адсыланне» іх у іншыя мясціны, каб яны не падохалі тут вяскоўцаў, не заміналі ім у гаспадарчых справах. «Дзе ты тады, воўк, быў, як Ісус Хрыстос нарадзіўся? Арцём — хадзі сюды! (Назваць імя апошняга памерлага мужчыны з вёскі.) У лесе будзь пнём ды калодай, у полі — пняньком, а ў балоце — купінай»; «Заговор ад ваўка»: «Вы, ваўкі-мядзведзі! Загаварываю я вам зубы і губы ад маёй скаціны, дзе яна будзець ляжаць ілі стаяць: у лясу, за лесам, у полі, за полем, у моры, за морам. Як мора крэпка, штоб і слова маё было крэпка. Амін»; «Ад ваўкоў»: «Іван Мартынавіч, спасі маю скацінку: рыжую, чорную... і ты, Дабрахот, захрані яе на ўвесь год. Я цябе памяну хлебам-соллю і добрым здароўем»; «Упрашаю, умяляю святога Юрыя-Ягорыя. Спасі маю скацінку: і ў полі, і ў лесе, і ў лузе, і ў длінай дарозе, ад ваўка, ад ваўчыцы, ад звера, ад звярыцы. Ты, воўк і ваўчыца, бяжы праз граніцу. Ёсць у мяне хата — чатыры вуглы, пятая печ. Займі вам, усім звярам, губы, зубы і мову. Амін»; «Ад ваўка». «Госпадзі Божа, памажы мне сягонняшнім бажэственным днём. Як Ісус Хрыстос нарадзіўся гавядзіну капціць, каб табе святое Юрэйка перашкаджала і заўсёды маю скаціну назад вяртала. Амін» (замаўляецца тры разы).

Агародная справа таксама заўсёды прываблівала палешука, не была для яго лішняй, бо дапамагала выратавацца ад голаду. Ведалі сяляне, як засцерагаць, што рабіць для таго, каб расло-буяла пасаджанае і пасеянае, каб нішто яго не рушыла, не вынішчала. «Замова, каб не папсавалі ваш агарод»: «Госпадзі, дапамажы, будзь аградай для майго сада, для маёй зямлі. Абярэг-аграда, мне дапамажы. Ні чорт, ні чартоўка, ні злая

калдоўка, тую аграду не пярэйдзе, не папсуе мой агарод. Амін»; «Для добрага ўраджаю»: «Падыходжу да варот раю, дзівам дзіўлюся, Госпаду нашаму пакланюся. Даў бы ты мне, Гасподзь, тое, што ў цябе ёсць у райскім садзе. Каб так бы ўсё цвіло і расло, разрасталася і налівалася. Анёлам на ўміленне, а людзям — на здзіўленне. Амін. Амін. Амін (чытаць у сваім садзе ці агародзе)».

Магла згадвацца і нейкая канкрэтная культура, як, напрыклад, у наступнай замове «На добрую фасолю»: «Ехала баба з Друганы, казала-гаварыла, каб мая фасоля была вялікая і стручаная».

Грызуноў, якія дастаўлялі вяскоўцам многа бяды, трупілі, забівалі, адпалохвалі. І не толькі дзеяннямі, але і словамі. У гэтых мэтах выкарыстоўвалася, напрыклад, «Замова ад пацука»: «Першым разам, добрым часам Госпаду Богу памалюся, Матцы прачыстай пакланюся. Матка Божая, Святая, стань жа мне на помач, рабу божаму (імя), пацука гаварыці».

Зоры-зараніцы, красныя дзявіцы, вазьміце вы пацукі-начніцы — і агародныя, і хлеўныя, і хатнія, і падпечныя, і дваравыя, і лугавыя. І вам, зорачкі, на стаянне, і рабу божаму (імя) на спрыянне. Каб усё ў мяне расло і буяла, ляжала і стаяла, а гнілое ды благое на балота кіравала. Амін».

Аляксандр Іванавіч свята верыў, што самае страшнае ў жыцці сыходзіць ад вачэй чорных варажбітоў, і каб усяго гэтага пазбавіцца, дастаткова своечасова прачытаць замову «Ад паддзелаў»: «Ішла Маці Прачыстая высокамі гарамі, плацце надзявала, залаты пояс павязвала, брала меч і сякеру, і залаты крыж. Выхадзі з цябе бес (імя), калі ты не выйдзеш, тады цябе Гасподзь Бог мячом пасячэць, святою вадою абальцець і жыватварачым крыжам праклянець. Ва імя Айца, Сына і Святога Духа. Амін. Амін».

Такім чынам, перагортваючы шматлікія запісы даўніх гадоў, кожны раз пераконваешся ў тым, што ва ўсе часы людзі аднолькава кахалі, заляцаліся, хваляваліся, перажывалі, раўнавалі і баяліся, каб іх шчасце не прайшло міма з-за нейкай дробязнай акалічнасці. Таму і звярталіся да замоў, імкнуліся засцерагчы сябе ўсемагутным магічным словам. Шкада толькі, што словы гэтыя імкліва адміраюць, што да іх чамусьці зусім мала прыслухоўваюцца. А яны ніколі не былі перажыткам, ніколі не перашкаджалі кахаць і верыць, спадзявацца і заставацца шчырымі і сумленнымі, прыязнымі і справядлівымі.

...Зялёныя дарогі Петрыкаўшчыны даўным-даўно сталі мне дарагімі і роднымі. Крочыў я па іх не раз і не два. З глыбінняў маёй памяці паўстаюць самабытныя назвы населеных пунктаў: Навасёлкі, Чалюшчавічы, Капаткевічы, Ванюжычы, Філіпавічы, Ляскавічы, Трэмя, Старушкі, Пціч, Аголічы, Конкавічы, Глініца, Снедзін, Хвойня і іншыя. Даводзілася мне бываць у іх і зімою, і летам, гразкай восенню і разліўною вясною. Але ў любую пару года сагравала мяне тут людская дабрыня і спагада, шчырасць і прастата.

ТАЛЕНАВІТЫ КАЗАЧНІК З ЛУЧЫЦ

Пра гэтага чалавека можна сказаць словамі Я. Коласа з паэмы «Сымон-музыка», што ён перадаў нам скарб Ад роднае зямлі, ад гоману бароў, // Ад казак вечароў, // Ад песень дудароў, // Ад шлохаў начэй, // Ад тысячы ніцей, // З якіх аснована і выткана жыццё // І злучана быццё і небыццё.

Звесткі аб ім захаваліся вельмі сціплыя. Пэўна, таму, што ягонае жыццё прыйшлося на часы бурлівых, неспакойных. Пра яго мы даведваемся ад Аляксандара Казіміравіча Сержпудоўскага, вядомага фалькларыста, этнографа і мовазнаўцы канца ХХ — пачатку ХХ ст., які ў 1911 г. надрукаваў у Пецярбурзе сваю самую вядомую анталогію «Сказкі і рассказы белорусов-поleshуков». Паведамляючы пра сваіх інфарматараў-казачнікаў, А. К. Сержпудоўскі вылучае сярод іх выключна яркую асобу казачніка Івана Паўлавіча Азёмшы з в. Лучыцы Мазырскага павета (цяпер Петрыкаўскі раён). Са слоў Аляксандара Казіміравіча вынікае, што гэта была асоба неардынарная, яркая, самабытная, якая мела прыроджаны талент і валодала выключным майстэрствам апавядальніцкага жанру. Ад бацькі ён пераняў і ўдасканаліў шмат паданняў, гісторый, казак. «Іван был большой охотник рассказывать, просиживая за этим занятием по целым длинным зимним вечерам... Иван Азёмша особенно любил рассказывать про чертей, леших, водяных, мертвецов, оборотней и вообще про всякую нечистую силу. Его сильно занимали вопросы о сотворении мира и человека, о Боге, о душе и загробной жизни и т. п.», — так пісаў аб ім А. К. Сержпудоўскі ў прадмове да зборніка. На вялікі жаль, вучоны падаў пра гэтага чалавека вельмі сціплыя звесткі. Ён больш расказаў пра ягонага бацьку, які быў прыгонным і ўсё жыццё пражыў пры панскім двары, шмат піў. У 1861 г. стаў вольнаадпушчаным, займаўся рымарствам, шавецтвам, за што атрымаў мянушку Шавец, пражыў 100 гадоў. Павел не вылучаўся красамоўствам, аднак ведаў шмат казак і апавяданняў, якія і перадаў свайму сыну Івану.

А зараз давайце ўывім сабе вячоркі ў вясковай хаце і апавядальніка, якому дастаткова зрабіць жэст рукой туды, дзе шумяць чараты і асак, дзе над затокамі і ставамі плывуць аблокі, — і

зачараванага слухача не трэба пераконваць у тым, што да казачнага свету рукой падаць. Кожны ўспомніць, што хоць раз у жыцці быў ля возера і на свае вочы бачыў, дзе жывуць вадзянікі, быў заваблены ў чашчобу Лесуном, трапляў у багну, у нетрах якой уладарыць нячысіцкі. І гэты казачнік-апавядальнік — Іван Азёмша.

Іван Азёмша ў казках імкнуўся даць слухачу адказ на жыццёвыя пытанні. Як толькі здаралася вольная хвіліна, ён расказваў сваім слухачам разнастайныя гісторыі. Згадваючы свае сустрэчы з некаторымі апавядальнікамі, А. К. Сержпудоўскі пісаў, што «хорошие рассказчики встречаются довольно редко. Все искусство заключается в том, что они в свои рассказы вносят личные черты — передают рассказ под углом зрения своего мирозерцания. Хороший рассказчик не обращает внимания на точность содержания и на подробности какого-нибудь события. Он берет и рассказывает главную мысль, которая иногда выражается пословицей или одной характерной фразой, развивает эту мысль и образными оборотами речи тут же сочиняет цельный законченный рассказ. **Хорошие рассказы плюс актеры-рассказчики**» (выделена мною. — Д. П.). Вось як высока ацэньваў талент, прыродны здольнасці гэтых самародкаў вучоны. Акурат такім мастаком слова і майстрам-акторам быў, калі меркаваць па змесце ягоных казак, Іван Азёмша. Наш казачнік быў схільны да фантастычнага і міфалагічнага тлумачэння сусвету, месца чалавека ў ім. Пра тое, што Іван Азёмша быў чалавекам незвычайным, сведчаць 34 казкі з 80, уключаных у зборнік. У сваіх навілах-казках І. Азёмша змог перадаць светапогляд, жыццёвую мудрасць, этычныя ўяўленні працоўнага чалавека. Сярод матэрыялаў, запісаных А. К. Сержпудоўскім ад І. Азёмшы, можна выдзеліць сацыяльна-побытавыя, чарадзейныя, антырэлігійныя, легендарныя, навілістычныя. Аўтарскаму стылю І. Азёмшы ўласцівыя размоўная натуральнасць, прастата, для кампазіцыі ягоных казак характэрныя свабода і дынамічнасць. У навілістычных казках героі дасягаюць мэты не з дапамогай чарадзейнай сілы, а дзякуючы розуму, кемлівасці, вынаходлівасці («Му-

жык і цыган», «Хаўрус», «Чорт і баба»). У легендарных дзейнымі асобамі, апрача людзей, з'яўляюцца Бог, святыя, анёлы, чорт, вядзьмак, нячысцік, дзеянне адбываецца як на зямлі, так і ў замагільным царстве («Вядзьмак», «Ілья і Пятро», «Смерць», «Пошасць і паморак»). Сквепным багаццем, амаральным святошам проціпастаўляюцца сціплыя, чалавекалюбныя сяляне («Завідны багатыр»). Самая вялікая колькасць казак І. Азёмшы — сацыяльна-побытавыя: пра горкі лёс, дабрыню і спагдлівасць бедняка, смех са сквепнага святара, (папа або ксяндза), якія імкнуліся схопіць тлусты кавалак, жылі насуперак евангелічным заповедзям. Такія казкі, як «Завідны поп», «Новы чорт», «Мужык, пан і ксёндз» — гэта надзвычайная сатыра на клірыкаў, іх разбэшчанасць, імкненне да ўзбагачэння, ігнараванне хрысціянскай маралі, узорны прыклад якой яны павінны падаваць сваім парафіянам. Напрыклад, сюжэт казкі «Завідны поп» быў пашыраны ва ўсходніх славян: поп адмаўляецца адпець памерлае дзіця селяніна, бо ў таго няма чым заплаціць. Ні слёзы, ні мальбы селяніна не кранаюць хцівага папа, але як толькі ён працуў, што ў селяніна з'явіліся чырвонцы, тут жа прыйшоў на памінкі. Хітрасцю, пераапрапуўшыся ў шкуру казла, яму ўдаецца забраць гаршчок з грашыма, але крадзенае не пайшло на карысць: казліная шкура прырасла да цела. Прышлося вяртаць грошы гаспадару, але і гэта не дапамагло: разам з казлінай шкурай з папа звальваецца і свая. Як кажуць: «Бог не цяля, бачыць круцяля». Зло пакаранае.

Калісьці вялікі казачнік Г. Х. Андэрсен усклікнуў: «Няма казкі дзівоснейшай, чым само жыццё!». Не ведаючы ягоных слоў, наш зямляк цалкам ясна пацвердзіў іх у сваіх навелах-апавяданнях. Гісторыі — нібыта казкі, нібыта рэчаіснасць — адпавядалі ўспрымання рамантыкаў і дазвалялі раскрыць свет чалавечых страстей, вартасцей, заган. У казцы, як і ў жыцці, людзі трацяць самае дарагое — сардэчнасць, радасць, элементарную прыстойнасць — праз прагу да ўзбагачэння. Так адбываецца ў казцы «Чорт і баба». Мы захапляемся няхітрай праўдай народнай маралі, якая асабліва выразна выяўляецца ў казках «Кузьма», «Вада памагла». Смех — вялікая сіла: куды схавалася, калі смяецца ўвесь народ.

Казачнік ясна і зразумела вызначае свае адносіны да ўсяго, што гаворыць. Разам з ім мы смяемся і абураемся, ухваляем і асуджаем, задумваемся і разважаем. Ён не бачыць нічога добрага ў тым, што адзін чалавек падманвае другога, хітруе, імкнецца пажывіцца чужым, хлусіць. Джала сатыры накіравана супраць паноў, папоў, ксяндзоў, жыдоў-карчмароў (казкі «Завісны багатыр», «Мужык, пан і ксёндз», «Мужык і жыд», «Завідны поп»). Дастаецца ад яго і няверным, легкадумным, языкатым жанчынам («Жонка», «Каваліха», «Чорт і баба»). Неабходнасць павяжлівага стаўлення да бацькі складае змест

казкі «Кузьма», у якой раскрываецца сэнс прымаўкі *на свеце ўсяго нажывеш і Кузьму бацькам назавеш*. Сумесь рэальнага і чарадзейнага, жыццёвага і выдуманнага — яркая адметнасць казак І. Азёмшы, якія можна назваць навеламі. Ды і манера самога казачніка падкрэслівае рэальнасць самых неверагодных падзей.

Сімпатыі І. Азёмшы на баку людзей разумных, дасціпных, смелых, гордых, сумленных, мудрых. Ягонья казкі прасякнуты мудрасцю, досціпам. У іх улаўляюцца розум, адвага, працялюбства, дабрыня і гучыць смех са сквепнасці, самахвальства, ляноты і карыслівасці. Адметны склад Азёмшавых казак выяўляецца ў стылі, мове. Фразы казачніка адлюстроўваюць неперадавальныя іншымі словамі мастацкія адценні. У кожным слове і звароце нам няцяжка адчуць адметную манеру апавядальніка. Нярэдка ён свабодна і лёгка карыстаецца прыказкамі і прымаўкамі, фразеалагічнымі зваротамі, якія жывуць у нашай мове дагэтуль: *вады ў рот набраўшы; гуша ў пяткі схавалася; гдзе чорт не йме, там бабу пашле; без ліха няма і дабра; людзей слухай, а свой розум мей; клін клінам выганяюць; калі Бог дасць, то і ў акно падасць; кажуць за губу, да ў губу; што ў цвярозага на мыслях, тое ў п'янага на языцэ; свету Богага не бачна; круціцца, бы ўюны ў гаршку; на свеце ўсяго нажывеш і Кузьму бацькам назавеш; паны гзыруцца, а ў мужыкоў гіры трасуцца; не вер каню ў гарозе, а жонцы дома; дай Бог ногі; даць пудла; гарадзіць плот; кепікі строіць; свой сячыся, рубайся, а чужы не мяшайся; сляпіцаю ў вочы лезці; любі жонку шчыра, то яна й на карак сядзе* і іншыя. Жыццёвасць і свежасць казак І. Азёмшы дасягаюцца з дапамогай як простых, ужытковых, немудрагелістых слоў, так і слоў з насычанай эмацыянальнай ацэнкай, якія надаюць гучанню казак непаўторнасць і квяцістасць, экспрэсіўнасць і прывабнасць, натуральнасць. Асабліва часта ён ужывае дзеясловы з эмацыянальна-экспрэсіўным значэннем: *адкаснуцца 'адчпніцца', ачухацца, аскірзацца 'агрызацца', благаць, грызіцца 'сварыцца', выадукавацца, выпруціцца, вычвараць, засіліцца 'накласці на сябе рукі', здзяцінець, здыргзіцца 'памерці', паггіндзіцца 'пахудзец', прагціся 'вылузвацца са скуры' 'расшалонаць 'зразумець', сакатаць, чмуціць 'гурчыць' і інш.* Цікава, што большасць з пададзеных адзінак зафіксаваны ў «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы», праўда, нярэдка з паметай размоўнае.

Знаёмства з казкамі І. Азёмшы дае падставы сцвярджаць, што ён стварыў адметную традыцыю вуснага нацыянальнага апавядання, у якім акрэсліў кола праблем, што ухвалявалі тагачаснае грамадства і арганічна выцякалі з народнага жыцця. Ягонья творы — яркая старонка нацыянальнай фальклорнай спадчыны, якая пацвярджае таленавітасць, адоранасць беларускага народа і вызначае яго багаты, таямнічы ўнутраны свет.

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

Жыхары Палесся, як сведчаць фальклорныя матэрыялы, зафіксаваныя падчас індывідуальных і калектыўных палявых экспедыцый, шырока карыстаюцца прыкметамі і павер'ямі, якія адлюстроўваюць усе этапы жыцця і дзейнасці чалавека: нараджэнне і смерць, выхаванне і навучанне, сямейнае жыццё і штодзённыя гаспадарчыя клопаты, перажыванні аб сённяшнім і спадзяванні на будучыню.

Спектр народных уяўленняў, якія суправаджаюць жанчыну-маці, даволі шырокі: забароны для цяжарных, парады для лёгкіх родаў, правілы выхавання дзіцяці. Забароны, якія былі своеасаблівай аксіёмай для цяжарных, маюць наступную структуру: непасрэдна забарона (будучай маці нельга рабіць тое і тое) і яе матывіроўка (нованароджанага напаткае такая і такая непрыемнасць). На тэрыторыі Петрыкаўшчыны цяжарным забаранялася працаваць у святочныя дні («*дзеці іхніе будуць хварэць*» (в. Майсеевічы)), пазычаць што-небудзь у іншых людзей («*дзеці злынем будзе*» (в. Вышалаў)), глядзець на людзей-інвалідаў («*дзеці такое родзіцца*» (в. Майсеевічы)), стрыгчы валасы («*будзе хворае дзіця*» (в. Бабунічы)), біць жывёлу («будзе плакаць дзіця» (в. Вышалаў)), станавіцца на вяроўку (палку, крук) («*дзеці можа нарадзіцца задушным пупавінай*» (в. Сякерычы)), дакранацца рукамі да твару пры пажары («*ў дзіцяці будзе красна пляма, якая можа не прайці ўсю жыццё*» (в. Сякерычы)), глядзець у адтуліну («*дзеці касое будзе*» (в. Вышалаў)), піць кісель («*дзеці будуць саплівые*» (в. Майсеевічы)), цалаваць нябожчыкаў і падымаць цяжкае. Трэба адзначыць, што пэўная частка гэтых забарон грунтуецца на рацыяльнай аснове (на самай справе, падымаць цяжкія прадметы, станавіцца на якія-небудзь рэчы, што валодаюць механічнай няўстойлівасцю (крукі, палкі, вяроўкі), перажываць стрэсы (пажар, пахаванне і да т. п.) вельмі небяспечна для цяжарнай), другая частка, нават калі яна зараз нам здаецца ірацыянальнай, з'яўляецца пэўнай маральна-этычнай базай будучай маці (не біць, не падглядаць, не падсмейвацца, не кленчыць, не парушаць традыцый), якая нібы здавала своеасаблівы іспыт на званне маці, а таму павінна была імкнуцца пазбягаць дрэнных думак і

ўчынкаў, праяўляць лепшыя асобныя якасці і станоўчыя рысы характару, каб сфарміраваць такія ж у свайго дзіцяці.

Традыцыйныя правілы для лёгкіх родаў, зафіксаваныя на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна, адлюстроўваюць элементы імітатыўнай магіі («*...трэба, штоб у жэнічыны косы былі распушчаныя — дзіця хутка выйдзе*» (в. Майсеевічы); «*...адкрывалі вокны і дзверы, каб дзіцё лёгка паявілася на свет*» (в. Пціч); «*Замкі, каторыя былі ў доме, адкрывалі, каб рэбёнак хутка радзіўся*» (в. Пціч)) і не адрозніваюцца ад агульнабеларускіх.

Каб засцерагчы дзіця ад хвароб і небяспекі, паспрыяць яго здароўю і шчасліваму лёсу, забяспечыць добрыя паводзіны, прытрымліваліся розных правіл. Так, жыхарка в. Кабачок Ніна Іванаўна Серада прыгадала, што рабілі раней, каб дзіця добра спала, не хварэла і не баялася сурокаў: «Калі родзіш дзіця, у першы раз прынясуць табе яго, перш чым цыцку даць, вазьмі чуюць паследа, помачы ім губу у дзіця, потым вытры і давай цыцку. *У дзіця не будзе ніколі эпілепсіі, не будзе іспуга, зглаза. Кагда прывязеш дадому дзіця, паложы возле печы на минутку — дзіця будзе всегда спаць, не будзе крычаць*». Акрамя таго, нашы продкі верылі, што дзіця будзе разумнае і вучонае, калі «яго адразу [як у хату прынеслі] пакласці на кніжкі і газеты, разложаныя на стале» (в. Яўсеевічы), хутка пачне хадзіць, калі пры першым кроку нажом перарэжуць «крэст-накрэст путо» (в. Майсеевічы), будзе багата жаніхоў у дзяўчынкі, калі яе заматаюць «у мужское» (в. Пціч).

У межах вясельнай абраднасці можна вылучыць павер'і, якія адлюстроўваюць веру людзей у магчымасць забяспечыць дабрабыт маладых («Як завівалі маладую, брат садзіў яе на кажух з маладым, *штоб булі багатыя*: колькі ў ім валосся, столькі каб было ўсяго, *штоб мелі ўсё*» (в. Грабаў)), іх доўгае сумеснае жыццё («Калі маладыя пераступілі парог, то маці замукае замок, які ляжаў пад парогам, а ключ кідае на дно каłodца, *каб ніколі не разлучаліся*» (в. Пціч)), лёгкае нараджэнне дзяцей («Мне далі яйцо і казалі, каб, калі ішла праз парог, пераступіла яго, *каб дзіцяцёй лёгка роджала*» (в. Вышалаў)). Заўважым, што імкненне спраецыра-

ваць доўгае і шчаслівае будучае жыццё выступае ў папярэдніх прыкладах не ў якасці прыгожай мары, якая толькі марай і застанецца, а хутчэй у якасці жадання, якое абавязкова рэалізуецца. Варта пагадзіцца з Л. Леві-Брулем, які лічыць, што, паводле калектыўных уяўленняў людзей, «жаданне само па сабе валодае містычнай уласцівасцю ўздзеяння на жадаемы прадмет, прычым без магічных формул і без абрадаў» [3, с. 285].

Пахавальныя прыкметы і павер'і, зафіксаваныя на Петрыкаўшчыне, умоўна можна падзяліць на чатыры групы:

— прыкметы-прадказанні смерці («Калі ў мерцвеца не закрываюцца вочы, значыць, хутко шчэ хто-нібудзь памрэ» (в. Майсеевічы); «Если ў агной сям'е за адзін год памерла два чалавека, то абязцельна памрэ і хто-та трэцій з сям'і следам за імі» (в. Капцэвічы)). Жыхары Петрыкаўшчыны мяркуюць, што менавіта птушкі і свыйскія жывёлы здольныя прадчуваць смерць чалавека: птушынае груканне ў акно — своеасаблівы аб'ект сімвалічнай сувязі з іншасветам («Калі верабей ці другая пціца пастукае дзюбою ў шыбку, будзе ў хаці смерць» (в. Майсеевічы); «Як пташка глядзіць у вокно напроціў печы, то ў хаце будзе мярэц» (в. Дарашэвічы)) і сабачае выццё ў зямлю — «архетып, цесна звязаны з культурам продкаў» [1, с. 201] («Калі сабака вуе ўночы, значыць, хто-нібудзь памрэ» (в. Майсеевічы); «Калі сабака вые, галаву задраўшы ўверх, то будзе пажар, а калі апусціўшы ўніз — нехта ў сяле памрэ» (в. Брынёў)) з'яўляліся беспамылковым сведчаннем гэтай сумнай падзеі. Паводле народных уяўленняў, здольнасцю прадказваць смерць валодаў і сам чалавек. Прыгадаем у гэтай сувязі прыкметы, запісаныя ад жыхаркі в. Майсеевічы Белкавец А. М.: «Калі свербіць дзюбка носа — к мерцвецу. Калі ў мерцвеца не закрываюцца вочы, значыць, хутко шчэ хто-нібудзь памрэ»;

— павер'і-рэкамендацыі адносна паводзін людзей падчас падрыхтоўкі нябожчыка да пахавання: занавешываць люстэркі («Кагда в доме памёр хто-та, то в хаце занавешивают все зеркала, а то в ніх можна ўвідзець пакойніка» (в. Капцэвічы)); добра гаварыць аб памерлым («Пакойнага называлі ласкава, штоб не наклікаць бяды. Пра памерлага казалі або добрае, або нічога не казалі» (в. Пціч)); не спаць, не працаваць («Калі хаваюць, не можна спаць, а то сам умрэш, не можна рабіць на полі, у хаці» (в. Майсеевічы));

— павер'і-рэгламентацыі паводзін людзей падчас праходжання пахавальнай працэсіі («Трэба пагмесці паглогу ў хаці тады, калі панесуць дамавіну на могілцы, больш ніхто не памрэ. Калі хароняць, не можна глядзець у вакно, пераходзіць дарогу перэд дамавіною, заходзіць уперад. Калі неслі на могілцу дамавіну з мерцвецом, то астанаўліваліся на перакростку, і поп махаў каззілом, аганяў нечыстую сілу, і ішлі далшэ. У яму кідаюць капейкі: купляюць у нечыстой сілы место» (в. Майсеевічы));

— павер'і аб уплыве нябожчыка і яго рэчаў на свет жывых: на асабісты лёс («Если гзеўка стане на тое места, куда вылілі ваду, каторай абмывалі пакойніка, то ана нікагда не выйдзе за-

муж і жыць у неё не заладзіцца» (в. Капцэвічы)) і здароўе («Вероўкі, екімі звязвалі рукі і ногі мерцвеца, насілі на шыі, штоб не балела галава, завязвалі на паесніцу, штоб не балела спіна, церлі зуб, які балеў» (в. Майсеевічы); «Штоб зубы здаровыя былі, нада ўзяць пакойніка за мязінец і правесці ім па сваім зубам» (в. Капцэвічы)) чалавека, на паводзіны жывёлы («Калі каго-небудзь хаваюць, то трэба забраць лентачкі, якімі звязвалі ногі і рукі пакойніка, але каб ніхто не бачыў. Калі карова ацялілася і брыкаецца, то трэба павязаць гэту лентачку ёй на нагу, каб была ціхай» (в. Брынёў)). Трэба адзначыць, што рэчы, якія былі ў судакрананні з нябожчыкам, успрымаліся пераважна станоўча і валодалі, паводле народных вераванняў, прафілактычнымі ўласцівасцямі.

Прыкметы і павер'і Петрыкаўшчыны, прымеркаваныя да народнага календара, прадстаўлены адпаведнымі тэматычнымі групамі: каляндарныя («Калі на Коляды разбіваецца што-нібудзь з посуду, то посуд будзе біцца ўвесь год» (в. Мышанка)), стрэчанскія («Калі на Стрэчанне капежы капаюць і петух нап'ецца з іх вады — будзе ранняя вясна, а калі не так, то позняя» (в. Брынёў)); дабравешчанскія («На Благовешчанне сухое, цёплае нагвор'е — лета засушлівае, а зіма марозная. Калі снег — лета мокрае» (в. Ванюжычы)), юраўскія («Перад тым, як вугнаць карову пасля зіму на пашу, паг вароця хлева клалі сякеру, нажа і яйцэ. Шчэ ставілі вядро вады, штоб малака багата давала» (в. Майсеевічы)), купальскія («Яшчэ молодзёш шукала ў гэтую ноч параць-кветку. Усе лічаць, што той, хто яе знойдзе, пасля будзе багаты і шчаслівы» (в. Колкі)), пакроўскія («З якога боку на Пакрову вецер дуе, агтуль будзе дуць усю зіму. Калі ў Пакрову выпаў снег, то і ў Дзмітрыеўку будзе абавязкова тое ж» (в. Ляскавічы)) і інш. У межах тэматычных груп каляндарных прыкмет і павер'яў і звязаных з імі магічных дзеянняў можна вылучыць наступныя функцыянальна-семантычныя падгрупы:

— прадуцыравальныя («Як была другая куцця, мо перад Новым годам, ...клалі салому, а потым давалі карове з'есці, каб давала добры прыплод і багата малака» (в. Бабунічы); «Пасля спальвалі пудала на Масленіцу, бралі попел і выхадзілі ў поле, раскідалі яго, каб быў добры ўраджай» (в. Белін); «...на Юр'я трэба сагзіць агуркі, і я яшчэ сажу цыбульку. Тады яны рана ўсходзяць і не прападаюць» (в. Яўсеевічы));

— лекава-прафілактычныя («Косці з мяса [велікоднага] давалі сабакам, каб засцераглі іх ад шаленства, для здароўя жывёлы, чалавека»; «На Юр'я ...самому трэба ўмыцца расой, каб прыгожай быць і босаму пабегаць, каб ніколі не хварэць» (в. Белін));

— ачышчальна-засцерагальныя («Косці з мяса [велікоднага] закопвалі на полі, што павінна было абараніць ніву ад граду і злomu» (в. Белін); «З асвячоным яйкам выганялі першы раз скацінку на поле, штобы зберагчы ад ведзьм» (в. Другая Слабада); «А ў хатах на Тройцу ставілі разныя цветы: сірэнь, чабрэц, палыню. Вешалі етыя

галінкі, бо верылі, што ены *аберагуць ад разнай нечысці*. А ўжэ патам етыя галінкі засушэныя бераглі, бо гаварылі, што яны аберагуць ад граду ды гразы» (в. Сякерычы)). Магічныя дзеянні, якія мелі на мэце паўплываць на тыя ці іншыя прадметы або з'явы рэчаіснасці, у большасці выпадкаў грунтаваліся на веры ў існаванне ўзаемаадносін (рэальных або ўяўных) паміж гэтымі прадметамі або з'явамі. Па словах Э. Касірэра, асновай «усёй магіі з'яўляецца бессвядомая вера ў тое, што простае існаванне рэчаў разам, іх прасторавае судакрананне, як і іх падабенства, захоўвае ў сабе таямнічыя сілы. Што аднойчы ўвайшло ў судакрананне — тое назаўжды зраслося ў магічным адзінстве. Простая сумеснасць заўсёды мае рэальныя вынікі» [2, с. 224];

— прадказальныя (інфармацыйныя). Інфармацыя, якую імкнуўся атрымаць чалавек, датычыла розных сфер яго жыцця і дзейнасці: здароўя («Бусла ўвідзіш лятучага — будзеш год хадзіць дужая» (в. Кабачок)), *асабістага лёсу* («Нельга было, каб затухла свечка ў руках маладых, бо як затухне, то той памрэ хутка» (в. Піціч)), *гаспадарчых спраў* («На Раство завіруха — будуць добра раіцца пчолы» (в. Ванюжычы; Дубіна М. Я., 1926 г. н.)), *ураджаю* («На Вадохрышча яснае і марознае надвор'е — да засушлівага лета. Хмарна і снежна — на добры ўраджай. Зорная ноч на Вадохрышча — будзе шмат ягад» (в. Ванюжычы)), *разнастайных сустрэч* («Як ідуць по лесу поеш і пачуеш, як крумкае ворона, то можэш встрыціць воўка» (в. Дарашэвічы)), *складаных жыццёвых сітуацый* («Як гром грывіць на голы лес, то будзет галодны час» (в. Дарашэвічы)) і *няшчасцяў* («Як коло хаты крычыць сорока, то ў хаце будзе няшчасце» (в. Дарашэвічы); «Калі ў лесе сустрэў вужа ці гадзюку — к дрэннаму» (в. Вышалаў)). Прыклады дазваляюць сцвярджаць, што прыкмета характарызуецца невялікім памерам, аб'ектыўнай (у большасці выпадкаў) прычынна-выніковай асновай, устойлівай структурай і моцным інфармацыйным пачаткам, прычым, як трапна заўважыла В. Б. Хрыстафорова, «любы носьбіт традыцыі можа атрымаць гэтую інфармацыю і расцаніць яе як тую, што адносіцца менавіта да яго, або скарэкціраваць свае паводзіны ў адпаведнасці з тым, аб чым паведамляецца ў прыкмеце» [5]. У аснове тэксту прыкметы ляжыць згаданне (апісанне) дзвюх падзей, адна з якіх з'яўляецца адначасова неабходнай умовай і змястоўнай часткай для расшыфроўкі (прадказання) другой падзеі.

Метэаралагічныя прыкметы прадстаўлены на Петрыкаўшчыне ў вялікай колькасці. Жыхары гэтай часткі Беларусі складалі прагнозы надвор'я, назіраючы за:

— прадстаўнікамі жывёльнага свету («Калі ў снежаньска-студзеньскі мароз пачынае рухацца мянтуз (рыба) — гэта на моцныя маразы» (г. п. Капаткевічы)). Трэба заўважыць, што птушкі, паводле народных уяўленняў, былі надзейнымі вешчунамі ападкаў — (дажджу, снегу («Варона каркае на дождж» (в. Вышалаў)); «Ластачкі лятаюць нізка возле землі — значіт, дождж будзе» (в. Капцэвічы)), жывёлы — прадказальнікамі рэ-

зкіх тэмпературных змен («Калі свінні робяць сабе гняздо, нясуць у хлеў сена — будуць моцныя маразы» (г. п. Капаткевічы)). Пры гэтым для дакладнасці прагнозаў звярталі ўвагу на знешні выгляд (сухі / мокры, тоўсты / худы, чысты / брудны) і паводзіны жывёлы (ляціць / сядзіць, каркае (ціўкае) / маўчыць, хаваецца / не хаваецца, высока / нізка і да т. п.). На думку С. М. Талстой, «для мовы культуры характэрная пэўная абсалютызацыя прыметы, неабходная для ператварэння яе ў сімвал: нават самая слабая ступень прысутнасці ці праяўлення прыметы дастатковая для таго, каб яе ўладальнік мог выканаць сваю сімвалічную функцыю» [4, с. 13];

— прыроднымі з'явамі і аб'ектамі навакольнага асяроддзя — *сонцам* («Светлы круг коло сонца — до перамены погоды. Красны заход сонца абешчае вецер» (в. Дарашэвічы)), *месяцам* («Як рогі ў месяца гострыя і яркія — до ветра» (в. Дарашэвічы)), *зоркамі* («Частыя звёзды на небе — до цяпла, рэдкія — к дожджу» (в. Дарашэвічы)), *расой* («Як вялікая роса, то будзе сонечны ясны дзень» (в. Дарашэвічы)), *дымам* («Калі дым з хаты падымаецца ўверх — будзе мароз, а калі сцелецца на зямлю — будзе адліга» (в. Ванюжычы)) і інш. Не выклікае сумненняў той факт, што прагнозы надвор'я па сонцы, месяцы, зорках, дыме, расе з'яўляюцца даволі рэалістычнымі, паколькі грунтуюцца на аб'ектыўнай прычынна-выніковай аснове. Менавіта такія прыкметы характарызуюцца добрай захаванасцю і надзвычайнай запатрабаванасцю нават у сучасным грамадстве;

— надвор'ем у святочныя дні: на Васіллі («15 студзеня — Васільеў дзень. Калі зіма снежная і халодная, то лета будзе цёплае, а калі зіма цёплая, то лета будзе халоднае» (в. Брынёў)), Стрэчанне («Калі на Стрэчанне капежы капаюць і петух напеўца з іх вады — будзе ранняя вясна, а калі не так, то позняя» (в. Брынёў)), Благавешчанне («На Благавешчанне сухое, цёплае надвор'е — лета засушлівае, а зіма марозна. Калі снег — лета мокрае» (в. Ванюжычы)), Іллю («Калі на Іллю дождж, то яшчэ сорок дзён будзе ліць» (в. Дарашэвічы)) і інш. Падобныя тэксты ілюструюць народныя ўяўленні аб існаванні звышнатуральных сіл, якія кіруюць прыроднымі працэсамі, уплываюць на ход жыцця чалавека і парадак яго гаспадарчых спраў і штодзённых клопатаў. На думку В. Б. Хрыстафоравай, любая падзея або з'ява можа быць растлумачана чалавекам «як важны тэкст, як закадзіраванае тым ці іншым чынам выказванне, якое нясе пэўную інфармацыю» [5]. І ўжо справа кожнай канкрэтнай асобы, як аднесціся да гэтай інфармацыі, як адаптаваць свае паводзіны да той ці іншай прадказанай падзеі, як скарэкціраваць пэўныя жыццёвыя сітуацыі ў адпаведнасці з атрыманымі звесткамі.

Як бачым, прыкметы і павер'і Петрыкаўскага раёна адрозніваюцца тэматычнай і функцыянальна-семантычнай разнастайнасцю, добрай захаванасцю і яскрава выяўляюць спецыфічныя рысы этнічнага светапогляду беларусаў-палешукоў. У іх выразна выяўляюцца ўтылітарна-практыч-

ная скіраванасць штодзённай дзейнасці чалавека-гаспадара і яго этычныя нормы, на аснове якіх паступова фарміруецца пэўная сістэма ўзаемаадносін чалавека з навакольным светам.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. — Мінск: Беларусь, 2004. — 592 с.

2. Кассирер, Э. Избранное. Опыт о человеке / Э. Кассирер — М.: Гардарики, 1998. — 784 с.

3. Леви-Брюль, Л. Первобытный менталитет / Л. Леви-Брюль — СПб.: Европейский дом, 2002. — 400 с.

4. Толстая, С. М. Категория признака в символическом языке культуры / С. М. Толстая // Признаковое пространство культуры. — М.: Индрик, 2002. — С. 7-20.

5. Христофорова, О. Б. Логика толкований. Фольклор и моделирование поведения в архаических культурах / О. Б. Христофорова. — М.: РГГУ, 1998. (Чтения по истории и теории культуры. Вып. 25). [Электронный ресурс]. -Рэжым доступу: <<http://www.rutheenia.ru/folklore/hristoforova7.htm>>

Выкарыстаны матэрыялы фальклорнага архіва кафедры беларускай культуры і фалькларыстыкі УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны».

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І КАЛЯНДАРНАЙ АБРАДНАСЦІ

✧ На куццю неба зорнае — будзе багаты ўраджай на ягады.

Запісана ў г. Гомель
ад Дзегцярэнка Ніны Леанідаўны, 1960 г. н.
(прыехала з в. Ванюжычы Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

✧ На першую куццю глядзелі на неба, і калі неба звеснае, значыць, будзе ранні ўраджай. На другую куццю тожа сматрэлі. Калі не будзе звезда, значыць, будзе дрэнны ўраджай. Як звеснае неба — будзе багата грыбоў.

Запісана ў в. Колкі
ад Равуцкай Элеаноры Ігнатаўны, 1930 г. н.,
студэнтам Паляковым Д. (2008 г.)

✧ Удзень на Калядкі ня робяць тую работу, якую робяць у любы другі час.

Нельга праць, віць вяроўкі, скручваць што-нібуць, звязываць, гнуць, шыць, калоць. Тады лічылася, што гэтыя работы нясуць шкодны знак на худоу. Усе будзе раждацца с крывымі нагамі ці сляпымі. Калі вараць боршч, то адразу кідаюць костку, каб не ўрадзілася што-нібуць бескасей.

Калі ў першы дзень Каляд зойдзе ў хату першая дзяўчына — будуць сякеры ламацца.

Калі на Каляды разбіваецца што-нібуць с посуду, то посуд будзе біцца ўвесь год.

Молаць, асобенна дзяўчаты, гадалі. Хадзілі ў хлеў, лавілі у цямнаце авечак. Калі паймаеш ба-

рана — выйдзеш замуш, калі авечку — не. Яшчэ дзяўчаты пеклі маленькія булчкі, клалі іх у радок і звалі сабак. Чыю булчку сабака схопіць першую, тая дзеўчына першая замуш пойдзе.

Запісана ў в. Мышанка
ад Курыленка Надзеі Арсенцьеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Дзэйкун Т. (2009 г.)

✧ 15 студзеня — Васільеў дзень. Калі зіма снежная і халодная, то лета будзе цёплае, а калі зіма цёплая, то лета будзе халоднае.

Калі на Стрэчанне капежы капаюць і петух нап'ецца з іх вады — будзе ранняя вясна, а калі не так, то позняя.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ На Раство завіруха — будуць добра раіцца пчолы.

На Вадохрышча яснае і марознае надвор'е — да засушлівага лета. Хмарна і снежна — на добры ўраджай. Зорная ноч на Вадохрышча — будзе шмат ягад.

На Благовешчанне сухое, цёплае надвор'е — лета засушлівае, а зіма марозная. Калі снег — лета мокрае.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Дубінай Марыі Яфімаўны, 1926 г. н.,
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

✧ На Благовешчанне дзеўка косу не пляце, птушка гняздо не ўе, кура яйца не нясе.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Перад тым як вутнаць карову пасля зіму на пашу, пад вароця хлева клалі сякеру, нажа і яйцэ. Шчэ ставілі вядро вады, штоб малака багата давала. Давалі свечаны хлеб.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Калі на Іллю дождж, то яшчэ сорок дзён будзе ліць.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ На Пасху, калі пасля крэснага хода баццюшка пасвеціць булкі, яйкі, соль, сала, хлеб, усё гэта закрутваюць у пакрывава і нясуць дадому. Толькі ў хату скрутак не заносаць, пакідаюць яго на вуліцы, вешаюць пад страху. Так скрутак вісіць да вутра. Пасля, кагда жанчына ідзе даглядаць, упраўляцца па хазяйству, разварочвае яго і бярэ каждага па чуць-чуць і дае карове, свінням, курам — усёй

жыўнасці ў дварэ. А ў хату нельга заносіць, таму што ў хаце можа быць больш рознай нечысці, чым на вуліцы. А ў скрутку ўсё ж святое!

Перад Вялікднём быў Чысты чацверг. Абезацельна трэба памыцца да ўсхода сонца, ачысціцца. У хаце трэба ўбіраць, тожа каб чыста было.

Калі бацюшка свеціць яйкі, трэба каб яны хоць трошачкі былі палулены, каб святая вадзічка папала і на само яйка. Шкарлупу не выкідваць, а дома да канца пачысціць яйкі і аддаць шкарлупу ці свінням, ці курам.

Запісана ў в. Яўсевічы
ад Стракач Анастасіі Сцяпанаўны, 1932 г. н.
(перасяленка з в. Лаўстыкі Акцябрскага р-на),
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.)

✧ На Пакрову да абеду восень, а пасля абеду зіма. З якога боку на Пакрову вецер дуе, адтуль будзе дуць усю зіму.

Калі ў Пакрову выпаў снег, то і ў Дзмітрыеўку будзе абавязкова тое ж.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Жогаль Марыі Рыгораўны, 1942 г. н.,
студэнткай Буднік Н. (2010 г.)

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І СЯМЕЙНАЙ АБРАДНАСЦІ

✧ Не трэба спраўляць свадзьбу ў маі, бо век будзе маяцца.

Нельга, штоб свадзёбны каравай месіла ўдава, бо адзін з маладых аўдавец.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Пінчук Кацярыны Іванаўны, 1951 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Калі едзе свадзьба, а хто-небудзь жадае маладым зла, то ён кідае ў бок маладых старога дзеркача і кажа: «Каб вы жылі як дзеркачы». У гэтай сям'і ўжо нічога добрага не будзе.

Цяжарнай жанчыне нельга пераступаць цераз вярхоўку, бо дзіця народзіцца абмотанае пупавінай.

Калі ў сям'і нарадзілася другое дзіця, то трэба, каб першае ўзяло яго за руку, тады дзеці ўсё жыццё будуць дружныя.

Калі нараджаецца дзіця, то яго трэба адзеваць першы раз не ў новую адзежу, а ў адзежу таго дзіцяці, якое было спакойным.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Не можна берэменнай глядзець на людзей-інвалідаў, бо дзіця такее родзіцца.

Калі берэменныя работаюць у празнік, то дзеці іхніе будуць хварэць.

Калі берэменная абпячэ аб што-небудзь гарачае рукі, не можна хапацца за сваё цела, а то ў дзіцяці будуць красныя пляміны.

Калі жэншчына ражае, трэба, штоб у ёе косы былі распушчаныя — дзіця хутка выйдзе.

Не трэба берэменным піць кісель — дзеці будуць саплівыя, а калі будзе есці семкі, то ў дзіцяці будзе цекці слюна.

Калі на крысцінах разбіваюць гаршок ад кашы, то трэба ўзяць кусочак сабе і падержаць на галаве — будзе моцнае здароўе.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Нельга глядзець на народжанэ дзіця, як нішто яму не дасі. Трэба абязацельна даць што-небудзь.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Пінчук Кацярыны Іванаўны, 1951 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Калі дзіця маленькае робіць першый шаг, то трэба ўзяць нож і крэст-накрэст перарэзаць путо, тады яно хутчэй пойдзе.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Бярэменна жэншчына не даўжна станавіцца на вярхоўку, таму што дзіцё можа нарадзіцца задушонаым пупавінай, той, што абвіваець шыюку дзіцё.

Спуджаная пажарам жэншчына не даўжна датрагівацца рукамі да свайго цела і асобянна да ліца і шэі, пакуль не пройдзе спуг, бо ўсё, да чаго б яна не датронулася ў гэты час, можа паўрадзіць дзіцяці. На тым месці ў дзіцяці будзе красна пляма, якая можа не прайці ўсю жыццё.

Да году не трэба шыць дзіцяці з новага мацеры-ялу адзежу і не трэба даваць глядзецца ў зеркало.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Нельга бярэменным цалаваць пакойніка, таксама ні за што брацца рукамі.

Нельга біць нагой каця, парася, бо будзе плакаць дзіця.

Нельга глядзець у шчэлачку ў плоце, бо дзіцё касое будзе.

Нельга пераступаць цераз палку.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Ястрэмскай Анастасіі Васільеўны, 1921 г. н.,
студэнткамі Аўдзеяка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

✧ Бярэменнай жанчыне нельга нічога прасіць — дзіцё злыднем будзе.

Ваду, якой мылі пакойніка, вылівалі туды, дзе сонца не свеціць.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Куліцкай Ніны Віктараўны, 1938 г. н.,
студэнткамі Аўдзеяка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

✧ Каб дзіця было здоровым, калі родзіш дзіця, у першы раз прынясуць табе яго, перш чым цыцку даць, вазьмі чуць паследа, помачы ім губу ў дзіця, потым вытры і давай цыцку. У дзіця не будзе ніколі эпілепсіі, не будзе іспуга, зглаза. Кагда прывязеш дадому дзіця, паложы возле печы на мінутку — дзіця будзе всегда спаць, не будзе крычаць.

Запісана ў в. Кабачок
ад Серады Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Аляксееўка В. (2007 г.)

✧ Нельга бярэменнай жанчыне пераступіць цераз вяроўку, бо будзе дзіцятко пераматаны пупавінай ці за шыю, ці за ножку.

Калі набярэш у калодзеі вады, то не трэба яе адліваць у калодзець назад, бо ў дзіцяці будуць слюнькі цякці.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Шарапет Вольгі Мікалаеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ Нельзя было бярэменным важко падымаць, нада было берагціся, каб не пацераць рэбёнка.

Як ідзеш у хату, нада сразу праходзіць да стала ці скамейкі, каб дзіця лёгка нарадзілася.

Не нада пераступаць крук, бо не паложана. Нада падняць і паставіць. Вяроўку тожэ нельзя пераступаць. Атадвінь і ідзі, патаму што плоха будзе рэбёнку. Так нада было.

Кагда жэншчына пачынала раджаць, адкрывалі вокны і дзверы, каб дзіце лёгка паявілася на свет.

Кагда роджаніца ехала ў бальніцу, то каля парога лажылі мужскія брукі. Яна далжна была іх пераступіць. Тожэ далжно была памагці пры родах.

Замкі, каторыя былі ў доме, адкрывалі, каб рэбёнак тожэ хутка радзіўся.

Кагда была дзевачка, замотвалі ў мужское, каб было багата жаніхоў.

Колісь не давалі імя, а везлі ў цэркву. Там быў бацюшка, ён і даваў імя.

Роджэніцы нельзя багата хадзіць, цяжка рабіць, бо гавораць, што роджэніцы 12 дзей — магіла, роды яшчэ сходзяць.

Дзіця хрысцілі, калі трохі паправіцца роджэніца і малое. Спраўлялі хрэсьбіны ў аснаўном багатых, а бедных — не.

Бабе давалі «рукі выціраць» (дарылі што-небудзь), бо яна прымала роды, давалі падаркі.

А на вотведы прыходзілі сразу, як жэншчына родзіць, чэрэз нескалька дзей. Рэбёнку дарылі пялёнкі, распашонкі, што яму прыгадзіцца.

На хрэсьбіны баба, абычна тая, што прымала роды, варыла кашу. Патом ету кашу білі, і хто болей грошай паложыць, таго і каша.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ На свадзьбу маладыя садзяцца на кажух, каб заўсёды было мякка, добра і каб грошы вяліся.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Івана Навумавіча, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ Бярэменнай жанчыне нельга стрыгці косы, бо будзе хворае дзіця. Быццам здароўе зразае.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Пелагеі Малафееўны, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ Калі ў хату прыносілі народжанае дзіця, то трэ было яго адразу пакласці на кніжкі і газеты, разложаныя на стале. Счыталася, што дзіця будзе разумным і вучоным.

На свадзьбі, хто большы кусок ад караваю адхваціць, той будзе і главою ў сям'і.

Запісана ў в. Яўсеевічы
ад Стракач Анастасіі Сцяпанаўны, 1932 г. н.
(перасяленка з в. Лаўстыкі Акцябрскага р-на),
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.)

✧ Воду, якою мулі мерцвеца, вулівалі пад вугал хаты, дзе ніхто не ходзіць.

Вероўкі, екімі звязвалі рукі і ногі мерцвеца, насілі на шыі, штоб не балела галава, завязвалі на паесніцу, штоб не балела спіна, церлі зуб, які балеў.

Калі неслі на могліцу дамавіну з мерцвецом, то астанаўліваліся на перакростку, і поп махаў кадзілом, адганяў нечыстую сілу, і ішлі далшэ. У яму кідаюць капейкі: купляюць у нечыстой сілы место.

Патапленніка і вісельніка хаваюць на краю могліц, таго што ены памерлі ад нечыстай сілы.

Калі хаваюць, не можна спаць, а то сам умрэш, не можна рабіць на полі, у хаці.

Калі хароняць, не можна глядзець у вакно, пераходзіць дарогу перэд дамавіною, заходзіць уперад.

Калі мерцвеца перэнесці цераз ката, то ён (памёршы) будзе прыходзіць у хату кожную ноч.

Трэба падмесці падлогу ў хаці тады, калі панесуць дамавіну на могліцы, больш ніхто не памрэ.

Калі ў чалавека е какая-небудзь пляміна на целе, то калі возьмеш палец мерцвеца і абведзеш ім вакруг пляміны тры разы, то ена прападзе.

Калі верабей ці другая пціца пастукае дзюбою ў шыбку, будзе ў хаці смерць.

Калі сабака вуе ўночы, значыць, хто-нібудзь памрэ.

Калі свербіць дзюбка носа — к мерцвецу.

Калі ў мерцвеца не закрываюцца вочы, значыць, хутко шчэ хто-нібудзь памрэ.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Еслі ў адной сям'е за адзін год памерла два чалавека, то абязацельна памрэ і хто-та трэцій з сям'і следам за імі.

Кагда ў доме памёр хто-та, то ў хаце занавешываюць все зеркалы, а то ў ніх можна ўвідзець пакойніка.

Кагда ў пакойніка глаза адкрыты, то нада іх закрыць (палажыць манеткі). Мне яшчэ мая ба-

ба расказвала, што на каго паследні взгляд пакойніка папаў, тава забярэ за сабой.

Еслі дзеўка стане на тое места, куда вылілі ваду, каторай абмывалі пакойніка, то ана нікагда не выйдзе замуж і жыць у неё не заладзіцца.

Штоб зубы здаровыя былі, нада ўзяць пакойніка за мязінец і правесці ім па сваім зубам.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ Галасілі абычна бабы, суседкі. Пачыналі галасіць, кагда заходзілі ў хату.

Пакойнага называлі ласкава, штоб не наклікаць бяды.

Пра памерлага казалі або добрае, або нічога не казалі. Патаму што так было паложана.

Абязцельна нада была завесіць зеркала, штоб не ўбачыць душу памерлага там.

Бабы мылі і адзявалі. Ім давалі палаценца рукі ўціраць, як пахароняць.

З хаты гроб выносілі мужчыны. Абычна ета суседзі былі.

На следуюшчы дзень ішлі ўтрам на кладбішчэ пабудзіць пакойнага, штоб пасьнедаў.

Хадзілі ці ездзілі ў цэркву. У цэркву хадзілі і на дзевяць дней, і на сорок, а патом ужэ на год. После цэрквы ішлі на кладбішчэ.

Удава ці ўдавец былі ў трауры цэлы год. У ета ўрэмя яны не спявалі, не танцавалі і насілі чорнае адзенне.

Запісана ў в. Піч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Калі сабака вые, галаву задраўшы ўверх, то будзе пажар, а калі апусціўшы ўніз, нехта ў сяле памрэ.

Калі каго-небудзь хаваюць, то трэба забраць лентачкі, якімі звязвалі ногі і рукі пакойніку, але каб ніхто не бачыў. Калі карова ацялілася і брыкаецца, то трэба павязаць гэту лентачку ёй на нагу, каб была ціхай.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафеёўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураве),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І НА ЎСЕ ВЫПАДКІ ЖЫЦЦЯ

✧ Калі ў снежаньска-студзеньскі мароз пачынае рухацца мянтуз (рыба) — гэта на моцныя марозы.

Калі свінні робяць сабе гняздо, нясуць у хлеў сена — будуць моцныя маразы. Хаваюцца ў сховішча і моцна вішчаць — будзе мяцеліца.

Калі зімой дружна чырыкаюць вераб'і, перабіраюць пер'е, збіраюцца на дрэвах — да адлігі.

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Казловіч Раісы Юльянаўны, 1950 г. н.
(нарадзілася ў в. Жалы),
студэнткай Булжанінай А.

✧ Калі ўвосені гусі хаваюць дзюбу пад крылле, то назаўтры жджы марозу.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Ластачкі лятаюць нізка возле землі — значіт, дождзь будзет.

Запісана ў в. Капцэвічы
ад Лаўровай Паліны Іванаўны, 1921 г. н.,
студэнткай Яськовай Р. (2008 г.)

✧ Калі гусі лопаюць крыллем, пераходзячы чэраз мост і пробуваюць ляцець, калі варочаюць дамоў, на другі дзень трэба ждаць добрай пагоды.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Казалі, калі ўб'еш жабу, то пойдзе дождж. Штоб не было грому, дажджу, трэба на хмару махнуць тры разы лапатаю, якою адсеклі вужу галаву, у якой ён дзяржаў жабу.

Штоб вяліса свінні, затыкалі пад страху трэскі, екія адляталі ад дрэва, у якое папала маланка.

Каб не было засухі, не трэба ў празнікі нічога рабіць: шыць, касіць, араць. Калі людзі будуць так рабіць, то дажджу не будзе. Таму што Бог сердзіцца.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Калі табе прысніўся нядобры сон, то трэба ўстаць і, ні з кім не гаварыўшы, сказаць у акно: «Куды ноч — туды і сон». Тры разы трэба сказаць так, і сон не споўніцца.

На маладзіку трэба перабірацца ў новую хату, тады будзе поўна ў хаці, а калі на сходзі, то пуство.

Трэба падрэзваць косы на поўном — будуць хутко расці.

Вельмі важко патушыць агонь пасля грому. Калі ў нас такее было, так звалі знахара, ён хадзіў вакол з іконаю тры разы.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Бусла нельга крыўдзіць, бо к табе ўсё дрэннае вернецца.

Калі ў лесе сустрэў вужа ці гадзюку — к дрэннаму.

Нельга кідаць адзін нож на стале — грошаў не будзе.

Нельга ноччу адгуквацца, калі нехта клікае — гэта нячыстая сіла заве.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Ястрэмскай Анастасіі Васільеўны, 1921 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

Вада жывая, яна лечыць усе балезні. Загаворваюць воду і п'юць, тады хвароба адступае.

Зямля — жызнь чалавека, польза. Колісь піталіся яе дарамі. Нельзя пляваць на зямлю, бо пакрыешся барадаўкамі.

Кагда падрэзвалі валасы, іх ілі спальвалі, ілі неслі ў заграду. Там іх хавалі. На вуліцу не выкідвалі, бо еслі ластачка ўпляце ў сваё гняздо, то будзе цэлы год балець галава.

Не садзіся на вугал, бо не выйдзеш замуж.

Запісана ў в. Пціч
ад Верамеевай Надзеі Сакратаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Герасіменка Н. (2009 г.)

✧ Каб адагнаць ад сабе няўдачу і няшчасце, трэба ўзяць венік новы, акуратны, абмесці ім дом, гаворачы: «Уйдёт всё моё нешчасце і няўдача». Паўтарыць 3 разы. А потым еты венік бросіць на перакросткі дарогі і ўйці, не аглядаўшы.

Запісана ў в. Кабачок
ад Серады Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Аляксеевкі В. (2007 г.)

✧ Бусла ўвідзіш лятучага — будзеш год хадзіць дужая.

Нельга валасоў дзе пападзя кідаць, трэба іх спальваць, каб галава не балела.

З нажа нельга есці, бо злы будзеш.

Нельга каб нож ляжаў на стале ў час сьнеданья, бо на яго вастрыі скапліваецца ўся негатыўная энергія, і яна перадаецца таму, на каго накіраваны нож.

Калі ясі, нельга глядзецца ў люстэрка, бо праеш сваё шчасце.

Запісана ў в. Кабачок
ад Бяляевай Праскоўі Мікітаўны, 1923 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ Калі сядваюць за стол, то трэба закрыць зашланку ў печы, каб ніхто не абгаворваў.

Валасы трэба падрэзаць, калі маладзік, каб яны спраўна раслі.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ Калі кот лезе грэцца да печы, будзе мароз, а калі не, то будзе цёпла.

Калі дым з хаты падымаецца ўверх, будзе мароз, а калі сцелецца на зямлю, будзе адліга.

Запісана ў г. Гомель
ад Дзегцярэнка Ніны Леанідаўны, 1960 г. н.
(прыехала з в. Ванюжычы Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

✧ Трэба нож са стала прымаць навек, бо не будуць у хаце грошы вясціся.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Шарамет Волгі Мікалаеўны, 1928 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

✧ Ногці трэба абразаць толькі ў вторнік і пятніцу. Калі так рабіць, то будуць грошы вадзіцца.

Нельзя сабе самому абразаць валасы, а чолку зусім нельзя, бо абрэжаш сваё шчасце.

Для таго, каб не балела галава, трэба пасле таго, як пасвяціў бацюшка пасху, сабраць усё, і на тым месце, дзе было разложана пакрывала з яйкамі, булкамі, набраць зямлі і пакласці ў левы карманчык. Прынесці дадому, вылажыць зямлю ў чыстую анучку і пакласці пад падушку, дзе спіць чалавек.

Нельзя, штоб хадзяін садзіў такое дзерава, як клён, бо мне яшчэ мая маці казалі, штоб мой хадзяін не садзіў клён. Як толькі клён будзе расці і таўснец у шыр, так мужчына будзе цераці сілы і хутка памрэ.

Каб памяць была добра, трэба праву ногу абваць першую, а левую разуваць тожа першую.

Запісана ў в. Яўсеевічы
ад Стракач Анастасіі Сцяпанаўны, 1932 г. н.
(перасяленка з в. Лаўстыкі Акцябрскага р-на),
студэнткай Пракапенка М. (2008 г.)

ГАСПАДАРЧЫЯ ПАРАДЫ

Ці цельная карова?

✧ Набіраеш стакан вады і туды ложку малака. Калі тое молоко асело, то карова цельная.

Як выбраць каня?

✧ Мой дзед мяне вучыў: «Каб выбраць каня, ты яго ніколі не бойся. Калі ты хоць раз яго пабаішся, то ён цябе ўдарыць, то не твой конь. Падыдзі да яго і пахлопай па шыі. Трэба па назе ўдарыць, калі ўпадзе — плахі-плахі конь, калі стаіць, то добры. Каб пабачыць, ці конь не абветраны, бярэш саломінку і па спіне правядзеш: калі дрыгнецца, то добры конь. А калі ён стане мокры, ды на вецер яго паставяць, ну, абветрыцца конь, у яго ўсё задубее, і ён паралізаваны, то ўжо не конь. Ён будзе стаяць і не дзернецца. Каб апрэдзеліць, сколькі каню гадоў, нада зубы глядзець. У старога каня зубы сцёртыя. Маладому добраму каню можна ў зубы паляжыць авёс. Старэйшаму — грэчку, яшчэ старэйшаму толькі пшано ў зуб ляжа».

Як выбраць карову?

✧ Калі выбіраеш карову, тады смотрыш: хвост ніжэй кален — дае многа малака.

✧ Быў кагда-то дзед. Зямлі ў яго было многа, но ён хацеў яшчэ для сваіх дзецей, унукаў і г. д. Вось прышоў ён да пана і кажа, што яму нада яшчэ зямля. «У цябя і так яе многа, но калі хочэш, станавісь з краю поля і ідзі. Сколькі прайдзеш — столькі і зямлі тваёй будзе.» Дзед стаў і пашоў. Шоў долга. І калі ўжо паміраў, упаў на зямлю і выцянуў руку, штоб было зямлі большэ. І памёр.

Запісана ў в. Галубіца
ад Суліменкі Юрыя Уладзіміравіча, 1966 г. н.,
студэнткамі Лапцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

✧ Каб даведацца без урача, ці цельная карова, ці не, набіраеш у стакан халоднай вады, прыносіш цёплае малако пасле доенія, бярэш ложку чайную, у халодную воду лінуў. Еслі карова цельная — малако сразу падае на дно. А еслі нецельная — малако зверху плавае на водзе.

Каб выбраць добрую карову, у перву очэрэдзь карову глядзіш з хваста, штоб буў ніжэ колен. Еслі хвост вушэ колен, то яна немолочная. Еслі цыцкі «вілочкой» — это не карова. Глядзець у зубу тожэ. У срэднем у каровы 8 зубоў, колі 9 — велмі добрая, але ж гэто рэдко.

Каб распазнаць добрага коня, бярэш соламінку і по пярэдніх лопатках проводзіш. Еслі цело задрыжала, то гэта хорошы конь.

Каб у коня булі добрыя і роўныя зубы, до 9 гадоў ложыцца ў зубу овёс, пасле 9 до 13 — грэчка, з 14 до 18 — пшано.

Запісана ў в. Кабачок
ад Серады Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Аляксеек В. (2007 г.)

МЕДЫЦЫНСКІЯ ПАРАДЫ

Ад укусу камароў

✧ Лісты пятрушкі, свежае лісце бэзу, здробленыя ў кашыцу, прыкладаць да месца ўкуса.

Ад герпесу

Свежыя лісты крапівы ў выглядзе кампрэсу. Змазаць высыпанні сокам асіны.

Запаленне вачэй

Настоем кветкі чаромхі, сокам свежай расліны клеверу прамыць вочы.

Запаленне саставу

Ржаныя ляпешкі, змешаныя з скіпідарам, прыкладваюць да хворага месца. Кампрэсы з запаранай саломы.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Панцюк Палагеі Пятроўны, 1914 г. н.,
студэнткай Глушко М. (2006 г.)

АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧЫЯ КАШТОЎНАСЦІ Ў ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

На зямлі няма і двух чалавек, чые адпячаткі пальцаў супадалі б поўнасьцю. З той жа ўпэўненасьцю можна сцвярджаць, што няма і двух людзей, жыццёвы вопыт якіх супаў бы поўнасьцю. Нават жыццё аднаякавых блізнят у нечым абавязкова адрозніваецца. Іншымі словамі, кожны чалавек жыве ў сваім унікальным сусьце, які стварае з самага нараджэння пад уздзеяннем дарослых, навакольнага асяроддзя і іншых акалічнасцей. І ўсё ж ёсць тое агульнае, што аб'ядноўвае ўсіх людзей, незалежна ад іх сацыяльнага становішча, узросту, разумовых здольнасцей. Гэта паняцце нормы. Гранічнае ўяўленне аб норме даюць маральныя каштоўнасці, якія выступаюць гэтакім эталонам належнага і павіннага. Каб чалавек не разгубіўся ў няпростых абставінах жыцця, яму з дзяцінства тлумачаць, што добра, а што — не, што можна рабіць, а чаго нельга ні ў якім разе. І так заўсёды было і, хочацца спадзявацца, заўсёды будзе. А паколькі каштоўнасці абавязкова павінны быць прызнаны чалавекам у якасці гэтакіх, яны з'яўляюцца прадуктам культурных, а не стыхійных прыродных працэсаў.

Сярод такіх тэкстаў, што нясуць у сабе паняцце маральнасці і каштоўнасці, асаблівае месца займаюць прыказкі і прымаўкі, бо, па-першае, яны ў найбольш чыстым выглядзе даюць уяўленне пра народнае бачанне свету, чалавечага быцця ў ім, пра арганізацыю адносін паміж людзьмі, а па-другое, яны грунтуюцца на нацыянальнай самасвядомасці.

Прыказкавыя выразы цікавяцца ўсім, што знітавана з чалавекам, яго дзейнасцю, навакольным асяроддзем. Яны ўсеабдымныя, ведаюць усё і аб усім маюць сваё ўласнае меркаванне. Народная пазіцыя ў прыказках і прымаўках заўсёды выразная, часам нават катэгарычная, часта з іроніяй: «Добрае пабаіцца ківа, а дрэннае не пабаіцца кія», «Пазавідаваў пляшывы шалудзіваму», «Умей танчыць, а работу рабіць гора навучыць».

Не сталі выключэннем і прыказкавыя выразы, запісаныя на Петрыкаўшчыне, пацвердзіўшы, што прыдуманы яны былі на ўсе выпадкі жыцця, і ў першую чаргу ў іх адлюстраваны погляды на свет і рэчаіснасць.

Калі ўявіць сістэму каштоўнасцей чалавека як вертыкальную шкалу і разбіць яе на асобныя складнікі, то на самым версе акажацца жыццё. Жыве чалавек — і ўсё астатняе мае сэнс. Нездарма ж сярод запісаных выказаў ёсць і такі: «Пасля маёй смерці хай гуляюць чэрці» (в. Колкі).

Некаторыя прыказкі, запісаныя ў Петрыкаўскім раёне, сведчаць аб пэўным фаталізме нашых продкаў, бо як інакш растлумачыць сэнс выказаў: «Што суджана, тое не адгуджана», «Ад гора не ўцячэш», ці, напрыклад, «Трэба жыць як набяжыць» (в. Колкі). Занадта ж пераклікаецца гэтае выслоўе з сучасным выразам «Трэба вырашаць праблемы па меры іх паступлення». З аднаго боку, не трэба рвацца з усяе моцы, бо надоўга можа не хапіць сіл, у той жа час народ адзначае, што «Пад ляжачы камень вада не цячэ» (в. Брынёў). Значыць, трэба раздумліва ставіцца да жыццёвых абставін, не гнацца за бяздзейным, але і варушыцца, бо без гэтага зусім нічога ў жыцці не даб'ешся.

Якім жа чынам, на погляд жыхароў Петрыкаўскага раёна, трэба ставіцца да сусвету і людзей? Адказ даюць многія прыказкавыя выразы. Беларус прызнае бясконцаць сусвету: «Свет вялікі: у адным канцы — плачуць, а ў другім — скачуць» (в. Колкі), але бліжэй для яго, безумоўна, сваё ўласнае жыццё і існаванне: «Тады чалавек памысліць мусіць, як свая вош укусіць» (в. Колкі). Адзін з выказаў сцвярджае: «Пчала на любую кветку ляціць, але не на кожную сядзе» (в. Брынёў). Ці не праўда, шмат мудрасці ў гэтых словах! Штодзённа мы сустракаем са шматлікімі людзьмі, размаўляем, зносімся з імі, але далёка не кожнаму чалавеку дазваляем ўвайсці ў наша жыццё, стаць сведкам нашых перажыванняў і няўдач, як і шчаслівых хвілін. Жыць неабходна так, каб пра цябе ўспаміналі добрым словам, бо «Добры ўспамін — лепшая спадчына» (в. Першая Слабодка), да таго ж «Прыгожае далёка відно, а добрае далёка чутно» (в. Колкі). А самая галоўная парада — «Шануй людзей, то і цябе пашануюць» (в. Колкі).

Немалаважным у сістэме агульначалавечых каштоўнасцей лічыцца і здароўе, бо, як сцвярджаюць людзі, «Абы здароўе, а работа будзе» (в. Ва-

нюжычы). Ну, а без працы чалавек не ўяўляе свайго існавання. Менавіта таму так шмат прыказак і прымавак прысвечаны менавіта ёй: «Пакланіся кусту — дасць хлеба лусту» (в. Ванюжычы), «Каб не было пуста, трэба сеяць густа» (в. Мышанка), «Умеламу рукі не баляць» (в. Колкі) і інш. Аднак не лішнім будзе канстатаваць, што для нашых продкаў не ўласцівы фанатызм, а наадварот, разумнае стаўленне да ўсяго, у тым ліку і да працы: «Добра ўсё ўмець, ды толькі не рабіць» (в. Колкі).

Працуе чалавек з адной мэтай — задаволіць патрэбы сваёй сям'і, бо, як чалавек адказны, беларус разумее, што сям'я — адна з самых важных складнікаў у сістэме каштоўнасцей: «Сям'е не нада клад, ліш бы быў лад» (в. Белка).

Таму і да выбару мужа (жонкі) так сур'ёзна ставіліся ў народзе: «Выйсці замуж не напасць, абы замужам не прапасць» (в. Першая Слабодка), «Ох, не любі красівую, а любі парадашную, каб добра было жыць», «Любі не за вочы чорныя, а за душу красівую», «Красата да вянца, а жыць да канца» (в. Белка). Хаця, шчыра кажучы, у народзе прызнавалі, што шмат чаго залежыць і ад лёсу: «Кагда дзялілі красату — я спала, а калі шчасце — устала» (в. Колкі).

Жаніцца стараліся раз і назаўсёды. Калі выбар аказваўся няўдалым, у народзе казалі: «Відзелі вочы, што куплялі» (в. Дарашэвічы). Разводы былі рэдкімі, і людзі са спачуваннем адносіліся да тых, хто вымушаны быў жыць адзін ці ісці ў прымы: «Прымак пятнаццаць гадоў цёшычынага ката на «вы» заве», «Хто ў прымахе не бывае, той гора не знае» (в. Брынёў). Ну, а калі пашчасціла («Калі мілы па душы, рай і ў шалашы» (в. Колкі)) і муж аказаўся добры, то з пэўнай доляй іроніі казалі: «У добрага мужа жонка нядужа» (в. Колкі). Муж прызнаваўся галавой сям'і, але нельга сцвярджаць, што меркаванне жанчыны не ўлічвалася, інакш адкуль з'явіўся выраз «Баба і чорта пераможа» (в. Колкі).

У прыказках і прымаўках, запісаных на Петрыкаўшчыне, не ідэалізуюцца сямейныя адносіны («Гарэлка горка, ды й п'юць, замужам дрэнна, але ідуць» (в. Колкі), «Горка рэдзка, ды ядзяць, дрэнна замужам ды ідуць» (в. Мышанка), «Выйсці замуж трэба знаць: позна легчы, рана ўстаць» (в. Першая Слабодка)). Людзі разумелі, што ў жыцці бывае па-рознаму: уваходзячы ў сям'ю мужа ці жонкі, абавязкова сутыкнешся з бацькамі свайго абранніка (абранніцы), і не заўсёды гэтыя стасункі будуць цёплымі, таму прыказкавыя выразы і канстатуюць: «Нявестка не дачка, свякруха не маці», «У зяця кроў вужача» (в. Колкі), «Зяць любіць узяць, а дзець любіць чэсць» (в. Мышанка).

Сур'ёзна ставіліся ў народзе і да выхавання дзяцей. Разумеючы, што многае дзецям перадаецца на генетычным узроўні: «Які куст, такі і парастак», «Саве не радзіць сокала, а такога чорта, як сама», «Які бацька, такі й сын, якое дрэва, такі й клін» (в. Колкі). Народ выпрацаваў пэўную сістэму выхавання — «Да пяці год пястуй дзіця, як яечка, з сямі — пасі, як авечку, тады выйдзе чалавечка» (в. Колкі).

Як бачым, у аснове цэласнага сэнсавага зместу прыказак і прымавак ляжыць не паняцце, а

меркаванне. Гэтыя выразы ў абагуленым выглядзе канстатуюць уласцівасці людзей ці з'яў («вось такім чынам бывае»), даюць ім ацэнку («гэта добра, а гэта дрэнна») ці вызначаюць спосаб дзеяння ('варта ці не паступаць такім чынам'). Напрыклад, прыказкі канстатуюць: «Якія сані — такія самі» (в. Брынёў), «Са сваім добра піць і гуляць, але не жыць», «Ліхое ніколі не ўтоіцца» (в. Ванюжычы), «З разумным лепш загубіць, чым з дурнем знайсці» (в. Колкі). Вяўляецца такая канстатацыя звычайна ў апавядальным сказе. Іншыя прыказкі маюць характар парады, таму маюць форму пабуджальнага сказа: «Маж чорта рэдкім, каб не быў едкім» (в. Колкі), «Што не ясі, тое ў рот не нясі», «Скажы казе пра смерць, дык яна табе — хвостом верць» (в. Канковічы), «Еш, пакуль рот свеж, бо памрэш, дык колам не ваб'еш» (в. Колкі).

Зразумела, што названы далёка не ўсе маральныя каштоўнасці насельнікаў азначанага рэгіёна, але нават яны даюць падставу сцвярджаць, што жыццё, здароўе, сям'я і праца — адны з важнейшых складнікаў гэтай сістэмы. Гэтыя каштоўнасці нарадзіліся ў гісторыі чалавечага рода як пэўныя духоўныя апірышчы, што дапамагаюць чалавеку выстаяць перад рокам, жыццёвымі выпрабаваннямі. Яны ўпарадкоўваюць рэчаіснасць, уносяць у яе асэнсаванне ацэначныя моманты, суадносяцца з уяўленнем пра ідэал, норму, надаюць сэнс чалавечаму жыццю.

ПРЫКАЗКІ І ПРЫМАЎКІ

✧ Розум не кулеш, у голову не нальеш.
Шо ў п'янога на языц, тэ ў цвярозого ў голове.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Пінчук Марыі Фёдараўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Колас добра не спее, калі сонца не грэе.
Ваўка ногі кормяць.
Воўк не пастух, а казёл не агароднік: воўк — злодзей, а казёл — шкоднік.
Май халодны — не будзеш галодны.
Не бяда, кагда есць лебяды.
І мыш у нару цягне сваю кару.
Не стрыжана — голеня.
Відзелі вочы, што куплялі.
Дурнога вучыць, што мёртвага лячыць.
П'яны што й дурны.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Ганчар Евы Адамаўны, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемязя Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Сколькі воўка ні кармі, ён усё роўна на лес паглядвае.

Знаў бы, дзе ўпаду, дык салому пасцяліў бы.
Нема лепшай хаткі, як у роднае маткі.
Слоўка не верабейко, вяляця — не спаймаеш.
Прыяцеля ні за якія грошы не купіш.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Назаранка Вольгі Піліпаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

❖ Горка рэдзька, ды ядзяць,
Дрэнна замужам, ды ідуць.
Зяць любіць узяць, а цесць любіць чэсць.
Каб не было пуста, трэба сеяць густа.
Першы блін комам.

Запісана ў в. Мышанка
ад Міхалевіч Ганны Ігараўны, 1957 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

❖ До Благавешчання зіму не лай і саней не хавай.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткамі Чэрынянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

❖ Палі цвет на ўвесь свет.
Выскачыў як Піліп з канпель.
Проклячка блінцы пякла, так і вароты ў цесце.
Дай, Божа, чужое спажыць, а сваё няхай на
далей ляжыць.

Што не ясі, тое ў рот не нясі.
Скажы казе пра смерць, дык яна табе — хвас-
том верць.

Запісана ў в. Канковічы
ад Міцуры Валянціны Аляксееўны, 1932 г. н.,
студэнткай Пацяпнёй В.

❖ Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка.
У сваім краі, як у раі.

Кожная птушка гняздо сваё ведае.
Ліхая кампанія на ліха выведзе.
Пакланіся кусту — дасць хлеба лусту.
Умеламу рукі не баляць.
Абы здароўе, а работа будзе.
Ліхое ніколі не ўтоіцца.
Хлеб-соль еш, а праўду — рэж!
Абы былі свінні, то карыта будзе.

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

❖ Не плюй у калодзеж — самому трэба будзе
напіцца.

Пад ляжачы камень вада не цячэ.
Воўка ногі кормяць.
За словам у карман не палезе.
На Юр'я павінна быць сена і ў дурня.
Хто ў прымах не бывае, той гора не знае.
Ласкавае цялятка дзве маткі сасе,
а гордае — ні адной.
З-за дурной галавы ногі баляць.
Якія сані — такія самі.
Лодыр за дзела — мазол за цела.
Ніхто не ведае, як сірата абедае.
Колькі воўка ні кармі, а ён у лес глядзіць.
Пчала на любую кветку ляціць,
але не на кожную сядзе.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураў),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

❖ Запас бяды не чыніць.
У ціхім балоце чэрці водзяцца.
Выйсці замуж не напасць, абы замужам не
прапасць.

Выйсці замуж — трэба знаць: позна легчы,
рана ўстаць.

Баб'я дарога ад печы да парога.
Ціхая вада берагі точыць.
Адна галава — добра, а дзве — лепей.
Добры ўспамін — лепшая спадчына.
Абы балота — чэрці знойдуцца.
Ад гора не ўцячэш.
Любоў зла, палюбіш і казла.

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Геленідзэ Валянціны Андрэеўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Крыўцовай В., Трупчанка Н., Беяевай
В. (2007 г.)

❖ Сям'е не нада клад, ліш бы быў лад.
Ліцо як яйцо, а ў галаве — баўтун.
Ох, не любі красівую, а любі парадашную,
каб добра было жыць.

Красата да вянца, а жыць да канца.
П'ём і гуляем мы з вамі, а калі бяда — мы самі.
Любі не за вочы чорныя, а за душу красівую.
Кагда дзялілі красату — я спала, а калі шчас-
це — устала.

Запісана ў в. Белка
ад Літош Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Яворскай С. (2002 г.)

❖ Хто прама ходзіць, той дома не начуе.

Запісана ў в. Бабунічы Петыкаўскага р-на
ад Грынько Паліны Нікіфараўны, 1924 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

❖ Сваіх сяброў паважай, а бацькоўскіх не згубляй.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Марыі Сцяпанаўны, 1920 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

❖ Дзевяноста раз «свіння», а на соты захрукае.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Івана Навумавіча, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

❖ Жыць — Богу служыць.

Запісана ў в. Бабунічы
ад Паўтаран Пелагеі Малафееўны, 1922 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

❖ Які бацька, такі й сын, якое дрэва, такі й клін.
З чужога возу ў гразі злазь.

На чым вазку сяджу, таму й песеньку пяю.
Хто парася ўкраў, таму ў вушах пішчыць.
Дома — каша, у гасцях — кулеш, але дома
лепш.

Патрэбна жыць як набяжыць.
На бязрыбіцы і рак — рыба.
У няўмекі рукі не баляць.
Добра ўсё ўмець, ды толькі не рабіць.
Прыгожае далёка відно, а добрае далёка чутно.
Харошая мысля прыходзіць пасля.
Добрае пабаіцца ківа, а дрэннае не пабаіцца кія.

Працуе, як бабёр хату строіць.
Чужы гром не воўк, не з'есць, дык спугае.
На чужое дабро нясі слёз вядро.
Пасля маёй смерці хай гуляюць чэрці.
Які радзіўся, такі і ўмрэш.
Які ехаў, такі і паганяў.
Якія сані, такія й самі.
Які куст, такі і парастак.
Саве не радзіць сокала, а такога чорта, як сама.
Які час, такі й квас.
Хто хлеб з сабой носіць, той есці не просіць.
У добрага мужа жонка нядужа.
Гарэлка горка, ды й п'юць,
Замужам дрэнна, але ідуць.
Дурню і Бог дарогу ўступае.
Нявестка не дачка. Свякруха не маці.
У зяця кроў вужача.
З сынам сварыся і на кут садзіся.
Адзін судок, хлеба на гадок.
Не ем, як дурны на памінках.
Ем, пакуль рот свеж, бо памрэш, дык колам
не ваб'еш.
Сусед блізкі — пералаз нізкі.
Як добры сват, дык сабацы рад.
Старцу сяло не ў наклад.
З разумным лепш згубіць, чым з дурнем знай-
сці.
Чаго не ясі, таго ў рот не нясі.
Стары не глум, малады не вум.
Брат мой, а хлеб еш свой.
Са сваім добра піць і гуляць, але не жыць.
Для зубоў хлеба паядаць, для дзяцей — па-
спаць.
Затым казак гладак, што пад'еў і набак.
Дзержыцца, як п'яны за плот.
У сваёй хаце вуглы памагаюць.
Памагае, як мяртвяку кадзіло.
Калі мілы па душы, рай і ў шалашы.
Дзе чарка, там і сварка.
Пазавідаваў пляшывы шалудзіваму.
Кіем галавы не дастанеш.
Як п'ян, што мне пан, а як прасплюся, свінні
баюся.
Стук, грук — абы з рук.
Белья рукі працы баяцца.
Хром, хром, што было тром, то адзін з'еў.
Хоча на сямі дубах сесці.
Ён на прыказкі, як чорт на прывязкі.

Папова пуза на сем аўчын сшыта.
Шануй людзей, то і цябе пашануюць.
У каго кварта на сталае, у таго праўда на сяле.
Пан і тады праў, як сведак чорт маў.
Па адзенні пан, а па розуму — баран.
Прымак пятнаццаць гадоў цёшчынага ката
на «вы» заве.
Тады чалавек памысліць мусіць, як свая вош
укусіць.
Я ў гору, чорт за ногу.
Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягне
ногі.
Толькі і гора пану, што жывот баліць.
Аднаму аж з горла прэ, а другі з голаду мрэ.
Адзін сыцее, а другі пацее.
Тым панам рукі паадсыхалі, што ад сябе гар-
нулі.
Добры быў той пан, што здох.
Папоўскае вока, а горла воўчае.
Людзі паміраюць — сям'я плача, толькі поп
ды дзяк пяе і скача.
Да пяці год пястуй дзіця, як ячка, з сямі —
пасі, як авечку, тады выйдзе чалавечка.
Маж чорта рэдкім, каб не быў едкім.
Што суджано, тое не адгуджано.
Дай старцу жалезну ложку,
Дык ён не пад'есць, а будзе бразкаць.
Голы ў голага начаваць просіць.
Як у старца кія просіць.
На казаку няма знаку,
А ў дзяўчыны тры прычыны.
Баба і чорта пераможа.
Даў Бог цяля, ды не даў хлява.
Яму што пугаю па вадзе.
Душа рада б у рай, ды грахі не пускаюць.
Так баюся, як леташняга снегу.
За морам цялушка-полушка, а перавоз — ру-
баль.
Бог не слухае, што свіння хрукае.
Свет вялікі: у адным канцы — плачуць, а ў
другім — скачуць.
Старац старца не любіць, а павадыр абаіх не
любіць.
Умей танчыць, а работу рабіць гора наву-
чыць.
Хлуснёю свет пройдзеш, а назад не вернешся.
Прыйшоў май — кожны сабе дбай.
Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

АСАБЛІВАСЦІ МІФАЛАГІЧНАГА СВЕТАПОГЛЯДУ ЖЫХАРОЎ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Багаццем і паэтычнасцю мыслення адрозніваюцца народныя вераванні жыхароў Петрыкаўскага раёна. Спектр архаічных міфалагічных уяўленняў вяскоўцаў надзвычай шырокі, звязаны і з паходжаннем Зямлі, вобразамі народнай дэманалогіі, рэчыўным, раслінным і жывёльным светам, тлумачэннем сноў. Напрыклад, паводле сведчанняў Фаіны Цімафееўны Субат, 1935 г.н., з в. Брынёў, кожнаму чалавеку ад нараджэння дадзены Богам анёл-ахоўнік, на дапамогу якога можна не спадзявацца, калі чалавек жыве не па боскіх законах: «Але чалавек, які робіць усё наадварот закону Божаю, можа страціць свайго анёла-ахоўніка».

З нараджэннем чалавека мясцовыя жыхары звязваюць з'яўленне зорак на небе. «У прынцыпе колькасць зорак на небе адпавядае колькасці жывых людзей на зямлі, аднак рэальна іх заўсёды болей, бо Бог некаторых праведнікаў забірае на Неба жывымі» [1, с. 195]. Смерць чалавека, зыходзячы з павер'яў мясцовых жыхароў, выклікае падзенне зоркі на зямлю: «Калі зорка падае, то значыць, нехта памёр і яго зорка перастала свяціць» (в. Брынёў).

Аб паэтычнасці светапогляду палешукоў сведчаць, напрыклад, іх тлумачэнні аб тым, што такое вясёлка («радуга»). Паводле сведчанняў жыхароў в. Дарашэвічы, менавіта з ёй звязана з'ява ўзнікнення дажджу: «Раней людзі верылі, што радуга п'е воду з ракі, з возера ці з калодзея, бы той вялікі змей, а потым тэе, што она ўвобрала, ідзе на зямлю дажджом». Цікавымі ўяўляюцца разважанні Марыі Фёдараўны Пінчук, 1932 г.н., жыхаркі гэтай вёскі, якая адзначае, што раней слова «радуга» мела назву «райдуга», «што значыло, што радуга — гэта дарога ў Рай к самому Господу. Мабыць, воно так і е» (в. Дарашэвічы). Невыпадкова ў народзе сцвярджалі, што калі ўбачыш радугу, то будзе усё добра ў жыцці.

Устойліва захоўваюцца ў людской памяці старажытныя ўяўленні пра нячысцікаў, якімі, шчыра верылі, быў населены навакольны свет. Падкрэсліваючы самабытны характар беларускай міфалогіі, факт нястрымнай народнай фантазіі, фалькларыст У.А. Васілевіч адзначаў, што фантастычных істот «шанавалі, стараліся задоб-

рыць і разам з тым баяліся, асцерагаючыся пакарання. Адных любілі, другіх ненавідзелі, з трэціх пасмейваліся. Сваіх міфічных антыгерояў народ ствараў паводле сваіх жа чалавечых заганаў і хібаў, не ашчаджаючы самых брудных фарбаў на іх пачварныя партрэты» [2, с. 15]. Важнае месца ў міфалагічнай прозе Петрыкаўшчыны адводзілася такім персанажам, як балотнік, ваўкалак, вампір, вадзянік, ведзьма, дамавік, лазнік, кікімара, лесавік, русалка, хлеўнік, чорт і інш. Паводле народных уяўленняў, «балотнік — это тая грязь, екая ў балоці» (в. Майсеевічы), ваўкалак — пярэварацень (в. Колкі), «вампіры — это тые людзі, екіе п'юць кроў» (в. Майсеевічы), «вадзянік — гэта стары дзед з дліннымі валасамі і барадою» (в. Брынёў), «ведзьма — гэта жанчына, якая робіць людзям зло, прырабляе што-небудзь, наводзіць порчу» (в. Брынёў), «у кожнай хаце ёсць дамавы, але яго ніхто не бачыць. Ён можа рабіць гаспадару добрае, а можа і благое» (в. Брынёў), «кікімара — это дзеўка, ена некрасівая, жыве ў лесе каля балот» (в. Майсеевічы), «лазнік — гэта стары дзядок, які жыве ў веніках» (в. Брынёў), «ласка-гэта такі звер, які шчакоча скаціну» (в. Брынёў), лясун — «гаспадар лесу. Гэта невялікі дзядок, якога ніхто не бачыць» (в. Брынёў), «русалкі — это маладые дзеўкі ў белых доўгіх сарочках, у іх ўсёгда райспейсачанье косы, сільно доўгіе» (в. Майсеевічы), хлеўнік — «вельмі дрэнны звер. Асабліва шкодзіць каню» (в. Брынёў), чорт — «чорны столб і два вочкі» (в. Ляскавічы), «чорт часцей за ўсё робіцца хлопцам прыгожым. На красату — красівей красівага, з блішчустымі пугавіцамі на рубашцы. А можа прыкінуцца жывёлай» (в. Колкі). Вышэйпрыведзеныя звесткі па персанажах ніжэйшай міфалогіі — яскравы доказ разнастайнасці, багацця і фантастычнасці міфалагічных уяўленняў нашых продкаў.

Агульнаэтнічную аснову захоўвае міфалогія расліннага і рэчыўнага свету Петрыкаўскага краю. Хоць зафіксаваны і нешматлікія звязаныя з птушкамі павер'і, аднак яны таксама раскрываюць свет архаічных уяўленняў жыхароў-палешукоў. Назіранні за паводзінамі бусла — сакральнай птушкі — дазволілі чалавеку суаднесці яго паводзіны са сваім здароўем: «Калі першы раз

вясною ўбачыш бусла, які ляціць, то будзеш увесць год здаровы, а калі стаіць — хворы» (в. Брыньёў).

Варона ў народных уяўленнях асэнсоўваецца як «нячыстыя (д'ябальскія, пракалятыя і злосныя птушкі, звязаныя са светам мёртвых» [3, с. 434]. Паводле сведчанняў Фаіны Цімафееўны Субат, 1935 г.н., з в. Брыньёў, «калі варона прыляціць да цябе на двор, то, значыцца, што-небудзь здарыцца ці трэба чакаць дрэнных навін». Мясцовыя жыхары верылі, што цвырканне вераб'ёў прагназуе цяпло; калі «галкі збіраюцца ў кучу», то таксама будуць цёплыя дні, а калі ноччу пачуеш крык савы, то, лічылася, што гэта прадказвае смерць. Меркавалі, што калі «сабака вые, задраўшы галаву ўверх, то будзе пажар, а апусціўшы ўніз — смерць» (в. Брыньёў). Наступленне дрэннага надвор'я вызначалі па «купанні вераб'ёў і кур («Куры і вераб'і купаюцца ў пылі — дрэннае надвор'е»), па знаходжанні раніцай пчол у вуллях («Калі пчолы вечарам працуюць позна, а раніцай сядзяць у вуллях, то будзе дрэннае надвор'е) (в. Брыньёў).

Адным з важных элементаў традыцыйнай карціны свету з'яўляецца дрэва, якое асэнсоўваецца як метафара дарогі, як шлях, па якому ажыццяўляецца сувязь з іншасветам. Паводле сведчанняў жыхароў, бяроза — «ёто добрае дзераво», і садзілі звычайна гэтае дрэва і каля хаты, і на могілках, каб «спакойно было і жывым, і мёрвым», асіна — «паганое дзераво, бо на ём буў прыбіты Ісус Хрыстос», а дуб «прыдае сілу, здароўе», менавіта таму раілі падысці да гэтага дрэва, прытуліцца да яго і папрасіць: «Дуб-дубочак, мой галубочак, дай мне сілу ў ножкі, у ручкі, у плечы» (в. Майсеевічы).

Надзвычай цікавымі з'яўляюцца міфалагічныя вераванні, звязаныя з рэчыўным светам. Мясцовыя жыхары раілі не выкідваць валасы «з грэбня, бо калі выкінуць, то будзе балець галава», тлумачылі, чаму нельга «абмятаць венікам маладых дзяўчат (бо не пойдуць замуж)», чаму нельга маладым дзяўчатам глядзецца («ў разбітае ці паколатае люстэрка, (бо тады яны ніколі не выйдучь замуж)», чаму на стала не пакідалі шапку, («бо будзе моцна балець галава») (в. Брыньёў).

Міфалагічныя звесткі, запісаныя на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна, пацвярджаюць факт захавання рэшткаў архаічных уяўленняў у памяці вяскоўцаў, гутаркі з якімі падчас экспедыцый пераканалі, што і сёння яны шырока карыстаюцца ў побыце гэтымі спрадвечнымі жамчужынамі народнай мудрасці.

ЛІТАРАТУРА

1 Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. — Мн.: Беларусь, 2001. — 607 с.

2 Зямная дарога ў вырай: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 3 / Уклад., прадм., пер. і паказ. У. Васілевіча. — Мн.: Маст. літ., 1999. — 654 с.

3 Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под ред. Н.И. Толстого. — Т. 1: А — Г. — Междунар. отношения, 1995. — 584 с.

МІФАЛОГІЯ

Адкуль свет пайшоў

✧ Як сатварыў свет, та вялеў сонейку свяціць на добрых і на ліхіх. Сонейка пачало жаліцца Богу, што яму цяжка заўжды свяціць. Тады Бог пакараў сонейка й вялеў яму свяціць толькі ўдзень, а ўночы не свяціць, а аддыхаць.

Запісана ў в. Турок
ад Томаль Марыі Паўлаўны, 1931 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Госпад сатварыў зямлю. Дзякуючы яму мы зараз існуем. Спачатку Бог стварыў Адама, потым з яго рабра Еву. Яны жылі ў нябесным царстве. Бог дазваляў ім піць, есці, рабіць усё, што яны хочуць. Але было адно выключэнне: ім нельга было есці яблык з забароненай яблыні. Але Ева з'ела яблык і дала паспрабаваць Адаму. Бог рассердзіўся на іх за гэта. Пагэтану мы зараз жывем на зямлі, а магчыма, маглі б жыць у нябесным царстве.

Калі нараджаецца чалавек, то Бог дае яму свайго пасланца, які ахоўвае чалавека на працягу яго жыцця. Але чалавек, які робіць усё наадварот закону Божаму, можа страціць свайго анёла-ахоўніка. І толькі пасля таго, як намучыцца, яму зноў Бог вярне анёла-ахоўніка.

Чалавеку ўсё запісана на небе ў кнізе. Там запісана, калі і што з ім здарыцца. Зоркі загараюцца на небе, калі нараджаецца чалавек. Калі зорка падае, то значыць, нехта памёр і яго зорка перастала свяціць.

У чалавека ўсё ад Бога, калі ён на самым дзеле чалавек, а калі гэта не так, то ў яго не толькі ёсць што-небудзь ад чорта, а ён сам чорт.

Края свету няма. Зямля знаходзіцца ў космасе, мае круглую форму, таму нельга ведаць, дзе край свету, што на ім робіцца. Я веру ў жыццё пасля смерці. Добрыя людзі пасля смерці пападаюць у рай, а дрэнныя — у пекла. Я веру ў рай і пекла, таму так і кажу.

Калі чалавек на зямлі быў дрэнным, то пасля смерці пападаў у пекла. Там ён вельмі мучыўся, бо чэрці здзекваліся з яго. Добры чалавек трапляе ў рай. Там пачынаецца сапраўднае добрае жыццё.

Месяц расце — маладзік, паўналунне — поўня, памяншаецца — старык. Па тым, як змяняецца месяц, людзі садзяць агароды, стрыгуць косы.

Запісана ў в. Брыньёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

Вясёлка

✧ Я чула, што радуга — гэта не проста дуга пасля дожджу. Раней людзі верылі, што радуга п'е воду з ракі, з возера ці з калодзеся, бы той вялікі змей, а потым тэе, шо она ўвобрала, ідзе на зямлю дажджом. Яшчэ раней людзі верылі, шо там, дзе радуга дакранаецца да зямлі, там сакровішча. Бачыць радугу — к добру. У нас яе шчэ называюць вясёлкай, бо яна весяліць людзей. А яе яшчэ

назваюць «радовіца», «радуснік», «рада». А ўжэ соўсем даўно радугу называлі «райдуга», што значыло, што радуга — гэта дарога ў Рай к самому Господу. Мабыць, воно так і е.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Пінчук Марыі Фёдараўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

МІФАЛАГІЧНЫЯ ПЕРСАНАЖЫ

Балотнік

✧ Мо і е такі. Хіба мало нечыстой сілы. Ето такая нечысць, екая зацягвае людзей у балоту. Даўно было ў нас багату балоту. А кароў мы пасцілі ў лесе. Так каровы там у балотах тапіліся, ето балотнік іх забіраў. А калі бурбалкі ішлі з вады, то ето балотнік знак падаваў. Наверно, балотнік — ето тая гразь, екая ў балоте.

Вадзянік

✧ Зімою жанчыны хадзілі сціраць бялізну ў раку. Толькі тады яны бачылі вадзяніка. Бывала, ідуць жанчыны босыя на раку сціраць, а ён вылезе з пелькі і пужае іх, каб не хадзілі босыя па холадзе. Вадзянік — гэта стары дзед з дліннымі валасамі і барадою.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Вадзянік жыве ў вадзе. Ето здаровы дзядзько, пакрыты жабурыннем. Косы ў яго зелёныя, ног няма, а толькі хвост, як у рыбіны. Ему ўсе воднае царства падчыняецца. А для русалок ён бацько. Загадае ім утапіць чалавека, ены і зробіць так. А сам ён нічога не робіць, седзіць на дне да кручы пускае. Калі ўбачыш на рацэ моцную кручу, ето вадзяны круціць. Шчэ пужаюць малых дзяцей вадзяным і русалкамі, штоб ены не хадзілі на бераг самі. У нас, кажучь, і ў калодзежы жывуць вадзяныя.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Вампір

✧ Вампіры — ето тые людзі, екіе п'юць кроў. Буў у нас такі мужчына. Его прасілі, каб ён памог забіць свіней. Дак уб'е ён кабана, абсмаліць яго, а патом, калі разбірае, абзацельно вуп'е карэц крыві. Мо ён і буў вампіром, што ему так наравілася кроў.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Ваўкалак

Пра ваўкалакаў я нічога не знаю. Вот пра перэваратнёў нешта чула. Ето тые людзі, екіе зналі, ну, знахары. Дак вот маглі абэрнуцца ў свінню, у ката.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Мне малой расказвала бабуля, што бацька-вядзьмар прыстроіў сыну і той стаў ваўкалакам.

Аднойчы бацька з сынам пайшлі касіць сена. Як абычна ўзялі яду: гаршчочак кашы, жбань малака. Косяць, косяць... А сын, украдучыся ад бацькі, аж тры разы схадзіў пад'еў. Напрацаваліся, бацька й кажа: «Пайшлі, сынку, трэба падхарчавацца». Глядзіць бацька — няма яды. Раззлаваўся бацька, дунуў на сына, і той адразу стаў ваўкалакам.

Заплакаў сын моцна-моцна і пабег у лес. Бацько паеў што было, пакасіў і пайшоў дадому. Сын сустрэўся з ваўкамі ў лесе і з таго часу стаў дружыць з ваўкамі.

Ваўкі, як абычна, елі сырое м'ясо, а сын, ваўкалак, не еў, быў галодны.

Раней ваўкі прыходзілі ў людскія селішчы, кралі парасят, ягнят. Аднойчы прыйшлі і ў бацькаў двор, укралі вялікае парася, а сын стаіць і паглядае, а бацька выйшаў і паглядае. Ён адразу пазнаў свайго сына. Яму стала жалка сына, ён напугаў ваўкоў, а сыну зрабіў так, каб ён зноў стаў чалавекам.

Былі ваўкалакі і ў нашай мясцовасці.

Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

Ведзьма

✧ Пра адную такую жанчыну расказвала мне мая маці. Звалі ее Даніліха. Ена ўсім людзям прырабляла: і на хазяйство, і на хату, і на людзей. Напаследку ена захварэла. Дзесець кілометраў паўзла ена на голых каленках па шарану (дарога, якая пакрыта лёдам), уся сцэжка була ў крыві. Так ена адбувала грахі, што багату людзям прырабляла. Ена і свайго кума навучыла етаму.

А шчэ было ў нас таке пры маёй памяці. Казалі пра адну бабу, што ена ведзьма. У ее карова давала больш малака, чым у каго. Калі пасля зімы вуганялі первой раз кароў, то ена перацягвала ніткаю вуліцу. Усе каровы ідуць цераз етую нітку, а ее — не, бегіць назад у хлёў. Колькі кароў перайшло, столькі і малака сабе забрала.

У купальную ноч, казалі, бегаюць етые ведзьмы па селу распейсачаныя, у плаццях. Шукаюць да екого хлева падаіці, штоб прырабіць. Хлопцоў і дзевок у клуб на гулянку не пускалі, а то ведзьма спужае. І калі памірала етая баба, то ее карова раўла ўсю ноч і ўвесь дзень. Пасля смерці ля ее хаты ўсякіе страшэнныя случай булі: і капа сена ішла, і аб сцены хаты нехта стукаў, у хаці ўсё параскіданае было. Вот такая ведзьма була. Ой, багату іх было ў нас у селе.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Ведзьма — гэта жанчына, якая робіць людзям зло: прырабляе што-небудзь, наводзіць порчу. Калі ў доме завялася ведзьма, то ўжо ўсе жанчыны будуць валодаць чорнай сілай, бо яна перадаецца з пакалення ў пакаленне.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Жылі дзве кумы. Адна з іх была ведзьма, а другая нічога не знала. Толькі думае: чаго ў кумы шмат як масла, так малака, творагу? І каровы адзінакавыя. Кума не пытае, бо ведзьма не скажа.

Стала слядзіць і прыглядацца. Прыждалі свята Юр'я (а Юр'я — гэта празнік жывотных). Кума-ведзьма ўзяла цадзілку і водзіць ёй па расе ды й прыгаварвае. А другая кума ўбачыла гэта і давай паўтараць тое, што робіць ведзьма, і пры гэтым паўтарае словы: «Што куме, тое і мне».

У кумы-ведзьмы было ўсё ў парадку. А другая кума вярнулася ў хату і бачыць: бяжыць малако і з печы, з паталка, з лавы. Яна паставіла пасуду, крынкі. Бачыць, што сама нічога не робіць. Пабегла яна да кумы-ведзьмы прасіць, што рабіць.

Кума сказала, што не трэба глядзець і рабіць тое, што яна робіць. І зрабіла малаку так, каб яно сціхла.

Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

Дамавы

✧ У кожнай хаце ёсць дамавы, але яго ніхто не бачыць. Ён можа рабіць гаспадару добрае, а можа і благое. Калі гаспадары не дагадзілі яму чымсьці, то ён можа грукатаць сярод ночы, а можа і дапамагаць. Калі малое дзіця плача, хатнік мог качаць яго ў калысцы. Часцей за ўсё гаспадары шанавалі яго. Калі пераходзілі ў новую хату, перш за ўсё ўносілі абраз іконы, квашню з расвораным цестам, а затым кошку, менавіта для хатніка, кажучы: «Вось табе, гаспадар, махнаты звер на багаты двор».

Гаспадар павінен пакласці для хатніка пад падлогу новай хаты невялікі хлеб, а на яго соль ды малако. Зрабіўшы гэта, гаспадар ноччу ў сарочцы павінен ісці ў старую хату і сказаць: «Кланяюся табе, гаспадар бацьюшка, і прашу цябе прыйсці да нас у новыя харомы: там табе і месцечка цёпльняе, гасцінец маленькі». Калі хатніка не пазваць на новае месца, то ён будзе плакаць кожную ноч.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Дамавік — ёго такі маленькі дзедок. У яго вялікая кудлатая барада. Ён ёю забавляецца. Любіць, штоб не было на стале гразнага чарэп'я. Калі ён пабачыць на стале міскі, ложка гразныя, то начынае імі браскаць. Не любіць, калі сварацца ў хаці, моцно гавораць. Адзін раз я яго бачыла. Захожу я ў зал, там у мене шафа стаіць, а ён сядзіць на ёй, ножкі звесіў, гуляе сваёй барадою. Убачыў мене і прапаў.

Дамавыя памагаюць хазяінам. Адзін раз я адкрыла хату ключом, зайшла і паклала яго. Патом сабралася ісці — няма ключа. Я і туды, я і сюды, і гавару тады: «Дамавічок, дамавічок, памажы мне найці ключ». После маіх слоў бачу, ляжыць ключ на самой відомцы. І як я яго зразу не ўба-

чыла. Мо дамавік схаваў, хацеў пагуляць са мною. Вот екіе етые дамавікі.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Расказваў мне мой дзед аднажды, што спаў ён крэпка і от чуе: што-та шкрабае ля запечку. Дык ён жэ і праснуўся. Вышэў на кухню, свету не запальваў, бо баяўся, ці не ўдзецэ. А ноч была, казаў, светла, тады якраз поўня была. Дык вот і бачыць, што седзіць нейкі чалавечак маленькі ля печкі, лахматы весь, вочы зелёным агнём гараць. А тут дзед мой зачэпіў стулік нагою, а той чалавечак спужаўся ды й ходу ў запечак.

На следуюшчы дзень дзед паставіў усякае яды ля запечка, дык казаў, што ноччу ізноў ён ляпаў ды толькі ўжэ цішэй, наверна, шкадаваў дзедка за яго дабрата ды будзіць і пужаць не хацеў. Вот такі добры дамавічок.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Маргарыты Аркадзеўны, 1930 г. н.
(ураджэнка з в. Колкі Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Ёсць і ў нас дамавікі. Мы іх называем «домянікі». Ёсць яны ў людзей, стукаюць ноччу, трукаюць.

Калі засяляліся людзі, то яны прыводзілі папа, каб той пасвяціў хату. Калі ў людзей не выходзілася, заводзіліся домянікі. І калі такое адбылася, яны ставілі ім на ноч свяцоную воду і яду. Тады домянікі сціхалі.

Майго бацьку акружыла гэта нячыста сіла. Ён жыў на адным канцы сяла, а яго нявеста на другім. Тады ён быў яшчэ зусім малады.

Аднойчы яны стаялі на вуліцы, мой бацька праводзіў сваю нявесту дамоў. Ідуць яны, ідуць, аж бачаць, ідзе за імі карова. Вырашылі, што суседская. Пачалі праганяць — не адыходзіць. Так нявеста пайшла ўжо ў хату, а мой бацька дамоў. Вяртаецца ён дарогай к сабе і чуе, што за ім нехта ідзе. Аглядваецца, тая ж самая карова. Потым яна абагнала яго і пачала не пускаць, бадацца.

Бацька бачыць, што яна яго рагамі коле, а яму не баліць. А ён быў чалавечкам веруючым. Пачаў маліцца. Карова супакоілася, стала як укопаная. І тут бацька даў ходу. Бягом, бягом і да хаты. Бяжыць, а карова за ім ідзе.

А яго маці не спала, чакала сына. Выйшла на ганак, убачыла гэта і давай малітвы чытаць. Як пачаўся нейкі шум, трэск, і карова знікла. Бацька мой доўгі час баяўся ноччу хадзіць па вуліцы, і нявесту тую кінуў.

Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

Калдун

✧ Калдун — гэта звычайны чалавек, але яго ўсё вельмі баяцца. Ён можа зрабіць так, што жанчына не можа нарадзіць дзіця, ці яно нараджаецца мёртвым.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

Кікімара

✧ Это такая нечыстая сіла, екая жыве ў лесе каля балот. Ена дружыць з балотніком. Робяць ены разам людзям разную шкоду.

Кікімара — это дзеўка, ена некрасівая. Шчэ кажучь на некрасіваго чалавека: як кікімара.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Лазнік

✧ Лазнік жыве ў бані. Казалі, што гэта стары дзядок, які жыве ў веніках. Яго трэба паважаць, карміць, прыбіраць за ім. Але калі пайсці ў баню пасля 12 ночы, то ён можа нашкодзіць чалавеку: запарыць яго да таго, што той выйдзе ледзь жывы.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Любіць лазнік жыць у лазнях, екія пастроіў сам хазяін. Любіць, калі там пахне берозовым духом. Я яго не бачыла. Мо это дзедок такі невелікі, у чыстай майцы, усегда вымуты, бо ён жэ лазнік. Ему не паложано быць гразным. Любіць тых людзей, екія ходзяць у баню, муоцца там. А калі хто ў празнік ходзіць муцца, так лазнік етого не любіць. І можэ так зрабіць, што еты чалавек ад пару ўчадзее ці другое што случыцца.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Ласка

✧ Ласка — гэта такі звер, які шчакоча скаціну. Калі раніцай прыйдзеш у хлеў, то жывёла ўся мокрая. А коням можа грыву ў касічкі заплесці. Каб пазбавіцца ад яе, то мачылі салёнай вадой скаціну ці дзэгцем палівалі вуглы хлява.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

Лесавік

✧ Малая я хадзіла разам з дзедкам у лес. Ён заўсёды расказваў аб тым, што ў лесе жыве лешы — гаспадар лесу. Гэта невялікі дзядок, якога ніхто не бачыць. Але ён можа забытаць чалавека так, што той не вернецца назад ці не ведае, куды яму трэба ісці. Пагуляецца крыху, а потым адпусціць. Дзед казаў, што трэба ў лесе знайсці дрэва, пад якім дзяцел даўбе шышка. У тым дрэве абавязкова будзе тарчаць шышка. Дзяцел заўсёды адну шышку засоўвае ў дрэва. Потым трэба дастаць яе зубамі і перакінуць цераз галаву. Тады ў гэтым лесе цябе лешы ніколі не будзе займаць.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Кажучь, што лесу без хазяіна не бувае. Дак вот лесавік і е той хазяін. Цела ў яго махнатае, шарсцёю пакрытае, увесь аблеплены лісцем, не

стары і не малады. Можэ ператварыцца ў любога звера: вавёрку, лісу, зайца. Можэ стаць грыбком. Не любіць, калі ў лесі моцно крычаць, тагды можэ завесці чалавека ў гушчэчу, што і не выйдзеш адтуль. А калі ты ему панаравішса, так ён табе пакажэ грыбнэе место, ды і не аднэ. Бувае, ідзеш па лесу і чуеш: трашчаць галінкі, дык это лесавік абходзіць свой лес.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Палявік

✧ Палявік — гэта дамавы, які жыве ў полі. Ён дапамагае добрым людзям вырасціць і сабраць ураджай. А дрэнным людзям пасылае засуху ці патап на палі.

Русалка

✧ Калі я была малая, то на рэчцы было адведзена месца, дзе забаранялася купацца, бо там вадзіліся русалкі. Гэта вельмі прыгожыя дзяўчынкі з дліннымі косамі. Яны маглі схопіць каго хачелі да сабе і не вярнуць назад. Таму мы іх вельмі баяліся.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Як малы былі, у полі вянкі сабе вілі. Маці не пускала нас. Яна нам нічога не казалася, таму нічога мы і не зналі. А што русалкі рабілі? Мо пужалі, мо што хваталі. Ну, мы іх ня бачылі. Маці казалася, што то дзеўкі, якія патапіліся. Аны такія красівыя, пад дзеравам гуляюць, з хлопцамі ходзяць.

Запісана ў в. Вышалаў
ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ Русалкі — это маладыя дзеўкі ў белых доўгіх сарочках, у іх усегда райспейсачаные косы, сільно доўгіе. У нас у дзерэўні е такее место, дзе ены гуляюць, скачуць. Етае место на гарэ ля крынічнаго берага. Усегда выходзяць на гору ў месечную ноч. Тады размахваюць сваімі рукамі, прыманьваюць каго-нібудзь да сябе, а патам шлакочуць. Шчэ, кажучь, не можна хадзіць на бераг на Купальнаго Івана, бо русалкі толькі і ждучь, штоб заманіць у воду.

Даўно нашыя хлопцы бегалі гледзець на іх. Расказвалі нам, што бачылі, як яны скачуць і ўсё хахочуць. Прыманьваюць да сябе. Ну, ены не падыходзілі, зналі, што ўтопяць.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Пра русалак. Казалі дзеды, што былі такія цыцастыя дзеўкі. Яны хадзілі па лесу і спявалі. Маглі перарабляць чалавека, зрабіць чалавека воўкам ці яшчэ кім. Быў такі выпадак. Два мужы-

кі ўмелі знахарыць. Паспорылі яны: чыё слова з іх мацнейшае. І адзін другога звязаў моцным словам русалкі. Той выходзіў вечарам і гаўкаў пад акном: «Гаў, гаў». Ён разумеў, што гэта прыроблена, але сам адрабіць нічога не мог. Раней гэта было (я ўжэ гэтага і не помню), а зараз у гэтае і не веруць. І ні песень не помню, і ні што рабілі на русале — нічога не помню.

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Трафімаўны, 1905 г. н.,
студэнткай Мяжэнька В., Машаковай А..

Хлеўнік

✧ З хлеўнікам я ніколі не сустракалася. Але мая маці казала, што вельмі дрэнны звер. Асабліва шкодзіць каню. Ноччу можа залезці на яго і загаіць амаль да смерці. Але гэта тычыцца не толькі каня, але і каровы.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Хлеўнік — ёго што ў хлеме жыве. Нічога харашаго ён не робіць. А толькі худобу порціць. Прыхожу я адзін раз раненька карову даіць, а ена ўся мокрая, потная. Ёго хлеўнік ее так заездзіў. І малака ена мало дала. А бачыць я яго не бачыла. Толькі знаю, што трэба вешаць убітую сароку, ён ее баіцца. Не будзе займаць худобу.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Чараўнік

✧ Як і калдун, чараўнік — гэта звычайны чалавек таксама. Валодае магічнай сілай. Можа накінуць чары на чалавека так, што той не выпутаецца з іх.

Запісана ў в. Брынёў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

Чорт

✧ А вот чорта я відзела. Чорны столб і 2 вочкі. Чорт у конях буў. Ён мене не трогав. Такой, як у дзецей на карцінках. Помню, бацько шче козаў: «Прышоў хлопец вечаром додому з гульні, сеў поесці. Бачыць, дверы открылісь, зайшов чорт в хату, а потым дзесь дзевся».

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Казловай Макрэні Васільеўны, 1922 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

✧ Чорт — ёго тожэ нечыстая сіла. Ох, і страшны ён! Рогі, як у каровы. Ногі — капыты, нос, як рыло свінячае.

Чорт — ёго зло. Не можна яго ўспамінаць. Жывуць чэрці ў пеклі. Раней прыходзілі му з вачорак і садзіліса есці. А маці нам казала: «Не ешце, а то чорт прыдзе». Мы ее не паслухалі. Селі есці, і нехта ў вакно пастукаў. Вот мы і папужаліса. Больш ніколі ноччу не елі.

Шчэ казалі, буў у нас такі случэй: пасярод ночы песні чуліса. Чутно было па ўсёй дзярэўні.

Нехта і бачыў ее, я ўжэ не помню хто. Так, казаў, што коні булі запрэжаныя, ззаду, як воз і поўно людзей — не людзей, а ёго чэрці булі.

Запісана ў в. Майсеевічы
ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н.,
студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

✧ Казалі, што бачылі і ў нашай мясцовасці чорта. Ёсць яны, толькі скідваюцца кім-небудзь.

Яшчэ мая бабка расказвала, што з ёй адбылося. Засяліліся яны ў новую хату, і кожную ноч пачалі к ёй чэрці ў хату прыходзіць. Пойшла к суседу, расказала, той пасмяяўся з яе, але сказаў: «Начуй у маёй хаце, а я пайду да цябе». І пайшоў...

Час быў апоўнач. Спіць сусед і чуе: такі гоман у хаце стаіць!.. Калі паглядзеў у шчэліну: за сталом пяць чартоў сядзіць, і ўсе гарэлку п'юць. Слухае сусед і чуе:

— Што мы будзем з імі рабіць?

— З кім?

— З тымі, хто гарэлку не п'е, не хуліганіць.

— Мы ім зробім кару — будуць піць, пака не патапяцца ў віне.

Спужаўся сусед, выбег з хаты. Назаўтра пазвалі свяшчэнніка, і ўсё знікла.

* * *

Мая маці на Саву (царкоўнае свята) вышывала. А на дварэ ноч, яна адна з дзецьмі ў хаце. Яна даждала поўначы і лягла, накрылася коўдраю. Праз некаторы час яна пачала адчуваць, што нехта сцягвае гэту коўдру. Ёй стала жудко. Першы раз яна, нічога не падумаўшы, падцягнула коўдру да сябе, і таксама нехта зноў пачаў зцягваць яе. Паўтарылася такое разоў можа чатыры ці пяць. Спужаўшыся, маці села і пачала маліцца. Пачуўся вялікі шум, і ўсё хутка сціхла.

Назаўтра казалі ёй, што хата нова, не пасвечана. Пазвалі свяшчэнніка, той пасвяціў хату і болей такога не было.

Мне бабуля казала, што чорт часцей за ўсё робіцца хлопцам прыгожым. На красату — красівей красівага, з блішчустымі пугавіцамі на рубашцы. А можа прыкінуцца жывёлай.

Запісана ў в. Колкі
ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

ЖЫВЁЛЫ І РАСЛІНЫ

Бусел

✧ Калі першы раз вясною ўбачыш бусла, які ляціць, то будзеш увесь год здаровы, а калі стаіць — хворы.

Вавёрка

Калі вавёрка ліняе ад галавы да хваста — гнілая зіма, а калі ад хваста да галавы — марозная.

Варона

Варона кармае — абавязкова будзе бяда.

Калі вечарам вароны пачынаюць метацца ўверх і ўніз — ноччу будзе завая.

Калі варона прыляціць да цябе на двор, то, значыцца, што-небудзь здарыцца ці трэба ча-

каць дрэнных навін. Калі варона прылятае да майго двара, я заўсёды кажу: «Ляці адсюль. Хай табе будзе тое, што ты мне нясеш».

Вераб'і і хатнія птушкі

Калі хатняя птушка ашчыпваецца, то будзе дождж.

Калі вераб'і чырыкаюць — будзе цяпло.

Куры і вераб'і купаюцца ў пылі — дрэннае надвор'е.

Галка

Калі галкі збіраюцца у кучу, то абавязкова трэба чакаць цяпла.

Зяец

Калі заяц перабяжыць дарогу, то будзе ўдача.

Калі ў першую парошу багата слядоў зайца — выпадае снег і будзе цяпло.

Кукушка

Кукушка кукуе на сухім дрэве — будзе мароз.

Сава

Раней казалі, што калі ноччу сава крычыць, то абавязкова нехта памрэ.

Сабака

Сабака скручваецца калачом — холад, расцягваецца па зямлі — цяпло.

Калі сабака вые, задраўшы галаву ўверх, то будзе пажар, а апусціўшы ўніз — смерць.

Пчолы

Калі пчолы вечарам працуюць позна, а раніцой сядзяць у вуллях, то будзе дрэннае надвор'е.

Альха, бяроза

Калі ў доме нараджалася дачка, то ў селішчы садзілі бярозу, а калі сын — клён.

Калі вясною бяроза рана распусцілася, то трэба чакаць сухога лета. А вось калі альха распусціцца раней за бярозу, то лета будзе мокрае.

Запісана ў в. Брынёў

ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н., студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

✧ Бяроза — ёто добрае дзераво. У нас на Тройцу ставяць бярозкі ўздоўж сцежкі, а сцежку пасыпаюць жоўценькім песочкам. Садзяць бярозу ля хат і на могілках, штоб спакойно было і жывым і мёрцвум. Бярозы даюць нам смачны сок.

Шчэ я знаю пра дзярэўя вот што. Штоб хлопца палюбіў, моцно палюбіў дзеўку, трэба найці ў лесі такое место, дзе бяроза і дуб звіліся ўместо, дзе галіны іх спляліся. Наламаць етых галін, заварыць іх, а патом даць напіцца етаму хлопцу. І ён будзе любіць етую дзеўку ўсю сваю жыццёвую і ніколі ее не кіне. Можна і дзеўцы даць папіць, штоб ена мацней любіла. Тады такая пара будзе жыць разам да смерці. Вельмі важна найці такога дуба з бярозаю.

Запісана ў в. Майсеевічы

ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н., студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

Асіна

✧ Асіна — ёто паганое дзераво, бо на ём буў прыбіты Ісус Хрыстос. Асінавым калом адганяюць нечыстую сілу.

Дуб

Дуб прыдае сілу, здароўе, бо ён сам крэпкі і здаровы. Даўно старыя людзі, калі ўбачаць дуб, то ніколі не мінуюць яго. Трэба падаіці да яго, пакласці рукі і сказаць: «Дуб-дубочак, мой галубочак, дай мне сілу ў ножкі, у ручкі, у плечы». Пастаяць трохі і пайці.

Ліпа

Ліпа — добрае дзераво. Калі ў жонкі мало малака, то даюць піць атвар з ліпавых цветкоў. Шчэ вешаюць на варотах ліпу.

Запісана ў в. Майсеевічы

ад Белкавец Анастасіі Максімаўны, 1919 г. н., студэнткай Шынкарэнка А. (2005 г.)

РЭЧЫЎНЫ СВЕТ

Валасы

✧ З грэбня валасы трэба спальваць, бо калі выкінуць, то будзе балець галава.

Венік

Калі паехалі госці, то нельга падмятаць, пакуй яны ў дарозе.

Вечарам нельга падметаць і выносіць смецце. Каб у хаце вадзіліся грошы, то трэба ставіць венік у куток уніз ручкай.

Маладых дзяўчат нельга абмятаць венікам, бо не пойдуць замуж.

Дзяркак

✧ Дзяркакчым нельга біць чалавека, бо чалавек будзе мучыцца.

Нельга пераступаць чараз венік, будзе плохо.

Засланка

Калі сядалі за стол есці, то закрывалі печ засланкай, каб людзі не абгаварвалі.

Кажух

На кажух на вяселлі садзяць маладых, каб багата жылі.

Люстэрка

Калі разбіваецца люстэрка, то будзе няшчасце. Нельга маладым дзяўчатам глядзецца ў разбітае ці паколатае люстэрка, бо тады яны ніколі не выйдуць замуж.

Калі ў хаце пакойнік, то абавязкова трэба закрываць люстэрка, бо калі ўбачыш нябожчыка ў люстэрку, то хутка сустрэнешся з ім на тым свеце.

Нельга глядзець у зеркало ўвечары, бо онэ забірае сон.

Нельга дзівіцца ў разбітае зеркало, бо будзе плохо.

Нож

Кажуць, што нельга есці з нажа, бо будзе піць муж або жонка.

Нельга астаўляць нож на сталe, бо ў хаці будзе сварка.

Нельга есці з ножа, бо з кім-небудзь посварышса.

Палена

Калі нараджалася дзіця, то яго клалі пад печ на палена і казалі: «Ляжы ў калысцы ціха, як ляжыць гэта палена пад печчу».

Парог

Нельга здаровацца праз парог, месці мусар пад парог, перадаваць што-небудзь цераз парог, бо гэта прывядзе да няшчасця. А калі доўга стаць у парозе, то не выйдзеш замуж.

Нельга здаровацца і нічо гадаваць чараз парог, бо будзе вельмі плоха.

Як у хату прыводзяць нявестку, то перад парогам трэба сказаць, што гэта новы член сем'і, бо коло порога жывуць умершыя, і оны могуць наврадзіць таму чалавеку.

Соль

Калі рассыплеш соль, то трэба абавязкова смяяцца, бо будзеш моцна плакаць.

Стол

Стол всегда должэн быць чыстым.

Нельга сядзець на сталe, бо будзе плохі дзень.

Нельга шчытаць за сталом грошы, бо іх не будзе.

Маладой дзяўчыне нельга сядзець на вуглу стала, бо не выйдзе замуж.

Частакол

У час калядных свят дзяўчаты абдымалі чыстакол і глядзелі, ці будуць яны ў пары ў гэтым годзе: калі абхопіш цотную колькасць чыстаколін, то будзеш у пары, а калі няцотную, то — не.

Часы

Нельга дарыць часы маладым, бо будуць вельмі плоха жыць ці разойдуцца.

Шапка

Нельга астаўляць шапку на сталe, бо будзе моцна балець галава.

Запісана ў в. Брынёў ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н., студэнткай Бараніч Я. (2006 г.)

Шпілька (булаўка)

Убачыць яе на дарозе — к слезам.

Шпілька засцерагае ад зглазаў, калі яе прышпіліць галоўкай уніз.

Запісана ў в. Дарашэвічы ад Пінчук Кацярыны Іванаўны, 1951 г. н., студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

ТЛУМАЧЭННЕ СНОЎ

✧ Вада цёмная — к хваробе, светлая — к добраму. Зялёнае жыта — харашо, ідзеш па ім — к добрай весці.

Кальцо — плахое будзе.

Карова — к балезні.

Кот — вораг.

Кошка — к гасцям.

Кладбішча — к шчасцю.

Пажар — хто-та што-та ўкрадзе.

Пакойнік — к перамене пагоды.

Мядзведзь — к жаніху.

Царква — цюрма.

Запісана ў в. Снядзін ад Анічэнка Еўдакіі Пятроўны, 1921 г. н., студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г., Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

ЗАГАДКИ

Загадка — адзін з унікальных фальклорных жанраў. Па-першае, невялікая па памерах, яна змяшчае даволі значны аб'ём інфармацыі, што адлюстроўвае народны светапогляд, уяўленні, успрыманне чалавекам свету і сябе ў гэтым свеце. Па-другое, загадкі маюць найбольш старажытнае паходжанне і тым не менш, на працягу доўгага часу нязменна захавалі свае структурныя кампаненты і прынцыпы жанраўтварэння. Па-трэцяе, загадка як ніякі іншы жанр зведала трансфармацыі з боку функцыянальнай прызначанасці, прайшоўшы шлях ад сферы сакральнай, калі патаемныя веды належалі толькі выбраным (жрацам) і дзе няведанне адгадкі магло прыносіць смерць, праз паступовае «спрашчэнне», перавагу забаўляльнай, гульнівай функцыі да асяродку моладзі (загадванне на вячэрніх попрадках, у час вяселля), а пасля і да дзіцячай сферы.

Аднак нават у гэтай сферы загадка выконвае не толькі забаўляльную, але і эстэтычную, навучную, выхаваўчую функцыі. Як слухна заўважыў Н. С. Гілевіч, менавіта праз загадку дзіця ўваходзіць у свет паэзіі, гэты жанр дапамагае «адкрываць чалавеку паэзію ва ўсім, што яго акружае» [2, с. 8].

Загадка і сёння застаецца любімым жанрам дзяцей, ды і дарослых, пра што сведаць шматлікія запісаныя ў наш час варыянты, у тым ліку і на Петрыкаўшчыне.

А. І. Гурскі вызначае загадку як «іншасказальны твор малой формы (парэмія), у аснове якога ляжыць мастацкае параўнанне разнастайных з'яў і прадметаў рэчаіснасці на аснове іх падобенства» [3, с. 177]. Такое азначэнне вельмі слушнае і вычарпальнае ў дачыненні да сучаснага стану бытавання жанру. Але вельмі цікавыя рэчы назіраюцца, калі прасачыць пэўную дынаміку вобразнасці ў загадках. Тады можна ўбачыць, што прыродныя з'явы і аб'екты навакольнай рэчаіснасці ўвасабляюцца ў вобразах жывёлы, чалавека, расліны або проста праз апісанне адметных характарыстык загаданага прадмета. І гэтыя вобразы ў большасці выпадкаў нацыянальна маркіраваныя.

Так, толькі ў беларусаў пры загадванні сонца, маланкі і месяца можна сустрэць вобраз ліскі. Пры гэтым, калі ў якасці адгадкі выступае месяц

або маланка, то ў фантастычнай ліскі з'яўляюцца залатыя рожкі. Такая загадка бытуе і на Петрыкаўшчыне: *«Бегла ліска каля лесу блізка: ні сцежкі, ні гарожкі, толькі залатыя рожкі. Маланка»* (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). Сапраўды паэтычны і трапны вобраз. Па-першае, выкарыстана падабенства па колеры жывёлы і загаданых з'яў (жоўты, рыжы). Па-другое, «маланкавасць» рэакцыі сапраўднай лісы пераходзіць і на такую ж з'яву прыроды. Сюды ж уплятаецца і пэўны міфалагічны, сакральны сэнс, указанне на нябесную прыналежнасць вобраза: фігураванне золата, якое, па сведчанні Т. А. Агапкінай, «суадноснае з уяўленнямі аб «верхнім» свеце, сферы боскага, з вышэйшымі каштоўнасцямі і у той жа час з «тым светам»» [1, с. 352]. Нездарма такі эпітэт мы сустрэнем і пры загадванні дажджу, натуральна месяца і сонца, зорак.

А вось ужо такі патрэбны хатні аб'ект, як іголка, на Петрыкаўшчыне ўяўляецца ў вобразе хатняй жывёлы — свінкі, але таксама незвычайнай, бо яна мае льяны хвосцік: *«Ляжала свінка, гладка спінка, а хвост ільняны. Голка з ніткаю»* (запісана В. Мязэнька, А. Машаковай ад А. Т. Бічан, 1905 г. н., в. Багрымавічы). Такое ж спалучэнне блізкіх да свету чалавека загаданага аб'екта і яго метафарычнага змяшчальніка сустракаем яшчэ ў адной загадцы: *«Бяжыць бук, у дзірачку стук. Ключ і замок»* (запісана А. Гаўрык, А. Леўкавец, І. Свядловай ад А. А. Курчыча, 1925 г. н., в. Галубіца). А стог сена паўстае ахвяравальнай жывёлай, якую з'елі драпежнікі (у дадзеным выпадку так падаецца чалавек): *«Ваўкі вала з'елі, толькі хвост пакінулі. Разабраны стог сена»* (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

Не менш цікавымі характарыстыкамі надзяляюцца і вобразы птушак, прыведзеныя ў загадках. Так, у гэтым чароўным свеце галубкі знаходзяцца пад зямлёй: *«Два галубкі па пагзіямеллю лятаюць. Лемяхі»* (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). Бачна, што з аднаго боку у метафарычнай частцы паўстае птушка, любімая народам, якая лічылася ў міфалогіі Божым вестуном, увасабленнем чалавечай душы. Чаму ж яе змясцілі не да неба, а пад зямлю?

Справа ў тым, што і лемяхі — незвычайная прылада працы. Пры яе дапамозе апрацоўваюць зямлю, якая таксама лічылася святой, і ад якасці такой апрацоўкі залежыць і будучы ўраджай.

Яшчэ адна важная ў міфалогіі птушка — качка. У загадках у якасці асноўнай яе характарыстыкі пад увагу бярэцца менавіта рэзкі голас. І загадваюцца так адпаведныя рэчы. Напрыклад, у рускай і ўкраінскай загадках качка ўвасабляе гром (што можна растлумачыць міфалагічнымі сувязямі), а вось у загадцы, што бытуе на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна, падобная сітуацыя апісваецца ў дачыненні да рукатворнага аб'екта, які таксама валодае выключнай сакральнасцю, — звона: «Крыкнула вутка — аж на моры чутка. Сабралісь гзеткі, а ні адной маткі» (запісана А. А. Гаўрык, А. Леўкавец, І. Святрдавай ад А. А. Курчыча, 1925 г. н., в. Галубіца).

Часам загадка, асабліва створаная ў наш час, мае выгляд невялікага верша і амаль не выкарыстоўвае прыгожых, чароўных метафар і апісанняў. Так, у адной з загадак, запісаных у в. Сякерычы Петрыкаўскага раёна, птушка выступае як родавая назва ў адносінах да загаданага аб'екта. Сама загадка сярод мноства ўласцівых ёй прыгожых паэтычных тропаў выкарыстоўвае толькі гіпербалу: «То пцічка-невялічка, а вочы па паўпуда. Сяззіць на ёлцы ў лесе, яе баяцца гзеці. Сава» (запісана С. Белька ад А. П. Мышкавец, 1928 г. н., в. Сякерычы). Такія загадкі адгадаць прасцей, але губляецца тая сакавітасць, якая і надае гэтаму жанру таямнічасць і выклікае да яго цікавасць і сучасных дзяцей.

Найбольш багатыя ў вобразным і паэтычным плане загадкі, дзе аб'екты падаюцца праз вобразы людзей, сямейныя адносіны, імёны. Тут адлюстраваны ўсе назапашаныя культурай сувязі. Так, вельмі папулярным на Петрыкаўшчыне становіцца загаданне прадметаў, што знаходзяцца побач, або частак аднаго аб'екта праз адносіны сваякоў. Такая з'ява даволі тыповая для ўсіх славян. Такім чынам загадваецца печ, агонь і дым з характэрным для іх апісаннем, што зноў-такі малое зачаравальную карціну: «Маці таўстуха, гачка красуха, а сын перабой» (запісана В. Мязэнька, А. Машаковай ад А. Т. Бічан, 1905 г. н., в. Багрымавічы). А вось як уяўляюцца граблі: «Маці з локаць, бацька з сажань, а гзеці па палыцу» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). У выглядзе адной сям'і падаюцца і пчолы, што адпавядае прыродным сведчаннем пра іх: «Сям'я багата, ды два локці хата. Вулей» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). А безліч каласкоў у снопе, роўных паміж сабой, паўстае ў вобразе дружных братоў: «Тысячы братоў звязаны, адным поясам падперазаны» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). У загадцы пра сані кожны з такіх «сваякоў» мае пэўную індывідуалізацыю — імя, якое таксама нясе адметнасці нацыянальнай традыцыі, паколькі звычайна ўжываюцца найбольш распаўсюджаныя на гэтай тэрыторыі імёны: «Восем братоў Кандратоў, два браценнікі Аміляны ды гзве сястры Уляны. Сані» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). Увогуле вобраз «брата Кандрата» даволі часты ў беларускіх і ўкраінскіх загадках. Яго

імя часам звязваюць з міфам пра грамаўніка і пакараных ім жонку і дзяцей, адзін з якіх выжыў і адрадзіўся ў выглядзе расліны. Верагодна, такое меркаванне дапушчальнае ў загадках пра мак (таксама незвычайную кветку), грыб і збожжа. У далейшым жа гэты папулярны вобраз мог пераходзіць без непасрэднай міфалагізацыі на іншыя аб'екты рэчаіснасці. У прыватнасці, у Петрыкаўскім раёне падобная загадка мае адгядку «свердзял»: «Быў у мяне брат Кандрат. Сквозь сцены прайшоў, каробачку грошай найшоў» (запісана А. А. Гаўрык, А. Леўкавец, І. Святрдавай ад А. А. Курчыча, 1925 г. н., в. Галубіца).

Цікавая загадка, дзе ногі падаюцца праз сучэльны чалавечы вобраз гасця: «Прышоў госць ды пад лаву. Ногі» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). Відавочны перанос з часткі на цэлае (сінекдаха), што дапамагае зашыфраваць патрэбны аб'ект, а пры разгаданні выклікае здзіўленне і нават усмешку.

У загадцы пра люльку вобраз чалавека ўжо не нясе адзнакі пераносу. Ён рэальны, незвычайная толькі прылада ў яго руках, якую даволі цяжка ўявіць: «Ідзе старчык, нясе стаўчык: і кіпіць, і вяртыца, і галоў не валица» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

А загадка пра такую, здавалася б, звычайную хатнюю рэч, як гаршчок, мае і пэўнае філасофскае адценне, хоць даследчыкі слухна сцвярджаюць, што падобныя разважанні не для загадак. Але як прыгожа спалучаецца бытаванне звычайнай хатняй рэчы з этапамі чалавечага жыцця: «Як малады быў — людзей карміў, як стары стаў — спавівацца стаў, як памёр — косці выкінулі, і сабакі не ядуць» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

У некаторых загадках і самі матэрыяльныя аб'екты выступаюць замяшчальнікамі іншых прадметаў. Так, праз дзежку або бочку могуць загадвацца і яйка, і свіння з парасятамі: «Паўна гзежачка віна, ды й замочачка няма. Яйка» (запісана А. Гаўрык, А. Леўкавец, І. Святрдавай ад А. А. Курчыча, 1925 г. н., в. Галубіца); «Каля бочкі качаюцца клубочки. Свіння і парасяты» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

А вось гарбуз падаецца ўвогуле праз вельмі незвычайны дом і па сваім становішчы, і па знешніх характарыстыках: «Ляжыць дом, ні вокен, ні гзвярэй, поўны людзей» (запісана В. Мязэнька, А. Машаковай ад А. Т. Бічан, 1905 г. н., в. Багрымавічы). А поле (сенажаць) у фантастычным свеце загадак становіцца цэлым горадам, а трава з «лесу» ператвараецца ў стагі-«будынкi» гэтага «горада»: «Лес сяку — лес вяне, на тым месцы горад стане. Сенакос» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

Значная колькасць загадак у метафарычнай частцы падае толькі апісанне дзеянняў ці прыкмет, у некаторых выпадках з параўнаннем: «Ляціць — вые, сядзе — зямлю рые. Жук» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі); «Яно кругла, як блінок, яно жоўта, як цвятток, грэе цёплы аганёк, нясе людзям добры рок. Сонца» (запісана С. Белька ад А. П. Мышкавец, 1928 г. н., в. Сякерычы). Але нават у такім варыянце ярка выражаны адносіны чалавека да пэў-

най з'явы або прадмета. Часта дзеянні апісваюцца ў спалучэнні з адмаўленнем частак цела або прылад, неабходных для выканання гэтых дзеянняў: «*Ляціць без крыл. Вецер*» (запісана І. Чэрнянок, Н. Флерка, Л. Лемязой, В. Мітраховіч ад М. П. Томаль, 1931 г. н., в. Турок); «*Бяз ног бяжыць, бяз воч гледзіць. Вага*» (запісана Т. С. Дзейкун ад П. Ю. Дашкевіч, 1938 г. н., в. Мышанка). Апошні тып загадак таксама распаўсюджаны ў іншых жанрах фальклору, уключаючыся ў дыялагічную форму з пытаннем-адказам (казкі, балады, вясельныя песні): «*Што гарыць буз полымя? Сонца*»; «*Што без вады плавае? Воблачка*» (запісана Н. Стралкоўскай ад Н. М. Матвеевай, 1927 г. н., в. Ванюжычы).

Звяртаюць на сябе ўвагу дзве загадкі пра чалавека, запісаныя на Петрыкаўшчыне. Адна з іх малое чалавека ў выглядзе ўсеабдымнага Космасу, і такім чынам ён становіцца падобны да таго міфалагічнага першапродка (у індыйскай міфалогіі — Пуруша), з частак цела якога ўтварыўся ўвесь Сусвет і людзі: «*На хадулях гдзе махалкі, над махалкамі — зявалка, над зявалкай — два калодзежы, над калодзежамі — гдзе міргалкі, над міргалкамі — гай, за гаем — чыстае поле, за полем — лес*» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі). Другі варыянт таксама мае даўняе паходжанне. Ён вядомы яшчэ са старажытных часоў як загадка Сфінкса, якую змог адгадаць толькі цар Эдып, тым самым выратаваўшы сабе жыццё: «*Зранку ходзіць на чатырох нагах, удзень — на дзвюх, а ўвечары — на трох. Чалавек у розным узросце*» (запісана Д. У. Ягур ад Е. А. Герасіменка, 1923 г. н., в. Колкі).

Такім чынам, у загадках перад намі паўстае чароўны, незвычайны, прыгожы свет, дзе жывуць фантастычныя звыры і птушкі, узводзяцца нетыповыя будынкi, у ім шмат незразумелага і прыцягальнага. Магчыма, таму загадка і ў наш час застаецца папулярнай, адгукаючыся на новыя рэаліі навакольнай рэчаіснасці. Але нават у гэтым чароўным свеце можна знайсці тлумачэнне ўзнікнення таго або іншага вобраза, і ў гэтым выпадку яшчэ больш здзіўляе і ўражае назіральнасць і чулае стаўленне нашых продкаў да навакольнага свету.

ЛІТАРАТУРА

1. Агапкина, Т. А. Золото / Т. А. Агапкина, Л. Н. Виноградова // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / Институт славяноведения РАН; под общ. ред. Н. И. Толстого. — М., 1999. — Т. 2: Д — К (Крошки). — С. 352-355.

2. Гілевiч, Н. С. Паэтыка беларускіх загадак / Н. С. Гілевiч. — Мiнск: Вышэйшая школа, 1976. — 128 с.

3. Гурскі, А. І. Загадкі / А. І. Гурскі // Малыя жанры. Дзіцячы фальклор / Беларускі фальклор: жанры, віды, паэтыка; Т. В. Валодзіна [і інш.]; навук. рэд. А. С. Фядосік. — Мiнск, 2004. — С. 167 — 250.

ЗАГАДКІ

✧ *Быў у мяне брат Кандрат,
Сквозь сцены прайшоў,
Каробачку грошай найшоў. (Свергзля)
Балабан бяжыць,
Балота грыжыць. (Баран)*

*Паўна дзежачка віна,
Ды й замочачка няма. (Яйка)*

*Крыкнула вутка,
Аж на моры чутка.
Сабралісь гзеткі,
А ні адной маткі. (Звон)
Бяжыць бук, у дзірачку стук. (Ключ і замок)
Улезь на мяне, патрасі, табе бугзе добра, а
мне лёгка. (Груша)*

Запісана ў в. Галубіца
ад Курчыча Аляксандра Аляксандравіча, 1925 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ То пічка-невялічка, а вочы па паўпуда. Сядзіць на ёлцы ў лесе, яе баяцца дзеці. (Сава).
Ідзёт, он ідзёт, а ножэк не маець. Бегіць он, бегіць, людзей абганяець. І траўку, і поле, і зелен лужок. (Дожджык).

Ён калючы, як іголка, не датронешся рукой, а як возьмеш яго ў рукі, закрычыш ты: «Ой, ой, ой!» (Вожык).

Ён з вялікай дзюбай, белы, строіць дуплы ён на дрэве, любіць дзетак даглядаць, у траве вужоў шукаць. (Бусел).

Яно кругла, як блінок, яно жоўта, як цвяткок, грэе цёплы аганёк, нясе людзям добры рок. (Сонца).

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ З гары падае, а ўнізе б'е. (Гром)
Ляціць без крыл. (Вецер)
На вадзе родзіцца, а вады баіцца. (Лёд)
Летам адзяваецца, зімой раздзяваецца. (Дрэва)
Не прадзе, не тчэ, а людзей апранае. (Авечка)
Стаіць паненка, і хто не ідзе — глядзіць на яе. (Люстэрка)

Запісана ў в. Турок
ад Томаль Марыі Паўлаўны, 1931 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Што гарыць без полымя? (Сонца)
Што без вады плавае? (Воблачка)
Які год цягнецца адзін дзень? (Новы год)
Несла гаспадыня ў кошыку 10 яец, а дно ўпала.
Колькі засталася? (Нічога, усе разбіліся)
Сядзець у кругу 4 кошкі, супраць кожнай
кошкі па тры. Колькі было разам? (Чатыры)

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Матвеевай Ніны Мікалаеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Стралкоўскай Н.

✧ Маці таўстуха, дачка красуха, а сын перабой.
(Печ, агонь, дым)

Ляжала свінка, гладка спінка, а хвост ільняны. (Іголка з ніткаю)

Ляжыць дом, ні вокен ні дзвярэй, поўны людзей. (Гарбуз)

Запісана ў в. Багрымавічы
ад Бічан Аляксандры Графімаўны, 1905 г. н.,
студэнткамі Мяжэнька В., Машаковай А.

✧ Стаіць гара.
 Спераду вілы,
 Ззаду мятла. (Карова)
 Запісана ў в. Бабунічы
 ад Ярыга Праскоўі Прохараўны, 1918 г. н.,
 студэнткай Паўтаран Галінай Фёдараўнай (2007 г.)

✧ Сам драўляны, а галава жалезная. (Малаток)
 Коціцца барыльца, ні дна ні рыльца. (Яйка)
 Чырвонае цельца, каменная сэрца,
 Віннае на смак, а завецца як? (Вішня)
 Само голае, а за пазухай сарочка. (Свечка).
 Зранку ходзіць на чатырох нагах,
 Удзень — на дзвюх, а ўвечары — на трох. (Чалавек у розным узросце)
 Сам кароль куде, а нам не дае. (Грошы)
 Сам барадаты, пузам багаты. (Пан)
 Ваўкі вала з'елі, толькі хвост пакінулі. (Разабралы стог сена).
 Сям'я багатая, ды два локці хата. (Вулей)
 Як малады быў — людзей карміў,
 Як стары стаў — спавівацца стаў,
 Як памёр — косці выкінулі, і сабакі не ядуць.
 (Гаршок)
 Каля бочкі качаюцца клубочкі. (Свіння і парасяты)
 Прышоў гасць ды пад лаву. (Ногі)
 Бегла ліска каля лесу блізка:
 Ні сцежкі, ні дарожкі,
 Толькі залатыя рожкі. (Маланка)
 На хадулях дзве махалкі,
 Над махалкамі зявалка,
 Над зявалкай два калодзежы,
 Над калодзежамі дзве міргалкі,
 Над міргалкамі гай,
 За гаем чыстае поле,
 За полем — лес. (Чалавек)
 І нажом зразалі, і драмамі вязалі,
 А ён не плача, а па падлозе скача. (Венік)
 Ідзе старчык, нясе стаўчык:
 І кіпіць, і варыцца, і далоў не валіцца. (Люлька)
 Два галубкі па падземеллю лятаюць. (Лемяхі)
 Маці з локаць, бацька з сажань,
 А дзеці па пальцу. (Граблі)
 Восем братоў Кандратоў,
 Два браценнікі Амілліны
 Ды дзве сястры Улліны. (Сані)

Лес сяку — лес вяне,
 На тым месцы горад стане. (Сенакос)

Тысячы братоў звязаны,
 Адным поясам падперазаны. (Сноп)
 Шынкі-брынкі на дзве палавінкі. (Рэзгіны)
 Віса вісіць, хода ходзіць.
 Віса ўпала — хода з'ела. (Свіння і жолуд)

Сярод хаты вісіць чорт лупаты. (Лампачка)

Маленькі талалайчык хату пільнуею (Замок)

Маці — таўстуха, дачка — красуха,
 Сын — перабор, выйшаў гуляць на двор.
 (Печ, комін, дым)

Запісана ў в. Колкі
 ад Герасіменка Ефрасінні Андрэеўны, 1923 г. н.,
 студэнткай Ягур Д. (2010 г.)

✧ Хто ляціць без крылаў? (Вецер)
 У агні мокне, а ў вадзе сохне. (Свечка)
 Ляціць — вые, сядзе — зямлю рые. (Жук)
 Без караня, а расце. (Камень)

Запісана ў в. Мышанка
 ад Міхалевіч Ганны Ігараўны, 1957 г. н.,
 студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

✧ Без караня, а расце. (Камень)
 Без ног бежыць, без воч гледзіць. (Вада)
 У вадзе родзіцца, а вады баіцца. (Соль)
 Рота нема, а зубы маюцца. (Граблі)
 Хто леціць без крылаў? (Вецер)

Запісана ў в. Мышанка
 ад Дашкевіч Параскі Юр'еўны, 1938 г. н.,
 студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

ДЗІЦЯЧЫ ФАЛЬКЛОР

ДРАЖНІЛКІ

✧ *Віця, Віця, Віцяля,
 З'еў карову і цяля,
 І дванаццаць парасят,
 Толькі хвосцікі вісяць.*

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
 ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча
 студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.).

ЗАБАЎЛЯНКІ

✧ — *Лагушкі-лагушкі,
 Дзе былі?
 — У бабушкі!
 — Што елі?
 — Кашку!
 — Што пілі?
 — Малако.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
 ад Батан Вольгі Мікалаеўны, 1934 г. н.,
 студэнткамі Чэрынянок І., Флерка Н.,
 Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Ходзіць бусел по болоту,
 Гоніць жабу на роботу.*

Жаба кажэ: «Не пойду!»
Бусел кажа: «Завяду!»
Жаба кажэ: «У моргу дам!»
Бусел кажа: «У суг падам!»

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Батан Вольгі Мікалаеўны, 1934 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.

✧ *Пайшоў коцік на торжок,
Купіў Нінцы пірожок.
Ці самому есці,
Ці Нінульцы несці?
Баю, баюшкі, баю,
А я раз укушу,
Потым Нінцы занясу.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Трушчанка Вольгі Фёдараўны, 1924 г. н.,
студэнткай Трушчанка Н. (2007 г.)

✧ Бярэш дзіцяці левую ножку і правым пальцам стукнеш у пятку і прыгаварваеш:

*Кую, кую ў ножку,
Паедзеш у дарожку,
Дарожка крывенька,
Кабылка сляпенька.
Нечым коней падкаваць —
Будам дома начаваць.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Дубіны Лідзіі Андрэеўны, 1935 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Дарослыя з малымі гуляюць па-рознаму, але часцей ўсяго яны забаўляюць дзяцей, пры гэтым прыгаворваюць розныя забаўлянікі:

*Лагу-лагу-ладкі,
Лагу-лагу-ладкі.
— А дзе былі?
— У бабкі.
— А што елі?
— Кашку.
— А што пілі?
— Бражку.
Бабулька казала,
Як нас частавала:
— Прыхадзіце часцей,
Пачастую лепей:
Дам вам сыраквашкі,
Бярозавай кашкі,
Піражкоў у маку
І розных прысмакаў.*

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча,
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

✧ Хто-небудзь ставіць далонь, а дзеці ўпіраюцца пальчыкамі. Той кажа: «Пад маю крышкай сабраліся мышкі. Стала бабушка счытаць, насчытала 25». Дзеці далжны ўбраць пальчыкі, а хто не ўспее, той «ставіць крышку» і паўтарае словы:

*Пайшоў кот пад масток,
Злавіў рыбку за хвосток:*

*Ці самому з'есці?
Ці Ксюшы занесці?
Пайшоў кот да хаткі,
Памарозіў лапкі.
Памарозіў лапкі,
Палез на палаткі.
Палез бы ён вышэй,
Да баіцца мышэй.
А там мышкі гурэлі —
Коціку хвост аб'елі.*

Запісана ў г. Петрыкаў
ад Рыбалка Ксеніі, 1999 г. н.,
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

ЗАКЛІЧКІ

✧ *Дожджык-дожджык, секані,
Бабу з поля прагані.
Баба не баіцца —
За траву гзяржыцца.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Батан Вольгі Мікалаеўны, 1934 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Дожджык, дожджык, сыпані,
Бабу з поля прагані.
Дзедга за косы,
Каб не бегаў босы.
Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Дубіны Лідзіі Андрэеўны, 1935 г. н.,
студэнткай Сенька С.
Дожджык, дожджык, секані,
Я паеду на кані.
Дожджык, дожджык, перастань,
Я паеду на Растань.*

* * *

*Гары, гары жарка,
Прыедзе кухарка.
Кухарка на карове,
Кухар на кабыле,
Дзеці на цялятах,
Слугі на шчанятах.*

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча,
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

ЛІЧЫЛКІ

✧ *Раз, два, тры, чатыры, пяць,
Вышоў зайчык пагуляць.
Тут охотнік выбегае,
Прамо ў зайчыка страляе:
Піф-паф, о-ё-ёй,
Памірае зайчык мой.
Завезлі ёго ў больніцу —
Поцераў он рукавіцу.
Прывезлі ёго домой —
Отдыхае зайчык мой.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Батан Вольгі Мікалаеўны, 1934 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Раз, два, тры, чатыры, пяць,
Выйшаў зайка пагуляць,
А за зайкам шэры воўк,
Воўк у зайках знае тоўк.*

* * *

*Бегла ў баньку чарапаха,
Несла венічак паг пахай.
Бегла, бегла, ой, бяда,
Знікла ў бочачцы вада.*

* * *

*Раз, два, тры, чатыры, пяць,
Будзям у бітачкі гуляць.
А хто первы праіграе,
Той калошы пагразае.*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Назаранка Вольгі Піліпаўны, 1932 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ *Раз, два, тры, чатыры,
Кошку грамаце вучылі:
Не чытаць, не пісаць,
А за мышкамі скакаць.*

* * *

*Сядзіць зайчык на прыпечку,
Лічаць гзеці па-нямецку:
— Сцяпан, Лявон,
Выйдзі з хаты вон.*

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

✧ *Ехала белка на цялежы,
Прадавала ўсім арэшкі.
Каму — два, каму — тры,
А жмурыца будзеш ты!*

* * *

*Раз, два, тры, чатыры,
Мяне грамаці вучылі:
Ні чытаць, ні пісаць,
А па полю танцаваць.
Танцаваў, танцаваў,
Пакуль ножачку зламаў.*

* * *

*Гушкі, гушкі,
Прыляцелі птушкі
На бабіны грушкі.
Грушкі паклявалі
І дзякуй сказалі.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Трушчанка Вольгі Фёдараўны, 1924 г. н.,
студэнткай Трушчанка Н. (2007 г.)

✧ *Кую-кую ножку,
Паеду ў дарожку.
Дарожка крывенька,
Кабылка сляпенька,
Павязе ў вазочку
Па таму масточку,
А масточак ветхі,
А вазочак крэпкі.
Хоць кабылка і сляпенька,
Алі ж вельмі ўдаленька!*

*Кую-кую ножку,
Зноў еду ў дарожку.*

* * *

— *Ласіца, ласіца, гдзе была?*
— *На лузе.*
— *А гдзе той луг?*
— *Там цвяты растуць.*
— *А гдзе тыя цвяты?*
— *Цвяты гдзеўкі парвалі.*
— *А гдзе тыя гдзеўкі?*
— *Хлопцы набралі.*
— *А гдзе тыя хлопцы?*
— *Пайшлі на вайну.*
— *А гдзе тая вайна?*
— *Пасярод жбана.*

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

* * *

*Раз, два, тры, чатыры,
Кошку грамаці вучылі:
Не пісаць, не чытаць,
А за мышкамі скакаць.
Сем сямярэй
І семера свінней:
Свінка і свінчын брат
І сямёра парасят.*

Запісана ў в. Мышанка
ад Дашкевіч Вольгі Анатольеўны, 1927 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

КАЛЫХАНКІ

✧ *Люлі, люлі, цэлы дом спіць ...
Люлю, люлю, цэлы дом спіць,
А каток на печы сон спіць.
Люлі, люлі, люлі.
Ціха, мышка, варушыся,
Бо каточак прытварыўся.
Люлі, люлі, люлі.
Як пайшоў маток абаранак.
Люлі, люлі, люлі.
Таму-сяму прадаваў,
А Манечцы гарма гаў.
Люлі, люлі, люлі.
Скочыў коцік у мякіну,
А Манечка — у пярэну.
Люлі, люлі, люлі.*

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Дубіны Лідзіі Андрэеўны, 1935 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ У дзяцінстве, як і ўсім дзецям, мне спявалі калыханкі. Часцей усяго калыханкі мне спявала бабуля.

*Люлі, люлі, люлі,
Люлі, люлі, люлі,
Палез кот па дулі,
Памарозіў лапкі,
Улез на палаці.
Сталі лапкі грэцца,
Недзе кату гзеца.*

Дайце кату тапкі
У абей лапкі.
Няхай каток не вурчыць,
А малютка спіць, маўчыць.
Пайшоў каток на вулку,
А ты, гзіця, у люльку.
А я буду калыхаць,
Дзіця будзе спаць.

* * *

Ой, баю-баю-баю,
Ой, баю-баю-баю,
Не лажыся на краю.
А ты з краю ўпагзэш
І галоўку разаб'эш.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.).

КАЗКІ

Ліса і воўк

✧ Жылі недзі ў цёмным лесі ліса ды й воўк. Ліса-кумачка была очэнь хітрай ды праворнай, а воўк — дурны ды злы. Акрамя іх жыў у лесі яшчэ і заец серанькі. Вот аднажды захацела ліса паесці, да й і гавора дурному воўку: «Слухай, друг воўча, надо нам паймаць аднаго сераго заеньку. Ты быстры і разумны, спаймай яго». «Добра!», — гавора воўк. І пабег ён яго шукаць па лесе. А на тое ўрэме трэба ў лесу быць ахотнікам. От бежыць наш дурны воўк, зайца ўбачыў, ды й ходу за ім. А той бежыць і плача: «Мамачка родная, ратуй!» Пачула яго мальбы Сонечка дый і схавала, а воўк дурны забегаўся, заблудзіўся, а тут ахотнікі замецілі яго да й застрэлілі. А лісіца хітрая з тых пор сама ўсё робіць, пахудала, збегалася, бо нема ўжэ дурнога воўка. А зайчык з тых пор пажывае ды й з зайчаткамі і зайчыхаю, добра нажывае. Тут і сказкі канец, а хто слушаў — маладзец!

Запісана ў в. Сякерычы
ад Белька Маргарыты Аркадзьеўны, 1930 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

ДЗІЦЯЧЫЯ ГУЛЬНІ

✧ У дзяцінстве мы гулялі ў розныя гульні, але больш усяго мы гулялі ў «Палачку-шукалачку». Збіраецца група дзяцей. Выбіраюць аднаго, які будзе ўсіх шукаць (шукальнічак). Рэшта хаваюцца хто куды. Калі ўсе схаваліся, шукальнічак на ўмоўленым месцы стукае палачкай і голасна гаворыць:

Палачка-шукалачка,
Я іду шукаць.
Каго я знайду,
Таго за палачкай пашлю.

Каго першага знаходзіць, той пасля таго, як усе знойдзены, становіцца на месца шукальнічка.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Казімірава Пятра Уладзіміравіча
студэнтам Парфёнавым Д. (2007 г.)

ПАЗААБРАДАВЫ ФАЛЬКЛОР

ПРА ПАХОДЖАННЕ НАЗВАЎ ВЁСАК

✧ З Брэсцкай вобласці адзін з князёў, якія там уладарылі, паслаў сваіх людзей, каб тыя налавілі рыбы, чырвонай і чорнай ікры прывезлі. Тады ў асноўным шляхамі зносін былі рэчкі, а ноччу, калі перапраўляліся, то ім трэба было недзе начаваць. Але як начаваць, калі не ведаеш, якія людзі тут жывуць? У суседняй вёсцы Дарашэвічы жыў вялікі разбойнік, які грабіў гарады ды вёскі. Звалі яго Дарашэвіч, таму там начаваць нельга было, таму людзі пабудавалі ў вёсцы капліцу (цэркву без свяшчэнніка). Крэст гэтага касцёла было відаць вельмі далёка. Людзі плылі па рацэ і ехалі заўсёды на гэты крэст: «Раз там ёсць царква, значыць людзі там хрышчоныя». У гэтую царкву заходзілі і маліліся, самі сабе «галубіліся», душа вызвалялася ад грахоў, і з душы нібы вылятаў голуб. Таму вёску так і назвалі.

На родзіне падання тлумачыцца паходжанне вёскі Галубіца наяўнасцю мноства дзікіх галубоў у наваколлі.

Запісана ў в. Галубіца
ад Пашука Аляксея Паўлавіча, 1961 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Вёска ўзнікла ў ваенны час на непрахадзімым балоце. Каб праехаць праз балота, у зямлю забілі колья (зрабілі такі мост). Машыны паехалі па гэтаму масту і праваліліся. Каб іх дастаць, было патрачана шмат часу. Адсюль і назва.

Запісана ў в. Колкі
ад Марцінкевіч Андрэя Андрэевіча, 1923 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А., Свардловай І. (2007 г.)

✧ Есць у нас часць леса нашага, што там за горкаю цераз поле, дык завуць тую часць леса Машаўней. Мой бацько гаварыў, што назвалі яго так таму, што колісь у сытых мястах жыла і хароша дзеўка. Звалі яе Машаю. Добра была ента дзеўка, хароша, прыветліва. Каса ў яе была доўга-доўга і тоўста. І сама яна красівай була. Работыць Маша тая любіла, а асобенна ў лес хадзіць за грыбамі ды ягадамі. Хадзіла яна ў той лес, што цепер Машаўней завуць. А тады даўно была тут вайна. І тыя зладзеі немцы паймалі эту дзяўчо ў лесе. Доўго іздзяваліся над ёю, а зацем так яе замучылі і ў канцы павесілі. С цех пор яе дух, кажучь, так і жыве ў етым лесе, дзе смерць яе стрэла. Ходзюць людзі і кажучь, што чуоць, як плачэ яна, а то песні пяе. А адзін стары чалавек казаў, што дажэ бачыў яе мімалётна: уся ў белым, красіва, але яна быстра ісчэзла.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Івашкевіч Ганны Іванаўны, 1927 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Наша дзярэўня, так казалі нашы дзяды і бабкі, пайшла ось ад чаго. Калі-то тут нічога не было. А ўжэ патом пачалі прыязджаць сюды людзі з усіх краёў, бо очэнь жэ добра земля тут,

добрэ родзіць. Да толькі трэба было эту церыторыю ачысціць ад лесу. От тыя першыя людзі, што прыехалі, іначай высякаць лес, а для этого імі былі прывезеныя спецыяльныя сякеры. І от з-за таго, што іменна сякеры памагалі ім асвабодзіць церыторыю. Ад этаго і называць на чале дзярэўню новую — Сякерычы. Кажды край Сякерыч мае сваё названне. Зладзееўка, бо там сразу ж пасяліліся людзі, якія любілі красці. Канеўка, бо там раней жылі ўкраінцы, якія прыехалі з селішча Каняво, а Зімовішча, бо там ўсё ўрэмя халадней было.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Раней на месцы маёй вёскі было багата лесу. Жыў пан Мышанскі, які загадваў гэтым лесам. У сувязі з гэтым і з'явілася вёска Мышанка.

Некаторыя людзі кажуць, што раней на гэтай мясцовасці было багата мышэй. Таму і назвалі вёску Мышанка.

Запісана ў в. Мышанка
ад Міхалевіч Ганны Ігараўны, 1957 г. н.,
студэнткай Дзейкун Т. (2009 г.)

ПАЗААБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

✧ **Ой, думаю я...**

*Ой, хацела ж мяне маць
За каваля замуж даць.
Ой, думаю, гу...
За каваля не пайду!*

*Каваль будзе куці-куці,
Табе скажа мехамі дуці.
Ой, думай, глядзі,
За каваля ты не йдзі!*

*Ой, хацела ж мяне маць
За рымара замуж даць.
Ой, думаю, гу...
За рымара не пайду!*

*Рымар будзе шыці, шыці,
Табе скажа гратву віці.
Ой, думай, глядзі,
За рымара ты не йдзі!*

*Ой, хацела ж мяне маць,
Ды за мельніка аддаць.
Ой, думаю, гу...
Я за мельніка пайду!*

*Ой, думаю, гу...
Я за мельніка пайду!
У мельніка хата чорна,
А ў хаце стаяць жорны.*

*Ой, думай, глядзі,
Ты за мельніка не йдзі!
Ой, думай, глядзі,
Ты за мельніка не йдзі!*

*Жорны будуць пыляваць,
Мельнік будзе цалаваць.*

*Ой, што ж я зраблю,
Толькі мельніка люблю!
Ой, што ж я зраблю,
Толькі мельніка люблю!*

* * *

*Развяжыце мае крылля,
Дайце вволю палетаць,
Пазаброшэнную долю,
Палечу я іскаць.
Я аб'ехаў усю Росею
Шчэ і два гарада.
Да й нідзе я не найшоў
Долечку і для сябе.
А прыехаў я дадому,
Каля дому долечку найшоў...*

* * *

*Вечер, вечереет
Да й калышыцца трава.
Не йдзе ка мне мілы —
Пайду я к нему сама.
Пагхажу я да йго дому,
А дома малая прычына —
Малая дзяціна...*

Запісана ў в. Белін
ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

Балада

✧ *У маці сыночак дай узяў ажаніўся,
Узяў нявестку ў хату,
Стаў жа ненавідзець сваю родну мамку.
Пайшла ж яго маці ў поле жыта жаці,
Шоў сыночак дарогай,
дай сказаў: «Добры дзень».
Яго родна маці за слязьмі сыну не атвеціла.
Мамко, мамко,
чаго я сказаў цябе «добры дзень»,
Ты не атвеціла?
Ана кажа:
«Сыночак, за горкімі слязамі
я цябе не пазнала».
Хадзі ж, мамка, дадому,
да будзеш у мяне жыць.
Прышла мамка дадому,
наступіла на парог,
А нявестка кажа:
«То ж ты вядзеш мацер,
у нас няма ей дзе жыць».
Няхай ідзе до дочки, дай будзе ў дочки жыць».*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Дамасевіч Праскоўі Аляксееўны, 1933 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д.,
Дорахавай Г., Канапацкай Ю., Ходзька Н. (2007 г.)

Мая мілая

✧ *Жаніцца задумаў, цябе бедну браць,
Но толькі мая стара маці
Сватаці тебе не віліць:
«Бяры, мой сыночак, богачку,
Зачем та дзеўчына бедна.
Ана прыведзе многа ў парог
І шчэ вороного коня».*

Сіджу я з багачкай у садочку,
А песню нам пеў салавей.
Сядзіць мая бедна дзяўчына
На самай высокай скале.
Я кінуў багачку ў садочку,
Пошоў, дзе дзяўчына бедна,
Её ўжо сэрца не білось
І зверху плавала она.
Я выцяг дзяўчыну на бераг
І стал я её целоваць.
На ней было белое плацьце,
Вкруг шыі обвіта коса.
«Паслухай, мой мілы сыночак,
Што буду тебе гаворыць.
А заўтра ў нас гзень нядзеля,
Мы будам веселле робіць».
«Паслухай, мая стара маці,
Што буду тебе гаворыць.
А заўтра ў нас гзень нядзеля,
Ты будзеш меня хороніць».

Запісана ў в. Вышалаў
ад Марцынкевіч Анастасіі Мікалаеўны, 1929 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермаковай У.,
Мальцавай Д.,
Дорахавай Г., Канапацкай Ю., Ходзька Н. (2007 г.)

В чистом небе

✧ В чистом небе месяц светит,
Звёзды на небе чисты.
Никому я не поверу,
Что другую любишь ты. (2 разы)

Что опаздываешь, милый,
И дорога далека.
Иль дорога задержала,
Иль другая завлекла. (2 разы)

Я на встречу дорогом
Не стерплю, сама пойду.
Где бы он не затерялся,
Всё равно его найду. (2 разы)

* * *

Ой, калина, ой, малина,
В речке талая вода.
Расскажу я вам, подружки,
Как попала я сюда. (2 разы)

Как-то летнею весною
Парень мимо проезжал.
Любовался он калиной,
Потом с собою взял. (2 разы)

Он хотел мяня, калину,
Посадить в своём саду.
И потом на землю бросил,
Думал, что я пропаду. (2 разы)

Я за землю ухватилась,
Стала на ноги свои.
И опять я поселилась,
Где река да соловьи. (2 разы)

Трактористы, комбайнёры
Каждый год бывают тут.

Они веток не ламают,
Цвет мой белый берагут. (2 разы)

Запісана ў в. Галубіца
ад Пашук Алены Сцяпанаўны, 1925 г. н.
(перасяленка з г. Шахты Растоўскай вобл.),
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

Бяроза

✧ Я трогаю русые косы,
Ловлю твой задумчивый взгляд,
Весь вечер над нами берёзы
Чуть-чуть, как родные, шумят.

Быть может, они вспоминают,
Родные берёзы сейчас.
Быть может, они вспоминают
Любимых подруг в добрый час.

Я знаю, я знаю, встречаются,
Умных подруг в добрый час.
Быть может, они запевают
Родные приветы для нас.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Хамлюка Уладзіміра Фёдаравіча, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

Два дубкі

✧ Ой, на горы два дубкі,
Ой, на горы два дубкі.
Ой, на горы два дубкі, два дубкі
Схіліліся да купкі. (2 разы)

Ой, гзевчына, чья ты?
Ой, гзевчына, чья ты?
Ой, гзевчына, чья ты, чья ты,
Чы ты выйдзеш гуляці? (2 разы)

Не пытайся, чья я,
Не пытайся, чья я.
Не пытайся, чья я, чья я,
Выйдзеш ты, то выйду я. (2 разы)

А я ў бацька адзін сын,
А я ў бацька адзін сын.
А я ў бацька адзін сын, адзін сын,
Пагуляць бы хоць бы з кім. (2 разы)

А я дочка мамчына,
А я дочка мамчына.
А я дочка мамчына, мамчына,
Цалавацца вучана. (2 разы)

Ой, на горы два дубкі,
Ой, на горы два дубкі.
Ой, на горы два дубкі, два дубкі
Схіліліся да купкі. (2 разы)

* * *

На горе калхоз, над горой савхоз,
А мне міленькі загаваў вапрос.
А-я-я-я — яй, да о-ё-ё-о-ё-ёй,
А мне міленькі да загаваў вапрос.

*Задаваў вапрос, да глядзеў в глаза:
«Ты калхозніца, цябе любіць нельзя».
А-я-я-я — яй, да о-ё-ё-о-ё-ёй,
«Ты калхозніца, цябе любіць нельзя».*

* * *

*На горе калхоз, паг горой савхоз,
А мне міленькі задаваў вапрос.
А-я-я-я — яй, да о-ё-ё-о-ё-ёй,
А мне міленькі да задаваў вапрос.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Пінчук Марыі Фёдараўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

Ой ты, Галя

✧ *Ехалі казакі із Дону гагому,
Пагманулі Галю, забралі з сабою.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
Пагманулі Галю, забралі з сабою.*

*Паехалі, Галя, з намі, казакамі,
Лепей табе будзе, чым у роднай мамы.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
Лепей табе будзе, чым у роднай мамы.*

*Галя погодзілась, з імі спочэнілась.
Дай павезлі Галю цёмнымі лясамі.
Ой ты Галя, Галя маладая,
Дай павезлі Галю цёмнымі лясамі.*

*Везлі, везлі Галю цёмнымі лясамі,
Прывязалі Галю да сасны касамі.
Ой, ты, Галя, Галя маладая,
Прывязалі Галю да сасны касамі.*

*Разбрэлісь па лесу, назбіралі хмызу,
Пагпалілі сосну от горы до нізу.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
Пагпалілі сосну от горы до нізу.*

*Гарыць сосна гарыць, гарыць ды й палае.
Крычыць Галя крыкам, крычыць, размаўляе.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
Крычыць Галя крыкам, крычыць, размаўляе.*

*А хто ў лесе чуе, няхай паратуе,
А хто дочак мае, няхай навучае.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
А хто дочак мае, няхай навучае.*

*А хто дочак мае, няхай навучае,
Да й цёмнае ночы гуляць не пускае.
Ой ты, Галя, Галя маладая,
Да й цёмнае ночы гуляць не пускае.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Ганчар Евы Адамаўны, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ — *Ой, гзяўчына, шуміць гай,
Каго любіш — выбірай, выбірай.
— Ой, гзяўчына, сэрца мае,
Ці ты пойдзеш за мяне?
— Не пайду я за цябе,
Няма хаты ў цябе, у цябе.*

— *Пойдзем, сэрца, у чужую,
Пакуль хату збудую, збудую.
— Збудуй хату з лебяды,
А ў чужую не вядзі, не вядзі.
Чужа хата такая,
Як свякруха ліхая.
Хай не лаіць, дык бурчыць,
А ўсё роўна не маўчыць, не маўчыць.
— Ой, гзяўчына, шуміць гай,
Каго любіш — забывай, забывай.*

* * *

*Дзед сядзіць на пячы, на пячы,
Бабка на прыпечку
Не вячэраючы.
— Бабка мая, шчабятуюшачка,
Што ж не вячэраеш,
Мая птушачка?
— Чорт цябе бяры
Ды з вячэраю,
Біў ты мяне
Усё качэргаю.
Біў ты мяне,
Калаціў ты мяне,
Сэрцам, гзядусенька,
Не наўчыў ты мяне.
Дзед сядзіць на пячы, на пячы,
Бабка на прыпечку
Не вячэраючы.*

Чырвоная вішня

*Чырвоная вішня
З-паг караня вышла.
Аггала мяне маці,
Дзе я непрывычна.
Успом мяне, мама,
Хоць раз у аўторак,
А я ж цябе, мама,
На дні разоў сорах.
Успом мяне, мама,
Хоць раз у сярэду.
А я ж цябе, маці,
Пасучы чарэду.
Успом мяне, мама,
Хоць раз у пятніцу,
А я ж цябе, мама,
Нясучы вадзіцу.
Успом мяне, мама,
Хоць раз у суботу,
А я цябе, мама,
Ігучы на работу.
Успом мяне, мама,
Хоць раз у нядзелю,
А я цябе, мама,
Сцялючы пасцелю.
Чырвоная вішня
З-паг караня вышла.
Аггала мяне маці,
Дзе я непрывычна.*

* * *

*Каля млына, каля млына
Расцвіла каліна.
Там гзяўчына вагу брала
Сама чарнабрыва.
Яна брала, яна брала,
Яна набірала.*

Казачэньку маладога
Яна пагжыдала.
Бацька добры, бацька добры,
А маці ліхая.
Не пускае пагуляці,
Кажа, маладая.
Пусці, маці, пагуляці,
Я ж не запазнюся,
Як прапее першы певень,
Я дамой вярнуся.
Пяе певень, пяе дзругі,
Курыца сакоча,
А дзяўчына маладая
Ісці дамой не хоча.

Вячэрайце, бацька з маці,
Вячэрайце самі,
А мне ўжо надаела
Вячэраці з вамі.
Вячэрайце, маці з бацькай,
Калі наварылі,
А я буду з тым вячэраці,
Каго палюбіла.
Каля млына, каля млына
Расцвіла каліна.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Сугрэй Ганны Фёдараўны, 1941 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

- ✧ *Ох, зыду я ды на гору крутую,
Стану, пагзіўлюся на зялёну дуброву.
Зялёна дуброва ўніз галовачку клоніць,
Брат з сястрою харашэнька гавораць:
— Годзе табе, братка, тут горэ гарэваці.
— Дай пойдзеш, сястра, з радзінаю піць, гуляці.
— Ой, гуляй, братка, калі табе прыдалося,
А я буду гареваць, бо мне горя і няйлося.
Ды на шырокай паляначцы
Люблю жыта жаці,
З харошаю гружынаю
Люблю размаўляці.
Ой, чую я чераз людзі
Вражый сын смеёцца.
Ой, хоць смейся, хоць не смейся,
Так жа замужам за табой не буду.*

Запісана ў в. Курыцічы
ад Сірош Агрыпіны Канстанцінаўны, 1914 г. н.,
студэнткай Гарошка С.У. (1994 г.)

- ✧ *Пойду я ў лес па гровы,
Ой, пойду я ў лес па гровы,
Наламаю лому.
Соўёў мяне дурны розум
На чужу старонку.*

*На чужой старане
Ні отца, ні мацеры.
Только на ўсёй радзіменкі
Поюць соловейкі.*

*Пойце, пойце, соловейкі,
Рознымі голасамі.
А пойду ў сад зялёны,
Обольюсь слезамі.*

Стаканчыкі гранёныя

*Стаканчыкі гранёныя
Стаялі на стале.
Дзве пары ўлюбёныя
Сядзелі за сталом.
Стаканчыкі гранёныя
Упалі са стала.
Упалі да й разбіліся —
Разбіта жызьнь мая.*

*Ох, некаму стаканчыкаў
Гранёных падабраць.
Ох, некаму таскі сваёй
Ці гора расказаць.*

*Ох, сяду я падумаю,
Как на свеце жыць.
Ешчо я раз падумаю,
Как мілага забыць.*

*Забыць яго з надзёждаю
Нікак я не смагу.
Как выйду я на вуліцу,
Апяць яго люблю.*

* * *

*Ой, вецер, вее-павевае
Да й на зялёненькі лужок.
Ох, куды едзеш, от'езджаеш,
Ох, Ваня, Ванечка, дзужок.*

*Ці ты ў армію служыці,
Ці ў заключёную цюрму?
Забері мяне з сабою,
Бо я без цябе прападу.*

*Слова сказаўшы, Галю абняўшы,
Сам на коня ды й пайшоў.
Яго Галіна на вечарніцы
П'е і гуляе з казаком.*

*Праходзіць год, праходзіць дзурткі,
А ні вестачкі, ні пісьма.
Ох, забалела ў Галі сардэчка,
Ох, забалела галава.*

*Праходзіць роўна два гадоцкі,
Ваня са службы ідзет дамой.
Он сустракае сваю Галіну,
На руках мальчыка несёт.*

*Скажы, Галіна, скажы, сардэчна,
Куды ж так раненька ідзеш?
Скажы, Галіна, скажы сардэчна,
Чыего мальчыка несеш?*

*Засорамілась та Галіна,
Засорамілась ды й пайшла.
Засорамілась та Галіна,
Што ўрогзе Галінай ана была.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Казловіч Кацярыны Пракопаўны, 1929 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

- ✧ *Роса ўпала на травуцу,
Наша Ганна — породныца,*

Наша Ганна — породныца.
Дэвыць сыноў породзіла,
Дэвыць сыноў породзіла,
А дысятую — гачушку.
Яе браты калыхалі,
Калыхаўшы, прымаўлялі:
«Люлі, люлі, сьстрыцы.
Спі доўга, росты скоро,
Своей маме на поціху,
Чужым людзям на погмогу».

Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Драздовай Лідзіі Аўдзееўны, 1924г. н.
(пераехала в. Гнеўчыцы Іванаўскага р-на
Брэсцкай вобласці),
студэнткай Дзяркач А.

Балада

✧ Ішоў я лесам,
Ішоў я цёмным,
Паўстрачаўся з гзыўчонкай.
Очень харашо!
Захацеў я гзыўчонку
Замуж за сабе.
Раззіцелі мае не ведалі,
Не схацелі браць.
Тады я з тае плячалі
Пачаў водку піць.
Раззіцелі мае паручылі
Агдаць мяне службыць.
Праслужыў я год з гзысятак,
Захацеў дамоў.
Падохажу к сялу радному,
Сэрцу цяжало.
Падохажу к двару радному —
Ён травой зарос.
Раззіцелі паўміралі,
Ох ты, Божа мой.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1922 г. н.,
студэнтамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

Мама

✧ Вецер асенні ціха лісце калышэ.
У доміке том, што стаіт на углу,
Маленькі мальчык судзьбою абіжэн
Цянецца к маме, а мама маўчыт.
«Мама, ты спіш, а цебе надзевают
Белы какой-то, незнакомы нарад,
Людзі чужыя малітвы чытают,
Белья свечы тускла гарат».
«Папа, скажы, пачэму ана не дышэ,
Глазкі закрыла,
У душэ халагна ...»
«Сын, отойдзі, не трэвож мою гушу,
Мне без тебе і так цяжэло,
Мама пакінула свет наш навекі,
Мама пошла далёка-далёка».
«Вырасту, папа, жэнюсь на дзевчыне,
Буду ея крэпка любіць,
Штобы не знал ея сын ілі дочка,
Што жэ такое без мацеры жыць».
Вецер асенні ціха лісце калышэ
У доміке том, што стаіт на углу,
Маленькі мальчык судзьбою абіжэн,
Цянецца к маме, а мама в гробу.

Ой, там у полі, у полі...

Ой, там у полі, у полі
Сцэлеца нізка туман,
Да по зелёному гаю
Казак з дзевчінной гулял.
Аны гулялі-гулялі,
Да іх цыганка прыйшла:
«Дай жэ мне правую ручку,
Правду скажу табе я».
«А я цыганам не веру,
Ох, я цыган не люблю.
Войдзі, цыганачка, з гаю,
Войдзі, цебя я прашу».
«Ой ты, казаче, казаче,
Не дуры голов дзевчынне,
Бедна гона сіроціна,
Бацька ей, мацер нема».
Ой, там у полі, у полі
Сцэлеца нізка туман,
Шчы й по зелёному гаю
Дзевчына гуляла з гзіцям.

Ой, чые то сено...

Ой, чые то сено, ой, чые то покосы,
Ой, чыя дзеўчына распусціла косы.
Упраўляла маці сына ў салдаты,
Маладу нявестку ў полі жыта жаці.
Жала она жыта, жала го жанчына,
Жала го жынала, а пог вечорона
Тополінай устала.
Прышоў сын дагому і пугае ў маці:
— Дзе ж мая дружына,
Што не йдзе ўстрэчаці?
— Ой ты, мой сыночку,
Не пугай прычыны, бяры топорынку,
Рубі тополіну.
Пойшоў сын у поле рубіць тополіну,
Агзін раз ударыў — она повеласа,
Другі раз ударыў — она поднеласа
Ды й загаварыла:
— Не рубай ты мене,
Я твоя дружына,
Разгорні ты лісце
Там твоя дзеціна.
— То жэ ж ты була шчы й мая дружына,
То тогда са мною ты ўжэ гаварыла.
— Не рубай ты мене -
Я твоя дружына,
Разгоргні ты лісце,
Там твоя дзеціна.
— Ох ты, мая мамка,
Што ж ты нарабіла,
Загубіла жонку
Ды й маю дзеціну.

Шол казак на побытку домой...

Шол казак на побытку домой
Через речку дорогой крутой,
Аблэмалась гаска,
Подвела казака,
Не вернулся домой холостой.
Вышел он на крутой бережок
І костёр над водою разжог.
Мімо дзевушка шла,
К казаку подошла:
— Што случілось, казак молодой?

Отвечал ей казак маладой:
— Осетра я лавіл паг вагой,
Слішком речка быстра,
Не поймал осетра,
Ліш воды зачерпнул сапагом.
Отвечает гзеўчына ему:
— Ты, казак, не тамісь на дыму,
Ты домой не спешы,
Сапогі просушы,
Осетра мы поймаем вгвоём.
Шол казак на побывку домой
Через речку дорогой прямой,
Абламалась гаска,
Подвела казака,
Не вернулся домой холостой.

Я ўлюбiлась да самага гроба ...

Я ўлюбiлась да самага гроба
В етых двух сiмпатiчных парней,
Ваня смелый, а Коля красiвый,
Я не знаю, который мiлей.
Ваня смелый, а Коля красiвый,
Я не знаю, каму даць атвет.
Еслi «да» я скажу Нiкалаю,
Значiт, Ване астанеца «нет»,
Кацэр блiжэ всё блiжэ паходзiт,
Астаёцца адзiн толька след.
Маё сердце ва мне падсказало:
«Не вернёцца мой Ванечка, нет».
Кацэр дальшэ всё дальшэ атходзiт,
Астаёцца адзiн толька след,
Маё сердце ва мне падсказало
«Не вернёцца мой Ванечка, нет».
Так не жалейце вы алые розы,
Анi снова весной расцветут,
Ох, жалейце вы юные годы,
Анi большэ к цебе не прiдут,
Дак жалейце вы юные годы,
Анi большэ к цебе не прiдут.
Запiсана ў в. Галубiца

ад Сулiменкi Юрыя Уладзiмiравiча, 1966 г. н.,
студэнткамi Лапiцкай М., Семянцовай Е., Дзiкун Н.,
Гулевiч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

За валам

✧ Ой, за валам, валам зеляненькiм,
Ой, за валам, валам зеляненькiм
Там гзьяўчына прала лён,
Там гзьяўчына прала лён.
Она прала, прала, выбiрала,
Усю навена ўселала,
Усю навена ўселала.
Палюбiла парня маладога,
С каторого смеюцца,
С каторого смеюцца.
А ўжэ ж таму парню маладому
Тры кандалы куюцца,
Тры кандалы куюцца.
I сковалi, праўды не казалi,
А загрочкi звезалi,
А загрочкi звезалi.
Да й пагвезлi парня маладога,
Усiмi тымi шляхамi,
Усiмi тымi шляхамi.

Стоiць мацi на краю гарожкi,
Аблiлася слёзамi.

Жартоўная песня

Чы я не хозьяйка, чы не гаспадыня,
Чы я не хозьяйка, чы не гаспадыня.
Во городзе лебяда, у хаце павуцiна,
Во городзе лебяда, у хаце павуцiна.
Праўда, людзi, праўда, малодзiца гарна,
Праўда, людзi, праўда, малодзiца гарна.
Праўда, людзi, праўда, я малодзiца гарная,
Праўда, людзi, праўда, я малодзiца гарная.
Идуць людзi з поля ды з мяне смяюцца,
Идуць людзi з поля ды з мяне смяюцца,
Што ў моiх фартушках вораны нясуцца,
Што ў моiх фартушках вораны нясуцца.
Праўда, людзi, праўда, маладзiца гарна,
Праўда, людзi, праўда, маладзiца гарна.
Праўда, людзi, праўда, я маладзiца гарная,
Праўда, людзi, праўда, я маладзiца гарная.
Ой, не смейцесь, людзi, што з гэтага будзе,
Ой, не смейцесь, людзi, што з гэтага будзе.
Поскубу я вороняг ды пярэна будзе,
Поскубу я вороняг ды пярэна будзе.
Праўда, людзi, праўда, маладзiца гарна,
Праўда, людзi, праўда, маладзiца гарна.
Праўда, людзi, праўда, я маладзiца гарная,
Праўда, людзi, праўда, я маладзiца гарная.
Запiсана ў в. Макарычы

ад Вяргей Веры Нiкiцiчны, 1934 г. н.,
Вяргей Пятра Иванавiча, 1969 г. н.,
студэнткай Цыхан I.

✧ Ой, на дубе, на вяршэчку —
Трай-рай-рай.
Ой, на дубе, на вяршэчку —
Рыту-рыту-рыту-рай.
Там пасеяў Сямён грэчку —
Ай-яй-яй.

Схвацiлася шура-бура —
Трай-рай-рай.
Схвацiлася шура-бура —
Рыту-рыту-рыту-рай.
Сямёнаву грэчку здула —
Ай-яй-яй.

Над гарою казла пасла —
Трай-рай-рай.
Над гарою казла пасла —
Рыту-рыту-рыту-рай.
Назбiрала гаршчок масла —
Ай-яй-яй.

Назбiрала гаршчок сыру —
Трай-рай-рай.
Назбiрала гаршчок сыру —
Рыту-рыту-рыту-рай.
Прыгласiла на вячэру —
Ай-яй-яй.

Ешце, хлопцы, шчы мачайце —
Трай-рай-рай.
Ешце, хлопцы, шчы мачайце —
Рыту-рыту-рыту-рай.

На гарэлку прабачайце —
Ай-яй-яй.
Ой, на губе, на вяршэчку —
Трай-рай-рай.
Ой, на губе, на вяршэчку —
Рыту-рыту-рыту-рай.
Там пасеяў Сямён грэчку —
Ай-яй-яй.

* * *

Сядзіць жонка за сталом,
Ногі падгібае,
А мужычак-невялічак
Шапачку здымае.
А я свайго мужыка
Навучаці буду,
Запрагу ў барану —
Баранаваць буду.
Выпрагу я з бараны —
Сяду, агпачну.
Запрагу я ў калясы,
Еду па лучыну.
Як пад горку ехала,
Сама падсягала,
А як з горкі ехала,
Мужа падганяла.
Вязі, мужу, цераз лужу,
Хоць ты надарвіся.
А са мною, маладою,
Болей не сварыся.
А я свайго мужыка
Шанаваць буду,
Пасваруся, пасваруся,
Ды й кахаці буду.

* * *

Плыве човен, воды повен
Дай накрыты губам. (3 разы)

Не хваліся, казачэнька,
Кучаравым чубам. (3 разы)

Бо прыйдзеца, давідзеца —
Чуб твой разайцеца. (3 разы)

Плыве човен, вады повен
Дай накрыты лістам. (3 разы)

Не хваліся, гзыўчынанька,
Чырвоным маністам. (3 разы)

Бо прыдзеца, давідзеца —
Маніста парвёца. (3 разы)

Плыве човен, вады повен,
Паміж судакамі. (3 разы)

Няма ж майго міленького
Паміж казакамі. (3 разы)

Запісана ў п. Славінск
ад Мойжаш Ніны Сяргееўны, 1940 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ А ў саду явар зелянюсенькі,
На куце кумок маладзюсенькі.
А ў садзе вішэнька зелянюсенька,
На куце кумочка маладзюсенька.

Паг гарой верба сукаватая,
На куце бабка гарбатая.
Ана й гарбатая, й гарбатая,
А ў тое бабы кабат — сто рублёў аггат.
А ў кумы кралі — тысячу ўсталі,
А ў кума штаны, ім нема цаны,
Ай, ля варотаў да й і ўсё золото.

Запісана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ І сюды гара,
І туды гара...
І сюды гара,
І туды гара.
Паміж тымі гарамі
Усходзіла зара.

Ой, то не зара,
Дзеўка малада,
З новенькімі вядзёркамі
Па воду ішла.

Хлопец да вады,
Дзеўка ад вады,
— Пастой, пастой гзеўчыначка,
Дай каню вады.

— Я не магу стаць,
Каню вады даць.
Мае босенькія ножкі
Студзена стаяць.

— Скіну жупана,
Ножкі ўкручу
Да й паеду ў гарагочак,
Бацінкі куплю.

Не купляй ты мне,
Купі сам сабе.
Есць у мяне бацька і маці,
Купяць яны мне.

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Серады Еўдакіі Ціханаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ А самая лепшая карова —
тая, у якой гзевяць зубоў.
Вот так жывём,
Хлеб жуём,
Гарэлкай запіваем,
Гора не знаем.
Гары хата, гары лапата.
Жывеш, як у Бога за гзвярыма.
Каб так добра пайшло, як цёшча пад лёд.
Не паваліце хлопцы, не там плавалі.
Не спіце за плугам, а то замёрзніце.
Па мне, дык хай усё карчамі зарасце
(пра зямлю).
Я цябе, гзеду, закалядую, як умрэ бабка,
найгзеш другую.

Запісана ў в. Галубіца
ад Суліменкі Юрыя Уладзіміравіча, 1966 г. н.,
студэнткамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулёвіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

❖ З-пад камушка серабрыстага
Цякла рэчанька — вада чыстая.
В той ваdze дзева мылася.
Таргавей-купец вёў каня паіць,
Ревнівы муж вёл жэну тапіць.
Жэна яго усё прасіла:
«Не тапі мяне з вечара,
А тапі мяне позна ночанькай.
Позна ночаньку будуць людзі спаць,
Будуць людзі спаць, меньше будуць знаць».
Старшая гоч не спала ўсю ноч,
А младшая гоч усё пыталася:
«Дзе жэ наша маць падзевалася?
Пайшла в лес, заблудзілась,
Грабавою доскаю накрывалась».

* * *

Вецер з поля, туман з мора,
Давяла любовь да гора.
Па народу свет кружыцца,
Ой, да на плячах арол садзіцца.
Арол жа мой сізакрылы,
Раскажы мне праўдачку,
Дзе мой мілы?
Мой мілы на рабоце,
На ліцейным на заводзе.
Што ж ён робя, вырабляе?
Медны трубочкі вылівае.
Пайшла парачка па народу,
Пра ту дзевачку, што без роду.
А я славаккі не баюся,
На той дзевачке ажанюся.

* * *

Што ж на нашых палях ураджаю няма,
Толькі вырасла адна кучарава вярба.
Што пад той пад вярбой салдат убіты.
Ой, убіт, загубіт, увесь паранены.
У грудзях у него крест залаты ляжыць,
В галавах у него конь вараны стаіць.
Ой ты, конь, мой конь,
Конь — таварыш радной.
— Ой, бяжы ж ты, мой конь, у Расію дамой,
У Расію дамой, к аціцу, мацеры радной.
А не скажы, ты мой конь, што я ўбіты ляжу,
А скажы ты, мой конь, што жанаты хаджу,
Павянчала мяне шабля вострая.

* * *

З вечара дождж да дождж,
Па ўтпру туман.
На мяне, на дзевачку
Усё гора да пячаль.
Усё гора да пячаль, да пячаль.
Любіў, да не ўзяў.
Чым яна харошая, чым лучшэ мяне?
Губкі нарумяніла, сама чуць жыва.
Сяду я на лавачку за цясовы стол,
Гляню я ў вакошачка па ўліцы вдоль.
Па вуліцы вдоль да вдоль
Казакі ідуць да ідуць, конячка вядуць.
Сяду я на конячка, пакатаюся,
Са сваім верным другам распрашчаюся.
Са сваім верным другам я распрашчаюся:
«Прашчай, прашчай, мілы друг,
Прашчай навсегда.
Большэ мы з табой не ўвідзімся нікагда!»

* * *

Сёння морачка глыбока,
Не відаць у моры гна.
Жыць за п'яніцу пайшла,
Жызьнь завяла, як трава.

Пайду, сарву з розы ветку
Да й пушчу на ваду.
Плыві, плыві з розы ветка,
Да й да мілага роду.

Плыла, плыла з розы ветка
Да й стала кружыцца.
Выйшла маці воду браці
Ды й стала гзівіцца:

«Ой, чыя ты з розы ветка
У ваду папала?
Ой, наверна гзіцяточка
Навекі прапала».

* * *

— Салавей, саловушка, чаго сумуеш, не весел,
Галовку павесі! Зёрна не клюеш?
— Кляваў я бы зёрнышка, ды волюшкі нет,
Запел я бы песню, да голаса нет.
Залатая клетка не для мяне.
Маладая дзеўчонка ў саду гуляла,
Скалола ножаньку, зделалася больна,
Крычала, гукала: «Дайце доктара!»
Прыязжаў к дзевіцэ доктар молад,
Спрашывал у дзевы, чым бална.
— На грудзь не здарова, сама чуць жыва.
— Полна табе, дзевушка, доктара маліць,
Пара цябе, красная, сына радзіць.

Запісана ў в. Галубіца
ад Войцікавай Лукер'і Філіпаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Гарошка А. (1998 г.)

ПРЫПЕЎКІ

У меня в кармане роза,
Ещё ландыш положу.
Одного зовут Серёжа,
А другого — не скажу.

* * *

Мне не нравится машина,
Мне не нравится мотор.
А мне нравится кабина
И молоденький шофёр.

* * *

Полюбила я тебя,
А ты загаёшься.
Посажу тебя в карман,
Ты там задохнёшься.

* * *

Мой милёнок говорил,
Что он летает.
Я иду на аэродром,
А он подметает.

* * *

Ах, топнула, притопнула,
Неужели от меня
Половица лопнула.

* * *

*А девчата стали такие модные,
Гвоздём кудри навивают,
Говорят, природные.*

* * *

*Я сидела под кустом,
Шила юбочку с хвостом,
Подбежал ко мне Барбос,
Оторвал из юбки хвост.*

* * *

*Коля, Коля, Николай,
Сиди дома, не гуляй,
К тебе девушки придут,
Поцелуют и уйдут.*

* * *

*Мой милёнок не целует,
Говорит: «Потом, потом».
Я иду, а он на печке
Тренируется с котом.*

* * *

*Я свою Наталию
Узнаю по талии.
Где большая талия —
Там моя Наталия.*

* * *

*Говорят, что некрасива,
Мне красы не покупать,
Некрасива, но счастлива,
Всё равно буду гулять.*

* * *

*— Ой ты, милая моя,
Что ты набелилась?
— Мама белой родила,
Я водицей мылась.*

* * *

*На серёточку пошла,
Платочек синенький нашла.
На платочке два кружка —
Платок милого дружка.*

* * *

*Изменяешь — изменяй!
Только мыло покупай!
Свою крашену девицу
Ты почище отмывай.*

* * *

*Не гордитесь вы собою,
Не смотрите свысока.
Если будете вы в Рубче,
Наломаем вам бока.*

* * *

*Вот соперница идёт,
Тоненькие ножки.
Голова, как у змеи,
Голос, как у кошки.*

* * *

*Молодого тракториста,
Я его приворожу.
На его рабочий трактор
Два цветочка положу.*

* * *

*Мой милёнок гармонист,
А я подпевалочка.
А все люди говорят,
Что хороша парочка.*

* * *

*Мы с подружкой дружили,
Сроду не ругались.
Одного вдвоём любили,
Люди удивлялись.*

* * *

*Приходи ко мне, залётка,
Я дорожку проложу,
На кудрявой на берёзке,
Я по ленте завяжу.*

* * *

*Через быструю реку,
Я мосточек проложу,
Ходи, милый, ходи, мой,
Ходи летом и зимой.*

* * *

*Я у папеньки одна,
У маменьки единая,
А у милого своего
Самая любимая.*

* * *

*Соперница идёт
С травушки не видно,
Чтоб красивая была,
Не было б обидно.*

* * *

*У меня ухажоров два,
На том конце и на этом.
Одного люблю зимой,
А другого летом.*

* * *

*Тракториста полюбить,
Надо подготовиться:
Сначала мыла закупить,
А потом знакомиться.*

* * *

*Как пойду я по полу
По кирпичному,
Завлеку, подмиргну
Симпатичному.*

* * *

*Милый мой, горожек много,
Ты пошёл и я пойду.
Милый мой, народу много,
Ты нашёл и я найду.*

* * *

*Мать моя, мать,
На что меня женишь,
Заберут меня в солдаты,
Куда жену денешь?*

Записана ў в. Рубча
ад жыхароў гэтай вёскі
студэнткай Пілецкай Л.

✧ *Сербіяначка ей се,
Я іду, яна нясе
Два салёных агурца
І бутылачку вінца.
Ох-ха-ха-ха-ха-ха, чарнабровая мая ...
Мілавал ты, мілы мой,
Но патом пашол дамой.
Ох-ха-ха-ха-ха-ха, чарнабровая мая ...*

Запісана ў в. Галубіца
ад Суліменкі Юрыя Уладзіміравіча, 1966 г. н.,
студэнтамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

✧ *Гарыць бор, гарыць бор,
Гарыць і сасонка.
А хто ж мяне пацалуе,
Таму буду жонка.*

* * *

*Ці ж я не гаспадыня,
Ці ж я не хазяйка:
Тры дні ў хаце не паліла,
А на печы жарка.*

* * *

*Пайду я ў касцёл
У святу нядзельку.
Глянуп раз — на абраз,
Сем разоў — на дзеўку.*

* * *

*Балалаечка гудзіць,
Пайду мілага будзіць.
Хоць яго не пабуджу —
На соннага пагляджу.*

Запісана ў в. Мышанка
ад Гаварун Н.М., 1964 г. н.
студэнткай Шышловай І.

✧ *Ушла я дарогаю,
А мой мілы по реке.
На нем розава рубашка
Шчэ й гармошка на руке.*

* * *

*Сербіяначка мая,
Сербіянку насербіяніла.
Сама красіва, як цвяток,
А губкі падрумяніла.*

*Сербіяны сена косяць,
Сербіяначкі гребуць.
Сербіяны есці просяць,
Сербіянкi не даюць.*

Запісана ў в. Конкавічы
ад Абібак Ганны Антонаўны, 1913 г. н.,
студэнткай Амельчанка А.

✧ *Ка мне ў сваты прыезджалі
На шэрай кабыле,
Усё прыданнае забралі,
А мяне забылі.*

* * *

*Ка мне мілы не прыйшоў,
Штаны дома не найшоў.*

*Хоць бы гзедавы агзеў,
Дзед на печке б пасядзеў.*

* * *

*Ох, Селючыцка село,
Чым яно ўкрашано?
Ліпамі, бярозамі,
Дзеўкамі, як розамі.*

Запісана ў в. Конкавічы
ад Какора Т.Д., 1929 г. н.,
студэнткай Шышловай І.

✧ *Заіграли баянисты,
И пустились ноги в пляс.
Мы слободские частушки
Пропоем сейчас для вас.*

* * *

*Ой, какая темнотина,
Ох, какая темна ночь.
Одна мать искала сына,
А друга искала дочь.*

* * *

*А ты куда это пошел,
Такой косолапый?
Одной ногою на Москву,
Другою на Саратов.*

* * *

*Восемь елок, восемь елок,
Восемь елочек погряд,
А теперь такая мода:
Девки сватают ребят.*

* * *

*Расколосоя полено
На четыре яруса.
Отбивай, подруга, друга,
Веселись и радуйся.*

* * *

*Говорят, я похудела,
А вы не худеете.
Я в любви то понимаю,
Вы не понимаете.*

* * *

*Сера уточка летела,
Села на воду попить.
У меня ума хватила
Жанатого полюбить.*

* * *

*Ой, председатель заверяет,
Перегоним весь район.
Свёклу сам перегоняет
В этот самый самогон.*

* * *

*Кто сказал, что дядя Паша
В стороне от посевной?
Дядя Паша тоже пашет
Землю носом у пивной.*

* * *

*Ой, да по курортам наш начальник
Разъезжал по осени.
Развалил дела в районе —
В область перебросили.*

* * *

Ой, да захотелось быть красивой,
Пошла, кудри завила.
Семь с полтиной заплатила,
Стала хуже, чем была.

* * *

Ой, да как один из нас, ребята,
Выбрал модную жену.
Хорошо, что спохватился,
А то нажил бы беду.

* * *

Ой, да на ней модные чулочки
Всем в глаза бросаются.
Те чулочки на цветочки
Сами распускаются.

* * *

Ой, да мы ребята молодые,
Знай, гуляем под луной.
Нынче времечко другое —
До луны подать рукой.

* * *

Эй, подруженьки, подружки,
Дорогие вы мои.
Если нравятся частушки,
Распевайте, как свои.

* * *

Ох, ты, тополь, тополь, тополь,
Под окошечком завял.
Милый топал, топал, топал,
Только времечко занял.

* * *

Все ребята как ребята,
У девчонок на виду.
Мой милёнок затерялся,
Как цыпленок во саду.

* * *

Ты расти, расти, садочек,
У завода моего.
Подрастет мой слесаречек,
Выйду замуж за него.

* * *

Ты, дорога, ты, дорога,
Ты мелькаешь на бегу.
Я — девчонка-неготрога,
А готронься — обожгу.

* * *

А он молчит, ия молчу,
Что у нас плучится?
Скажи, подруженька, ему,
Пусть говорит научиться.

* * *

А говорят, я боевая,
Правда — боевая.
Теперь все такие стали,
Я не виноватая.

* * *

А боевой меня считают,
Я не знаю, почему.
Я ребят не завлекаю,
Вот, наверно, почему.

* * *

А я не буду на тропиночке
Стоять и ожидать.
Если любит, то догонит,
А не любит — что страдать.

* * *

Мой миленок за работу
Получил похвальный лист,
А целуется неважно,
Видно, не специалист.

* * *

Подарил вчера учетчик
Мне голубенький платочек.
Стал зарплату начислять,
Удержал три сорок пять.

* * *

На село приехал шеф:
— Как, — спросил, — идет посев?
Что еще хорошего?
Где тут масло дешево?

* * *

Пайшоў дзед па грыбы,
Баба — па апенькі.
Найшоў дзед тры рублі,
Баба — ні капейкі.

* * *

Ажаніся, не лянiся,
Будзем танцаваці.
Жонка будзе свiней пасці,
А ты — заганняці.

* * *

Я ў балоце купалася,
Хлопцу ў рукі папалася.
Няма ў свеце горшай мукі,
Папасціся хлопцу ў рукі.

* * *

А на небе зорачка,
А я думаў — жоначка.
Клікаў, клікаў — не чуе,
Няхай з Богам начуе.

* * *

Дзяўчыначка, го-го-го,
Любі мяне голага.
Хоць кашулі не маю,
А жаніцца гумаю.

* * *

Я з-пад лесу, я з-пад гаю
Свайго мілага пазнаю.
Ногі доўгія, крывыя,
Порткі зрэбныя, рабья.

* * *

Рос, рос, не гарос,
Маленькі жаніўся.
Лёг спаць на краваць,
З краваці зваліўся.

* * *

Ой, там, на гарэ,
Мужык жонкай арэ,

*А другая паб'ягае:
— Запражы ж ты і мяне.*

* * *

*Бацька грае, сын танцуе,
Дачка замуж галасуе.
Бацька жыта прадае,
Дачку замуж аддае.*

* * *

*Як была я малада,
Дэк была я рэзва,
Наелася гарбуза,
Тры дні на печ лезла.*

* * *

*У мястэчку на базары
Хлопцы прадаюцца.
На капейку — сорака штук,
І то задаюцца.*

* * *

*Нашы хлопцы задаюцца,
Што ўмеюць танцаваць.
У адну руку — качарэжку,
А ў другой штаны гзыржаць.*

* * *

*Мяне мама біла, біла,
Каб я хлопцаў не любіла.
А я маме на бяду
Поўну хату прывяду.*

* * *

*Вецер вее, павеае,
Шыбачкі хістаюцца.
Прыйдзе мілы, пацалуе,
Губачкі зліпаюцца.*

* * *

*Села баба на курыцу,
Выехала на вуліцу,
А мужчыны не пазналі,
Усе шапкі пазнімалі.*

* * *

*Я прыпевак многа ўмела,
Тры экзамены здала,
На чацвёрты не паспела,
Мамка замуж аддала.*

Запісана ў в. Першая Слабодка
ад Геленідзэ Валянціны Андрэеўны, 1932 г. н.,
студэнткамі Крыўцовай В., Трушчанка Н.,
Беяевай В. (2007 г.)

✧ *Я любіла, ты адбіла,
Так любі аблюбачкі,
І цэлуй после меня
Цэлованыя губачкі.*

* * *

*Я любіла інжынера,
А патом палітрука,
А патом всё вышэ, вышэ,
І дашла да пастуха.*

* * *

*Палюбіла гарманіста,
Заругала меня маць.*

*Не ругай меня, мамаша,
Развесёлый бюджет зяць.*

* * *

*А паг мостам рыба з хвостам,
Да шчэ з акунямі,
А той сякі, крывабокі,
Да і той з гзыўкамі.*

Запісана ў в. Брынеў
ад Субат Фаіны Цімафееўны, 1935 г. н.
(нарадзілася ў в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на),
Субата Макара Ціханавіча, 1932 г. н.
(нарадзіўся ў г. Тураве),
студэнткай Бараніч Я. (2007 г.)

✧ *Сама сагзікі сагзіла,
Сама буду паліваць,
Сама мілага любіла,
Сама буду і страдаць.
Запісана ў в. Белін*

ад Маславай Ніны Фёдараўны, 1920 г. н.
(нарадзілася ў в. Лобча),
студэнткай Чарэўкай Т.

✧ *Ты, война, ты, война,
Ты меня обідзела.
Ты заставіла любіць,
Кого я ненавідзела.*

* * *

*Дзевочкі, моліцесь Богу,
Чтоб сконччалась война.
Не скончіцца война,
Не выйдзе замуж ні одна.*

* * *

*Говорят, сірот не любяют,
Ну а мне не верыцца.
Ой, разве сіроціна
Не такая гзевіца.*

* * *

*Маменька няродная,
Вячэранька холодная.
Еслі б родная была,
Наваріла б, подала.*

* * *

*Не судзіте мене люді,
Я не подсудзімая.
Пускай посудзіт, поругае
Маменька рогзімая.*

* * *

*Я іду, а бабы судят
І подсцітают года.
А я не роза, не маліна.
Не совяну нікогда.*

* * *

*У мого мілого
Окуратненькі носок.
8 курочок согзіцца
І гзевяты петушок.*

* * *

*Гармоніст — большое дело,
Его надо шанавать.*

*Ох, какая ночка цёмная.
Он бероща праважаць.*

* * *

*Мілы мой, гармонь чужая,
Мілы мой, купі сваю,
Как настанет жызь плохая,
Ты сыграеш, я спою.*

* * *

*Ты не думай, што люблю,
Не думай, што ганяюся.
У меня такой характер,
Уважаць стараюся.*

* * *

*Завлекала, завлекала,
Завлеканье не берет.
Я дару ему платочек,
Он на ленточкі гзерот.*

* * *

*Нічево, что я в галошах,
Перейду через ручей.
Нічево, что я жэнатый,
Ліш бы не было гзетей.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Марцынкевіч Анастасіі Мікалаеўны, 1929 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермакавай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ *Голубая голубіночка
Да ў кармане расцвіла,
Мілы мой, твоя ўлыбочка
Меня с ума свела.*

* * *

*Ой, не дуй губу, пагружка,
Ты ўжо так губатая.
Што твой мілы со мной ходзіць,
Я ж не віноватая.*

* * *

*Міне міленькі сменіў,
Думаў, нагоруся.
Я ж такога полюбіла,
Што й не налюбуюся.*

* * *

*Міне міленькі сменіў,
А мне другі находзіцца,
Я із гора пахудзела:
Воротнік не сходзіцца.*

* * *

*Міне міленькі сменіў,
А я ўпала перад нім,
А я ўпала і сказала:
«Слава Богу, што сменіў».*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Жукавец Вольгі Якаўлеўны, 1936 г. н.,
студэнтамі Бараноўскім А., Ермакавай У.,
Мальцавай Д., Дорахавай Г., Канапацкай Ю.,
Ходзька Н. (2007 г.)

✧ *Я на пенсію пашла,
Што-та мне не верыцца.*

*Пасматрыце на меня —
На мне ўсё шавеліцца.*

* * *

*О, страданія сыграй,
А я сяду, пагнаю!
Разганю сваю дасаду,
Шчэ цябе развесялю.*

* * *

*Надзену кофту я,
Надзену красную!
Зачэм радзіла маць
Таку няшчасную?*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Пашук Надзеі Паўлаўны, 1938 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

✧ *З падругаю дружны,
Падругі праўды не кажы,
Бо падруга верная
Насмяшаецца первая.*

* * *

*Чай піла, жара была,
Акошачка атроіла.
Была гарачая любоў -
Падружачка расстроіла.*

* * *

*Гарманіста палюбіла —
Разругала мяне маць.
Не ругай мяне, мамаша,
Ох, вясёлы будзе зяць.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Куліцкай Ніны Віктараўны, 1938 г. н.,
студэнткамі Аўдзейка К., Асмалоўскай Г.,
Баранавай Д., Балачковай Д. (2007 г.)

✧ *Самолёцікі ляцяць
По чатыры і по пяць.
Выйдзі, мама, паглядзі:
Ці харошы будзе зяць.*

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
Паложы мяне пагніз.
Еслі будзе харашо —
Паложы мяне ешчо.*

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
За ігру ігручую —
Дзвесце грамоў калбасы
І булку рассыпучую.*

Запісана ў в. Вышалаў
ад Шыцікавай Тамары Міхайлаўны, 1939 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемязя Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Ой, што робіцца на свеце,
Усюды радьяцьця.
Коні ходзяць без хвастоў,
Не цвіце акацыя.*

* * *

*Твае ножкі-крываножкі,
Ні чарта не топаюць.*

*Паглядзіце на мае —
Як яны работаюць!*

Запісана ў в. Галубіца
ад Курчыча Аляксандра Аляксандравіча, 1925 г. н.,
студэнткамі Гаўрык А., Леўкавец А.,
Свярдловай І. (2007 г.)

✧ *Мамачка радзімая,
Рабатала ж адзіная.
Толькі нету хамута
Да раменнага кнута.*

Запісана ў в. Галубіца
ад Пашук Алены Сцяпанаўны, 1925 г. н.
(перасяленка з г. Шахты Растоўскай вобл.),
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Моему сінему коццюму
Нету места в сундуке.
Распроклятая деревня —
Нету парня по душе.*

* * *

*Ой, іграйце, музыкі,
Да й пайграйце вы мне.
Няма ў мяне чалавека,
Да й купіце вы мне.*

*Гармонист — весёлый парень,
Лишь бы милый был такой.
Всю ночь простояла,
Не задумала домой.*

* * *

*Гармониста полюбила,
Не попала за его.
Не хватило капитала
У папаши моего.*

* * *

*Меня милый провожал,
Под полой гармонь держал.
На крылечко проводил,
Сам сыграл, ушёл один.*

* * *

*Ой ты, милый, не целуй,
Я ж напудренная.
Поцелуешь — пудру сдуешь,
Пудра купленная.*

* * *

*Чево, милый, не пришёл?
Мо рубахи не нашёл?
Хай бы дегову одев,
Дег на печи посядев.*

* * *

*Мілы мой, мілы мой,
Каліна-маліна.
Калі цябе не пабачу,
Работа не міла.*

* * *

*Мяне мілы не пазнаў,
Пень бярозавы абняў.
Думаў ў кофце розавай,
Абняў пень бярозавы.*

* * *

*Мілы ў армію ўходзіць,
Прыказаў гуляць адной.
А гады — не адна нядзелька,
Панаравіўся другою.*

* * *

*Через речку быстрюю
Я мосточек выстрою.
Ходи, милый, ходи, мой,
Ходи летом и зимой.*

* * *

*Ох, любіла, любоў крыла,
Пра любоў ніхто не знаў.
А ў мілога ўм кароткі,
Узяў, таварышу сказаў.*

* * *

*Ты, таварыш, ты, таварыш,
Памажы гору майму.
Заберуць мяне ў салдаты —
Праважай маю жану.*

* * *

*Ой, мамка мая,
Люблю чорнага я.
Чорны кажэ пра мяне:
«Шчабятуска мая!»*

* * *

*Полюбила гармониста,
Но ругает меня мать.
Не ругай меня, мамаша,
Развесёлый будет зять.*

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
Я ў вас улюбляюся,
Еслі ў вас есць жана,
То я ізвіняюся.*

* * *

*Барабаны білі, білі,
А я ўсё дзівілася.
Барабаншчык быў красівы,
Я ў яго ўлюбілася.*

* * *

*На столе стоят цветы,
Просят поливания.
Здравствуй, новая любовь,
Старая, до свидания.*

* * *

*Я любила гада
И уважала гада,
А у этого гада
Целая бригада.*

* * *

*Ты, сарока-белобока,
Научи меня летать.
Не высоко, не галёко,
Лишь бы милого видать.*

* * *

*Што-то голасу не стала,
Стала я сипучая.
То любоў, то измена,
Она меня замучала.*

* * *

*Ох, ёлки-палки,
Не буду ругаться,
По колено борода —
Лезет целоваться.*

* * *

*Я сама, я сама,
Чалавека няма.
Я свякроў не баюся,
Бо не маці мая.*

*Я сваю саперніцу
Паведу на мельніцу,
Галавою паг вагон -
Оставайся, мілы мой.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Сугрэй Ганны Фёдарыўны, 1941 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *За ракой баран пасецца,
Я бараніны хачу.
Ажані мяне, гзядуля,
Я дубінай печ раскалчу.*

*Я калхозніца хароша,
Па-калхознаму паю.
Што захочу, то і здзелаю,
Пастаўлю па-свайму.*

* * *

*Ох, Сямёнаўна, мая мілая,
Я прыйшоў к цебе,
А ты ўнылая.*

* * *

*Мілы-мілы, мой харошы,
Я не знаю, как ты паёш.
Еслі серцэ мне адкроеш,
Я ўзнаю, как ты жывёш.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Хамлюка Уладзіміра Фёдаравіча, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *Говорат, платкі — разлука,
Я гала мілёнку два.
Не платкі нас разлучылі,
А подружка развела.*

* * *

*Ой, уехаў мой мілы
Далеко да далеко.
У яго боліт сердзечка,
А мне тожэ нелегка.*

* * *

*Ой, подружка дорогая,
Ты бы так ответила:
— Открывай, мамаша, дверь,
Я ухажорка Петина.*

* * *

*Полюбила лейтенанта,
А потом полковника.
Стала юбочка узка,
Не найду виновника.*

* * *

*Ко мне милый подошёл,
Просит познакомиться.
А я только от любви,
Дайте мне опомниться.*

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Хамлюк Ганны Сцяпанаўны, 1945 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ *На стале стаіць
Каша манная.
Ох, любоў, любоў
Да абманная.*

* * *

*Ох, Семён, Семён,
Да мілы Сенечка,
Да пацэлуў мяня,
Да хорошэнечко.*

* * *

*Гарманіста я любіла,
Гарманіста цешыла.
Гарманісту на плячо
Сама гармошку вешала.*

* * *

*Выбівай, мая падруга,
Выбівай сорок адзін.
Мы рабятам за ізмену
Прынутзілаўку дадзім.*

* * *

*Ох, мой мілы ў баю
Катаўся на тачаначке.
Ён прыедзе, прыласкае
Лепей роднай мамачкі.*

* * *

*А сербіянчку танцаваць
Навучыла мяне маць.
А сербіянчку пляшы,
Гдзе рабяты харашы.*

* * *

*Ой, гавару табе, Валогзя,
Не ўлюбяйся ж ні ў каго.
Бо ты знаеш, што Маруся
Цябе любіць аднаго.*

* * *

*Гармоніст, гармоніст,
Харашо іграеце.
Почему вы, гармоніст,
З намі не гуляеце?*

* * *

*Полюбіла я яго,
А ён, дзевачкі, яўрэй.
Я яму нашчот любові,
А он мне нашчот курэй.*

* * *

*Ой, подружка дорогая,
Я люблю, как ты поёшь.
Моему больному сердцу
Волновацца не даёшь.*

* * *

На стале стаіць
Да каша грэчная.
Ох любоў, любоў
Да бесканечная.

* * *

Ой, Семёновна,
В реке купаласа,
Большая рыбіна
Да ёй папаласа.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Батан Вольгі Мікалаеўны, 1934 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н., Лемяза Л.,
Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Папачка родненькі,
Купі платок мognенькі,
Ды як больша памагней —
Любіць віцебскі Ангрэй.

* * *

Танцавала полячку,
Парвала хвальбоначку,
Пайду мамачку прасіць,
Каб хвальбоначку зашыць.

Запісана ў в. Дарашэвічы
ад Ганчар Евы Адамаўны, 1937 г. н.,
студэнткамі Чэрнянок І., Флерка Н.,
Лемяза Л., Мітраховіч В. (2007 г.)

✧ Пакаціласо калечко
Па сталу губоваму.
Прывыкай, маё сярдзечко,
К ухажору новаму.

* * *

Чернабровых я любіла,
Белых ненавідзела,
Аг падружачкі агбіла,
Бедную абідзела.

* * *

Палюбіла лейцянанта,
А патом палітрука,
А потым усё вышэ, вышэ,
І пайшла за пастуха.

* * *

А ат гора ў чыста поле,
А ат гора ў густы лес,
А ат гора і к любові,
І ў любові гора есць.

* * *

Гаварат, што Волга долга,
Ходзяць паряходзікі.
Незаметно пралятаюць
Маладыя годзікі.

* * *

Трактар едзе, трактар едзе,
Я за ім пяхком, пяхком.
Хто прыпевак многа знае,
Прыхадзі ка мне з мяшком.

Запісана ў в. Пясочная Буда Гомельскага р-на
ад Гошка Евы Пятроўны, 1929 г. н.
(ураджэнка з в. Дуброва Петрыкаўскага р-на),
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Начаынаю пець частушкі,
Прошу не смеяцца.
Мае карые глаза
Сораму баяцца.

* * *

Начынаю пець частушкі,
Первую, другую,
Я хачу развеселіць
Падружку дарагую.

* * *

Ты, падружка, бровы бей,
Пог ногою воробей,
А пог другою серый гусь,
Я разлукі не боюсь.

* * *

Танцы-рукі, танцы-ногі,
Прыговарівай язык,
Не скажу, в какой деревне
Есть беременный мужык.

* * *

Не скажу, в какой деревне
Девушка пугрілася.
Ана на пугру яйца крала
І с чердака — паталка ўбілася.

* * *

А что это за деревня,
А что это за село,
Незнакомые ребята
І гуляць невесело.

* * *

Ты, подружка дорогая,
Ты моя, моя, моя,
Ты найдзі мне кавалера,
Боевого, как и я.

* * *

Полюбіла лейцянанта,
А маёр мне говорыць:
— У меня ремень пошире
І ярче звёздзачка горыць.

* * *

Полюбила лейтенанта,
Оказался генерал,
Посмотрела утром рано:
Генерал коров погнал.

* * *

Полюбила лейтенанта,
А потом полиструка,
А потом всё выше, выше
І дошла до пастуха.

* * *

На горе овёс и под горой овёс,
А мне миленький задавал вопрос.
Задавал вопрос и смотрел в глаза,
А ты серьёзная, с тобой гуляць нельзя.

* * *

На горе ручей и под горой ручей,
Провожал меня, сама не знаю, чей.
Провожал в серой кепочке,
Который был у меня на приметочке.

* * *

*Погружка моя, иди одевайся.
С твоим милым постою, ты не обижайся.*

* * *

*Погружка моя, давай поскачемся,
Ты с моим, а я с твоим
Вечерком постоим.*

* * *

*Погружка моя, не буду меняться,
Твой красивый, боевой,
Не будет задаваться.*

* * *

*Танцуй, Матвей,
Не жалея лаптей.
Вчера были на базаре,
Лапти новы заказали.*

Записана ў в. Кабачок
ад Серады Ніны Іванаўны, 1933 г. н.,
студэнткай Аляксеенка В. (2007 г.)

✧ — Эх, Юрочка, чо не жэнішся,
А прыдзе зімачка, куды ж ты дзенешся?
— А я ўзімачку ды паг пярэначку,
А я ўлетачку ды паг паветачку.

* * *

*Гаварыла баба гзеду:
— Я ў Амерыку паеду.
— Ах ты, старая каза,
Туда не ходзят паезда.*

* * *

*Гарманіст ты, гарманіст,
Латанья плечы,
Коль ня можэш ты іграць,
То сядзі на печы.*

* * *

*Граю-граю весяло,
Штоб пачуло ўсё сяло,
Штоб пачула мая маць,
Як гасцей трэба прымаць.*

Записана ў в. Галубіца
ад Суліменкі Юрыя Уладзіміравіча, 1966 г. н.,
студэнткамі Лапіцкай М., Семянцовай Е., Дзікун Н.,
Гулевіч К, Гаталавай Н. (2007 г.)

✧ Ой, у лузе пры даліне
Пяе песні салавей.
Сёння весела жывецца,
Заўтра — бугзе весялей.

* * *

*Сербіяначку гуляці
Навучала мяне маці.
Сербіяначку пляшы,
Усе хлопцы харашы.*

* * *

*Вецер вее з кветкі ў кветку,
Пакохав сусед сусідку.
Вецер вее з квіткі ў мора,
Палюбіў яе я з гора.*

* * *

*Я любіла, я любіла,
Я любіла гарачо.
Цёмна — сінюю пілотачку
І рамень цераз плячо.*

* * *

*Ой, палола буракі
Паг зялёным дубам.
Палюбіла гарманіста
Во з такенным чубам.*

Записана ў в. Першая Слабодка
ад Трушчанка Вольгі Фёдараўны, 1924 г. н.,
студэнткай Трушчанка Н. (2007 г.)

✧ От, сказали про меня,
Што я ростикам мала.
Не калина, не малина,
Не павяну никагда.

* * *

*Мой милёнок,
Как телёнок,
Только венки вязать,
А проводил меня додому,
Не сумел поцеловать.*

Записана ў в. Сякерычы
ад Мышкавец Анастасіі Паўлаўны, 1928 г. н.,
студэнткай Белька С. (2007 г.)

✧ Я частушак многа знаю,
Начынаю первую.
Свайго мілага ругаю
За любоў неверную.

* * *

*Уха, уха, гаварат, старуха!
54 годы — самая дзязвуха!*

Записана ў в. Ванюжычы
ад Кудравец Вольгі Максімаўны, 1934 г. н.,
студэнткай Сенька С.

✧ Гарманіст, гарманіст,
Што ў цябе за галава,
Восім шапак пагмяралі,
То вяліка, то мала.

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
Розавыя шчочкі.
Цераз цябе, гарманіст,
Не гаспала ночкі.*

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
Харашо іграеце.
Пачаму, гарманіст,
З намі не гуляеце?*

* * *

*Я на гэтую гармошачку
Накпаю вінд,
Каб гэтая гармошачка
Іграла давідна.*

*Я на гэтую гармошачку
Навешаю сірэнь,*

*Каб гэтая гармошачка
Іграла веселей.*

*Запісана ў г. п. Капаткевічы
ад Дубіны Лідзіі Андрэеўны, 1935 г. н.,
студэнткай Сенька С.*

✧ *Січы маленьку лучыну,
Няхай весело гарыць.
Люблю Сярожку,
Маё сэрца баліць.*

***

*Ды не сварыся, мая мамко,
Што я хлеба многа ем.
Скоро выйду за Сярожку,
Я табе не надоем.*

***

*А на том боцы лампа гарыць,
А на гэтым — відна.
На том боцы цалуюцца,
А на гэтым завідна.*

***

*Патушыце гэту лямпу,
Бо йна ясна гарыць.
Глянү, гляну на Сярожку -
Маё сэрца баліць.*

***

*Не вядзі ж мяне па пожанцы,
Ды вядзі па дарожанцы.
Па пожанцы ножкі баляць,
А па дарожанцы самі бягуць.*

***

*Па дарожцы ішла —
Пясок ножкі рэжа.
А каго я ненавіжу,
Той ў глаза лезе.*

***

*Па дарожцы ішла,
Выгалёк знайшла.
Любі, любі мяне, кавалёк,
Пагару табе вугалёк.*

***

*Не ругай мяне, маманя,
Нет за што мяне ругаць.
Моі лета молодгя,
Мне охота погуляць.*

***

*Палез бы на бярозку,
Ды баюся высоты.
Асватаў бы сзяўчынку.
Ды не маю красоты.*

***

*Глянү, гляну на сзяўчынку.
Ах, якая красата!
Глянү, гляну на бярозу.
Ах, якая высота.*

***

*А мой мілёнок вельмі высока,
Только венікі ламаць
А праважаў мяне дагому,
Не сумеў пацалаваць.*

***

*Балалаечка іграе,
Балалаечка паёт.
Балалайкі здзелаць ножкі —
Балалаечка пайдзёт.*

***

*Балалайка, балалайка,
Балалайка лакова.
Мяне мілы праваджаў,
А я ўсю дарогу плакала.*

*Запісана ў в. Макарычы
ад Вяргей Фядосіі Касьянаўны, 1913 г. н.,
студэнткамі Кісялёвай А., Рабай Л.*

✧ *Не цалуйце мяне, хлопцы,
Я напуграная.
Цяпер пугра гарагая —
Вы не купіце.*

***

*Лезу, лезу на берёзу.
Ох, екая высата.
Глянү, гляну на мілаго.
Ох, екая красата.*

***

*Трактарысты поле пашуць,
Наверно, мілы твой і мой.
Твой у розавай рубашцы,
А мой мілы — у галубой.*

***

*Ты падруга мая, мілка,
Не звівайся на кругу.
Будзе сорамна, нелоўка
Ухажору маему.*

***

*Гарманіст, гарманіст,
Румяныя шчочкі,
Цераз цябе, гарманіст,
Негаспала ночкі.*

***

*Пасажу я гарманіста
Паг самыя абраза.
Не гармошка завлекае —
Яго карые глаза.*

***

*Я прыпевак многа знаю,
Начынаю первую.
Агдаю падругу замуж
За любоў неверную.*

***

*Нагаелі мне баракі,
Нагаелі коечкі,*

Нагаело на чужой староначке.
Няма маменькі радной,
Ніхто не пажалее.

***

Гаварыла ты, мамаша,
Дочке ў гзверы не стучаць,
А цяпер жэ, мая мамко,
Каго будзеш устрэчаць?

***

Была ў Бога сірата,
Замукала варата
Ключыкам, замочкам,
Шаўковым платочкам.

***

Эх, ты, мілачка мая,
Глянй у акошка, ці йду я.
Глянй у акошка хоць немножко.
Пакажы сваё ліцо,
Каму агдала кальцо?
Я агдала калечко Івану,
На цябе, дурак, не гляну.

Запісана ў в. Конкавічы
ад Арцюх Антаніны Іванаўны, 1917 г. н.,
студэнткай Кулешынай А.

✧ Эх, Семёновна, какая бойкая,
Наверна, выпіла стаканчык горькаго.
А я не выпіла стаканчык горькаго,
Меня маць раззіла такую бойкую.

***

Раньше былі нітачкі,
А цяпер катушкі,
Раньше былі гзевачкі,
А цяпер балтушкі.

***

Ва саду лі, в агародзі
Ездзілі тры танка.
Немец курачку паймаў,
Думаў, парцізанка.

***

Раньше былі рюмачкі,
А цяпер бакалы,
Раньше былі мальчыкі,
А цяпер нахалы.

***

Самалёт ляцеў,
Калёса цёрліся.
А вы не ждалі нас,
А мы прыпёрліся.

***

Я агзёну белэ плацье,
А ўнізу карманчыкі.
У карманчыках духі,
Штоб любілі жаніхі.

***

Не глядзіце на мяне,
Што я худавата.

Маці сала не дае —
Я не вінавата.

***

Трактарыст Егор Іваныч
Стаіт, улыбаецца.
Ему зубы паўстаўлялі,
Рот не закрываецца.

***

Лезу, лезу на берозу,
Да баюса высаты.
Не ідзіце, дзеўкі, замуж,
Не церайце красаты.

***

Я агзёну белэ плацье,
Вакруг школы я пайду.
А каму якое гзёло,
Я гзірэктара люблю.

Запісана ў в. Конкавічы
ад Майсюк Марыны Аляксееўны, 1977 г. н.,
студэнткай Кулешынай А.

✧ На чужой старонаццы
Сонечка й не грэе,
Лепей мамачкі радной
Ніхто не абгрэе.

***

Мілы мой, прыгожанькі,
А я лепша за яго,
Ён падружку маю любіць,
Я — таварышча яго.

***

Мая мамачка радная,
Ходзіць у поле кветкі рваць.
Мне галоўку да ўбіраці,
Будзе замуж агдаваць.

***

Што ты, мілы, ходзіш рэдка,
У нягзёлю толькі раз?
А калі табе галёка,
Пераходзь, жыві ў нас.

Запісана ў в. Конкавічы
ад Саловіч Вольгі Віктараўны, 1921 г. н.,
студэнткам Даўжынцом С.

✧ Мчыцца Гітлер із Расіі
Злой, на всех ругаецца.
Пасматрэць хацел Маскву,
А Масква кусаецца.

***

Ой, гара, гара крутая,
З гары каціцца вада.
Краснай Арміі героі
Занімаці гарада.

***

На востоке сонце всходит,
На западе — садится.

Наши воины пришли —
Можно веселиться.

* * *

Дорогие зрители,
Расскажу я вам секрет:
Как на сцене попеваю -
Молодею на пять лет.

* * *

Милый мой сказал, что он
Без ученых он учён.
Посмотрел на кукурузу,
А сказал: «Хороший лён».

* * *

Начинаю петь частушки,
Просим не смеяться.
Тут народу очень много —
Можно постесняться.

* * *

Бей врага и в хвост, и в гриву
Пулемётом, пушкой.
Меж боями на привале
Боевой частушкой.

* * *

Отступает враг поспешно,
Мчится без огляточки.
Только видно в темноте,
Как мелькают пяточки.

* * *

Тучи чёрные, тучи грозные,
К Сталинграду немцы шли.
Но фашистские солдаты
Крест березовый нашли.

* * *

Сердце бьется, сердце радо,
Репродуктор говорит.
От родного Ленинграда
Скоро Гитлер убежит.

* * *

А мой миленький пилот,
Я его невеста.
Прокатить меня хотел -
В самолёт не влезла.

* * *

А мой міленькі — лётчык,
Я яго нявеста.
Як села ў самалёт —
Самалёт ні з места.

* * *

Я частушки вам пропела,
И сажусь в решето.
До свидания, уплываю
За частушками яшчо.

* * *

Я частушки вам пропела
И осталось только две.

Гармонисту проспеваю
Одному наедине.

* * *

Ох, простите меня, зрители,
Я немного збилась.
Я уж старая старуха,
На ум притупилась.

* * *

Под веселую гармошку
Я частушки припею.
Сорок лет я припевала,
Ещё сорок пропою.

* * *

У калхозе я родзілась,
У калхозе мая маць,
У калхозе научілась
Кнігу Леніна чытаць.

* * *

Мы в своих частушках снова
Вам споём про Поленкова.
Молодой наш Алексей.
На него равняйтесь все.

* * *

Я сваю саперніцу
Встрэчу на прыгорачке,
Пацяну за валаса —
Палецят заколачкі.

* * *

Я частушек много знаю,
Три экзамена сдала,
А четвертый не успела -
Мати замуж отдала.

* * *

Ой, простите меня, зрители,
Што немного збилась.
Здесь у зале сидит парень —
Я в его влюбилась.

Запісана ў в.Конкавічы
ад Кучарук Кацярыны Рыгораўны, 1921 г. н.,
студэнткай Амельчанка А.

✧ Ка мне ў сваты прыезжалі
На шэрай кабыле.
Усё прыданнае забралі,
А мяне забылі.

Ка мне мілы не прыйшоў,
Штаны дома не найшоў,
Хоць бы дзедавы адзеў,
Дзед на печы б пасядзеў.

Я на гарачцы стаяла,
Вот саперніца прайшла.
Тваё шчасце, абез'яна,
Што я камня не нашла.

Ох, улезу на бярозу,
Ды баюсь, што ўпагу.

*Выйшла б замуж за Сярожу,
Ды баюсь, што прападу.*

*Ох, курычыцкія хлопцы
Вякаюць да вякаюць.
Цалавацца не ўмеюць,
Толькі абслюнкаюць.*

*Мяне мілы і зменіў,
На і змену напляваць.
Я такога лягушонка
Магу й рэшатам паймаць.*

*Не глядзіце на мяне,
Што я баявая.
Мяне маменька радзіла
На 9 мая.*

Запісана ў в. Курыцічы
ад Бондар Ганны Рыгораўны, 1927 г. н.,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.)

❖ *Ой, гара, гара,
Гара высокая.
На гаре сядзіць
Чатыры сокала.*

*Ой, гара, гара,
Гара працяжная,
А ребят любіць
Сумее кажда.*

Запісана ў в. Курыцічы
ад Кулеш Куліны Іванаўны, 1905 г. н.,
студэнткай Гарошка С. (1994 г.)

❖ *Мне не нравіцца машына,
Мне не нравіцца матор,
Толькі нравіцца в кабiне
Мне малодзенькі шафёр.*

* * *

*Не задавайцеся, рабяты,
Што вас мала засталось,
А мы тожа выбіраем,
Хто пакраша ды харош.*

* * *

*А мой мілы ў баю
Просіць картачку маю.
За яго любоў гарачу
Я чатыры пагару.*

* * *

*Я любіла пісара
Савяршэнна лысага.
Ему некалі пісаць,
Толькі лысіну часаць.*

* * *

*Не глядзіце на мяне,
Што я хуdavатая.
Мамка сала не дае,
Я не вінаватая.*

* * *

*З неба звёздзачка ўпала
На крывую лінію.
Віця Ніну пераводзіць
На сваю фамілію.*

* * *

*З неба звёздзачка ўпала
Прама на скамеечку,
Меня мілы цалаваў
Цэлюю негзелячку.*

* * *

*На базары ў нас
Хлопцы прадаюцца.
Па капейцы адзін хлопец,
Яшчэ задаюцца.*

* * *

*Гарманіст, гарманіст,
А я цябе знаю.
Хоць за цябе не пайду,
З табой пагуляю.*

Запісана ў в. Ванюжычы
ад Кудравец Вольгі Рыгораўны, 1932 г. н.,
студэнткай Дзегцярэнка Г. (2000 г.)

❖ *Гарманіст, гарманіст,
Добра Вы іграеце,
А чаму ж Вы, гарманіст,
З намі не гуляеце?*

* * *

*Галасістая гармошка
Па сялу разносіцца.
Заліўныя галасы
Самі ў сэрцэ просяцца.*

Запісана ў в. Бабунічы
ад Машук Усцінні Карнееўны, 1918 г. н.,
студэнткай Паўтаран Г. (2007 г.)

ФАЛЬКЛОРНА-ЭТНАГРАФІЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ Ў КАЛЕКЦЫІ ДНУ «ЦЭНТР ДАСЛЕДАВАННЯЎ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ, МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ»

Вялікая колькасць фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў з тэрыторыі Петрыкаўшчыны захоўваецца ў фальклорнай калекцыі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук, што з'яўляецца нацыянальным набыткам Рэспублікі Беларусь. Шмат гэтых матэрыялаў было запісана падчас Жыткавіцка-Петрыкаўскай экспедыцыі 1983 года, у якой прынялі ўдзел супрацоўнікі Інстытута: К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Л. П. Барабанова, Т. К. Цяпкова і І. І. Крук.

Вучонымі была даследавана паўночна-ўсходняя частка раёна — вёскі Сякерычы, Лучыцы, Колкі, Дуброва, Красны пасёлак. Матэрыял экспедыцыі ўражвае багаццем і разнастайнасцю — гэта любоўная і сямейная лірыка, прадстаўленая песнямі пра каханне, сямейнымі, жартоўнымі, застольнымі, гасцявымі, бяседнымі, сіроцкімі і іншымі песнямі; вясельная паэзія; каляндарная-абрадавая паэзія; сацыяльна-бытавыя, талочныя і іншыя песні; замовы; фальклорна-этнаграфічныя апісанні каляндарнай і сямейнай абраднасці, народных ведаў, прыкмет і г.д.

Матэрыялы экспедыцыі склалі справы 209, 210, 211 і 217 вопісу 83 восьмага фонду фальклорнай калекцыі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. У справу 209 увайшлі запісы, зробленыя К. П. Кабашнікавым і Г. А. Барташэвіч, у справу 210 — Л. П. Барабановай і Т. К. Цяпковай, 211 — Г. А. Барташэвіч, 217 — І. І. Круком. У калекцыі фоназапісаў матэрыялы з тэрыторыі Петрыкаўшчыны ўвайшлі ў 83 вопіс 20 фонду.

У падборку матэрыялаў, што прапануецца чытачам, увайшлі песні пра каханне, сямейнае жыццё, каляндарна-абрадавая паэзія, вясельныя песні, этнаграфічныя апісанні.

*Ф. 8, воп. 83, спр. 209, 210, 211, 217
Матэрыялы Жыткавіцка-Петрыкаўскай
экспедыцыі 1983 г.*

ЛЮБОЎНАЯ І СЯМЕЙНАЯ ЛІРЫКА

1. Песня пра каханне «У сераду я радзілася ...»

✧ *У сераду я радзілася,
Горэ маё горэ.*

*Не пайду я за старога —
Барагою коле.
А пайду я за таго,
Што не мае вуса.
Ён на мяне кіўне-моргне,
А я засмяюся.
Мыла хату, мыла сені
Да й засмялася.
Выйшла маці ваду браці
Да й запыталася.
Чаго дочка, чаго любя,
Чаго ты смяешся?
Палюбіла казачэньку,
Да й не прызнаешся.
Табе, маці, не пытаці,
А мне не казаці.
Як набрала вядро вады,
Да й нясі дахаты.
Бацька добры, бацька добры,
А маці ліхая,
Не пускае ў саг гуляці,
Кажэ — маладая.
Пусці, маці, пагуляці,
Я не запазнююся.
Як запяе першы певень,
Я назад вярнуся.
Пее певень, пее другі,
Шчэ й кура сакоча.
Кліча маці вячэраці,
А дачка не хоча.
Вячэрайце, стара маці,
Вячэрайце самі,
Бо ўжэ мне нагаела
Вячэраці з вамі.*

[Апошнія два радкі кожнага куплета паўтараюцца].

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад удзельнікаў фальклорнага калектыву в. Лучыцы
Алены Іосіфаўны Арцюх,
Клаўдзіі Мікалаеўны Бычкоўскай,
Ніны Міхайлаўны Сяргейчык,
Аляксандры Аляксандраўны Азёмшы,
Лізаветы Прохараўны Царун.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 41-42.

2. Песня пра каханне

«Ой у лузе каліна стаяла ...»

- ✧ *Ой, у лузе каліна стаяла.
Пад калінай гзяўчына гуляла.
Там гзяўчына каліну ламала,
Свайму міламу вячэру гатавала.
А вячэра паціху закіпае,
А мой мілы ўжэ парог пераступае.
Сядзем, міла, з табой на парозе,
Раскажу, што я чуў у гарозе.
Чуў я, міла, такую навіну,
Што ты маеш чужую (малую) гзяціну.
Там гулялі цыгане ў дуброўцы,
Ды й пакінулі гзяціну на траўцы (лаўцы).*

[Паўтараецца першы радок кожнага двух-
радкоўя, а потым — цалкам усё двухрадкоўе]

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад удзельнікаў фальклорнага калектыву в. Лучыцы
Алены Іосіфаўны Арцюх,
Клаўдзіі Мікалаеўны Бычкоўскай,
Ніны Міхайлаўны Сяргейчык,
Аляксандры Аляксандраўны Азёмшы,
Лізаветы Прохараўны Царун.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 44.

3. Песня пра каханне

«Маруся ты, Маруся ...»

- ✧ *Маруся ты, Маруся,
Цяжка мне з табой.
Ні адзін я вечар
Прастаяў з табой.
Ні адзін я вечар,
Ні адну нядзелю.
На цябе, Маруся,
Маю я надзею.
На цябе, Маруся,
Думаю жаніцца.
Ці пазволяць маці,
Твае родныя сёстры?
Маці ўгаворым,
Сяцёр пераможам,
Прывязом Марусю,
Як чырвону рожу.
Прывязом Марусю,
Пасаджу ў дамочку,
Глядзі, мая мамка,
Як радную дочку.
У кніжках не чыталі,
У пісьмах не пісалі,
Каб чужо гзяціну
За радну шчыталі.
Дам табе, Маруся,
Каня варанога,
Атайдзі, Маруся,
Ад сына раднога.
А я прадам коня,
Пашчытаю грошы,
Люблю твайго сына,
Бо твой сын харошы.*

(Апошнія два радкі кожнага куплета паўтараюцца)

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад удзельнікаў фальклорнага калектыву в. Лучыцы
Алены Іосіфаўны Арцюх,

Клаўдзіі Мікалаеўны Бычкоўскай,
Ніны Міхайлаўны Сяргейчык,
Аляксандры Аляксандраўны Азёмшы,
Лізаветы Прохараўны Царун.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 47.

4. Песня пра каханне

«Хвіля з поля, вада з мора ...»

- ✧ *Хвіля з поля, вада з мора,
Вой да давяла любоў да гора.
Ад любосці свет кружыцца,
Вой да на плячах арол сагзіцца.
Ткуль узяліся злыя людзі,
Вой да паламалі медны трубы.
Паламалі, пакрышылі,
Воны тую парачку разлучылі.
Я тае парачкі не баюся,
Я на той гзяўчоначкі ажанюся.*

[Апошні радок кожнай страфы паўтараецца]

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Прасені Мікалаеўны Пінчук, 1938 г. н.
і Зінаіды Нікіфараўны Равуцкай, 1928 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш.3, л. 17.

5. Песня пра каханне

«Даліна, далінушка ...»

- ✧ *Даліна, далінушка,
Даліна шырокая,
Э-эй, даліна шырокая.
Па табе, далінушка,
Туман расцілаецца,
Э-эй, туман расцілаецца.
Туман расцілаецца,
Дзеўка ўхваляецца,
Э-эй, дзеўка ўхваляецца.
Дзеўка ўхваляецца,
Замуж сабіраецца,
Э-эй, замуж сабіраецца.
Палюблю жанатага,
Жонка будзе сердзіцца,
Э-эй, жонка будзе сердзіцца.
Палюблю ваеннага,
Салдата нявернага,
Э-эй, салдата нявернага.
Салдат будзе ваяваць,
А я буду гараваць,
Э-эй, буду гараваць.*

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Прасені Мікалаеўны Пінчук, 1938 г. н.
і Зінаіды Нікіфараўны Равуцкай, 1928 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш.3, л. 18-19.

6. Песня пра каханне

«Чарнаморац, маменька, чарнаморац ...»

- ✧ *Чарнаморац, маменька, чарнаморац
Вывеў мяне, босую, на марозяц.
Вывеў мяне, босую, да й пытае:
— Чы е мароз, гзеўчына, ці не мае?
Нет марозу, гзеўчына, толькі роса.
А я, маладзенька, стала боса.
Я думала, маменька, панаваці,
Аж прышлося, родная, гараваці.*

*Аж прышлося, родная, гараваці,
На чужому полюшку жыта жаці.
На чужому полюшку жыта жала,
Малюсенькі снопiк павязала.
Малюсенькі снопiк павязала,
Да ўсё чарнаморчыка выглядала.*

(Другі радок кожнай строфы паўтараецца)

Запісалі А. П. Барабанава і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінiчны Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш.3, л. 22-23.

7. Песня пра каханне «Пайду я ў садочак ...»

✧ *Пайду я ў садочак,
Да й сарву лісточкі,
Да й панакрываю
Мілага слябочкі.
Штоб людзі не хадзілі,
Пташкі не бранілі,
Штоб майго мілага
Другія не любілі,
Да й не чаравалі,
Не салёну рыбу
Вячэраць давалі.
Вячэрай, казачэ,
Да й не самневайса.
Як не маеш жонкі,
Са мной аставайса.
Ох, я маю жонку,
Да й гзетачак двое,
Да й гзетачак двое,
Чарнявох абое.
Чарнявох абое,
Рэжуць мае сэрца
На чатыры голі.
Глупы ты, казачэ,
Глупенькім астаўся,
На чужой старонцы
Жанатым прызнаўся.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 94; сш.4, л. 1-2.

8. Песня пра каханне «Подунь, подунь, да буйной ветрык ...»

✧ *Подунь, подунь, да буйной ветрык
Да з глыбокаго яр[у].
Прыбудзь, прыбудзь, да мой міленькі,
Да з далёкаго кра[ю].
Ох, рад бу я дуць-подуваці,
Да вельмо яр глыбок[і].
Ох, рад бу я буць-прыбуваці,
Да чужой край далёк[і].
Ох, пашла я за чорную галку
На Дунай рыбка есці[і].
Ох, да прынясі, чорная галка,
Да й мілага звесці[і].
Паляцела чорная галка,
Да й не бавілас[а].*

*Наказваў жэ да твой міленькі,
Штоб не журылас[а].
Ой, да ў мяне да гзве пташэчкі,
То з тобой роздзелюс[а].
Ой, міне, міленька, да зязюленька,
Што рано кавал[а]
Да на чужой старонцы,
Мяне прабуджал[а].
А тобе, міла, да соловейко,
Што рано шчэбеч[а].*

(Другі радок кожнай строфы першы раз спяваецца да знака [ ]; а другі раз — поўнасцю)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 47-48.

9. Песня пра каханне «Пасею гурочкі ...»

✧ *Пасею гурочкі
Блізка наг водою,
Сама буду поліваці
Дробную слязою.
Расціце, гурочкі,
У чатыры лісточкі,
Не бачыла міленькаго
Чотыры годочкі.
Не бачыла міленькаго
Як чэрэду гнала.
Толькі поспела сказаці
Зграстуй, бо маці стаяла.*

[Апошнія два радкі кожнай строфы паўтараюцца]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.
у в. Снядзін. Ф.8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 73.

10. Песня пра каханне «Чаму ты не прышоў...»

✧ *Чаму ты не прышоў,
Як месяц узышоў.
Як я цібя ждала.
Ці каня не меў,
Ці сцежкі не знаў,
Ці маці не пускала.
Я коніка меў
І сцежачку знаў,
І маці пускала.
Старшая сястра,
Штоб та не ўзрасла,
Сядзелко схавала.
Младшая сястра
Сядзелко знайшла,
Коніка сядзала.
Ой, едзь, брацечка,
Да той дзяўчыны,
Што цібя чакала.
Цячэ рэчанька
Невялічанька,
Скочу, пераскочу.
Агдай, мамачка,
Агдай, родная,
За каго я хочу.*

(Тры апошнія радкі кожнай страфы паўтараюцца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 62.

11. Песня пра каханне «Вечар цёмны ...»

✧ *Вечар цёмны,
А ночка відная,
Свёкар добры,
А свякроўка ліхая.
Й не пускае на вуліцу,
Кажэ ж — маладая.
Пусці ж, маці, пагуляці,
Я й не забавлюся.
Скажу хлопцам: «Вечар добры»,
Да й назад вярнуся.
Да займу я сівы волы,
Да й пожэну пасціць.
Пасціцеся, сівыя волы,
Не бойцеся воўка,
Бо я пайду да гзяўчыны,
У мяне баліць галоўка.
Пасліся сівыя волы,
Да й ужэ поўлягалі.
Ох, гэзе ж нашыя хазяіны,
Што й намі аралі.
Пайшлі ж нашы хазяіны
Да на косовіцу.
Покосілі чэрот-лозу,
Шаўковую травіцу.
Бадай тое сено панам,
Коса зламлася.
Ужэ ж майго міленькаго
Мамка скруцілася.
Бо й за мною молодою
Усю ноч ганялася.
Я ж молодзенька ўцякала
Чэраз тры й огороды.
Потоптала ж руту-м'яту,
Што я й полівала.
Да й не жаль жэ мне руту — м'яту,
Што я посагзіла.
Да жаль жэ руту — м'яту,
Што я й полівала.*

[Кожны радок паўтараецца, акрамя двух апошніх]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 89-90.

12. Песня пра каханне

«Цячэ вода коломутна ...»

✧ *Цячэ вода коломутна, (2 р.)
Чаго, гэеўка, ходзіць смутна?
Я не смутна, а сярзіта, (2 разы)
Бо з вечора была я біта.
Біла ж мяне маці з ночы
За Іванковы кары очы.
Шчэ й казала: «Буду біці,
Як будзеш Іванка любіці».
Она біла, гаворыла,
Каб я Іванка не любіла.*

*Ты ж любіла, мамко, татко, (2 разы)
Так цяпер люблю я Іванка.
(2 апошнія радкі паўтараюцца)
Мы з Іванкам любуемся,
Гэзе не ўстрэнем, цалуемся.
Ох, Іванка, сэрцэ мое,
Нас на свеце толькі двое.
Мы з Іванкам любіліся,
Сухія губы розвіліся.
А цяпер мы перасталі,
То сырыя паўсыхалі.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 90.

13. Песня пра каханне «Чые это сівы волы ...»

✧ *Чые это сівы волы
Ў край мора хадзілі,
Ці не того казачэнька,
Што мы ўтрох любілі.
Што адная полюбіла,
Праўду гаворыла.
А другая полюбіла,
Кальцо гаравала,
А трэцяя палюбіла,
Шчэ й очаравала.
Чаровала ручкі-ножкі,
Шчэ й карыя очкі,
Што б не ходзіў казачэнько
Цёмненькае й ночкі.*

(Апошні радок кожнай страфы паўтараецца, апошняя страфа паўтараецца цалкам).

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 91.

14. Песня пра каханне

«Кукавала зязюленька ...»

✧ *Кукавала зязюленька
У саду на памосце.
Ой, прыезджае до гзяўчыны
Тры казакі ў гасці.
Агзін казак коня веззе,
Другі сядло нясе.
Трэці стоіць под акенцам
Добры вечар кажэ.
Добры вечар, стара маці,
Дай воды напіцца.
Людзі кажучь, дочку маеш,
Пазволь пагзівіцца.
Вога ў сенях за гзвярыма,
Ігзі да напіся.
Ой, дачка ў хаце на краваци,
Ігзі пагзівіся.
Вога твоя нечыстая,
Пойду да крыніцы,
Дочка твоя некрасіва,
Пойду до ўдовіцы.
А ў довіцы тры сястрыцы,
І ўсе чараўніцы.
Агна Маня, груга Таня,
Трэцяя Тац'яна.*

(Строфы 5 і 9 паўтараюцца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф.8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 94.

15. Песня пра каханне

«Пашоў мілы за мілой ...»

✧ *Пашоў мілы за мілой
Да цёмнае ночы,
Сядзіць гуска на балоце,
Вытрашчыла вочы.
Я на гуску: «Галя!»,
Гуска прысела,
Каб не тыя два панічы,
То б гусочка з'ела.
Каб не тыя два панічы,
Не золотая гудка,
Ёй у мене гзяўчынонька,
Сівая галубка.
Ох, е ў мяне сівы конь,
Яшчэ гзве кульбакі.
Да поеду на Украіну,
Дзве гзяўчыны маю.
Прышоў да агнае,
Нічога не кажэ.
Прышоў да другое,
Дай мне вечараці.
Тры дні печы не паліла,
Я нічога не варыла.
Пад прыпечкам гарбуза,
Што тры дні кіпела.
Дурно мужычышчэ
Узяло чэрнішчэ
Да село за печку
Да поўначы хлішчэ.*

[Два апошнія радкі кожнай страфы паўтараюцца]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 55-56.

16. Песня пра каханне

«Пасадзіла мая маці ...»

✧ *Пасадзіла мая маці
На трох яйцах гусака.
Сядзі, сядзі, гусачок,
Да выведзеш гуску.
А я пайду да гзяўчыны
У пухову падушку.
Каб я знала, каб я ведала,
Акуль міленькай ідзе,
Загадала я б, заверыла
Дарожаньку прамятаць.
Едзе мілы, едзе мілы,
Едзе паціхоньку,
Усе добрэ, усе добрэ,
Усе харашэньку.*

(Два апошнія радкі кожнай страфы і другая страфа паўтараюцца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 57.

17. Песня пра каханне

«Ой, у лузе каліна стаяла ...»

✧ *Ой, у лузе каліна стаяла,
Ой, ой, у лузе каліна стаяла,
Пад калінай Галіна гуляла,
Пад калінай Галіна гуляла,
Ана тры казакі чаравала.
Ой, агнаму казаку не шкодзіць,
Ён да яе штовечары ходзіць.
Ён прыходзіць у первай гарзіне,
Спаць лягае ў пуховай пярыне.
Ой, Галіна, маё ты сярэчка,
Прыдзі, Галя, ко мне на крылечко.
На крылечко к тебе не пойду я,
Бо не буду цябе я любіці.
Ой, у лузе каліна стаяла,
Пад калінай Галіна гуляла.
Пад калінай Галіна гуляла,
Із каліны цвятчкі ламала.
Із каліны цвятчкі ламала
Да й вячэру міламу гатавала.
Сядзьма, міленькі мой, на парозе,
Раскажы, што ты чуў у гарозе.
Ох, я чуў жэ такую навіну,
Што ты маеш малую гзяціну.
Гэта, мілай, даўно була, няпраўда,
Начавалі цыгане-мораўкі,
Начавалі цыгане-мораўкі,
Да й пакінулі гзяціну на лаўке.
Давай, мілка, каней запрагаці
Да й паедам цыган заганыці.*

(Кожная страфа паўтараецца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеніеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
Ніны Андрэеўны Клепик, 1939 г. н.
у в. Снядзін. Ф.8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 17-18.

18. Песня пра каханне

«Касіў казак сена, як была й пагода ...»

✧ *Касіў казак сена, як была й пагода.
Плакала гзяўчына, як была й малода.
Плачэ яна, плачэ, на лічанька змарнела,
Наверна, гзяўчына вяночка жалела.
Вяночак жалела, шчэ й рознае рэчы,
Касу распусціла, плечы ўсцяліла.
Вышла за вароты, жалю нарабіла
Вышла за вароты, жалю нарабіла.
Ой, жалю ж мой, жалю, ты горкі пячалю,
Любіў казак дзеўку, цяпер пакідае.
Ох, кідай, не кідай, я плакаць не буду,
Я дзеўка маладая, без пары не буду.
Пашоў казак ярам, дзеўка даліною,
Казак расцвіў дэрном, дзеўка каліною.
Казакова маці ішла дэрон рубаці,
Дзяўчынкіна маці ішла каліну капаці.
Не ламай мяне, мамка, я ж тебе не каліна,
Ты мая мамка родная, я твая гзяціна.
Не рубі ж мяне, мамка, бо я не дрэвоча,
Ты мая мамка родна, а я твой сыночак.
Прыхожу я дадому, не кажу нікому,
Ложуся я спаці на белаі краваці.*

Сам сабе ён мовіць, з сцяною гаворыць,
Хто ж мяне разуе, хто ж мяне раздзене.
Хто ж мяне разуе, хто ж мяне раздзене,
Мое белэ лічка сем раз пацалуе.
Атазвалася міла, стоя за плячыма,
Я ж цябе разую, я ж цябе раздзёну.
Я ж цябе разую, я ж цябе раздзёну,
Твое белэ лічка сем раз пацалую.

(Апошні радок кожнай страфы паўтараецца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеньеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
Ніны Андрэеўны Клепик, 1939 г. н.
у в. Снядзін. Ф.8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 25-26.

19. Песня пра каханне

«Ваня ты, Ванюша, душа ...»

✧ Ваня ты, Ванюша, Ванюша, гуша,
За табою, Ваня, не нажылась я.
Ты ўехаў, Ваня, на морэ гуляць,
А мяне пакінуў горэ гараваць.
Ты мяне пакінуў дома не агну,
Ты мяне пакінуў, дзеціну малу.
Ой, даўно ты, мамка, у мяне не была.
Уся твая дарожка дзёрнам зарасла.
Ой, не так жа дзёрнам, як дзярніцаю.
Ты здзелайся арлом, я арліцаю.
Ты здзелайся арлом, я арліцаю,
Паляцім да й сядзем паг крыніцаю.
Паляцім да й сядзем паг крыніцаю,
Ці ня прыйдзе мама за вадзіцаю.
Ой, і прышла мама за вадзіцаю,
Сразу гагадалась, што з арліцаю.

(Другі радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісала Л. П. Барабанавя ў 1983 г.
ад Ліноры Ігнацьеўны Равуцкай, 1930 г. н.
і Веры Ігнацьеўны Плыткевіч, 1924 г. н.
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш.2, л. 80-81.

20. Песня пра каханне

«Ой, там у полі, у полі ...»

✧ Ой, там у полі, у полі
Сцеліцца ў полі туман.
Там па зялёнаму гаю
Казак з дзяўчынай гуляў.
Яны гулялі, гулялі,
Цыганка да іх падашла.
Дай жа мне правую ручку,
Усю праўду скажу табе я.
Ой, я цыганам не веру,
Ой, я цыган не люблю,
Выйдзі, цыганачка, з гаю,
Выйдзі, цябе я прашу.
Ой, я із гаю не выйду,
Праўду скажу табе я.
Мілы цябе пакідае,
Другу найшоў для сябя.
Ой ты, казачэ, казачэ,
Не зводзь дзяўчыну з ума.

Кругла яна сіраціна,
Мацеры, бацькі няма.
Ой, я дзяўчыну не кіну,
Ой, я дзяўчыну люблю.
Крэпка яе пацалую,
Ох, нежна да сэрца прыжму.
Ой, там у полі, у полі
Ходзіць дзяўчына адна,
А на руках у дзяўчыны
Плачэ малое дзіця.

(Апошнія два радкі кожнай страфы паўтараюцца.)

Запісала Л. П. Барабанавя ў 1983 г.
ад Ліноры Ігнацьеўны Равуцкай, 1930 г. н.
і Веры Ігнацьеўны Плыткевіч, 1924 г. н.
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш.2, л. 82-83.

21. Песня пра каханне

«Зайшоў месяц, зайшоў ясны ...»

✧ Зайшоў месяц, зайшоў ясны,
Зайшоў за камору.
Я з своею міленькою
Трошкі поговору.
Не пускае бацько, маці
Цябе бедну браць.
Выпраўляе на Украіну
Багату шукаць.
Ты поедзеш на Украіну,
А я заўтра ўмру.
Ты прыедзеш з Украіны,
Зробіш мне труну.
От прыехаў з Украіны,
Усе званы б'юць.
Ужэ ж маю міленькую
Да гроба нясуць.
Неслі, неслі до гроба,
Лопнула труна.
Стоіць мілы на могіле
Чорны, як зямля.
Отступіцесь, добры людзі,
Дайце мне обняць.
Поцалую хоць нежывую,
Бо будуць хаваць.
Ты не бацька, ты не маці,
Не радной ацец.
Што ты міне з міленькаю
Повек разлучыў.

(Апошнія два радкі кожнай страфы паўтараюцца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 67.

22. Песня пра каханне

«Зайшло сонца за акенца ...»

✧ Зайшло сонца за акенца,
За зялёны саг.
Ой, цалуюцца, цалуюцца,
А хто таму рад.
Ох, узяла парня за ручэньку
Да й павяла ў саг.

Ох, да послала посцель белу:
Лягай, Ваня, спаць.
Ой, сама ў край пасцелі
Зажурылася.
Ох, не журыся, мая міла,
Ты будзеш мая.
Ох, бо е ў мяне бочка нова,
Другая віна.
Ох, у мяне конь вароны,
Зброя залата.
Ой, да й поседам да й поедам
Павянчаемса.

(Усе строфы, акрамя першай, паўтараюцца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 68.

23. Песня пра каханне «І чарот і осака ...»

✧ *І чарот і осака,
Чорны бровы ў казака.
На тэ мамка радзіла,
Штоб гзяўчына любіла.
Ці я, мамко, не гарос,
Ці я, мамко, перарос.
А ты, сынку, гарос,
А ты, сынку, перарос.
Твоя рублена хата,
Да не любяць гзяўчата,
Бо ты тонкі, высокі,
Шчэ й бязвухі, кіславокі,
Шчэ й без верхняй губы,
Цалаваць цябе ў зубы.
У цябе стан, як у бабы,
Рукі, ногі, як у жабы,
У цябе вочы, як у рака,
А сам руды, як сабака.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 76.

24. Песня пра каханне

«Боліць мая да голованька ...»

✧ *Боліць мая да голованька,
Можэ я помру.
Ой, ідзіце, прывядзіце
Каго я люблю.
Посадзіце ў голованьку,
Можэ й отойду.
Запрэгайце сівыя волы,
Поедом й ораць,
Понаймаем капальшчыкаў
Крыніцу капаць.
Выкопсем крынічэньку
На сваём дворэ,
Ці не прыдзе гзеўка тая
По воду ко мне.
Ой, не прышла гзяўчынонька,
Прышла ж яе й маць.
Здароў, здароў, любый зяць,
Дай вады мне ўзяць.
А ўжэ з тае крынічэнькі
Тавар воду п'е,*

*А ўжэ ж тую гзяўчыноньку
Таварыш вядзе.
А ўжэ ж з тае крынічэнькі
Арлы воду п'юць,
А ўжэ тую гзяўчыноньку
Да шлюбу й вядуць.
Адзін вядзе за ручэньку,
Другі за рукаў.
Трэці стоіць, сэрца кроіць,
Любіў, да не ўзяў.
Чацьвёрты за вазамі
Абліўся слязамі.*

(Апошні радок кожнай строфы паўтараецца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 52.

25. Песня пра каханне

«Месяц на небе, зоранькі ясны ...»

✧ *Месяц на небе, зоранькі ясны,
Ціха па мору човен пльвёт.
Што й за гзяўчына песню спявае,
Казак зачуе, сэрца замрот.
Та песня гарна, та песня любя,
Усё пра каханне, усё пра любоў.
Як мы любіліся, да й разашліся,
Цяпер сашліся кахацца зноў.
Очы, вы очы, очы гзявочы,
Дзе навучыліся зводзіць з ума.
Чы вас варожка прываражыла,
Чы чараўніца чары гала.
Ой, ні варожка прываражыла,
Бацько да маці чары далі,
Далі мне очы, шчэ й чорны брові,
А шчасця, долі мне не далі.*

(Апошнія 2 радкі кожнай строфы паўтараюцца.)

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т.К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічны Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 20-21.

26. Песня пра каханне

«Ой, у полі азярэчко ...»

✧ *Ой, у полі азярэчко,
Там плавала вядзерачко.
Саснова клёпка, губова дзенца,
Не цурайса, маё сэрца.
Ой, плыло па мору
Трое сутак за вадою.
Выйдзі, гзяўчына, выйдзі, рыбчына,
Пагаворым з табою.
Ой, як жа мне выйці,
З табой рэчы гаварыці.
Ляжыць нялюбы на правай ручкі,
Да й баюся разбудзіці.
Хоць любы, нялюбы,
Захіліся за яго.
Буду страляці, буду гукаці
З-паг зялёнага губа.*

Стрэліш, не навучыш,
Толькі жызн маю разлучыш.
Садзісь на каня, едзь з майго двара,
Ты не мой, я не твая.
Мальчык коніка сядлае
З ім і рэчы размаўляе:
Рыссю, мой коню, рыссю, буланы,
Хоць да ціхаго Дунаю.
Хоць да ціхаго Дунаю,
Стаіць мальчык ды ў гумае:
Ці мне ўтаніцца, ці з каня ўбіцца,
Ці дамой вараціцца.
Ты не тапіся,
З коніка не ўбіся.
Ты не тапіся, з каня не ўбіся,
А дамой вараціся.

(Два апошнія радкі кожнай страфы паўтараюцца)

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічы Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 37-39.

27. Песня пра каханне

«Ой, на гарэ жыто ...»

✧ Ой, на гарэ жыто
Капытамі збіто,
Паг белаю бярозачкай
Казачэньку ўбіта.
Ён убіт, убіты,
Закінуты ў жыта,
Чырвонаю кітаячкай
Галоўка пакрыта.
Вот, прышла дзяўчына
З чорнымі вачыма,
Да й падняла кітаячку,
Да й загаласіла.
Вот прышла другая,
Тая не такая.
Да й падняла кітаячку,
Да й пацалавала.
Вот прышла трэцяя
Із новае хаты.
Трэба было табе, казачэньку,
Нас трох не кахаці.
Устань ты, казачэ,
Устань ды прачніся,
Ходзіць-бродзіць па дуброве
Конь твой вараненькай.
Няхай жа ён ходзіць,
Хай ён папасецца,
Бо ўжэ мая галовачка
Вавек не прачнецца.

(Два апошнія радкі кожнай страфы паўтараюцца)

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічы Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 42-43.

28. Песня пра каханне

«Ой, у лузе на дубочку ...»

✧ Ой, у лузе на дубочку
Калыхала дзяўчынонька сына і дочку.
Ой, у лузе на каліне
Калыхала дзяўчынонька дзве дзяціны.
Калыхала, шчэ ў плакала:
Ой, чаго ж я, малодзенька, дочэкалась.
Дочэкала, чэкаць буду,
Палюбіла парцізана, не забуду.
Парцізаны часта ходзяць,
Не адну чарнявую з ума зводзяць.
Ты ж сястрыца мая родна,
Покормі мое дзіця, бо я бедна.
Я не буду кольхаці,
Было табе з парцізанам не гуляці.
Парцізаны часта ходзяць,
Не адну чарнявую з ума зводзяць.

[Апошні радок кожнай страфы паўтараецца]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 61.

29. Песня пра сямейнае жыццё

«Ой, у лузе, лузе ...»

✧ Ой, у лузе, лузе
Разлілася лужа,
Да й загневалася
Да й жана на мужа.
Устань, устань, міла,
Я дам табе піва.
Агступіся, мілы,
Бо не буду жыва.
Устань, устань, міла,
Дам табе гарэлкі.
Агступіся, мілы,
Шукай сабе дзеўкі.
Устань, устань, міла,
Я дам табе чаю.
Агступіся, мілы,
Бо я не скучаю.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.
у в. Красны пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 73.

30. Песня пра сямейнае жыццё

«Пайду я ў лес па маліны ...»

✧ Пайду я ў лес па маліны,
Маліны я там не найшла.
Найшла я там крэст і магілу,
Катора травой зарасла.
Упала на тую магілу
І стала я плакаць-рыдаць.
Мамашанька слёз да ў не чуе,
Не хоча з магілы атвячаць.
Не хоча з магілы атвячаць:
«Не плач, не журыся, гачка,
Вазьмуць цябе людзе чужыя,
Ты будзеш у ніх, как свая».

*Нашто жа мне людзі чужыя,
Нашто жа мне крэст галубой,
Мне нага жа матчыны глазкі
І матчын вясёлы разгавор.*

[Апошнія 2 радкі кожнай страфы паўтараюцца]

Запісалі Л. П. Барабанава і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Прасені Мікалаеўны Пінчук, 1938 г. н.
і Зінаіды Нікіфараўны Равуцкай, 1928 г. н.
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 15-16.

31. Песня пра сямейнае жыццё «Брала ж Галя воду ...»

✧ *Брала ж Галя воду,
Каромуся гнецца,
Ой, зяць на парозе ж
Сядзіць да й смяецца.
Нясе ж Галя воду,
— Дай вады ж напіцца.
Дрыжашчымі ж нагамі ж
Стыдна ж нам гзвіціца.
Вазьмі ж, Галя, торбу,
А не забудзь кіяку.
Ох, папросіш хлеба,
Выганю ж, як сабаку.
А папросіш хлеба,
Сядзеш каля хаты,
Штоб людзі ж не зналі,
Што ты ж наша маці.
— Чошча ж мая, чошча,
Чошча ж маладая,
Чаму ж ты не здохла ж,
Як була ж малая.
— Зяцю ж ты мой, зяцю,
Зяць ты мой харошы,
Чаму ж не выгнаў з хаты ж
Як гавала грошы.
Як гавала ж грошы,
Да шчэ ж на хвілінку,
Як за мае грошы ж
Ты купіў машынку.
— Дочкі ж мае, гочки ж,
Выраслі ж, як паву.
Чаму ж ўганялі,
Як падалі ў лаву.
— Ой, маці наша, маці,
Трэба ж табе знаці:
В доме прастарэлых
Там табе ўміраці.
— Ой, Божа, мой Божа,
Што жа мне рабіці?
Смерць не забірае,
Як яе дажыці.
Гадавала гочки,
Гадавала внукі.
Дайце ж мне куточэк,
Штоб жэ слажыць рукі.*

[Апошнія два радкі кожнай страфы паўтараюцца]

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 28-30.

33. Песня пра сямейнае жыццё «Ой, маці ж ты, маці ...»

✧ *Ой, маці ж ты, маці,
Што мы будзем гадаці.
Ох, насеялі жыта,
Нет каму ўбіраці.
Да пасеялі жыта,
Нет каму ўбіраці.
Да прышла ж цёмная ночка,
Да нет з кім размаўляці.
Ох, на ж табе, сынку,
Да рубля залатого.
Да купі жы сабе, сынку,
Ох, каня вараного.
Ох, коню, мой коню,
Да конь мой вараненькой.
Да парадуй параду
Да што я маладзенькой.
Ох, на табе ж, сынку,
Рубля залатого.
Да купі ж сабе ж, сынку,
Ох, каня вараного.
Ох, маці ж ты, маці,
Штоб табе было лёгка канаці.
Да як мне ж маладому
Да з канём размаўляці.*

(Апошнія два радкі кожнай страфы паўтараюцца)

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 45-46.

34. Песня пра сямейнае жыццё «Верба»

✧ *Верба ж, верба й
Да кугравая.
Ох, на табе ж кара
Дубовая.
На табе ж кара
Дубовая й.
На табе ж кара
Да дубовая.
Ох, на табе ж лісце
Лавровае й.
Ох, на табе ж лісце
Лавровае й.
Хто ж цябе, верба,
Да лісце ж адбіў.
Хто табе жы, гзеўка,
Слязу разліў.
Хто цябе жэ, гзеўка,
Слязу ж разліў.
Адбіла ж лісце ж
Быстра рэка.
Ох, разліла жэ слязу й
Горкая доля.
Разліла жэ слязу
Горкая доля й.
Ох, муж мой, муж,
Да не п'яніца.
Ох, да прапів каня, (2 разы)
Шчэ жы хваліцца й (2 разы)
Да прапіў каня
Вараного, ох.*

Ох, сам і пашоў
 Па гругой. (2 разы)
 Жэна ж мая,
 Да выкуп каня.
 Ох, як выкупіш. (2 разы)
 Люблю жы цябе. (2 разы)
 Ох, як выкупіш,
 Да люблю цябе.
 Во, не выкупіш,
 Уб'ю жэ цябе.
 Ня раз, ня два
 Да выкупляла.
 Да па сто рублей. (2 разы)
 Я адгавала й. (2 разы)
 Да па сто рублей
 Я адгавала,
 Да ў цёмным лясу. (2 разы)
 Начавала й. (2 разы)
 Да ў цёмным лясу ж
 Начавала,
 З вярбейкамі ж (2 разы)
 Размаўляла. (2 разы)

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
 ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
 Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 47-50.

34а. Песня пра сямейнае жыццё
«Вярба, вярба кудравая ...»

✧ *Вярба, вярба кудравая,
 На табе лісце губовае.
 Хто табе, вярба, кудры развіў,
 Хто табе, гзеўка, слёзкі разліў.
 Развіла кудры цёмна ночка,
 Разліла слёзкі горка голя.
 Ох, муж мой, муж не п'яніца,
 Да праніў каня, шчэ й хваліцца.
 Да праніў каня варанога,
 Вох, ідзе дадому па другога.
 Да жана ж мая, выкуп каня,
 Як не выкупіш, уб'ю цябя.
 Я не раз, не два выкупляла,
 Да па сто рублей гаставала.
 Да па сто рублей гаставала,
 Да ў цёмным лесе начавала,
 Да ў цёмным лесе начавала,
 З салавейкамі размаўляла.*

(Апошні радок кожнай строфы паўтараецца)

Запісала Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
 ад Евы Пятроўны Гошка, 1928 г. н.,
 Мальвіны Андрэўны Якуш, 1925 г. н.,
 Ніны Пятроўны Ягур, 1942 г. н. у в. Дуброва.
 Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 58-59.

34б. Песня пра сямейнае жыццё
«Вярба, вярба, дзе ж ты расла ...»

✧ *Вярба, вярба, дзе ж ты расла,
 Што тваё лісцятко вада знясла.
 Знясла, знясла ціха вада,
 А я малада, як ягада.
 А я малада, як ягада,
 Не пайду замуж за год, за два.
 А пайду замуж а за п'ятаго,
 За таго п'яніцу праклятаго.*

Кажуць людзі, што ён не п'е,
 Ох, а ён штодня з карчмы ідзе.
 Не п'е, не п'е, не п'яніца,
 Да праніў каня і хваліцца.
 Праніў каня варанога,
 А ідзе ў сарай па гругога.
 Жэна мая, выкуп каня,
 Калі выкупіш, люблю цібя.
 Калі выкупіш, люблю цібя,
 А не выкупіш, уб'ю цібя.
 Не раз, не два выкупляла,
 Скрозь віконечка ўцякала.
 Скрозь віконечка ўцякала,
 У вішнёвым садзе начавала.
 У вішнёвым садзе начавала,
 Розных пташчак паслухала.
 Салавей кажа: «Цёх-цёх-цёх»,
 Кацяцца слёзы, як той гарох.
 А зязюленька — «ку-ку, ку-ку».
 Да за што я цярплю такую муку.

(Другі радок кожнай строфы паўтараецца)

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
 ад Літоры Ігнацьеўны Равуцкай, 1930 г. н.
 і Веры Ігнацьеўны Плыткевіч, 1924 г. н.
 у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 77-79.

35. Песня пра сямейнае жыццё
«Ох ты сад, ты мой сад ...»

✧ *Ох ты сад, ты мой сад,
 Сад зялёненькой.
 Чаго рано цвіцеш, (2 разы)
 Асыпаецца, (2 разы)
 Куды, мілой гружок
 Убіраецца? (2 разы)
 Што са мной, маладой,
 Не прашаецца?
 А ці ўход, ці ў паход
 Ці ў дарожаньку.
 Пераначуй жа са мной
 Хаця ночэньку.
 Ох, не жаль бо мне
 Так на нікого.
 Як на ацца сваяго,
 Шчэ й на роднаго.
 Ажаніў ён мяне
 Малалетняго.
 Малалетняго,
 Неразумнаго.
 Да й узяў мне жану
 Ні па любові,
 Ні бело лічко,
 Ні чорны брово.
 А ні снопа звязаць,
 А ні слова сказаць.
 Як снапа звязэ —
 Й то развяжэцца,
 А слово скажэ —
 Не наравіцца.
 А ты глупой сын,
 Бо ты сам такі.
 Не сена касіць,
 Не купу насіць.
 Як сено косіш —
 Ухмыляешся.*

*А купу носіш —
Рассыпаецца.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 58-60.

**36. Песня пра сямейнае жыццё
«Пакаціўся туман далінаю ...»**

✧ *Пакаціўся туман далінаю,
Да стракаецца парэнь з гзыўчынаю.
Вярнісь, вярнісь, гзыўчына дадому,
Плачэ твая матка за табою.
Няхай плачэ яна, перастане,
Да яна ж мяне да й не жаловала.
Яна мяне да й не жаловала,
Сілкавала, замуж агдавала.
Агдавала мяне за горку п'яніцу,
П'е п'яніца нядзелю, другую,
П'е п'яніца нядзелю, другую,
Ох, я таму рада і не рада.
Ой, я таму рада і не рада.
Вядуць яго з карчомкі румана.
Дзверы мала, у акно ўцякала,
Не адну ночку ў саду начавала,
З салавейкамі размовачку мала.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 63-64.

**37. Песня пра сямейнае жыццё
«Ой, у лузе на каліне ...»**

✧ *Ой, у лузе на каліне
Кольхала гзыўчынонька гзве гзыціны.
Кольхала, забаўляла:
— Ой, чаго я, моцны Божэ, гачакала? (2 разы)
Лучшэй буду мамкі слухаць,
Як у лузе на каліне гзеткі гукаць. (2 разы)*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 72.

**38. Песня пра сямейнае жыццё
«Дзесь подзеўся мой цвяточак ...»**

*Дзесь подзеўся мой цвяточак,
Што й доліны ўкрашаў?
Украшаў, хой, хо ё, хо,
Што доліны ўкрашаў?
Дзесь подзеўся мой дружочак,
Што й словамі ўласкаў?
Уласкаў, хой, хо ё, хо,
Што словамі ўласкаў.
Вот, возьму я ту малютку,
Да й пойду к сястры радной,
Радной, хой, хо ё, хо,
Вот пойду к сястры радной.
Ох, сястрыца, маць родная,
Воспітай моё гзіця.
Дзіця, хой, хо ё, хо,
Воспітай моё гзіця.
А сястрыца й атвячае:
Вуйдзі, сволач, от меня,
От меня, хой, хо ё, хо,
Вуйдзі, сволач от меня.*

*Ой, возьму я ту малютку,
Да й пойду к рэке Дунай,
Дунай, хой, хо ё, хо,
Да й пойду к рэке Дунай.
Пусціла я малютку
У Дунай, Дунай.
Пльві, пльві, малютка
По рэке Дунай.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 74.

**39. Песня пра сямейнае жыццё
«Ой, там за дваром ...»**

✧ *Ой, там за дваром
Брала гзыўка й лён
Да й забула повязаці
Й вярнулася назаг.
Повяжу я й лён,
Хоць сырою дубіною.
Ох, накажу я сваёй мамочцы
Хоць чужою чужыною.
Ой, прыбудзь, прыбудзь, мою родная,
Отведай меня,
Бо мне тута жыці цяжэнька,
А на чужыне ў мяне рогу няма,
Жыву я адна сама.
Ой, прыбудзь, прыбудзь,
Мамачка мая.
Хоць пугалі берагамі,
Й рада прыбуць я,
Моя дочэнька,
На крутыя беражэчкі.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 93.

**40. Песня пра сямейнае жыццё
«Ой, арол ты, арол ...»**

✧ *Ой, арол ты, арол,
Ты лятаеш высако,
Ты бываеш даляко.
Ох, ці быў ты, арол,
У Беларусі радной.
Ой, ці бачыў, арол,
Атца-мацеры радной.
Ой, я быў-пабываў,
Атца, мамку павідаў.
Ані жураціца, пячаляціца,
Ані ў госці ка мне сабіраюціца.
Ой, мой бацюхна квет,
Завязаў белы свет.
Моя маці зара
Мяне замуж рана агдала.
Ох, агдала, агдала
На чужую старану,
На чужую старану
У вялікую сям'ю.
Ой, чужая старана
Ёсць не маці родна.
Самі сядуць вячэраці,
Самі сядуць вячэраці,
А мяне, маладу,
Пасылаюць па ваду.
Як по воду я іду,*

То, як пчолка, гуду.
 Ох, я воду нясу,
 Прыслухоўваюся.
 Як даходжу до двора,
 Чую у хаце гомана:
 — Ох ты, сынку, сынок,
 Чаго водкі не п'еш,
 Чаго водкі не п'еш,
 Чаму жонкі не б'еш?
 — Ох, мамко мая,
 Мамко родная,
 Ох, нашто ж мне водку піць,
 Водка горкая.
 Ох, нашто ж мне жонку біць,
 Яна добрэнькая.
 — Як не ўмее яна жыць,
 Яе нада навучыць.
 Як не ўмее яна ткаць,
 Яе нада паказаць.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 80-81.

41. Песня пра сямейнае жыццё
«Як па воду ішла ...»

✧ Як па воду ішла — паспяшалася,
 Як з вадою ішла — прыслухалася.
 Нехта ў дому гаманіт,
 Маці сыну гаварыт:
 — Ой, сынку, мой сынку,
 Чаму водкі не п'еш?
 Ой, сынку, мой сынку,
 Чаму водкі не п'еш,
 Чаму водкі не п'еш,
 Чаму жонку не б'еш?
 — А за што мне яе біць?
 Яна ўмее ўсё рабіць.
 Як іспеч, так зварыць,
 Так са мною гаварыць.
 І са мною, і са аццом,
 І са мною — малайцом.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
 ад Е. Ф. Рэвуцкай, 1898 г. н. у в. Колкі.
 Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 50-52.

42. Песня пра сямейнае жыццё
«Ох, пойдзі ж я на сяло молада ...»

✧ Ох, пойдзі ж я на сяло молада,
 Ой, на сяле ўся трава-мурава. (2 разы)
 Куды ні глянь, то чужа мне сторона.
 Ты, старонка, ты веселенькая,
 Ох, як жэ мне цебя буць-прызабудзь, (2 разы)
 Ночы сплючы, а днём да ходзячы. (2 разы)
 З воражэнькамі гаворачы, (2 разы)
 Да з воражэнькамі дзело роблячы.
 Ох, пойдзі ж я на село молада,
 Ох, на сяле ўся трава-мурава.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 85.

43. Песня пра сямейнае жыццё
«Аддай, аддай мяне, маці ...»

✧ Аддай, аддай мяне, маці,
 Дзе хорошэ ў хаце,

Дзе свякруха-говоруха
 Со мною гаворыць.
 Дзе зорыца, як травіца,
 Люблю жыто жаці.
 Дзе дзевяры молодгя
 Любяць жартаваці.
 Адзін кіўне, гругі моргне,
 Трэціці поцалуе.
 А мой мілы, чарнабрывы,
 Нагайку гатуе.
 Нагаечка грацяная
 Высока подлятае.
 Фартух белы паркалёвы
 Ад слёз не ўсыхае.
 А малая дзязціночка
 З ручок не злязае.
 Шукай-гукай мяне, родны,
 Дзе ж соўняйко узойдзе.
 Дзе соўняйко рано ўсходзіць,
 Там ясныя зоры,
 А дзе ж мое белэ лічко,
 Там чорныя бровы.

(Апошні радок кожнай страфы паўтараецца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 87.

44. Песня пра сямейнае жыццё
«Ой, пайду я цёмным лугам ...»

✧ Ой, пайду я цёмным лугам
 Да зрубаво хвойку.
 Завёў мяне дурны розум
 На чужу, на чужу старонку. (2 разы)
 На чужой жэ старонцы
 Не бацька, не маці.
 Паёт, паёт салавейко. (3 разы)
 Разнымі галасамі. (3 разы)
 А я пайду ў сад вішнёвой. (3 разы)
 Оболь, обольюсь слязамі. (2 разы)
 Ой, сорву ж я з ружы кветку,
 Да й пушчу на воду.
 Пльві, пльві з ружы кветочка. (2 разы)
 Да й да, да й да майго роду. (2 разы)
 Плыла, плыла з ружы кветка,
 Начала кружыцца.
 Прышла маці воду браці (3 разы)
 Да й стала дзівіцца. (2 разы)
 Ох, чаго ж ты з ружы кветка
 Да на вадзе соўяла?
 Ой, чаго ж ты, мая дочэнька, (3 разы)
 Така, така стара стала? (3 разы)
 То я цябе, мая дочэнька, (2 разы)
 За год не пазнала. (2 разы)
 Ох, таго я, мая мамка,
 За год стара стала,
 Іссушылі, ізжарылі (3 разы)
 Свякрушыны дочкі. (3 разы)
 Бо й не прала я, не прала я (3 разы)
 Свякрусе, свякрусе платочкі (3 разы)
 То за тое мяне, мая мамачка, (2 разы)
 Мучаць, сушаць яе дочкі. (2 разы)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 15-16.

**45. Песня пра сямейнае жыццё
«Заболела галованька ...»**

✧ *Заболела галованька,
Ой, нечым зав'язці.
Недалека родна мамка,
Ой, нечым наказаці.
Заўяжу я галованьку
Ох, шаўковым платочкам,
Накажу я сваёй мамачцы
Ох, сівым галубочкам.
Той шаўковы платочак
Ох, галоўкі не звязэ.
Ой, той сівы галубочак
Ой, праўданькі не скажэ.
Ой, сарву я з ружы ветку,
Ой, да пушчу на воду.
Плуві, плуві з ружы ветка,
Ой, да й да майго роду.
Плула, плула з ружы ветка,
Ой, ля бяражка стала.
А ў нядзельку пораненько
Ой, мамка воду брала.
Яна ж тую з ружы ветку
Ой, на водзе споймала.
Чаго ж, чаго ж з ружы ветка,
Ох, на водзе соўяла.
Мабуць, ета з ружы ветка,
Ой, от мого дзіцяці.
Мабуць, мое да і дзіцятко
Ой, сем нядзель ляжало.
Не ляжало, мая мамка,
Я ні дзень, ні ночы,
Іссушылі, ізмарылі
Ох, свякрушыны дочки,
Што не пралі, не качалі
Ох, свякрусе сарочки.
Толькі пралі і качалі
Ох, малому дзіцяці.*

(Кожны другі радок паўтараецца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 40-41.

**46. Песня пра сямейнае жыццё
«Да запалю я ў печы ...»**

✧ *Да запалю я ў печы
Да ўсё сырымі грывамі,
Дрывамі.
Да як вуйду я да на вуліцу,
Да абалюся слізамі,
Слізамі.
Да вот шырока да гарожанька,
Да яшчэ ж шырэй растачу,
Растачу.
Да вот на той жа да гарожанькі
Да клён-дзерава я ўсажу,
Я ўсажу.
Да расці, расці, клён-дзерава,
Да й ухіляйся вусако,
Вусако.
Да закапала ж міленькага,
Да ў сыру землю глыбока,
Глыбока.
Да патаптала ж чаравічкі
Да, да мілаго ходзячы,
Ходзячы.*

*Да паплакалі вочкі чорны,
Да ўсё ж мілаго просячы,
Просячы.
Да цяжко ж, важко, мой міленькі,
Да вот паг гробам воздыхаць,
Воздыхаць.
Да яшчэ ж цяжэй, мой міленькі,
Да гробных дзетак гадаваць,
Гадаваць.*

Запісала Л. П. Барабанава ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 73-74.

**47. Песня пра сямейнае жыццё
«Цячэ рэчанька невялічэнька ...»**

✧ *Цячэ рэчанька невялічэнька,
Скочу-пераскочу.
Ой, аддай мяне, мая мамачка,
За каго я хочу.
Аддала она шчэ й прыказвала:
Сем год не бываці.
Ой, як прыдзеш ты,
То выганю з хаты.
От і год прайшоў, і другі настаў,
Трэці не сцярпела,
Ператварылася сераю зязюлей,
К мамцы паляцела.
Лесам ляцела, голле ламала
Белымі рукамі,
Полям ляцела, зямлю крапіла
Горкімі слязамі.
Прыляцела ў саг
Да закавала,
А братко стаіць, з крылечка глядзіць,
Ружжо зараджае.
Прышла ж по яго мамачка яго,
Он у яе путае:
— Пазволь, мамочка, пазволь, рогная,
Ту зязюлю ўбіці.
— Не пазволю я, не пазволю, сын,
Ту зязюлю ўбіць,
Бо той зязюлі, як маёй гачцэ,
На чужыне жыці.
Колі ж ты зязюля, колі шэрая,
То ляці із сагу,
Колі доч мая, колі родная,
То зайдзі ў хату.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеніеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
Ніны Андрэеўны Клепик, 1939 г. н. у в. Снядзін.
Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 9.

**48. Песня пра сямейнае жыццё
«Ох, мамачка, гук ...»**

✧ *Ох, мамачка, гук,
Дзе хлопцы п'юць.
Ой, красівая тая вулічэнька,
Ой, да кудою яны ідуць.
Ох, оны жэ ішлі,
Сцежкі не знайшлі,
Ох, ужэ ж тыя сцежкі-гарожкі
Ой, да травой зарослі, (2 разы)*

Лістом прыпалі,
Чырвонаю да калінаю
Да й понавісали.
Ох, каліначка, дбай,
Мяне замуж аддай.
Не аддавай мяне за п'янічаньку,
Ой, бо мне свайго роду жаль, (2 разы)
Ой, бо ў мяне рода, як у саду рожа,
Ой, як у саду рожа расцвіла.
А ў мяне лічко кругло, як яблычко,
А сама шчэ молода.
А ў мяне лічко, як яечко,
А сама шчэ молода.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 14.

49. Песня пра сямейнае жыццё «Кідай, Сямен, жонку ...»

✧ *Кідай, Сямён, жонку,
А я чоловека,
Да й поедам на Украіну,
Дзе вясе́ла жытка.
Боюсь, Кацярына,
Каб нас не нагналі,
Каб нашыя да белы ручкі
Назад не звязалі.
Не бойся, Сямёне,
Не бойся нічога.
Да й поехаў прымачэнька
У поле араці.
Орэ прымак
Од гаю да гаю.
Усе жонкі да й абед нясуць,
А мая чорт мае.
Ох, пушчу я волы
У зялёну дуброву,
А сам пойдгу да маладзенькі,
Сам пойдгу дадому.
Прыходжу дадому,
Дзеткі ж мое
Дробненькія,
Дзе ваша маці?
Пашла наша маці
Цялят заганяці.
Она ж нам жэ да й гаворыла:
Я не ваша маці.
Пашла наша маці
У луг па каліну.
Она ж нам жэ да й гаворыла:
Дзеткі, я й покіну.*

(Апошнія два радкі кожнай строфы паўтараюцца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 66.

50. Песня пра сямейнае жыццё «Кругом морушка хадзіла ...»

✧ *Кругом морушка хадзіла,
Не відала ў моры гна.
Вышла дзеўка ў край далёкі,
Прызаўляла, як трава.*

*Выйдзі, маменька, паслушай,
Рана ўранні на зарэ,
Ці не твая донька плача
У чужой дальняй старане.
Не таго я, мамка, плачу,
Што чужая старана,
А таго я мамка, плачу,
Прайшла моладасць мая.
Ой, праходзіць мая моладасць,
Як з высокай трубы дым,
Ох, таго я сохну, вяну,
Сваім сэрцам маладым.
А ў нядзелю парану
Маць бяседу сабрала,
За памешчыка сядога
Дочку замуж аддала.
А ў памешчыка сядога
Многа дзене́г, серабра,
А ў парнішкі маладога
Толькі сэрца да душа.
Я ж памешчыка сядога
Дажэ слушаць не хачу,
Без парнішкі маладога
Жыць на свеце не магу.*

(Два апошнія радкі кожнай строфы паўтараюцца)

Запісалі Л. П. Барабанава і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Евы Пятроўны Гошка, 1928 г. н.,
Мальвіны Андрэеўны Якуш, 1925 г. н.,
Ніны Пятроўны Ягур, 1942 г. н. у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 62-63.

51. Песня пра сямейнае жыццё «Серая вутка на моры начуе ...»

✧ *Серая вутка на моры начуе,
Ох, яна ж мае ўсё ж горэ́чко чуе.
Первае горэ́ — гзыціна малая,
А другое ж горэ́ — свякрухна ж ліхая.
Трэцяе горэ́ — муж мяне не любіць,
Запрагае валы палавуя.
Запрагае валы палавуя,
Ох, ён едзе ўсё ў поле ж араці.
Ох, ён едзе ўсё ў поле араці,
Бярэ мяне валы паганяю,
Правай ручкаю валы паганяю,
Левай ручкаю слёзачкі ўціраю.
А ну, а ну, валы палавуя,
Даганяйце ж да лета ў маладыя.
Ох, я ж валы, валы перегнала,
Летак сваіх вот я ж не дагнала.*

(Другі радок кожнай строфы паўтараецца)

Запісала Л. П. Барабанава ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 71-72.

52. Песня пра сямейнае жыццё «Ой, зашумела дубровонька ...»

✧ *Ой, зашумела дубровонька,
Да й заплакала малада ўдовонька.
Яна плачэ да шчэ рыдае,
Да на божы шлях яна поглядае.
Божым шляхам жаўнерыкі едуць,*

Да майго мілого коніка вядуць.
 Вы, жаўнерыкі, вы брацейкі мое,
 Ох, дзе жа вы ўзлі коня вораного,
 Ох, дзе ж вы падзелі друкка молодога?
 (2 разы)
 А той конік даўно ў стайні стоіць,
 А твой дружок даўно ў убіт ляжыць. (2 разы)
 Да ў правай ручцэ ружжо он гзержыць,
 (2 разы)
 А левую рукою росу набірае, (2 разы)
 Да па сярдзечку полівае, (2 разы)
 Да сам сэрцэ ён атаймавае. (2 разы)
 Я шчэ молодзенькі, хочу жыці,
 Ох, няма ж кому да по мне тужыці.
 Няма отца, няма роднай мамкі,
 Да не брацейко, да не сястрыцы,
 Да няма кому мне прыхіліцца.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 53.

53. Песня пра сямейнае жыццё «Ой, зацвіла ружа ...»

✧ Ой, зацвіла ружа
 У край окна.
 Маю сабе мужа,
 Маю сабе мужа,
 Маю сабе мужа
 Півака.
 Нічэво не робіць,
 Он толькі піе.
 Як прыдзе дагому,
 Прыдзе ён дагому,
 Прыдзе ён дагому —
 Жонку б'е.
 Не бі мяне, мужа,
 Не коряй,
 Я сяду, поеду,
 А цябе пакіну,
 Сама я ўеду
 У чужы край.
 У лодачку садзілася,
 Плакала.
 Праваю рукою,
 Правую рукою,
 Белаю хустыняю
 Махала.
 Ох, вярніся, жоначка,
 Дагому.
 Я ж не буду біці,
 Да буду любіці,
 Да буду я жыці
 З табою.
 Вярнулася жонка
 Дагому.
 Ох, ложка не мыты,
 А міскі пабіты,
 А міскі пабіты,
 Дзіцяняты плачуць
 На пячы.

(Першыя два радкі, а потым апошнія тры радкі кожнай строфы паўтараюцца)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
 ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
 у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 64.

54. Бяседная песня «Ой, там пад гарою ...»

✧ Ой, там пад гарою
 Васіль сена косіць,
 Маладая Галя
 Дзяціну прыносіць.
 Васілю, Васілю,
 Вазьмі свайго сына,
 Як не возьмеш сына,
 На пакосе кіну.
 Дам табе я, Галя,
 Да ў грошай багато,
 Не кажы нікому,
 Што я яго тата.
 Не нага, Васілю,
 Мне грошай багато,
 Буду ўсім казаці,
 Што ты яго тата.
 Кінуў Васіль косу,
 Кінуў на пакосе,
 Да ў забраў дзяціну,
 Да ў панёс дагому (дамоў прыносіць).
 Маці мая, маці,
 Якая прычына:
 У лузі на пакосе
 Ляжала дзяціна.
 Маці мая, маці,
 Другая прычына:
 Плача за дзвярыма
 Малада дзяўчына.
 Ой, сынку, мой сынку,
 Заві яе ў хату,
 Табе будзе жонка,
 А дзіцяці маці.

(Апошнія два радкі кожнага куплета паўтараюцца)

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
 ад удзельнікаў фальклорнага калектыву в. Лучыцы
 Алены Іосіфаўны Арцюх,
 Клаўдзіі Мікалаеўны Бычкоўскай,
 Ніны Міхайлаўны Сяргейчык,
 Аляксандры Аляксандраўны Азёмшы,
 Лізаветы Прохараўны Царун.
 Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 48.

55. Гасцявая песня «Ой, пад лугам зеляненькім ...»

✧ Ой, пад лугам зеляненькім
 Брала ўдоўка лён грабненькі.
 Яна брала ў, убірала,
 Тонкі ж голас падавала.
 Васілю сена косіць,
 Тонкі голас пераносіць.
 Кідай косу да долэньку,
 Ё сам пашоў да доменьку.
 Прышоў ён жэ да доменьку.
 — Да пазволі, маці, удаву браці.
 — Не пазволю ўдаву браці,
 Ўдава ўміе чэраваці.
 Зчэравала ж мужа свайго
 І зчэруе сына майго.
 — Ой, я чару ж не баюса,
 Да ў на ўдоўке я жэнюса.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
 ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
 Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 75-76.

56. Песня сіроцкая

«Я не родну мацер маю ...»

✧ Я не родну мацер маю,
Будзе біці, добрэ ж знаю.
Будзе біці, шчэ й ругаці,
Да й шэльмою абзываці:
— Дзе ж ты, шэльма, бавілася?
Ужэ вячэра зварылася.
— Табе, мамка, прызнаюся,
Я з Романом кохаюся.
Прыляцелі гусі з броду,
Усколоцілі ў рэчке воду.
А я стала ж, постаяла,
Пока вода чыстая стала.
Прыляцелі шчэ й гусіцы,
Усколоцілі ўсю крыніцу.
Маці мая не родная,
Вячэрачка ў цябе халодная.
Колі б родная была б ты,
Падагрэла б, поднесла б мне.

[Першы радок кожнай страфы паўтараецца, строфы 3, 5, 7, 8 і 9 паўтараюцца цалкам.]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 92.

57. Песня сіроцкая

«Вой, нікому так не добра ...»

✧ Вой, нікому так не добра,
Як тому сіроце.
Вой, ўрывае сваю сілу ж
На чужой рабоце.
Да ж ужэ сонца пад полудзень,
Абегу не мае.
Ой, прышоў жа хазяішко,
Наймутаньку лае.
(2 апошнія радкі паўтараюцца)
— Ідзі, ідзі, мая наймутанька,
Штоб не было сіду.
Ой, вышла жа хазяячка,
Наймутаньку гукае.
(2 апошнія радкі паўтараюцца)
— Вярнісь, вярнісь, мая наймутанька,
З намі павячэрай.
(2 апошнія радкі паўтараюцца)
— Ох, спасібо ж, хазяячка,
Я ж ня хочу ісці.
Разрашыця, да хазяячка,
Хоць на лаўку сесці.
(2 апошнія радкі паўтараюцца)

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 75-76.

58. Балада

«Ох, у лузе, у лузе каліна стаяла ...»

✧ Ох, у лузе, у лузе каліна стаяла,
Ох, на той калінке зяўзюля кавала.
Эта не зяўзюля, это родна маці,
Катора атпраўляла сына ў салдаты.
Ідзі, ідзі, сынку, доўга не бавіся,
Цераз два гадоўкі дадому вярніся.

От праходзіць годзік, наступае гругі,
На трэці гадоўчэк вярнуўся сыночэк.
Едзе сын дадому з маладой жаною.
— Ох, ці рада, матка, ох ці рада мною?
— Рада, рада, сынку, рада ж я табою,
Толька я не рада тваею жаною.
Пасагзіла сынка за сталом на розі,
Нялюбу нявестку ў сеньях на парозі.
Налівала сынку гарэлачкі з мёдам,
Нялюбай нявестцы зялёнага ёду.
— Ох, давай жа, мілы, вуп'ям напалавіну,
Ох, няхай пахароняць у вагну магілу.
Пахавалі сынка ў зялёным садоўку,
Нялюбу нявестку ў цёмнаму лясочку.
Пасагзілі сынку чырвону каліну,
Нялюбай нявестцы калючу супшыну.
Чырвона ж каліна стала ўсыхаці,
Калюча супшына стала расцвітаці.

[Апошні радок кожнай страфы паўтараецца.]

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Евы Пятроўны Гошка, 1928 г. н. у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 52-53.

59. Жартоўная песня

«Захоцела мілая міла научыці ...»

✧ Захоцела мілая
Міла научыці,
Да запрэгла ў барону,
Стала валачыці.
(2 апошнія радкі — 2 разы)
Да выпрэгла з бароны,
Да запрэгла ў рало:
— Ары, ары, мой міленькі,
Бо й ужэ не рано.
(2 апошнія радкі — 2 разы)
Да выпрэгла з рала,
Дала супачыці,
Дала яму цэпа ў рукі:
— Ступай малаціці.
(2 апошнія радкі — 2 разы)
Да кідай цапішча,
Да бяры гзяцішча.
Калашы гзяціну,
Да й рубай лучыну.
(2 апошнія радкі — 2 разы)
А я пойду на пячыну,
Трошкі супачыну. (2 разы)
Ох, ляжала мілая
Да й рассяргзілася,
Узяла міленького
За беля ножкі,
Кінула на подушкі.
(2 апошнія радкі — 2 разы)
— Ляжы, мілай, тута,
Пока найду прута. (2 разы)
Пока прута найшла,
Перасергзілася,
Як упала ў подушэчкі,
Зміласергзілася.
(2 апошнія радкі — 2 разы)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 44-45.

60. Жартоўная песня «Ой, за валом ...»

✧ *Ой, за валом,
Валом зеляненькім,
Там орала дзяўчынонька
Воліком чарненькім.
Орала й орала,
Села отдыхаці,
Да наняла козака
У дудочку іграці.
Козачэнька грае,
Дзяўчына гуляе,
Чорт яго мацер знае,
На каго маргае.
Ці на мое волю,
Ці на мое корову,
Ці на мое бела лічко,
Ці на чорны бровы.
Не на твое волю,
Не на твое корову,
А на твое бела лічко,
Шчэ й на чорны бровы.
Чые пчолы ў дуброве,
А мое ў сагодку,
А хто любіць далёкую,
А я суседочку.
Е ў тое далёкое
Волю да каровы,
А ў мое блізкае
Толькі чорны бровы.
Твое волю да й коровы
Усе поздыхаюць.
Бела лічка, чорны бровы
Нігда не зліняюць.*

[Два апошнія радкі кожнай строфы паўтараюцца.]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 54.

61. Песня сацыяльна-бытавая «Ох, вы, хлопцы, да вы, таварышы мае ...»

✧ *Ох, вы, хлопцы, да вы, таварышы мае,
Ой, вы пойдзеце сягодушку дамой.
Ой, да накажыце майму папушке паклон,
Няхай мой папаша сівыя волю прагае,
Мяне маладога з няволі выручае.
Няхай, мой сыночку, сівыя волікі пры мне,
А ты, мой сыночак, прападай-ка ў цюрме.
Ох, вы, хлопцы, да вы, таварышы мае,
Ох, вы пойдзеце сяго месяца дамой,
Ох, да накажыце маёй мамачцы паклон.
Няхай мая мамачка сівыя волю прагае,
Няхай маладога із няволі выручае.
Няхай, мой сыночку,
сівыя каровушкі пры мне,
А ты, мой сыночак, прападай-ка ў цюрме.
Ой вы, хлопцы, да вы, таварышы мае,
Ох вы, пойдзеце сяго месяца дамой,
Ой, да накажыце маёй жонушке паклон.
Няхай мая жонушка ўсю паставу прагае,
Мяне маладога з няволі выручае.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 27.

ВЯСЕЛЬНАЯ ПАЭЗІЯ

ВЯСЕЛЬНЫЯ ПЕСНІ

1(62). «Каб я знаць знала ...» (на заручыны)

✧ *Каб я знаць знала, ведаць ведала
Хуткае заручаны,
То б я ж паслала свого таточку
У цёмны лес па каліну.
Татачка пашоў, лясок абышоў,
Каліночкі не знайшоў.
Табе, Танечка, мая дочэнько,
На вянок не поспела.
Каб я знаць знала, ведаць ведала
Хуткае заручаны,
То я б паслала сваю мамачку
Ў цёмны луг па каліну.
Мамачка ж пошла, до лужка не дошла,
Каліночку прынясла.
На ж тобе, дзяціна, чырвона каліна
На вянок поспела.*

[Апошні радок кожнай строфы паўтараецца.]

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 4, л. 5-6.

2(63). «Старшая каравайніца ...»

✧ *Старшая каравайніца
Усё цеста пакрала,
За пазуху пахавала,
Сваім дзецям падавала.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 83.

3(64). «Караваю, мой раю ...»

✧ *Караваю, мой раю,
Я з табой пагуляю
Ручкамі беленькімі,
Персцямі залаценькімі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 84.

4(65). «Караваю мой грэцкі...» (каравайная)

✧ — *Каравайная вясельная, да?
— Ну, вясельная.
— Ага, давайце.
Караваю мой грэцкі,
Спяку цябе да па-шляхецкі.
Караваю мой прэсны,
Караваю мой прэсны,
Спяком цябе да й на інцярэсу.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 3.

**5(66). «Дарагія госці ідуць ...»
(як каравай вымаюць)**

- ✧ *Дарагія госці ідуць, (2 разы)
Залаты абруч нясуць.
Караваю, ты мой раю, (2 разы)
Я ля цябе пайграю
Ручкамі да бяленькімі, (2 разы)
Песнямі залаценькімі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 56.

**6(67). «Едом мы, едом...»
(як едуць па нявесту)**

- ✧ *Едом мы, едом,
Ні дарогі, ні слегу.
Дарогаю пацерухаю (2 разы)
За сваю харашухаю.
Прыязжаёмо к свату (2 разы)
Да ў харошую хату.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 77.

**7(68). «Ой, вы, варогі, варогі...»
(як ехалі па маладую)**

- ✧ *Ой вы, варогі, варогі,
Да не пераходзьце дарогі.
Да няхай пяройдзе радзіна,
Штоб была дарожка шчасліва.
Да няхай пярэйдзе Гаспод Бог,
Да няхай пярэйдзе татко мой.
Да высяку з бярозкі тры розкі,
Да сякну коніку паг ножкі.
Бяжы, бяжы, конічку, у чысты бор,
Там у майго цесцюхна відзён двор.
Там у майго цесцюхна п'юць-гудуць,
А мяне, маладога, даўно ждуць.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 96.

**8(69). «Ох, ляцелі да гусачкі ж
да цераз сад...»**

✧— Як жаніх едзе к нявесце. Эта ўжэ дзевак збіраюць. Ужэ дружак, як у нас кажуць. Дружак, яе садзяць на лаве, тут, у парозе, на пасадзе, як у нас кажуць. Яе ўжэ схавваюць і пяюць:

*Ох, ляцелі да гусачкі ж да цераз сад,
Да цераз сад.
Гукнулі да дзевачку ж на пасад.
Ох, садзіса да дзевачка жы на пасад,
Уся твая да радзіна жы стаіць у рад.*

— Ну, а ён вот так вот прыязджаў, тады гэтыя дзяўчаты, трэба было выкупіць нявесту? Ну, ужо паўлітру, канфет, і доўга яны там ваююцца, скажам, покуль ужэ яе прададуць. Там зробят такую куклу ці што і паказваюць, што вот твая

кукла. А ён даходзе, што не. Ён ужэ з імі ваюецца, а як ужэ кажуць, дружок яго пад дзявок, да за нявесту, да і сюда. І кажа, вот яна якая.

— Значыць, яшчэ адна, што маці жджэ сына, калі нявесту вядзе?

— Ага. Скажам, ужэ якога назваць тожэ Коля, ці там, да.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад А. А. Белько ў в. Сякерычы.

Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 10-11.

**9(70). Як бяседа ідзе да маладой
і просіцца ў хату**

- ✧ *«Ой, свацця, сваточку...»
Ой, свацця, сваточку,
Пусці ж нас у хаточку.
Хоця ручкі пагрэць,
Моладую поглядзець.
Як не пусціш у хаточку,
То выведзі сваю дочку.
То выведзі сваю дочку
Да пастаў на мядочку.*

[Першы радок кожнай страфы паўтараецца].

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.

ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,

у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 20.

10(71). Як прыедуць да маладой

- ✧ *«Хоць сядзі, Янечка, не сядзі...»
Хоць сядзі, Янечка, не сядзі,
Да прычыні окенцэ, паглядзі.
Да ці ясен месяц на зарэ,
Ці харош Валодзька на кане.
Харош, мамачка, вельма харош,
Да калі ж мне яго Бог прынёс.
Да харош, мамачка, чарнавус,
Да калі мне яго Бог прынёс.
Да гары, каліна, не гары,
Да не будам мы цябе тушыць.
Тушыў цябе ветрычак, не ўтушыў.
Да па полі іскрачкі разнасіў.
Хоць плач, Янечка, хоць не плач,
Та не будам цябе сунімаць.
Сунімалі дружэчкі, не сунялі,
Горшае жаласці задалі.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.

ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,

у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 24.

11(72). Песня маладой, як маці адпраўляе яе

- ✧ *«Ну-ко, маці, да вячэраці...»
Ну-ко, маці, да вячэраці,
Вячэраці да дзяліцісь.
Табе ж, матко, хата, лапата,
А мне ж, матко, карова рагата.
Табе ж, матко, каробачка з вераценцамі,
А мне скрыня з палаценцамі.
Да разганяйся ж, маці,
Да па вялікуй хаці.
Да аглядзіцца ж маці,
Што не ўся сям'я ў хаці.*

*Вот вяліка шчарбіна
Без свайго да сем'яніна.*

(З другой страфы першы радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнкі, 1912 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 70.

**12(73). «Да павярніся, маці...»
(як маладую забіраюць)**

✧ *Да павярніся, маці,
Да па вялікай хаце.
То ў куток, то ў запечак,
Галавою аб прыпечак.
Ці вяліка шчэрбіна
Без свайго сем'яніна?
Була хата як святліца,
А цяпер — як цямніца.
Да муж па печы скача,
Брат по сестры плача.
Сястра брата не ўважае,
На вазок сядае.
Пашла маці канпель гзерці,
Да ўхапілі гачку чэрці.
Ухапілі да й паперлі,
Канпель не пацерлі.
Загрэбай, маці, жар, жар,
Будзе ж табе дочкі жаль.
Загрэбай, мамка, попел,
Муж тваю дочку пропіл.
Ухапілі да й паперлі,
Канпель не пацерлі.*

(Першы радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 22-23.

13(74). Як адвояць маладую

✧ *«Ох, не рано ж сонейко заходзіць...»
Ох, не рано ж сонейко заходзіць,
Маладая Валечка ў прочэнькі ўбіраецца.
У прочэнькі ўбіраецца,
Ох, яе ж матачка, яе родная ж
Вячэраць астаўляе.
Ох, пагуляй, дочэнька,
Пагуляй, родная,
Павячэрай са мною.
Павячэрай са мною,
Ох, будзеш у чужой мацеры ж,
Вячэраць не будзеш.
Самі пасядуць вячэраць,
Цябе пашлюць па ваду.
Цябе пашлюць па ваду,
Ох, далёкому броду.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 35-36.

14(75). У маладога, у маладой у любы час

✧ *«Ох, стаяла ж буяла...»
Ох, стаяла ж, буяла*

*Канпелька ў агарогзе.
Ой, гуляла, красавалася
Да гзевачка ў сваёй маткі.
Да не даў ёй хлопчычак
Яшчэ болей пагуляць.
Да расплэў ёй косачку,
Да разліў ёй слёзачку.
Да коска па плячах,
Да слёзка па ўсім свеце.*

(Апошні радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісалі Л. П. Барабанавы і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічны Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.,
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.,
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 24.

14а(76). «Стаяла-буяла...»

✧ *Стаяла-буяла
Канпелька да ў гародзе,
Да не даў ёй ветрык (2 разы)
Ешчэ болей да пастаяць. (3 разы)
Лісточкам да памахаць.
Да адбіў ёй лісточак (2 разы)
Да на жоўты пясочак.
Да гуляла, красавалася (2 разы)
Галячка ля сваёй мамкі,
Да не даў ёй Івасечка (2 разы)
Ешчэ й болей да пагуляць, (3 разы)
Коскамі да памахаць.
Да расплэў ёй косачку, (2 разы)
Да разліў ёй слёзачку.*

Запісаў К.П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад удзельнікаў фальклорнага калектыву в. Лучыцы
Алены Іосіфаўны Арцюх,
Клаўдзіі Мікалаеўны Бычкоўскай,
Ніны Міхайлаўны Сяргейчык,
Аляксандры Аляксандраўны Азёмшы,
Лізаветы Прохараўны Царун.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 46.

14б(77). «Да стаяла ж, буяла ж...»

✧ *Да стаяла ж, буяла ж
Канпелька да й в агарогзе.
Ох, не даў ей ветрычэк,
Ох, не даў ей ветрычэк
Яшчэ болей да пастаяці.
Яшчэ болей да пастаяці,
Яшчэ болей да пастаяці,
Вецеёйком да памахаці.
Ох, адбіў ёй лісточэк,
Ох, адбіў ёй лісточэк
Да на жоўты песочэк.
Ой, гуляла, красавалася,
Ой, гуляла, красавалася
Да Валечка ў сваёй матачкі.
Ох, не даў ёй Колечка,
Ох, не даў ёй Колечка
Яшчэ болей да пагуляці.
Яшчэ болей да пагуляці,
Яшчэ болей да пагуляці,
Русу косу да заплетаці.
Рашчасяў ёй косачку,*

*Рашчасяў ёй косачку,
Разаліў ёй слёзачку.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 33-34.

14в(78). «Да стаяла ж, буяла...»

✧ *Да стаяла ж, буяла
Канпелька да ў гарогзе.
Да не даў ёй ветрычак
Яшчэ болей да пастаяці,
Яшчэ болей да пастаяці,
Лісцікамі да памахаці.
Ох, адбіў ёй лісточэк
Да на жоўты песочэк.
Ох, не даў хлопчык дзевачцы
Яшчэ болей да пагуляці.
Яшчэ болей да пагуляці,
Коскаю да памахаці.
Расплёў ёй косачку,
Разліў ёй слёзачку.*

(Першы радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісала Л. П. Барабанавіч і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Евы Пятроўны Гошка, 1928 г. н., у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 54-55.

15(79). У нявесты, як ужэ ад вянца прыедуць

✧ *«Ох, ляцелі да гусачкі ж...»
Ох, ляцелі да гусачкі ж
Да цераз саг.
Гуканулі да дзевачку ж
На пасад.
Да хадзем, дзевачка ж,
Із намі,
Саваём вяночак
Кукляны.
Ой, ні такі кукляны ж —
Перлову,
Да на тваю галовачку ж
Да гатову.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 4.

16(80). Як у маладой свахі залазяць за стол

✧ *«Ох, мы ў цябе, сваточку, не былі...»
Ох, мы ў цябе, сваточку, не былі,
Бо мы ж твае гарэлачкі не пілі.
А цяперака будому,
Мы ж тваю гарэлачку піць будому.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 21.

17(81). Як дружкі заводзяць маладую за стол

✧ *«Ляцяць галачкі...»
Ляцяць галачкі ў тры радочки,
Зязюлька паперагу.
Усе галачкі па лужках селі,
Зязюлька на каліне.*

*Усе галачкі зашчабяталі,
Зязюлька заковала.
Ох, чаго ж куеш, чаго жалуеш,
Сівая зязюльчэчка?
Ой, ці жаль табе ранняя вясны,
Ці позняя осені?
Ішлі дзевочки ў тры радочки,
Танечка поперагу.
Усе дзеўкі па лаўкам селі,
Танечка на пасадзе.
Усе дзевачкі песню запелі,
Танечка заплакала.
Ох, чаго плачэш, чаго жалуеш,
Маладая Танечка?
Ох, ці жаль тобе русае касы,
Ці дзевачэе красы?
Ох, не жаль жэ мне русае касы,
А дзевачэе красы.*

(Апошні радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 4, л. 3-4.

**18(82). Як дзеўку заводзяць за стол
(сіраце)**

✧ *«Ой, ходзіла Танечка по двору...»
Ой, ходзіла Танечка по двору
Да сеяла руту-мяту з праполу.
Адступіся, родзіну, бо я ігу,
Адступіся, ацец-маці, бо я сяду,
Ужэ ж моя голованька ў вянку.
Няма ж у майго родного татка парадку,
Ужэ ж моя голованька ў кветцы,
Няма мого родного татка на свеце.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 4, л. 2.

**19(83). Калі дружак выганяюць з-за стала
свахі**

✧ *«Вон, вон, сарокі, з хаты...»
Вон, вон, сарокі, з хаты,
Прыляцелі ж вароны.
Прыляцелі ж вароны
З чужое староны.
Секці мо, да рубачці мо,
Маладое не аддаваці.
Саберайся, Анечка,
У нас табе добрэ будзе.
У нас табе добрэ будзе,
Вецер хату мяце,
Вецер хату мяце,
Соўнейко пірожкі пячэ.
А свякруха да й абед варыць,
Да нявехначку хваліць.
Ой, што ў мяне да нявехна е,
Ой, ручая і рабочая.
Ой, ручая і рабочая
І к дзелу ахвочая.
Сонцэ не дойдзе, ляжэ,
Сонца ўзойдзе, устала.*

(Першы радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеніеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
Ніны Андрэеўны Клепик, 1939 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 19.

20(84). Як нявесту бяруць ад мацеры да жаніха

✧ *«Да разганіса ж, маці...»
Да разганіса ж, маці,
Да па вялікай хаце,
То ў куток, то ў запечак,
То ў куток, то ў запечак,
Галавою й а прыпечак,
Галавою й а прыпечак,
Што вяліка шчэрбіна,
Німа ў хаце да сем'яніна.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 8.

**21(85). «Выкідай, матко, дрова...»
(як бяруць нявесту)**

✧ *Выкідай, матко, дрова,
Выкідай, матко, дрова
І аставайся здарова.
Уграбай, матко, жар, жар,
Уграбай, матко, ж жар, жар,
Будзе табе дачкі жаль, жаль.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 9.

**22(86). «Давай, маці, да вячэраці ж...»
(як адвозяць маладую)**

✧ *Давай, маці ж, да вячэраці ж,
Вячэраці да дзеліціся,
Вячэраці да дзеліціся,
Вячэраці да дзеліціся.
Табе, матко, хата-лапата,
А мне карова рагата.
Табе кубел з верценцамі,
Табе кубел з верценцамі ж,
А мне скрыня з плаценцамі.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 31.

23(87). Як забіраюць маладую к свякрухе

✧ *«Да й ўжэ не рано, ужэ змяркае...»
Да й ўжэ не рано, ужэ змяркае
Сонейка на захадзе,
А ў нашэй дзевачкі маладзенькае
Прочанькі ўбіраецца.
Яе матачка, яе родная
Вячэраць сунімае.
Пастой, дзязятко, пастой, рогнае,
Павячэрай са мной.*

*Бо як ты пойдзеш к чужой мацеры,
Не будзеш вячэраць.
Самі пасядуць — павячэраюць,
Цябе пашлюць па вогу.
Прынёсшы вады, прынёсшы вады,
Кожнаму піці даць.
Як і старому, так і малому
І жаніху маладому.
Падаўшы вады, падаўшы вады,
Загадаюць ложкі муці.
Ложачка бразне, слёзачка капне,
Нічога вячэраці.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Е. Ф. Рэвуцкай, 1898 г. н., у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 15-16.

24(88). «Вох, не рано змяркае...»

✧ *Вох, не рано змяркае,
Да за лесам сонейка ж гуляе.
Да за лесам сонейка ж гуляе,
Да Колечка Вялячку ўгаварвае.
Едзьмо, едзьмо, Валечка, са мною,
Да не заезжаймо ж к нікому.
Да заезжаймо ж к одному,
Да к майму бацюхну ж рогнаму.
Да ў твайго бацька соль-вада,
А ў майго ж бацька ж мёд-сыта.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Н. І. Цісавец у в. Дуброва.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 32.

**25(89). «Прыляцела цяцерацька...»
(як прывозяць у хату да свякрухі)**

✧ *Прыляцела цяцерацька
Не ўчора, да цяперанька.
Нешта ў хату ўлезла,
Чорнае, кашлатае,
Пышнае да багатае.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Е. Ф. Рэвуцкай, 1898 г. н., у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 17.

**26(90). «Камяная печачка...»
(у маладога, як пасадзяць за стол)**

✧ *Камяная печачка
З рання гарыць да не вугарыць.
З рання гарыць да не вугарыць,
Камяная, не разваліцца.
Маладая дзевачка
Вечар сядзіць да не заплачыць.
Вечар сядзіць да не заплачыць,
Свае маткі да не разжаліць.
Ох, разжаліць да чужаніца,
Хлопцава да сястрыца.*

Запісалі Л. П. Барабанова і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічны Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.,
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.,
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 25.

27(91). Як дзеляць каравай

✧ *«Ой, слухайце, баяры, слухайце...»
Ой, слухайце, баяры, слухайце,*

*Што мой бацюхна гаруе,
Да гаруе бацюхна, гаруе
Пару конікаў гаруе.
Ой, штоб етаму праўда была,
Я б, маладая, рада была.
Да калі адгасі, дак Божа пасі,
А калі не адгасі, дак воўча з'ясі.
Слухайце, баяры, слухайце,
Што мая матачка гаруе,
Да гаруе матачка, гаруе,
Пару каровак гаруе.
Ой, штоб етаму праўда была,
Я б, маладзенька, рада была.
Да калі адгасі, дак Божа пасі,
А калі не адгасі, дак воўча з'ясі.
Слухайце, баяры, слухайце,
Што мая сястрыца гаруе,
Да гаруе сястрыца, гаруе,
Пару курачак гаруе.
Ой, штоб етаму праўда была,
Я б, маладая, рада была.
Як адгасі, дак Божа пасі,
А калі не гасі, дак коршук з'ясі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 69.

**28(92). Як маладую прывязуць
і прыедзе яе радня назаўтра,
пасядуць за стол, сватам пняюць**

✧ *«Ох, у нашага свата...»
Ох, у нашага свата
Да харошая хата.
Печ яго пабеленая,
Чэсць яго да й каханая.
Ох, сенцы з бярозы,
Да прыдане цвярозы.
Яны елі да церабілі,
Да цэлага вала з'елі.
Ой, на стале да ні крошачкі,
Пад сталом да ні костачкі.*

(Першы радок кожнай страфы паўтараецца.)

Запісалі Л. П. Барабанава і Т. К. Цяпкова ў 1983 г.
ад Ганны Кузьмінічны Мышкавец, 1926 г. н.,
Евы Галакціёнаўны Лазаранка, 1926 г. н.,
Фені Архіпаўны Гаравец, 1921 г. н.,
і Вольгі Мікалаеўны Мышкавец, 1934 г. н.,
у в. Сякерычы. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 26.

29(93). У жаніха, ужэ назаўтра

✧ *«Із новага да калодзеся...»
Із новага да калодзеся
Там дзевачка да воду брала,
Да воду брала.
Там дзевачка да воду брала,
В свой край да паглядала.
Паглядала, ці не едзе родны бацюхно,
Ці не вязе мне гасцінчыка,
Гасцінчыка, абараначка,
Гасцінчыка й, абараначка.
Да для сваей для каханачка.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 5.

**30(94). «Ох, дадому, да дадому ж, дадому...»
(прыданым)**

✧ *Ох, дадому, да дадому ж, дадому,
Да паелі ж коні ж да салому.
Да саломкі жменька, капейка,
Да я сонца жмакачок, пяточок.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 6.

31(95). Маладому, які сірата

✧ *«Ох, няма, няма Мішанькі дома...»
Ох, няма, няма Мішанькі дома,
Да пашоў Мішанька да самога Бога.
Да пашоў Мішанька да самога Бога,
Сваяго ж бацюхна на вяселле просіць:
— Прыдзі, прыдзі,
мой бацюхно, на вяселле ка мне.
— Як мне, маё дзіцятко, на вяселле прыйці,
Як мне, маё дзіцятко, на вяселле прыйці,
Ой, я ж у Бога пад трыма замкамі.
Первую замукі — глыбокі замуклі,
Да другая замукі — ой, цісова доска.
Ой, другая замукі да цісова доска,
Да трэцяя замукі жоўтая пяска.
А трэцяя замукі жоўтая пяска,
Цісовы доскі сціснулі ножкі.
Цісовыя доскі сціснулі ножкі,
Да чорна кітайка, да вочкі ж накрыла.
Да чорна кітайка вочкі ж накрыла,
Да сырая зямля ўсё й на грудзь палягла.
Ох, дай жэ Божэ да сільныя ветра,
Да сільныя ветра, да буйныя дожджа,
Ох, штоб вудгулі да цісову труну,
Тады, мое дзіцятко, на вяселле прыду.*

Запісала Л. П. Барабанава ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 68-69.

32(96). «Матка да прыпала к дарозе...»

✧ *Матка да прыпала к дарозе,
Прыпала к дарозе.
Да ці стогне дарога,
Да ці шуміт дуброва.
Ці едзе двое дзетачак,
Ох, ці едзе двое дзетачак.
Адно дзіця да раджонае,
Да раджонае й.
Адно дзіця да раджонае й,
А другое да суджонае.
Раджонае гадаваці будам,
Раджонае гадаваць будам,
Суджанае пасылаць будам
То па дрова, то па мякіну,
То па дрова, то па мякіну,
Па ўсяку прычыну.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 12-13.

33(97). «Папутаймаса та гускі...»

✧ *Папутаймаса та гускі, (2 разы)
Ці памерзлі яе лапачкі.
Папутаймаса та Валі, (2 разы)*

*Ці забула свае матачкі.
Ні так рада я гасцінчыку, (2 разы)
Як я рада сваей матаці.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 58.

34(98). «Пушна цешча, пушна...»

✧ *Пушна цешча, пушна,
Проціў зяця не вушла.
Ці кажуща не маеш,
Ці за стол засцілаеш?
Стой, зяцю, за варотамі.
Хай на зяця да мяцель мяце,
Мяцель мяце.
Хай на зяця мяцель мяце,
Дробны дожджык ідзе.
Варыянт:
Стой, зяцю, за варотамі.
Да на зяця капель капле,
Да малы сняжок ідзе,
Да дробны дожджык лье.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 78.

35(99). «А ў лузе да на дошчацы...»

✧ *А ў лузе да на дошчацы,
Там Гаўулька да палошчыца,
Палошчыца, умываецца,
Да Іванькі прыбіраецца.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 67.

36(100). «Харошая гаспадынька»

✧ *Харошая гаспадынька
Харошэнько зварыла,
Зварыла.
Харошэнько зварыла,
Солоно да пасаліла,
І з перцом, і з шчэрцом,
Да і з шчырэнькім сэрцом.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 79.

37(101). «Да не вечарыса ж, вечарок...»

✧ *Да не вечарыса ж, вечарок,
Егзь, не пазніса, мой сынок.
Да не кладзі сядзелачка й на расе,
Да заставай Надзячку у касе,
Бо як яе косачку расплятуць,
Табе Надзечку не дагуць.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 80.

38(102). «У нашага свата...»

✧ *У нашага свата
Калінава хата,
Печ яго пабеленая,
Чэсць яго каханая.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 81.

39(103). «Сваты хаты не ведалі...»

✧ *Сваты хаты не ведалі,
Да ў хлеў заехалі.
Да й з свіннямі павіталіся, (2 разы)
Да й дарогі папыталіся.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 82.

**40(104). «Прыляцеў верабейка
пад акенка...»**

✧ *Прыляцеў верабейка пад акенка,
Сеў на акенка да шчабеча.
Скажу табе, Манечка,
Добрую весць,
Што твой Іванко
На дварэ есць.
Да яшчэ ж коніка
Не пасцялаў,
За правае ручачкі
Персня зняў,
Да панес матаца
На паказ.
Вот табе, мамачка,
Пагаркі
Ад тваей нявехны каханкі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 86.

КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВЫ ФАЛЬКЛОР

1(105). Веснавая песня

«Ой, клён да дзярэвья развіваецца...»

✧ *Ой, клён да дзярэвья развіваецца,
Развіваецца.
— Ох, і князь да на войну сабіраецца,
Сабіраецца.
Ох, і князю, князю, да й вярніса,
Вярніса.
Бо твая да княгіня гзіця радзіла,
Дзіця радзіла.
— Да калі ж да і хлопца, то ж вярнуса,
То ж вярнуса.
Да калі да і дзеўку, то й утаплюса,
То й утаплюса.*

*Штоб ні була такая, як маці,
Як маці.
Штоб ні раззіла дзеўкаю дзіцяці.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 69-70.

2(106). Веснавая песня
«Ох, ты да зязюля, да баравая...»

✧ *Ох, ты да зязюля, да баравая,
Да баравая.
Да не куй да раненько да на дуброву,
Да на дуброву.
Да не будзі мяне да маладу,
Да маладу.
Бо ў мяне, малагое, дзіця малое,
Дзіця малое.
Да й у мяне свекратко
Не родны ж бацько,
Не родны ж бацько.
Да пабудзіць мяне ж да ранюсенько,
Да ранюсенько.
Пашле да па воду цемнюсенько,
Цемнюсенько.
Да ні трасцу робиць,
Сам ён і сходзіць.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 71-72.

3(107). Веснавая песня «Ох, вясна-красна...»

✧ *Ох, вясна-красна,
Што ж ты нам прынясла.
Што чужы мацеры ткуць кросны,
А моя мама не ткала, (2 разы)
Да под лёд кужэль пускала.
Пльві, пльві, кужэлец, толокном,
А назад ко мне полотном.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.,
і Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 46.

4(108). Велікодная песня
«І да була ў бабкі курка-рабушка...»

✧ *І да була ў бабкі курка-рабушка,
І да нанесла яец повен карабец.
Прыйшли к бабцэ валачобночкі,
Валачобночкі ўсе бабіны ўнучкі.
Пагавала бабка ўсім па яечку,
Усім па яечку, шчэ й па піражэчку.
Адной сіраце да не выйшлася.
Ідзі ж, сірата, за новья варота,
Цябе Бог кліча, каня даруе,
Каня даруе, грошы гатуе...
Пасля кожнага радка прылеў:
Да віно ж маё зеляное.*

Гэтыя песні — пасхальныя — спявала мала-
дзёж (дзяўчаты) перад Пасхай.

Запісаў К.П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 60.

5(109). Жніўная песня
«Жнеце, мае жэнцы...»

✧ *Жнеце, мае жэнцы, жнеце,
Самі сабе не пазнеце.
У мяне ўдома бяда стала,
Свякруха з плоту ўпала, (2 разы)
Усю крапіву паламала.
Ох, не жалко мне свякрухі,
Только жалко мне крапіўкі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 51.

6(110). Жніўная песня
«Жну я жыта, дажынаю...»

✧ *Жну я жыта, дажынаю,
Да й да дому паглядаю.
Што я дома чую-бачу,
Што свякруха з плоту ўпала,
Да крапіўку патаптала.
Не жаль жа мне свякрухі,
А жаль жа мне крапіўкі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 87.

7(111). Жніўная песня «Я ў полі жыто жала...»

✧ *Я ў полі жыто жала,
У мяне дома шкода стала,
Што свякроўка з плоту ўпала,
Усю крапівочку пом'яла.
Ня жаль жэ мне свякрухі,
Ох, жаль жэ мне крапівочкі.
Она ўпала, то й устане,
А крапівочка соўяне.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 4.

8(112). Жніўная песня
«Жнеця, жнеця, жанцы, жнеця...»

✧ *Жнеця, жнеця, жанцы, жнеця,
Самі сабе не пазнеце. (2 разы)
Каня маго не таміце.
Ой, мой конік вараненькой,
На ём кучар маладзенькой.
Ой, ты, барын, барынёчак,
Выкаць бочку й мядочку, (2 разы)
А другую гарэлачкі (2 разы)
Сваім жанцам на палудзень.
Жнеця, жнеця, жанцы, жнеця,
Самі сабе не пазнеце.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 74.

9(113). Жніўная песня
«На шырокай на паляначцы...»

✧ *На шырокай на паляначцы
Люблю жыта жаць.*

*З харошаю дружынаю
Люблю размаўляць.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 65.

10(114). Жніўная песня

«Ох, я жала, не ляжала...»

- ✧ *Ох, я жала, не ляжала,
А я жала па шчырай праўдзе.
Як я жала памаленьку,
Дак нажала да сямерэньку.
А я жала хапу, хапу,
Да нажала толькі адну копу.*

Запісала Г.А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Е.Ф. Рэвуцкай, 1898 г. н. у в. Колкі.
Ф.8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л.58-59.

11(115). Жніўная песня

«Ох, я жала да не ляжала...»

- ✧ *Ох, я жала да не ляжала,
Ой, я жала па шчырай праўдзе.
Да не давайце па чарачке,
Ох, дайце ж нам па поўнай кварце.
Я чарачкай не нап'юся,
Ад квартачкі не павалюся.
Ох, і выйду ж я на вуліцу,
З харошымі да й абдымуся.
Да яго матка старэнькая
У ваконца да паглядае:
— Паглянь, паглянь, мой сыночак,
Што твая жонка вырабляе.
— Няхай гуляе, няхай гуляе,
Пакуль яна нагуляецца.
Да няхай яна добра знае,
Што ёй дарам не мінае,
Нагаечка грацяная
Вакол плечак абдымае.
Як ударыў раз па плечках,
Сарочкачка рассядае.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Хартытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 70.

12(116). Жніўная песня

«Ой, хвалілася серая вутка...»

- ✧ *Ой, хвалілася серая вутка,
Да што ў яе вуцэнят многа.
Ой, журылася родная матка,
Да што ж у яе да дзетак многа.
Вох, павяла ж на сіняе морэ,
Не прывяла ж я ніводнага.
Да пажаніла, да пагдавала,
Не сталася да ніводнаго.
Да трэба ж было, серая вутка,
Вуцэняткамі не хваліцісь.
Да трэба ж было, родная матка,
Да дзеткамі ж не журыцісь.*

Запісала Л. П. Барабанавя ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 66.

13(117). Жніўная песня

«Ой, мамочка моя, кветачка...»

- ✧ *Ой, мамочка моя, кветачка,
Не аддавай замуж улетачку,
Агдай мяне да й замуж зімачку,
Штоб сабрала я сабе сілачку
На свёкраву вялікую жнівачку,
Бо ў мяне сілка маленькая,
Свёкравя ніўка да вялікая.
З свякрухаю ж я не зажнуся,
Паг загонец я й павалюся.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 2.

14(118). Жніўная песня

«Ужэ сонца за лес, за лес...»

- ✧ *Ужэ сонца за лес, за лес,
Пусці, пане, бо нас звер паесць.
Ужэ сонца за мясочкам,
Добра жаці з халадочкам.
Ох, наш пан бур'ян
Не пускае нас дамоў да вечара.
А свякроўка ўвечары
Не пускае да вячора.
Наварыла баршчу, баршчу,
Накідала туды хвашчу,
Наварыла чэмерыцы,
Хоцела потравіці.*

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 5.

15(119). Жніўная песня

«Ох, была ж бярозачка...»

- ✧ *Ох, была ж бярозачка,
Ох, белая і кудравая.
Да маладая ж малодачка,
Чаго корыш, чаго корышса?
Чаго плачэш, чаго журышса?
Ох, штоб жэ мні жэ добра доля,
То б жэ ні плакала б, ні журылася.
Ні плакала б, ні журылася,
Усё б гуляла, весялілася.*

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад М. С. Трэцяковай у в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 67.

16(120). Калядная песня

«Абешчаў бешчанін...»

- ✧ *Абешчаў бешчанін
Бешчаначку ўзяці,
Яна яму атвячала,
Што не ўмее жаці:
Я і ў бацька не жала,
І ў цябе не буду,
Ёсць у полі халадок,
Я ляжаці буду.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 49.

17(121). Калядная песня
«Біўся свёкар з нявесткаю...»

✧ *Біўся свёкар з нявесткаю,
Пабіў гаршчок з лямешкаю.
Ні свёкра, ні нявесткі,
Ні гаршчка, ні лямешкі.*

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 49.

18(122). Калядная песня «Пастаньце ў раду...»

✧ *Пастаньце ў раду,
Мы вядом казу
З казняткамі,
З дзіцяняткамі.
— Ого-го, каза,
Ого-го, шэрая,
Ды й не лянiся,
Ды й расхадзіся,
І пану гаспадару
Да й пакланiся.
Гаспадыняцэ,
Журавiнацэ,
Каб не тамiла,
Хутка дарыла.
Туць каза ўпала,
Здохла, прапала.
Даць казе сала,
Штоб каза ўстала,
А на рожанькі
Два пірожанькі,
А на хвасточак
Сала кусочак.*

Пасля гэтых слоў каза ўстае і мэкае:
— Мэ-гэ-гэ.
Да яе звяртаюцца:
— Папрыгай, каза.
Яна скача.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 55.

19(123). Песня-шчадроўка
«Ого-го, каза, ого-го, сера...»

✧ *Ого-го, каза, ого-го, сера,
Дзе рогі дзела? — На соль праела.
Соль дарагая, каза скупая.
Дзе каза туп-туп, там жыта сем куп,
Дзе каза рогом, там жыта стогом,
Дзе каза хвостом, там жыта кустом.
Тут каза ўпала, здохла, прапала.
А ў нашага дзеда е такая жыла,
Як вутле казу, так будзе жыва.*

Спявалі тыя, хто вадзіў казу, хлопцы. І каня
яны вадзілі. Для каня песень не было.

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 63-64.

20(124). Песня-шчадроўка
«Ой, новае народжанне...»

✧ *Ой, новае народжанне,
Божая сіла,*

*Што спарогзіла дзева Марыя
Божага Сына.
Нарадзіўся Сын Божы
З дзевы Марыі.
Ніхто не можа да й газнаціся
Божае сілы.
Дазналіся два й ангелы,
З неба летучы,
Цёмное начы, ясное зары,
Хрыста гледзячы.
Ой, у Рыме русальным
Усё дзiво стало,
Што малэ дзіця наварождання
На ўвесь свет сіяла.
Васііла небо, земля,
Шчэ й малыя кветкі,
Што паказаваў усякія грэвы,
Розныя кветкі.
Ох, вы, людзі божыя,
Богу і цару,
Ох, сэгзьмося, пакланямося
Яго прыстолу.*

(Апошнія два радкі кожнай страфы паўтараюцца.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеніеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 2, л. 94-95.

21(125). Песня-шчадроўка
«Ой, рано, рано...»

✧ *Ой, рано, рано куркі папелі,
Святы вечар, святы Васіле.
А на ранейко Анечка ўстала,
Анечка ўстала, коску часала,
Косу часала, да цэркаўкі шла.
А за ёю ішлі сем пар панічоў.
Пытаюць яе: «Чыя ты дачка?
Ці ты папова, ці каралёва?»*

(Прыпеў паўтараецца пасля кожнага радка.)

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Ганны Цімафееўны Казінец, 1937 г. н.,
Валянціны Яўгеніеўны Зубар, 1939 г. н.,
Марыі Уладзіміраўны Пялецкай, 1935 г. н.,
Аляксандры Яўхімаўны Новак, 1919 г. н.,
Валянціны Цімафееўны Новак, 1932 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 2, л. 96.

ПЕСНІ РОЗНЫЯ

1(126). Песня казацкая
«Зялёны дубочэк...»

✧ *Зялёны дубочэк,
Чаго пахіліўса?
Маладой казачык,
Чаго зажурыўса?
Ці валы прысталі,
Ці з дарогі збіўса?
Валы не прысталі,*

Я дарогу знаю.
Таго зажурыўса,
Што без долі ўрагзіўса.
Пайду я к Дунаю,
Долі пашукаю.
Не найшоў я волі,
Найшоў рыбалоўлі.
Ох, вы, рыбалоўцы,
Праўдалы малойцы.
Ох, вы, рыбалоўцы,
Праўдалы малойцы,
Закідайце сеці
На быстрыя рэкі.
Закідайце сеці
На быстрыя рэкі.
Рыба-шчука знае,
На дно паньрае.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Е.Ф. Рэвуцкай, 1898 г. н., у в. Колкі.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 75-76.

2(127). Песня салдацкая

«Ой, не шумі-гудзі, зялёны бур'ячэ...»

✧ Ой, не шумі-гудзі, зялёны бур'ячэ,
Да не плач, не журыся, прыўдалой казачэ.
Ой, не сам я шумлю, шуміць буйны ветрык,
Ой, не сам я плачу, плачуць кары очы,
Што няма мне спакою ані ўдзень, ані ўночы.
Прыляцела зязюля, села на праёме,
Да села на праёме, да на ўдовінам доме.
Ох, то не зязюлька, то родная мамка.
Да прыехала ж маці сыночка выручаці.
Да не выручыш, мамка, сівымі воламі,
Да хіба той выручыць,
хто старшый над намі.
Ох, дам табе, пане, золото колечко,
Да не бяры сына ў салдаты,
Бо балиць сярдзечко.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Хвядоры Іванаўны Занкевіч, 1912 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 58.

3(128). Талочная песня

«Ой, пайду я на талаку...»

✧ Ой, пайду я на талаку,
Да на талацы да й усі хлопцы.
Смяяліся з мяня хлопцы,
Што я ў ронной сарочцы.
Ох, у мяне ж, у мяне сарочычка
Хоць рудная, да давульна.
Ох, я ж у маткі адна гачка,
Ох, і тая безыдольная.
Я ў няшчасці ж радзілася,
У бяздоллі гадавалася.
Ох, не такія жы куму бралі,
Што мне долі не выбіралі.
Не такія папу хрысцілі,
Што мне шчасця не ўдзелілі.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад М. С. Трэцяковай у в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 64.

4(129). Прыпеўка

✧ Танцавала баба з гзедам,
Загубілі торбу з хлебам.

Вот табе танцаванне,
Загубілі харчаванне.

5(130). Прыпеўка

Пашоў кум да кумы
Даставаць бараны,
А кума нагу падняла —
Вось табе барана.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 87.

1(131). АПИСАННЕ ГАДАВЫХ СВЯТАЎ І АБРАДАЎ

Вясну не сустракалі, песень веснавых не было, не пелі. Так сабе вот. Пасха — бальшы празнік, Ражджаство. Пасху свяцілі, у цэркві пелі. Хадзілі перад Ражджаством па хатах. І такую дзелалі звязду. Тая звязда кружыць, кружыць сюда-туда. І з другіх дзеравень к нам прыязджалі сюда, хадзілі па хатах. І насабіраюць цэлы воз збожжа. Так яны пелі святыя песні. Са звяздой хадзілі ўзрослыя, пажылыя мушчыны і жэншчыны і пелі «Дзева Марыя нарадзіла Божага сына».

Карагодаў не вадзілі.

На куццю і гадаюць (перад Новым годам). Нада ні з кім не гаварыць. Павячэраем, тады... У любое ўрэмя можна вам пагадаць, еслі вы дзевушка, у той хаце, дзе начуеце, першы раз толькі трэба. А як перад Хрышчэннем гадаем, нальём у тарэлку вады, патом паложым дубчыкаў, здзелаем мосцік. Паставім пад краваць, павалімся спаць, ні з кім не разгаварываем. І вот, паляжым, тады трэба сказаць:

— Суджаны, раджаны, прыдзі, мяне чэраз мосцік перавядзі.

Тры разы трэба так сказаць. І можаце спаць, не гаварыць ні з кім.

На шчадруху бяруць галошы, швыраюць. Куды паляціць туфель, наском упадзе, у тую сторану і замуж пойдзе.

Патом пад вокна хадзілі, слухалі на гэту куццю. Ужо бабы пякуць бліны, дак у каторай дзеці ў хаце, дак скажа:

— Ідзі, сядзь! Чаго ты ходзіш па хаце?

Значыць, не выйдзеш замуж. А як скажа:

— От ідзі там, чаго прынясі — значыць, выйдзеш замуж.

Як цэркаў есць, дак таксама хадзілі гадаць. Як пачуеш... Як вячае бацюшка, паложыць на галаву вянцы — значыць, выйдзеш замуж. А як запые «Вечнай памяці» — так умрэш той год.

Гадаць так трэба ў другой хаце, ці там, дзе першы раз начуеш. Нада вымясці хату, сабраць смецце і палажыць пад галаву яго. Легці, памаліцца Богу і сказаць:

— Суджаны, раджаны, прыдзі і мае воласы расчашы.

І грабушок заткнуць. І сасніцца ён. Толькі гаварыць не нада ні з кім.

Дзеўкі і хлопцы сабіраліся ў хату, сыпалі варашкі ячменя ці круп якіх. Бралі пеўня. Ён агледзіцца і пачне дзяўбаць. Кажда знае, дзе яе во-

рах. І чый ворах упярод дзяўбне, значыць, тая замуж упярод пойдзе. Тады ўжо рогату. Ета на куццю толькі.

На Івана Купала вілі вянкi. На заўтра Іван, а сённяя пайшлі дзеўкі вечарам, парвалі цвятоў і павілі вянкi, павешалі на бярозу. І пакуль сонца ўзойдзе, нам нада пайці на рэчку і пабрасаць етыя вянкi. Чый вянок паплыве ўпярод, тая замуж пойдзе, а чый патоне, тая, значыць, памрэ. Вянкi кідалі разам, ён пакруціцца і пашоў, пакруціцца і пашоў.

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Лізаветы Міхайлаўны Баўдарэнка, 1901 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 3-7.

2(133). Этнаграфічныя звесткі пра веснавыя святы

✧ — Скажыце, калі ласка, а вясну ў вас гукалі? Было такое свята, каб гукалі вясну, калі яна пачынаецца?

— Не.

— А якія былі святы вясною?

— Ну, у нас Юрый.

— А на Юрый што рабілі?

— А нічога, нічога ў нас.

— А песні якія-небудзь юраўскія пелі? А карагоды якія вадзілі?

— Не, у нас етага не было.

— А вот калі такія песні веснавыя пелі?

— Ну, так вот і веснавую, як усе былі маладыя ды пелі, так пяеш.

— Ну, пачынаючы з Благавешчання ці з Саракоў?

— Не, з Вялікадня пачынаецца.

— І веснавыя да якой пары пелі?

— Да Троіцы.

— Вось ужо ўсе гэтыя песні, гэта дзе-небудзь на вуліцы збіраліся ці ў поле ішлі?

— І на вуліцы, у нас на ўліцы больш. Па ўліцах пазбіраюцца і ўжэ гуляюць і пяюць.

— А карагоды якія-небудзь вадзілі?

— Не, не было такога ў нас.

— А стралу такую не вадзілі ў вас — «Ты ляці, страла, уздоўж па ўліцэ»? Не пелі такую песню?

— Не, не, у нас такой не.

— А яшчэ якія-небудзь веснавыя знаецца?

— Ну, я знала багата, да пазабывала.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад А. А. Белька ў в. Сякерычы.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 73-74.

3(134). Этнаграфічныя звесткі пра вясну і карагоды

✧ — Ці хадзілі гукаць вясну?

— Не было ў нас.

— А карагоды вадзілі?

— Вадзілі.

— А калі пачыналі вадзіць?

— А пачыналі вот после Пасхі, перад Троіцай, будам гаварыць.

— Ну і што, а якія-небудзь асаблівыя песні пелі?

— Ну, як што мог, дык пелі.

— А якія песні пелі?

— А хто яго ведае, ужэ пазабывалі.

— Вы іх не ведаеце?

— Не знаю.

— А на Юр'е карагоды вадзілі?

— Не, у нас не было.

— А што на Юр'е рабілі?

— Нічога не рабілі. Празновалі...

— А скот выганялі?

— Это чарод, скажом, градавая серада ў нас была, перад Троіцай, дык выганялі скот.

— Гэта ж не першы раз выганялі?

— Ну, эта перад Троіцай выганялі першы раз, і то выганялі так, што як суша такая, дак гэта ўжэ як будта аброкі такія былі, дак выганялі, штоб дождж пайшоў.

— А як першы раз выганялі, дык што рабілі?

— Тагды нічога не рабілі, кажды сваю карову.

— А чым выганялі?

— Вярбою, вярбою святою. Вярбу пасвецяць на Вербну нядзелю.

— А не пасыпалі нічым, не краплялі?

— Не. А пад парог ніты клалі, яйцэ, тапара, штоб карова перайшла.

— А што гэта значыла, для чаго?

— Не знаем. Для чаго-то клалі, дак і мы так рабілі. Штоб кароўка прышла дадому жыва, штоб на яе звер не набег, от так.

— А што-небудзь пры гэтым не гаварылі, не прыгаварвалі?

— Прыгаварваюць. А што прыгаварвалі — хто яго ведае, ужэ ж не знаем, што прыгаварвалі.

— Кожны сваё прыгаварваў, ці што ўсе ведалі?

— Можа, хто і знаў, мо хто не знаў, хто іх ведае. (Ніхто з прысутных не ведае ніякіх прыгавораў зараз.)

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 77-79.

4(135). Апісанне абраду «ваджэнне стралы»

✧ Каля хаты стаялі стагі. Да вясны іх разбіралі і заставаліся толькі адзёнкі: адзін стог — было коп 15 жыта зложанага, другі стог — коп 7 грэчкі з ячменем, трэці стог — коп 5 ячменю з аўсом — усяго тры стажкі. Дзеці хадзілі па адзёнках і спявалі «стралу»: «Ой, пушчу стралу да ў конец сяла...».

Дзеці гулялі па адзёнках з піражкамi.

Гэта было на масленай нядзелі, у другую нядзелю паста.

Запісаў І. І. Крук у 1983 г.
ад Альжбеты Васільеўны Серады, 1913 г. н.,
у в. Снядзін. Ф. 8, воп. 83, спр. 217, сш. 3, л. 32

5(136). Этнаграфічныя звесткі пра Вялікдзень (Пасху)

✧ — Ну, а на Пасху, бабуся, а што на Пасху? Як святкавалі?

— Святкавалі, чаго ж, яечка свецяць, у каго што е такое, пасвецяць ужэ, да пойдучь у цэркоў, да папаюць там, да вот так пагосцяць ужэ.

— Ага. А валачобнікі не хадзілі?

— Хадзілі валачобнікі.

— А хто гэта былі валачобнікі?
— Гэта былі... І к сваім ужэ хросным хадзілі.
— Ну, і што яны прыходзілі, што яны там што-небудзь гаварылі ці пелі?

— Не, нічога не гаварылі, нічога не пелі. Гасцяваць хадзілі.

— А што неслі?

— Яечка неслі.

— А яшчэ, а пяклі што-небудзь?

— Пірагі. Пірагі пяклі.

— А потым не насілі вась гэта куды-небудзь на поле, у жыта або ў агарод?

— Не, нікуды не насілі.

— Бабуся, а вась што рабілі, каб добра жыта расло, або каб у гародзе ўсё добра расло?

— Не знаю ета што рабілі. Этаго нічога не рабілі.

— А не хадзілі вот бабы, каб качаліся каля жыта?

— Не, гэтага нічога не было.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 94-95.

6(137). Этнаграфічныя звесткі пра Юр'я і расу

✧ — І на юр'еўскую расу не хадзілі?

— Не.

— А што, вы кажэце, што хадзілі як ад малака?

— Да, у яе карова, дак яна цягала і другое малако з каровы, дак яна хадзіла і на расу.

— Гэта хадзілі для таго, каб умець цягаць з каровы малако?

— Да. А так як мы нічога не знаём, дак ну як ты пойдзеш на Івана на тую расу?

— Гэта іменная на Івана хадзілі?

— На Юр'я. Ну, нашто тая раса мне, як я нічога не знаю? А другія зналі, дак хадзілі.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 96.

7(138). Этнаграфічныя звесткі пра Троіцу

✧ — Бабусенька, а гэту песню [«Вы кумушкі, галубушкі...»] на Троіцу у вас не пелі?

— Паюць.

— А вянкі ўюць тады?

— В'юць, апускаюць на ваду.

— Бабуся, а во на Троіцу ў вас не хадзілі завіваць бярозу?

— Не, у нас толькі клён ламалі, тавар выганялі, скот, і вот са скатом клён неслі ў дама сваі. А дама яго, дзе ікона была, там яго затыкалі.

— А да жыта хадзілі?

— Не, жыта ж ужэ такія песні, скажам, каторыя ўжо паюцца, як жнуць жыта. А такія песні называліся жніўныя.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 56, 58.

8(139). Апісанне свята Троіцы

✧ — На Троіцу ламалі толькі клён, іншае дрэва не ламалі, і ставілі веткі на шула, у хаце, на вокны.

Нядзелю ён пастаіць, а потым ужо збіраюць гэты пасохлы клён і ў нядзелю нясуць і паляць яго, жартуюць, спяваюць, танцуюць.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.

ад Івана Цімафеевіча Губчыка, 1903 г. н.,

у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.

Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 64.

9(140). Этнаграфічныя звесткі пра Купалле і русалак

✧ — Бабуся, а во вясною было такое свята, вот каб русалак праводзілі ў жыта ці куды?

— Іван Купала?

— Гэта Іван Купала? Што, і русалак на Івана Купалу праважалі?

— Да, яны папараць хадзілі рваць у ноч.

— Хто яны?

— Русалкі.

— Ну, і што тады трэба было рабіць?

— А хто іх ведае. Там папараць як будта цвіце, яна на эту самую ноч Янкі Купалы. Ну, дык яны ходзяць туды, мо што ўгадвалі ці што. Хто іх знае.

— А хто такія русалкі былі?

— А хто іх ведае, што за яны такія. Мо, людзі такія самыя, як мы.

— Ну, і хто-небудзь іх калі-небудзь бачыў, гэтых русалак?

— Не знаю.

— І ніхто нічога не расказваў пра іх?

— Не, не, не.

Прысутная жанчына:

— Свёкар бачыў. Расказваў. На бярозе, кажа, гуталаса. Косы, кажа, вялікія ў яе. Вясною.

— Гэта ўжэ после вайны было?

— Не, то шчэ даўней, даўней.

— То шчэ до вайны?

— Гуталаса, кажэ, на бярозе.

— Ну і што, і ён, як убачыў, дык што стаў рабіць?

— Ну дак нічога ён не рабіў. Ён гаворыць: «Я сабраўса ды пашоў дамой, адчапіся, нападзеш на мяне».

— А нічога пра русалак не пелі? А не пелі такую: «На гранат-нядзелі русалкі сядзелі...?»

— Не.

— Або «Правяду русалку да бору...»?

— «Я толькі, — гаварыў, — так, што яна запела, што пара белай бярозе развівацца і пара маладой дзяўчыне абвянчацца. І я, — кажа, — пабег».

— І ён гэта чуў, як яна запела? І такім звонкім голасам, як дзяўчына?

— Ну. «Як гутнецца, — кажа, — на бярозе, гутнецца, а косы, — гаворыць, — дак вялікія...»

— І распущаныя валасы?

— Ага.

— А ў што адзета?

— У белум была ўся.

— І гэта дзе на бярозе: у лесе ці сярод поля якога?

— У лесе, у лесе.

— Ага.

— Ён там хадзіў, дак ён пабачыў яе і расказваў.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 90-93.

10(141). Этнаграфічныя звесткі пра жніво

✧ — Бабусенька, а вот, як канчалі жаць, дак ці пакідалі на полі якія калосся ці што?

— Не, нічога не пакідалі на полі.

— Не рабілі барады?

— Рабілі, як зажыналі, першы снапок прыносілі ў хату, калосся абразалі, ставілі на куце, а тады неслі ў цэркаўу це калосся і свяцілі, і ўжэ як засеюць жыта ўвосень, то ўсю засявалі свяцёным. Эта такі быў стары абрад.

— А як канчалі жаць, дак які абрад быў?

— Такі жэ во, як мы расказваем. А вянкi звiвалі з жыта, з калосся з рознага і з цвятоў, дак эта ўжэ старшыне на галаву надзяюць, а тагды старшыня ўжэ гарэлку дае. Эта ўжэ раней. А цяпер ўжэ не, не робяць.

— А якія-небудзь песні пры гэтым пелі?

— Не, нічога, проста смяяліся так, ну старшыню вялічалі ўжэ, скажэм. Ну, ужэ вялічалі так, што харошы рукавадзіцель, дай Бог вам ужэ на многае лета. Колісь тожа ў нас у старыну гаварылі.

— А песен такіх не было?

— Не.

Запісала Г.А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,
у в. Колкі. У размове прымала ўдзел
Вера Дзмітраўна Грушко.
Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 15-16.

11(142). Апісанне дажынак

✧ Калі канчаюць жаць жыто, Іллі трэба пакінуць бараду: звяжуць тры-пяць ці колькі каласоў краснай ніткай, звяжуць і пакінуць іх на полі стаяць — то барада Іллі.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н.,
і Кацярыны Харытонаўны Харамецкай, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8 воп. 83 спр. 209, л. 87.

12(143). Апісанне калядавання

✧ На Коляды, а яны дзве нядзелі, на 13 январа хадзілі таксама пераапраанутыя ў цыганоў. Хадзілі дзеўкі, дзеўку пераапрааналі ў цыгана, праходзілі пад хату, пыталі:

— Ці дазволіце пагадаць?

Тады заходзілі ў хату і нібы гадалі, гаварылі там рознае, хто што, а потым танцавалі і прыплявалі: «Абешчаў бешчанін...».

На багату куццю хадзілі шчадраваць. Прыбярком казу і рогі здэлаем, навыварат кажух і хвост зробіць з палкі. А ў аднаго ў вёсцы была воўчая шуба, то часцей яе прасілі і надзявалі. Пераапрааналася ў казу дзеўка, і хадзілі дзеўкі, а хлопцы толькі глядзелі, хадзілі следам. Падойдзем пад хату і пытаем:

— Дазвольце казу ў хату ўвесці!

— Пажалуйста.

Тады заходзім і спяваем «Казу» («Пастаньце ў раду...»), а потым танцуем «рускага». Ну і каза ўсякія штукі робіць, каб смешна было.

На калядныя вячоркі хлопцы хадзілі з канём. Хадзіў Губчык Іван, што на Красным Пасёлку жыўе. Прыбіралі каня, рабілі канавала і ўрача,

бо конь мог ударыць, трэба было лячыць. І цыган быў. З канём хадзілі толькі хлопцы, а з казой — дзеўкі.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н.,
у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 50, 54.

13(144). Апісанне абраду «Ваджэнне каня»

✧ На другі дзень Каляд, з васьмага студзеня, на Новы год, на Хрышчэнне хадзілі з канём. Збіраліся хлопцы: з канём, цыган, механоша, музыка, доктар.

Галаву каня куплялі, яна была зроблена з гіпсу, з вуздзечкай. На шыю павесім шамкі — такія маленькія званочкі. Хлопец улазіць у абруч, на якім замацавана галава і палона такая доўгая, і ён нібы сядзіць вярхом на кані, а сам ужо танцуе, паварочваецца з канём, брыкаецца. Механоша пастучыць у хату, пытаецца:

— Ці пазволіце з канём патанцаваць?

— Захадзіце.

Заходзім у хату, тут гармонік зайграе «Казачка» ці што іншае. Цыган лясне пугай і на каня:

— Пайшоў, буланы!

Конь пайшоў танцаваць, і цыган кругом яго танцуе з пугай, каню падплюгвае.

Потым цыган жадае гаспадарам:

— Колькі сучкоў у хаце, каб столькі бучкоў было ў цябе.

А пасля ўжо просіць:

— А шо б ты, бацю, даў аўса майму каню, а то ён худы, мо з гарчык аўса.

Доктар таксама нешта выдумляе. Глядзіць нібы каню ў зубы і гаворыць:

— Конь аўса не есць, мабыць, зубы скідае.

З канём хадзілі толькі хлопцы, хадзілі да калхозаў. Адночы зайшлі к прэдыдацелю сельсавета, то ён «раззброіў» нас, забараніў хадзіць.

Заўвага збіральніка:

На маю думку, у апісанні каня ён дапусціў неакаянаснась: наўрад ці галава каня была з гіпсу — яна была б цяжка і магла б пабіцца. Тым больш што сам ён казаў, што конь быў лёгкі. Хутчэй галава рабілася з пап'е-машэ.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Івана Цімафеевіча Губчыка, 1903 г. н.
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 61-62.

14(145). Апісанне хаджэння са «Звездой» на Каляды

✧ На Раждзяство хадзілі яшчэ са звяздой, шасціраговай і дванаццаціраговай. Звязда рабілася звычайна з бумагі. Выразалі з картону круг, на круг прыклеівалі рогі, а на кожны рог — іконка. Круг быў на палцы, круціўся патроху туды-сюды, і яшчэ быў фанар са свечкай. Хадзіла восем хлопцаў і спявалі розныя царкоўныя песні і яшчэ «Божа, цара храні...»

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.
ад Івана Цімафеевіча Губчыка, 1903 г. н.,
у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с.
Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 63.

15(146). Апісанне Каляд

✧ Раней на Коляды ў цыганкі прыбіраліся, казу вадзілі. Рабілі рогі, кажух надзявалі, вувярнуць, надзенуць, а на голаву маску. Другі паганяе так:

— Ну-ну-ну, каза, ну-ну-ну, сера,
Паварочайся
То на той бачок, то на той бачок,
То на рожанькі, два пірожанькі.

Так і пашло, пашло. Хлопцы хадзілі, дзеўкі цыганамі, хлопцы пугамі іх паганялі.

З казой хадзілі на хатам на шчадруху. Дапусцім, заўтра Ражджаство, а сёння куцця. На гэту куццю не ходзяць. А на другую куццю перад Новым годам ходзяць. І цыганкі пелі і гадалі:

— Я цыганка маладая,
Я цыганка непрастая,
Умею варажыць,
А ж пакажы мне праву ручку,
Я табе ўсю праўду раскажу.

(Далей інфармантка забылася на словы.)

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Лізаветы Міхайлаўны Бандарэнка, 1901 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83., спр. 210, сш. 3, л. 2-3.

16(147). Апісанне калядных звывчаяў

✧ Казу вадзілі на шчадруху. Адзяюць маску на маладзіцу, абцягнуць кажухом яе і зробіць з саломы вожкі, і вот водзяць. З казой хадзілі хлопцы, а дзяўчаты цыганкі булі, хадзілі разам з казой. І каня рабілі. Абруч такі, абцягнуць просцінаю, па краёх папрышываюць сапагі хромавыя, павычышчаюць. На нём зробіць грыву са льна, вуздзечку з калакольчыкамі. З канём таксама хадзілі на шчадруху.

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Алены Мікалаеўны Сідарэнка, 1912 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 2, л. 63.

17(148). Этнаграфічныя звесткі пра зімовыя святы

✧ — Бабуся, скажыце, калі ласка, а зімою якія святы былі?

— Зімою ў нас святы такія былі: Ражэство, мы называем Ражэство Хрэстова, патом Крэшчэнне, вот дзе свецяць воду, крэсцяць, значыць, яё. Вот, у нас такія празднікі, Новый Год.

— Ну дак а што вот, хадзілі куды-небудзь на Ражаство ці на Новы Год?

— Ну, гасцілі людзі самі з сабою, хадзілі па хатах, радня дзе якая ў каго.

— А каб якую казу вадзілі ці звязду вазілі?

— Вадзілі, казу вадзілі і пелі песні як казу вадзілі тожа.

— А вы ўмеете тую песню, што, як казу вадзілі?

— Ну, хто яго ведае, мо забула.

— Ну, давайце трошкі ўспомнім.

— Ужэ казу, дак тады паюць яе.

— Дац тут жэ не дачакаешся той казы. Цепер жэ толькі лета.

— Ну, раскажу вам.

— Дзе каза была?
— У Маскве жыла.
— Што ты рабіла?
— Ягадкі брала.
— Каму гавала?
— Хлопцам-малайцам.
А хлопчыкі елі
І козачку білі.
— Чым цябе білі?
— Дубцамі, дубцамі.
— Якімі, якімі?
— Бярозавымі.
— Як ты крычала?
— Мя-ге-ге-ге-ге.
— Як ты прасілася?
— О-хо-хо-хо-хо.

На гаре ваўчок
З ваўчаняткамі,
У даліне каза
З казяняткамі.
Прышоў ваўчок,
За казку шчаўчок,
А ваўчанятка —
За казянятка.
— А ты, казліца, старая псіца,
Да не лянйся,
Да пайдзі ў сцяпок,
Да нажні травіцы
З аўсяны снапок.
І сама б ела,
І гзеткі карміла,
У Гуцкае возера
Паіць ганіла.

— У якое возера?
— Гуцкае. Это ў нас так называлася возеро.
— Дац а хто гэту песню пеў?
— Эту песню пеў той дзед, каторы вадзіў казу.

— А сколькі іх хадзіла з казою?

— Багато.

— А як называўся той дзед, каторы вадзіў казу?

— Яго няма ўжо, ён недзе ў Латвіі.

— Ён называўся проста дзед? А ён мог быць і малады мужчына?

— Ён малады, да толькі як старык прыбраўся.

— А другія як прыбіраліся?

— А другія, а козку вадзілі тожа, надзевалі гадоўку казіную на маладога такога хлопца. І кажух, і палку давалі яму, этаму дзеду.

— А хто яшчэ з дзедам хадзіў?

— Цыганкі былі. Адзяваліся, платок такі шэрсцяны з махрамі напускалі сабе, і вот хадзілі.

— А што яны рабілі?

— Пелі песні, танцавалі.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 81-86.

18(149). Этнаграфічныя звесткі пра Шчадры вечар (Шчадруху)

✧ — А вот на Ражэство ці на Каляды... Каляды у вас называлі?

- Называлі.
 — А вот, у вас не было такога, каб цары хадзілі, або, як кажучь, цары вадзілі?
 — Не.
 — Або якія-небудзь вот прадстаўлення вадзілі, як арцісты?
 — Такога не было.
 — Як арцісты, цара якога-небудзь прадстаўлялі?
 — Раньшэ жэ не было гэтаго. Не, такога не было.
 — Бабуся, а як шчадравалі?
 — Шчадравалі?
 — Хто хадзіў шчадраваць?
 — Ну, хадзілі вот такія вот дзеткі, во, большэ-нькіе нямножко, ну і шчадравалі. Эта пад Новы Год яны хадзілі. Шчадруха называецца. Заўтра Новы Год.
 — Перад Новым Годам?
 — Ага.
 — Ну і што, яны прыходзілі ў хату ці пад акно?
 — Пад акно. Ды кажучь так: «Стары, стары, уставай з пасцелі, адчыняй дзверы. Што на тваём дварэ з'явілася, дык дзесяць кароў ацялілася?»
 — Дак эта гаварылі ці пелі?
 — Пелі, пелі. А шчо чатыры назначылася.
 — А як гэта пелі на голас? А што, на Шчадруху «Зарадзі, Божа, жыта...» тожа пелі?
 — На новае лето.
 — А эта доўгая песня ці кароценькая?
 — Кароценька. Вот так і гаворыцца.
 — Гаворыцца ці пяецца?
 — Паецца.
Зарадзі, Божа, жыто
На новае лето.
Святы вечар.
На новае лето.
Дзе каза ходзіць,
Там жыта родзіць
 — Усё.
 — А куццю, куццю?
 — А куццю, хто яго ведае, не знаю я.
 — Не было ў вас куцці?
 — Не.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н., у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 87-89.

19(150). Апісанне радзін

- ✧ Калі родзіць, ды з бальніцы прыедзе, дак ужо адведзіны нясом, гатовімся і нясом. А ў нас у старае ўрэмя так ужо гатовіліся. Спецыяльных радзінных песень не было, пяём розныя старыныя. Так мне прынеслі мо дваццаць юх. І вараць квас, грыбоў там, рыба сухая. Гэта нясуць на радзіны, спецыяльна вараць. І кашу нясуць. І Бог знае, чаго гатовяць і нясуць: і халоднае, і блінчыкі, і кісель.

Дзіця пакупаем чысценька, вытром, каб не папрэў. Для засцярогі нічога не рабілі.

Запісала Л. П. Барабанавя ў 1983 г.

ад Лізаветы Міхайлаўны Бандарэнка, 1901 г. н., у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 11.

20(151). Апісанне каравайнага абраду

- ✧ Калі каравай ужо гатовы, ідом і нясом веко, вымаем і кладом на веко каравай і нясом у клець.

Каравай пяклі на процвіне, ён павінен з двух частак быць: на адным процвіне месяц — хлопец і кулідачка — дзеўка. Яшчэ для дзяцей выпякалі галушачкі — або на тым жа процвіне, або асобна. Каравай паверх аблівалі мёдам, часам упрыгожвалі зробленымі з цеста кветкамі або птушачкамі-гускамі.

Дзялілі ў дзеўкі месяц, а кулідачку ставілі на сталае, у яе ўстаўлялі свечку і прыбіралі. А назаўтра, калі маці ішла к дачцэ, неслі гэтую кулідачку як гасцінец маці дачцэ.

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.

ад Пелагеі Дзмітрыеўны Содаль, 1912 г. н., у в. Лучыцы. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 57.

21(152). Апісанне каравайнага абраду

- ✧ Калі каравай з печы вынуць, яго носяць па хаце і некалькі разоў спяваюць:

Ой, на дварэ калеснік едзе,
Ой, на дварэ калеснік едзе,
Залаты абруч вязе.

Яшчэ, калі каравай вымаюць і нясуць у клець, таксама спяваюць:

Да просіцца каравайку
Ой з печы,
Ці далёка сцежачка
Да клеці?

Запісаў К. П. Кабашнікаў у 1983 г.

ад Ксеніі Мікалаеўны Еўхімчык, 1908 г. н., і Кацярыны Харьтонаўны Харамецкай, 1903 г. н., у в. Красны Пасёлак Лучыцкага с/с. Ф. 8, воп. 83, спр. 209, л. 85.

22(153). Этнаграфічныя звесткі пра вяселле

- ✧ — Скажыце, калі ласка, а вот у вас пачыналася вяселле з чаго? Які першы был этап? Заручыны ці агледзіны, ці як?

— У нас так, там як у каго. Як пажылы такі ўжэ, заможны чалавек, то і зараны робіць, і запоіны робіць. А як ужэ бідны, то толькі вяселле зробіць.

— А колькі дзён вяселле ішло?

— Два дні, тры дні.

— А пачыналася ў каго?

— У нявесты. І жаніх ужо к нявесце едзе.

— А як яны вот да вянца збіраліся? Раней жа ў цэркаў ехалі?

— Раней у цэркаў. Як цяперка сабіраюцца, цяпер жэ вяселле: прыедзе, тады к вянку едуць, так і тады. Скажам, прыедзе жаніх к нявесце, вяселля няма, свадзьба дома. А жаніх прыедзе ўжо к нявесце, возьмець нявесту, і паедуць к вянку разам. А тады ўжэ прыедуць — і свадзьба, і разам сюды едуць.

— А як іх выпраўлялі?

— Маці з бацькам выпраўлялі.

— Хлебам?

— Ну, хлеба нясуць, перэхрысцяць дарогу, кажучь: «Аблаславі, ацец, маць, маладых княгіняў к вянцу адпраўляць». Перахрысцяць дарогу і так кажучь.

— А нічым не абсыпалі, нічога не рабілі?

— Не, не.

— Яны ўжэ на канях садзіліся?

— На канях, машын не было тады, на коні, на коні садзіліся.

— А хто з імі ехаў?

— Ну, сястра, брат ехаў яе ці яго ўжэ ехалі, ну так там з дзявок ужэ, то дружкі, то жанішнікі.

— А як яны атпраўляліся да вянца, пры етым якую-небудзь песню пелі?

— Не, не пелі. Эта толькі якія ўжэ дзе вяселе, тады ўжо пелі. Як павянчаюцца, ужэ едуць разам, тады ўжэ пяюць, а так не.

— А што тады пелі?

— Я ўжэ пазабывалася, якія песні пелі.

— А хто ўжо сустракаў іх, калі прыязджалі да яе?

— Маці з бацькам ужэ сустракаюць. І зноў з хлебам і з гарэлкай, сталом сустракаюць, вынясуць тама. Тут ужэ яны вып'юць, ужэ патроху, ён за мацэру нясе ў хату, жаніх малады, за мацэру — цешчу ўжэ. Нясе ўжэ ў хату на руках, апускае яе. І ўсе за ім.

— А як яны за стол садзяцца, хто першым павінен ісці?

— Разам з свадзьбай. Свадзьба садзіцца, і яны садзяцца.

— А каравай пяклі?

— Пяклі. І ў яе, і ў яго. Цяпер жа купляюць, а ў тых ж годы пяклі.

— А хто павінен быў каравай пекці?

— Маці хрышчоная ў нас каравай пякла. Як вот там жыве, не разлучанніца і штоб не ўдава. Штоб ужэ яна жыла з мужыком. І маці пячэ. А як ужэ яна развядзецца з мужыком ці што — ужэ другая пяке, та ўжэ, што жыве з мужыком, пекці далжна.

— Ну, а як пяклі каравай, былі якія правілы асобных ці не?

— Нічога, не. Толька ўжо сажаюць у печ, тожа так абласлаўляюць: «Аблаславі, ацец, маці, каравай у печ маладым княгіням саджаці». Тры разы скажучь — і ўсё.

— А як вымаюць, тожа што-небудзь гавораць?

— Не знаю.

— А што з той лапатаю, на якой садзілі?

— А тае лапатаю і садзілі. А нічога, пастановяць яе — і ўсё.

— А ў столь потым не стукалі той лапатай, не было такога?

— Не, не, у нас — не.

— А песні асобных былі, асобныя, каравайныя?

— Не, у нас так не ўмелі. Вот е сёла, што яны прыпеваюць вот як, а ў нас не, такога не было.

— А вот, у нявесты адгуляюць цэлы дзень і калі ўжо едуць да яго?

— Увечары.

— А хто едзе?

— Ужэ там нявеста едзе, ну і пасцельнікі, як у

нас ужэ гавораць. Там вот, сястра яе, брат яе, ну, каго знакомых ужэ бярэ, чалавек дзесяць бярэ ці пяць уж адсюль, штоб эта пасцель ужэ там слалі. Ужэ прыедуць етыя, пасцелюць ім пасцель.

— А дзе слалі пасцель?

— У хатах. Ну як улетку, то мо клець якая ўжэ ці што. Так жэ у хатах, як там холадна, у хаце пасцелюць і ўсё.

— І вечарам ужэ ў яго не гуляюць?

— Чаму? Гуляюць. Свадзьба ўсё раўно ўжэ за стол не садзіцца, а гуляюць.

— А хто там сустракае?

— Там свякруха ўжэ сустракае, яго маці. Зверне ўжэ кажух свякруха, выйдзе, накрые ўжэ нявестку кажухом, этыя, мёду чашачку вынесе. Тры ложачкі ёй дасць мёду, а тры ложачкі ім, а тады ў хату вядзе.

— А свякруха і на сябе кажух і на нявестку, ці свой здымае?

— Не, не, з сябе знімае і прама на нявестку.

— А на што гэты кажух?

— Ну, нейкая гэта такая абычая.

— А не гаварылі, чаму ці как?

— Ну, я ўжэ не знаю, чаго, такая абычая было.

А цяпер ужэ нічога нет, цяпер так заедзе і паедзе.

— А калі вот касу ёй распляталі?

— Увечар, у яе.

— А хто косу расплятае?

— Брат. Там і сястра можна, толькі зменш іх так ужэ расплятаюць.

— А што з гэтымі ўжэ яе ўплётамі рабілі?

— Я ўжэ етага нічога не паняла. Што зрабілі, каснікі етыя паложат, тады ўжэ запляталі багата ў якіх лентай, а расплятуць да паложачь, вянок паложачь і іх павесяць.

— А вот, маладых не садзілі там на які кажух? Ці маладую?

— Пасцілалі.

— Эта як ужэ ад вянца прыедуць?

— Эта там цэлы дзень пасцілалась, там пад кавёр пасцілалась, і такое харошае адзеяло пасцеляць, і яны сядзяць на етам. Пасцілаюць, эта ўжэ не прымаюць, яно і ляжыць там цэлы дзень, пакуль свадзьба.

— А ўжэ ў маладога не пасцілаюць, ці тожа пасцілаюць у яго?

— Я ўжэ етага не знаю.

— А на другі дзень што?

— А на другі дзень ужэ, скажам, прыданыя едут. Ужэ жэншчына зроўну надзене мужчынскае, бораду прыстроіць, а другая надзенецца ўжэ на маладую, вянок зробіць, ну і сустракаюць ужэ етых прыданых, ужэ то дочка і зяць. Ну а тут прытворы ўжэ ўсякіе, покуль ужэ цалуецца з мацэру, а маць ужэ трымаецца, да адыдзіся, не мая дачка, да ўжэ пуза зробят, ну прытворы такія ўжэ. Ну, пасмяюцца, пасмяюцца, да станут пець.

— За стол іх пасадыць усіх?

— Не, не за стол, тут яшчэ ж стаят, тут жэ перагародзяць сталом, не пускаюць іх ужэ. А далей як ужэ абузнаюцца, саглосяцца, ну што, зяць ужэ, што ж, мол. І дачка ўжэ прызнаецца, вот тут

ужэ гарэлка, вуп'юць ужэ, ужэ хто не е — даюць гарэлку, колькі не е. Ужэ етыя раздзяюцца, што прытворалісь, а тыя ўжэ ў хату ідуць.

— І музыка там быў?

— А як жэ? І музыка.

— А якія музыканты былі?

— У нас гармонікі.

— А скрыпачкі?

— Не, не было. Булі скрыпкі, але ж у вяселле іх не звалі. З гармонікамі.

— Ну, а як адгуляюць ужо ў маладых, дак і ўсё на гэтым ці яшчэ?

— Ну, усё на етым. Ну, назаўтра ці на трэці дзень ужэ едуць па цешчу, па цесця ці там па радных, вязуць ізноў ужэ ўпіваць.

— А хто едзе?

— Жэніх ужэ едзе, ужэ завязе, там вуп'юць.

— Эта як называлася — пярэзвы?

— Эта не перэзвы, перэзвы разам, скажам, з вяселлем. А эта так, гасціна. Ужэ пасле вяселля гасціна, а далей ужэ ў нядзелю завуць адтуль ужэ з жэніха ўсіх ужэ, не ўсіх ужэ, што ў вяселле, а ўжэ радных завуць ужэ зноў у гасці, к нявесціну бацьку, пагасцююць і ўсё, і разойдзецца вяселле.

— А як каравай дзялілі, так. Скажам, вот ужэ падаюць каравай, нясуць:

Абславі, апец, маці,

Каравай прыняці

Бацьку хрышчонаму.

Цяпер бацька ўжэ бярэ эты каравай, так абславіць етымі славамі і ўжэ кладзе грошы на каравай. Ужэ ўсіх прыгласае: «Кладзіце». Ужэ кладуць усе там, хто колькі мае. Хто дзiesiąтку, а хто рубелек, а хто тры, як хто, хто падаркі. Ну, тады рэжэ па кусочку і ўсім ужэ на тарэлачцы дае, і зноў ужэ даюць падаркі, грошы даюць, вот так.

— А ёлку рабілі?

— Ёлку рабілі.

— Калі?

— У нас рабілі, як жаніх к нявесце, і ёлку дзяржаць.

— А хто дзяржаў ёлку?

— Сястра, сястра жаніхова. Там няма сястры, а мо дваюрадна там сястра есьць, але далжна ета сястра дзяржаць.

— Ага. А што на ётай ёлцы было?

— Ну, усякія там ужэ цвяты ўсякія, ужэ прэстаўляюць этымі да і ўсё. І ў хлеб заткнуць яе, у баханачку. І пяклі такія пірагі, заткнуць і ўжэ прыідуць, паставяць на этым, на прыпеку.

— І песні спеціальныя былі пры ёлцы?

— Не, песні ўсе адзінакавыя.

— А свечкі?

— Не, у нас не было свечак. У нас такое сяло было, што там пры маёй памяці цэркваў не было ўжэ, нічога, а свечак не было.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад А.А. Белько ў в. Сякерычы.

Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 77-87; сш. 3, л. 1-2.

23(154). Этнаграфічныя звесткі пра вяселле (як свякруха сустракае маладых)

✧ Свяхруха ўстрачае, мёд дае піць ложкачкаю; мёд дае і сыну, і нявесце. Яна ж ужэ благаслаў-

ляе, штоб дзеткі жылі добра і штоб былі вясёлыя, штоб яны былі шчаслівыя. Кажух адзявала, штоб багатыя дзеці булі.

— А на нявесту адзявалі кажух?

— Не, толькі садзяць яе на кажуху. Як садзяць ужэ за стол, як прыедзе бяседа, да садзяць за стол (як ад вянца прыедуць), да й садзяць на кажуху. Толькі яе садзяць.

— А чаму толькі яе?

— Ну, вот, толькі яе садзяць, а ён ужэ сядзіць не на кажухе, а маладую садзяць на кажух.

— А як дзіця народзіцца, яго не клалі на кажух, не мылі на кажухе?

— Не, не было такога.

— А як памрэ чалавек, не падкладалі кажух?

— Не, не было. Кажух толькі на свадыбе.

— Хто яшчэ мог на свадыбе кажух надзяваць ці падкладаць?

— Не знаю такога.

— А на свадыбах у вас ніколі не галасілі?

— У нас на свадыбах не галосаць, толькі паюць, вяселяцца.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 18-19.

24(155). Этнаграфічныя звесткі пра вясельныя галашэнні

✧— Скажыце, а ў вас калі-небудзь вот галасіла нявеста на вяселлі?

— Такая абычая, што катора плача, а катора і слязы не пусціць.

— Да. А калі яна павінна была галасіць?

— Ну, як бярэ ўжэ, як ён ужэ яе адвозіць.

— І што, і галасіла, і прычытала, прыгаварвала што-небудзь?

— Не, не, толькі так ціха паплача — і ўсё.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад А. А. Белько ў в. Сякерычы.

Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 7.

25(156). Этнаграфічныя звесткі пра пахаванне

✧ — Бабуленька, а вы мне яшчэ раскажыце, як у вас хаваюць, вот як чалавек памрэ.

— Ну што, памрэ — і хаваюць. Некатарыяе, бувае, доўго, а некатарыяе, скажам, двое сутак, дзе дзеці далёко жывуць, яны, да пака папрыезджаюць, дак і па два дні ляжыць у гробе дома. А ў каторых няма дзяцей, скажэм, блізкія такія, дак і за адзін дзень хаваюць.

— Бабусенька, а вот, не клалі лі на салому пакойніка?

— Не.

— А вот, адразу як памрэ, дак куды яго клалі?

— На прасціну, на крваць, на скамейкі кладуць, сцеляць пасцельку яму і кладуць яго там, пака гроб...

— А ў што яго апранаюць?

— Ну, адзяют рубашку і таксама і касцюм харошы надзяют на яго. Так мы харонім.

— Бабуся, а вот калі па пакойніку галосаць, дак асобенна галосаць у хаце, пры вынасе і на могілках — па-рознаму, ці можна аднолькава?

— Не, па-рознаму. У кожнага сялення адзінакава так вот галосцяць. Вродзе бы паюць песні такія, а некатарыя такія жаласлівыя песні паюць — эта галосцяць. А некатарыя паюць так, як паюць песні, толькі не ў нашым, не ў нас. А вот, я слыхала ля Мазыра там, дак как раз галосцяць, вядуць так, як песні паюць.

— Бабуся, а вот, як пакойніка выносяць, дак ёсць якія-небудзь прыкметы, што трэба там нешта ці сыпаць жыта, ці што яшчэ рабіць?

— Жыта, жыта — сыпні жыта крэсцікам у хату, вот як выносяць із хаты. Сыплюць, сыплюць.

— А на што гэта жыта сыпаць?

— А Бог яго ведае, такі абрад ужэ.

— А на могільках што, трэба што-небудзь у тую яму кідаць ці не?

— Нічога не кідаюць, нямножка пяску так вот і туды.

— А хто галосіць? Галосцяць толькі свае родныя?

— Канешна. Свае родныя.

— А вот у вас не было такога — хто не можа галосіць, штоб чалавека прасілі якога?

— Не, у нас такога ніколі не было. У старынныхыя годы гаварылі так, што як няма ж дзяцей, да без дзетак памірае, дак музыку бяруць, скрыпачка, і ён галосіць так, угаварвае так вот на скрыпачэ.

— А што гавораць, як галосцяць? Усё жыццё ўспамінаюць?

— Усё. Тады ўжэ як скрыпка іграе, галосіць ён так вот, дак тагды мо каго жаль, да і паплачэць хто-небудзь так. Это старыннае, старыннае, это ў старыну было.

— А пры вашай памяці ўжо такога не было? Вы ўжо такога не чулі?

— Не, не, не.

— Гэта вам ужо раскавалі, як было раней?

— Да.

— А свае што вот гавораць, што яны прыгаварваюць, калі вот галосцяць?

— Ну, прычытаюць вот, скажэм, як маці там дачку, а не дачка матку хароніць, так яны жэ прычытваюць, як гадала, як, скажэм, расціла дачку так. А дачка, калі матка ўмерла, дак тожэ будзе гаварыць, што вот хароша матка была, што яна расціла добра яе.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 20-24.

26(157). Прыкметы пры будоўлі хаты

✧ — Бабуся, а вот, напрыклад, дом будавалі, дак пад вуглы што клалі?

— Дзеньгі клалі.

— А не было такога, каб пеўня забілі?

— Не.

— Каб што-небудзь пад парог клалі?

— Не было такога. А вот асноўваецца, скажам, хату, будам гаварыць, дак дзеньгі кладуць пад вугал там.

— Бабуся, а вот як дом ужо гатовы і трэба пасяляцца, дак каго першага ў дом пускаюць?

— Да, у дзярэўні дак пятушка пускаюць.

— А якога пятушка?

— Нібы-які. Які ёсць.

— Не то што, каб чорны або чырвоны?

— Не, які ёсць.

— А чаму іменна пятушка?

— Вот пятушка пускаюць, хто яго ведае, для чаго яно.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 26-27.

27(158). Этнаграфічныя звесткі пра калыханне і калыханкі

✧ — Бабусенька, а вот як зрабляць для дзіцяці новую калыску, дак у калыску ката перш не кладуць ці дзіця адразу?

— У нас не, не кладуць. Адразу дзіця кладуць.

— Бабуся, а вот як дзіця гадалі, дак пелі яму якія-небудзь песні?

— У нас это колісь, дак скажам, у нас пелі так. Цяперака паюць, як калыбельныя песні гавораць. Цяперака паюць ужэ іначэй, як у нас колісь у старыну было.

— А як у вас называліся такія песні?

— Этаму рэбёнку, каторы ў калысцы? Цяпер гавораць, што «баю-баю і да не лажыся на краю, бо прыдзе серанькі ваўчок да ўкусіць за бачок». А ў нас колісь не так гаварылі. У нас іначай як-то. Не прыдумаю, наверна.

Спі, млагзенец мой прэчасны,

Баюшкі-баю.

Ціхо смотрыт месяц ясны

У калыбель тваю.

Стану сказываць я сказкі,

Песеньку спаю,

А ты, грамі, закрывшы глазкі,

Баюшкі-баю.

— І на голас пелі?

— Не.

— А вот, не пелі што-небудзь, што прыляцелі куры?

— Не, этого не.

— А пра коціка?

— Не, не было ў нас. Это ж яшчэ ў старае ўрэмя, яшчэ ж пры царской Расіі, скажам, дак я хадзіла ў школу, дак нас так учылі. Это ў школе.

— А вот, каб ваша мама пела каму-небудзь, або што, дак яна ж не гэту, мабыць, пела? Пела якую-небудзь «не лажыся на краю»?

— Мо яна і пела так, я не знаю, то ўжэ ў етае ўрэмя «не лажыся на краю» паюць рэбёначку етаму. А ў нас іначэй было.

— А вот, як дзіця гушкалі або з ручкамі гулялі, што-небудзь тожэ прыгаварвалі? І на ножку нічога не прыгаварвалі?

— Не, нічога.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.

ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,

у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 2, л. 28-30.

28(159). Этнаграфічныя звесткі пра варажбу

✧ — На шчадруху варажылі?

— Варажылі. Дзелалі масткі такія, дзе елі кусочак хлеба.

— Якія мосцікі дзелалі?
— З палачак.
— А куды клалі гэтыя мосцікі?
— Клалі іх на блюдзечка, на якую-небудзь тарэлачку, як быццам мосцік які. І хто перавядзе чэраз гэты мосцік...

— І ставілі пад ложка?
— Да. Ну вот так і варажылі.
— А так не варажылі, каб блін які пяклі ды сабакам?

— Пяклі, варажылі. Толькі блін первы трэба. Як спячэцца первы блін, так гэтага бліна ўзяць і іцці к суседу пад вакно. І там паслухаць, што гавораць. Еслі скажуць, што ідзі куды ілі пашоў — значыць, пойдзе замуж у гэтым гаду. А еслі скажа «сядзь» — будзе сядзець.

А патам ядзяць кусочак хлеба і тагды гавораць так. Спаць лажыцца — гэты кусочак не даець ды пад галаву сабе падложыць пад падушку і гавораць, што: «Раджоны, суджоны, прыйдзі майго кусочка даеці». І тагды сасніцца хто-небудзь, пабачыш у сне яго — той прыйдзе ў сваты.

— Гэта на шчадруху?
— На шчадруху.
— А яшчэ на якія сваты варажылі?
— Больша-то варажылі на Янку Купалу, но я гэта не знаю, я не варажыла так. А вот эта, вот дак я, як дзеўкай была, сама варажыла.

— А вянкі?
— Ну, вянкі пускалі. Дац я ж вам пела песню такую.

— А вянкі пускалі — глядзелі, у які бок ці патоне ці паплыве?
— А як патоне, дык нехарашо, а як паплыве — да.

— Дык гэта на Янку Купалу вянкі пускалі?
— Да.
— На туфлі, наском у які бок павярнецца. На дровы. Гэта на шчадруху бяруць не па адным паленцу, а ахачкам так бяруць. І прыйдзем у дом у свой і пашчытаем тыя паленцы. Еслі яны ў пары — гэта ўжэ ў пары станеш. Еслі лішняе адно ілі адно не хватае — гэта ўжо ўсё, без пары. Дык усякае ж выдумвалі.

— А на вербніцу?
— На вербніцу не гадалі.
— А вярбу як ламалі, вярбой не білі адзін аднаго, не прыгаварвалі нічога?

— Да, прыгаварвалі.
— А што гаварылі?
— Не я б'ю, а вярба б'е. Будзь багата, як зямля, здарова, як вада і вясёла, як вярба.

— І ета білі толькі людзей ці і скаціну тожа?
— І скаціну выганялі, запасвалі — дык тожа, а людзям так прыгаварвалі.

— А што рабілі, як раджае ці скаціна ці жанчына, што адкрывалі там? Якія дзверы ці замкі? Нічога не было?

— Не, не было нічога такога. Цяпер жа ўжэ не раджаюць дома.

— А раней?
— А раней было.
— А што раней было?

— Гэта катору бабку бяруць пры роду, яна там ужэ што-небудзь гэтай рожэніцы загаворыць што. Эта было.

— А што яна загаварвала?
— Хто яе ведае, не знаю. Я не была ў такіх родах.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 3, л. 88-92.

29(160). Этнаграфічныя звесткі пра выкліканне дажджу

✧ — А што рабілі са скатом, каб дождж ішоў?
— Ну, это ж суша была, скажам, як сягоння жарыць, жарыць, усё да засыхае. Дац давайце і з крэсным ходам пайдом да паходзім, да памолімся Богу, да прагонім кароў цераз палатно — слалі палаценце такое... самі ткалі.

— Не такое палаценце, што ў адзін дзень трэба было спрасці і выткаць?

— Адна — не, гэта толькі ў вайну. Было і такое. У вайну — за дзень напрадуць, за дзень і выткуць. Мы называем «завеска». За адзін дзень і выткаць і павесіць.

Запісала Г. А. Барташэвіч у 1983 г.
ад Евы Фядосаўны Рэвуцкай, 1898 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 211, сш. 1, л. 80.

30(161). Апісанне народных лекавых сродкаў

✧ Травы сабіраюць у маі месяцы. Тут недалёка расце гарлянка, такія сіненыя цвяткі і такія длінненыя. Эта очэнь ад ангіны харошае лякарства. Трэба заварываць. Спачатку падсушыць, каб захаваць. Заварываць, каб настаяліся і гарчаватую ваду піць.

Калі зубы баляць, нада румянак заварываць, рамашачку, і паласкаць рот.

Зверабой мы рвом, эта ад усякай балезні харашо. Я ад жалудка іспробавала. Памагае. Трэба піць і піць зверабой.

Бяссмертнік — ад печані добра.

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Лізаветы Міхайлаўны Бандарэнка, 1901 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 8.

31(162). Аповяданне пра дамавіка

✧ Дамавік ёсць у кожнай хаце. І вот я адзін раз прышла і лягла спаць. Толькі я лягла, чую: нехта туп-туп па хаце. Я так спужалася, хацела крыкнуць: «Ніна!» — на дачку, — не можна крыкнуць. Ляжу, лезе на краваць, стаў хто-та вот сюды на жывот, так бо якая каза так прыціснула на жывот. Так, знаеце, цэлы дзень чувтвала, што ў мяне тутакі боль. У нас тут была старушка, недалёка ад мяне жыла. Яна звалася Домна. Я к ёй. Яна ўсё ета знала. Яна гаворыць: «Да, галубка, гэта знаеш, што ў цябе было? Гэта дамавік. Ён у кожнай хаце ёсць. Вот я, — гаворыць, — памалюся Богу, пакраплю хату, і ты яго ніколі, покуль жыва будзеш... ён цябе не будзе трывожыць, выйдзе ад цябе. І вот, прыходзіць яна, узяла свяцоную ваду, узяла вядзёрка, прышла, пакрапіла маей хаты тут і тут, памалілася Богу: «Да васкрэснет Бог...» — такая малітва ёсць. І па сённяшні дзень мяне ніколі нічога не спугала.

Запісала Л. П. Барабанавы ў 1983 г.
ад Лізаветы Міхайлаўны Бандарэнка, 1901 г. н.,
у в. Колкі. Ф. 8, воп. 83, спр. 210, сш. 3, л. 9-10.

ФАЛЬКЛОРНЫ АРХІЎ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁННАГА АДЗЕЛА КУЛЬТУРЫ

Матэрыялы запісаны ў палявых экспедыцыях Буднік А. М., Боганевай А. М., Варфаламеевай Т. Б., Басько В. І.

За ракой у нас вёска Снядзін, і каля яе прабягае рэчка Смедзінка. Ну рэчка, як большасць рачулак Палесся. Дзікая. Нясе ў сабе воды азёраў, балот. Мне захацелася там парыбачыць, паглядзець на некранутыя мясціны. Я падарожнічаў па беразе, калі за вёскаю нечакана натыкнуўся на глыбокі ціхі вір. Характэрна, што на яго беразе стаялі чорныя, нібы абвугленыя, палі. Нешта мяне стрымлівала, каб закінуць вуды, спінінг. І тут да мяне падышоў мясцовы пастух Віталь Навак і сказаў, што ў гэтым месцы ніхто з мясцовых і гасцей не рыбачыць, бо гэтае месца заклятае. Магчыма, тут ёсць рыба, але людзей стрымлівае тое, каб нешта здабываць, таму што з ім звязана нешта страшнае і трагічнае. Як жа называецца гэтае месца? Ён сказаў: «Месца гэтае называецца «Андрэў вір». У пастуха быў вольны час, і я пачуў вось такую гісторыю.

На пачатку мінулага стагоддзя тут, на хутары, пражывала сям'я Мірона. Вы памятаеце, Сталыпінская рэформа давала сялянам магчымасць адсяляцца. Адсяліўшыся, Мірон жыў, як усе сяляне, нешта там араў, трымаў гаспадарку. Сутнасць ў тым, што ў яго было два сына, Сцяпан і Андрэй. Сцяпан, праўда сказаць, яшчэ з малых гадоў быў лайдакаваты такі хлапец і зладейкаваты. Ён лазіў па садах, не раз быў біты, але гэта не йшло яму ў навуку. Ён толькі шукаў, дзе шо ўкрасці ды смачна з'есці. А ў малодшага — Андрэя быў зусім другі склад характару. Ён дапамагаў бацьку і араць, і сеяць, і майстраваць сякеры, але найбольш, от тады ўжо людзі заўважылі, душа ў яго ляжала да машын, ну, як бы сказаць, Снядзінскі Кулібін. Ён мог і гадзіннік адрамантаваць, ці швейную машынку. У хлопца гарэла ўсё, як кажуць, у руках. Ну падраслі хлопцы, трэба іх аддзяляць на свой вотруб, як тады называлася. Бацька даў ім надзелы зямлі. Але Сцяпан не быў гаспадаром. Ён блындаўся, то нешта прадаваў, то з цыганамі коней мяняў, словам, завей вецер. А вось Андрэй улёг ў гаспадарку. Яго надзел быў адзін з прыгажэйшых па ўздобленасці, па ўражайнасці, дагляду. Лепшы за ўсіх у Снядзіне, можна сказаць. Трэба адзначыць, што ад прыроды хлопцу была падаравана нечалавечая сіла, бо людзі запомнілі, што Андрэй на сваю хату не вазіў бёрны з лесу,

а насіў на сваіх плячах. А бярвяно гэта, дай Бог, пудоў дзесяць. Вот такая сіла ў яго была нечалавечая. І вось, узяўшыся гаспадарыць, Андрэй звярнуў увагу, што вот этая рэчка Смедзінка мае высокія берагі, два высокія берагі. І калі ён зробіць млын, ён будзе рухацца сілаю вадзянога каляса. І можна сабе ўявіць, што ён сам начасаў з граба шасцяронок, паехаў валамі ў Мікашэвічы і прывёз цяжкія камяні, якія абчасаў пад жорны. І год цэлы рабіў млын. Сам забіваў палі, рэшткі якіх не давялося ўбачыць, сам наладжваў работу. І ўжо і рэвалюцыя прайшла, і ён стаў знакамітым на ўвесь край млынаром. Да яго вазілі змалоць жыта. Браў ён працэнты вельмі невялікія і ў людзей карыстаўся аўтарытэтам. Але вось надышоў час калектывізацыі. Да Андрэя прыйшла дэлегацыя. «Ты абавязаны, Андрэй, свой млын і ўсю сваю гаспадарку ўкласці ў калектывны заробак, у калектывную гаспадарку». Магчыма, што і дамовіліся б, але ў гэтай камісіі быў якраз родны брат Андрэя — Сцяпан. Але, трэба сказаць, між імі прабег чорны кот і размова ў іх весь час йшла зласлівая, абражлівая. І, канешне, Сцяпан не прамінуў, каб не ўпякнуць, не пакрыўдзіць Андрэя. А той, як мудры чалавек, як тонкая натура, вельмі ўзяў блізка да сэрца яго абразы і сказаў: «Ну раз вы са мной так размаўляеце — у калгас не пайду». Пойдзеш! — грывнуў кулаком Сцяпан, — не пойдзеш, дык сілай зацягнем! «Мяне не зацягнеш, — засмяяўся Андрэй, — да я вас тут усіх аб сцену размажу!» Там ледзь не здарылася бойка. Пайшлі, і як гэта вадзілася ў тых часы, на Андрэя завялі справу, і яго гаспадарку прыпісалі да ўладскай. А за гэтым стаіць наступнае. Прышла міліцыя, прыйшоў той жа Сцяпан, і сілком Андрэя забралі з тым невялікім нажыткам у Сібір. Адпаведна, што млын стаў калгасным. Але такая была ў Андрэя натура, што ён не цярэў над сабой ні здэкаў, ні насілля. Ён уцёк са ссылкі і вярнуўся ў свой край. Канешне, не схаваешся, тым больш што ён не надта і хаваўся. Ён жыў у сваім млыне. Людзі прыходзілі да яго. Была ў яго нявеста. Прыносіла яму то шкварку, то аладкі. Такое, канешне, доўжыцца доўга не магло. І вось неяк позна ўвосень Андрэеў млын акружыла міліцыя, прадстаўнікі сель-

скага Савета яму сталі крычаць: «Андрэй, выходзь! Мы знаём, што ты тут!» Андрэй адказаў: «Хто войдзе, той адсюль жывы не выйдзе!» На такія словы пачалася страляніна, і людзі ўбачылі, як па плату вадзяному, апушчанаму напалову ў ваду, зажурчаў чырвоны ручаёк. Потым зайшлі ў млын і ўбачылі, што Андрэй быў забіты. Вось гэтая памяць захавалася ў народзе, але за ёй стаіць і тое, што здаецца нам казачным і незвычайным. Ад самога млына хутка не засталася нічога, таму што трэба, каб гаспадар быў. Млын раскідалі. Потым, каму гэта спатрэбілася, узялі ды спалілі яго. Засталася толькі папялішча. Ужо пасля вайны людзі сталі нібыта заўважаць, што ўвосень, калі халодныя золкія туманы прыпадаюць на лугі і ўсё здаецца таямнічым і незвычайным, над гэтым вірам робіцца небачанае і нячутае. Нібыта пляскача вада пад плітамі млынавага кола, нібыта раздаецца шоргат жорнаў і зноў мелецца жыта. І вось гэтыя чуткі пераходзяць з аднаго пакалення ў другое, таму дзеці тут не купваюцца, людзі не ловяць рыбу. Захоўваецца памяць пра чалавека, які пакінуў пасля сябе такія дзівосны след. І гэтая памяць захоўваецца ў такім містычным выглядзе, як прывіднае выяўленне млына, гэтыя гукі. І людзі настолькі ўпэўнены, што след млына застаўся навякі, і ён і цяпер часам дзейнічае жывою душою Андрэя, што аберагаюць гэты вір, як святое месца свайго краю.

Запісана ў в. Снядзін Петрыкаўскага раёна
Самахвалавым І. Дз.
В. Беланавічы, Петрыкаўскі раён,
Петрыкаўскі сельсавет.
Кіршына Эмілія Паўлаўна, 1932 г. н.,
Берднік Любоў Міхайлаўна, 1932 г. н.,
Берднік Антаніна Кірылаўна, 1930 г. н.,
Заяц Ганна Міхайлаўна, 1928 г. н.

✧ Зрабілі із мяшка. Мяшочак спецыяльны, і яго такімі абручамі абкруцілі і абмазвалі глінаю, і туды ўжэ рабілі такую рашотку і падвешвалі, і там лажылі лучыну. Лучыну лажылі і палілі. І там па ўсёй той, дзе мы былі, дым ішоў, ну а мы ўжо кругом этага лучніка. Мы называлі лучнік яго. Кругом лучніка ўжо хадзілі да спявалі песні. Песню спявала «Зарадзі жыта». У мяне гэта было.

*Зарадзі, Божа, жыта-пшаніцу,
Жыта-пшаніцу, усяку пшаніцу.*

Да вот ўжэ і мая, а там ужэ другая, патом яны ўсе па разу. У кожнага сваё было.

— У вас раней, пры ваших бацьках, было такое? Ведалі вы гэты абрад «Жаніцьба коміна» ці гэта пазней ўжо потым вы такі паставілі?

— Это ўжэ да нас прыязджалі яны ды гавораць, што чулі, што ў нас, у нашай дзярэўне пацці ў кожнай хаце быў лучнік. Не было ў нас карасіны, нічога, дак гэта ўжо бацька насячэ лучыны, ды ўжо стаўляюць такога цэбры, штоб падаў туды агонь. Вады нальюць да й ўжэ падае, да й прядом, да й маці ткчэ к таму лучніку.

— А даўней хадзілі каля лучніка і спявалі вот такія песні?

— Не, мы дома не спявалі. На вячоркі хадзілі песні спявалі.

— А хто прыязджаў да вас, што так вот казалі, што так будзем рабіць?

— Эта быў Мезенцаў. Яго няма. Ён пам'ёр. І Літвінка.

— А калі то было? Гэта гадоў сем ці больш?

— Ужо больш.

— Ясна. Значыць, гэта не так даўно было. А пры бацьках такога не было?

— Не, это было да вайны і после вайны. Лучнік быў.

— А каля лучніка вы так не хадзілі?

— Не, не, ужо з прядчыцамі кудзелю прывяжам. Эта ўжо яны прыехалі ды нам казалі, паказалі гэтага лучніка ім. Потым самі прядумалі жорнавы, ступа была, ну няхай не ў доме, і лучнік вісеў.

— Раскажыце пра вашы вячоркі. Вячоркі і попрадкі — гэта адно і тое?

— Адно і тое. Кудзелі, як прыдзе, хто вязаць, а хто прасці.

— Нам казалі, што ў Акцябрскім раёне на вячоркі збіраліся вечарам, а на попрадкі — днём. Такого ў вас не было?

— Попрадкі і вячоркі ў адзін час. Эта адное — вячоркі. Днём работаюць, а вечарам...

— І хто хадзіў на попрадкі і як гэта ў вас называлася?

— Вячоркі.

— А попрадкі не называліся?

— Не, вячоркі, хто вяжа, хто вышывае, тады ж казюлька запалім, а ў каго лампа, дык гэта ўжо вялікі чалавек.

— А казюлька — гэта што такое?

— Гэта такая баначка маленькая, а на баначку ўрэзваецца картошына, а ў картошыну ўжо скручваем з гэтай пражы такога кнота, бо яшчэ карасіны нальеш, яна ўжо і гарыць.

— А картошына для таго, каб не загарэлася?

— А картошына, штобы карасіна там ж у баначку, таку дзірачку ўрэзваюць і наладжваюць кудзелю.

— А калі ладзіліся такія вячоркі, у Піліпаўскі пост ці ў іншы які час?

— Усё ўрэмя толькі на Каляду. Две нядзелі Каляда.

— А на Міхайло?

— Міхайло — то ў нас празнік.

— Гэта 21 лістапада, так?

— Да, да. У мяне ацец Міхаіл. Так вот гэтага ўсе ўжэ дзе радня есяка па ўсіх сёлах, усе сабаруцца, і ўжэ цэлы тыдзень у клубе танцы. Эта так на Міхайло. Прыстольны празнік.

— У вас тут царква ёсць?

— У нас была. Да вайны была. Тут стаяла цэр'каўка.

— Калі вы збіраліся на вячоркі, то гэта восень была, так?

— Не, гэта была зіма. Толькі зімой.

— А, зімой! Вячоркі на Піліпаўку зімой?

— Да, усю эту Піліпаўку прядом, там ткуць, хто што робіць. А потым ужо Каляда, нічога не робяць.

— Ой, рана-рана куры запелі,
Светы вечар, светы Васілёк.

*Як я на ране лёгачка ўстала,
Светы вечар, светы Васілёк.
Лёгачка ўстала, косу часала,
Светы вечар, светы Васілёк.
Косу часала, прыбіраласа,
Светы вечар, светы Васілёк.
Прыбіраласа, у цэрквачку йшла,
Светы вечар, светы Васілёк.
Свечачкі несла, выбіраласа,
Светы вечар, светы Васілёк.*

«Шчадраваць ці так Коляды даваць?» Хазяін атвечае: «Шчадруйце!» А каторый кажа, што не надо, так мы й пашлі ўжо. Это на Новы год так. На аладку гадалі. Аладку спячэш у печы, за пазуху — і пабег па хатах, і станеш пад акном, бягіш туда, дзе вяліка сям'я, дзе мало-мало людзей — так не. Як скажучь: «Ідзі», та пайдзеш замуж, як скажа: «Сядзь», то і сядзеш.

— Яшчэ раз — «За етым словам жывіце з Богам!» Паспяваем — гуляем жэ.

— Калі разам збіралася моладзь у вас, як гэта ў вас называлася? Ігрышча ці вячоркі?

— Танцы.

— Не, не танцы гаварылі. Ужэ мы после гэтага ўсяго, той даў налісніка, той даў сала, той даў тэе, тэе — усё ў торбу. Прыдама дадому ўжэ, падзелім па кусах, хто там каму, і ўжэ гулялі.

— Акрамя гэтага, на Васіля, на Васілёў, пахадзілі, пашчэдравалі, ад Ражэства да Васіля не ладзілі ніякія гульні, ігрышча.

— Ці было ў вас такое слова «ігрышча»?

— Не, не гаварылі.

— А вячоркі, гэта толькі поставыя?

— Поставыя. То ўжэ так собіраліся, напрымер, ну, тожэ гаворыць гулянку, 8 Марта.

— На вячоркі ў пост дзяўчаты з якога ўзросту ішлі ці жанчыны ішлі толькі?

— Не, дзяўчаты, очень много. Што ты гаворыш, мая маці, яшчэ пры маці, старыя прыходзілі жанкі, збіраліся, патаму што лучнік гэты гарыць, і ў адну хату сабіраліся: дзе ж гэта бачно і з етым, што круцяць етыя самапрудкі, пасабіраюцца ўсе кучаю, прадуць, кудзелю прядлі. Вот ужэ выявіўся после вайны тый паціфон, так пойдам, танцуям.

— А ў пост танцавалі?

— Танцавалі.

— Кажучь, не можна. Старыя раней так не рабілі.

— Та яны па нядзелі не елі, пасцілі, па сухім паёчкам жылі. А мы цяпер не посцім.

— Пускалі ці не?

— Усе ў кучы хадзілі.

— Вы старшыя ці малодшыя?

— А мы младшыя, мы ўжэ младшыя, нас не пускалі к старшым, вышывалі, вязалі. Ужэ вот такую работу рабіла, а старыя жанчыны яны больш пралі, а патом ужэ папрудуць, а потым ужэ после Новага году снуюць і ткуць кросны ўжэ после Каляд, ужэ сабіраюцца, ткуць, хто палатно, хто палаценца, хто што ўжэ.

— А дзеці не хадзілі на вячоркі?

— Не.

— Вот збіраліся дзеці аддзельна, а што вы там рабілі?

— Это ўжэ мая напарніца, от памерла ўжо тую нядзелю, Маня. А хлопцы ўзялі спічкамі (хлопцы ж хадзілі), узялі спічкамі — «чырк!», эта кудзеля «жык!» — дэ й згарэла! Полнасцю згарэла кудзеля, падпалілі.

* * *

Пасля вайны царкву ў нашай вёсцы раскідалі і зрабілі амбар. Там жыта было. А ета зрабілі ўжо после амбара магазін. А еты магазін от не сільна даўно прадалі на хату. А цяпер у нас такі дзядзька абразаваўся, ён западні сам, ужэ на том месці навазіў чорнай зямлі і хоча паставіць крэста. Ужэ й зрабіў яго, ды прывядзе папа паставіць ета места. Клава казала, усё ўжэ ён па рабіў. Людзям, якія царкву бурылі ды іконы палілі, добра не жылося. Нам казалі?: «Дзеці, не бярыце нідзе нічога, бо Бог пакажа». Да, сільна баяліся.

* * *

Жонка жне жыта, а ідзе Бог, а яна ж не знае, ідзе дзядок, да й пытаецца: «А дзе дарога на Бяланавічы? А ёй няма, няма калі, іжне, да й кажа: «Вонь туды!» А ён падышоў к чалавеку, да й кажа: «Чалавеча, дзе дарога на Бяланавічы?». А ён устаў з ім, пакурылі, усё. «Ну, — кажа, — спасіба табе. — Дэ й пашоў. От такое было, о. Жонцы ж няма калі...жне, да: «Онъ туды, онъ туды», — А ета Бог быў. І з тых пор жонка занятая. Ён з тых пор кажа: «Ніколі ёй не будзе, штоб было калі». Та яно так і ёсць.

Пра буслоў і зязюлю

Не паложана ні забіваць, ні займаць, ні дзяцей іхніх забіраць ... буслоў.

Ета ж ад Бога ён, ён нейкі незавісімы, еты бусел. А памёр мужчына, што бусла зрэзаў, то тут недалёка ля Петрыкава. А бусел тожа паганы ... Ён можа запаліць хату, як яго абідзіш.

А зязюля, як пачуеш, дак... «Зязюля, зязюля, колькі я гадоў жыць буду, та інагда яна і больш пракукуе, а інагда два толькі гады...»

Запісана ў в. Бяланавічы Петрыкаўскага раёна ад Берднік Любові Міхайлаўны, 1932 г. н.

✧ Хадзілі на вячоркі, прядлі кудзелі, хлопцы к нам хадзілі гуляць. Хораша гулялі. Весело було.

У Піліпаўку восенню пралі. Снуём, тком, пост.

Снавалі і ткалі па дамах, пралі разам на вячорках. Мы пабяром кудзелі, ды от у маю хату хадзілі. Назбіраецца дзявок, хлопцаў. Дзеўкі пралі, хлопцы гулялі, спявалі. Пасцілі, спавядаліся, у царкву хадзілі. Перад Паскай набяром у лаўцы сялёдкі, таранкі, семя, да стаўком, алеяў наробім. Спавядаліся, прычашчаліся, хадзілі ў цэркву, да ўсяночнай, Богу маліліся. Усе веруючыя былі. У нас цэркавь стаяла отака. Та быў стараста. Мы былі невялікія... Та гэты стараста нас, дзевачак, пазваў, нам мо гадоў па 16, па 12, такія дзеўкі вялікія. Вучыў песні спяваць, песні харошыя, святыя. Нам носяць хто грошы, а хто лён дае. Мы ўжо ета пазбіраем, нясом старасты. Пакупляем ручнікі, свечкі становім на тья грошы. Спяваем тья песні святыя.

На новае народжанне Дзева Марыя
 Да й спарадзіла Дзева Марыя Божага сына.
 Нарадзіўся сын Божы ў Дзева Марыі.
 Ніхто не можа да й дазнацца Божае сілы.
 Дазналіся тры ангелы, з неба лятучы,
 З неба лятучы, з цёмнае ночы, з яснае зары.
 О-ё, у Ерусаліме се дзіва стала.
 Малое дзіця новаражане ўвесь свет сіяло.
 Асіяло неба, землю малое дзіця,
 Да й паказала ўсякое грэва розныя цвета.
 Охо, людзі мы Божыя, Богу да царю,
 Уздыціцеся, пакланіцеся, Свята Міхайлу.

Запісана ў в. Бяланавічы Петрыкаўскага раёна
 ад Грэска Агаф'і Лявонцьеўны, 1909 г. н.

Быліна

✧ Ёсць у вёсцы Багрымавічы месца, дзе, моцна абняўшыся, стаяць дуб з асінаю. Гэта месца на беразе Прыпяці. Доўгія гады там стаяў домік бакеншчыка. Бакеншчык — гэта чалавек, які запальваў фанары на рацэ. У яго было пяць сыноў. Ды ўсе такія прыгожыя. Жылі яны вельмі бедна. Жонка бакеншчыка памерла рана ад сухот.

У вёсцы Скрыгалаў Мазырскага раёна жывуць пан Скрыгалаўскі. Зараз на тым месцы знаходзіцца сярэдняя школа. Гэта вельмі прыгожая мясціна. Недарма пан выбраў яе пад сядзібу. У таго пана была адна дачка. І таксама прыгожая. Звалі яе Зосыя. Скрыгалаўскі сябраваў з панам Жахоўскім. А Жахоўскі быў яшчэ не вельмі багатым. Пражываў ён у Багрымавічах. (Тое месца і зараз завецца ўрочышчам «Жохаўка»).

Гэтыя два паны вельмі сябравалі паміж сабой, у госці ездзілі адзін да другога. У Жахоўскага быў сын, ды вельмі непрыгожы і ўвесь рабы. І бацька Зоські хацеў іх пасватаць.

У той час паны задумалі зрабіць дарогу праз раку. Насып і цяпер захаваўся з Пціча да Скрыгалава. Дарогу сыпалі бедныя зняволеныя людзі. Сярод іх быў сын бакеншчыка. Зоська вельмі закахалася ў яго. І яны некалькі раз сустракаліся. За гэта пан Скрыгалаўскі звольніў яго з працы. Але Антоська, так звалі хлопца, усё роўна бегаў у Скрыгалаў.

І вось аднойчы пан нагнаў столькі рабочай сілы, што паміж будкай бакеншчыка і дарогай Скрыгалаў зрабіўся перавал. У тым месцы Прыпяць так віруе, што прама бурліць вада. Аднойчы Зоська сама прыбегла да бакеншчыка. Яны доўга кахаліся. І Антоська рашыў перавезці яе праз раку на чоўні. А тым часам слугі пану падказалі. Пан пагнаў сілу, каб нагнаць іх. Уцякаючы ад гэтай сілы, Зоська і Антось утапіліся разам з чоўнем. А на тым месцы, на беразе ракі, стаяць у абдымку дуб і асіна. У народзе іх завуць дрэвамі каханья. На гэтым месцы людзі, якія пакутуюць ад хваробы каўтун, знімаюць шаптухі гэты каўтун і вязлі іменна ў 12 часоў дня ў гэты перавал. Яшчэ гаварылі такое, што былі вялікія навадненні, вёска затаплялася, дык людзі звозілі туды жывёліну на гэты бераг, дзе будка бакена стаіць, ну і начавалі паачародна. Дык аднойчы адзін чалавек, які з гэтым сустракаўся, расказваў мне, яго цяпер няма ў жывых, но яго завуць Бічан Фёдар Аляксандравіч. Ён казаў: «Стала ціха, буша-

вала, бушавала, і супынілася бушаванне. І ў правае вада, такая бурлівая і белая, круціць, муціць, ну і стала ціха, і ўдало яму, што ў чоўне едзе маладая пара.

* * *

Усе любяць хадзіць у лес, дык для таго, каб не заблудзіўся ніколі ў лесе, каб нікога не стрэў паганага, завіднага, ёсць у мяне такая замова. А навучыла мяне гэтаму мая бабка. Прыйсці да леса, тры разы крэст на сябе і сказаць такія словы: «Спасі, Прачыста Божа Маці, ад звера бягучага, ад гада палзучага, ад чалавека лукавага ва век і духам амін». Тры разы сплюнуць на адну старану пляча і тры разы на другую. Там, дзе зайдзеш у лес, там і выйдзеш з яго.

Запісана ў в. Багрымавічы Петрыкаўскага раёна
 ад Кацаві Лідзіі Паўлаўны, 1951 г. н.

✧ Баба жыто жала. Шоў Бог да стаў пытаць, дзе дарога, а яна паказала нагою. Ідзе далей, мужык работае. Мужык сеў, пагаварыў, расказваў, што ён пытаў, дык мужыку врэм'я е і закурыць, і вупіць, і паляжаць, а бабе — няма.

Запісана ў в. Рог Петрыкаўскага раёна
 ад Селівонца Ганны Кузьмінічны, 1926 г. н.

Селівонец Ганна Кузьмінічна

✧ Када-та мая маці была маладая і ехалі з сястрою па дрова. Ехалі і вужэ гэтыя розныя ідуць, а яны ўсё едуць, а патом як уехалі, а етыя ўсе вужэ на воз лезуць, а гэты з рагамі як устаў, як свіснуў, як дасць хвостом, і дзе тыя вужэ дзеліся. Патом бягіць чалавек-ляснік, і кажа: «Чого вы прыехалі, сягоння Здзвіжанне, сягоння не паложана.

— Ой, ці ж дома, дома наш пан-гаспадар,
 Святы вечор, наш пан-гаспадар.
 Ой, хоч не дома, то не гуляе,
 Святы вечор, ой, не гуляе.
 У новай горніцэ пшаніцу вее,
 Святы вечор, пшаніцу вее.
 Папрасілі ў яго неговеечку,
 Святы вечор, неговеечку.
 Неговеечку на гарэлачку,
 Святы вечор, на гарэлачку.

Запісана ў в. Церабаў Петрыкаўскага раёна
 Агейчык Кацярыны Яўхімаўны, 1940 г. н.

✧ У сяле Мышанка жывуць багаты пан. Ён нанімаў сабе работнікаў з усіх сёл, а тут, у Церабаве, сяла не было, тут проста было балото і лес. І вот ён наняў работнікаў сабе, той пан. І паслаў іх у наказанне ў етае балото церабіць лес. І вот яны выцерабілі етае балото і назвалі Церабаў.

* * *

Колісь хадзілі сена касіць. З рання пойдучы пакосяць, а часам к 12-ці падвернуць, а к вечару ўжо ў копы ложаць. І вот бацька з сынам хадзілі на гэтае сена. Ну, а ўвечары сын на гулянкі бегаў. І вот адзін раз ужо лёг ля капы ля тое, пазехнуў, ды і кажа: «Эх, трэба жаніцца». А бацька кажа: «Ну дык чаму ж, дзязок жа хватае, бяры любую». — «Дык я ж, кажа, бацька, хачу не адну

ўзяць! Дык а якая табе падабаецца?» А ён кажа: «І Маня харошая, і Ганна харошая, і Параска харошая». Бацька ж змікіціў, што трэба ж работніца, ня тую, што танцуе і спявае. І гаворыць на яго: «Давай спачатку возьмам Ганну, пабачым, добра будзе, тады возьмам і Маню». Ну і ўзялі яны гэту Ганну, вяселле згулялі. А бацька, штоб навучыць нявестку, ціхенька яе падазваў, ды кажа: «Ён жа яшчэ хоча ўзяць і Параску, і Маню, а ты, як паляжыце спаць, дык зрабіце тое, што ўсе людзі робяць, ты не давай яму спаць, а штурхай пад бокі, штоб ён не спаў». Так яна ўжэ гэта Ганна і робіць. Як толькі яны палягуць спаць, яна пад бокі: «А я за цябе ішла замуж, штоб ты мне тут под вухо хроп?!». Вот так яму бацько не дае прыкімарыць на сене, а Ганна ў каморы не дае кімарыць. І яго ўжэ так давялі, што ён ужэ зрання косіць, і на касе спіць, і ўжэ ўвечар як прыпяецца дадому, сядзе на прызбе, разуме лапці, павесіць на плот і ўжо дрэмле. Маці ідзе карову даіць і гаворыць: «Сынулька, а чаго ж ты тут?! Ідзі ў хату. Зараз будзем вячэраць». А ён кажа: «Зараз». Ды як успомніць, што Ганна ў каморы не дасць спаць, дык ён тока пазыхае. А маці падаяла карову, і бычок выскачыў і падбрыквае. А ён глядзеў, глядзеў, ды і кажа: «Эх, ажаніць бы цябе, дык ты б не падбрыкваў».

* * *

Жабравалі, есці ж не было. Дык прыйшлі к адной бабе прасіцца ў хату. Дык хазяйка гаворыць: «Я вас, мае дзеткі, пусціла б начаваць, дык мой жа дзед будзе лучыну секці, дак баюся, што вам вочы павыбівае тэю лучынаю, дык ідзіце ў другіх папрасіцеся».

Вось гэта маці расказвала.

* * *

Хто-та пакапаў картошку, і баба пайшла па сляду. Паглядзела, што картопля пакопана, пайшла дзеду сказала. «Дзед, хто-та ў нас картоплі сарваў». Той жа дзед хадзіў, хадзіў, шукаў і следа найшоў. Узяў трапачку следа, прынёс і павесіў ля печы на бальку. Баба ж угледзіла і кажа: «А што гэта?». «От, — ён кажа, — не будзе ўжо ў мяне красці і ні ў кого не будзе красці. Скажаў ужо там, хто краў. Дык у яго ж, — кажа, — дзяцей багата.» І баба яго пераўбядзіла, і ён зняў той пясок і высыпаў. От то яны зналі, ну, я гэтаму не верыла, і зараз не веру. Я к такім хімародам не прыслухоўвалася.

* * *

«Зборыкі», ета от бегалі па хатах і сабіралі зборыкі. З музыкаю, з карзінаю.

Зімой вячоркі былі. Ета калі ўжо ўсю работу парабілі ўдзень, толькі хадзілі да таго, у каго лучына ёсць. Лучына ёсць, на камінку гарыць, усе садзяцца і хто што робіць. У нас электрычства стала ў 58-м, 59-м. Я знаю, што Пыталь на гарэ дзвігацель уключаў і да 12-ці свет гарэў. Толька ўвосень хадзілі ўжо на «попрадкі». Гэта ўжо днём яны. А ўвечары — вячоркі. «Зборыкі» — гэта ўжо ігрышча, гульбішча. З гарманістам.

А на вячорках ужо хто-што рабіў. Хто лапці пляце, а хто кашалая якога, хто баўтушу якую, рыбу лавіць такую баўтушу з лазы.

У нас тут у сяле быў скрыпач, гармонік і цымбалы. І вось на етыя вячоркі абавязкова прыгласалі ету тройку музыкантаў. Ну, ужэ калі ў адным канцы сяла вячоркі, «зборыкі», і ў другім канцы сяла. От, прымерна, я ўжо была дзеўка, мяне на сяло гуляць не пускалі. Не дазволена было.

Тады ж клубаві не было, а гулялі ці ў хаце ў каго, ці сенцы ў каго вялікія, но еслі я пайду на тое сяло, — мяне палкамі бабы выганяць: «Чаго вы прышлі сюды на нашае сяло? Гуляйце на сваём сяле». І штоб хлопец з таго «канца» правёў дзеўку з «другога канца», тожэ — не. І яшчэ, от я помню, маці расказывала, пры іх памяці, як не было гарманіста, яны станавілі: ты — барабаншчык, ты — скрыпач, ты — гарманіст. І от я на адных такіх «зборыках» у «шыйцы» сядзела, патаму што ў «шыйцу» злажвалі міскі, каторыя ўжо са стала. А мы ўжо там з адною сядзелі, сядзелі да пальцам вымазвалі тыя міскі. У іх не было музыкі, і яны ўжо барабанілі «у язык», скрыпка скрыпку «у язык» іграла, гармонік тожа «у язык».

І ўсе танцы «Кракавяк», «Полька», «Вальс».

На вячорках ніхто танцы не танцаваў, а ўсе занімаўся сваёй работай. А на «зборыках» ужэ і гульні былі, там і танцы былі, і выпіванцы былі — усё. Зборыкі былі, от захочуць дзеўкі пагуляць: «Давайце сабяром «зборыкі» і ўсё». Калі я была малая, у школе, баронь Бог, калі ты пайшла калядаваць, цябе назаўтра паставяць на лінейку і папамоляцца табе, што ты не захочаш таго піражка з жытняе мукі, і яшчэ пашлюць, штоб мацерку, ці бацька: «Чаго пайшла на Калядкі?» А от маці мяне вучыла «Калядкам». Я ету зіму калядаваць не хадзіла, а па цяляфону калядавала. Набяру номер:

— *Святы вечар, добры вечар,
Дазвольце калядаваць,
Вам песеньку праспяваць?*

*Хто скажа — газвалю, — я прапею.
Хто скажа — не-а, — я лажу трубку.*

Падарункі мне абяцалі: «Табе сто грам дзём, бутылку». Я кажу: «Спасіба на добрым слове». Ужо мы таго Ражаства ждалі, як Бога з неба! Бо на Ражаство будуць там ужо і булкі з пшанічнае мукі... Нашы бацькі саблюдалі пост. Була з семья канаплянага смятана і грэчневыя ладкі. Калядаў ждалі, таму што там ужэ і студзень будзе, і ўсе прысмакі каторыя трэба. Ну, думаю, наемся ўжо на цэлу нядзелю. Раз, два з'еў, і ўжэ больш не хочаш. І ўжэ мне маці, як ўсёгда гаварыла, ужэ садзіцца за стол, малітву прачытае, першую ложку бацька возьме, а потым усе па парадчку.

На куццю маці ў шыбачку стукала і казала: «Мароз, мароз, хадзі куцяваць, будзеш нас пугаю паганяць». Дак я паглядаю на дзверы, паглядаю. А цераз тры хаты ў нас жыў дзед, Мароз зваць. Дак я гавару, дак дзе ж той Мароз? Ждуду таго Мароза, дэ й засну. Само глаўна, што ждалі етых празднікаў. У Піліпаўку, калі не елі скармнага, гулялі і танцавалі, і «зборыкі» спраўлялі. «Зборыкі» маглі і летам сабраць, калі захочуць. Мы летам бегалі босыя, от тады бега-

лі на «зборыкі». А зімою сільна гаравалі. Кудзелю ж трэба прасці. На пячы поўна лёну ляжыць, канпель і можна залезці і пагрэцца. Вясною «зборыкаў» не было. Таму што вясною: работа — раз, картопля таго, што акапаюць з ямкі хаця б пасадзіць. «Зборыкі» сабіралі ўвосень, могуць і не дажаўшы жыта. Я памятую, пакойна Кушнярыха расказывала: «От пайшлі да ў калхозе бараду завілі, дак трэба сабраць, баба, адпразнаваць». «Зборыкі» — это традыцыя нашага сяла. От я слухаю, і чытаю, і гляджу. Нідзе такога нема.

Клубаў не было, выбіралі такую хату вялікую, каб былі вялікія сенцы. Тады рабілі сенцы большыя, чым хата, патаму што ў той сенцы камору рабілі, там і малако стаўлялі, прысмакі ўсякія. Пасылалі адну ілі дваіх спытаць: «Можа б вы пусцілі «зборыкі» гуляць?» Ну, еслі ўжо разрэшылі, значыць ужэ тая хазяйка падмятае, лавы вымывае, таму што «зборыкі» прыдуць. Яны ўжо сталы зносяць, пакрываюць і чысцяць, танцуюць. І ўжо там розныя гульні. Я знаю, от як мы рабілі, так якое-то «золата», гульня такая.

Адзначалі і такое свята, як Малая Прычыстая. Нічога не рабілі ні ў полі, ні ў хаце. «Зборыкі» былі пасля Малой Прачыстай. На іх гулялі, танцавалі, спявалі. Кудзелі пераблытвалі. Прымерна мы не пралі, но я от да Валькі бегала гуляць, дак там жа поўна хата, 10 дзевак і прыйдзе 10 хлопцаў. А мы адзін раз, нас з печы прагналі, мы на печы сядзелі. Таму што яны там пра сваё разгаварвалі, а мы каб ня чулі. Нас выгналі, дак мы што надумалі. Мы залезлі на прызбу, у шыбку сталі ступаць, а яны кругом лампы 10 усе сядзяць, дак мы ў шыбку: «Пажар! Хата гарыць!». Дац яны ўсе адзін на аднаго от тут ля печы папалі, а нам смешна. Ну зато ўжо патом нас адлупцавалі.

Запісана ў в. Церабаў Петрыкаўскага раёна ад Гурыновіч Алены Сцяпанаўны, 1930 г. н.

Гульня «Золата»

✧ Была на «зборыках». Пасядам, тыя ж годы было чалавек 15, а былі такія скамейкі, лавы называліся. І ўжэ от там картопля, ці скарынку дзе якую возьмем: «Зкуль-та йду, золата нясу, угадайце, баяры, дзе золата ззяе-ззяе». Ужэ адзін стаіць пасярэдзіне: «Золата, ка мне!». А мы адно аднаго задзержваем, штоб не ўцякла. Дык тое ўжо са скарынкай ці з картоплямі пабяжыць к таму. А дзе задзержым — ужэ празваў. Игра ўжэ не такая. А як ўцячэ — гэта ўжо ладна, харашо.

Потым меняюцца. Ужэ другога, хай кладзе: «Зкуль-та йду, золата нясу». І пайшло — і пайшло, і да паследняга. Ужэ стаіць чалавек пасярэдзіне: «Золата, ка мне!». І ўцякаем ужэ к таму.

Абязцельна трэба было ўцякаць. І з золатам к таму, што ўзывае. А тыя, хто не ўдзержваў — ужо той штрафнік. А яшчэ гулялі ў «Пекура», гулялі на вуліцы. Пастановім палку, кучу пяску награвалі, і ўжо бегам. Дык хто саб'е палкай таго «пекура», гэта ўжо ён ачкі набірае. Доўжэн збіць тую палку, што стаіць. І па вочарадзі.

А то ў «Закованку» гулялі. У «Прадкі» гавораць цяпер. Ужэ от паразбягаемся па ўсіх карчах, па сараі, па кутках. І ўжо ходзіць той, ішча. Як найдзе — бяжыць, я бягу, і той бяжыць, і хто ўпярод пабохае палкай, ета ён ўжо спраўны. Хто ўжэ закавалі кого, ужэ той ішча опяць. От такія былі ігры.

На «зборыках» ета ўжо прадукты насілі, да й гасцілі, да й гарэлку, да й гармошку наймалі, да й танцавалі, па гадоў 15 нам было. Хто, напрыклад, хунт мукі, усяго важылі і неслі. Што ў каго ёсць.

Хто ў «дзеўках», дак па 30 год з намі збіраліся. Дзеўкі і хлопцы збіраліся нежанатыя. Тыя ж годы так не разводзіліся. Мо цяпер ужэ так былі б і «разводкі».

Запісана ў в. Багрымавічы Петрыкаўскага раёна ад Карцавай Лідзіі Паўлаўны, 1951 г. н.

✧ Ранее ў дзетстве сільна баялася мертвяцоў. Маленька была, гадоў 7-8, а ідзе чалавек, малады мужчына, яму тады было 27 гадоў, а яго маленькая дзевачка адна была, Лідка тожэ назвалі, а Надзька толькі радзілася. Ён ідзе, а качак поўна даліна ў нас была. Ён дэ й кажа: «Каровы зараз будуць выганяць, да глядзіце і маю выганьце, бо Анюта ў «Баташэні полі».

Гэта ўрочышча. Мы пайшлі каровы яго тыя выпускаць, калі глянь, растапурана так о сена-сховішча, карова стаіць і ён вісіць. Дзеці папужаліся, сталі на вуліцы крычаць. Знялі яго. Знялі, тады ж ніякіх моргаў не было. Баба была такая, Марына, дэ й гаворыць: «У хату спачатку не нада заносіць вісельніка, трэба палажыць у сараі дзве доскі і яго палажыць, няхай ён пераначуе на гэтых досках». Ну так і зрабілі. Паехаў конь, прывёз ету ўжэ Анюту, кстаці, яе ў 43 гады гразою на лузе забіла. Анюта гэта крычала: «Што ж ета, толькі пастроіліся, пажаніліся, — і не пераначуе». Не, кажуць, не нада. Далей прыйшла баба адна веруюшчая, да й кажа: «Мы ж яго і на могількі не завязом, вешальніка не патрэбна й хараніць на могільках? каля могілак, альбо на растанцах». А растанцы — ета дзе стаў ў крыж. Але пахаранілі яго на могільках. Так настаяла радня. Дац от я хачу сказаць, вешальніка не павінна было ні ў хаце штоб начаваў, ні на могільках.

Як старэнькі чалавек памрэ, адразу бяжыць той, хто яго даглядаў, па саседзям, каб памылі. Памылі, адзелі, і шчэ гаворыць тая, што мые, каб аставілі рубчык ад яго адзежы, што памірае. Абычна яе нада спаліць, тую адзежу. Гэта сільна добра, штоб было ў хаце ад гразы. Не знаю, ці ад гразы, а вот было такое, што ў дзевачкі маленькай была чорная барадаўка, да пацерлі той трапкай, і прайшло. Але трэба яшчэ прыказаць. Ну, як прыказаць, не знаю. І па балючаму месцу, кажуць, яшчэ памагае. Ну прыбралі, ложаць дзе ў каго е, на дзіван ці два ступы, доскі, на доскі кладуць. Патрэбна па-божаму не на дзіван, а на ступы. Пераначуе. Галосіць: «Ой, мамко ж мая, ой, галубка ж ты мая роднёнька, а нашто ж ты мяне пакінула!» Як чалавек малады памірае: «Ох, мае ж ручкі залатыя, ко-

лькі ж вы работы парабілі! Ой ты мой саколік родненькі, нашто ж ты мяне адненьку пакінуў!» Як на могількі павязуць: «А куды ж ты прыйшоў сюды, а нашто ж ты сваю хатачку памяняў на гэту магілу».

Раньше на тканых рушніках тонкіх харанілі і казалі: «О, заслужыла!». У нас ў Багрымавічах гэтыя рушнікі рэзалі і раздавалі. Першы палучае той, хто пашыў, другі — хто яму капаў, астатнія раздавалі ўсім: ад гromу, ад балячак, ад усяго. Тэ палаценцэ лажылі раней ў скрыні, а цяпер у сценкі. А некаторыя і кідалі рушнікі, ну, гэта ўжо цяпер.

Старыя ўсе прыбіраюцца: рыхтавалі фартушкі, хустачкі, вышытыя каптаны, спаніцкі. Дзяўчат, от памятаю, у нас дзяўчынка, 10 класаў, пад поезд кінулася, дак яе як нявесту пахавалі, вянок надзавалі. Па ей не было каму галасіць, не галасілі. Маці адразу с ума сашла. А так, дак хаваюць з музыкаю. Гадоў дзесяць.

Завешваюць люстэркі. Целявізар завешваюць. Як нясуць па вёсцы нябожчыка, так людзі выходзяць прашчацца, бярэменныя не выходзяць. Калі з хаты выносяць, вымятаюць за пакойным і стулья перавяртаюць. І трэба сесці на тое месца, дзе галава была памершага.

Чароўнікі цяжка паміраюць. Гадалкі етыя і хто прырабляе, етыя мучаюцца, ведаю. От у нас адзін дзед сільна мучыўся, прасіўся ў Бога. І нявестка, што яго даглядала, казала, што бушавала нешта на крышы, як бы ходзіць. І хвоя шуміць. Карову пайшла даіць — карова «на дыбы». А як, кажа, луноў, стала ціха. Мо чатыры ці пяць сутак так мучыўся.

У Міцурах у гэтым разе рабілі дзірку ў паталке, і от тады толькі ён дайдзе, а так не.

Гэты дзед не сціхаў ні на адну мінуту, гаварыў з людзьмі, якія ўжо памерлі. А яшчэ я памятаю случай. Гразой пабіла ў нас у 83 годзе на лузе людзей. Адна з іх, мая саседка, взяла кніжку брыгадзіра. Сёстры гавораць: «Няхай Ліда пакамандуе, якое плацце надзець». А ў яе была трэкацінавае плацце ў цвяты. А яны пашкадавалі, што новае. Я сільно так вопракі не пайшла ім, штоб адабраць да надзець. Яны ёй абулі абукнавенныя басаножкі і плацце ношанэ. Як надзевалі, тое плацце трэснула. А сёстры ж гаварылі, хай Ліда пакіруе. Дак ім было ўсё роўна. А мне не далава месяц пакою. Як закрываю вочы, яна: «У чым ты мяне адправіла на той свет, ты знаеш, я нікуда на свеці не выходжу, з мяне смяюцца, упераці — парвато, сзадзі — дзірка!» Што мне рабіць, прыду к бабам, кажу: «Не дае Анюта спакою!». Кажуць: «Едзь у цэркву». Я паехала, не прызналася нічога ў той цэркві, паставіла свечку, як яны вучылі. А нічога, усё роўна. А прыду к ёй — магілу сабакі разграбуць. Што такое? Ну, лунула бабка адна старая. Прывезлі з Калінкавіч свяшчэнніка. Я падышла, расказала. Пайшлі мы на магілу, ён прачытаў малітву. Спытаў, што такое? Я расказала. «Купі, — кажа, — тканіну, якога колеру яна любіла, прыйдзі ў цэркву, пасвяці і возле креста адкапай і пакладзі. Я зрабіла, і як «сто баб адхадзіла». І яна мне не сніцца. Снілася мо праз гадоў

10, то сказала: «Я ў 7-й комнаце вучу дзецей!» Вучыцельніца яна там.

Запісана ў в. Конкавічы Петрыкаўскага раёна ад Міцуры Тамары Міхайлаўны.

От у нас чатыры года назад было. Адзелі адну і надзелі абыкнавенныя такія панчохі, а яны падвязваюцца разінкамі. А я без вніманія, забыла пра тыя разінкі. От прайшло 9 дней. І стала яна мне сніцца, і кажа: «От усе людзі ідуць па сялу, а падыйду да плоту, панчохі ўпадуць, і не магу нагамі дзвігаць». Мне тожа людзі пасаветавалі, я пайшла, закапала ля креста тыя разінкі і перастала яна мне сніцца.

* * *

На Каляды прасілі дазволу ў гаспадара паспяваць. Казалі: «Дзядзька ці цётка, пусціце пакалядаваць!» Адказвалі: «Калядуйце!»

*Ой, ці гома-гома наш пан-гаспадар?
Святы вечар, наш пан-гаспадар.*

*Ох, хоць не гома, той не гуляе.
Святы вечор, той не гуляе.*

*Мо ў гуменцы пшаніцу вее,
Святы вечор, пшаніцу вее.*

*Попросіў жану негавеячку,
Святы вячор, негавеячку.*

*Негавеячку на гарэлачку,
Святы вячор, на гарэлачку.*

* * *

*Вечор цёмны, вечор цёмны, ночка мінае.
Свёкар добры, свёкар добры,
святкруха пагана.*

*Святкруха не пускае на вуліцу, бо я маладая.
Пусці, маці, пагуляці, я не забаўлюся,
Скажу хлопцам: «Добры вечар» —
да й назад вярнуся.*

* * *

*Пушна, цешча, пушна,
Проціў зяце не вуйшла,
Ці кажушка не мае,
Ці на зяця забувае.
Спой, зяце, за вароцямі,
Ды з чырвонымі, да чабоцямі,
А на зяця да мяцель мяце,
І гробны дождж ідзе.*

* * *

*Нашы сваты з Церебова,
Нашы сваты з Церебова,
Усё паелі, пацеребілі.
Усё паелі, пацеребілі
Шчэ й жывога каня з'елі,
Па столу качаючы,
Па столу качаючы
Да й у соль мочаючы.*

* * *

*І ды баліць мая галованька,
Можа, я й памру.*

Можа, я й памру,
Ох, і гзяцей прывяззіце,
Каго я й люблю,
Пасадзіце ў галованьках,
Можа, я й дайду.
Можа, я й дайду,
Выкапайце калодзежа
Ва маём саду.

* * *

Да й, а што ж это за свет настаў,
Што сын мацэру з хаты прагнаў.
Да ідзі ж, мамко, проч аг мене,
Бо цераз тебе сварка ў хаце ў мене.
Да й пашла ж маці горачкамі,
Да й аблілася слёзачкамі.
Да й ішла полем, ішла й гругім,
А на трэцэму ночка стала,
А на трэцэму ночка стала,
Да паг яварам спаць легала.

Гудзе, стагне губравушка,
Да сын мацэру даганяе:
— Ой, вярнулася ж, мамко, да мене,
Бо ў мяне ў хаце тры бядзеньня:
Перша бяда — жонка маладая,
Друга бяда — гзяціна малая,
Трэця бяда — конь са стайні не стаў,
Да ён каменнем стаў.
Ну, конь, ой, прагнаў мацэру.

* * *

Кацілася зорачка па небу,
Да ўпала даголу.
А хто ж мяне, маладзеньку,
Завяздзе дагому.
Абазваўся казак маладзенькі
На салодкам мядочку:
— Гуляй, гуляй, гзўчыначка,
Я завяду дагому.
— Вядзі, вядзі, малады казача,
Да нідзе не баўляйся,
Бо па мне, маладзенькай,
увесь рог зажурыўся.
Не так родная радзіма,
Як родная маці.

* * *

Бацькі пасваталі нявесту.
Адзін бацька, другі бацька...
А ў цябе ж сын, у мяне дачка,
Давай іх пажэнім.
І замуж, толькі ждалі суботы альбо нядзелі,
Калі ўжо бацька разрэшыць
ёй схадзіць да сваёй радні.
Еслі разрэшыць, яна сходзіць да радні,
Еслі не разрэшыць, яна сідзіць там з імі.

* * *

Ой, дай ты, Божа, нядзелю даждзаці,
То б я й пайшла б да роду гуляці.
То б я й пайшла б да роду гуляці,
Год багаты будзе частаваці.
Уп'ю чарку, уп'ю гругую,
А на трэцю стану я й прасіцца.

А на трэцю стану я прасіцца,
Год багаты, як бы мне не спіцца.
Бо ў мяне дома тры бядзе ў хаце:
Адна бяда — свякруха ліхая,
А другая — свёкар наравісты,
А трэця — гзіціна малая.
Падыду я паг акенца, гляну,
Ды пабачу, што свякруха робіць.
Ды пачую, што свёкар гаворыць.
А свякруха ў печы вечэраньку варыць,
А свякруха вечэраньку варыць,
А свёкарка губіначку парыць.
А свёкарка губіначку парыць,
А мой мілы гзяцінку калыша,
А мой мілы гзяцінку калыша,
Калыхаўшы, бацьюхна пытае:
— Нашто ж, бацька, губіначку парыш?
— Пару, сынку, да на тваю жонку.
— Нашто ж, бацьку, маю жонку біці,
Як памрэ, рог не будзе хадзіці.
Як памрэ, рог не будзе хадзіці,
Памрэ маці, не будзе ўчашчаці.

* * *

— Дзева Марыя ды й нарадзіла Богага сына,
Тры бабкі прыйшлі, яго ў моры скупалі.
У моры скупалі ды й спеленалі,
Спеленалі, у цэркаў панеслі ды й пакрысцілі.

— Відзім, Бога, відзім.

* * *

— І што й жа красна каліна, святы вечар,
Найкраснейшая маладая гзяўчына,
Святы вечар, па саду хадзіла,
Весь двор асвяціла, святы вечар.
У сені зайшла, сені засеялі, святы вечар,
Сені засеялі, паны стаялі, святы вечар.
Паны стаялі, шапкі здымалі, святы вечар,
Шапкі здымалі, яе пыталі, святы вечар.
— Ці ты панова, ці ты каралева?
— Я не панова і не каралева, святы вечар.
Бабкава гачка, маладая паначка,
святы вечар.
Шчогры вечар.

— Была, была ночанька да ўжо гзень,
Свекруха невестку даўно ждзе.
— Хадзі, хадзі, невестка, дагому,
Шью табе рубашку да долу.
Насі, насі, невестка, здарова,
Ужэ ж табе другая гатова.

* * *

— Дзе ж наш сват падзеўся,
Дзе ж наш сват падзеўся.
Ці ў клоч'я ўвярцеўся,
Ці на сенажаці косіць.
Ці на сенажаці косіць,
Што ён нас не просіць.
Нешто ў сваты целюпаецца,
Нешто ў сваты целюпаецца.
Ці гарэлачка ў бочцы,
Ці гарэлачка ў бочцы,
Будзе яна ў нашай глотцы.

* * *

— А ў Івана чорныя вочы,
А ў Івана чорныя вочы,
Не баяцца чорнай ночы.
— Ай, чаго мне да баяціса,
Ай, чаго мне да баяціса,
Сівы конь пада мной,
Сівы конь пада мной,
Сівы конь пада мной,
Вся радзіма за мной.

* * *

— Наша печка рагоца,
Наша печка рагоца,
Караваю яна хоча.
А прыпечак калываецца,
А прыпечак калываецца,
Каравай ночкі п'яны,
Каравай ночкі п'яны,
Да ўжэ цеста пакралі,
То ў мех, то ў кішэню,
То ў мех, то ў кішэню,
Сваім дзецям на вячэру.

* * *

— Ой, не сядзі, не сядзі, Ванечка,
Да прочэні акенечка, паглядзі,
Ці харошы месяц на зоркі,
Ці харошы Іванка на коні.
Харошы, харошы чорны ўс,
Да калі ж яго Бог прынёс.

* * *

— Ішлі дзевачкі ў тры радочкі,
Зязюлька наперад.
Зязюлька наперад, усе дзевачкі на лаўку селі,
Анютка на пасаг,
Анютка на пасаг, усе дзевачкі песню пелі,
Анютка заплакала.
Анютка заплакала, плача Анютка,
Плача твае дзіцятко, цяпер твая воля.

* * *

— Ой, ступнула Олечка на парог,
Да махнула хвасцінаю наперад.
Паступі сярод радзімай,
Бо я іду за благаславеніем,
Гоцец, маць.
Цяпер я сяду.
Уся ж мая галованька венком,
Роднага карагодку
Уся ж мая галованька.

* * *

— Ой, елко, елко кучарава,
Во бору стаяла, шумела,
А дарогаю шла, звенела.
А дарогаю шла, звенела,
На краю стала ззяла.
На краю стала ззяла,
Всю сваю родзіну забрала.

* * *

— Як прыданкі селі, стаялі,
А не так яшчэ сцягнуцца,
Як гарэлкі нап'юцца.
А прыданкі бяздумкі,
Ды не едуць дагомкі.
У кожнай по дзіцяці,
Няма каму калыхаці.

Мы нянячак пананімалі,
Каб нашых дзетак калыхалі.
Едзьмо, сватовы, дадому,
Бо паелі конікі салому.
А як будам начаваці,
Будам салому купаваці.
А як пойдзем па гругулю,
Паядзяць конікі гнілюю.
А як пойдзем па трэцюю,
Паядзяць грэцкую.

Запісана ў в. Навасёлкі Петрыкаўскага раёна
ад Сянько Марыі, 1951 г. н., Крук Ксеніі, 1938 г. н.,
Гумар Марыі, 1933 г. н.

✧ У постны дзень нашы бацькі, сем'я сушылі і таўклі з картошкай канаплі і рабілі ў відзе смятаны такое пасцінне. З грэчневай мукі рабілі кулагу і ўчынялі ў яе хлеб, потым заварывалі. Такое пасцінне і елі. У постны дзень усе збіраюцца ў адной хаце, хто вязаў, хто праў, хто лапці шые, усе займаліся работай. Раней жэ не было свету, дык возле печы камінок такі быў, на гэты камінок клалі лучыну, з дрэў шчэпкі такія. Раней па вочарадзі хадзілі ў лес за гэтай лучынай, сённі ты, заўтра я, і палілі яе ў хаце. Потым прыходзілі хлопцы, нашу ўсю работу ў куток, бяруць гармошку, паюць, а мы ўсе дзяўчыны танцуем у лапцях.

Першая куцця

Пасля дажынак маці брала сена і вешала калі іконы. Рабілі квас, ставілі яго на стол, потым маці даставала з печы куццю, на стол лажылася саломы, браўся прыгожы ручнік і звала ўсіх вячэраць. Астаткі гэтай кашы, куцці, утрам кідалі курам.

Багатая куцця

На багатую куццю маці пякла бліны, ладкі, як кажуць, а дачка назаве кучу сабак, назаве кучу падружак, і кідаюць па бліну. Чый сабака ўхопіць першы блін, чый блін першы будзе з'едзены, та і выйдзе замуж.

Дзяўчыны адзеваліся ў прыгожыя плаці. Хлопцы перадзеваліся ў розных жывёл: у казу, жураўля, мядведзя. Раней у торбы кідалі сало, калбасу, усё, што было ў хаце, грошы давалі. А яшчэ пераадзеваліся ў воўка, бабу-ягу, у цыган, у чорта. Ну, у чорта пераадзеваліся і хадзілі католікі, а праваслаўныя ў казла, у воўка. Хадзілі, спявалі:

— Добры, добры вечар, святы вечар,
Куры запелі, святы вечар.
Дзеўка сабіралася, сабіралася,
Святы вечар, прыбіралася.
Прыбіралася, у цэркаў уйшла,
У цэркаў уйшла, святы вечар.
У цэркаў уйшла, тры свечкі нясла,
Тры свечкі нясла, святы вечар.
Жывіце з Богам, верце вы Богам,
Святы вечар, жывіце з Богам.
Жывіце з Богам, Ісусам Хрыстом,
Святы вечар, з Ісусам Хрыстом.
З Ісусам Хрыстом, святым Раждзясцем,
Святы вечар, святым Раждзясцем.

Калі пелі эту песню, хадзілі з калесом. Калі хадзілі з казой, то пелі песню пра казу, а калі зорку насілі, то другую пелі.

*Ідзе Каляда, святы вечар, ідзе Каляда,
Каляда ідзе, тры свячы нясе,
Святы вечар, тры свячы нясе.
Агна стрэчанска, благавешчанска,
Святы вечар, благавешчанска.
Спасаўка ідзе, звёздачку нясе,
Звёздачку вядзе, песенькі пае,
Святы вечар, Каляда ідзе.
О, го-го, каза, о, го-го, шэра,
Святы вечар, о, го-го, каза.
Дзе каза рогам, там жыта стогам,
Святы вечар, шчодры вечар.
Дзе каза туп-туп, там жыта в снапах,
Святы вечар, шчодры вечар.*

Запісана ў в. Навасёлкі
ад Гумар Марыі Іванаўны, 1933 г. н.

✧ На Крышчэнне ўсе ідуць у цэркаў, там ідзе служба, пасля якой свецяць воду і людзям раздаюць. Прыходзяць дамоў, бяруць гэту святую ваду і, каб у хазяйстве ўсё было добра, яе п'юць, пырскаюць на жывёл. Ну гэта вада, яна лечыць усе балежны ад людзей, ад худабы. На Крышчэнне крэсцяць ваду ў азёрах, калодцах.

Каляды

Гулялі, святкавалі, у госці друг к другу хадзілі. З калядамі хадзілі, шчадроваць хадзілі, вячэр'я спраўлялі. Варылі куццю, аблажывалі яе саламай, потым вячэралі. Кашу варылі з круп ячных. Накладвалі ўсім і вячэралі, яшчэ называлі «тайнай вячэраю». На тайную вячэру елі толькі поспую ежу. Варылі смятану з канапель, кісель варылі і вячэралі. На першы дзень Каляд нічога не елі, а на другі ўжо елі, пелі, танцавалі і усё на свеце робяць.

Хадзілі ад хаты к хаце, шчадровалі, пелі песні; выходзіў хазяін, і мы ў яго шчадровалі.

*Калі Мішачка з канём, канём.
З канём гаворыць, святы вечар.*

Хадзілі з казой. Не толькі з казой, а яшчэ з канём хадзілі. Зайдуць у хату і як пачнуць плясаць. Прыбіралі яго кветкамі, вянкамі. А каб не брыкаўся, хазяін яму сена, ежу даваў.

*А з хазяіна Мікола сядзіць,
Святы вечар, святы Васілёк.
Мікола сядзіць, слёзачку ўраніў,
Святы вечар, святы Васілёк.
А ад той слёзачкі ручайкі пайшлі,
Святы вечар, святы Васілёк.
А ад тых ручайкоў возера стала,
Святы вечар, святы Васілёк.
А ў тым возеры сам Бог купаўся,
Святы вечар, святы Васілёк.
Хадзі, Божанька, к нам вячэраці,
Святы вечар, святы Васілёк.
Засцелім сталы ўсе сасновыя,
Святы вечар, святы Васілёк.*

*Паставім кубкі, да ў тры радкі,
Святы вечар, святы Васілёк.
У першым кубку мядок-халадок,
Святы вечар, святы Васілёк.
У другім кубку зелена віно,
Святы вечар, святы Васілёк.
У трэцім кубачку — шчасцця і голя,
Святы вечар, святы Васілёк.
Халадок-мядок, то хазяюшке,
Святы вечар, святы Васілёк.*

Гуканне вясны

У нас на Саракі ну пяклі сорок сухароў. Выходзілі на двор і звалі птушак. Гэтыя сухары крышылі птушкам. Маці лічыла, што птушкі — гэта продкі, і іх не трэба зліць.

* * *

Калі прыходзілі Саракі, гукалі вясну. Я памятаю, яшчэ маці мая паліла печ, рабіла ў печы сухары. Яна выходзіла на двор, раскрышвала тыя сухары птушкам, клікала іх.

* * *

*— Вол бушуе, весну чуе,
Дзеўка плача, замуж хоча.
Не крычы, воран, нажэрэшы,
Не плач, дзеўка, нажывешся.*

Благавешчанне

Гэта вялікі празнік, бо дажэ птушка гнязда не ў'е. Нічога не пелі, не рабілі. Можна што і рабілі ў другім сяле, а ў нашым ніхто нічога не рабіў.

Запісана ў в. Ляскавічы Петрыкаўскага раёна
ад Усціновіч Марыі Андрэеўны

Пасха

Накрасім яйц, ежы наробім да парасят напачэм, ды і робяць госці, ды і гасцююць. Хадзілі на балота ды сярпамі жалі каноплі, сушылі, а потым з сям'янаў рабілі смятану. У чацвер ды ў пятніцу бялілі ўсё, у хаце прыбіраліся.

Казка пра бусла

Гавораць, каб на свеце было чыста, Бог нахадзіў на зямле ўсю гэту часць: вужоў, жаб, усіх гэтых нячысцікаў, усіх сабраў у мяшок. Сказаў, што не будзе на зямле ўсё гадасці гэтай і на мужыка кажа: «Аднясі, мужык, у мора мяшок да ўтапі». Мужык яго нясе, а яно шавеліцца на плячах. Мужык кажа: «Божа, а што ты паклаў у той мяшок?» Бог адказаў: «Што б ні паклаў, табе глядзець не трэба, нясі яго, завязанага, у мора да і кінь». Мужык усё нясе, нясе, а яно шавеліцца на плячах. «Што ж там такое», — падумаў мужык. Паднёс к мору да і думае: «Дай развяжу, ды пагляжу адным вокам, гляну, што ж там такое?» Развязаў да туды вокам глядзь, а жаба ў вока прыг, а за жабай — вуж, а за вужом усе гэтыя нячысцікі распаўзліся. Бог тады кажа: «Падвёў ты мяне, мужык!». І прытварыў яго ў бусла. «Раз ты іх распусціў, ты іх і сабірай». Вось бусел і сабірае, і ніколі яго не сабарэ.

На Уздвіжанне ў лес хадзіць нельга. Бо там усе гэтыя гады на савет збіраюцца. На зіму хава-

юцца. Яны зноў з'яўляюцца на Блажавешчанне. Калі ўся зямля двігацца пачынае, тады яны ўсе на свет выходзяць.

* * *

Пасеяў Бог авёс. Паспорыў ён з чортам і праспорыў. Потым Бог адумаўся і думае, як гэта бы авёс вярнуць. Бог думае: «Навошта чорту той авёс, ён яго не есць! А ў мяне худаба есць, і куры ядзяць», — думаў. — Як жа мне ў чорта авёс адваяваць?!» Пачалі спорыць, ды ні к чыму не прыйшлі. Бог кажа: «Ні к чыму мы, чорт, з табою не прыдам. Давай пакуль на ёлцы будуць зялёныя ігліцы, то будзе мой авёс, а потым твой». Сагласіўся чорт. Бегаў, бегаў ён дзесяць лет і думае: «Калі ж мне той авёс перайдзе?»

* * *

Прымаўка пра дамавіка

— *Дамавік мой, хадзі за мной,
Як буду я, так і ты са мной.*

Загадка «Конь»

— Сямсот свінча, чатыры пішча,
Два старажы стаяць,
Две свячы гараць.

(Адгадка)

Хвост — сямсот, чатыры пешчыя — гэта чатыры нагі, два старажы — гэта вочы, дзве свячы — гэта вушы.

Загадка «Жолуд і свіння»

— Віса вісіць, хода ходзіць,
Віса ўпадзе, хода з'есць.

Загадка «Калодзезь»

— У дзеда вісіць, у бабы ззяе,
Дзед на бабу пазірае.

На змеявік, на Уздвіжанне, калі ўсе змеі сабіраюцца па парам, аднаму не хватае.

Ён поўзае па лесу ды шыпіць. А па восені, бліжэй да зімы, хаваецца ў капе, пад сенам ды замярзае там. А калі прыходзіць вясна, яго адхайваюць, і ён зноў шукае сабе пару. Вось так на Уздвіжанне ўсё і праісходзіць.

У нас казалі, што калі ты на Блажавешчанне будзеш нешта рабіць, то не будзе дажджу ці яшчэ што. Людзі тады сярдчалі і маглі наказаць. Маглі забор парушыць ці яшчэ што. Нічога не рабілі на Каляды, Вяліканне, у нядзелі. Толькі сена маглі нагрэбці, бо як кажуць, яно ўжо сжатае і нежывое, можна толькі пасля абеду, бо да абеду ў цэркві служэнне. На вячорках з панядзелка мы праі кудзелі, а ў пятніцу вяжуць, ну ўсё што трэба. Адбываліся вячоркі зімой. Былі ў нас музыканты харошыя, і танцавалі і пелі. Было яшчэ, калі хлопцы балаваліся і маглі паламаць верацяно. Ну вось так і празнавалі.

На Паску свяціць у цэркаў на службу начную хадзілі. Цяпер жа і званары могуць пасвяціць, а не як раней. У хаце ўбіраліся ў чысты чацвер. Да чацвярга бялілі, а ў чацверг убіраліся, засцілалі. Маці прыносіла з цэрквы агонь чацвярговы.

Запісана ў в. Ляскавічы Петрыкаўскага раёна
ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1922 г. н.

✧ Правялі хлопцы дзевак і ідуць дадому па вуліцы, дзе ў нас даварок, а там бачуць, бегае белы баран па двару. Яны ўдвох закрылі калітку і па-стучалі ў вакно. Разбудзілі хазяіна: «Баран у вас вылез, дзядзя!» Гэтыя выйшлі, праўда. Яны, значыць, пайшлі, адкрылі сарай і давай заганыць барана, а на вуліцу вароты закрылі з каліткаю. Кажы, бегалі, бегалі, гналі яго, а ён бегае і мекае, ды ўцякае. Потым прыжалі яго к варотам, што яму дзевацца некуды, но ён як-та ўвьяльнуў і чэраз калітку на вуліцу пераскочыў, і толькі бачылі яго. Раней казалі, што гэта нячысты быў.

* * *

Ідом мы з клуба з Евай Нікалаеўнай, да гэтага дзядзька памёр ў сяле. Ева Нікалаеўна пайшла дамой, а я перахажу дарогу. Нейкі конь ідзе, белы-белы ўвесь, і как будто звініць чым. Я хуценька забегла ў дзверы, мала лі што, но ён сарваўся, а потым да мяне дайшло, куды ён пайшоў. Гляжу, а яго няма, ён як растварыўся. Маме гэта расказала, а маці кажы, значыць, нехта памрэ.

* * *

Маці казалы, што раней, калі давалі капялюшнік свінням, і гавораць, што яго ўжэ нідзе не было. Я пайшла туды далей, на возера, ды столькі капялюшніка знайшла шмат. Чую, дзеўкі ідуць, я распусціла воласы да раздзелася нагала. Бегаю я каля гэтага капялюшніка, а дзеўкі пабачылі, крычаць: «Русалка!». Ды і наўцёк як пабеглі. Прыйшлі на вячоркі і кажуць: «Хаця не прыходзьце на чорнае возера, бо там жыве русалка». Доўга я смялася і нікому не расказвала.

* * *

Пасціў я кароў ды прысеў на полі. Быў у стадзе бычок. Чую, нешта затурыла: туп, туп, туп... Гляжу, чалавек ляжыць пад дубам. Ну, я не стаў разглядваць і пайшоў далей. Потым чую, зноў туп-туп-туп, я зір, а што-то паказалася русалка. Бяжыць на чацвярэньках, вродзе па сцэжкы. Я як спужаўся, кінуў тых кароў, усё. Пабег чэраз лес, а за лесам жыта, я чэраз жыта, а там балота, а за балотам дарога, я туды, а варона як пыцкне. Я так спужаўся, як падскочу.

Запісана ў в. Баклань Петрыкаўскага раёна

✧ У аднаго дзеда з бабаю ўкралі хлопцы сноп маку. Гэта баба плача, а дзед уцяшае: «Не плач, баба, на святога Макавея пабачым, хто наш мак ўкраў. Бо кажуць, усе зладзеі без штаноў па плату хадзіць будуць». Пазірала баба на плот, калі святы Макавей, а ніхто голы па плату не хадзіў.

* * *

У адной дзярэўне жыў поп і дзьяк, а за дзесяць кіламетраў жыў пан. Значыць, поп з гэтым дзьякам служылі сабе і знайшлі сабе лавушку. Дзьяк пойдзе, што-небудзь украдзе, схавает у яком месцы ды і раскажа каму дзе і што. Таму прыходзіць уся дзярэўня ды і спрашваюць, дзе што ляжыць, поп ім раскажа, людзі і знаходзяць. А кіламетраў за дзесяць жыў там пан. Укралі ў гэтага пана скрыню з грашамі, яго ж работнікі і ўкралі. Поп з дзьякам дабіліся ўжэ так, што людзі вераць у іх. Прыслаў пан ганца за папам і за-

гадвае яму, каб ён адгадаў, хто грошы ўкраў. Еслі ўгадаеш, я табе даю пшаніцы і паўскрыні грошаў. Прыязжае поп дадому, узяў гарэлку і кажа на дзьякана: «Усё! Пан нас кончыць! Трэба ўцякаці. Як трэці пятух запяе, тады і ўцячэм». Тры злодзеі ўкралі грошы: Аканом, Лёка і Фурман. Но яны зналі, што поп угадвае, і пабралі коней у пана ды і прыязджаюць к папу. Адзін кажа: «Пайду, пагляжу, што яны там робяць». Пан з дзьякам сядзяць за сталом, і тут запеў пятух. Поп кажа: «Дзьячо, ужо ёсць адзін». Вор спужаўся і падумаў, што поп угадаў, што ён пад вакном стаіць. Прыбег да тых і кажа, што ўгадаў яго поп. Ну, давай ўдваіх пойдзем. Прыйшлі. Стаяць. Зноў пятух запеў. Поп кажа: «Дзьячо, дзьячо, ужо два ёсць». Пабеглі воры да трэцяга. Кажуць: «Давай утрох пойдзем». Падышлі да вакна, а певень трэці раз запеў. Поп кажа: «Дзьячо, дзьячо, ужо трэці ёсць». А гэтыя ўсе трое ў хату ўваліліся ды папу пад ногі, а поп як спужаўся. Воры кажучь:

— Бацюшка, не выдавайце нас, што мы грошы ўкралі.

— А дзе вы іх дзелі? — пытае поп.

— У канюшне, за дзверамі, там яны закопаны.

— А вы нічога не таркалі з гэтагу яшчыку?

— Не, не капеечки.

Прысылае пан за папом, каб той адгадаў. Ну, пан прыехаў і кажа на рабочых, каб капалі ў канюшні каля дзвярэй. Выкапалі яшчык з грашамі. А пан такі рады, адкрыў, паглядзеў — усё цэлае. Шкода стала яму грошы аддаваць і думае, праўда ён можа адгадаць ці хлусіць. Выйшаў на двор. Паймаў жука ды схваў у руцэ. У папа была фамілія Жукоўскі, а пан пра гэта забыў. Кажа папу: «Ну, бацюшка, адгадаеш, што ў мяне ў руцэ, дык аддам табе ўсё, што дакляраваў». А поп кажа: «Ну і папаўся жучка ў панску руку». Пан руку раскрыў, а там жук. Угадаў поп. Усё аддаў пан, што абяцаў.

Зімовы Мікола

К нам раней прыходзілі родствэннікі з другіх сёл на празнік. Прыходзілі ў хаты, мы іх угашчалі. Усёгда на стале доўжэн быць хлеб, соль, зімняя рыба, боршч, закусь розная. Спрашывалі пра розныя дзеі, шчасця жадалі, дзьяліліся мненіямі. Раней была Міколаўская царква, зараз царквы няма, але свята засталася.

Запісана ў в. Баклань Петрыкаўскага раёна ад Жукоўскай Вольгі Уладзіміраўны, 1950 г. н.

✧ Раней людзі былі сільно багатыя. Хлеба ў іх было багата, усяго. Ну, і Бог пайшоў паглядзець па зямле, як жывуць гэтыя людзі. Зайшоў к адной гаспадыне ў хату і папрасіў хлеба. Хазяйка тады пекла бліны, і ён пабачыў, што дзеці раскідаюць хлеб на падлозе і топчуць нагамі.

— Ах, як вы жывеце багата, дык дажа хлеб не паважаеце.

Пайшоў Бог у поле к жыту. А жыта раней было, ад зямлі да верху каласок. Гасподзь узяў каласок у руку, і цяпер такое кароткае жыта.

* * *

Заехала злая княжна ў сяло, а там жанчына ражала дзіця. Ну, і жанчына ляжыць на крава-

ці, а ўсе людзі паўцякалі з хаты. Радзіла жанчына дзіця, ды ўстаць не можа, а тая злая княжна і кажа: «А ўстаць не можаш? Сейчас я цябе кіпятком парыць буду». Паставіла чугун з вадой і заснула, так, мабыць, Бог жадаў. Устала та жанчына ды ўзяла той чугун з кіпятком і абліла тую злую княжну. Пасля гэтага ўзнаў пра гэта князь ды прыказаў убіваць ўсіх людзей. Хаваліся людзі вездзе: у ямках, у лесе. А людзі князя пускалі птушак, якія знаходзілі людзей і падавалі знак. Тады гэты князь і ўбіваў тых людзей.

Адам і Ева

Пусціў Бог у рай Адама і Еву і кажа:

— Усе яблыкi ешце, толькі з аднаго дрэва яблыкi не ешце.

Ну, Адам з Еваю гулялі, гулялі і падышлі к гэтому яблыку, а на дрэве сядзела змяя. Адрывалі Ева з Адамам па яблыку і з'елі. Рассярдзіўся Бог на іх, а калі яны ўкусілі, то яны пабачылі стыд на сабе, а да гэтага не бачылі. Тады Бог выгнаў іх з раю, ідзіце, значыць, на белы свет.

Малітва

*Во імя атца і сына, і святога духа, амінь.
На зямле Агамавай, на гары Алімпійскай,
Там хадзіла прысвятая Мацір Божа,
І ўснула перад ліцом божым,
перад ліцом Міколаем.*

А прыходзіць да яе сам Ісус і сын Божы.

*— Мамка ты мая, мілейша, ці ты спіш,
ці ты ляжыш?*

*— Сплю ж, мой сын, ты ж мяне прабудзіў.
Сніўся ж мне сон аб табе.*

*Я ж цябе відзела спойманнага, звязаннага,
На крыжы прыкованнага,
Тэркацэ, тэркаванае.*

*Праз рэбро прабіванае цякла кроў твая
найсвятлейшая,*

*І пагала ж тваё цела турною,
як ад дрэва кара.*

*— Мамка ж ты мая, то не сон,
то ісціна-праўда.*

*Хто будзе гэту малітву маці,
той будзе да Бога ўзяці.*

*І шкодзіць ні чары, ні жалеза,
ні жадной злой рэчы.*

*А ў панядзелку параненьку,
як сонейка сходзіць,*

*Там святая маці Божа сына свайго
за ручку водзіць.*

*Павяла на ўтрэнь божэ, на службу божу,
А службу божу на споры, а споры ў моры.*

*На моры белы камень ляжыць,
а на камні цэркаў.*

*А ў цэрквы прыстал стаіць,
а за прыстолам Хрыстос Ісус сядзіць.*

*Свай пяць ран уывае, за нас,
грэшных, кроў паўсвятлённаму пралівае.*

Аж ідзе Пятро з Паўлам, учанік яго.

*— Пятро, Паўло, верныя слугі,
наце маю муку і крэста ў руку.*

*А малітву гэтую нясіце па ўсяму свету
Да кажыце старым і малым,
крывым і нямым, храмым і сляпым.*

*Хто будзе гэту малітву мовіць
у суботу пераг усходам сонца,
А ў няззелечку да службы божай,
Хоць бы не маў грэхоў, як на грэве лістку.
А на небе звёзд, райму растварэнню
грэхоў маіх атлучэнне,
Пекла вякоў маіх смыкання,
Дай жа, Божа, нам шчасця і здароў'я,
Божанька, заступі нас у прысяку случай,
Божанька, сохрани, спасі нас ад смутку цяж-
кага, ал красунку цяжкага.
Аг болі, аг пячаль, аг дурнога вума,
насведскага сорома.
Свята Варвара — вяліка мучаніца,
маліся Богу за нас, грэшных.
Кіяўскія печалеўскія,
маліцёся Богу за нас, грэшных.
Антоній і Феодзіій,
маліцёся Богу за нас, грэшных.
Чудотворный Мікалай,
маліся Богу за нас, грэшных.
Гэту малітву чытаюць у дарогу, калі гром ідзе,
перад сном.*

Чарапаха

Сздаў Бог чарапаху, таму што пакараў. Бо ў яе чэрап наглы, яна была сільна ўрэднай. Былі ў яе крылы і нападала яна на людзей. Сядала на людзей і мазгі выдала. Сталі жаліцца Богу, і Бог её даў за тое, што яна на людзей нападала. І стала яна з тых пор без крыл поўзаць медлена.

Запісана ў Петрыкаўскім раёне

Святы Юр'я

✧ Быў змей, які еў людзей. Прышла чарга да цара, бо ўсіх людзей з'еў. Ці адступай, ці з'есць і цябе. Ну, значыць, адправіў цар дачку к мору. Пачала дачка плакаць. А тым врэменем ехаў святы Юр'я на кані каля мора. Стаў змей выплываць з мора і толькі хацеў напасць на дзяўчыну, а святы Юр'я пікаю даў змею паміж вока.

Быль пра мядзведзя

Даўно мая баба, было далеко ў яе поле, і яна з дзіцём жала на тым полі. Мужу кажа: «Ты бяры дзіця, ды вядзі дадому, а я дажну». Ідзе да яе мядзведзь. Ён дзесьці лазіў за мёдам ды і застрыміў лапу. Яна ўзяла дража, узяла і выняла сярпом тую занозу і сказала: «Госпадзі, спасі мяне». Мядзведзь узяў ды і пабег у лес. Прынёс ёй мядзведзь бочку мёду. Яна набрала ды і пабегла дадому.

Запісана ў в. Ванюжычы Петрыкаўскага раёна ад Кудравец Вольгі Максімаўны

Пра мядзведзіцу

Быў прадзед, дак у яго была дачка ў Піліпавічах. А раней не было гасцінцаў, як зараз. Ідзе ён к дочке з гасцінцам, але на сустрэчу ідзе яму мядзведзіца. А ён упаў у калею ды ляжыць, а яна мясіла, мясіла яго. Потым падняў галаву, бачыць, што яна пайшла, ды толькі торбу з гасцінцамі ўкрала. Дзед устаў ды і пайшоў дамоў.

Малітва

*Отчэ наш, спасі нас,
Па залатой гары вышла тры...
Агзін свечэ сучча, другі зажыгае,
трэці гарожку прычышчае,
А Божа Маці благаслаўляе.*

Каб дождж пайшоў

Усё сяло бяруць лён, прадуць. Потым нясуць у цэркаў, бласлаўляюць і кажуць: потым пасля гэтага дождж пойдзе.

Ну ўжо гадоў дваццаць, даўно гэта не рабілі. Ну, яшчэ калі дождж не шоў, мак сыпалі малыя дзеці ў калодзеж.

Мак свечаны, свечаны ў царкве. Ну, мак свяцілі на Макавея, і затым дзеткі сыпалі ў калодзеж.

Пра асіну і арэшнік

Хавалася прысвятая Багародзіца ад гразы. Падышла да асіны, а та яе не прыняла. Пайшла яна да арэшніка, і арэшанька яе прыгласіла. «А ты, асінка, век будзеш калаціцца». Пагэтаму з тых пор усе хаваюцца за арэшчыну, бо Пярун не б'е туды гразою.

Пра буслоў

Сабраліся буслы ўлятаць і аставілі аднаго. Адзін мужык узяў таго бусла сабе дадому. Ну, ён перазімаваў, а калі прыляцелі буслы, ён хацеў вылецець і кінуўся ў печ, ды згарэў.

Запісана ў Петрыкаўскім раёне ад Аўчынінкі Варвары Паўлаўны

Каляды

✧ Падыходзілі да вокан ды і казалі: «Шчадраваць ці коляды даваць?». Хто казаў «шчадруй», дык мы і шчадравалі, а былі, хто казаў «некада», дык мы тады шлі далей. На аладку гадалі. Аладку першую спячэш у печы, за пазуху і пабег. Пасля таго, як пашчадравалі, пасля слоў хазяіна ці хазяйкі казалі: «За гэтым словам, жывіце з богам».

У чыстым полі

*У чыстым полі, на кургане,
Там стаяла стада коней.
Я яго паймаю да асядлаю,
Да й паеду на чужую землю,
Па каралеўну.
Жаніцёся, весяліцёся.
Дай, гзядзька, пірог.
Не далі пірага.
Вазьму вала за рага, а кабылу за грудзіну.
Павяду к Бельку на гарілку.*

Калядная песня

*Я табе пакалядую,
Як умрэ жонка,
Да вазьму гругую.*

Вось такую яшчэ пелі. Бывае, калі паспяваем гэту песню, а хазяін возьме палку ды за намі. Крычыць: «Я табе дам «жонка памрэ!».

Го-го-го, каза

*Го-го-го, каза,
Го-го-го, шэра,*

Дзень ты хадзіла,
Дзень ты блудзіла,
Па цёмным лесу,
Па цёмным бару.
Што ж ты бачыла
— Стрэльца-маладца,
Ён жа цябе ўб'е,
Шкуру абдзярэ.
Тваю шкуручку.
На гарэлачку,
А тваё мясцо
На тарэлачку.
Дзе каза нагой,
Там жыта капой,
Дзе каза рогам,
Там жыта стогам.
А за гэтым словам:
— Жывіце з Богам!

Вяселле

Калі нравіўся дзяўчыне жаніх, ды і багаты быў, тады жанілі. У дзяўчыны далжно быць прыданае. Раней жа пралі і ткалі. Да і зямлі бацька адваліць, каб мала свая зямлю.

Калі ідуць у сваты, то бяруць гарэлку. Сабіраюць братоў, дзядзек, ну, радно. Но толькі ў суботу і вечарам. Падыходзяць да вакна і пытаюць: «Ці е ў вас цяліца?» Шушкамі хадзілі ў сваты. На сваты яшчэ саседзей завуць, садзяцца за стол, п'ць і дагаварваюцца.

Калі дзеўка не хоча выйці замуж, у нас нічога не рабілі, не хацелі бацькоў расстраіваць. Свадзьбу гулялі суботу і нядзелю, а ў панядзелак ужо кончым.

Не збірала маладая сваіх падружак перад свадзьбай. У нас такога не было. Да свадзьбы ў пятніцу вечарам прыгатаўлівалі ежу. Украшалі яе бумажнымі кветкамі, а цяпер такога няма. Вязалі вянкi на свадзьбу, пелі песні.

Як маладых завуць

Ой, ёлка, ёлка зялёна,
У лесе расла, шумела,
У лесе расла, шумела,
Дарогай шла, звінела.
Дарогай шла, звінела,
На стале стала, заззяла.
На стале стала, заззяла,
Усю сваю радзіначку зазвала.

* * *

Улятайце сарокі,
Улятайце сарокі,
Наляцяць вораны,
Наляцяць вораны,
Наляцяць вораны
З чужой стараны.
А мы вас не прасілі,
А мы вас не прасілі
Дома есці кашы.

Каравай

Да рано ў тым доме вяселле,
Да рано, рано ў тым доме вяселле,
Да рано, рано ў той хаце пекуць каравай,
Да рано, рано, да ў тым сяле есць каравай.

Да рано, рано, да сямі крыніц вагзіца,
Да рано, рано, да сямі крыніц вагзіца,
Да рано, рано, да сямі палей пшаніца,
Да рано, рано, да сямі палей пшаніца,
Да рано, рано, да сямі курэй яічка,
Да рано, рано, да сямі курэй яічка.
Да рано, рано, да сямі кароў масліцо,
Да рано, рано, да сямі кароў масліцо.
Да рано, рано, да сямі пчолак мядочак,
Да рано, рано, да сямі пчолак мядочак.
Да рано, рано, да сямі бягочак.
Благаславі, ацец і маці, каравай начынаці.
Богам слаўлю, Богам слаўлю, Богам слаўлю.

Каб нявеста не ўцекла, калкі гародзяць. Забор робяць, каб нявеста не ўцекла. Бяруць малаткі, тапары і робяць від, што робяць забор.

Заграбай, маці

Заграбай, маці, жар, жар,
Заграбай, маці, жар, жар,
Будзе табе дочки жаль.
Закідай, маці, грова,
Закідай, маці, грова,
Астайся здарова.
Уграбай, маці, попел,
Уграбай, маці, попел,
Бо мы тваю дочку схопім.

Браніла маці дочку

Браніла маці дочку на салодкім мядочку.
Закідай, маці, грова,
Закідай, маці, грова,
Астайся здарова.
Заграбай, маці, жар, жар,
Заграбай, маці, жар, жар,
Уграбай, маці, попел,
Уграбай, маці, попел,
Бо мы тваю дочку схопім.

Во палі бяроза

Во палі бяроза, во палі кудрава,
А на той бярозі зязюля кукавала,
А на той бярозі зязюля кукавала,
Гэта не зязюля, а родна маці,
Сядзела, праважала сына ў салгаты,
Сядзела, праважала сына ў салгаты.
Ой ігзі, ігзі, сынку, доўга не баўляйся,
Чэраз годзік, другі дагому вяртайся,
Чэраз годзік, другі дагому вяртайся.
Вось праходзіць годзік, другі наступае,
Маці свайго сына дагому чакае,
Маці свайго сына з войскам ажыдае.
Вось праходзіць годзік, другі наступае,
А на трэці годзік едзе сын мой Глеба,
А на трэці годзік едзе сын мой Глеба.
Ой ці рада, мамка, ой, ці рада мною,
Ой ты рада мною, маею жаною,
Ой ты рада мною, маею жаною.
Ой рада, сынку, рада я табою,
Толькі я не рада тваею жаною.
Пасагіла сынку за стол у куточак,
Нялюбу нявестку недзе ў парозе.
Паставіла сынку гарэлачку, мёду,
А нялюбай нявестке змяінага яду,
А нялюбай нявестке змяінага яду.

Ой, та нявестка віно то не піла,
Взяла то віно ў адно места зліла.
Ой, жа Божа, Божа, што я нарабіла,
Сваіх родных гзетак навек разлучыла.
Пахавала сынку ў зяленым сагочку,
Нелюбу нявестку на жоўтым пясочку.
Пасадзіла сынку чырвону каліну,
Нелюбай нявестке сухую яліну.
Ой, а та каліна стала засыхаці,
А та яліна стала расцвітаці.

* * *

Выпраўляла маці сына ў салдаты,
Выпраўляла маці сына ў салдаты,
Нелюбу нявестку ў поле жыта жаці,
Выпраўляла маці сына ў салдаты,
Нелюбу нявестку ў поле жыта жаці.
Ігзі, нелюба, ігзі жыта жаці,
Ігзі, нелюба, ігзі жыта жаці,
А не выжнешь жыта, то не ігзі гахаты,
Ігзі, нелюба, ігзі жыта жаці,
А не выжнешь жыта, то не ігзі гахаты.
Жала яна, жала, жала, не дажала,
Жала яна, жала, жала, не дажала.
Да на тым жа полі тапалінай стала.
Прыйшоў сын дадому, здраствуй, родна маці,
Прыйшоў сын дадому, здраствуй, родна маці,
Дзе мая гружына, што не ідзе ўстрачаці.
Прыйшоў сын дадому, здраствуй, родна маці,
Дзе мая гружына, што не ідзе ўстрачаці.
Маці мая, маці, а што за навіна,
Маці мая, маці, а што за навіна,
Што на нашым поле расце тапаліна,
Маці мая, маці, а што за навіна,
Што на нашым поле расце тапаліна.
Не пытайся, сынку, пра сваю гружыну,
Не пытайся, сынку, пра сваю гружыну,
Беры тапарочка ды сячы тапаліну,
Не пытайся, сынку, пра сваю гружыну,
Беры тапарочка ды сячы тапаліну.
Як сякнуў адзін раз, яна пахілілась,
Як сякнуў другі раз, яна пахілілась.
Не сячы ты мяня, я ж твая гружына,
А там у лісточку спіць твая гзяціна.
Ой ты ж Божа, мой Божа, што ж я нарабіла,
Сваіх родных гзетак навек разлучыла.

Ой, жураўка, жураўку

Ой, жураўка, жураўку,
Ой, жураўка, жураўку,
Чаго крычыш уранку?
Ой жа, як жа мне не крычаць,
Ой як жа мне не крычаць,
Заўтра высока лятаць,
Заўтра высока лятаць,
На чужбіне мая маць,
На чужбіне мая маць.
Яна будзе мяне ждаць,
Яна будзе мяне ждаць,
Мая маці ждзе мяне,
Мая маці ждзе мяне,
Як вячэраці дае,
Як вячэраці дае,
Той ложкай падае,
Адна лішняя ложка
Дзе мая дочка,

Адбілася ад радоў,
Адбілася ад радоў,
Як той камень у воду
Адбілася да ляжыць,
На чужбіне цяжка жыць.
Ой, жураўка, жураўку,
Ой, жураўка, жураўку,
Заўтра далека лятаць.

Ой, за гарою

Ой, за гарою сонейка з'яе,
Святы вечар, святы Васелек.
А Ванька коніка сядлае,
Святы вечар, святы Васелек.
Ой, коню, коню, я табе прадам,
Святы вечар, святы Васелек.
Ванька, Ванька, не прадай мяне,
Святы вечар, святы Васелек,
Не прадай мяне, спасай на сябе,
Святы вечар, святы Васелек.
Я цябе прадам за трыста злотых,
Святы вечар, святы Васелек.

Ой, плыве човень

Ой плыве човень, да й вады повень,
Да пакрыты дубам, да пакрыты дубам.
Ой, не хвастайся, хлопчык, кучаравым чубам,
Кучаравым чубам, кучаравым чубам.
Ой, як выйдзеш ты на вуліцу,
Твой чуб разаўецца, твой чуб разаўецца,
А за хлопчыка ўсе дзеўкі б'юцца,
Усе дзеўкі б'юцца, усе дзеўкі б'юцца.

Троіца

Ой, Ганначка, ой, Ганначка,
Чаго ў друго сяло гледзіш?
Хоча мяне маць,
Хоча мяне маць
У друго сяло аддаць.
А я не хацела, а я не хацела,
Божа міл, пака разглядзеў,
Ой, як разглядзела, ой, як разглядзела,
Божа міл, сама паляцела.
Села, пасядзела, села, пасядзела,
Божа міл, стала просціл засцілаць.
Посцель засцілала, посцель засцілала,
Госця дажыдала,
Госця дараго, госця дараго,
Божа міл, татачку роднага.

* * *

Ох, мамачка родная,
да з кім ты мяне пакінула,
Я ж асталася адна, да каго я ж прыхілюся,
Хто ж мяне, мая мамко, паглядзіць,
Хто ж мяне, мая мамка, пашкадуе,
Я ж асталася круглай серацінаю.
Ты ж мяне, мамко, забылася,
Ты ж, мая мамко, доўга не ляжы,
Ігзі за мною да забяры.

Дубравушка

О, мелкія лозы, ціхія бярозы,
Шчэ й дубравушка, Шчэ й дубравушка,
Да забалело цело салдацкае белое,
Шчэ й галовушка, шчэ й галовушка,
Да к майму целу салдацкаму беламу негахаджае,
Негахаджае, толькі гахаджае, толькі гахаджае

*Брат, таварышч мой,
Брат, таварышч мой,
Таварышч, распрадай мае дабро,
Палавіну сябе, палавіну пахараніце мяне.
Пахараніце ж мяне в лузе пры бярозе,
пад калінаю,
Пад калінаю птушкі будуць шчабятцаць,
каліну кляваць.*

Запісана ў в. Багрымавічы Петрыкаўскага раёна
ад Карцавай Лідзіі Паўлаўны, 1951 г. н.

Ой, у лузе, лузе

*Ой, у лузе, лузе каліна стаяла,
А на той каліне зязюля кукавала,
А на той каліне зязюля кукавала,
А то ж не зязюля, то ж мая матуля.
Яна сына пасылала ў салдаты,
Яна сына пасылала ў салдаты.
Ой, ідзі, сыночак, доўга не баўляйся,
Чэраз тры гадоўкі назад вяртайся,
Чэраз тры гадоўкі назад вяртайся.
Вось праходзіць годзік,
Вось праходзіць другенькі,
А на трэці годзік едзе мой сын міленькі,
А на трэці годзік едзе мой сын міленькі.
Ой, ці рада, маці, ой, ці рада мною,
Ой, ці ж рада мною, маюю жануюю,
Ох, як рада, сынку, рада я табою,
Толькі я не рада тваёю жануюю,
Толькі я не рада тваёю жануюю.
Пасагіла сына за сталом у хаце,
Нелюбу невестку каля парогу.
Паставіла сынку салодкага меду,
Нелюбай невестке, гадзючага яду.
Пахавала сына ў лузе пад калінай,
Нелюбу невестку пад калючай ялінай.
Красная каліна стала высыхаці,
Калючая яліна стала расцвітаці.
Ой, Божа мой, Божа, што я нарабіла,
Маладу семейку з свету згубіла.*

Першы дзень у нявесты

Прыгласалі сяброў нявесткі і вялі бяседу, а
зараз усе без прыгласэння ходзяць. Яшчэ мне
вельмі спадабалася каліна. Яе вельмі хораша
ўпрыгожвалі. Пелі святочныя песні, святочніца
дзяржала свечкі.

Гаварыла наша Надзечка

*Гаварыла наша Надзечка,
Што замуж не пайду,
Бо я свайго Ванечку не люблю.
Палюбіла яблыньку і грушаньку,
Палюбіла Ванечку, як гушачку.
Завівальніца — сцэрва, завівальніца — сцэрва,
Маладую красу сцэрла, у-у-у.*

Пасля гэтай песні рвалі каліну. Хлопцы ста-
раліся рваць больш на сваю сторону, а дзяўчы-
ны на сваю. Парвалі каліну, прыносяць кара-
вай. Выносяць каравай, каравайніцы шлі і спі-
валі.

*Ой, рана, рана каравай дзяліць рана,
Ой, рана, рана каравай дзяліць рана.*

Раней каравай пеклі неразвядзеныя жанчыны.

Запісана ў Петрыкаўскім раёне
ад Паўтаран Надзеі Трафімаўны, 1914 г. н.

Каляды

Калядавалі, гулялі, святкавалі, спявалі, пад
вокнамі хадзілі.

Адзівалі шапкі розныя, якія хаваюць ліцо. Ка-
зу рабілі, хадзілі з казой.

Як гукалі вясну

Хадзілі на попраткі, у госці хадзілі, у каго вя-
лікая хата.

Вясна — красна, а чужыя жонкі ткуць, а я,
маладая, нічога не рабіла.

Пасля Каляд гукалі вясну. Перад постам гэта
ўсе было. Маці пекла перагі, яйца варыла, ну і
ўсе. Калі мы хадзілі клікаць, яшчэ снег быў, ха-
лодна было. Рабілі памост з саломы, вазвышэнне.

А на Сарака святых хлопцы палкі кідалі чэраз
крышу. Маці пекла піражкі.

Хадзілі валачобнікі па хатам і спявалі. На Па-
сху красілі яечкі, я вельмі ў біткі люблю гуляць.
Тры дні ў пасху гулялі. Рабілі яйца з дрэва, ды і
хадзілі гуляць. Столькі пасхі прыносілі. А мой
дзед раней рабіў: запускаў у яечка смалу, каб не
пабілі. Красілі ў розныя цвета: сінія, красныя,
розныя. У біткі гулялі на другі дзень.

Хадзілі на кладбішча на Пасху на другі, на
трэці дзень. Бацюшка прыезжаў з пеўчымі, малі-
ліся Богу. Неслі на кладбішча паску і яйко. Клалі
на могілку, клалі, каб не да пары былі, бо казалі,
што пару пакладзеш, будзе грэх.

Пасля Пасхі святкавалі Радаўніцу. Радаўніцу
век святкавалі, бацюшка малітвы чытаў. У пятні-
цу, калі былі посныя дзяды. Спраўлялі тры дні ў
пятніцу, суботу і ў нядзелю.

На Троіцу было бярозу ставілі пад вокнамі.
Мы толькі не прызнавалі градавую сераду, на
Троіцы.

А на Юр'я нічога не рабілі, так свята было.

Запісана ў в. Ляскавічы
ад Туравец Надзеі Пятроўны, 1905 г. н.

✧ *Калі зіма сходзіла, пачыналі клікаць весну.
— Ой, вясна красна, чужым жонкам міла,
А я, маладзенька, не ткала, ...
Пльві, пльві, кужэлька, у чужо акенца,
А ка мне прыпльві, палаценце.
А я, маладзенька, не шыла,
Толькі воду ў рашаце насіла.*

* * *

Каравай пеклі, хараводы вадзілі, песні пелі,
рабілі елку з рознакаляровай бумагі. На сарака
святых перакідвалі чэраз хату палкі сорак раз.
Варылі сорак варэнікаў з канаплянымі сем'ямі.

* * *

Паследняя недзеля перад постам — Маслені-
ца. Ну, мы называлі Масленая нядзеля. Пеклі
бліны «грэцкія».

Бяроза-бяроза

*Бяроза-бяроза ў лесе стаяла,
Лю-лі, лю-лі, стаяла.*

У лесе стаяла, галлё папускала.
Малады Александр, чаму не жаніўся?
Вот я не жаніўся, сільна зажурыўся.
Маладая Ганна, чаму замуж не ідзе?
Вось я замуж не іду, сватоў спагзявала,
Сватоў спагзявала, да не ўсе багаты,
А не з тых багатых, да нема ніякіх.

* * *

Шла да цэркаўкі ночанькай,
У цэркаўкі свечачкі запаліла.
Самі загарэіся, самі служкі заслужыліся.

Гэту песню спявалі на Вялікдзень. Пойдуць у цэркаў, пасля службы выйдуць і пачнуць спяваць яе. Валачобнікі хадзілі з макама, а зараз ужо ніхто не ходзіць. Кума да мяне хадзіла частаваць. Дзеткі бегалі ў валачобнікі і сягонні бегалі.

* * *

На Каляды хадзілі цары ў тапках прыгожых. Рабілі іх з рознакаляровай бумагі: зялёнай, краснай, жоўтай. На Каляды часта перыдзеваліся ў бабу, дзеда і жыда. Рабілі звязду, хадзілі пад вокнамі.

Запісана ў в. Конкавічы Петрыкаўскага раёна

Ходзіць Ванька

Ходзіць Ванька над ракою,
Ходзіць Ванька над ракою.
Чаму, Ванька, тута ходзіш,
Чаму, Ванька, тута ходзіш?
Ці ты, Ванька, рыбу ловіш,
Ці ты, Ванька, рыбу ловіш?

* * *

Ой, мая жонка — ночка,
Ой, мая жонка — ночка.

Плавалі шэрыя гусі па вадзе

плавалі да шэрыя гусі па вадзе,
Ой, то не гусі, а шэрыя лебедзі,
То не гусі, а шэрыя лебедзі.
Ой, папускалі шэрыя пер'я па вадзе,
Папускалі белыя пер'я па вадзе.
Ой, то не пер'я, да дзявоча красата,
То не пер'я, да дзявоча красата.
То ў Машы да заплаканы глаза,
То ў Машы да заплаканы глаза.
Ой, што ўчора да па вуліцы хадзіла,
То ўчора да па вуліцы хадзіла.
Ой, да малое дзіцятко радзіла,
То ... малое дзіцятко радзіла.
Ой, плыве малое дзіцяточка ракою,
То плыве малое дзіцяточка ракою.
Ой, не бярыся за беражок рукою,
Не бярыся за беражок рукою.

Ой, у полі бяроза стаяла

Ой, у полі бяроза стаяла.
Кажа маці, што сына ў войска агпраўляла,
Кажа маці, што сына ў войска агпраўляла.
Ідзі, ідзі, сынку, ідзе небо чэраз лясок,
Чэраз тры гадоўкі вяртайся,
Чэраз тры гадоўкі дадому вяртайся.

Ой, прашоў гадоўчак, праходзіць другі,
На трэці гадоўчак прышоў мой сыночак,
На трэці гадоўчак прышоў мой сыночак.
Ох, ці рада, маці, ой, ці рада мною,
Ох, ці ж рада, маці, маёю жаною.
Ох, я рада сынку, рада я табою,
Но не рада сынку, тваёю жаною.
Пасагіла сынку за стол у куточак,
Малагу невестку ў цёмны ўгалочак.

Смутны вечар

Смутны вечар, смутны ранак,
Смутны вечар, смутны ранак.
Паехаў мой сыночак,
Як паехаў ён на вайну,
Ён паехаў на вайну.
Пусціў каня на даліну,
Лег спаць ён на даліне.
Спіць часіну, спіць другую,
Спіць часіну, спіць другую.
Ой, узялася чорна хмара,
Ой, узялася чорна хмара.
Устань, казача, хопіць спаць,
Устань, казача, хопіць спаць.
Едуць туркі па даліне,
Едуць туркі па даліне,
Забралі, казача, твайго коніка,
Ой, забралі, казача, твайго коніка.
Няхай бяруць, будзе другі,
Няхай бяруць, будзе другі.

Калядная песня

Ой, што-та ў бару шуміць і гудзе,
Святы вечар, шуміць да гудзе.
Шуміць да гудзе, пчольна матка ідзе,
Святы вечар, пчольна матка ідзе.
Пчольна матка ідзе, роікі вядзе,
Святы вечар, роікі вядзе
І пчалістыя, і мядзістыя.
А к каму вядзе, к пану ейнему,
Я табе, дзядзька, пакалядую,
Святы вечар, пакалядую,
Як памрэ дзіўна, возьмеш другую,
Святы вечар, возьмеш другую.

Па сінему мору чоўнік плыве,
Святы вечар, чоўнічак плыве.
А ў тым чоўнічку Васілько сядзіць,
Святы вечар, Васілько сядзіць.
Васілько сядзіць, стружа стружачкі,
Святы вечар, стружа стружачкі.
Стружа стружачкі, піша лісточкі,
Святы вечар, піша лісточкі.
Ой, мамо, мамо, купі мне шубу,
Святы вечар, купі мне шубу.
Я паеду ў Кіеў жаніцца,
Святы вечар, у Кіеў жаніцца,
Святы вечар, Богу маліцца,
Богу маліцца, Хрыстосу кланяцца,
Святы вечар, Хрыстосу кланяцца.

Чырвона каліна весну красіла

Чырвона каліна весну красіла,
Святы вечар, весну красіла,
Весну красіла, дзеўку пусціла,
Святы вечар, дзеўку пусціла.

Ці ты, гачка, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка,
Ці ты, папоўна, ці ты каралеўна,
Святы вечар, ці каралеўна.
Я не папоўна, я не каралеўна,
Святы вечар, не каралеўна,
Арцемава гачка, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка.
Ой, не казніце, кучы гарыце,
Святы вечар, кучы гарыце,
Кароткі світкі, памерзлі лыткі,
Святы вечар, памерзлі лыткі,
Кароткі штаны, памерзлі пеўцы,
Святы вечар, памерзлі пеўцы.
Добры вечар, дзядзько,
Дай пірог добры,
А як не дасі, тады сам трасцу з'ясі.

Пава хадзіла, пер'я згубіла

Пава хадзіла, пер'я згубіла,
Святы вечар, пер'я згубіла.
Малада Ганачка пер'я збірала,
Святы вечар, пер'я збірала,
Пер'я збірала, вяночкі пляла,
Святы вечар, вяночкі пляла.
А звіўшы вянок, пайшла ў танок,
Святы вечар, пайшла ў танок.
А з танка прыйшла, замуж пайшла,
Святы вечар, замуж ды й пайшла.

Ой, пайду ж я да на гору крутую

Ой, пайду ж я да на гору крутую,
Да на гору крутую,
Стану, падзяўлюся на зялену губрову,
На зялену губрову.
Зялена губрова ўніз галовачку клоніць,
Уніз галовачку клоніць.
Брат з сястрою харашэнька гаворыць,
Харашэнька гаворыць.

Шуміць, шуміць дубровушка

Шуміць, шуміць дубровушка,
Ды й заплакала ўдовушка.
Яна плача, ды й шчэ рыдае,
Ды на біты шлях паглядае.
Бітым шляхам жаўнеры едуць,
Да жаўнеры едуць, каня вядуць.
Ой вы, браткі жаўнерачкі,
Да гдзе ж вы тога каня ўзялі,
Да гдзе ж вы майго мужа дзелі?
А твой мужык убіты ляжыць,
Да ў правай ручцэ ружжо дзержыць.
Перадайце маеі жане,
Да хай мяне не ждзе,
Да няхай яна замуж ідзе.
А як найдзе хужэ мяне,
То будзе свой век спамінаці,
А як найдзе лучшэ мяне,
То будзе век праклінаці.

Запісана ў в. Беланавічы Петрыкаўскага раёна

А сваты к нам прыехалі

А сваты к нам прыехалі.
Чаго, сваты, к нам прыехалі.

Ці па гарох, ці па жучавіцу,
Ці па нашу маладзіцу?
Наш гарох не малочаны,
Жучавіца ў копах стаіць,
Маладзіца ў хаце сядзіць.

Ці я ў цябе, мамко, не дзіця

Ці я ў цябе, мамко, не дзіця,
Што ты мне ...
Я цябе, мая мамко,
Не зрушу, што ты мяне бяеш.

Ляцяць галачкі

Ляцяць галачкі ў тры радочкі,
Зязюлька папярэд.
Зязюлька папярэд да ўсе галачкі.
На лузе селі, зязюлька — на каліну,
Зязюлька на каліне, да ўсе ж галачкі
Зашчэбталі, зязюлька закавала,
Зязюлька закавала, ох, чаго куеш,
Чаго ты хочаш, чаго ты жалуеш.
Сівая зязюля, чаго ты жалуеш.
Раненька ляжалі, позненька вярталіся,
Ці ты жалуеш чорнага голуба,
ці чырвону каліну,
Ці ж чырвоную каліну, я не жалую.
Ігуць дзевачкі ў тры радочкі,
Дзевачка паперэд,
Дзевачка паперэд, да ўсе дзевачкі
На лаўке селі, дзевачка на пасаг.
Да ўсе дзевачкі песню запялі,
Дзевачка заплакала,
Дзевачка заплакала.
— Чаго ты плачаш,
Ці ты жалуеш бацьку старога?

Сваты ехалі, у хлеў заехалі

Сваты ехалі да ў хлеў заехалі,
Старша дружка тужка,
Старша дружка тужка,
А другая крывазаба,
А трэця па часу ходзіць
А трэця па часу ходзіць...
Да вечарам дзіця родзіць.
Старшы дружак на парог ступае
Да ў печы загідае.
Ці там густа капушта,
Ці вялік гаршок кашы,
Ці наядзяцца кашы.
Мы ж вас не прасілі,
Мы ж вас не прасілі,
Бо есці хацелі.

Забароны цяжарным

Калі жанчына цяжарна, то к пакойніку не ходзіць, бо будзе дзіця беленькае. Ну, наверна, гэта праўда. Я хавала два пакойніка, была бярэміна.

Падвязвалі краснай ніткай, каб не было дзіця. І калі жанчына была бярэміна, не трэба было смяцца, бо казалі, што дзіця родзіцца інвалідам.

Шчадроўная

Добры вечар таму, хто ў гэтым гаму.
Пазвольце калядкі пець, пець ці не.

Ой, рана, рана куры запялі,
Святы вечар, куры запялі.
Ешчэ раней Ніначка ўстала,
Святы вечар, Ніначка ўстала,
Ніначка ўстала, косу часала,
Святы вечар, косу часала.
Умывалася, прыбіралася,
Святы вечар, прыбіралася.
Вышла ў сені, сені зяззялі,
Святы вечар, сені зяззялі,
Там хлопцы стаялі, у яе пыталі,
Святы вечар, яе пыталі:
Чья ты гачка, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка,
Ці ты паноўна, ці ты каралеўна,
Святы вечар, ці ты каралеўна.
Ясева гачка, як паненачка,
Святы вечар, як паненачка,
За гэтым словам жывіце з Богам,
Самі з сабою, з дзецьмі жановымі,
Святы вечар, з дзецьмі жановымі.

* * *

Загрукалі каваныя вазы да ў двары,
Да і ўчула наша Ніначка ў каморы
Да і ўпала свайму бацюхну ў ногі.
Не дай, не дай, родны бацюхна, ад сябе,
Маё дзецячко невялічкое,
Адзін дзень хаця б жэ я
наглядзелася на людзей,
Маё дзецячко невялічкое,
хаця б жа нядзелька
Да я і пагуляла б як дзеўка.

* * *

Мы ж былі на караваі,
Мы ж былі на караваі,
Там жа нас частавалі:
Віном, півом да гарэлкаю,
Віном, півом да гарэлкаю,
Гаспадынька, як калінка,
Гаспадынька, як калінка,
Харашэнька зварыла,
Неслаёненька пасаліла,
Там жа нам добра было,
Там жа нам добра было.
Гарэлачкі, як вадзіцы,
Гарэлачкі, як вадзіцы,
Калі мяне маладзіцы,
Да падай, маці, сіта,
Да падай, маці, сіта,
Шчобы радзіла жыта.

* * *

Калі княжы да дураваты,
Да бегае кругам каля хаты,
Да на сцену дзярэцца,
На галаве каўтун в'ецца.

Вясельны абрад адбываўся ў дзяўчыны ў хаце. Адзівалася яна там і гулялі потым у яе хаце. А зараз ужо дзе прыходзіцца. У гэтым абрадзе ўсёгда дапамагалі першыя дружкі.

А калі маладая выходзіла, тады ўсе чэсць аддавалі. Проста ўставалі, калі яна выходзіла.

* * *

Упіўся я, упіўся,
Да з гарожанькі збіўся,

Да каню вараному
Да на грываньку зваліўся,
Да каню вараному
Да на грываньку зваліўся.
Ой жа, коню, мой коню,
Ой жа, мой вараненькі,
Да парай, мой коню,
Бо я маладзенькі,
Да парай, мой коню,
Бо я маладзенькі.
Ой, што ж табе раіць,
Ты жа сам усе знаеш.
Не любі чужых жонак,
Калі сваю маеш,
Не любі чужых жонак,
Калі сваю маеш,
Бо чужая жонка,
Як асінавая горка,
А свая маладзенька,
Як мёд саладзенька.
З чужой пагаварыш,
То розум загубіш,
А з сваёй пасварышся,
Розуму наберэшся.
Упіўся я, упіўся,
Да з гарожанькі збіўся,
Да коню вараному
На грываньку зваліўся.

* * *

Ой, ці есць то жыто,
Ой, ці то пакосы,
Ой, ці есць то жыто,
Ой, ці то пакосы.
Ці е та дзяўчына,
Распусціла косы.
Ой, мае то ж жыта,
Ой, мае то пакосы,
То мая дзяўчына,
Распусціла косы.

* * *

Упраўляла маці сына ў салдаты,
Маладу невесту ў полі жыта жаці.
Жала яна, жала, жала не дажала,
Да ў тым жа полі тапалінай стала.
Ідзе сын дагому, ідзе к роднай маці,
Прышоў сын дагому, пытаецца ў маці:
Што за тапаліна каля нашай хаты?
Не пытайся, сынку, што за тапаліна,
Бяры тапор войстры, сечы тапаліну.
Секену адзін раз, яна пахілілась,
Секену другі раз, яна папрасіла:
Не сечы ты мене, я ж твая Галіна,
А ў нашых лісцях спіць твая дзяціна.
Ах, ты, мая маці, што ж ты нарабіла?
Мы ж джуржым крэпка, а ты нас разлучыла.

* * *

Дайце волю палятаць
Па заброшаную долю,
Заўтра рана чуць дзянечак,
Я напраўлю свой палёт.
Распрашу пра сваю маць радную,
Как яна сяйчас жывёт.

* * *

Ой, арол ты, арол,
Ты лятаеш высока,

Ты лятаеш даляко.
Ой, ці быў ты, арол,
На маей старане,
Ой, ці чуў ты а радной,
А радной Гале.
Ой, ці журыцца,
Ці печаліцца.
Ой, ці сабіраюцца госці ў мяне,
Ніхто не печаліцца,
Госці к табе не сабіраюцца.

* * *

Маладзенькі хлопец, чаго ты зажурыўся,
Ці ўстаў, ці з дарожкі збіўся.
Я не ўстаў, з дарожкі не збіўся,
Зайшоў у карчонку, гарэлкі напіўся,
Вышаў з карчонкі, на плот пахіліўся,
На плот пахіліўся, без долі радзіўся.
Ох вы, хлопцы, хлопцы, хлопцы-рыбалюўцы,
Закідайце сеці на той бок рэчкі,
Пашукайце долю маладому хлопцу.
Не выцяглі долю, да выцяглі шчуку,
Да выцяглі шчуку хлопцу на разлуку,
Шчука-рыба грае, хлопец доли не мае.

* * *

Ходзіць, маменька, чарнаморац,
Вывеў мяне босаю, вывеў на марозе.
Вывеў мяне басую, ды і пытае:
Ці е мароз, дзязьчына, ці не мае?
Ох, нема марозаньку, толькі раса,
А я, маладзенькая, стаю боса.
Прастаяла ночаньку, да ў пайду ж я,
Ох, я ж цябе, чэрнаморац, люблю гужа.
Думала я, маці, раеваці,
А прышлося ўсю жыць гароваці.

Запісана ў в. Ляскавічы Петрыкаўскага раёна
ад Будніка Аляксандра Іванавіча, 1924 г. н., в.

Раней мы бралі кажуха, выварачвалі яго і рабілі бусла. Сабіраліся ў хаце на вячоркі і пачыналі танцаваць. А мы возьмем, адкрыем акно і пачынаем цягаць усе, што на стале тым буслом, а дзеўкі танцуюць і не чуюць, што мы робім. Потым гэты бусел як дасць па падлозе. Дзеўкі ўсе па старанам разбегаюцца.

* * *

Даўно расказвалі, быў недарослы хлопец. І стаў ён хваліцца, што смелы і нічога не баіцца. Кажы, пайду на могілкі і лягу на капішча. Хлопцы кажуць: «Ідзі!» — а самі за ім. Узялі малатка, гвазды, а раней капішча не запіралась. Хлопцы прыйшлі, пабачылі, што ён спіць. Узялі адну калошу прыбілі, другую прыбілі, рукі прыбілі к падлозе. Выйшлі, падаждалі, каб ён трохі паспаў і пачалі стукіць. Той пачуў стукат, пачаў адрывацца, ды як заарэ на ўсё капішча, а тыя хлопцы падбеглі і кажуць: «Ну што, смеляк!»

* * *

На Здвіжанне, калі я рабіў на турбазе, рашылі мы з хлапцамі пайсці жалудзей пазбіраць. Гляджу, з аднаго боку вуж, з другога боку вуж, а на сярэдзіні такі вялікі ляжыць, аж трава на баках разляглася. Мы з хлапцамі пакідалі той жолудзь, да і пабеглі.

* * *

Мы тожа, калі прайшло Здвіжанне, мабыць, дня тры, чатыры, пайшлі па зяленкі, а там хвої. Глядзім, а вужы павыцягваліся ды і ляжаць, шыпаюць. Я кажу: «Не, не будзем сягонні зяленкі збіраць. Гэта яшчэ Здвіжанне ідзе.» Мы развірнуліся і пайшлі дадому.

* * *

Усе раней казалі, што вужы ганяюцца за людзьмі, а я шла лесам. Іду, а мне нехта па нагам як дасць, гляжу — гадзюка. Я спужалася да і ўбіла яе. Іду далей, бачу, яшчэ ляжыць, а я думаю, як яна будзе бегчы за мной. Яна мяне замеціла, паднялася, узяла хвост падцягнула к галаве, а я як драпанула адтуль.

* * *

Казалі, што бачылі царынага змея, бралі платок, расцілалі на траве. Змей падпаўзаў к гэтаму платку і збрасваў свае рагі. Пасля гэтага людзі казалі, што шчасця і багатства прыносілі гэтыя рагі.

* * *

Раней казалі, калі дзеткі бралі ежу на вуліцу, на парог, вуж падпаўзаў, калі яго ўгосцяць ежай.

* * *

Мой муж пайшоў на ахоту. Пайшоў з Юркай, а Юркіна жана кажа на мяне: «Пайшлі павячэраем». Я тады так не хацела, а глядзім, там у полі бацькі пакойнага стог стаяў, і ён гарыць. Мы як пабеглі да гэтага стога. Мы бяжым, а гэты стог ад нас адступае. Калі мы падбеглі, тады зразумелі, гэта былі дрэва. Вярхушкі дрэў. Настолькі гарэлі, што казалася, мабыць, гэта зямля.

* * *

Як-та ў празнік паехаў дзядзька жыта сеяць. А там у лесе сабралася банда злодзіяў. Ды і задумалі яны ўкрасці ў яго валюў. Заснуў дзядзька ў абед, а бандзюгі, значыць, падышлі, ды і пробаюць украсці валюў. Адрэзалі ў аднаго вала хвост да талкалі ў рот, каб еў, а другога павялі. Адзін злодзей залез на дрэва і пачаў будзіць мужыка: «Чудо, чудо! Вол, вала з'еў!» Мужык праснуўся і бачыць — хвост із рта тарчыць.

Запісана ў в. Беланавічы Петрыкаўскага раёна

Плыла па возеры ікона. Адзін манах убачыў яе ды і прынес у цэркаў. З тых пор цэркаў стала Божай Маці.

* * *

Даўно мне яшчэ маці расказвала. У лесе жыта жалі, і адна жанчына была з дзіцяткам. Выйшаў з лесу мядзведзь, усе спужаліся і разбегліся. Жанчына з дзіцяткам засталася. Мядзведзь падышоў да жанчыны, яна і кажа: «Мядзведзь, еш мяне, дзіцятка не чапай!» Мядзведзь падняў лапу і паказвае. Ён дзесьці збіваў вулля ды занозіў лапу. Жанчына дастала яму занозу, ён і пайшоў. Потым вяртаецца з медамі для той жанчыны.

* * *

У беднага не было чаго есці, дзяцей было багата. Пайшоў ён к багатаму брату. А багаты брат быў вачом, і ўсе к яму ездзілі. Бедны кажа:

«Навучы мяне!» Ну, багаты навучыў яго і толькі кажа, каб той нікому не расказваў. Прыежаюць людзі да багатага, каб той палячыў, ну а багаты кажа, што ўсе, што я знаю, знае і мой брат. Багаты бачыць, што ўсе людзі паехалі да беднага, да й пагляжу. Прыходзіць і бачыць, што той і ўзапраўду лечыць.

Запісанс ў в. Наваселкі Петрыкаўскага раёна ад Сенько Марыі, 1951 г. н., Рымша Ніны, 1934 г. н., Крук Ксеніі, 1938 г. н., Гумар Марыі, 1933 г. н.

У адной вёсцы не расло нічога. Бог даў ім зернышка. І з тога часу ў людзей было многа хлеба. Як-та Бог рашыў паглядзець. Прыходзіць і бача, што людзі не шкадуюць хлеб, тады ён сказаў: «Раз у вас яго і так багата, то зраблю менш.» Узяў каласок, а раней каласкі былі знізу даверху, ён ладонью працянуў і аставіў маленькую жменьку. З тых пор на зямлі растуць такія каласкі.

***

У нас раней казалі, што калі ластаўкі лятаюць каля хаты, значыць, там няма радзіцы.

***

Было дзерыва, а вакол дзерыва жыў вялікі змей. Ну, і Адам з Евай падышлі к гэтаму дрэву. Ева сарвала яблыка, бо змей яе зманіў, а яна дала папробаваць Адаму. Калі яны з'елі, то сталі грэшнымі, і Бог выгнаў іх з рая.

***

У змяіны дзень збіраліся ўсе змеі ў вырай. Людзі казалі, што калі ў лес шлі, то бачылі змяіныя дарогі і як яны паўзуць у свой вырай. Ну, і бабка мая кажа, узяла палку і хацела іх забіць. І так біла зажмураўшы вочы, што ў каробку сабе пакідала. Потым глянула ў гэту каробку, спужалася, кінула і пабегла.

***

Даўно-даўно ў Ванюжычах жылі вялікія людзі, да трох метраў росту. Хочаш вер, хочаш не, а мне сказала гэта мая бабка, бо калі яна гуляла, знайшла пярсценак, які налезіў ей на руку. І гэта быў пярсценак, а не браслет.

***

Раней казалі, што калі асіна трасецца, значыць, баіцца. Яшчэ казалі асіна-сераціна. Бо сераціна тожа трасецца, усяго баіцца.

Пра мужчын

✧ Шоў Бог, а жанчына жыта жала. Бог спытаў у яе дарогу, а яна толькі руку падняла і далей гаруе. Падышоў Бог да мужчыны, той устаў. Прыдлажыў закурыць, паказаў дарогу і далей сеў. Бог паглядзеў і кажа: «Мужык заўсёды будзе адпачываць, а жанчына гаравыць». З тых пор так і павялося.

***

Ішоў Бог дарогаю і бачыць, жанчына снапы вяжа, а мужык пад дубам ляжыць. Жанчына кажа: «Госпадзі, навошта мне такая кара?» Бог кажа: «Жанчына, калі я зраблю два работніка, дык панадрываецца, а калі я зраблю двух гультаёў,

дык з голаду памрэце, а калі адзін робіць, а другі гультай, дык тады і пажывеце».

***

Есць у нас адно месца, гара «Каўпак». Там есць крынічка. Зрабілі капліцу, калодзець, воду бяруць і шчэтаюць, што вада там святая. А паявілася яна, адзін мужык шоў з валом дахаты. Ну, вол узяў ды і наступіў нагой, а із пад нагі такі струменьчык забіў, што ўсе пашчыталі, што гэта дар Бога.

***

Прабілася як-та гэта крынічка ў аднаго гаспадара. Ну, людзі ўсе к яму прыходзілі, маліліся і пачалі таптаць пасевы. Рышыў ён знішчыць гэту крынічку. Узяў гліну і замазаў, забіў камнямі. Калі ён гэта зрабіў, то аслеп. Кажа на Бога: «Бог, вярні мне то, што забраў!» — Бог адказвае: «І ты вярні то, што ў мяне забраў». Прыпоўз Якаб да тога месца на каленях, рукамі паразгрэбаў. Ідзе, і адкрылася ў яго адно вока, а Бог кажа, што за ўсякія прэгрышэнне трэба плаціць.

***

Адна жанчына вельмі неўзлюбіла свайго мужа і рашыла яго знішчыць. Ноччу ўзяла і задушыла яго. Бог у наказанне ператварыў яе ў зязюлю і сказаў, што будзе ўсю жызнь яна кукаваць а сваём муже.

Пра ужоў

Раней у лес на Здвіжанне не хадзілі, бо ўсе змеі збіраліся і судзяць. Адзін галоўны судзіць, еслі хто з змей укусіў чалавека, то зямля яго не прымае, і ён поўзае, каб яго забілі.

Быў такі змяіны цар. Ён іх судзіць. Вёсь вялікі такі, чорны з вусамі, з каронай на галаве.

Як на Купала хадзілі кветку шукаць?

Збіралі ўсё на сметніку, венікі драўляныя, усё. Ды нясем на касцер. Рабілі вянкi ды кідалі ў воду. Куды вянок паплыве, з той стараны жаніх прыдзе. Папараць-кветку шукалі. Вельмі пужаліся на Купала ў лес хадзіць, бо там, казалі, нячысцікі ходзяць.

Пра асіну

Асіна — плахое дрэва. Бо кажуць, яна такая тонкая і шатаецца, бо яе чорт калувае.

Пра Адама і Еву

У райскім саду жылі Адам і Ева. Бог сказаў, каб усе яблыкі елі, акрамя аднаго дрэва. Аднойчы Ева пайшла да таго яблыка. На гэтай яблыні сядзеў змей, які пачаў іскушаць Еву. Ева паддалася і з'ела яблыка, і дала паспрабаваць Адаму. Калі яны паспрабавалі гэтых яблук, Бог выгнаў іх з рая.

Запісана ў в. Снядзін Петрыкаўскага раёна

На пачатку стагоддзя на хутарэ пражывала сям'я Мірона. Было ў Мірона два сына: Сцяпан і Андрэй. Сцяпан яшчэ з малых гадоў быў лайдакаваты і враднюшчы. Андрэй быў зусім другі, ён рабіў, усім дапамагаў. Падраслі хлопцы, трэба было іх у свет пускіці. Даў ім бацька

зямлі, але Сцяпан не быў гаспадаром, ён нешта мяняў з цыганамі, краў, а вось Андрэй залег у гаспадарку. Адноўчы Андрэй заўважыў, што на рэчцы высокія берага, і ён вырашыў пастроіць мельніцу. Стаў ён вельмі знаменіты ў сяле. Но калі прыйшла калектывізацыя, да яго прыйшлі людзі і сказалі, што ён абязан аддаць гаспадарку. А ў гэтай камісіі быў Сцяпан, яшчэ раней паміж братамі прабегла чорная кошка. Андрэй сказаў, што ў калгас не пойдзе. «Пойдзеш!» — сказаў Сцяпан. Не пойдзеш сілай заставім». І прыпісалі к калгасу Андрэя. Пасля гэтага прыйшла міліцыя, Андрэя сілай забралі і адправілі адтуль. Вярнуўся абратна Андрэй у свой млын, жыву, пакуль зноў не прыйшла міліцыя. «Андрэй, выходзь! Мы знаём, што ты там!» Андрэй адказаў: «Хто сюды зайдзе, жывы ён не выйдзе!» На такія словы, міліцыя пачала стральбу, і забілі Андрэя. Ад млына не засталася нічога.

Запісана ў в. Бяланавічы Петрыкаўскага раёна ад Берднік Любові Міхайлаўны, 1932 г. н.

Бралі мяшок, адзівалі абручы на яго і залівалі глінаю, потым рабілі рашотку, кідалі і палілі лучыну. Потым хадзілі вакол і пелі песні:

— *Заразі, Божа, жыту, пшаніцу,
Жыту, пшаніцу, усяку пшаніцу.*

Хадзілі раней на вячоркі. Песні пелі, гулялі. У нас раней казалі: не «вячоркі», а «попрадкі». Людзі прыходзілі, хто ткаў, хто вязаў. Зімой збіраліся да Каляд.

Святы вечар

*А ў хазяйкі Мікола сядзіць,
Святы вечар, святы Васелек,
Мікола сядзіць, слезачку пусціў,
Святы вечар, святы Васелек.
Ад той слёзачкі ручайкі пацяклі,
Святы вечар, святы Васелек.
Ад тых ручайкоў возера стала,
Святы вечар, святы Васелек.
А ў тым возеры сам Бог купаўся,
Святы вечар, святы Васелек.
Хадзі, Божанька, к нам вячэраці,
Святы вечар, святы Васелек.
Засцедем сталы ўсе сасновыя,
Святы вечар, святы Васелек,
Паставім кубкі, да ў тры радкі,
Святы вечар, святы Васелек.
У першым кубачку медок-халадок,
Святы вечар, святы Васелек,
У другім кубачку зеляно вяно,
Святы вечар, святы Васелек,
У трэцім — шчасця і голечка,
Святы вечар, святы Васелек,
Зеляно віно, то хазяіну,
Святы вечар, святы Васелек,
Халадок-мядок, то хазяйке,
Святы вечар, святы Васелек.*

* * *

З восені да вясны празнавалі вячоркі. Збіраліся, гулялі, пелі песні. Дзяўчыны ўвечары ся-

дзелі пралі, вязалі, пакуль хлопцы прыдуць, потым пачыналі ўсе гуляць.

Малітва

Отца і Сына і Духа Святога,
Божа міласцевы будзе нам навекі,
Пашлі нам, Божанька, спасенні,
Пашлі нам, Божанька, рашэнні.

Малітва ў дарогу

Дапамажы нам, Божа, святая маці,
Святая Пакровіца, святая зашчытніца наша,
дапамажы.

Запісана ў в. Багрымавічы Петрыкаўскага раёна, ад Карцавай Марыі Паўлаўны, 1951 г. н.

Зоська і Антоўска

У вёсцы Багрымавічы ёсць хата, каля якой рака Прыпяць прарвала выток. Завецца яна ў нас у вёсцы па-народнаму перавал. А расце там дуб, абкручаны з ліпаю. Лягенда ў вёсцы ходзіць вось якая. У вёсцы Скрыгала жыў пан Скрыгалоўскі. У вёсцы Багрымавічы жыў пан Жукоўскі. У пана Скрыгала была дачка Зоська, а ў нашага — сын. Да такі рабы, саплівы, з прышчамі. І задумалі іх паны пажаніць. А на беразе Прыпяці жыў Бакін, і было ў яго чатыры сына, да такія красаўцы. Часта Бакін перавозіў паноў чэраз рэку. Калі бацька памёр, за яго перавозіў паноў сын Антоўска. Зоська закахалася ў Антоўску, але яе бацька супраць быў, ён хацеў за тога рабога-крывога аддаць. Потым Скрыгала ўзнаў, што да Зоські вельмі часта стаў заезжаць Антоўска. Пазваў Скрыгала сваех слуг і загадаў ім, каб яны знішчылі Антоўска. Антоўска падплыў к Зоське, і яны ўмесце рашылі збегчы. Скрыгалоўскі такія сілы пагнаў, каб іх злавіць. Антоўска і Зоська загінулі, і на тым месцы, дзе яны загінулі, вырас дуб і ліпа.

Замова

Пайдзі да леса, палажы тры раза крэст на сябе і скажы такія словы: «Спасі, Прачыста Божа Маці, ад звера бягучага, ад гада палзучага, ад чалавека лукавага, завет і духам амінь.» Тры разы плюнуць у адну сторуану пляча, затым у другую.

* * *

*Ой, ці дома, дома нашы гаспада,
Святы вечар, дома нашы гаспада.
Ой, хоць не дома, то не гуляем,
Святы вечар, то не гуляем.
Малады жаніх жонку бярэ,
Святы вечар, жонку бярэ.*

Чаму вёска Церабаў так называецца?

У сяле Мышанка быў багаты пан. Нанімаў работнікаў з розных сел, а дзе зараз Церабаў, не было нічога, толькі балота было. І калі пан каго наказваў, ён пасылаў на гэта балота. Людзі, якія там засталіся, усе выцерабілі і назвалі Церабаў.

У аднаго мужыка быў сын. Ну, і значыць, пасля гулянку з самага рання ўзяў яго бацька на се-

на. Сабралі сена, лёг сын каля капы адпачыць і кажа: «Эх, трэба, бацька, жаніцца». А бацька адказвае: «Дак мо рана, трэба яшчэ пагуляцца! Не, бацько, справа ў тым, што я люблю не адну: і Маня хараша, Параська і Ганна. Бацька з'якіціўся, трэба не тая, якая прыгожа, а каб работніца была. Давай спачатку возьмем Ганну, тады пабачым. Ну, узялі яны Ганну, і бацька ёй кажа, што калі яны зробіць тое, што ўсе людзі робяць, то каб яна не давала ему спаць. Ну, зрабіла так Ганна, не давала ўсю ноч спаць, а бацька на сене не дае адпачыць, а ён так хоча спаць, падці на касе спіць. Прыходзіць дадому, а маці заве есці, ну каб ён даў бычку есці, а той бычок брыкаецца. Хлопец кажа: «Вось каб табе жаніць, тады б не брыкаўся».

Як бульбу кралі

Аднойчы баба прыйшла на поле і ўбачыла, што нехта бульбу падкапаў. Узяла да і расказала ўсе дзеду. Дзед хадзіў шукаў, ды нашоў сляды. Узяў трапачку, сабраў след ды і павесіў каля печы. «Цяпер ён ні ў кога не будзе красці!» А баба кажа, што ў яго дзяцей багата, што не трэба. Вось так раней порчу навадзілі.

Зборкі

Зборкі, гэта калі бегалі па хатам з карзінаю і збіралі ўсё, што давалі. Ну, як на Калядах. Гулялі на зборках, весяліліся. Но ніхто не хадзіў у другое сяло, і ў наша сяло чужы не хадзіў, не разрашалі. Былі музыканты, музыкі, якія гралі ў трох аднаўрыменна. Скрыпка, гармонік, барабан.

Як калядавалі

Ну, на Каляды казалі хазяіну: «Добры вечар, святы вечар, разрашыце пакалядаваць!» Калі разрашалі, то калядавалі, а калі не — то ўхадзілі. Пачастункі давалі розныя. Булкі, гарэлку, канфеты — усе, што было ў хаце. Каляды раней ждалі, як прыход Бога.

Запісана ў в. Церабаў Петрыкаўскага раёна ад Гурыновіч Алены Сцяпанаўны

Гулянне «Золата»

Пасядам усе на скам'ю, раней лавы былі, сядам, да хто ідзе, кажам ім: «Дайце золата, баярэ!» Дак людзі рознае даюць, хто хлеб, хто картоплі, у каго што было.

Гулянне «Пекур»

Ставілі палку і другой кідалі ў яе. Ты доўжан быў збіць другую палку, вась так і гулялі. Кідалі па вочарадзі, хто прамазаў, другі кідаў.

Гулянне «Захованкі»

Усе разбегаліся і праталіся, а адзін шукае ўсіх. Калі знаходзілі каго, то той доўжан быў бегчы ў адно месца, пастучаць палкай, і той таксама бяжыць, якога знайшлі. Хто першы дабежыць, той і праў быў.

Паўтаран Надзея Трафімаўна

На Каляды хадзілі, пелі песні, святкавалі. Калі ішлі калядаваць, у казу перадзіваліся, у мя-

дзведзя. Казу рабілі з світра серага, шапкі. Ой, Божа, я ўжэ не памятаю, што рабілі.

Як гукалі вясну?

Хадзілі на попрадкі, ка мне прыходзілі. На попрадках пралі, гулялі, пелі песні:

— *Вясна красна, прыхадзі да мяне,
Бо я дзеўка маладая,
Ніхто замуж не бярэ.*

Гукалі вясну пасля Каляд, перад постам. Калі гукалі вясну, маці пекла перажок, то яйца давала, і мы шлі гулялі. Валачобнікі хадзілі па хатам, спявалі. Каляду спявалі.

* * *

На Пасху хадзілі і ў біткі гулялі. Мой дзед браў яйца і запускаў туды смалу, дык усе яйца біў, столькі бітак дадому прыносіў. Яечкі красілі ў шалухе і ўсё, больш ні ў чым не красілі.

У першы дзень Пасхі пачыналі гуляць. Бо на другі цеткі-валачобнікі хадзілі. На другі, на трэці людзі хадзілі на кладбішча. Бацюшка прыезжаў з пеўчымі, маліліся Богу. Бралі пасху, яйко і неслі на кладбішча, клалі на магілку, но ўсе гэта было пасведчана, соль бралі.

* * *

Дзядоў спраўлялі ў пятніцу вечарам. Ну, у пятніцу пасцілі. Перад постам вялікім былі Дзяды. У пятніцу пасцілі і потым празнавалі тры дні.

* * *

Троіцу святкавалі. Галінкі бралі, ставілі ў хаце, то на вокна. Потым гэтыя вянкы палілі, бо Богу дым.

Бяроза-бяроза

*Бяроза, бяроза ўнізу стаяла,
Лю-лі, лю-лі, унізу стаяла.
Унізу стаяла, гасцей сустракала,
Касу распускала, жаніха сустракала.*

* * *

*Ходзіць Ванька над ракою,
Ходзіць Ванька над ракою,
Нясе весла над рукою.
Чаго, Ванька, тута ходзіш,
Ці ты, Ванька, рыбу ловіш,
Ці ты ж, Ванька, рыбу ловіш.*

Плавалі ды шэрыя гусі па вадзе

*Ой, плавалі да шэрыя гусі па вадзе,
Ой, плавалі да шэрыя лебядзі.
То не гусі, то шэрыя лебядзі.
Ой, да папускалі белыя пер'я па вадзе,
Ох, то не пер'я, то дзяўчача красата,
Ох, то не красата, то былі заплаканыя глаза.*

Ой, у полі бяроза стаяла

*Ой, у полі бяроза стаяла,
Кагда маці сына ў салдаты праважала.
Ідзе, ідзе, сынку,
Чэраз тры гадоўкі дадому вяртайся.
Ой, прашоў гадоўчак, праходзіць другі,
На трэці гадоўчак прышоў мой сыночак,*

На трэці гадоцак прышоў мой сыночак.
Ох, ці рада, маці, ой, ці рада мною,
Ох, ці рада, маці, маею жаною.
Ох, я рада, сынку, рада я табою,
Но не рада, сынку, тваею жаною.
Пасагіла сынко за стол у куточак,
Маладу невестку ў цёмны ўгалочак.

Смутны вечар

Смутны вечар, смутны ранак,
Смутны вечар, смутны ранак,
Паехаў мой сыночак.
Як паехаў ён на вайну,
Ён паехаў на вайну,
Пусціў каня на даліну.

Лег спаць ён на даліне,
Спіць часіну, спіць другую,
Спіць часіну, спіць другую.
Ой, узялася чорна хмара,
Ой, узялася чорна хмара.
Устань, казача, хопіць спаць,
Устань, казача, хопіць спаць.
Едуць туркі на даліне,
Едуць туркі на даліне.
Забралі, казача, твайго коніка,
Ой, забралі, казача, твайго коніка.
Няхай бяруць, будзе другі,
Няхай бяруць, будзе другі.

Запісана ў в. Брынеў Петрыкаўскага раёна
ад Паўтаран Надзеі Трафімовны, 1914 г. н.

ПАПРЫПЯЦКАЯ ПЕТРЫКАЎШЧЫНА: ПЕСНІ, ЛЮДЗІ, ЛЁСЫ

Цёплы ліпеньскі дзень. Мы сядзім на беразе Прыпяці ў прывязанай да калочка лодцы. Я трымаю ў руках магнітафон, а гаспадыня павольна спявае песню «Ляцела страла» з календарнага абраду ваджэння і пахавання «стралы». Петрыкаўшчына не з'яўляецца ядром арэалу гэтага надзвычай цікавага абраду, звязанага, як адзначала ў сваіх працах беларуская фалькларыстка Г. А. Барташэвіч, з культам Перуна, зброяй якога лічыліся стрэлы — маланкі-перуны. У сваім бясконцым змаганні з супраціўнікам — богам падземнага свету, які, падобна грэскаму Пратэю, можа мець рознае аблічча, але аддае перавагу змяінаму, Грамоўнік пасылае ў яго свае вогненныя стрэлы, а той хаваецца ад боскага гневу дзе толькі можна. Выпадковымі ахвярамі міфічнай бітвы бываюць птушкі, жывёлы, людзі. Аб адным такім выпадку спяваецца ў абрадавай песні, якую я запісваю, дзе пасля кожнага радка ідзе прыпеў «Вох, і вой, люлі» з паўтарэннем другой яго часткі. Цытую па памяці:

*Ляцела страла ды ўздоўж сяла,
Вох і вой, люлі, ды ўздоўж сяла.
Забіла страла добрага молайца.
Ой, ляжыць цела, як папер, бела,
Ніхто к целечку не прыступіцца.*

І ўяўляю сабе страх, які ахапіў людзей ў выглядзе яхвяры маланкі — боскага дакранання да смяротнага чалавека. І не дзіўна, што ўсе быццам акамянелі ад поўнай глыбокай павагі жаху. А далей у песні пачынаюцца дзівосы, калі старажытнае, язычніцкае пераходзіць у хрысціянскае рэчышча і ахвяру ўрачыста прымае царква:

*Прыступілася Ганна Іванаўна,
Узяла цела ды й на ручанькі,
Панясла цела ды й да цэркаўкі.
Самі звонікі зазваніліся,
Сама цэркаўка адчынілася,
Самі свечачкі запаліліся,
Самі кніжачкі зачыталіся,
Само целачка ва грабе лягло.*

Толькі потым я звярнула ўвагу на відавочную невыпадковасць імя жанчыны — Ганна, якая

прыняла цела на свае рукі. Так звалі маці Дзевы Марыі. У свядомасці беларусаў абедзве жанчыны, Ганна і Марыя, натуральным чынам спалучыліся з культам язычніцкай багіні-маці і сваім з'яўленнем у песнях ускосна засведчылі яго наяўнасць у нашых продкаў, што жылі каля Прыпяці.

Адзін толькі прыведзены прыклад сведчыць, якія цікавыя факты можна адшукаць там, дзе ты і не чакаў з імі сустрэцца. А Петрыкаўшчына, яе Папрыпяцце, усцешыла і ўзрадавала нас, фальклорную экспедыцыю студэнтаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, багаццем сваёй традыцыйнай культуры. Але напачатку пра людзей. Мы зваліліся як снег на галаву на мясцовых кіраўнікоў у в. Галубіца. Аднак ніхто не выказаў незадавальнення. Наадварот, сустрэлі вельмі ветліва і з разуменнем важнасці нашай справы для захавання фальклорных скарбаў. Частка студэнтаў засталася ў Галубіцы, і брыгадзір хуценька размеркаваў іх «на пастой» па хатах, а частку адвезлі ў суседнюю вёску Турок.

Ніколі не забуду нашага вяртання пасля практыкі ў Мінск. Галубіцкая група разам з мясцовымі жыхарамі так-сяк уціснулася ў аўтобус. Дзверы ледзь зачыніліся і не адкрываліся ні на адным прыпынку! Проста не маглі. А я з жахам глядзела, як на дарозе застаюцца мае студэнты, і нічога не магла зрабіць. Прыехалі ў Петрыкаў. Кінуліся ў дыспетчарскую. Уявіце сабе маю радасць, калі жанчына-дыспетчар адразу ацаніла памеры праблемы, выклікала вадзіцеля, а той, не вагаючыся, зноў узяўся за руль, і мы паехалі збіраць студэнтаў. Адны, як высветлілася, пайшлі да дырэктара саўгаса, і той ужо выклікаў транспарт, а тры дзяўчыны басанож, рушылі па шашы да Петрыкава, спадзеючыся на папутку. Я была ўражана і самастойнасцю студэнтаў, якія не разгубіліся, і, галоўнае, дабрынёй і спачувальнасцю мясцовых жыхароў і ўлад. Некаторыя, супакойваючы студэнтаў, гатовы былі везці іх на ўласных машынах, калі нешта разладзіцца ў дырэктара. Дзякуй ім усім за гэта! Можна колькі заўгодна разважаць пра беларускі нацыянальны характар. Мы на сабе, летам 1983 года, адчулі дабрыню і ласку петрыкаўцаў. На студэнтаў глядзелі, як на ўласных дзяцей, і адпаведна ставілі-

ся да іх як да родных, бо і свае ж дзесьці вучыліся, жылі, праходзілі вучэбную практыку. Я перачытваю дзённікі студэнтаў і ўсюды знаходжу знаёмае. «Калі шчыра, то ехаць адсюль не вельмі хочацца. Тым больш калі да цябе добра ставяцца» (Ларыса Сяргун). «Я думаю, што ніколі не забудзем сваёй першай практыкі. Тут мы лепш пазналі адна адну, пазнаёміліся з добрымі людзьмі і, што асабліва важна, пачулі народныя песні і палюбілі іх» (Святлана Сазон). Асабліва цікава чытаць ураджанні гаражанкі Алены Рагаўцовай: «Нягледзячы на тое, што я вельмі далёкая ад вясковага асяродку, мяне кожны раз хвалюе ўсё, што адбываецца тут. Мяне цікавяць людзі, іх характары, норавы, адзенне і размова... Людзі тут аказаліся надзвычай добразычлівыя. Нас не толькі вельмі добра ўладкавалі, але і нам з задавальненнем спяваюць... Як хораша, што на свеце ёсць такія добрыя, адкрытыя, шчодрыя людзі, такія, як наша Вольга Мікалаеўна. Вялікі дзякуй ёй».

Чаму я спынілася на дзённіках, а не пачала адразу з фальклору? За трыццаць гадоў адбылося шмат змен — і ў добры бок, і ў дрэнны. Цяпер тое колішняе адчуванне студэнткамі непаўторна добразычлівай вясковай атмасферы — гістарычны факт, эталонны метр, якім можна вымяраць сённяшні час. Вось што напісала пра сям'ю Вольгі Мікалаеўны Алена Рагаўцова: «А вось дзеці ў яе зусім розныя. Цудоўныя дочки, працавітыя, сціплыя, і сын, які губляе сябе ад гарэлка. Дзіўна, што ў адной сям'і, а так атрымалася. І ўсё-такі я лічу яе шчаслівай. У яе сям'ёра дзяцей, ёсць унукі, яе любяць і паважаюць. Ці ж гэта не шчасце? Канечне, шчасце. І хочацца спадзявацца, што на сучаснай Петрыкаўшчыне велічнае становішча дабрыні, мудрага і прыгожага фальклорнага слова не пахіснулася. Разам яны — тая трывалася павязь часу, на якой трымаюцца самыя лепшыя рысы беларускага нацыянальнага характару, — высокародства, чуласць, своеасабліва эстэтыка побытавай і духоўнай культуры, сціпласць і адчуванне характава родных песень. Мне сустрэлася палескія вёскі, дзе пратэстанты, як і ў Заходняй Еўропе, спяваюць толькі свае творы, звычайна на матыў папулярных песень. А ў петрыкаўскай вёсцы студэнткі адзначалі, што іх інфармант Уладзімір Іванавіч, шчыры пратэстант, з задавальненнем спявае народныя песні пра крынічку і хлопца, які любіў дзяўчыну змалу, ды не атрымалася ўзяць, пра «мальчыка на чужбіне», пра казака, гатовага з гора ўтапіцца ў глыбокай крыніцы, бо ў яго, прыгожага, і «очанькі кары», і «чорныя брованькі», а вось «не любяць дзяўчаты, ані маладзіцы», пра каня, што «гуляў на волі», і мілую дзяўчыну...

Народ, які не захаваў сваіх песень, не захаваў і сваю ўнутраную — духоўную — гісторыю. Ён будзе спяваць чужыя песні, што прыдуць збоку, калі наогул будзе спяваць. На пачатку 80-х гадоў мы гэта дакладна засведчылі: петрыкаўцы спявалі з уласнага голасу. Зусім не рэдкасць былі сем'і, дзе спявалі здаўна, спяваюць цяпер і літаральна ўсе. Народ заўсёды інтуітыўна адчуваў, што старадаўні фальклор — гэта не проста ўве-

сяленне, а яго агульны з продкамі і нашчадкамі лёс, духоўны летапіс, заўсёды ўнікальны складам і зместам.

Песенныя творы існуюць у памяці выканаўцаў блокамi. Аляксандра Яфімаўна Новак (1919 г. н.) пачала з лірычнай любоўнай песні:

*Ой, што за конь стаіць,
На ім бела грыва,
Ой, панаравілась,
Ой, панаравілась
Мне такая дзяўчына...*

Потым натуральна перайшла да вясельных і праспявала дзве — «Хвалілася бярозачка» і «Мамачка мая, кветка», дзе дачка просіць аддаваць яе замуж узімачку, каб сабраць сабе сілачку, пры гэтым тлумачыць:

*У мяне сілка маленькая,
А ў свякрухі ніўка вялікая.
Са свякроўкаю не зажнулася,
Паг загонец павалюся.*

Тэма свякрухі і жніва пацягнула з памяці жартоўную жніўную, хоць спяваецца яна, як і ўсе жніўныя песні, на тужлівы, але вельмі прыгожы і багаты меладычнымі пералівамі матыў:

*Ой, я ў полі жыта жала,
У мяне дома шкода стала.
У мяне дома шкода стала,
Што свякруха с плоту ўпала.
Што свякруха с плоту ўпала,
Усю крапівачку сумяла.*

А далей выдатнейшыя ў сваёй іранічнасці радкі найпапулярнейшай на Беларусі песні:

*Не жаль жа мне свякрухачкі,
Да жаль жа мне крапівачкі:
Она ўпала, то і ўстане,
А крапівачка ўся завяне.*

Далей спявачцы ўспомнілася класічная жніўная «Ой, пайду я дарогаю», звязаная з папярэднім матывам нявесткі, якую не шкадуюць так, як шкадуюць роднае дзіця. Хоць у абедзвюх тоненькі галасок і татачка не можа распазнаць, чый ён, але няроўна падыходзіць, ставіцца да іх:

*Калі гэта маё дзіця,
Няхай яно пагуляе.
Калі гэта нявестачка,
Няхай ана й работае.*

Асацыятыўнае счাপленне песенных твораў назіралася і ў Хвядоры Іванаўны Зонкевіч (1912) з в. Снядзін. Яна пачала з балады пра дачку-птушку, якая праз сем гадоў вырашае «паляцець да сваёй мамачкі крыльмі». У творы адсутнічае момант, калі брат не пазнае ў зязюльцы сваёй сястры і меціцца застрэліць птушку. Наадварот, ён бяжыць за зязюляй і просіць яе вярнуцца, бо «мамка ўмірае». Як бачым, мясцовая версія ба-

лады адрозніваецца ад класічнага сюжэта трактоўкай вобраза брата.

Мінорны настрой баладнага твора справакаваў пераход да любоўнай песні на тэму недабранай пары: «Ой ты, дзяўчына, ты пахуча зялле, // Не ўзяў я цябе, то прашу на вяселле». Дзяўчына праклінае нявернага хлопца:

*Штоб над табою сонейка не сіяла,
Штоб над табою зямля правалілася,
Як я з табой верненька любілася.*

А для спявачкі стойкі характар гераіні — сігнал для выканання жартоўнай песні маналагічнага плану, дзе дзяўчына абмалёўвае пажаданую сям'ю, у якой яна хацела б жыці:

*Агдай, агдай мяне, маць,
Дзе хораша ў хаце,
Дзе хораша ў хаце,
Дзе свякруха — гаваруха
Гаворыць са мной,
Гаворыць са мной.*

Тут з заліцамі добра разам жаці жыта, з маладымі дзевярамі — жартваці, але ў меру, бо «мілы чарнабрывы нагайку гатуе».

З'явіўся мілы, і Хвядора Іванаўна пераходзіць да вясельнай песні з матывам добрага жаніха:

*Хагзі, Валечка, не сядзі
Да прачыні акенцы, паглядзі,
Да ці ясен месяц на гарэ,
Да ці харош Валодзечка на кане.
Харош, мамачка, вельмі харош,
Калі ж мне яго бог прынёс...*

Далей вобраз жаніха на кані выклікае калядную песню з аналагічным вобразам:

*У полі паг шчадром Іванка з канём,
Ой, грай, мора,
Рагуйся, зямля!
У дудачку грае, моцна спявае.*

Да гэтых спеваў мае дачыненне адзіная дачка караля, якая навучыла хлопца «у дудачку граці, клічна спяваці». Тут цікавае азначэнне спеваў. У варыянтах з іншых мясцін Беларусі замест «клічна» спяваюць «слічна», што крыху пазбаўляе вобраз выразнасці.

Тэма прыгожага хлопца працягваецца ў гарадскім романсе «Сам кудравы, кучаравы, // Кудры ўюцца ў тры рада», дзе апавядаецца пра смерць мілага па дарозе да дзяўчыны:

*Ох, маставыя праламалісь,
А мой міленькі ўтанул.*

Выпадкова ці не, але матыў вады далей адгукнуўся ў песні «Несла Галя воду».

Іншая карціна назіралася, калі выканаўцаў было двое: тады логіка пераходу ад аднаго твору да наступнага не заўсёды прасочвалася.

Вось Ганна Іванаўна Курловіч (1903) і Пелагея Васільеўна Курловіч (1900) з в. Вышалюў пачынаюць з сямейнай песні пра добрага і дрэннага мужа «Ой, да выйду за варота», а потым пераходзяць да антыпрыгонніцкай, якую варта працываць цалкам, бо падобныя творы знікаюць з рэпертуару:

*Ляцела цяцёрка цераз нашы сёла.
Нешта ж нашая грамада хмурна й невясёла.
(2 разы).*

*Ляцела гругая, тая ў лузе ўпала,
У месяцы сенцябры паншчына прапала.
(2 разы).*

*Ой задумаў стары пан пшаніцы купіці,
Стала пані да за панам снапочкі насіці.
(2 разы).*

*Захацеў стары пан мужыкоў наняці,
Паглядзеў у карман — няма чаго даці.
(2 разы).*

Сацыяльная праблематыка па інерцыі падхопліваецца ў салдацкай песні «Мы сядзім у адкрытых ямах, як лісціначка, дрыжым». Вайна доўжыцца тры гады, адсюль зразумелае — «над-аела нам вайна».

Далей жанчыны праспявалі вясельную «Ой, у лузе бяроза стаяла», адрасаваную дружкам, любоўную «Праважала мяне Таццяна», чумацкую «Волю ж мае палавыя» пра паездку «у Крым па соль», а потым за жартоўнай — стос прыпевак, за якімі ўпярэмешку — любоўныя і сямейныя песні, у тым ліку баладная пра тое, як старэйшая сястра з-за рэўнасці тапіла малодшую, а тая прасілася:

*— Пастой, сястрыца, пастой, не тапі,
Дарую калечка свайго жаніха. (2 разы).*

Псіхалагічна абумоўлены пераход да вясельнай песні «Не сядзі, дзевачка, не сядзі» пра прыезд жаніха, а потым чамусьці да песні пра смерць партызана «У зялёным лесе», разбойніцкай пра тое, як «на той гарэ да агонь гарыць, да таго агню разбой сядзіць», каляднага канта, як «спарадзіла Дзева Марыя бож'ега сына», жніўнай жартоўнай, як «свяхруха з печы ўпала, ... аж печ пакасілася», да якой натуральна далучыліся жніўная пра вяртанне з поля і касецкая «Касіў казак сена» з любоўнымі матывамі.

Які адсюль вынікае вывад?

Калі студэнты працавалі з дзвюма жанчынамі ці групай, то перад імі разгортвалася палітра мясцовага рэпертуару ў разнастайнасці жанравых разнавіднасцей песенных твораў. Калі інфармантка была адна, то яскрава паўставалі асабістыя прыярытэты. Асацыятыўны ланцужок твораў гарманічна кампанаваўся ў суладдзі з асаблівасцямі фальклорнай свядомасці спявачкі. Напрыклад, ядро рэпертуару Ганны Андрэеўны Марцінкевіч (1938) з в. Турок складалі старыя і новыя частушкі — вясельныя і крыху сумныя, задзірыстыя і аптымістычныя. Працуюць некалькі твораў:

*Пела, пела і напела
На сваю галовачку,*

*На чатыры гзевяры,
На пятую заловачку.
Кабы я, кабы я
Сцежлянная радзілася,
Я бы з гора і таскі
Упала і разбілася.*

*Я не лебедзь, я ў не гусь,
Па мору плаваць не баюсь,
Панаравіцца жанаты,
Я ў жаны не пабаюсь.
Мне сягодня сон сасніўся,
Галубок увіздеўся.
Так скажы, мілёнак, мне,
За што ты абіздеўся.*

*Праважаў мяне мілёнак
І хацеў пацалаваць.
Маць у акошка ўвідала:
«Гражданин, не балаваць!»
Наш саўгас, адмецім прама,
На Венецыю пахож:
Пасля дождыку дадому
Толькі ў лодцы гаплывёш.*

*Археологаў прыслалі,
У полі тут і там гара.
Рылі гору, клад іскалі,
Адушкалі трактара.*

*Мой мілёнак за работу
Палучыў пахвальны ліст.
А цалуецца ён плоха,
Відна, не спецыяліст.*

Звычайна прыхільніцы прыпевак маюць у рэпертуары гарадскія любоўныя песні і рамансы, у тым ліку жорсткія і сентыментальныя. Ганна Андрэеўна пасля прыпевак сапраўды звярнулася да песні пра Лілю і капітана, якому бацькі не дазвалялі браць шлюб з гэтай дзяўчынай. Капітан, як і абяцаў, вяртаецца праз год, але Лілі ўжо няма, і яму застаецца толькі гаварыць:

*Ой, Ліля, Ліля, дорогая,
Как рано ты от нас ушла.
Как много счастья и любви
С собою, Ліля, унесла.*

Тут смерць разлучае закаханых, а ў песні «Когда мне было лет семнадцать» зусім іншае: гісторыя няроўнага і нядоўгага кахання маладзенькай дзяўчыны і старога, які потым груба адмаўляецца ад яе, і той нічога не застаецца, як скончыць жыццё самагубствам падобна Ганне Карэнінай:

*А я иду, а поезд мчится,
И я головочку туда.
Свою головку погубила
Через сегого старика.*

Падобныя творы, завезеныя з Расіі, не знішчлівыя традыцыйныя любоўныя фальклор, які абслугоўваў вёску на працягу стагоддзяў. Яны сталі побач як знакі знешняга свету, дзе, высвятля-

ецца, тыя ж праблемы, што і ў вясковым асяроддзі, толькі выказваюцца аб іх больш экспрэсіўна, з надрывам. І таму побач з амаль асіміляванай песняй пра каханне «Ой, ночанька, ой, цёмная, // Баюсь дамой ісці» ужываюцца мясцовыя варыянты шырока вядомых на поўдні Беларусі любоўных і сямейных песень: «Шумяць вербы, шумяць ліпы», «Чырвоная вішня з-пад караня выйшла», «Вецер з поля, хвіля з мора, // Ой, да давяла любоў да гора», «Зашумела ой да дубровушка, // Да заплакала ўдовушка», «Чырвоная каліна белым цветам цвіла, // Цераз цябе, казачэнька, мяне маці біла» і інш.

У свае сорак пяць гадоў Ганна Андрэеўна, як і ўсе жанчыны яе ўзросту, выконвала вясельныя і каляндарныя песні. Адна з іх, што адрасавалася нявесце, даволі доўгая за кошт паўтораў з уключэннем новага персанажа, пачынаючы з татачкі і завяршаючы міленькім, з якім урэшце будзе размова:

Ой, на гарэ [незразумелае слова] кветкі зацвілі,

Усю гору каменную ой, уккрылі.

А тудою йшла Святланка ой, ціхенька,

А за нею ёё татко (мамко, братка, міленькі) блізенько.

— Не йдзі, не йдзі, мой татко, за мною,

Бо не мець мне размовачкі з табою ...

Гарадскі раманс «Вечар вечарае» пра бедную Марусю, сямейную песню «Вары, маці, вячэраці» пра дачку, што «на чужыну выйшла», баладу пра нявестку, што ператварылася ў тапаліну, праспявала Марыя Раманаўна Жукавец (1934 г. н.) з в. Турок.

Дастанкова асэнсавання фальклорнага рэпертуару некалькіх жанчын сярэдняга ўзросту, каб зразумець, што ў петрыкаўскіх вёсках ў 80-я гады не адбылося карэннай змены эстэтычнага арыенціру, гарадскія песні не сталі прырытэтнымі, не пахіснулі каштоўнасці сваіх, родных, мясцовых. У жывой культуры, а фальклор ёю з'яўляецца, заўсёды адбываюцца змены. На прыняцце хрысціянства сфера градыцыйнай беларускай культуры адгукнулася новымі творами, а старажытныя абрадавыя песні ўзбагаціліся новымі акцэнтамі.

Вёска Турок парадавала нас каляднымі песнямі. Тут і класічная песня пра ваджэнне «казы» «Ого-го-го, каза», але зноў жа з мясцовай дэталю. У гаспадароў просяць дароў для ажыўлення «казы», «штоб наша каза з-пад прыпечка ўстала». І гэты штрых — «з-пад прыпечка» — надае твору своеасаблівы каларыт.

Вядомы тут і класічны калядны кант пра нараджэнне Хрыста:

*В Рождество Христово
Ангел прілецел.
И, летучы з неба,
Людзям сповестіл:
— Все людзі святкуйце,
Цэлы дзень таржэствуйце
Христова нараджэнне.
Я лечу ад Бога,
Радасць вам прынёс,*

*Што на свеце белом
Нарадзіўся Хрыстос.
Скарэй паспяшайце
Дзяціну шукаць.*

А адна шчадрэцкая песня — яўны мясцовы вынік дыялогу язычніцкай і хрысціянскай культур:

*Шчодры вечар, пане гаспадар!
Сцеражы, Божа, твой тавар!
У цябе жонка чарнаброва.
Шануй жонку, як барвінку.
Як барвінец процвітае,
Чалавек жонку выправажвае:
— Пайдзі, жонку, у той дом,
Дзе Ісус Хрыстос нарадзіўся.
На прыстоле паложуць,
Будзем яго цалаваць
І ў ручанькі, і ў ножэчкі.
Выносьце нам грошы і піражэчкі!*

Хрысціянскія элементы прысутнічалі ў каляндарнай гаспадарскай песні пра прыход трох госцей — яснага сонейка, яснага месяца, дробнага дожджыка, прычым сонейка хвалілася сваім ранішнім узыходам менавіта пад Раждзяство, калі «ўзрадуецца весь мір хрэшчоны». Такім чынам, у творы сэнсава спалучыліся дзве падзеі — язычаская (нараджэнне новага сонца) і хрысціянская (нараджэнне Хрыста).

Ёсць і зусім непадуладныя хрысціянству з'явы народнай культуры. Адна з іх — Масленіца. Як нам казалі, вельмі вясёла святкуюць у Галубіцы провады зімы — такі тут змест надаецца Масленіцы. Традыцыйна катаюцца на конях, а з горак — на санках. Да чаю пякуць бліны. У пэўным месцы ўмацоўваюць слуп, які паліваюць вадой, каб ён пакрыўся льдом. Спаборніцтва — неад'емная частка старажытных святаў, якое сімвалізавала перамогу новага, маладога, моцнага над старым, аджыўшым, — прысутнічае і ў галубіцкай Масленіцы. Таго, хто здолее залезці да вярхушкі слупа, чакае ўзнагарода-прыз: боты, самавар або прыгожая цацка. Для дзяцей маці рыхтуюць пячэнне ў выглядзе калечак і сонейка. Свята завяршаецца паленнем размаляванай лялькі.

А як на Петрыкаўшчыне суадносяцца паміж сабой жаночы і мужчынскі фальклорны рэпертуар? Мужчыны-інфарманты даволі рэдка трапляюць у поле зроку збіральнікаў, калі не мець іх на ўвазе спецыяльна. Такая мэта была ў студэнткі Г. Цярошынай, якая сустракалася з Мікалаем Сямёнавічам Курловічам (1905 г. н.), Пятром Мікалаевічам Курловічам (1930 г. н.), Сямёнам Апана-савічам Дамасевічам (1918 г. н.) — усе з в. Турок, Андрэем Міхайлавічам Жыжэўскім (1925 г. н., в. Рубча), гэта значыць, з прадстаўнікамі даваеннага пакалення. Яны прайшлі вайну, і тая наклала адбітак на іх здароўе, умацавала цікавасць да твораў сацыяльнай і гістарычнай праблематыкі. З любоўных і сямейных песень мужчыны аддаюць перавагу творам з даволі рэзкімі канфліктамі і перапетыямі, не цураюцца жорсткіх рамансаў і

быццам не заўважаюць існавання вясельных песень.

Сямідзесяцівасьмігадовы М. С. Курловіч па чаў са шчымлівай любоўнай песні пра казака «Ой, не шумі, лужэ зеленое, // Да не плач, не журыся, молодой казак», дзе герой звяртаецца да мілай з такімі словамі:

*А я памру скоро, а ты будзеш жыці.
Ведаеш, мая міла, гдзе мая магіла?
Ой, мая магіла краснее мора.*

Параўнанне для нас незразумелае, але, відаць, мае пэўны сэнс. Спявае ён песню, дзе апо-вед вядзецца ад імя жанчыны — «Хадзіла, бра-дзіла па вішнёваму садочку» і гарадскую «По-йдем, пойдем, друг любезный, // По вишнёвому саду гулять» пра разлуку і, зразумела, салдацкую, карані якой у рускім фальклоры, «Паслу-шайце, братцы, да савету маяго», а яшчэ пра маці, якая, пайшоўшы вады браці, «свайго сына ў паходзе пазнала».

Трэба думаць, што Пётр Мікалаевіч Курловіч, якому за пяцьдзясят, частку песень пераняў ад Мікалая Сямёнавіча. Магчыма, гэта наступныя: «Ляцела пуля цераз гору» пра параненага салдата і плач маці на беразе Дуная, «Впереди идёт повозка, // На повозке красный крест» пра салдацкія лісты дадому, якія запісвае для іх санітарка («Ее муж давно убиты, // А она всё ждёт его»), «Едет, едет командир Чапаев», пра байца-сірату, якому няма да каго вяртацца з фронту, і ён шкадуе, што не загінуў у баі, «Там в саду при долине» — зноў пра непрыкаянага сірату з думкамі пра смерць і магілу, да якой ніхто не прыйдзе, «только раннею весною соловей запоёт».

Звернем увагу на адну якасць фальклорнай свядомасці мужчын — сцвярджэнне праз ядро рэпертуару сваёй ідэнтычнасці, маскуліннасці, таго, што адрознівае іх ад жанчын. Гэта якасць, як нам падалося, не вынік адмовы ад лакальна-рэгіянальнай песеннай традыцыі, бо сярод песень Андрэя Міхайлавіча Жыжэўскага шэраг твораў пра складаныя любоўныя і сямейныя стасункі («Ой, там на пакосе Васіль сена косіць», «Ой, у лузе, у лужку, у шырокім полі», «Ой, там на гары, ой, там на крутой», «Ой, не спіцца, не ляжыцца», «Касіў казак сена», «Шумяць вербы, шумяць буйны» і інш.) суседнічае з «мужчынскімі», часцей рускага паходжання, тыпу «По сибирским степям и долинам // Партизанский отряд проходил», «Летел ворон через лес зеленый», «Тучки темны, тучки ясны» і г. д., а таксама «жорсткім» рамансам «Сидит Катя за решеткой». Між тым менавіта ад Андрэя Міхайлавіча быў запісаны вельмі добры варыянт каляндарна-абрадавай песні пра стралу «Ой, пашла страла, пашла ў сяло» з прыпевам «Ох, і я хмелю».

Цяпер любяць перапісваць гісторыю Вялікай Айчыннай вайны. У нашых студэнтаў была магчымасць даведацца пра яе жахі з вуснаў народа, які перанёс усё на сабе больш за іншых. Я чытаю дзённік Галіны Цярошынай і разумею гістарыч-

ную каштоўнасць гэтых скупых, але праўдзівых запісаў:

«8 июля. Много разговаривали с жителями деревни. Про праздники, обряды, про песни говорят мало, без желания. Зато очень тронула и нас, и женщин вечная, страшная тема — тема войны. Они говорили о том, что мы давно знаем, но как ужасно — жить в войну, видеть врага, быть свидетелями смерти родных, друзей, соседей, видеть, как сгоняли людей целыми деревнями и сжигали, как закапывали живыми в землю.

Народ всеми силами боролся против завоевателей. Были партизаны, колхозники уберегали у себя раненых, больных.

Живы матери, чьих детей, восемнадцати-семнадцатилетних, убивали, угоняли в Германию, буквально высасывали кровь. Очень интересная биография у шестидесятилетней Настасьи Левковой. Она была в концлагере в Германии, в Америке.

Были и предатели. Староста Муромский на глазах у соседей убил свою родственницу, кому».

Наступныя запісы студэнткі пра спевакоў-мужчын і іх лёс:

«11 июля. Сегодня говорили с замечательными людьми — отцом и сыном Курловичами. Оба прошли всю войну, оба были ранены, оба инвалиды, у обоих большие семьи. «Богато знаюць песень», — говорят про Курловичей в деревне. И правда, песни их не простые. Важные, нужные, содержательные. Из них много можно узнать о прошлом Родины, прочувствовать чувства наших родителей и родителей наших родителей, прожить их жизнью.

12 июля. Была очень интересная встреча с Андреем Михайловичем Жижевским и его женой ... «Трэба было родныя мясціны адстойваць» во время войны. И он встал на защиту Родины, партизанил на Полесье. Тяжелая судьба выпала на долю этого человека и его жены. В 44-м был

контужен. Пробыл в госпитале 1 месяц, лежал в безнадежном состоянии. После войны вернулся домой. И тут — новое горе. Из семнадцати детей выжили только семеро».

Рыгор Раманавіч Шырма назваў песню душой народа. Можна дадаць: яна народны лёс таксама, лёс усіх беларусаў і гэтай яго часткі — жыхароў петрыкаўскіх вёсак Галубіца, Турок, Вышалаў, Багданка, Славік, Лясковічы і іншых, што месцяцца па-над Прыпяццю і ў прыпяцкіх лясах.

З дзённіка Галіны Цярошынай:

«16 июля. Завтра уезжаем. Всё-таки многое дала мне моя практика... И кто знает, может быть, я записала что-то очень важное, что может пригодиться в научной работе, что может стать известным?..»

Перада мной чатыры тоўстыя папяровыя папкі, бітком набітыя справаздачамі студэнтаў, прагледзела я цалкам адну, а з другой толькі матэрыялы Галіны. Што ў астатніх? Якія студэнцкія знаходкі, якія чалавечыя лёсы апынуліся па-за межамі гэтага артыкула, можна толькі здагадавацца. Калі б не новыя тэхналогіі, заставалася б толькі пашкадаваць, што ўсё асядае ў фальклорным архіве і невядома калі ўбачыць святло. А цяпер, на заканчэнне, скажу для петрыкаўцаў наступнае. Вучэбна-навуковая лабараторыя беларускага фальклору філалагічнага факультэта БДУ пад кіраўніцтвам кандыдата філалагічных навук, дацэнта Таццяны Марозавай ажыццяўляе праграму па стварэнні электроннай базы дадзеных. А гэта значыць, што да матэрыялаў фальклорнай практыкі 1983 года будзе мець доступ не толькі сталічны фалькларыст, а любы зацікаўлены жыхар Петрыкаўскага раёна, любы краязнаўчы гурток, гісторыка-краязнаўчы музей.

Гэтыя матэрыялы — ужо гісторыя, але гісторыя сапраўдная і таму варта ўвагі, асэнсавання і вывучэння.

«ПАЛЫНОВАЙ ЗЯМЛІ ДЗІВАСІЛ...»

Сярод беларускіх пісьменнікаў, лёс якіх непасрэдным чынам звязаны з Петрыкаўшчынай, можна назваць яркага паэта-маладнякоўца, крытыка, перакладчыка Алеся Дудара (Аляксандра Аляксандравіча Дайлідовіча), яўрэйскага празаіка і рамантыка сацыялістычнага будаўніцтва Моту Ізраілевіча Дзягцяра. У артыкуле «Таямніцы лёсу паэта» («Петрыкаўскія навіны» 2011 г. — 23 ліпеня) журналіст і краязнаўца Аляксандр Лісіцкі, праходзячы жыццёвымі і творчымі шляхамі таленавітага аўтара зборнікаў «Звон вясны» (З. І. Плаўнікам, 1926), «Васільковы россып» (1929), «Пракосы на памяць» (1932), кнігі «Выбраныя вершы» (1966), выказвае перакананне, што рэпрэсаваны паэт і перакладчык Сяргей Дарожны (Сяргей Міхайлавіч Серада), месцам нараджэння якога ўсе даведнікі і энцыклапедыі дагэтуль падаюць Слонім, насамрэч з'яўляецца выхадцам з вёскі Ляскавічы Петрыкаўскага раёна. Трэба назваць таксама нарысіста і літаратурнага крытыка Веру Сямёнаўну Палтаран, паэта і празаіка Міколу Гамолку, прадстаўніцу так званай магнітафоннай літаратуры, надзвычай чуйную да чалавечага болю і трывог часу пісьменніцу дакументальнага жанру Святлану Алексіевіч, агляд адметнай па тэматыцы і форме ўвасаблення творчасці якой ужо даўно заслугоўвае асобнага манаграфічнага даследавання, і інш. Спынімся больш дэталёва на аглядзе жыццёвага і творчага шляху некаторых з пералічаных пісьменнікаў.

Вера Сямёнаўна Палтаран (Ляпеская, 28.03.1919-28.03.1989) нарадзілася ў сялянскай сям'і ў вёсцы Бабунічы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. Намнога пазней, ніколікі не хаваючы хваляючага пачуцця замілаванасці зямлёй бацькоў, пісьменніца так ахарактарызуе сціплую і бясконца дарагую для яе душы прыгажосць родных мясцін: «Петрыкаў... Стаіць ён на высокім беразе Прыпяці у вянку сасновых бароў. Паглядзіш адсюль на шырокую спакойную раку, на жоўтыя прырэчныя плёсы, на засмужаныя зарэчныя далі, прыслухаешся, як перагукваюцца на вадзе параходы і баржы, і табе раптам здасца, што ты стаіш дзе-небудзь на Уладзімірскай горцы ў Кіеве ці на Мамаевым кургане ў Валгаградзе...» [1, с. 74-75]. Гэтая шчырая ўлюбё-

насць у родны край назаўжды прадвызначыць будучы лёс Веры Палтаран, акрэсліць пераважны напрамак яе жыццёвых дарог. «Хто куды, а я — на Палессе», [1, с. 74] — з упэўненасцю прамовіць герайна нарыса пісьменніцы «На зямлі палескай».

Пасля сканчэння ў 1937 г. мясцовай школы Вера Палтаран паступае ў Мінскі педагагічны інстытут (1937-1941). На пачатку Вялікай Айчыннай вайны разам з іншымі студэнтамі была эвакуіравана ў Горкаўскую вобласць, дзе працавала на Барміна-Вянецкім абаронным заводзе. Пасля таго, як на станцыі Сходня пад Масквой аднавіліся заняткі ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце, працягнула вучобу на філалагічным факультэце, які скончыла ў 1945 г. Пра далейшую прыхільнасць пісьменніцы да навуковай дзейнасці сведчыць абарона кандыдацкай дысертацыі па творчасці Максіма Танка ў 1955 г. У паслужным спісе Веры Палтаран — праца стыльрэдактарам газет «Чырвоная змена» (1945-1952), «Літаратура і мастацтва» (1952-1953), рэдактарам аддзела крытыкі часопіса «Малодосць» (1953-1973), загадчыкам рэдакцыі крытыкі і літаратуразнаўства выдавецтва «Мастацкая літаратура» (1973-1986). І на кожнай з гэтых пасадаў яна заўжды імкнулася падтрымаць па-сапраўднаму таленавітых людзей.

Вера Палтаран — сябра СП СССР з 1966 г., заслужаны работнік культуры Беларускай ССР (1979). Друкавацца пачала з 1949 г. Пяру пісьменніцы належаць кнігі нарысаў «Ключы ад Сезама» (1967) і «Дзівасіл» (1974), а таксама зборнік крытыкі і публіцыстыкі «Чалавек на вятрах часу» (1989). Менавіта за першую кнігу і нарыс «Дзівасіл» Веры Палтаран было прысвоена званне Лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя П. М. Лепяшынскага (1970). Акрамя таго яна пераклала шматлікія творы Чынгіза Айтматава, Алеся Адамовіча, Аляксандра Казанцава. А яшчэ Вера Сямёнаўна актыўна і паспяхова выступала ў друку як крытык, рэцэнзент, літаратурны аглядальнік. Надзвычай высокая ацэнка даследчыцай фалькларыстычнай і публіцыстычнай дзейнасці самаахвярнага і шматграннага па творчых інтарэсах Рыгора Шырмы, светла-кранальнага ўспаміны пра сейбіта зярнят-думак «высокай

чысціні і праўды» [2, с. 224] Івана Мележа, яркага і неардынарнага Алеся Адамовіча, душэўна шчодрога Я. Раманоўскага, узрушанае і адначасова ўдумлівае прачытанне твораў таленавітых Аляксея Кулакоўскага, Івана Пташнікава, Віктара Карамазова, «непаслушэнца» Міхася Стральцова, натуральнага і шчырага Леаніда Галубовіча, а таксама іншых аўтараў і сёння застаюцца запатрабаванымі пры звароце да разгляду творчасці названых аўтараў прадстаўнікамі новых пакаленняў крытыкаў і гісторыкаў літаратуры.

Асаблівай увагі заслугоўвае публіцыстычная спадчына Веры Палтаран, што дае магчымасць яшчэ раз пераканацца ў выключнай адданасці пісьменніцы роднаму краю, яго песням, мове і, зразумела ж, людзям, выгадаваным і ўмацаваным імі. Як вядома, адным з асноўных вобразаў, што выступае першаштуршком пры напісанні нарысаў журналістамі і пісьменнікамі, з'яўляецца дарога. У айчынай літаратуры пра гэты сведчыць адметны паэтычны свет і рэальная аснова многіх твораў, напісаных на працягу ўсяго XX ст. у гэтай памежнай паміж публіцыстыкай і ўласна літаратурай галіне мастакоўскага самавыяўлення (Ігнатам Дуброўскім, Анатолям Клышкам, Васілём Якавенкам, а таксама Міхасём Стральцовым, Барысам Сачанкам, Янкам Сіпаковым, Леанідам Левановічам і іншымі).

Так, ужо самы пачатак аўтобуснай вандроўкі на Лунінецчыну, апісанай у нарысе «Ключы ад сезама», дазваляе гераіні Веры Палтаран заўважыць крыху нечаканя для Палесся далагляды, адзначыць своеасаблівую маляўнічасць прыдарожных краявідаў: «...тут, у міжрэччы Прыпяці і Цны, лясы і балоты паціснуліся, даючы месца лугавому прастору, шырокаму прыволлю палёў» [1, с. 5]. Разам з вонкавай назіральнасцю не менш важнай для цікаўнага падарожніка, што спецыялізуецца не па малаку і мясу, а «найбольш — па людзях» [1, с. 18]; з'яўляюцца памкненне да спасціжэння таямніц светабудовы, здольнасць адчуць самае адметнае ў характары суразмоўцы, жаданне максімальна наблізіцца да разгадкі чалавечай душы-сезама. Зразумела, гэтая навука найцяжэйшая з усіх. І гераіня твора, хоць і перажывае стан пэўнага падабенства з казачным падарожнікам, выдатна разумее, што «сезам можна адчыніць толькі сваімі ключамі» [1, с. 7] і што адкрыццё невядомага загадкавага свету для яе самой пакуль адкладваецца. «Мае ключы ад заповітнага сезама яшчэ недзе куюцца. Я шукаю іх даўно — і не магу знайсці. І сюды, у гэтую родную далечыню, мяне паклікала думка: а можа яны дзе-небудзь тут?..» [1, с. 7].

Але няма ніякага сумнення ў тым, што мара гераіні-апавадальніцы абавязкова ў хуткім часе здзейсніцца. Для Лідзіі Прашковіч, напрыклад, своеасаблівым гарантам творчай запатрабаванасці Веры Палтаран абіраецца яе тутэйшае паходжанне. Даследчыца слушна падкрэслівае, што «пра Палессе і палешукоў расказвае не прышлы чалавек, а паляшучка, якая ведае характар сваіх землякоў «знутры», умее заўважыць у ім тое, што лёгка магло б прайсці міма ўвагі старонняга. Думаецца, менавіта гэты і дазволіла ёй зра-

біць не толькі цікавы зрэз духоўнага і матэрыяльнага жыцця Палесся 1960 — пачатку 1970-х гадоў, але праз глыбіннае спасціжэнне свайго, роднага, прыйсці да сацыяльна-філасофскіх абагульненняў агульналюдскага зместу і характару» [3, с. 128].

І прыезджая бібліятэрка Кацярына Аляксеўна, і яе муж Федзя з мясцовых, і заатэхнік дзядзька Міша Якубовіч з жонкай Алесяй і старэйшай дачкой, цялятніцай Евай, і старшыня калгаса Уладзімір Аляксандравіч Рыхцер, і іншыя героі нарыса «Ключы ад сезама» не проста адданыя справе і сваім родным людзі. Іх вылучае засвоены ад бацькоў узор такой любові да іншых, калі найважнейшай ва ўзаемаадносінах робіцца забарона «дарэмна пакрыўдзіць чалавека» [1, с. 51]; калі нават у вырашэнні лёсу былога здрадніка перамагае гуманнасць. Да прыкладу, даўняе супрацьстаянне аднавяскоўцаў з Іванам Грыцкевічам здымаецца мудрым і чалавечым учынкам Івана Андруша, яго здольнасцю ўзняцца над ранейшымі крыўдамі і прагай помсты. Якраз гэты выпадак, а не толькі трылогі вялікага свету, што выразна выяўляюць сваю прысутнасць у палескай вёсцы, найбольш узрушвае падарожніцу, прымушае задумацца над пытаннямі: «Дзе ж яна, мяжа чалавечае літасці і гневу?.. Па якой граніцы чалавечага сэрца яна праходзіць сёння?.. Па якім рубяжы?..» [1, с. 72].

Трэба сказаць, што і ў далейшых сваіх вандроўках па Альшанах, Оршы, роднай Петрыкаўшчыне, вёсках Жыгжыцкага раёна, іншых мясцінах увагу Веры Палтаран асабліва прыцягваюць «залатыя людзі» [1, с. 88] — працавітыя, мужныя, таленавітыя ў сваёй справе, музычна адораныя, па прыгажосці вартыя пэндзляў самых слаўтых мастакоў свету. Як і яе героя Ігната Семянцікага, у кожным з іх пісьменніцу найбольш захапляе стваральны пачатак. Менавіта сустрэчы з людзьмі дазваляюць ёй пераканацца ў тым, «які ж неадольны, які ўсемагутны творчы дух чалавека!.. Ён узнімаецца над усім горам, над усімі няшчасцямі свету, як вялікая гаючая сіла, якая ачышчае душу ад горычы і пакут і поўніць яе светлаю прагай творчасці...» [1, с. 109].

У нарысе «Дзівасіл» такое ж адкрыццё перажываюць улюбёныя ў народную песню і саміх палешукоў фалькларыст Зінаіда Якаўлеўна Мажэйка і мастак, «парастак з Купалавага палетка» [2, с. 304]; Янка Раманоўскі, спадарожнікі Веры Палтаран у заповітны Тонеж, што знаходзіцца ў Лельчыцкім раёне. Якраз тут «ім адкрылася тое адзіна існае, адзіна важнае, адзіна вечнае і няўлоўнае, што завецца народнай душой і для чаго спакоен і да сканчэння свету жыло і будзе жыць мастацтва» [4, с. 6].

Знаходжанне ў хаце тонежскай настаўніцы Марыі Іванаўны, а ўстаўная навела пра няпростое жыццё ў глыбінцы педагогаў Валянціны Васільеўны і яе мужа Віктара яшчэ больш спрыяе гэтаму, дазваляе Веры Палтаран у дэталю перадаць складанасці вясковага побыту з безліччу абавязкаў для дарослых і малых, засяродзіць увагу на асаблівасцях выхавання дзяцей і ўзаемаадносінах усіх членаў сям'і. Дзіўнае ж хараство тутэй-

шай зімой прыроды абуджае паэтычную сутнасць душы апавядальніцы, ажыўляе даўнія і незабыўныя ўражанні маленства, гадоў юнацтва і больш позняга часу. «Мілы, ціхі свет! Блізкі, мой... Той вунь заснежаны журавель ужо зачэрпвае са студні маёй памяці і з поўнага плешча ў душу свежымі, як глыбінная вада, успамінамі. Бачанае і чуае, перажытае і перадуманае — усё сышлося ў адно і разгортваецца перад вачамі, як доўгі маляўнічы скрутак ...» [4, с. 21].

Непрыхаванае захапленне выклікае ў гасцей і выключная музычнасць тонежцаў, надзвычай адкрытых і сардэчна ўдзячных за ўвагу да іх народна-песенных скарбаў. У памяці вяскоўцаў захавалася вялікая колькасць гісторый, загадак, даўніх паэтычных тэкстаў, архаічных калядных абрадаў. Задуменна і дружна спяваюць Галя, Хрысця, Вара, Серафіма, Матруна, Таццяна, Кацярынка, Насця і іншыя ўдзельніцы імправізаванага хору, пранізліва даносячы да кожнага з прысутных «свет дзівосных вобразаў, яркіх і, здаецца, адчувальных на дотык ...» [4, с. 72]. Невыпадкова ў галасах спявачак, па меркаванні зачараваных слухачоў, разам з болем і радасцю ўласна перажытага ажывае сама «далечыня гісторыі і дагісторыі» [4, с. 82].

Варта ўдакладніць, што творчыя інтарэсы Веры Палтаран не абмяжоўваюцца толькі ўвагай да непаўторных прыродных краявідаў, вясковага ладу і духоўнага багацця песенных палешукоў. Дарожнае знаёмства ў аўтобусе і нязмушаная гутарка пісьменніцы з дзедам-суседам дапамагаюць ёй не толькі дакладна перадаць асаблівасці дыялектнага гучання мясцовай гаворкі, а і закрануць вельмі вострую праблему адарванасці сучасніка ад роднай зямлі, страты арганічнай павязі з ёй, што ў рэшце рэшт і абумовіла ўзнікненне такога сацыяльна небяспечнага тыпа чалавека, як перакаці-поле. «Буў у яго такі нейкі корань у зямлі, ці што ... І от еты корань неяк парушылі, і стаў чалавек лёгкі — носіць яго, як пушынку, па свеце: то тут пасядзіць, то там ...» [4, с. 10]. Так спрабуе растлумачыць ужо ў той час відавочную трагедыю раскіданых гнездаў і неперспектыўных вёсак стары, якога пра сябе суразмоўніца трапна назаве Коранем, маючы на ўвазе «корань гэтага жыцця — шчаслівы, ацалелы, непарушаны корань» [4, с. 13].

Адметнай для зместу дадзенага нарыса Веры Палтаран, якая заўжды ў сваёй творчасці імкнулася з дбайнай гаспадарліваасцю збіраць усе «крупінкі нашага жыцця» [2, с. 5]; з'яўляецца таксама актуалізацыя ўвагі на праблемах, звязаных з безгаспадарчасцю як усёпранікальнай з'явай. У адрозненне ад першай кнігі, дзе яшчэ адкрыта не гаварылася пра шкоду ад асушэння балот, у «Дзівасіле» стары Іван Астравік, які хоча пэўна ведаць, для чаго чалавеку «етая жытка» даецца і марыць пра тое, каб людзі шанавалі працу папярэднікаў і адзін аднаго, у спрэчцы з дачкой даводзіць: «Ну, а калі тое балота, як і поле, знясілее, то куды вы тады палезеце вяршкі здымаць? ...трэба ж, каб не толькі сягоння расло, а і на той год, і там на той. ...Як вы пра тую зямлю дбаеце?» [4, с. 62].

Несумненна, што сімпатыі апавядальніцы на баку тых, хто на гэтай спакутаванай і ўсё ж шчаслівай зямлі жыве, працуе, спявае, думае не па загаду, а па шчырых перакананнях і сардэчнай ахвоце. Якраз такімі чалавечнымі людзьмі, што своечасова і шчодро «адаюць свой доўг нашчадкам сваім» [2, с. 61]; а да іх, безумоўна, адносіцца і верная дачка Палесся Вера Палтаран, гарантуецца ўстойлівае вечнай дарогі быцця. Гэта іх намаганнямі прарастаюць і сплятаюцца «ў глыбінях самых моцных, самых глыбокія карані жыцця» [4, с. 82]; даючы моц дзівасілу.

З імем Міколы Іванавіча Гамолкі (11.03.1922-03.05.1992) у беларускай літаратуры найперш звязана напісанне прыгодніцкіх твораў, асабліва навукова-фантастычнага жанру. Але ва ўсіх мастацкіх формах, як слухна заўважаў у свой час Іван Разанаў, аўтар прадамовы да двухтомніка выбраных твораў пісьменніка, «яго лепшыя творы для юнацтва славяць веліч спраў маладога чалавека чыстай і светлай душы» [5, с. 8].

Нарадзіўся Мікола Гамолка ў в. Брыньёў Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці ў сялянскай сям'і. Пазней жыў у вёсцы Найда. У 1937-1939 гг. вучыўся ў Жыткавіцкай сярэдняй школе № 1, на базе якой нядаўна створаны музей пісьменніка-земляка. Пасля школы паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1939-1940), але з другога курса прызваны ў рады Савецкай арміі (1940-1946), дзе прайшоў шлях ад радавога да камандзіра ўзвода. Ужо пасля вайны завочна заканчвае БДУ (1948-1952). У 1947 г. паступіў на працу рэдактарам у Дзяржаўнае выдавецтва БССР, у 1948-1949 гг. з'яўляўся літсупрацоўнікам рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва». З 1949 г. загадваў аддзелам літаратуры і мастацтва рэдакцыі газеты «Чырвоная змена». У 1951-1962 гг. — адказны сакратар часопіса «Бярозка». З 1967 г. — адказны сакратар Камісіі па Дзяржаўных прэміях БССР пры Савеце Міністраў рэспублікі. У 1970-1980 гг. і ў 1982-1986 гг. — літкансультант СП БССР, у 1980-1982 гг. — дырэктар Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР. Член СП СССР з 1946 г. Узнагароджаны медалямі. Жыў у Мінску.

Яшчэ вучнем Мікола Гамолка надрукаваў першыя вершы ў 1937 г. у бабруйскай газеце «Камуніст». На далейшы лёс пачаткоўца станоўча паўплывалі цёплыя словы падтрымкі старэйшых беларускіх паэтаў Максіма Танка, Пятра Глебкі, Васіля Віткі, з якімі ён сустракаўся ў гады вайны ў Маскве [5, с. 3]. Патрыятычная скіраванасць вершаў зборнікаў пісьменніка «Зварот шчасця» (1946) і «Б'юць куранты» (1950) падкрэсліваецца аптымістычным гучаннем, палымным гераічным і стваральным пасляваенным пафасам, верай у шчаслівае заўтра. Некаторыя з яго вершаваных тэкстаў пакладзены на музыку. Але далей Мікола Гамолка працуе пераважна ў празаічных жанрах.

Займелі вядомасць займаўна-прыгодніцкая «следапыцкая» аповесць аўтара «Лета ў Калінаўцы» (1950, дапоўненае выданне выйшла ў

1956 г.) і твор на тэму выхавання дзяцей «Добры дзень, школа!» (1953). Услед За Янкам Маўрам праймае звяртаецца да асэнсавання тэмы заваявання чалавекам касмічнай прасторы ў апавесці «За вялікую трасу» (часопіс «Полымя», 1954; рус. 1956). З яе і пачынаецца станаўленне пісьменніка як прадстаўніка навуковай фантастыкі ў айчыннай літаратуры. Менавіта гэты твор разам з раманам «Цытадэль неба» утвораць кнігу пісьменніка «Шосты акіян» (1959, рус. 1961), у дзвюх частках якога дзейнічаюць адны і тыя ж героі. Адзін з іх, Алег Дрозд, стане касмічным падарожнікам на міжпланетнай станцыі «Малы Месяц». Яшчэ падлеткам разам з бацькам ён прыязджаў з Масквы да цёткі ў палескую вёску Палянкі, дзе і пазнаёміўся з адчайным Віктарам Машуком (Вадзяным). Ужо дарослымі астранаўтамі яны сустрэнуцца ў час падрыхтоўкі да палёту на Месяц спачатку як кандыдаты, а затым і непасрэдна члены экіпажа касмічнай ракеты «Вулкан». Маладыя людзі вымушаны будучь перажыць холад у асабістых адносінах з-за кахання да Наташы, якая працуе за пультам латара ракетопорта, праходзяць выпрабаванне метэарытным дажджом, тэхнічнымі непаладкамі, сустрэчамі са шпіёнам Назаравым, амерыканскімі астранаўтамі і іншымі праблемамі. Пра тонкасць натуры Алега Дразда сведчаць яго запісы ў асабістым дзённіку, а таксама ўражлівае ўспрыманне загадкавай велічы Сонца, Месяца, зорак, мігатылівага Млечнага Шляху, усёй бязмежнай і неабдымнай касмічнай прасторы.

Лексічны склад мовы падмацоўвае тэматычную скіраванасць названых твораў аўтара. Героі Міколы Гамолкі гавораць пра экасферу, абсерваторыю, зону рассявання, існаванне антысветаў, звышправоднасць, рэактыўныя самалёты, ракетопланы, касмічныя караблі, рухавікі на фатоннай энергіі, электраходы, электронныя машыны, тэлевізафоны, атамныя пісталеты, радыёлакатары і іншыя навуковыя паняцці.

Цікавае размяшчэнне раздзелаў дзвюх частак кнігі. Мясцовыя падзеі ў іх амаль заўжды рэгулярна чаргуюцца з падачай замежнага матэрыялу. І ўсе яны звязаны ў асноўным з развіццём касманаўтыкі ў краіне Саветаў і Амерыцы, апісаннем прафесійных захапленняў і побыту дзеючых герояў. Трэба сказаць, што ў тагачаснай атмасферы халоднай вайны, што ў гіпертрафіравана падкрэсленай форме дыктавала кантрасныя адрозненні ў падачы ўзроўняў замежнага (імперыялістычнага) і савецкага (сацыялістычнага) ладу жыцця, прапагандавала шпіянаж, пэўныя ідэалагічныя ўстаноўкі, заўсёдную прысутнасць ворагаў, падкрэсленую супрацьлегласць бакоў з акцэнтацыяй увагі на адмоўных фактарах іх інтарэсаў, пісьменнік аб'ектыўна не мог прэтэндаваць на захаванне ў змесце твора прынцыпу гістарызму, поўнай адпаведнасці рэаліям жыцця. Але не можа не браць у палон захапленне пісьменніка крылатымі марамі чалавека, услаўленне магутнасці яго розуму, прагі стварыць касмічны сад, здольнасць і ў бязмежных высях трызніць лесам і безліччу яго пахаў,

захапляцца вясёлкай — гэтым радасным шматкаляровым пасланцом далёкай Зямлі, увасабленнем шчаслівай усмешкі жыцця.

У адпаведнасці з жанравымі магчымасцямі апавяданняў, а менавіта яны склалі змест зборніка «Шлях адкрыты» (1960), праймае прадстаўляе жыццёвыя гісторыі ці асобныя гераічныя або побытавыя эпізоды з жыцця юных герояў за выключэннем хіба толькі двух першых твораў кнігі, прысвечаных Леніну. Але і яны, прама ці ўскосна, адрасаваныя дзецям. Якраз гэтым фактарам абумоўлена праблематыка апавяданняў: актуалізацыя аўтарскай увагі на пытаннях выхавання ў сям'і, узаемаадносінах школьнікаў, іх памкненні да звышчынкаў, мэтакіраванай стваральнай дзейнасці. Зразумела, што абумоўлены тэндэнцыямі самой эпохі пабудовы сацыялістычнага грамадства і ўласцівы ўсёй савецкай літаратуры знешні рэвалюцыйны пафас змагання, што аўтаматычна пераносіўся і на выхаванне чалавека новай фармацыі як героя, здольнага на подзвіг, іншыя выключныя ўчынкі, не па гадах дарослую разважлівасць ці прадбачлівасць, надзвычай адчувальны ў апавяданнях зборніка «Шлях адкрыты». І ўсё ж не можа не падкупляць шчырасць і даверлівасць інтанацыі твораў пісьменніка, яго відавочная замалаванасць сваімі персанажамі — непасрэднымі і часта знаходлівымі на выдумку і справы дзецымі і падлеткамі.

Не ў меншай ступені кранае лірызм пейзажных замалёвак Міколы Гамолкі. Іх багатае ўкрапленне ў канву праймаючых твораў у чарговы раз нагадвае пра тонкае паэтычнае светаадчуванне аўтара, яго бязмежную ўлюбёнасць у дасканалае характэра роднай палескай прыроды, якое перадаецца ім з выключным майстэрствам і ў багатых фарбах. Прывядзем для прыкладу хоць бы адзін з такіх лірычных урыўкаў з апавядання «Ленінскі масток», якім адкрываецца зборнік: *«Ціха ў лесе. Сонца не відно, негде завалталася ў агнастайнай шэрані мхар, але навокат светла, як у палацы. Каля дарогі, уладна раскінуўшы голле над маладым паглескам, стаяць старыя дубы. Іх шырокія, у добры абхват, ствалы з шурпатай і жорсткай карой здаюцца адлітымі з чыгуну. Убаку шапочуць шэрыя асіны, сыплюць сабе пад ногі медзякі. Зямля аж свеціцца ад яркага лістападу»* [6, с. 3].

Здаецца, не толькі пра «Я»-героя і яго любоў да прыродна-расліннага свету, але і пра самога сябе гаворыць пісьменнік у апавяданні «Выпадак у лесе». *«Наша хата стаяла ля самага лесу. Я моцна любіў лес. Любіў глядзець, калі ён апраўнаўся ў зеляніну, любіў слухаць, як шчабечуць у ім птушкі, хадзіць па яго таямнічых сцежках, разграбаць пажухлае лісце і шукаць пад бярозкамі і ялінамі крамяныя маладыя баравікі»* [6, с. 109]. У кожную пару года і лес, і лугавыя раўніны, і рачная прастора, і нават балота здольны па-свойму зачароўваць кожнага, хто здольны адчуваць сапраўдную прыгажосць. Як, напрыклад, гэта адбываецца ў наступнай зімовай замалеўцы: *«Сінватая далячынь, далёкая града цёмнага лесу, гулка, як звон, зямля пад нагамі — усё*

было на *гзіва новым, свежим, непаўторным* («*Жылі-былі два сябры*», [6, с. 68]). У апавяданні «*Даруй мне, Міша...*» не менш уражвае апісанне познай, на самай мяжы з летам, вясны. «*За лугам, над лесам, ляжэ, нібы астываючы, велічэзны шар сонца. Над лазовымі кустамі легзь-легзь дыміўся туман. А вакол — ні душы. І цішыня такая ласкавая, што хочацца ступаць асяржожна, каб нават не хруснула пад нагою галінка. Травы маладыя, майскія, але ўжо моцна пахнуць. Цвіце кураслеп, звініць пруткая асака...*» [6, с. 102 — 103].

Разам з грамадзянскай і прыроднай тэматыкай гучыць у кнізе і матыў пераадолення чалавекам, на гэты раз брацікам дзяўчынке Леначкі, зямнога прыцяжэння, засваення такіх недасяжных і такіх прывабных касмічных прастораў. І не страшна, што герой апавядання «*Арцёмка-астранаўт*» замест цэнтрыфугі рыхтуе сябе да міжпланетнага палёту, наведвання Месяца ў драўлянай бочцы, якая, не вытрымліваючы эксперыменту, развальваецца. Галоўнае, на думку пісьменніка, што ў маленькага чалавека ўжо ёсць самая што ні на ёсць высокая мара. І калі сястрычка гаруе, што Арцёмка ўпадзе, «*калі Месяц стане вузенькі-вузенькі...*» [6, с. 140]; знаходлівы хлопчык супакойвае малую тым, што не дапусціць падзення: «*Палячу адтуль на Марс*» [6, с. 140].

Пяру Міколы Гамолкі належыць таксама п'еса «*Бітва ў космасе*» (пастаўлена ў 1963 г.). На беларускую мову ім перакладзена п'еса-казка Я. Шварца «*Чырвоная шапачка*» (пастаўлена ў 1967 г.). У 1972 г. на рускай мове выдаецца вострасюжэтная аповесць-хроніка пісьменніка «*Девушка шла по войне*», а пазней з'яўляецца яе працяг «*Партизанскія сёстры*» (1989). У абодвух творах прасочваецца перад — і ваенны лёс смелай і знаходлівай дзяўчыны Ніны Воранавай, здольнай на сапраўднае пачуццё, аддае сяброўства, рызык і змаганне з ворагамі ў партызанскім атрадзе. У 1982-1983 гг. выйшлі выбраныя творы пісьменніка ў 2 тамах. У 1987 г. апублікавана аповесць пісьменніка «*Сокалы-сакаляняты*» (1987).

Варта больш дэтальна спыніцца на разглядзе «*Лясной крэпасці*» (1980) Міколы Гамолкі, прысвечанай адлюстраванню партызанскай барацьбы з ворагам на Палессі ў часы Вялікай Айчыннай вайны, паказу цяжкасцей выжывання ў складаных блакадных і прыродных умовах народных змагароў і мірнага насельніцтва. Галоўны герой аповесці — чатырнаццацігадовы Ціток Каляда, аднавяскоўцаў-сыраборцаў і, трэба думаць, родных якога знішчылі фашысты. Хлапцу цудам удалося выратавацца. З глушы балота Камар-моха ён выбіраецца да возера і сустракаецца з былым настаўнікам і партызанам атрада дзядзькі Андрэя Вадзімам Мікалаевічам Мурашкам. Ад міннай бамбёжкі чаротны зыбун, на якім яны знаходзіліся, зрушваецца, і ўрэшце яго прыбівае да пустэльнага вострава на Буян-возеры. «*Над пльвунном гуляў вецер, шматаў чубаты чарот, трос кволя галінкі лазняку. Каля берагоў шумела ўскаламучанае хвалімі возера. А ўдалечыні, на поўначы, гула*

на розныя галасы блакада. Там таксама некага хавалі, аплаквалі, там таксама хадзіла яна, касцявая пачвара-смерць» [7, с. 71]. Ізаляваныя вадую героі вымушаны не толькі хавацца ад ворага, але і думаць пра штодзённае выжыванне. Шмат у чым стаць вынаходлівымі рабінзонамі іх прымусіць клопат пра маленькую дзяўчынку Алу, якую яны знойдуць на востраве каля яе забітай асколкам бомбы маці.

Але не толькі гэтая прыгодніцкая лінія складае аснову сюжэтнага дзеяння ў творы. Праз іх таксама засяроджваецца на праблеме гераізму чалавека ва ўмовах акупацыі, яго выпрабаванні на мужнасць і адвагу ў барацьбе з фашыстамі, якіх узначальвае палкоўнік Фрыдрых Носке. З успамінаў Цітка Каляды мы даведваемся, што вайна часта разводзіла па розныя бакі змагання родных людзей, суседзяў. Так, яго дзядзька па маці Макара Цапок, які так нечакана для ўсіх разбагацеў у гэты цяжкі час, становіцца інфарматарам нямецкай камендатуры ў Лахавічах. Калі ж Пракоп, бацька юнака, выкліча Макара на чыстую размову, стане дакараць яго за здраду, даносчык разам з сынамі саб'е яго на горкі яблык: «*Цяпер наша сіла, наша права. Здохне — так яму і трэба. Указчык знайшоўся...*» [7, с. 69]. А праз некаторы час старэйшага Каляду, здадзенага Снапком фашыстам, расстралялі. Толькі і Макара нядоўга радаваўся сытаму жыццю: аднойчы ноччу здрадніка заб'юць. Так няўцешнага ў горы і поўнага рашучасці адпомсціць за бацьку Цітка «*апярэдзілі добрых людзі*» [7, с. 71].

Нягледзячы на пранырлівасць і ўсю вынаходлівасць сваіх прыдумаў, знойдзе сваю смерць ад рукі Вадзіма Мурашкі і правакатар Рыгор Клімчук, што меў на мэце пранікнуць па загаду немцаў у партызанскі штаб і даставіць ім галаву «*...фюрэра бандытаў. Дзядзькі Андрэя*» [7, с. 96]. У двухсэнсоўнае становішча трапляе маладая дзяўчына Аксана Рудкоўская, былая настаўніца нямецкай мовы. Па заданні райкама партыі яна вымушана нават ад каханага Вадзіма Мурашкі хавань праўду і выдаваць сябе за нямецкую паслугачку, прымаць заляцанні ненавіснага Фрыдрыха Носке, працаваць перакладчыцай у жорсткага і здэклівага каменданта гарнізона Вільгельма Цымлера, што ўслед за гітлераўскімі дактрынамі гатовы «*адкінуць прэч хімеру чалавецтва — шкадаванне*» і «*бязбоязна ісці па трупах, па крыві*» [7, с. 96].

Распаведзеная Аксанай фашыстам старая легенда пра Буян-возера і Чорны Дуб сваёй гераічнай сімволікай яшчэ больш узмацняе скразную для аповесці ідэю пераможнасці народнага духу і ўслаўлення подзвігу. Але варта прызнаць, што ў творы гэтая думка ўвасабляецца праз залішне згладжанае вырашэнне насамрэч няпростых канфліктных сітуацый. У большасці выпадкаў адчуваецца неадпаведнасць апісаных у тэксце падзей аб'ектыўным абставінам і тым немагчымым высілкам, якіх яны патрабуюць ад персанажаў. Выключная гераізацыя ўчынкаў і паводзін дзеючых асоб, асабліва Цітка Каляды, падаецца ў творы ў падкрэслена ідэалізаванай форме, не заўжды сувымернай праўдзе жыцця,

асобным здарэнням, узроставым і псіхалагічным магчымасцям характараў.

Нягледзячы на зазначанае, думаецца, што напісанае Міколам Гамолкам застаецца і сёння запатрабаваным і цікавым для чытачоў. Якраз талент прыродаапісальніка, цудоўнае веданне Палесся, захапленняў дзяцей і моладзі, іх заўсёднага памкнення да незвычайнага, актуальнага ва ўсе часы пераадолення будзённасці і ўсталяваных зямных межаў, гатоўнасць крыкнуць на ўвесь свет: «*Няхай жыве каханне — свята чалавечага духу!..*» [8, с. 213] і выступае гарантам сталага інтарэсу да твораў пісьменніка.

ЛІТАРАТУРА

1. Палтаран, В. Ключы ад сезама. Нарысы / В. Палтаран. — Мінск : Беларусь, 1967. — 204 с.

2. Палтаран, В. Чалавек на вятрах часу : Публіцыстыка. Літ. крытыка / В. Палтаран. — Мінск : Маст. літ., 1989. — 342 с.

3. Прашковіч, Л. І. Па праву вечнасці: Беларуская літаратура XIX-XX стагоддзяў у кантэксце часу і прасторы : Зборнік навуковых артыкулаў / уклад., рэдагаванне і прамова Т. С. Нуждзіной / Л. І. Прашковіч. — Мінск : Лімарыус, 2009. — 146 с.

4. Палтаран, В. Дзівасіл. Нарысы / В. Палтаран. — Мінск : Маст. літ., 1974. — 192 с.

5. Разанаў, І. Клопат аб праўдзе жыцця / І. Разанаў / Гамолка, М. Выбраныя творы / М. Гамолка. — Т. 1. — Мінск : Юнацтва, 1982. — 412 с. — С. 3-8

6. Гамолка, М. Шлях адкрыты : Апавяд. / М. Гамолка. — Мінск : Дзярж. выдавецтва БССР ; Рэд. дзіцяч. і юн. літ., 1960. — 141 с.

7. Гамолка, М. Лясная крэпасць : Апав. [для сярдн. і ст. школ. узросту / Маст. Ю. Пучынскі] / М. Гамолка. — Мінск : Маст. літ., 1980. — 272 с., іл.

8. Гамолка, М. Партызанскія сёстры : Апав.: для ст. шк. узросту / Маст. А. Э. Карповіч / М. Гамолка. — Мінск : Юнацтва, 1989. — 223 с.: іл.

ЛЕКСІКА ФАЎНЫ І ФЛОРЫ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

Традыцыйна жыццё беларуса было цесна звязана з жывёльным і раслінным светам. Сам уклад жыцця залежаў ад стану навакольнага асяроддзя і ведаў чалавека аб прыродзе, асаблівасцях вырошчвання і выкарыстання раслін, паводзінах звяроў і птушак. Найменні флары і фаўны, такім чынам, знаходзяцца ў актыўным ужытку носьбітаў мовы, асабліва вясковых жыхароў.

Аб'ект нашага даследавання — лексіка флары і фаўны аднаго з самых самабытных раёнаў Гомельшчыны — Петрыкаўскага. У якасці крыніц фактычнага матэрыялу мы выкарыстоўвалі тэматычныя слоўнікі «Жывёльны свет» (Мн., 1999) і «Расліны свет» (Мн., 2001).

Лексіка фаўны Петрыкаўшчыны прадстаўлена наступнымі тэматычнымі групамі:

назвы дзікіх і свойскіх жывёл: *псейка*, *таварына* 'карова' [1, 22]; *камель* 'бязрогая карова' [23]; *цяліца* 'карова, якая яшчэ не цялілася' [1, 24]; *шаламя* 'жарабя' [1, 28]; *сабарно* 'сабака' [1, 33]; *кабусік* 'самец свінні пакладаны' [1, 35]; *юцька* 'парася ва ўзросце трох-чатырох месяцаў' [1, 35]; *луцік* 'добра дагледжанае парася' [1, 35];

назвы дзікіх і свойскіх птушак: *бугай* 'буйная балотная птушка сямейства чапляў са сплюснутым з бакоў целам, з шэра-бурым апярэннем і з доўгай тоўстай шыяй' [1, 38]; *лазняга*, *малы бугайчык* 'бугай малы' [1, 38]; *канаплюк*, *канаплянка*, *сярак* 'невялікая птушка з карычнева-шараватым апярэннем, якая жыве паблізу чалавека; верабей' [1, 40-41]; *крыжня* 'дзікая качка-крыжанка' [1, 48]; *шулян*, *шулень* 'драпежная птушка з кароткай кручкаватай дзюбай і доўгімі вострымі кіпцюрамі; мае буравата-рыжае апярэнне; коршак (ястраб)' [1, 49]; *кагатун* 'певень' [1, 52]; *сыцінка* 'дробная птушка з бела-чорным апярэннем і выцягнутым доўгім хвостом; пліска' [1, 56]; *сінічоқ*, *сінчык*, *сівокрына* 'пеўчая дробная птушка з лімонна-жоўтым апярэннем падбрушша і жаўтлява-зялёнай спінай; сініца' [1, 59];

назвы земнаводных: *рэпатая* (*рабая*) жаба 'бясхвостая земнаводная жывёла з бугрыстай, часта бародаўчатай слізкай скурай бурага або шэрага колеру' [1, 65];

назвы рыб: *сік*, *сікла*, *сіколка*, *сікоўка*, *сікаўка* 'невялікая рыбападобная жывёліна з целам шэрага колеру без лускі, формай нагадвае чарвяка і жыве ў рэчках на дне, закапаўшыся ў чысты пясок; мінога' [1, 73]; *сінчук* 'драпежная рыба з доўгім выцягнутым тулавам шэра-зялёнага або бурага колеру ў плямах, з вялікай сплюснутай галавой, з шырокай зубастай пашчай, жыве ў рэках і азёрах; шчупак' [1, 79];

назвы насякомых і ніжэйшых: *сарана* 'насякомае, падобнае да коніка, якое, пралятаючы вялікімі чародамі, нішчыць пасевы; небяспечны шкоднік сельскай гаспадаркі; саранча' [1, 91]; *слівень* 'смоўж, малюск без ракавіны' [1, 92]; *шашун* 'насякомае атрада жукоў, лічынкі якога псуюць вырабы са скуры, точаць дрэва; шашаль' [1, 95];

агульныя назвы некаторых прадстаўнікоў жывёльнага свету: *гоўе* 'жывёла, свойская скаціна (каровы, авечкі)' [1, 97]; *трацяк* 'жывёліна трохгадовага ўзросту' [1, 98]; *казюка* 'маленькае двухкрылае насякомае з цвёрдым надкрыллем; казяўка (кузурка)' [1, 99]; *заездзь* 'маленькае двухкрылае насякомае, вельмі назойлівае; мошка' [1, 100];

назвы розных груп жывёлін: *сціжма* 'група кароў або кароў і авечак на пашы' [1, 103];

назвы месцаў, звязаных са знаходжаннем жывёлы: *буслоўка* 'гняздо бусла' [105]; *сегайла* 'месца, дзе садзяцца куры нанач' [1, 107];

назвы покрыва цела і асобных яго частак у жывых істот: *кудос* 'доўгае пярэ ў хвасце пеўня' [1, 110]; *цурка*, *цубурок* 'рагавы стрыжань пярэ' [1, 110]; *лініла*, *лінева*, *леніва* 'скура, якую скінула змяя ў час лінькі' [1, 111]; *шчотка* 'шчацінне на назе ў каня каля капыта' [1, 112]; віхор 'доўгая шэрсць на карку ў свінні' [1, 112];

назвы частак цела і органаў розных жывых істот: *антробы*, *цельбухі* 'унутраныя органы грудной клеткі жывёлы' [1, 113]; *дойла* 'орган з малочнымі залозамі і саскамі ў млекакормячых жывёл, у якім утвараецца малако' [1, 113]; *персці* 'грудзі ў каня' [1, 114]; *крайкі*, 'малочныя зубы ў цялят, жарабят' [1, 117]; *ракацень*, *ракацень*, *ракатні* 'капыт' [1, 117]; *пагбарогзіца*, *пагбарогаўніца* 'складкі скуры пад горлам у буйной рагатай жывёлы' [1, 121]; *коўбік* 'страўнік' [1, 126]; *уздух-*

віна, здуховіна 'месца на целе, дзе паўкружжам заканчваюцца рэбры' [1, 128];

словы, якія абазначаюць падачу голаса жывымі істотамі або іншых гукаў: *крактаць* 'кракаць (пра качак)' [1, 142]; *кудакаць* 'кудахтаць (пра курэй)' [1, 142]; *рухкаць, вішчаць, віжджаць, рохкаць* (пра свіней)' [1, 144];

словы, якія абазначаюць стан полавага узбуджэння жывых істот: *ганяваць* 'знаходзіцца ў стане цечкі (пра ваўчыцу)' [1, 147]; *біцца* 'знаходзіцца ў стане цечкі (пра кабылу)' [1, 147]; *меркетаць* 'знаходзіцца ў стане цечкі (пра авечку)' [1, 150]; *паляваць* 'знаходзіцца ў стане цечкі (пра карову)' [1, 152];

словы, якія абазначаюць здабыванне жывымі істотамі ежы: *цікаваць* 'пільнаваць здабычу (пра ката і інш.)' [1, 157];

словы са значэннем якаснай прыкметы жывых істот: *куцы* 'які не мае рог' [1, 173]; *жывулы* 'жыццяздольны, вынослівы' [1, 173]; *пражычны* 'прагны да яды, ненасытны' [1, 176]; *засімкаваты* 'пазбаўлены падскурнага тлушчу, з упалымі бакамі і выпіраючымі рэбрамі' [1, 177].

У адпаведнасці з народнымі традыцыйнымі ўяўленнямі аб групойцы паняццяў, звязаных з падзелам раслін і іх будовай, мы можам вылучыць наступныя тэматычныя групы лексікі, звязанай з флорай Петрыкаўшчыны:

лясныя і паркавыя дрэвы: *шылега, шыляга* 'кустовы від вярбы' [2, 16]; *ясока* 'буйное лісцёвае дрэва з дробным насеннем з пухам, якое разносіцца ветрам; таполя' [2, 24];

дзікія і культурныя кустарнікі: *ягрэст* 'кустовая расліна з гладкімі або апушанымі ягадамі ад белага да чорнага колеру і з калючкамі на галінках; агрэст' [2, 31]; *мегзвядзі* 'паўкустовая ягадная расліна з калючымі сцяблам і чорнымі спажыўнымі ягадамі-шматкасцянкамі з шызым налётам; ажына' [2, 33]; *свізіна* 'кустовая расліна з белымі або ружовымі кветкамі і дробнымі мучністымі ядомымі пладамі чырвонага або чорнага колеру; кізільнік' [2, 40]; *ялец* 'вечназялёны куст з ягадападобнымі чорна-сінімі пладамі; ядловец' [2, 46];

лугавыя і палявыя травяністыя расліны: *малач'як* 'расліна з жоўтымі кветкамі і пушыстым семем, якое разносіцца ветрам; адуванчык' [2, 49]; *зубранік* 'ядавітая лекавая расліна з шырокімі лістамі і жоўтымі кветкамі; блёкат' [2, 54]; *гарлечнік* 'лекавая расліна з цёмна-пурпуровым лісцем і блакітнымі ці фіялетавамі кветкамі; гарлянка, ці чорнагалоў' [2, 62]; *шаленец* 'расліна з кароткім галінастым сцяблом і дробнымі жаўтавата-зялёнымі або белымі кветкамі; гладун' [2, 64]; *срэбнік, шаленец* 'невялікая расліна з зеленаватымі кветкамі і складчастымі лістамі; гусялапка' [2, 66]; *зевіна* 'расліна з жоўтымі кветкамі, сабранымі ў густую коласападобную гронку; дзіванна' [2, 66]; *зяўзюльнік, зяўзюліна зэле* 'пустазелле з зеленаватымі кветкамі ў тупых гронках; драсэн' [2, 68]; *буслічнік* 'пустазелле або дэкарэтыўная расліна з жоўтымі ці фіялетавамі кветкамі; зарніца' [2, 72]; *званочак, званец, званцы, калакольчык* 'расліна з блакітнымі або цёмна-сінімі кветкамі, падобнымі на званок' [2,

72-73]; *жаўтушкі* 'ядавітая расліна з залацістажоўтымі бліскучымі кветкамі' [2, 76]; *касцёруха* 'расліна, падобная да злакаў, якая расце на лугах, засмечаных месцах, на палях як пустазелле; каласоўнік' [2, 77]; *клевер, гзытлавіна* 'кармавая расліна з трайчастым лісцем і шарападобнымі кветкамі; канюшына паўзучая' [2, 80]; *серпарэзнік* 'расліна з белымі кветкамі, сабранымі ў кошык, з перыстымі рассечанымі лістамі і моцным пахам; крываўнік' [2, 86]; *рапяшша, рапяшэ* 'вялікая расліна з лілова-пурпуровымі кветкамі, буйнымі шырокімі лістамі і ўчэпістымі калючкамі; лопух' [2, 90]; *буслікі, бусленнік* 'расліна з ядавітым млечным сокам; мае зеленавата-жоўтыя кветкі і суцэльнае лісце; малачай' [2, 93]; *бабоўнік мыльны, бабоўнік палявы* 'расліна з доўгім вострым лісцем, белымі ці ружовымі кветкамі; яе карані выкарыстоўваюцца як заменнік мыла; мыльнік' [2, 95]; *незабудкі* 'невялікая расліна з дробнымі блакітнымі кветкамі і падоўжаным лісцем' [2, 98]; *ралнік* 'расліна з жоўтымі кветкамі, сабранымі ў парасоністае суквецце, і пакрытым валаскамі лісцем; пры надломе дае густы ярка-аранжавы млечны сок; падтыннік, ці чыстацел' [2, 100]; *быльнік* 'высокая расліна з перыстым лісцем, якая мае моцны пах і горкі смак; палы, ці чарнобыль' [2, 101]; *вужовыя ягады* 'высокая расліна з белымі ці ліловымі кветкамі і суцэльным або перыстым лісцем; пры выпяванні мае чорныя або ярка-чырвоныя ягады; паслён, ці ліснік' [2, 103]; *пурай, пурэй* 'расліна з лінейным вузкім лісцем і суквеццем у выглядзе каласка; пырнік' [2, 105]; *буслікі, клікунчык, званочкі, званкоўкі, гзыдкі* 'невялікая расліна з вузкім лісцем і ярка-сінімі буйнымі кветкамі са шпоркай; мае галінастае, растапыранае сцябло; рагулькі' [2, 107]; *разнастайнасцю* вылучаюцца назвы рамонкаў — расліны з зубчастым лісцем і кветкамі з белымі пялёсткамі і жоўтай сярэдзінай: *рамашка, слепата* 'рамонак аптэчны' [2, 108]; *рамонак, румянка* 'рамонак пахучы' [2, 108]; *крындульнік* 'нівянік звычайны' [2, 109]; *румянка, рамашка, слепата курыная* 'пупок палявы' [2, 109]; *сардэчнік* (сярдэчнік) 'расліна з рассечаным лісцем і ружовымі ці пурпуровымі кветкамі ў пазухах лісця; сцябло мае чырванаваты колер' [2, 111]; *рагзькоўка (рютківка), рагзькоўнік, бруквянік* 'расліна з голым сцяблом, перыстым лісцем і жоўтымі кветкамі; свірэпа, ці капуста палявая' [2, 113]; *скуляснік* 'невялікая расліна без сцябла, з шырокім лісцем і дробнымі кветкамі ў коласападобным суквецці на доўгіх кветкавых стрэлках; трыпутнік, ці падарожнік' [2, 121]; *сардэчнік* 'невялікая расліна з адзіночнымі залаціста-жоўтымі кветкамі і мясістым бліскучым лісцем; цвіце ранняй вясной' [2, 131]; *зяўзюльнік* 'расліна з плямістым лісцем і бэзава-фіялетавамі, ружовымі або жоўтымі кветкамі ў коласападобным суквецці; ятрышнік' [2, 135];

лясныя травяністыя расліны: *буслікі* 'расліна з ляжачымі сцяблінамі з вечназялёным лісцем; барвенак' [2, 138]; *пасмертнік* 'невялікая рэдкая расліна з дробнымі бледна-жоўтымі кветкамі ў прадаўгаватых суквеццях на вяршынях парасткаў; бурачок (алісум, каменнік)' [2,

140]; *маркоўнік* 'духмяная расліна з дробнымі кветкамі, сабранымі ў складаныя шматпрамянёвыя парасоны; бядрынец' [2, 141]; *дзеравянка* 'расліна са складаным пальчатым або перыстым лісцем, з кветкамі па адной на галінках або ў суквецці; дуброўка прамастаячая' [2, 148]; *зайчыкаў шчавер, варабейкаў шчавер* 'невялікая расліна з лісточкамі, падобнымі да канюшыны, кіслымі на смак; ужываецца ў ежу; кісліца' [2, 152]; *кураслеп, казелец* 'невялікая расліна з белай буйной або жоўтай кветкай; цвіце ранняй вясной; кураслеп, ці анемона' [2, 155]; *кураслеп, трыпернік, фіялкі* 'кураслеп дуброўны' [2, 155]; *капытнік, пагліснік, латушнік, капялюшнік, куралесь белы, атмень, бабок, маркоўнік* 'расліна з буйнымі лістамі, падобнымі да конскага карыта, якія захоўваюцца і зімою; расце пад аleshнікам, арэшнікам; падалешнік' [2, 160]; *казакі* 'расліна з разеткай прадаўгатага сакавітага лісця, над якой на кветаножах узвышаюцца суквецці жоўтых кветак; першацвет, ці прымула' [2, 162]; *пагскочка, шышка* 'расліна, у якой прыкаранёвае сакавітае лісце ўтварае шарападобныя разетки; кветкі на версе сцябла сабраны ў шчытападобнае суквецце; скочки' [2, 167]; *соннік, званкаўкі* 'расліна, якая цвіце ранняй вясной буйнымі сінімі кветкамі, падобнымі па форме да званочкаў; сон' [2, 168]; *чортаў палец* 'расліна, якая мае лускаватае сакавітае сцябло без лісця з гронкай чырвоных кветачак на вяршыні' [2, 169]; *зяўзюльнік* 'невялікая расліна, якая цвіце ранняй вясной светла-фіялетавамі кветачкамі, сабранымі ў рыхлую мяцёлку; чубатка' [2, 172];

водныя і балотныя травяністыя расліны: *яернік, ірнік* 'расліна з доўгім мечпадобным лісцем і тоўстым паўзучым карэнішчам, якая мае своеасаблівы востры пах; аер' [2, 173-174]; *бабкі, кукла, шаўковая трава* 'аер чаротавы' [2, 175]; *яжджаль* 'ранняя асака (расліна з вузкім, доўгім і звычайна жорсткім лісцем, якое пучкамі расце ад карэнішча) светла-зялёнага колеру' [2, 177]; *бабоўнік палявы* 'лекавая і харчовая расліна з белымі ў кароткіх гронках кветкамі, якая ўтрымлівае шмат ёду і гарчычнага эфірнага алею; вадзяны крэс, ці кустоўнік лекавы' [2, 184]; *лапушнік* 'расліна з белымі або жоўтымі буйнымі кветкамі і вялікімі лапушыстымі лістамі, якія сцелюцца па паверхні вады; гарлачыкі' [2, 185]; *капялюш* 'жоўты гарлачык' [2, 187]; *плюшнік конскі* 'касач вадзяны, жоўты (расліна з доўгімі мечпадобнымі лістамі і вялікі кветкамі жоўтага колеру)' [2, 192]; *лотачнік* 'расліна з лапушыстым бліскучым лісцем і жоўтымі кветкамі; лотаць' [2, 193]; *панны ернік (ірнік)* 'расліна з прамастойным або плывучым сцяблом, вузкалінейным лісцем і з дробнымі, непрыкметнымі, у шчыльных галоўках кветкамі; плюшчай' [2, 196]; *кашоўнік* 'расліна з гладкімі бязлістымі трубчастымі сцяблінамі; сітняк (сітнік), ці балотніца' [2, 202];

сельскагаспадарчыя травяністыя расліны: *морганка, варшаўка* 'ранняя гатункі бульбы' [2, 213]; *слонечнік, салнешнік* 'расліна на высокім сцябле з буйным жоўтым суквеццем і алейным насеннем; сланечнік' [2, 230-231];

кветкавыя агародныя і пакаёвыя расліны: *гваздзікі* 'гвадзік картузіянскі (дэкаратыўная расліна з рознакаляровымі адзіночнымі кветкамі або ў мяцёлках, з махрыстымі або зубчастымі пляёсткамі)' [2, 241]; *фіялка, сярдзечнік* 'невялікая расліна з фіялетавамі, белымі ці рознакаляровымі кветкамі; адна з першых веснавых кветак' [2, 248]; *ахілкі* 'дэкаратыўная клубневая расліна з вузкалінейным прыкаранёвым лісцем і адзіночнымі буйнымі кветкамі рознага колеру; шафран, ці крокус' [2, 250];

назвы грыбоў: *белы грыб* 'ядомы губчасты грыб са светла — ці цёмна-карычневай шапкай на белай тоўстай ножцы' [2, 259]; *валовік, волненка, кабыленка* 'ядомы пласціністы грыб чырванавата-ружаватага колеру з пушыстым падгнутым краем шапкі; ваўнянка' [2, 261]; *грыбовы цвет* 'ядомы круглаваты моцна галінасты грыб з расшыранымі і пляскатымі канцавымі галінкамі ў акруглым зрастку; грыбная капуста' [2, 263]; *хрушч, хрушчы* 'ядомы пласціністы грыб з шырокай увагнутой шапачкай на кароткай тоўстай ножцы; грузд' [2, 264]; *палявы грыб* 'неядомы бураваты або буры грыб з падушкападобна-пукатай гладкай сухой шапкай; жоўцевы грыб' [2, 267]; *казляк* 'ядомы губчасты грыб з жоўта-карычневай шапкай, пакрытай сліззю; масляк' [2, 272]; *рашотнік, казляк* 'ядомы губчасты грыб з падушкападобна-пукатай жоўтабурай шапачкай; махавік' [2, 273]; *махавік* 'махавік зялёны' [2, 274]; *вужовік* 'грыб, шапка якога гладкая, слізкая, бліскучая, брудна-шэраватая, з вохрыста-ружаватым або фіялетавым адценнем; млечнік' [2, 275]; *махамора* 'ядавіты грыб з чырвонай шапкай у белыя крапіны; мухамор' [2, 276]; *пагсоснік* 'ядомы пласціністы грыб з жаўтавата-бураватай плямістай шапкай; таўстуха' [2, 295]; *шпіёны* 'ядомы пласціністы грыб з белай ці бураватай шапкай; шампіньён' [2, 296];

агульныя назвы раслін і грыбоў: *варыва* 'агульная назва раслін, якія растуць на гародзе' [2, 299]; *мясістыя грыбы* 'трубчастыя грыбы' [2, 301]; *дзеравіна, дзеравінка* 'дрэва' [2, 304]; *морг* 'густая зялёная сакавітая трава' [320];

назвы груп раслін: *ялец* 'маладыя зараснікі хвой' [2, 353];

назвы частак раслін, іх органаў: *краска* 'кветка жыта' [2, 359]; *пулаха* 'зародак ліста, парастка або кветкі; пупышка' [2, 372];

назвы пладоў асобных раслін, частак караняплодаў: *шапачка* 'пладаножка жолуда' [2, 380]; *вочка* 'вочка на бульбіне' [2, 381]; *нос* 'востры канец бульбіны' [2, 381];

назвы зросткаў пладоў і кветак: *шып* 'гронка арэхаў' [2, 382]; *волікі* 'суквецці вярбы' [2, 385]; *кіях* 'катах кукурузы (кукурузны пачатак)' [2, 385];

назвы частак дрэва: *рамеза* 'луска верхняга слоя кары ў хвой' [2, 401]; *страмп* 'пень' [2, 403]; *калода* 'ствол без сукоў' [2, 405]; *гупле* 'пустата ў ствале дрэва на месцы выгніўшай драўніны; дупло' [2, 405];

назвы сцябла і лісця травяністых раслін: *цурка* 'сцябло бурачніка' [2, 411]; *повад, павады* 'ніткападобныя парасткі на сцёблах некаторых

раслін (агуркоў, гарбузоў, клубніц і інш.), [2, 412];

назвы працэсаў, звязаных з ростам, цвіценнем і высыпаннем раслін: *схагзіць* 'даваць усходы, прарастаць, паказвацца з-пад зямлі' [2, 436]; *усыпацца* 'утвараць колас, каласаваць' [2, 441]; *скідаць краску* 'цвісці: пра жыта, пшаніцу' [2, 442]; *бялець* 'напаўняцца сокам, спець (пра жыта, пшаніцу)' [2, 443]; *распукацца* 'распускаяцца (пра кветкі, пупышкі)' [2, 447]; *збутвець*, *рабіцца тонкім, кволым; ніцець* [2, 455]; *выгібнуць* 'прапасці на карані' [2, 457].

З даўніх часоў чалавек карыстаўся гаючымі крыніцамі жывой прыроды. Навакольны раслінны свет даваў яму не толькі ежу і прытулак, але і сродкі лячэння розных хвароб. У прыватнасці, сярод найбольш эфектыўных метадаў народнай медыцыны была і застаецца фітатэрапія — лячэнне лекавымі раслінамі. Напрыклад, блёкат добра вядомы сваім заспакаяльным і абязбольваючым дзеяннем. Сардэчнік выкарыстоўваецца пры стэнакардыі і сардэчна-сасудзістых неўрозах. Адвары драсёну і дуброўкі прамастойнай раяць прымаць пры энтэрытах, страўнікава-кішчэчных крывацёках, захворваннях жоўцевага і мачавога пузыра, стаматытах і гінгівітах як вяжучы, супрацьзапаленчы і мачагонны сродак. Водныя настоі зарніцы валодаюць паслабляльным, мачагонным і жаўцягонным дзеяннем. Дзьмухавец у народнай медыцыне вядомы як сродак, што ўзбуджае апетыт і паляпшае дзейнасць страўнікава-кішчэчнага тракту. Настойку з кветак дзьмухаўца п'юць пры рэўматызме, а іх адвар — пры бяссоніцы, гемароі, як адхарквальны сродак пры бронхітах. Палын рэкамендуецца як седатыўны, антысептычны, антытаксічны і кроваспыняльны сродак. Як болесуцяшальны і танізацыйны сродак выкарыстоўваюць карэнішча аеру. У якасці супрацьзапаленчага, антысептычнага, абязбольвальнага, кроваспыняльнага, супрацьалергічнага, антыспастычнага

сродку шырока вядомы ў народнай медыцыне рамонак аптэчны і крываўнік звычайны. Настой і адвары травы падтынніку маюць жаўцягоннае, сасударасшыральнае, болесуцяшальнае дзеянне, замаруджваюць сардэчныя скарачэнні. Лісце, кветкі, плады і карані ажыны выкарыстоўваюць пры прастудных захворваннях, хранічных танзілітах, рэўматызме, хваробах печані, падстраўнікавай залозы, энтэракаліце. Кветкі дзіванны ў выглядзе настояў дзейнічаюць як адхарквальны, змякчальны, супрацьзапаленчы сродак пры захворваннях верхніх дыхальных шляхоў. Корань лопуху валодае мачагонным і патагонным дзеяннем. Здаўна ў народнай медыцыне было вядома бактэрыцыднае ўздзеянне ядлоўцу. Кветкі жоўтага гарлачыка ў выглядзе настояў і ваннаў выкарыстоўваюць як абязбольвальны сродак пры міялгіях, неўралгіях і артралгіях, адвар з іх — пры хваробах нырак, грудных болях, як мачагонны сродак, адвар насення — ад кашлю.

Такім чынам, разгледжаныя найменні флоры і фаўны Петрыкаўшчыны сведчаць пра багацце лексіка-тэматычных груп і разнастайнасць паходжання назваў расліннага і жывёльнага свету, адлюстроўваюць арыгінальнасць і трапнасць народнага слова, характарызуюць назіральнасць нашых продкаў пры выкарыстанні лекавых раслін у народнай медыцыне.

Літаратура

1. Жывёльны свет: Тэматычны слоўнік / Склад. В. Д. Астрэйка і інш.; рэд. Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкі. — Мінск: Беларус. навука, 1999. — 239 с.
2. Раслінны свет: Тэматычны слоўнік / Склад. В. Д. Астрэйка і інш.; навук. рэд. Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкі. — Мінск, Беларус. навука, 2001. — 655 с.
3. Шмярко, Я.П. Лекавыя расліны ў комплексным лячэнні // Я. П. Шмярко, І. П. Мазан. — Мінск: Навука і тэхніка, 1989. — 339 с.

ЛЕКСІКА ВЯСЕЛЬНОЙ АБРАДНАСЦІ Ў ГАВОРКАХ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры ры нашага народа фарміраваліся на працягу многіх стагоддзяў, ашчадна з берагаліся і перадаваліся з пакалення ў пакаленне. Яны адлюстроўваюць нашу непаўторнасць і самабытнасць і ўключаюць розныя формы праяўлення.

Важнейшай састаўной часткай народнай духоўнай культуры з'яўляецца мова, лексічная сістэма якой мае разнастайныя паводле семантыкі, сферы выкарыстання, ступені актуальнасці, паходжання і тэрыторыі распаўсюджвання намінатыўныя адзінкі. Значнае месца ў лексічнай сістэме нацыянальнай мовы займаюць абрадавыя назвы, якія адлюстроўваюць разнастайныя важныя падзеі ў грамадскім і сямейным жыцці нашага народа: называюць святы, прысвятокі і абрады розных перыядаў земляробчага календара беларуса, абазначаюць самыя значныя падзеі ў жыцці чалавека — нараджэнне, хрышчэнне, сватаўства, заручыны, вяселле, пахаванне і інш.

З усіх сямейных абрадаў найбольш поўна апісана вясельная абраднасць, якая, як адзначаюць даследчыкі, «з'яўляецца адным з найбольш устойлівых кампанентаў традыцыйна-бытавой культуры, што ў вядомай ступені абумоўлена замкнутасцю і кансерватыўнасцю сямейнага побыту» [1, с. 31]. Абрадавая лексіка «адначасова належыць і мове, і культуры і таму заслугоўвае сістэматычнага вывучэння з пазіцыі комплекснага этналінгвістычнага падыходу» [2, с. 216].

Вясельны рытуал мае складаную структуру, яго сістэма ўключае ўстойлівыя слоўныя, дзейсныя і рэчыўныя кампаненты. Састаўнымі элементамі шлюбнага абраду з'яўляюцца абрадавыя акты, удзельнікі вясельных дзеянняў і сукупнасць выкарыстаных у іх рытуальных прадметаў.

Асноўным у вясельным абрадзе лічыцца дзейсны код, які дапаўняецца суб'ектным і рэчыўным, у сувязі з чым найбольш шматлікай з'яўляецца лексіка, якая называе розныя этапы і эпизоды гэтага абраду, дзеянні, якія выконваюцца на гэтых этапах.

Вясельную абраднасць даследчыкі звычайна падзяляюць на тры этапы: дашлюбны, шлюбны і пасляшлюбны [3; 4]. Вясельны абрад на Петры-

каўшчыне, як і ў іншых рэгіёнах Беларусі, у цэлым таксама мае такую ж структуру.

Да абавязковых прымеркаваных да пэўнага часу вясельных абрадаў адносяцца сватанне, заручыны, адзяванне маладой або маладога, благалаўленне, застолле ў доме нявесты, развітанне маладой са сваёй раднёй перад выездам да жаніха, пераезд у дом жаніха, застолле ў доме жаніха, пасцельны абрад, праведванне маладой жонкі яе бацькамі пасля вяселля. Мабільнымі, не прымеркаванымі да пэўнага часу, з'яўляюцца такія абрады, як адорванне маладых, расплятанне касы нявесты, выкуп нявесты, пасады нявесты, пасады жаніха і інш.

Найбольш важным і адказным у вясельнай цырымоніі лічыцца дашлюбны этап вясельнага абраду. Ён пачынаўся са сватання, якое ў адзначаным рэгіёне называецца *сватаўства*, *сватанне*, *сваты*, *хадзіць у сваты*, *засылаць сватоў*, *сватацца*: *Сватаўства адбывалася не па шлюбу. Дзеўка і хлопец не ведалі адзін аднаго* (в. Ляскавічы) [5, с. 358]; *У сваты хадзілі бацька, хрышчоныя бацькі. Са стараны дзеўкі — стол, са стараны хлопца — гарэлка* (в. Багрымавічы) [6, с. 364].

Сватанне суправаджалася «торгам», своеасаблівым дыялогам у жартаўлівай форме: *Калі заходзілі ў хату, то казалі: «Добры вечар, людзі добрыя! Ці туды му папалі? Му з дарогі збіліся. Здаецца, у вас кароўка прадаецца, ці мо ву што так прадаецца?». Ім на гэта казалі: «Не, му нічога не прадаём, а ў нас гачка на выданне». Потым сваты казалі, што ў іх таксама сын ёсць прыгожы* (в. Ванюжычы) [5, с. 354].

Сватаўству папярэднічаў этап высвятлення, ці згодная нявеста заручыцца, які называўся на Петрыкаўшчыне дагавор, згавар: *Спачатку аб вяселлі дагаворваліся бацькі. Пасля дагавору засылалі сватоў ад хлопца* (в. Старыя Галоўчыцы) [5, с. 363]; *Сваты прыходзяць без ведама. Маладая не знала, што сваты прыйдуць ... Факт, што былі згавораныя бацькі* (в. Грабаў) [6, с. 365].

Асобным рытуалам сватаўства былі запоіны, падчас якіх канчаткова вызначалася згода маладой і яе бацькоў на шлюб: *У суботу булі ўвечары сваты, а ў нядзелю на другі дзень к часам двенаццаці дня — запоіны. Казалі так: «Учора ў сва-*

ты, а сённяя ўжо Лору запілі» (в. Грабаў) [6, с. 365]; *Пасля запоін дзяўчына лічылася засватанай. Бацькі абейх старон дагаварваліся на срок свадзьбы* (в. Ляскавічы) [5, с. 359-360]. На запоінах адбывалася знаёмства родных жаніха і нявесты, іх пачарговае частаванне, абменьванне падарункамі. Прыняцце канчатковай згоды на вяселле адбывалася таксама на заручынах, падчас якіх агаворвалі ўмовы шлюбу, вырашалі матэрыяльныя выдаткі на вяселле: *Дагаварываюцца на заручынах, калі свадзьбу гуляць* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 371]. У некаторых мясцовасцях не было асобна гэтага этапа сватання: *Заручыны асобна не праводзілі. Сватанне і заручыны — у адзін дзень* (в. Пціч) [6, с. 371].

Важнай перадшлюбнай падзей быў апошні вечар перад вяселлем, які называўся *дзявочы вечар, дзявічнік*, калі ў маладой збіраліся яе сяброўкі, спявалі ёй песні, плялі вянок, развіталіся з ёю: *Напярэдадні вяселля праводзілі дзявічнік, або дзявочы вечар. Вечар праводзілі ў пятніцу. На вечар прыходзілі ўсе сяброўкі нявесты ... , дзяліліся парадамі, спявалі, танцавалі* (в. Пціч) [6, с. 372]. У доме жаніха таксама мог праводзіцца развітальны вечар з сябрамі, але яму не надавалася такое абрадавае значэнне, як дзявочніку.

Да перадшлюбных абрадаў адносіцца таксама упрыгожванне вясельнага дрэўца, найчасцей ёлка і выпечка каравая: *Абязцельна ўбіралі ёлку, хто хвою ў цвятах. Прыбраная ёлка, і свечкі гараць на ёлке, і спяваюць* (в. Макарычы) [6, с. 368]; *З лесу прыносілі ёлачку. Яе ўпрыгожвалі бумажкамі. Разнацветныя рабілі цветы* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 369]; *Каравай пякуць ў пятніцу. Яго пяклі жанчыны замужнія, у якіх абавязкова булі дзеці і якія булі шчаслівыя* (в. Ванюжычы) [5, с. 354]; *Каравай нельга было браць голымі рукамі. Сачылі, каб не пашкодзіўся каравай, бо будзе няшчасце* (в. Ляскавічы) [5, с. 360-361].

Самым насычаным і развітым з'яўляўся шлюбны этап, у якім выдзяляліся тры перыяды: пачатковы (адзяванне жаніха і нявесты, расчэсванне касы нявесты, бласлаўленне маладых, паездка жаніха за нявестай, выкуп нявесты), цэнтральны (вянчанне, прыём, застолле ў доме нявесты, пасад маладых, адорванне маладых з караваем, зборы нявесты да ад'езду з дому бацькоў, провады нявесты, вясельны поезд, прыезд у дом жаніха, прывоз пасцелі нявесты, застолле ў доме жаніха, завітанне маладой (пасвячэнне ў сан замужняй жанчыны) і заключны (шлюбная ноч, заканчэнне вяселля) [3].

Адным з этапаў вясельнай абраднасці было вянчанне ў царкве: *Вянчацца ездзілі да свадзьбы. Калі адпраўлялі вянчацца, абсыпалі жытам* (в. Кацурцы) [6, с. 370]; *Перад вянчаннем маладыя не павінны есці. Маці з бацькам абходзяць тры разы вакол* (в. Пціч) [6, с. 372].

Скразным рытуалам шлюбнага этапу вяселля быў выкуп і адпаведнае дзеянне — *выкупліваць, выкупваць, вукупляць, дэлаць выкуп: Жаніх і хлопцы вукупвалі вянок* (в. Ванюжычы) [5, с. 354]; *Калі ў маладой буў меншы брат, то ён сядзеў на*

прыданым і прасіў вукупіць прыданае (в. Ванюжычы) [5, с. 355]; *Саджаюць за стол, адбіраюць маладую, выкупліваюць гружкі маладую ў гружак* (в. Грабаў) [6, с. 366]. На вяселлі давалі выкуп не толькі за нявесту, але і за яе пасаг, за вясельнае дрэўца, за праезд маладых па дарозе і інш.

Абавязковым элементам вясельнай абраднасці было адорванне гасцямі маладых і падарункі радні з боку маладых: *На каравай гарылі, прыказкі ўсякія гаварылі ... Вызывалі па вочарадзі. Каждый падходзіў, каждый гарыў. І грошы гарылі, ну. Хто што. Хто курэй гарыў, хто парасёнка, хто карову гарыў* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 369].

У час вяселля адзначаўся таксама пасад: *З каморы брат родны ці дваюрадны веў маладую ў хату. Калі заходзілі, то ўсе ўставалі ... Брат веў маладую да вобраза. Му ўжо няем песню «Брат сястру на пасад вядзе»* (в. Ванюжычы) [5, с. 354]. Цікава, што абрад пасаду мог суправаджацца дадатковымі рытуальнымі дзеяннямі: *Брат веў маладую на пасад. Далей за ёй ішлі гружкі. Іх было 5-7. Паследняя ішла дзеўка, якую называлі хвастом... Хлопцы стараліся біць папругамі дзяўчат. Больш за ўсё папугала дзеўцы-хвасту* (в. Ванюжычы) [5, с. 354]; *Брат маладое вядзе яе на лаве к вобразу. А гружкі маладое ідуць услед за ёй. Затое ж гружкі жаніха бяруць кій і месяц гружак, прыгаворваючы: «Вось вам, нягодныя, каб маладая не ведала хеўры»* (в. Старыя Галоўчыцы) [5, с. 363]. Як адзначаецца ў літаратуры, гэта вельмі архаічны абрадавы рытуал, які адносіцца да патрыярхальнай эпохі: «Маханне і шчоўканне бізуном падчас магічных абрадаў было шырока распаўсюджана і мае абсалютна пэўнае значэнне — адганяць злых духаў» [3, с. 124]. Маладыя выпіваюць па чарцы і павінны, перакідаваючы назад, *разбіць чарку. Калі чарка разаб'ецца, то гэта добра, будуць жыць багата і шчасліва* (в. Пціч) [6, с. 373].

Галоўнай ідэяй шлюбнага абраду з'яўляецца яднанне жаніха і нявесты. М. М. Нікольскі называе рытуал «злучэння маладых» «асноўным абрадам вясельнага рытуалу ўсіх часоў і народаў» [3, с. 109]. Аб'яднанне маладых, іх сувязь, шлюбны саюз, стварэнне сям'і сімвалізавалі на Петракаўшчыне стужкі, ручнік, пояс, хустка, якімі перавязвалі маладых, звязвалі асобныя рэчы, прысценкі, якімі яны абменьваліся, і іншыя прадметы: *Баба абвязвала саматканым поясам маладых, каб булі неразлучнымі* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]; *Для таго, каб запоіны прайшлі паспяхова, маці жаніха звязвала поясам качаргі, венікі* (в. Ляскавічы) [5, с. 360]; *Двух каравайніц, якія будуць пекці каравай, звязвалі ўмесце красным поясам або лентай, штоб маладыя жылі гружна, не разлучаліся* (в. Пціч) [6, с. 372]; *На дно блюда пад каравай лажылі дзве драўляныя лыжкі, сыплюць зерне, лыжкі перавязваюць краснай лентай, клалі маленькае зеркальца і грэбень. Усё кладуць у платочак і завязваюць у вузел, які потым уручаюць маладой, і яна павінна берагчы гэта ўсё жыццё* (в. Пціч) [6, с. 371]; *Бацька ўручае маладыя дзве драўляныя лыжкі, звязаныя крас-*

най лентай, а маці перавязвае маладым рукі платком і ўводзіць у хату (в. Пціч) [6, с. 373]. Ідэю злучэння маладых выражалі таксама такім сімвалічным дзеяннем, як замыканне замка: *Калі маладыя пераступілі парог, то маці замукае замок, які ляжаў пад парогам, а ключ кідае на дно калодца, каб ніколі не разлучаліся* (в. Пціч) [6, с. 373]. Існавала і да гэтага часу існуе агульнапрынятая прыкмета: паміж маладымі на працягу ўсяго вяселля ніхто не павінен прайсці, каб у сваім сямейным жыцці яны заўсёды былі разам і ніхто не змог іх разлучыць. Як відаць з прыкладаў, гэта быў скразны абрад, які выконваўся на розных этапах вяселля: у час сватання, пасаду, вячання, ад'езду маладой з дому і інш. Невыпадкова ў гэтым абрадзе злучэння маладых фігуруе стужка чырвонага колеру, які з'яўляецца сімвалам поўнакроўнага, здаровага, прыгожага жыцця.

Культурнацыйным момантам вяселля было дзяленне каравай: *Каравай на вяселлі дзялілі хросныя, родны брат або дзядзька маладога, цётка маладой, сват, першы грук: Каравай вуносіў сват, высока дзержачы яго над галавою* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]; *Як каравай дзялілі, дык гарэлі свечкі. Свяцёлка (абавязкова сястра маладога) дзяржала свечкі і ў маладога, і ў маладой* (в. Грабаў) [6, с. 368].

Пасля гэтага былі провады нявесты да жаніха і застолле ў яго доме: *Гуляюць спачатку ў маладога, а потым маладою забіраюць* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 369].

Наступным вясельным актам было «завіванне» маладой. Гэты абрад найчасцей выконвала маці маладога, калі малады прывозіў нявесту ў свой дом: *Свякруха здымае вянок, расплятае косу і завязвае хустку .. Усе дзеўкі мераюць вянок, каб хутчэй выйсці замуж* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]; хаця маглі рабіць і іншыя жанчыны перад тым, як ехаць да маладога: *Пасля таго, як падзялілі каравай і раздалі, тады ад маладога рукі і ад маладога дзве жанчыны ішлі на прыстол і снімалі вянок і адзявалі платок. Вянок лажылі за ікону, там, дзе сядзелі маладыя* (в. Кацурцы) [6, с. 371]; *Перад тым, як ехаць пасля гуляння дадому к маладому, нявесце здымаюць фату ... жанчыны, шчаслівыя ў сямейным жыцці. Замест фаты надзяюць хустку, а фату надзяюць дружке* (в. Пціч) [6, с. 373].

Вяселле звычайна гулялі тры дні — дзень у маладой, дзень у маладога, трэці, заключны дзень, называўся *хвост*: *Хвост звычайна рабілі ў панядзелак. На ім прысутнічалі самыя блізкія і родныя* (в. Ляскавічы) [5, с. 363]; *Як хто багаты, то свадзьбу гуляюць тры дні, як не, дык адзін ці два дні толькі — і ўсё. Трэці дзень называлі «хвост»* (в. Грабаў) [6, с. 368].

Пасляшлюбны цыкл абрадаў накіраваны галоўным чынам на збліжэнне сем'яў маладога і маладой — у першую нядзелю пасля вяселля ў дом маладога прыходзіла радня яго жонкі.

Лексіка, якая называе галоўных удзельнікаў абрадаў, адлюстроўвае працэс пераходу нявесты і жаніха ў час вяселля ў іншы сацыяльны, сямейны і ўзроставы статус: дзяўчыны ў жанчыну: *ня-*

веста — заручоная — маладая, хлопца ў мужчыну: жаніх — заручоны — малады [7, с. 5].

У групе галоўных удзельнікаў вясельнага абрада вызначаюцца асобы, якія займаюць самае важнае месца ў іерархіі вясельных чыноў. Першая асоба — гэта прадстаўнік старэйшага пакалення, які добра ведае народныя традыцыі і звычайна карыстаецца заслужаным аўтарытэтам, выклікае ўсеагульную павагу. Найчасцей гэта хросны бацька або дзядзька па мацярынскай лініі, які замяняе бацьку жаніха. Калі іх няма, то гэту функцыю выконвае старэйшы жанаты брат маладога. Гэта асоба адыгрывае ролю свата: *Сваты прыходзілі, хадзілі бацька яго, бацька хросны, дзядзька, дзед* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 369]; *Сваты прыносілі з сабой хлеб, соль і водку* (в. Пціч) [6, с. 371]. З боку нявесты адпаведная асоба, якая ўдзельнічала ў сватаўстве і вяселлі, — *сваха, свашка*.

Сярод сватоў быў *старшы сват*, найбольш аўтарытэтны і сталы, вопытны чалавек, які браў на сябе ролю распарадчыка цырымоніі: *У сваты хадзілі: бацька, старшыя браты бацькі або маці маладога і сам хлопец. З гэтых мужчын выбіралі старшага свата* (в. Ляскавічы) [5, с. 359]; *Каравай вуносіў старшы сват, высока дзержачы яго над галавою. Гарманіст іграў. Сват прасіў дазволу і благаслаўлення дзяліць каравай* (в. Ванюжычы) [5, с. 355].

Другая важная асоба — прадстаўнік малодшага пакалення, равеснік або блізкі па ўзросце да жаніха, які замяняе яго ў некаторых рытуалах, абараняе жаніха і нявесту, але падпарадкоўваецца старэйшаму свату. У такой ролі звычайна выступае родны або стрыечны брат маладога. Калі ў маладога братоў няма, то выбіраўся сын хроснага ці проста сябар жаніха. Яго на Петрыкаўшчыне называлі *старшы грук, грук, князёк, княжы*. З боку нявесты адпаведны вясельны чын называўся *грук*: *Маладая шукала сабе «грукку», а малады — «князька» ... Яны былі першымі памошнікамі ў маладых* (в. Ляскавічы) [5, с. 360]; *Маладая набірала сабе грук: старшая, другая, трэцяя і самая маленькая называлася «хвосцік». І колькі грук, столькі князькоў. Возле маладой сядзяць грукі, а радам — князькі* (в. Макарычы) [6, с. 368]; *Саджаюць за стол, адбіраюць маладою, выкупляюць груккі маладою ў грук* (в. Грабаў) [6, с. 366].

Важнымі асобамі на вяселлі былі сведкі. Іх называлі *свідзецелі, свідзецель, свідзецельніца*. Свідзецельніца павінны была быць незамужняй дзяўчынай, а свідзецель мог быць і жанатым хлопцам. Як правіла, гэта былі самыя блізкія сябры маладых.

Адметную функцыю адыгрывала на вяселлі асоба, якую называлі *свяцілка, свяцёлка*. Яна прысутнічала на вячаннях, удзельнічала ў абрадзе «завівання» маладой, дзялення каравай. Свяцёлка трымала свечку: *Як каравай дзялілі, дык гарэлі свечкі. Свяцёлка ... дзяржала свечкі і ў маладога, і ў маладой* (в. Грабаў) [6, с. 368].

Акрамя вышэй пералічаных асоб, на вяселлі павінен быў быць чалавек, які не з'яўляўся бліз-

кім сваяком маладога, гэта мог быць сябар або добра знаёмы мужчына, роля якога — пазабавіць прысутных, прыцягнуць іх увагу, развесяліць. Яго таксама называлі дружка. У наш час на гэту ролю запрашаюць прафесійна падрыхтаваннага чалавека, які называецца *тамага*. Яго рытуальная функцыя — адцягнуць увагу ад маладых, абараніць іх ад суроку і шкоднага ўздзеяння.

У вяселлі прымаюць таксама ўдзел госці, якія падзяляюцца на дзве групы — *госці з боку жаніха і госці нявесты*, у ліку якіх як сваякі, так і сябры, знаёмыя.

У асобную групу неабходна выдзеліць зборныя назвы ўдзельнікаў вясельнага абраду: *радня, раство, родзічы, роствіннікі, сваты, маладыя, старыя, госці, дружкі*. У складзе гэтых намінацый выдзяляюцца назвы *дружына і бясега*. Дружынай называлі групу сяброў маладога: *Пасля танцаў малады з дружынай ішлі к сабе дадому* (в. Ляскавічы) [5, с. 361]; *У дзень вяселля дружына жаніха едзе да нявесты* (в. Старыя Галоўчыцы) [5, с. 363].

Бяседай імянавалі гасцей маладога, якія ехалі па маладу: *Бяседа маладога забірала маладу і везла яе ў хату жаніха* (в. Ляскавічы) [5, с. 361]; *Пасля танцаў малады з дружынай ішлі к сабе дадому. Там яны з бяседай жаніха рыхтавалі коні, украшалі іх калакольчыкамі* (в. Ляскавічы) [5, с. 361]; *Хлопец браў усіх: і маці, і бацьку, і братоў, усіх. І ўжэ едзе па маладу. Усе яго родныя, якія ехалі па маладу, зваліся «бяседаю»* (в. Грабаў) [6, с. 365]. Госці, якія ехалі ад маладой да маладога, называліся «*прыданыя*: *Ужэ неўзабаве едуць ад маладой у хату маладога госці, зваліся яны «прыданыя». Маці маладой ... сабірае прыданым сало, хлеб... Прыязджаюць «прыданыя», на дварэ кладуць касцёр у маладога... пякуць сало, паелі. Эта такі быў абычай. І іх, «прыданых», прыгласіла бяседа ў хату, ужэ за стол* (в. Грабаў) [6, с. 366].

Асобную функцыю на вяселлі выконваюць персанажы, якім прыпісваецца адзінкавае, канкрэтнае рытуальнае дзеянне: *каравайніцы* — выпякалі каравай, *пявунні* — выконвалі вясельныя песні, *ездавыя* — ладзілі вясельны поезд, *пасцельніцы* — прымалі ўдзел у перавозе пасцелі нявесты, *прыданшчыкі* — перавозілі пасаг нявесты. Так, напрыклад, пасцельніцы карысталіся асаблівым аўтарытэтам: *З маладой ехалі тры жаншчыны (пасцельніцы), котрыя должны былі повесіць прыданое па сваім месцам в хаце маладога* (в. Ляскавічы) [5, с. 362]; *Малады забірае маладу. Ад маладога пасцельніцы едуць разам з «бяседаю»... Як прыедуць пасцельніцы з «бяседаю», на ўсе жэрдкі дзераўняныя, якія ў хаце булі, вешаюць ручнікі, простыні, навалачкі, урэзвалі газеты, марлі. Засціралі пасцель, падбівалі пасцельніцы падушкі. Эта іх работа. Ужэ пасцельніц першых саджаюць за стол у маладога. Яны колісь булі сама аўтарыцет* (в. Грабаў) [6, с. 365].

Назвы прадметаў, якія выкарыстоўваюцца ў вясельнай абраднасці, складаюць рэчыўны код як састаўную частку рытуалу. Яны абазначаюць прадметы паўсядзённага ўжытку, якім прыпісваецца асаблівы, магічны сэнс. Многім з гэтых прадметаў надавалася замяшчальная, ачышча-

льная, засцерагальная, ахоўная, абарончая або пажадальная функцыя, за імі замацоўваліся канкрэтныя станоўчыя якасці і абрадавая сімволіка.

Яшчэ да вяселля, у час сватання, выкарыстоўвалі такія атрыбуты, як *гарбуз, лапаць, платок*. Гарбуз сімвалічна абазначаў нязгоду дзяўчыны выйсці замуж за хлопца: *У сваты звычайна прыходзілі ў суботу... Калі нявеста не была згодная, то насустрач сватам выносілі гарбуз* (в. Пціч) [6, с. 371]. Такую ж ролю мог выконваць і *лапаць*: *Сваты прыходзілі да хаты маладой, хлопец пагыходзіў к дзвярам сенцаў, адкрываў іх і кідаў лапці, прыгаворваючы: «Шуры-буры лапці ў хату!» І сам быстра бег па акно паглядзець, што будзе рабіць дзеўка з тымі лапцямі. Еслі она не согласна ісці замуж, то выбрасывала лапці на двор з прыгаворам: «Не шурай, не бурай — свае лапці забірай!» А еслі она была согласна на замужэство, то падымала іх, прыоткрывала дзверы і запрашала ў хату сватоў* (в. Ляскавічы) [5, с. 359].

Сімвалічнымі былі асобныя традыцыйныя элементы вясельнага ўбору нявесты. Так, вясельны *вянок, венчык, вяночак* сімвалізаваў дзявоцтва, маладосць і прыгажосць нявесты: *На вяночку ў маладой былі ўсе цвета, акрамя чорнага і жоўтага* (в. Багрымавічы) [6, с. 365]; *Вянок у маладой быў самадзельны. Дзелалі яго на провалачкі, цвятчкі дзелалі із красівай бумагі, з васковае свечкі дзелалі шышачкі, галушачкі і прывязвалі к вяночку цвятчочкамі* (в. Кацурцы) [6, с. 370]; *Раншэ вянкі былі з марлі дзеланы... нахрухмальвалі, і такі быў вяночак* (в. Новыя Галоўчыцы) [6, с. 369]. Сімвалічнае значэнне меў і колер адзення маладой — белы, які падкрэсліваў яе дзявоцтва і нявіннасць: *У дзень свадзьбы маладая надзевала абязцельна белае плацце* (в. Кацурцы) [6, с. 370]. *Стужка (лента)*, заплеценая ў касу нявесты, таксама сімвалізавала яе дзявоцтва, дзявочую прыгажосць, маладосць, цнатлівасць (яна звязвала, «замыкала» дзявочую касу).

Асаблівае значэнне меў і галаўны ўбор нявесты — *вэлюм, фата*, белізна якога сімвалізавала яе нявіннасць, цнатлівасць: *Фата была ў каго глінная да пят, у каго ніжэ пояса, а ў каго ніжэ плеч* (в. Кацурцы) [6, с. 370]; *Нявесце здымаюць фату... жанчыны, шчаслівыя ў сямейным жыцці. Замест фаты надзяюць хустку, а фату агдаюць дружке* (в. Пціч) [6, с. 373]. Такім чынам, як бачна з прыкладаў, фата — сімвал дзявоцтва, і, развітваючыся з ёю на шлюбнай цырымоніі, нявеста падкрэслівае змену свайго сямейнага статусу.

Абавязковым атрыбутам вясельнай абраднасці Петрыкаўшчыны з'яўлялася вясельнае дрэўца, якое ўпрыгожвалі перад вяселем. Вясельнае дрэўца адлюстроўвала раслінны код абраду. Яно сімвалізавала маладосць і прыгажосць, здароўе і ўрадлівасць, пладавітасць. У наш час ролю вясельнага дрэўца ў некаторай ступені выконвае «*букет нявесты*», які спецыяльна падбіраюць, упрыгожваюць да вяселля, які захоўвае нявеста ў час вячання або роспісу ў загсе, а пасля кідае сваім незамужнім сяброўкам. Якая з іх падхопіць букет, тая ў хуткім часе замуж выйдзе: *Калі нявеста ўходзіць, то кідае букет ту-*

ды, где стаяць маладыя незамужнія дзяўчаты. Хто схопіць букет, той хутка выйдзе замуж (в. Пціч) [6, с. 373].

Абавязковымі атрыбутамі вясельнай абраднасці былі адметныя кулінарныя вырабы. Як ужо адзначалася, важным элементам вясельнага рытуалу з'яўляецца абрадавы пірог, які называецца каравай: *На каравай пяклі розачкі з цеста, вулелвалі верабейкі на ім... Ужэ як ішлі, дык украшалі каравай яшчэ з зробленых цвятоў* (в. Грабаў) [6, с. 367]; Крыжыкі, фігуркі, кветкі, лісточкі і шышкі, якімі ўпрыгожвалі каравай, таксама мелі сімвалічнае значэнне: *Сярэдняю частку каравая выразалі і адгавалі маладым* [5, с. 362]. Атрыбутам перадвясельнай абраднасці быў пірог, з якім прыходзілі ў сваты. Яму таксама надавалася асаблівае значэнне. Непарэзаны пірог мог быць ускосным спосабам выражэння нязгоды дзяўчыны на шлюб: *Малады ставіў гарэлку і пірог. Пірог рэзалі зразу ўвесь, каб маладая не перагымала і не адгала пірог сватам назад* (в. Ляскавічы) [5, с. 359]. На трэці дзень вяселля выносілі гасцям на пачастунак спецыяльны пірог, які называлі лепень: *На трэці дзень свадзьбы выносілі на стол непачаты лепень... — вялікі пірог, упрыгожаны вітушкамі, розачкамі, са сладкай начынкай, якім угашчалі гасцей у паняззелак* (в. Пціч) [6, с. 372].

У вясельным абрадзе на Петрыкаўшчыне даволі часта фігуравалі такія рэчыўныя элементы, як кажух, шуба, падушка і да т. п. Вывернуты мехам наверх кажух прысутнічаў у розных рытуалах вясельнага абраду: *Яшчэ як завівалі маладую, брат садзіў яе на кажух з маладым, штоб булі багатыя, колькі ў ім валосся, столькі каб было ўсяго* (в. Грабаў) [6, с. 367]; Маладых усегда сажалі на кажух, сколько будзе ворсу ў кажуху, то столькі будзе шчасця і багатства (в. Кацуры) [6, с. 371]; *Нявесту ў суботу раніцай прыбіралі дзяўчаты, рабілі ёй прычоску. Нявеста сядзела пасярод хаты на кажуху. Маці і бацька давалі ёй благаслаўнення* (в. Пціч) [6, с. 372]; *Пасля вянца маладыя ехалі да маладой. Іх сустракалі бацькі маладой з хлебам і соллю і ў вывернутых кажухах або шубах мехам уверх. Нявеста спрашывала, чаго яны махнатыя. А бацькі адказвалі: «Каб былі багатыя»* (в. Пціч) [6, с. 373]. Як сцвярджаюць інфарматары, сэнс абрадавых дзеянняў, звязаных з вышэй названымі рытуальнымі прадметамі, — у пажаданні маладым багацця, шчасця, прыгажосці. Сакральнае ж значэнне гэтага абраду — сімвалізацыя даросласці, полаўзроставай спеласці і пладавітасці. Як адзначаюць даследчыкі беларускага вяселля, абрад выкарыстання кажуха, вывернутага мехам наверх, вельмі старажытны. Вывернуты кажух (футра, пер'е падушкі, шкура) — рэха татэмістычнага культу мядзведзя, мех сімвалічна замяняў былую мядзведжую шкуру. У старажытнасці такі ўбор абазначаў, што чалавек, які яго апрануў, пераўтвараўся ў мядзведзя. Шкуры татэма прыпісвалася лекавая сіла — выганяць з чалавека хваробы, а таксама магічная здольнасць прыцягваць духаў [3, с. 105-108].

Рытуальнае значэнне мела ў вясельным абрадзе дзяжа, якая сімвалізавала, з аднаго боку, чыстату, цнатлівасць нявесты, з другога боку — дала праекцыю на прыбытак і пладавітасць. У дзяжы расчынялі каравай, на дзяжу, накрытую вывернутым кажухом, садзілі нявесту, калі яна была цнатлівая: *Нявеста сядзела пасярод хаты на кажуху. Маці і бацька давалі ёй благаслаўнення, праводзілі тройчы вакол дзяжы* (в. Пціч) [6, с. 372].

Абавязковым атрыбутам вясельнага абраду быў рушнік, ручнік: *Ім звязвалі рукі маладых: З каморы брат родны ці дваюрадны веў маладую ў хату... Ён веў за рушнік, які буў прывязаны да рукі маладой* (в. Ванюжычы) [5, с. 354]; на яго клалі хлеб-соль, якімі сустракалі маладых, на ім стаялі ў царкве: *Калі прыходзілі да вянца, то станавіліся маладыя на ручнік* (в. Пціч) [6, с. 372]; *Бацькошка рабіў абрад. Калі ішлі, то ручнік працягвалі, каб ішлі на ручніку, а не на голаму палу* (в. Пціч) [6, с. 372]; на яго ставілі каравай: *Калі выймалі каравай з печкі, зноў спявалі... Хросны бацька ў гэты час браў веко, на якім ляжаў ручнік, лажыў туды каравай і нёс яго ў кладоўку. Каравай нельга было браць голымі рукамі* (в. Ляскавічы) [5, с. 360-361]. Дарэчы, адрэзаны кавалак караваю, як і грошы за яго, таксама нельга было класці на голую талерку: *Агдзін з мужчын браў тарэлку, накрываў яе платком і дзяржаў яго за вузел (для таго, каб лажыць грошы і каравай)* (в. Ляскавічы) [5, с. 362]. Ручнік, як і стужка, сімвалізавалі будучы сумесны шлях маладых, іх жыццёвую дарогу.

Ручніком на Петрыкаўшчыне, як і ў іншых раёнах Беларусі, абавязкова перавязвалі сватоў, падкрэсліваючы іх асаблівыя паўнамоцтвы на вяселлі. Да вяселля нявеста павінна была пашыць новыя ручнікі, якімі ўпрыгожвала абразы ў сваёй хаце і ў хаце свайго жаніха пасля прыезду туды вясельнага поезду. Гэта павінна было паказаць заможнасць нявесты і яе здольнасць да рукадзелля, хаця архаічная функцыя гэтага рытуала, як адзначаюць даследчыкі, была абарончай і выклікана імкненнем задобрыць духаў продкаў, стварыць добразычлівы мікраклімат у доме мужа [4, с. 121]. Ручнік, які ўпрыгожваўся традыцыйным арнамантам (як вышывалі маці і бабулі) паказваў таксама прыналежнасць маладой да свайго роду.

Абавязковымі атрыбутамі вясельнай абраднасці былі *прыданае, прыданне, пасцель* маладой: *Калі ў маладой буў меншы брат, то ён сядзеў на прыданым і прасіў вукупіць прыданае* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]; *У нявесты ўжо быў прыгатоўлены сундук з прыданым* (в. Ляскавічы) [5, с. 362]; *Маладая ўжэ ў маладога і ўжэ ідуць, нясуць прыданне к маладому ад маладой* (в. Макарычы) [6, с. 368]; *У прыданае даюць сундук з прыданым. Маладому ў прыданае даюць прыўсадзебны ўчастак, пару лашадзей, сенакос, землю* (в. Кацуры) [6, с. 371]; *Засцілалі пасцель, пагбівалі пасцельніцы падушкі. Эта іх работа* (в. Грабаў) [6, с. 365].

Абрад перавозу пасцелі маладой і яе пасагу ўзмацняў сімвалічнае значэнне пераходу нявес-

ты ў іншы статус, звязаны з яе пераездам у дом жаніха. Пасцель маладой магла быць асобным рытуальным прадметам, а магла і з'яўляцца састаўной часткай пасагу.

Маладых праваджалі з хаты і сустракалі бацькі з іконай, вобразам: *Маладую абходзілі тры разы з вобразам. Кожны раз яна цалавала вобраз. Пыталіся газволу і благаслаўлення ў Бога. Потым маладыя ехалі ў царкву* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]. Свечкі, якія жаніх і нявеста трымаюць у царкве, якія запальвалі ў час іншых вясельных абрадаў, сімвалічна асвятляюць будучы жыццёвы сумесны шлях маладых.

Пасля вячання маладых сустракалі бацькі з хлебам-соллю: *Вуносілі стол і ставілі яго каля вугла хаты. На стол клалі хлеб, соль і мёд. Маладыя кусалі хлеб, хто болей укусіць, той больш пражыве* (в. Ванюжычы) [5, с. 355]. Рытуальным дзеяннем было абсыпанне маладых пры іх сустрачы зернем, макам, цукеркамі, манетамі. Усё гэта сімвалізавала пажаданне дастатку, дабрабыту, заможнасці і здароўя, салодкага, бесклапотнага жыцця: *Калі адпраўлялі вячэца, абсыпалі жытам... Прыязджалі ўжо з вячання, устрачалі маладых з хлебам і соллю, з караваем. Абсыпалі жытам, грашыма, канфетамі* (в. Кацурны) [6, с. 370]; *Другі дзень вяселья гуляюць у жаніха. Яго маці сустракае іх, абсыпае зярном, дае выпіць мёду* (в. Старыя Галоўчыцы) [5, с. 364].

З вясельнымі абрадамі на Петрыкаўшчыне суадносяцца шматлікія прыкметы і павер'і. Яны былі звязаны з рознымі этапамі вяселья: сватаўствам: *Калі торг заканчваўся, сваты садзіліся на лавы, якія глядзелі на двор, а не на ўліцу. Лічылася, што хто-небудзь з маладых аўдавец* (в. Ляскавічы) [5, с. 359]; выпечкай і дзяленнем каравая: *Каравай пяклі і ў хаце маладой, і ў хаце маладога. Цеста мясілі не кулакамі, а далонямі, каб малады не біў жонку* (в. Ляскавічы) [5, с. 360]; *Калі каравай ужо быў у печке, жанкі мылі рукі, і тую воду аддавалі маладой. А яна вылівала яе пад вішню: Каб вішанькі развіваліся, А маладыя красаваліся...* (в. Ляскавічы) [5, с. 360]; *Калі каравай расколецца — сімвал таго, што маладыя хутка развядуцца ілі одзін з іх памрэ* (в. Ляскавічы) [5, с. 361]; *Калі хто ўкрадзе на вясельлі кусок каравая — у маладых можа не быць дзяцей* (в. Ляскавічы) [5, с. 362]; *пасадам маладых: Як свадзьба, дык трэба, штоб маладыя не на покуці штоб сядзелі. Между дзвярыма і акном, между вокен садзілі* (в. Грабаў) [6, с. 368]; *са свячой: Нельга было, каб затухла свечка ў руках маладых, бо як затухне, то той памрэ хутка* (в. Пціч) [6, с. 372]; *з абаронай ад суроку: Лічылася, што маладыя павінны былі на вясельлі ні есці, ні піць. Таксама штоб рукі ў іх былі чым-небудзь накрыты, штоб злыя людзі не навялі ім порчу* (в. Ляскаві-

чы) [5, с. 361]; *з ідэяй іх еднасці: Маці павінна быць у плаці, а не ў касцюме, каб маладыя ніколі не разлучаліся* (в. Пціч) [6, с. 373]; *з пасляшлюбным перыядам: Маладая не можа цэлую нядзелю прыходзіць дадому, каб хутка не вярнуцца дадому ўдавою* (в. Ванюжычы) [5, с. 355] і інш.

Сэнс выкарыстання большасці апісаных вышэй рытуальных дзеянняў і прадметаў у працэсе вясельнага абраду жыхары Петрыкаўскага раёна звязваюць з пажаданнем маладым здароўя, дастатку, дабрабыту, дружнай, шчаслівай сям'і, здаровых дзетак, заможнай гаспадаркі. Многія вясельныя атрыбуты сімвалізавалі маладосць, прыгажосць, нявіннасць нявесты, мужнасць, сілу і моц жаніха, адлюстроўвалі іх даросласць, полаўзраставую спеласць, праецывалі на дзетароднасць.

Такім чынам, выконваемыя абрады і рэчыўныя атрыбуты, якія выкарыстоўваліся ў вясельных абрадах Петрыкаўскага раёна, мелі сімвалічнае значэнне і складалі своеасаблівую семіятычную сістэму. Іх знакавы характар мае старажытныя вытокі і звязаны з выражэннем розных магічных функцый.

Літаратура

1. Чижикова, Л. Н. Свадебная обрядность сельского населения русско-украинского пограничья в начале XX в. / Полевые исследования Института этнографии. 1978. — М.: Изд.-во «Наука», 1980.
2. Толстая, С.М. Терминология обрядов и верований как источник реконструкции древней духовной культуры / Славянский и балканский фольклор: Реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы. — М.: Наука, 1989.
3. Никольский, Н. М. Происхождение и история белорусской свадебной обрядности / Н. М. Никольский. — Изд.-во АН БССР. — Минск, 1956-273 с.; Варфоломеева, Т. Б. Северобелорусская свадьба: обряд, песенно-мелодические типы / Ред. З. Я. Можейко / Т. Б. Варфоломеева. — Минск: Наука и техника, 1988. — 156 с.
4. Зорин, Н. В. Русский свадебный ритуал / Н. В. Зорин. — Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. — М.: Наука, 2004. — 248 с.
5. Вяселье на Гомельшчыне: фальклорна-этнаграфічны зборнік / уклад. І. Ф. Штэйнер, В. С. Новак. — Мінск: ЛМФ «Нёман», 2003. — 472 с.
6. Вясельная традыцыя Гомельшчыны: фальклорна-этнаграфічны зборнік / уклад. В. С. Новак: Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. — Мінск: Права і эканоміка, 2011. — (Серыя «Гуманітарныя навукі»). — 484 с.
7. Гура, А. В. Терминология севернорусского свадебного обряда (на общеславянском фоне) / А. В. Гура. Автореф. канд. фил. наук по спец. 10.02.01 — русский язык. — М.: Изд.-во МГУ, 1978. — 18 с.

РАССКАЗЫВАЮТ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ: ПЕТРИКОВ. ПРИПЯТЬ. ПТИЧЬ

На первый взгляд название города Петрикова, районного центра в Гомельской области, вполне «прозрачно» и непосредственно связано с личным именем *Петрик*. Это одна из народных белорусских форм христианского канонического имени *Пётр*.

На происхождение топонима *Петриков* от антропонима как будто указывает, как и в случаях с названиями *Борисов* и *Браслав*, суффикс *-ов*, который часто и вполне справедливо называют «суффиксом принадлежности», в данном случае — принадлежности поселения Петриков некоему Петрику (Петру). В дореволюционных историко-географических описаниях Петриков назывался одним из наиболее древних населенных пунктов Полесья, а название города объясняли от имени ятвяжского князя, который якобы принял христианство и стал носить имя *Пётр* [1, с. 381].

Историки XIX в. не сомневались, что в Древней Руси поселения ятвягов существовали в бассейне Припяти от Пинска до Мозыря. Главными южными центрами ятвягов объявлялись Мозырь, Петриков, Туров, Давыд-Городок и Пинск. В современной науке установлено, что территория ятвягов находилась в междуречье Нарева и Немана, между Мазурскими болотами на западе и левобережьем Немана на востоке, долиной реки Бебжи на юге и бассейном реки Шешупы на севере.

К югу от Немана встречались лишь отдельные ятвяжские этнические «острова». До конца I тыс. н. э. они были окружены славянским населением, которое и закрепило за некоторыми из этих «островов» соответствующие географические названия, например, *Ятвезь* (деревни в Гродненском, Кореличском, Свислочском, Волковыском, Дятловском районах Гродненской области), *Ятвеск* (населенный пункт в Свислочском районе). Подобные названия возникли до второй половины XII в.

В конце XII-XIII в. группы ятвягов (главным образом — беглецов) под натиском крестоносцев перемещались в южном направлении из своего исторического ареала, из исконной «Ятвгии», находившейся на северо-востоке современной Польши, юго-западе Литвы и в

северных районах Гродненской области Беларуси.

Беглецы проникли сначала в северо-западную часть Брестско-Пинского Полесья, до Выгоновского озера и верховьев реки Ясельды, а потом и до реки Мухавец. В это время на территории современных Ивацевичского и Барановичского районов Брестской области и возникли поселения под названием *Ятвезь*. Со второй половины XII в. группы ятвягов перемещались и на свободные участки территории будущего Подляшья (это название появилось в XIV-XVI в.). Поляки называли ятвяжских переселенцев *поглысянами*, *полессянами*. На Припяти же ятвягов никогда не было [2, с. 110-112].

Нам неизвестны точно имена ятвяжских князей. Однако нельзя согласиться с тем, что одного из ятвяжских племенных вождей звали *Петром*, а тем более *Петриком*. Ятвяги до самого своего исчезновения с исторической арены оставались язычниками.

Христианства они не приняли, боролись с этой религией, которую насаждали им огнем и мечом крестоносцы и славянские князья. Кроме того, *Петрик* — это белорусская народная форма личного имени, которая функционировала в среде простонародья и не могла быть использована как имя какого-либо вельможи или князя. Мы считаем, что географическое название Петриков нужно объяснять не в этноисторическом, а в ландшафтно-географическом контексте.

Петриков известен в письменных источниках с XV в. как местечко в Великом Княжестве Литовском. Однако его возникновение, безусловно, связано с более ранним временем. На западной окраине города сохранились остатки селища VI-VII вв. н. э., принадлежавшего славянам.

В археологической литературе петриковское селище называется первым раннеславянским селищем, открытым на территории Беларуси [3]. Не исключено, что оно как раз и являлось предшественником местечка XV в. и прообразом современного города, передав по эстафете в новое время свое исконное название — *Петриков*. На чем основано это наше предположение?

Начнем с того, что с помощью суффикса -ов (как и -ев) в топонимии в древнерусскую эпоху образовывались названия поселений, которые были с грамматической точки зрения прилагательными. Среди названий-прилагательных имелись притяжательные прилагательные, которые указывали на то, кому принадлежит или кем построен населенный пункт, и относительные прилагательные, подчеркивавшие расположение поселения на определенной водной артерии.

Отказываясь от традиционного толкования топонима *Петриков* как притяжательного прилагательного в значении «поселение Петрика», мы обращаем внимание на возможность вполне мотивированного, на наш взгляд, прочтения этого старинного географического названия как относительного прилагательного со значением «поселение у реки Пет». Иначе говоря, мы видим в структуре топонима *Петриков*, помимо суффикса -ов, сложение основ гидронима *Пет* и нарицательного слова *река*.

Вполне возможно, что та река, которую мы имеем в виду, в древности носила название *Пет-река* (ср. *Москва-река* или *Давыд-Городок*), образованное способом несобственного сложения, или соположения двух лексических единиц. Один из ранних славянских пунктов на Пет-реке закономерно получил наименование Петриков (первоначально, как можно полагать, — *Петреков*). Гидроним *Пет-река*, конечно, имеет отношение к реке Припять.

Петриков расположен на левом берегу Припяти. Эта река в прошлом на различных участках своего течения имела несколько названий. Верховья Припяти в тех или иных местностях назывались *Пирок*, *Стоход* и *Струмень*. Наименование Припять (из первоначальной формы Припеть) река получала в промежутке от места слияния с ней Ясельды и Стыри.

В верхнем течении, особенно до впадения реки Пины, Припять не была судоходной. Здесь она местами заболочена и распадается на несколько рукавов, отчего и носила в прошлом название *Стоход*, которое следует понимать как «река с многочисленными ответвлениями». Одноименный приток Припяти до сих пор существует в ее верхнем течении.

Еще одно наименование верхней Припяти — *Струмень* — соотносится с названиями небольших лесных речек и ручьев, протекающих по низинным, заболоченным местам. Третье старинное название припятских верховьев — *Пирок* — соответствует гидрониму Перга в бассейне Припяти. Речка Перга (правый приток Уборти) имеет параллельные названия — *Большая Бобровая Банька* и *Перегон*. В верховьях Припяти и по ее притокам отмечались значительные колонии бобров. По «бобровым» речкам в прошлом нередко проходили волоковые пути.

Географические описания начала XX в. свидетельствовали о том, что Припять в ее верхнем течении до места впадения Пины использовалась исключительно как сплавная река [4, с. 320]. Что же касается гидронимов *Пирок* и *Пер-*

га, то в них может быть заключена древняя корневая основа перт-, использовавшаяся на территории Восточной Европы для наименования рек, на которых были поселения бобров. Не случайно слово перт, известное в финских языках, имеет значение «дом, строение, баня». На наш взгляд, вариантное обозначение речки Перги — *Большая Бобровая Банька* — является точным переводом основного и более древнего названия водного объекта.

В восточнославянской древности одним из основных участков транспортной магистрали в Полесье было нижнее течение Припяти от места впадения в нее реки Птичь. В верховьях Птичи находился волок, выведивший в верховья Немана [5, с. 20]. Торговые ладьи направлялись также из Припяти вверх по реке Случь. Славянский по происхождению гидроним Случь возник в период расселения восточнославянских общин.

Притоки основных рек очень часто осмыслились нашими предками как луки-изгибы, ответвления, излучины, которые не просто «изгибались», «скривлялись» в разные стороны — направо и налево, но и соединяли различные районы лесных пространств.

Не случайно белорусские слова *злучаць* («соединять») и *злуч, злучына* («изгиб») являются родственными. В украинском языке есть географический термин *случина* в значении «слияние двух рек». Река Случь (левый приток Припяти) соединяла наиболее важные в экономическом отношении в прошлом территории: с одной стороны, окрестности Слуцка — Копыля — Несвижа, а с другой — земли вокруг Турова.

Любое из существующих ныне названий больших рек исторически возникало всегда в каком-либо одном месте и затем постепенно распространялось на все русло реки. Участок Припяти между Случью и Птичью и далее вниз по течению до впадения в Днепр, как мы полагаем, был той Пет-рекой, с которой, по нашей версии, связано название города Петрикова.

В таком случае верхнее течение Припяти, по крайней мере, от места впадения Ясельды до впадения Случи, должно было осознаваться как *При-пять* (из *При-петь*). При этом часть *При* — в составе гидронима Припять исторически являлась приставкой, а сам гидроним понимался в значении «река, находящаяся рядом с рекой Пет, или впадающая в реку Пет». В бассейне Припяти известны и другие гидронимы, образованные подобным образом: *Прищанка* (приток Шанки), *Прижелонок* (приток Желони).

По мнению некоторых ученых, корневая основа пет — является реализацией древнеевропейского географического термина, который реконструируется в форме *pet и в значении «расширение, растекание, распространение (реки)» или «быстро двигаться, течь». Высказывалось также предположение о том, что элемент *pet, *рот имел значение «река, поток» [6, с. 111]. Как следует из этих толкований, название *Пет-река* могло быть дано только той части современной реки Припять, которая была

достаточно широкой и полноводной, чтобы использоваться в качестве водной артерии.

Российский топонимист Е. М. Поспелов отмечает распространение гидронимической основы *пет* — на Русском Севере в составе так называемых субстратных географических названий (наиболее древних) и считает, что ее первоначальную языковую принадлежность выяснить с достаточной определенностью невозможно.

На наш взгляд, исходным значением интернациональной корневой основы *пет* — было значение «вода», на базе которого развились другие соотносимые значения, в том числе «река, поток». От этой же корневой основы образовано, например, и слово *пот* («жидкость, выделяемая кожными железами; испарина»).

Древняя корневая основа *Пет* — отображена не только в названии города Петрикова, но и в гидрониме *Птичь* (в старых написаниях — *Птичь* и *Бъчичь*), который структурно состоит из корня *Пт* — и суффикса *-ичь* (ср. верхнеднепровские гидронимы *Добричь* < *Добр* — + *-ичь*, *Несвичь* < *Не* — + *св* — + *-ичь*, *Вегричь* < *Вегр* — + *-ичь*).

Этимологическим значением названия *Птичь*, которое являлось, по-видимому, относительным прилагательным, образованным от гидронима *Пет*, могло быть значение «река, соотносящаяся с рекой *Пет*». Такое толкование подтверждается и фактом прежнего использования *Птичи* как водного пути из Припяти в северном направлении. Объяснение же гидронима *Птичь* как «птичья река» или «река, вдоль берегов которой в изобилии селятся птицы» является образцом так называемой «народной этимологии», исходящей из прямого созвучия того или иного названия с каким-либо хорошо известным словом в языке.

Значение слова, которое положено в основу географического названия, быстро забывается, поэтому носители языка в последующих поколениях, как правило, не знают, как понимались те или иные имена в прошлом. У людей, однако, рано или поздно проявляется интерес к непонятым наименованиям и возникает желание так или иначе их объяснить. Обработка географических имен, особенно тех, которые заимствуются у предшествующего населения, неизбежно приводит к их внешнему изменению, часто непредсказуемому и очень неожиданным.

Фонетическая трансформация гидронимов (наиболее старых из всех видов географических названий на восточнославянской территории) не только связана с их народным переосмыслением, но и во многом обусловлена действием объективных звуковых закономерностей в системе имен собственных и нарицательной лексики в прошлом.

Одной из таких фонетических закономерностей, характерных для широкого ареала, охватывающего области распространения восточнославянских и финно-угорских языков, является мена звуков [б] — [п] — [в] — [м] и зву-

ков [д] — [т] — [ч] — [ц] в составе древних названий водных объектов. Исторически родственными, например, являются гидронимы *Ворзна*, *Варзна* и *Борзна*; *Товба* и *Томба* (Верхнее Поднепровье); *Борчанка* (бассейн Десны) и *Морчанка* (Верхнее Поднепровье); *Мутеж* и *Бутеж* (бассейн Сейма); *Ивоть* (бассейн Десны) и *Ипуть* (бассейн Сожа).

Основа *пет* — может выступать в фонетических вариантах *пят-*, *пег-*, *плаг-*, *пат-*, *пит-*, *пич-*, *бег-*, *бет-*, *беч-*, *меч-*, *мец-*, *мег-*, *веч* — и возможных иных в составе таких, например, наименований водных объектов, как *Пегань*, *Убегь*, *Убеть*, *Беч* (бассейн Десны), *Пядьнка* (бассейн Березины-Днепровской), *Пегня* (бассейн Москвы-реки), *Пятуш*, *Пячка*, *Петунь*, *Пет*, *Петас*, *Питина*, *Мечень*, *Меча*, *Мецна*, *Мегенка*, *Веченка* (*Поочье*), *Пят*, *Гнилопять* (бассейн р. Рось, Среднее Поднепровье), *Гнилые Пяты* (бассейн Южного Буга).

Ученые, которые работают в области лингвистической палеонтологии, выявляют и реконструируют наиболее архаичные элементы языка, считая, что мены и чередования согласных и гласных звуков в корнях слов были по сути своей способами древнейшего словообразования [7, с. 11-14; 8, с. 32-37 и др.]. Не исключено, что указанный нами ряд вариаций генетически одной и той же корневой основы со значением «вода» может быть дополнен также индоевропейским корнем **uod* — / **ued*.

Словообразовательными «ответвлениями», развившимися на базе данного корня, являются элементы *вет-*, *веж-*, *вит-*, *вяч-*, *свет-*, *свяд-*, *свид-*, *вес-*, *ис-*. Сравним также гидронимы *Вяча* в бассейне Березины, *Исса* в бассейне Западной Двины, *Вить*, *Визенка*, *Виша* и *Вессия* в бассейне Припяти, *Вешка* и *Светица* в бассейне Днепра и другие). Все эти корневые элементы обозначали воду.

Корень **uod* — / **ued* — понимался в разных значениях — не только как «вода», но и «речь», «говорить». Вода в древнем сознании, одушевлявшем все реалии, воспринималась как живая и говорящая сущность. Такое восприятие воды обуславливалось наблюдениями над текущими и журчащими ручьями, кручением воды в вирах и водоворотах, над плеском волн, шумом идущего дождя или низвергающегося с высоты водопада.

Образ текущей (крутящейся, «изгибающейся», волнуемой, дышащей) воды, которая сплетает свои говорливые, переливчатые и журчащие «словеса», способствовал отождествлению воды с речью. Вот почему генетически единичными являются не только корни слов *вода* и *поведать*, но и *река*, *речь*.

Еще одним значением корня **ued* — было «связывать, крутить». Это значение имели и другие древнейшие корневые основы, обозначающие воду и отображавшиеся в названиях различных водных объектов, в частности, **per* — / **par* — (ср. *Нарочь*) и **seu-*, **su* — (*Сава*, *Сейм*). Понимание воды как текущей речи, а речи — как плетения воды лежит в подоснове и некоторых сравнительно новых метафор: *речь течет*; *излива-*

ются потоки слов; плести в значении «нести вздор», «говорить что-то несуразное»; *словесная паутина* и возможных иных.

Литература

1. Живописная Россия: Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении: Литовское и Белорусское Полесье [Текст] : Репринт. воспроизв. изд. 1882 г. — Изд. 2-е — Минск : БелЭН, 1994. — 550 с.: ил.

2. Рогалев, А. Ф. Этнические и географические названия как источник для изучения этноязыковой истории (на материале Беларуси) : дисс. ... д-ра филолог. наук / А. Ф. Рогалев. — Гомель : Гомельский гос. ун-т им. Ф. Скорины, 1996. — 206 с.

3. Петрыкаў //Археалогія і нумізматыка Беларусі : Энцыкл. [Тэкст] / Беларус. Энцыкл.; рэдкал. : В. В. Гетаў [і інш.] — Мінск : БелЭн, 1993. — С. 498.

4. Россия: Полное географическое описание нашего Отечества: Настольная и дорожная книга для русских людей [Текст] / Сост.: В. П. Семенов, М. В. Довнар-Запо-

льский, Д. З. Шендрик, А. К. Кабанов, А. П. Сапунов; под ред. В. П. Семенова и под общ. руковод. П. П. Семенова и акад. В. И. Ламанского. — Т. 9: Верхнее Поднепровье и Белоруссия. — СПб. : Изд. А. Ф. Девриена, 1905. — 620 с.: ил.

5. Жучкевич, В. А. Дороги и водные пути Белоруссии: Историко-географические очерки [Текст] / В. А. Жучкевич. — Минск: Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1977. — 143 с. : ил.

6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі [Текст] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — Київ : Наукова думка, 1985. — 256 с.

7. Маковский, М. М. Удивительный мир слов и значений: Иллюзии и парадоксы в лексике и семантике [Текст] / М. М. Маковский. — М. : Высшая школа, 1989. — 200 с.

8. Козлова, Р. М. Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде) [Текст] / Р. М. Козлова. — Гомель : Гомельский гос. ун-т им. Ф. Скорины, 1997. — 412 с.

ЛЕКСІКА РАДЗІННАЙ АБРАДНАСЦІ У ПЕТРЫКАЎСКІХ ГАВОРКАХ

Комплекснае вывучэнне духоўнай спадчыны беларусаў, якое аб'ядноўвае этнаграфію, фальклор і мовазнаўства, з'яўляецца адным з самых актуальных і перспектыўных напрамкаў сучасных навуковых даследаванняў. Этналінгвістычныя даследаванні разглядаюць мову праз прызму традыцыйнай народнай духоўнай культуры. У кантэксце ўзаемазвязаннага вывучэння мовы і культуры беларускага народа аб'ектам увагі становяцца культурна афарбаваныя моўныя адзінкі, якія з'яўляюцца прадуктам кумулятыўнай функцыі мовы і тым ці іншым элементам сваёй семантыкі або структуры адлюстроўваюць сувязь мовы і культуры, у якой дастаткова дакладна выяўляюцца дыялектныя рысы і многія асаблівасці беларускай гаворкі.

У мове захоўваюцца самыя разнастайныя па часе ўзнікнення і функцыянавання лексічныя адзінкі. У лексічнай сістэме нацыянальнай мовы гэта скарбніца ўяўляе сабой абрадавыя назвы, якія адлюстроўваюць важныя падзеі ў грамадскім і сямейным жыцці народа: называюць святы, прысвяткі і абрады розных перыядаў земляробчага календара беларуса, абазначаюць самыя значныя змены і падзеі ў жыцці чалавека — нараджэнне, хрышчэнне, сватаўства, заручыны, вяселле, пахаванне.

Так, у складзе сямейна-абрадавай лексікі выразна вылучаецца лексіка вясельнай абраднасці; лексіка радзінна-хрэсьбіннай абраднасці і лексіка пахавальнай абраднасці. У сямейна-абрадавай лексіцы багатай і разнастайнай з'яўляецца лексіка радзіннай абраднасці як аднаго з найбольш важных комплексаў сямейнай абраднасці, які мае даўнія развітыя традыцыі бытавой культуры, уяўляе значную цікавасць і з'яўляецца актуальным. Нараджэнне дзіцяці, новага члена грамадства, суправаджалася вялікай колькасцю засцярогаў і прыкмет, якія былі рознымі ў розных абласцях Гомельскага рэгіёна. Цікавым у гэтым плане з'яўляецца Петрыкаўскі раён, у якім захаваліся многія элементы традыцыйнай культуры беларусаў і старажытных моўных рыс.

З'яўленне дзіцяці поўнаасцю мяняла жыццёвы ўклад бацькоў, а таксама індывідуальныя і сацыяльныя звычкі. З гэтай прычыны спрадэку ў

фальклору ўсіх народаў захаваліся паслядоўныя і грунтоўныя хрэсьбінныя абрады, а ў слоўніку ўтрымліваецца вялікая колькасць адпаведных абрадавых лексем. Гэта частка беларускага народнага слоўніка з'яўляецца і састаўной адзінкай усходнеславянскай лексікі, а таксама — больш шырока — часткай велізарнай славянскай культуры.

У складзе радзіннай абраднасці вызначаюцца тры асноўныя моманты: само нараджэнне, прыём у грамадства новага члена і ачышчэнне маці і бабкі-павітухі. [1, с. 319]. Для кожнага этапу радзіннага абраду маюцца спецыфічныя найменні, якія можна прадставіць у выглядзе наступных тэматычных груп:

1. Назвы абраду і этапаў абрадаў: **радзіны**: *Радзіны святкаваліся праз 2-3 тыдні пасля нараджэння дзіцяці*. Белін; **збіраць на шапачку**: *Першым дзелам збіралі дзіця на шапачку*. Петрыкаў; **разбіць гаршчок**: *Хто дасць больш грошай, той і разбівае гаршок*. Лучыцы.

Царкоўны абрад хрышчэння называўся **хрэсьбіны**: *Хрэсьбіны рабіліся не раней, чым праз 40 дней пасля нараджэння*. Багрымавічы.

Пасля нараджэння дзіцяці у хаце рабілі **вотведы**: *Ставіць міскі ў каробку і ідзе разам з кумаўямі ў вотведы*. Навасёлкі. У адведкі прыходзілі замужнія жанчыны, прычым не з пустымі рукамі: *Цяпер-та гатовяць, а раньшэ прыносілі людзі закуску, а хазяйка строіла гарэлку, кашу варыла і боршч варыла*. Новыя Галоўчыцы; *Баба далжна нагатовіць дзевяць блоў*. Ставіць міскі ў каробку і ідзе разам з кумаўямі ў вотведы. Навасёлкі.

2. Назвы асоб, якія ўдзельнічаюць у абрадзе. *Пры нараджэнні дзіцяці галоўнымі асобамі з'яўляюцца, канечне, рожаніца, рожэніца, парадзіха*: *Лічылася, што 40 дней рожаніца нахоўвалася паміж небам і зямлёй*. Багрымавічы; *Потым яна шла дадому, гатовіла есці і несла ўсё рожэніцы*. Петрыкаў; *Калі прывядуць парадзіху з нованароджаным і яна радзіла первае дзіця, дык ідзе бацька нованароджанага і прыглашае да сябе бабу, куму, кума*. Навасёлкі; і **бабка, бабка-павітуха**: *Мая бабка прымала роды ва ўсіх жанчын*. Петрыкаў; *На хрэсьбінах была бабка-павітуха, якая прыгатавала кашу*. Багрымавічы;

нованароджаны, новарождзены: *Ідзе бацька нованароджанага і прыгласае да сябе бабу, куму, кума.* Навасёлкі; Пасля родаў жанчыну праведвалі сваякі і суседзі, што як бы гаварылі аб прыняцці **новарождзенага** ў свой гурт. Тзіч.

Набліжэнне родаў і самі роды будучая маці і ўсе члены сям'і ўтойвалі, каб не сурочыць і каб роды прайшлі лёгка. Калі нараджэнне дзіцяці суправаджалася тайнай і шматлікімі забабонамі: *Як ужэ трэба ражаць, развязвалі ўсе вузлы ў хаце, дзверы адкрывалі.* Бабунічы; Каб маці і дзіця не прыстрэчылі, жанчына адзівала сарочку на левую старану. Белка; то ў наступным этапе радзіннага абраду — хрышчэнні — удзельнічае вялікая колькасць народу. «Усе прыведзеныя факты даюць нам падставу разглядаць частку абрадаў, звязаную з нараджэннем дзіцяці, як акт прыёму нованароджанага ў грамадства. Асноўнымі тут з'яўляюцца хрысціянскія моманты, асабліва правядзенне хрышчэння: увесь абрад называўся хрышчэнне, а дзеючыя ў ім асобы — кум і кума», — сцвярджае выдому даследчык усходнеславянскай этнаграфіі Д. К. Зяленін [1, с. 323].

Пры хрышчэнні галоўнымі ўдзельнікамі былі **хросныя бацькі, кросны, кросная:** *Для гэтага бяруцца хросныя маці і бацька. Кросныя бацькі выбіраліся зараней сярод сваякоў, сяброў.* Белін; У канцы гуляння **кросны і кросная** таргаваліся за гаршчок з кашай. Лучыцы; **хросны бацька:** *Хросны бацька бярэ дзіця і дзержыць яго пры малітвах.* Белін. Лічылася, што хросныя бацькі павінны быць маладзейшымі за бацькоў, каб дольш прыглядалі за хрэснікамі.

У адносінах да бацькоў хросныя дзіцяці называліся **кум і кума:** *Ідзе бацька нованароджанага і прыгласае да сябе бабу, куму, кума.* Навасёлкі Петр.; **Кум** *пагчас гульні даўжон быў выкупіць яе.* Багрымавічы Петр.; *Дзіця ў цэркаў адзювае кума.* Петрыкаў, Петр. Нованароджаны пры хрышчэнні называўся **хрэшчэнік:** *Пакуль за хрэшчэніка мёд-гарэлку не пап'ю.* Беланавічы.

Пачэснае месца адводзілася **бабе, бабцы-павітусе:** *На хрэсьбінах была бабка-павітуха, якая прыгатавала кашу, а кум пагчас гульні даўжон быў выкупіць яе.* Багрымавічы; *Садзюцца за стол.* Кум з кумою і **баба** на покуці, так як яны самыя пачотныя госці. Навасёлкі; *Таго дня, калі на да хрысціць дзіцятка, з самага ранку да мацер з бацькам приходзіла баба.* Гэта жанчына, якой ужо за 50, у якой е свае дзеці і ўнукі. Прыносяць ёй кулітку хлеба і просяць быць за **бабу.** Нільзя адказвацца. Макарычы.

На абрадзе хрышчэння выбіраўся **касір:** Але перад гэтым нада было выбраць касіра, які будзе збіраць выкуп за кашу. Петрыкаў Петр.

3. Назвы рытуальных прадметаў або сімвалаў, якія выкарыстоўваліся падчас абраду: **рубыха:** *Прымаць роды магла толькі жанчына, у якой няма на целе рубыхі.* Петрыкаў; **палаценца, ручнік:** *Спачатку яна пераадзювалася ва ўсё чыстае, потым са сваім палаценцам шла да рожэнцы. Абавязкова трэба было выцерці рукі гэтым палаценцам.* Петрыкаў; *Бабіна каша ўгортваецца ў ручнік.* Навасёлкі; **гаршчок:** *Патом ужэ*

кум разбіваў той гаршчок. Новыя Галоўчыцы; **крыж, крэшчык:** *Крыж у асноўным ляжыць на хлебе, а хлеб ляжыць на рушніку, затым крыж свеціцца і адзюецца на дзіця; У цэркві кум должэн быў купіць крэшчыка сваяму хрышчэнцу.* Петрыкаў.

Пасля таго, як хрышчэнне дзіцяці закончылася, бабу дадому вазілі на **баране:** *Садзілі кума і куму на барану і ездзілі да крамы.* Навасёлкі Петр.

Перад ад'ездам у царкву перад хрышчэннем прыходзіла баба і мыла дзіця: *Яна ўмывае дзіцяці лічыка, ручкі, ножкі, а тую ваду лье паг дзерава.* Напрымер, калі гэта дзевачка, то льюць ваду звычайна паг яблыню ці вішню, прыгаворваючы: *«Каб расла і цвіла, як гэтая яблыня».* А калі хлопчык, то лілі паг дуб ці клён і казалі: *«Каб рос вялікі і моцны, як гэты дуб».* Макарычы. Прынцыповае значэнне мелі і прадметы, якія трэба было браць ў царкву для правядзення абраду хрышчэння: **зерне, соль, гліна:** *Перад ад'ездам у царкву бабка-павітуха брала вузельчык, у якім было сабранае зерне, соль, гліна з печы.* Вузельчык вікідаўся на скрыжаваннях дарог, штоб пазбегнуць ліхой сустрэчы. Чалюшчавічы; **хлеб, соль:** *Як у царкву ішлі, бралі з сабою вузюлок з хлебам і солью, каб дзіця вырасло ў дастатку.* Бабунічы.

Шмат рытуальных прадметаў выкарыстоўваліся пры з'яўленні ў сям'і нованароджанага, каб засцерагчы яго ад сурокаў, каб вырас дужым і прыгожым. З гэтай мэтай на Петрыкаўшчыне выкарыстоўваліся разнастайныя прадметы і дзеянні: **свясцовы мак:** *Малому нованароджанаму ад урокаў надзювалі рубашку на левую старану, паг падушачку лажылі свясцовы мак.* Навасёлкі; **абціралі кашуляй:** *Калі толькі нараджаецца дзіця, то і яго, і маці імкнуліся абараняць ад гурнога вока — ад сурокаў: дзіцяці апраналі распашонку навыварат, а маці абцірала яго паголам сваей кашулі.* Капаткевічы; **хлеб, верацяно:** *Хлопчыку пупавіну перавязвалі на кавалачку хлеба, дзюўчыныцы — на грэбне, верацяне.* Тзіч; *Як нарадзіцца дзюўчынка, не трэба вывешваць палёнку першыя 2 тыдні, каб не прыстрэчылі, бо яна вельмі хрупкая.* А калі хлопчык — то можна. Белка.

Падчас правядзення абраду хрышчэння рытуальнымі лічыліся самыя разнастайныя прадметы і нават жывыя істоты: **кот:** *Пасля таго як пагасцілі, давалі бабке кашу.* Пагманвалі. Яе абкручвалі палаценцам, а ў другі саджалі **ката.** Новыя Галоўчыцы; **бацінак:** *Кашу абкручвалі палаценцам, а ў другі саджалі ката, ці бацінак палюжаць.* Новыя Галоўчыцы.

4. Навы абрадавай ежы: **каша, бабіна каша:** *На хрэсьбінах была бабка-павітуха, якая прыгатавала кашу.* Багрымавічы; **Бабіна каша ўгортваецца ў ручнік.** Навасёлкі; **боршч:** *Хазяйка строіла гарэлку, кашу варыла і боршч варыла.* Кашу з пшана. Новыя Галоўчыцы.

5. Назвы адзення, звязанага з радзіннай абраднасцю: **рубыха:** *Прымаць роды магла толькі жанчына, у якой няма на целе рубыхі.* Петрыкаў; **фартух:** *Прыйдзі да мяне, да майго дзіцяці, Дам табе зарплату, на хвартух лату.* Капаткевічы.

Абрады, звязаныя з сямейным жыццём чалавека, з'яўляюцца праяўленнем традыцыйнай культуры беларусаў, таму ў генетычных адносінах амаль уся лексіка належыць да агульнаславянскага лексічнага фонду. Гэта такія лексемы, як бабка, дзед, кум, радня, хрысціць, каша, гаршчок, мятнік, ручнік, кажух, маці, бацька, пара-дзіха і інш. [2].

Большасць зафіксаваных лексем з'яўляюцца матываванымі найменнямі. Фактар матываванасці слова звязаны з лексічным значэннем, прадвызначае лексіка-семантычную характарыстыку слова, яго семантычную валентнасць, эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць і вобразнасць.

Пад матываванасцю слова звычайна разумеюць «абумоўленасць яго значэння значэннем іншага слова, ад якога яно ўтворана» [3, с. 121]; усведамленне сувязі значэння і гукавой абалонкі, якая выражае гэта значэнне [4, с. 153].

Больш дакладнае, на нашу думку, азначэнне разглядаемага паняцця падае В. І. Блінова, якая лічыць, што «матываванасць — структурна-семантычная ўласцівасць слова, якая дазваляе ўсвядоміць рацыянальнасць сувязі значэння і гукавой абалонкі слова на аснове яго суадноснасці з аднакаранёвай (аднакаранёвымі) і аднаструктурнай (аднаструктурнымі) адзінкамі» [5, с. 6].

У адпаведнасці з такім падыходам да праблемы матываванасці слова выдзяляюцца розныя тыпы матывацыі: лексічная (адносіны матываванага слова з аднакаранёвым словам) і структурная (адносіны слова з аднаструктурнымі найменнямі). У аснове лексічнай матывацыі — сувязь вытворнага слова з гучаннем і значэннем утваральнай асновы і ўсведамленне матывуючай прыметы слова. Структурная матывацыя вызначаецца суадносінамі намінацыйнай адзінкі са словам ідэнтычнай або падобнай структуры і асэнсаваннем класіфікацыйнай прыметы наймення [3, с. 6].

Словы, у якіх лексічнае значэнне матываванае, маюць т. зв. «унутраную» форму. «Унутраная форма» матывуе сувязь паміж утваральным і вытворным словам. Яна з'яўляецца зыходным пунктам матывацыі значэння новай намінацыйнай адзінкі. У лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы пераважаюць матываваныя назвы. Іх унутраная форма разам са складанайфамемнай структурай і граматычным ладам надае мове нацыянальны каларыт.

Пад структурна-семантычным тыпам матывацыі мы разумеем адзінства лексічнай і структурнай матывацыі слова, якое праяўляецца ў яго сувязі з гучаннем і значэннем утваральнай асновы і суадносінах з аднаструктурнымі моўнымі адзінкамі.

Як паказвае аналіз, самым пашыраным тыпам структурна-семантычнай матывацыі разглядаемых назваў з'яўляецца намінацыя паводле працэсуальнай прыкметы: *пахмелкі, роджэніца, парадыха, хрышчэнік, хрэсьбіны, красціны, вотведы, павітуха, рубаха*. У такой дэрывацыі ўдзельнічаюць суфіксы -к-, -ух-, -іц-, -ах-, -ін-

Радзей утвараюцца найменні ад назоўнікаў: *кажух, бабушка, ручнік*.

Зафіксаваны на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна і наступныя мадэлі састаўных назваў:

прыметнік + назоўнік: *свяцовы мак, пагстаўная каша, хросны бацька, хросная маці*;
дзеяслоў + назоўнік або назоўнік з прыназоўнікам: *збіраць на шапачку; класць на кашу; разбіць гаршчок*.

Даволі значную групу ў гаворках Петрыкаўскага раёна складаюць экспрэсіўныя абрадавыя назвы. Асаблівасцю эмацыянальна-экспрэсіўнай лексікі з'яўляецца тое, што эмацыянальная афарбоўка накладаецца на лексічнае значэнне слова, але не зводзіцца да яго: дэнататыўнае значэнне слова ўскладняецца канататыўным. Такія лексемы, акрамя намінацыйнай, маюць яшчэ і экспрэсіўную функцыю, якая робіць іх адметнымі, выразнымі ў лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы. Дадатковыя сэнсавыя кампаненты, уключаныя ў семантычную структуру слова, дазваляюць перадаць такія эмацыянальна-ацэначныя адносіны суб'екта да прадмета, як ласкальнасць, іронія, кпіны.

У складзе эмацыянальнай лексікі можна выдзеліць наступныя групы:

1. Словы з яркім канататыўным значэннем, якія ўтрымліваюць ацэнку фактаў, з'яў, прыкмет, што даюць адназначную характарыстыку: *Абы вырас унучак // вельмі харошы*. Чалюшчавічы; *За сталом у час хрэсьбін спяляліся песні, прысвечаныя маці і дзіцяці, зычылі ім здароўе, шчаслівую долю, спадзеі на лепшае жыццё*. Капаткевічы.

2. Многазначныя словы, нейтральныя ў асноўным значэнні, якія атрымліваюць якасна-эмацыянальнае адценне пры пераносным ужыванні: *І сягоння бабка, сягоння галубка, На хрэсьцінкі прыйшла*. Беланавічы.

3. Словы з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі, якія перадаюць розныя адценні пачуццяў. Такія адценні значэння могуць выражацца ўнутраным зместам моўных адзінак, а могуць з'яўляцца імпліцытнымі — выражацца праз знешнія, фармальныя паказчыкі (суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі).

Выключным багаццем экспрэсіўных адценняў вылучаецца лексіка са значэннем асобы. Шырока прадстаўлена яна ў радзінна-абрадавых песнях: *Тая ж бабанька гагадаласа*. Бабунічы. *Бабулька ж мая міленькая, // Парода твая лёгенькая. // Дам табе, бабулечка, // Тры пуды вікі, // Абы быў бы ўнучак // Вельмі вялікі*. Чалюшчавічы; *Па гэтаму сагочку // Манечка хаззіла, сыночка насіла*. Капаткевічы.

Памяншальна-ласкальныя суфіксы назоўнікаў, што сустракаюцца ў радзінных песнях, у сваёй большасці не звязаны з памяншэннем прадмета (хацінка не маленькая хата), а з выражэннем адносінаў памяншальнасці або ласкальнасці. Так, суфіксы -еньк-, -аньк-, -іньк — выдзяляюць станоўчыя адносіны да аб'екта, маюць значэнне яркай эмацыянальнасці і размоўнай экспрэсіўнасці: *А ў нядзельку дай параненьку // Бег Іванушка да па бабаньку*. Навасёлкі; *Бабу-*

лька ж мая міленькая, // Парода твая лёгенькая. // Дам табе, бабулечка, // Тры пуды маку. Чалюшчавічы.

Такія ж адносіны выражаюцца з дапамогай суфіксаў:

-ак-: Абы быў бы **ўнучак** // Вельмі вялікі. Чалюшчавічы; *У адзін чаботок абывалася*. Навасёлкі;

-к-: Хоць **кароўку** збуду, а мёду *габуду*. Чалюшчавічы; *І сягоння бабка, сягоння галубка*, // *На хрэсьцінкі прыйшла*. Беланавічы;

-ачк-, -очк-, -ечк-, -ейк-: Потым браў гэтую кашу ў гліняным **гаршочку** і разбіваў яе аб куток стала. Белін; *Асвабадзі, Божа, дай гзве душачкі*. Навасёлкі; *Пакуль за свайго ўнучка дай галубочка*. Беланавічы; *Мёд-гарэлачку не пап'ю*. Беланавічы; *Сядзіць яна ў радочку*, // *Як пчола ў мядочку*. Капаткевічы; **Манечкі** сагочак тынам тынаваны. Капаткевічы;

-аньк-: *Другую душаньку да маленьку*. Навасёлкі;

-ыц-: *Гэту кумку-сястрыцу*. Беланавічы.

У складзе суфіксальных утварэнняў можна вылучыць словы максімальнай ступені экспрэсіўнасці — такія дымінутывы, якія ўтвараюцца ад дымінутываў: бабулечка ад бабуля: *Дам табе, бабулечка*, // *Тры пуды маку*. Чалюшчавічы. У такіх назоўнікаў праяўляецца ўзмоцненая ступень ласкальнасці, мяккасці, добрых адносін.

Часта ў складзе радзіннай лексікі выяўляюцца прыметнікі і радзей прыслоўі з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі. У шырокім спектры чалавечых пачуццяў — захапленне, замілаванне, цікавасць і інш., якія праяўляюцца ў адносінах да асобы ці прадмета, якія надзелены гэтай прыкметай і выражаюцца прыметнікам з памяншальным значэннем, немагчыма вылучыць адзіны сэнсавы кампанент, які можна было б адназначна прыпісаць суфіксу. Можна толькі канстатаваць, што такія прыметнікі адназначна выражаюць узмацняльна-станоўчыя адносіны: *Агну душаньку да старэньку*, // *Другую душаньку да маленьку*. Навасёлкі; *Бабулька ж мая міленькая*, // *Парода твая лёгенькая*. Чалюшчавічы.

Суфіксы -j - (-j-э, -j-о) акцэнтуюць увагу на зборнасці: **кумаўё**: *Яшчэ да хрэсьбін кумаўя і баба далжны разоў некалькі атведаць парадзіху да хрэсьбін*. Навасёлкі; **бабоўе**: *На вуліцы на шырокай* // *Там кумоўе і бабоўе*. Капаткевічы.

У песнях, звязаных з радзіннай абраднасцю, часта фіксуюцца кароткія формы прыметнікаў, якія, як вядома, сустракаюцца найчасцей ў фальклорных творах: *Другую душаньку да малень-*

ку. Навасёлкі; *Агну душаньку да старэньку*. Навасёлкі; *кубку саладок мядок, зеляно віно, горка гарэлка*. Капаткевічы.

Прадстаўлены ў радзінных песнях і вобразныя сродкі, якія таксама прызначаны падкрэсліць важнасць абраду, прысвечанага з'яўленню новага члена сям'і. Сярод тропай найчасцей сустракаюцца параўнанні: *Сядзіць яна ў бяседзе*, // *Як пчола ў брэдзе*. // *Сядзіць яна ў радочку*, // *Як пчола ў мядочку*. Капаткевічы; эпітэты: *На вуліцы на шырокай*. Капаткевічы; *Дай сівога жарэца*. Беланавічы; паўторы аднакарэнных слоў: *Чый гэта сагочак, тынам тынаваны*, // *Тынам тынаваны*, // *брукам брукаваны?* Карпаткевічы.

Іншамоўная лексіка ў межах разглядаемага семантычнага поля складае даволі кампактную мікрагрупу і адносіцца пераважна да так званых «культурных» запазычанняў. Многія з іх былі засвоены беларускай мовай яшчэ ў старажытнасці, з'яўляюцца даўнімі запазычаннямі:

з польскай: кофта < пол. кофта; [3, т. 2, с. 355];

нямецкай: хвартух < пол. fartuch < ням. Vogtuch; [3, т. 2, с. 300];

лацінскай праз пасрэдніцтва польскай мовы: касір < пол. casa < лац. carpa 'футарал'; [3, т. 2, с. 300];

арабскіх моў: хуста < пол. chusta < іт. fustagno < ст. лац. fustaput < араб. Fastat, стар. назва Каіра;

Абрадавая лексіка, якая да сённяшняга часу шырока функцыянуе на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна, вызначаецца багатай і складанай сістэмай лексічнай сродкаў, варыянтнасцю і разнастайнасцю сродкаў з іх семантычнымі і граматычнымі асаблівасцямі, з'яўляецца неад'емнай часткай духоўнай культуры беларусаў, у якой захаваны старажытныя моўныя з'явы.

Літаратура

1. Зеленин, Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. — М. : Наука, 1991. -511 с.

2. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. : пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева / под ред. и с предисл. Б. А. Ларина / М. Фасмер — М., 1986-1987

3. Моисеев, А. И. Мотивированность слов // Исследования по грамматике русского языка. Ученые записки ЛГУ, 1963. Вып. 68, № 322.

4. Супрун, А. Е. Лекции по лингвистике / А. Е. Супрун. — Мн., 1980.

5. Блинова, О. И. Предисловие // Мотивационный диалектный словарь. Говоры среднего Приобья. — Томск, 1982.

У НАЗВАХ РЭК, МЯСТЭЧАК ГУЧЫЦЬ ДУША МАЛОЙ РАДЗІМЫ

Уласныя назвы розных геаграфічных аб'ектаў: мораў, рэк, азёр, балот, ручаёў, каналаў, гарадоў, сёл, вёсак, пасёлкаў, вуліц, плошчаў, завулкаў, астравоў і г. д. называюць тапонімамі (ад грэч. *toros* 'месца' і *опута* 'імя'). Тапонімы займаюць асобнае месца ў лексічнай сістэме любой мовы. З'яўляючыся індывідуальнымі найменнямі, яны выконваюць не толькі сваю адрасную функцыю. Акрамя яе у найменнях захоўваецца яшчэ пазнавальны патэнцыял. Гэта своеасаблівыя каштоўныя скарбонкі-захавальніцы слоўнага багацця папярэдніх эпох. Даследчыкі тапаніміі прыйшлі да агульнай думкі, што ні адна назва не з'яўляецца выпадковай, што кожны геаграфічны аб'ект атрымлівае найменне па той адметнай прымеце, якая яго адрознівае ад іншых. Онімы ўтрымліваюць звесткі пра духоўную і моўную культуру людзей, захоўваюць памяць пра далёкае мінулае, часта не зафіксаванае ў пісьмовых помніках, знаёмяць з культурай і гаспадаркай народаў, умовамі іх пражывання. Многія з іх ідуць з глыбіні стагоддзяў, аднак і сёння працягваюць служыць чалавеку, таму патрабуюць клопатлівых адносін да вывучэння законаў іх развіцця.

Тапанімічныя назвы на працягу існавання грамадства прыцягвалі і прыцягваюць цяпер да сябе ўвагу даследчыкаў мовы. Загадкі тапонімаў спрабуюць разгадаць і кразнаўцы, і ўсе тыя, хто цікавіцца тапанімікай:

*Напоіць Брагін брагай хмельнай —
І ўявіш ты Хойнікі ўжо
    ЛЯ ХВОЙНІКУ,
ля Ельска — ельнік,
А каля Жыткавіч — жыты.*

М. Аўрамчык

«Міналі стагоддзі, колькасць тапонімаў на зямным шары няўхільна расла, і зараз ужо ніхто не ўстане іх падлічыць» [7, с. 3]. Адрознае стала прычынай паўтаральнасці найменняў. Аднолькавыя назвы сустракаюцца не толькі на абсягах розных славянскіх і неславянскіх тэрыторый, але нават і ў адміністрацыйных межах вобласці, раёна, аднаго сельскага савета. У якасці прыкладаў прывядзём онімы Брэст (гарады ў Беларусі і Францыі), Парыж (французскі горад і в. на Віцебшчыне), Магі-

лёў (Беларусь) і Магілёў-Падольскі (Украіна), Гомель (абласны цэнтр Гомельскай вобласці, в. і воз. у Полацкім раёне на Віцебшчыне, в. Альгомель у Столінскім раёне на Брэстчыне), Волга (рака ў Расіі і п. у Свірыдавіцкім сельсавеце Рэчыцкага раёна), Капцэвічы (в. і п. у Капцэвіцкім сельсавеце, в. у Лучыцкім с/с Петрыкаўскага раёна).

Сярод тапонімаў ёсць старажытныя і тыя, што ўзніклі пазней. Яны існуюць і сёння і ўяўляюць сабой сталую нацыянальную каштоўнасць на тэрыторыі ўсходніх славян. Некаторыя запазычаны з іншых моў, але ўтвораны па законах беларускай мовы, яны сведчаць пра кантакты тагачаснага насельніцтва з іншымі этнасамі. У іх можа захавацца агульнавядомае нам слова і слова, якое даўно выйшла з ужытку разам са знікненнем прадметаў і паняццяў або заменай іх іншымі словамі. Такія найменні адносяць да рэліктавых тапонімаў, што захоўваюць старажытны пласт лексікі, таму нам сёння незразумелыя. Напрыклад, на Гомельшчыне ў Светлагорскім раёне існавалі вёска і хутар **Маргі**, ёсць в. **Маргі** (Петр.). У аснове назваў знаходзілася старажытная лексема *морг* у значэнні 'мера зямельных плошчаў у Вялікім княстве Літоўскім, адпаведная 0,75 га'. Мясцовае найменне вёскі **Звесніца** (афіц. **Дзвесніца**), што ў Акцябрскім раёне, захоўвае архаічнае слова *весь* 'сяло, вёска'. Шматлікія ўтварэнні тыпу **Восаў** (варыянт **Осаў**) магчыма архаізмам *оса* 'асіна'. Недасведчанасць у галіне тапанімікі (навукі, якая вывучае шляхі ўзнікнення тапонімаў, заканамернасці і асаблівасці іх функцыянавання) прыводзіць да амаатарскага тлумачэння паходжання тапонімаў, менавіта таму **Восаў** і падобныя іншыя звязваюць з прадстаўнікамі фаўны восамі. Назва б. **Кнея** (Петр.) утрымлівае архаічную лексему *кнея* 'ясны гушчар'.

Вельмі трапна ахарактарызаваў тапонімы М. І. Надзеждзін: «Назвы — мова Зямлі, а Зямля ёсць кніга, дзе гісторыя чалавецтва запісана ў геаграфічнай наменклатуры». Зразумець значэнне ўласных назваў — нялёгкае задача. Для расшыфравання тапонімаў патрэбны спецыяльныя веды, бо тапаніміка знаходзіцца на стыку розных дысцыплін, найперш гісторыі, археалогіі, геаграфіі, дыялекталогіі, этнаграфіі, фальклору. Збор тапанімічнага матэрыялу, яго вывучэнне і лексікагра-

фічнае апісанне па-ранейшаму застаецца для мовазнаўства, у тым ліку і беларускага, адной з актуальных і навукова важных задач [5, с. 4]. Актуальнасць збору і захавання матэрыялу дыктуецца і ўмовамі нашага рэгіёна, у якім за постчарнобыльскі перыяд быў адселены 271 населены пункт.

Тапонімы ў залежнасці ад выдзеленых імі аб'ектаў падзяляюцца на віды: айконімы (назвы населеных пунктаў), гідронімы (назвы водных аб'ектаў), урбанонімы (назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў), мікратапонімы (назвы дробных геаграфічных аб'ектаў). Паміж гэтымі відамі ёсць шмат агульнага: спосабы намінацыі і ўтварэння, структура, яны актыўна ўзаемадзейнічаюць паміж сабой, пераходзячы без змен ці са зменамі з аднаго віду ў другі.

Якія звесткі, таямніцы захоўваюць тапонімы Петрыкаўскага раёна, мы раскажам у межах дадзенага артыкула.

Лексіка-семантычны аналіз айконімаў і асобных гідронімаў Петрыкаўскага раёна

Лексіка-семантычны аналіз слоў прадугледжвае апісанне значэння іх матывавальных асноў з улікам функцыі топафармантаў.

Паводле семантыкі ўтваральных асноў можна выдзеліць дзве катэгорыі намінацыі: аданастычныя і адапелятыўныя найменні.

Аданастычныя ўтварэнні (ад розных класаў онімаў) даволі прадуктыўныя. Асабліва выдзяляюцца ў колькасных адносінах айконімы, матываваныя антрапонімамі (уласнымі назвамі людзей — асабовымі імёнамі, прозвішчамі адапелятыўнага ці адыменнага паходжання, мянушкамі): в. **Адасі** (у аснове імя Адась), **Аносавічы** (ад ул. імя Анос, усечаная форма Анастасій), **Баянаў** (ад ст.-сл. ул. імя Баян), **Галубіца** (ад прозвішча Голуб), **Дарашэвічы** (ад ул. імя Дарафей, Дарошка), **Дземенка** (ад ул. імя Дзям'ян), **Івашкавічы** (ад ул. імя Івашка), **Конкавічы** (ад ул. імя Конан), **Людзвіноў** (ад ул. імя Людзвін), **Майсеевічы** (ад ул. імя Майсей), **Макарычы** (ад ул. імя Макар, Макарый), **Міхедавічы** (ад ул. імя Міхей, Міхед), **Міцуры** (ад ўсечанай формы ул. імя Дзмітрый), г. **Петрыкаў (Петрыкоў)** (ад памянш.-ласк. формы Петрык), в. **Піліпоны** (ад ул. імя Піліп), **Радкаў** (ад прозвішча ў выглядзе скарачанага формы ўласнага імя Радзівон), **Слінкі**, **Смятанічы**, **Снядзін**, **Фаставічы** (ад мянушкі ці прозвішча), **Філатаўка** (ад ул. імя Філат), **Філіпавічы** (ад ул. імя Філіп), **Чалюшчавічы** (у аснове прозвішча або мянушка). Гэта тлумачыцца старой сістэмай сельскай гаспадаркі, для якой было характэрна раздробленае землеўладанне. Такія назвы населеных пунктаў увекавечылі прозвішчы, імёны, мянушкі ўладальнікаў зямель і іх састаўных частак, двароў, дварышч, імёны галавы родаў, сем'яў [5, с. 73]. Адзначаная мадэль называння прадуктыўная і ў гідронімах: б-ы **Гузове**, **Ля Шчорбана**, **Хілкава**, **Шышла** (увекавечаны прозвішчы, мянушкі людзей, што іх распрацавалі ці мелі да іх нейкае іншае дачыненне).

Па мадэлі ў *гонар знакамітых людзей* утварыліся назвы в. **Славінск**, якая перанесена і на назву пасёлка (у гонар А. С. Славінскага — рэвалюцыянера, партыйнага і дзяржаўнага дзеяча БССР) і п. **Ільч** (у гонар У. І. Леніна, раней **Бат-**

рак, **Буды**). Адзначаная мадэль утварэння айконімаў характэрна для савецкага часу.

Матыватарамі выступілі і гідронімы: р. **Бобрык**, левы пр. **Прыпяці** > в. **Бобрык**, р. **Піціч**, левы пр. **Прыпяці** > в. **Піціч**, р. **Трэмя**, левы пр. **Прыпяці** > п. **Трэмя**. Асноўная прычына такіх утварэнняў — роля водных аб'ектаў у жыцці чалавека, і найперш тое, што яны служылі чалавеку прыкметным арыенцірам на мясцовасці, крыніцай харчавання, сродкам зносін. Людзі імкнуліся пасяліцца паблізу рэк, азёр і іх назвы пераносілі на населеныя пункты.

Зрэдку ўтваральнай асновай айконімаў з'яўляюцца этнонімы (назвы плямён, народаў, нацыянальнасцей). У Петрыкаўскім раёне прыклад гэтага тыпу матывацыі прадстаўляюць в. **Мардзвін** і п. **Слянзакі**.

Першае найменне выклікае ў даследчыкаў спрэчку. Так, яго суадносяць з характарыстыкай паводзін жыхароў — неспакойнымі, крыклівымі і шумнымі людзьмі [9, с. 132-134]. Не аспрэчваючы гэтую версію, мы выкажам і сваё меркаванне. Па археалагічных дадзеных, паселішча **Мардзвін** узнікла ў эпоху неаліту на правым беразе **Прыпяці** [8, с. 26]. У 1239 г. аб'яднанні мардвы былі захоплены мангола-татарами і да 1552 г. уваходзілі ў **Залатую Арду** і **Казанскае ханства** [3, т. 7, с. 15]. А набегі мангола-татараў на прыпяцкія гарадзішчы, у тым ліку і сучасную Петрыкаўшчыну, пачаліся з 1240 г. **Мяркуем**, што мангола-татары фарміравалі баявыя атрады таксама з насельнікаў заваяваных імі тэрыторый. Прадстаўнікі мардвы маглі нейкім чынам тут адзначыцца, у выніку назва населенага пункта атрымала матывацыю этнонімам. Дарэчы, так узнікла, відаць, і ўроч. **Мардзвінскае стойла**.

У аснове п. **Слянзакі** і в. **Мазуры** (цяпер **Паляжач-Гара**) знаходзяцца этнонімы *slazak* 'сілезец, ураджэнец Сілезіі' [9, с. 135-136]; *мазур* — 'прадстаўнік этнаграфічнай групы палякаў з паўночна-заходняй Польшчы; мазаўшанін'. Але форма множнага ліку можа сведчыць і аб заснаванні паселішчаў групай родзічаў з агульнымі празваннямі ці прозвішчамі этнанімічнага паходжання [7, с. 239].

Самі айконімы выкарыстоўваюцца найчасцей для называння паселішчаў у статусе пасёлка ці вёсак, што ўзніклі паблізу аднайменных населеных пунктаў: в. **Аголічы** > в. **Аголіцкая Рудня**; в. **Івашкавічы** > п. **Івашкавічы**, в. **Капцэвічы** > п. **Капцэвічы**, в. **Слабада** > п. **Слабадскі**, в. **Шастовічы** > п. **Шастовіцкі**.

Назва в. **Палессе** адлюстроўвае тып ландшафту (лясная і балотыстая тэрыторыя) ці гісторыка-этнаграфічную вобласць.

Адапелятыўныя па паходжанні назвы (ад агульных імёнаў) засведчылі два асноўныя тыпы матывацыі: а) айконімы, што характарызуюць асаблівасці навакольнага ландшафту і тапаграфіі мясцовасці; б) назвы, утваральныя асновы якіх утрымліваюць звесткі аб матэрыяльнай і духоўнай культуры насельніцтва.

Сярод першай групы выдзяляюцца айконімы, суадносныя з назвамі расліннага свету: п. **Белалескае**, в. **Беразнякі**, **Боркі**, **Бярозаўка**, **Грабаў**, **Грабнікі**, **Дуброва**, **Саснавец**, **Хвойня**. Як бачна, утваральнымі асновамі айконімаў з'яўляюцца назвы прадстаўнікоў наступных парод дрэў: бяро-

за, граб, сасна, хвоя або агульныя назвы лясных масіваў, што сведчыць аб адметных асаблівасцях мясцовасці. Найменні в. **Вялаўск** (дзял. в'яліца 'сухастой' [10, т. 1, с. 188]) і Колкі гавораць аб напаўзасохлых лясных масівах.

Айконімы, матываваныя назвамі фаўны, на Петрыкаўшчыне сустракаюцца радзей: в. **Бабрэчча** (у мясцовасці было шмат баброў), **Камаровічы** (узнікла ў глыбі Мазырскага Палесся, у самым цэнтры глухамані, сярод пушчаў і непраходных балот, у камарыным месцы; не выключана магчымасць і сувязі з прозвішчам Камаровіч), **Мышанка** (населены пункт заснаваны каля ракі Трэмя ў месцы, дзе было шмат мышыных нор).

Колькасна выдзяляюцца айконімы, утваральныя асновы якіх указваюць на найбольш характэрныя асаблівасці рэльефу і тапаграфіі.

Узвышаныя месцы фіксуюць наступныя онімы: в. **Востраў** (у даўніну лексема абазначала 'прыдатнае месца для распрацоўкі зямлі ва ўмовах лясіста-балоцістай мясцовасці' [7, с. 99]), **Палляжач-Гара** (раней **Мазуры**), **Красная Горка**. Апошняя назва суправаджаецца азначэннем красная, што ў старажытнарускі перыяд азначала 'прыгожая, жывапісная'. Менавіта ў такой мясцовасці ў пару язычніцтва адбываліся ігрышчы і абрады, а ў хрысціян будаваліся цэрквы і манастыры. У савецкі перыяд лексема красны могуць уваходзіць у групу назваў-мемарыялаў і суадносіцца з абзначэннем чырвонага колеру — сімвалу рэвалюцыі: п. **Красны** (вар. **Чырвоны**, **Чырвоны Пасёлак**).

Асобныя элементы рэльефу захаваны ў найменнях в. **Ваклянь** (ад ст.-слав. *vakula* 'маленькае балота'), **Брады**, **Праходы** (месца, праз якое можна перайсці, прайсці), **Глінка** (узнікла ў мясцовасці, багатай на гліну), **Лучыцы** (каля лукі, калена — месца выгібу рэчкі). На размяшчэнне населеных пунктаў адносна іншых аб'ектаў указваюць найменні в. **Падозбін**, **Падканаплішча** (цяпер Палессе), **Забалацце**, **Заброддзе**, **Залессе**, **Замосце**. Адзначаныя ўтварэнні матывуюцца адказамі на пытанні пад чым? (пад ізбой, канаплішчам), за чым? (*за балотам*, *брогам*, *лесам*, *мастом*) і таму адносяцца ў тапаніміі да назваў-арыенціраў.

Часта анімізуецца апелятыў рог, які ў найменнях паказвае на размяшчэнне аб'ектаў у тых месцах, дзе нешта (магчыма, поле, лес, сенажаць) выдалася клінам, вуглом, і, такім чынам, сведчыць аб іх канфігурацыі: в. **Рог**; б-ы **Глінёў Рог**, **Казіны Рог**; аз-ы **Велаўскі Рог**, **Рагатае**. Канфігурацыя можа выяўляцца і ў назве в. Касішча (косае), аднак не выключана магчымасць указання характэрна мясцовасці (там, дзе касілі траву).

Для гідронімаў характэрна не толькі ўказанне на форму: **Крываль**, **Отража** (*атражье* 'адгалінаванне дарогі'). У іх захаваны разнастайныя прыкметы саміх водных аб'ектаў: б-ы **Бахмат**, **Малое** (памер); **Белае**, **Белка**, **Бялуха** (зарослае белым мохам або там расце пераважна бярэзнік), **Кашлатэ**, **Купістае**, **Плёсо** (стан паверхні); **Гнілое**, **Гразкае**, **Стрыбель**, **Тапіла** (ступень забалочанасці); **Старышча** (час узнікнення); **Дзікая Трэмя**, **Глушкі**, **Скароднае** 'беднае, скупое' (квалітатыўная характарыстыка з адмоўнага боку); **Цюкоўка** (вар. **Чыкоўка**) (словы «цюк» і

«чык» ужываюцца гукапераймальна для абзначэння стуку, ляску вады); **Вадастой**, **Глыбокая смуга**, **Калатніца**, **Круцёлка** (вар. **Круцёлкі**), **Цняное** 'ціхае' (наяўнасць ці адсутнасць дынамікі); **Краснае**, **Куржын** (утворана прыставачна-суфіксальным спосабам ад *ржа*, параўн.: *куржавіна* 'ржаўчына'), **Рудзец** (колера вады); **Студзёнае** (тэмпература вады).

Другую групу складаюць айконімы, матываваныя лексемамі, звязанымі з жыццём і дзейнасцю чалавека, яго матэрыяльнай і духоўнай культуры.

У Беларусі ўтваральныя асновы шматлікіх айконімаў фіксуюць усе этапы падсечна-агнявога спосабу распрацоўкі зямлі: высечку лесу або хмызняку, спальванне, выкарчоўку пнёў і атрыманне ў выніку дзялянак пад пасеў ці забудовы. Айконімы Петрыкаўшчыны ўтрымліваюць толькі першы і апошні этапы: в. **Рубча**, **Церабаў**, **Церабень**, б. **Процэрэб** (вырубленае, выцерабленае месца), **Вялікае Поле**. Распрацаваныя пад пасеў землі праз нейкі час не засяваліся, «адпачывалі», аб чым сведчыць назва в. Старына (старына 'пакінутая новіна'), б. **Аблогі** 'даўно не вораныя землі'.

Гаспадарчыя збудаванні, створаныя рукамі чалавека і прыстасаваныя для яго патрэб, адлюстроўваюць назвы в. **Беседы**, **Беседкі**, **Буды** (цяпер п. Ільч), **Млынок**.

Пабудовы бяседы, бяседкі вядомы яшчэ з часоў Вялікага Княства Літоўскага і размяшчаліся ў частках лесу, дзе вяльможнымі асобамі і іх гасцямі праводзілася паляванне на дзікіх звяроў. Ва ўрочышчах з бяседкамі наладжваліся пасля для ганаровых паляўнічых абеды, частаванні. Такія месцы з цягам часу засяляліся, а назвы пабудовы пераходзілі і на паселішчы.

Устарэлы тэрмін буда ў значэнні 'невялікае жыллё для часовага пражывання, лясная старожка' даў «жыццё» на тэрыторыі Беларусі многім айконімам, у тым ліку і састаўным — **Галоўчыцкая Буда** (Нар.). З мэтай адрознення **Буд** да іх даваліся азначальныя кампаненты, якія ўтвараліся ад назваў бліжэйшых да іх населеных пунктаў. Буды ў асноўным размяшчаліся ў лесе, і ў іх звычайна жылі буднікі, што займаліся вытворчасцю паташу, дзэгцю, смалы, драўлянага вуглю.

Млын — пабудова, на якой малолі збожжа. Вадзяныя млыны звычайна будаваліся на невялікіх рэчках, а паблізу рэчак узніклі населеныя пункты, назвы якіх і сведчылі аб характары спажывецкага промыслу насельнікаў мясцовасці.

У складзе састаўных онімаў **Аголіцкая Рудня**, **Сярэдняя Рудня** апелятыў рудня сведчыць аб узнікненні паселішчаў каля месц залежаў балотнай руды і яе апрацоўкі. Археалагічныя дадзеныя гавораць, што ўжо ў VII-VI стст. да н.э. адным з асноўных заняткаў тагачаснага насельніцтва Палесся з'яўлялася здабыча і выплаўка з балотнай руды высакаякаснага крычнага жалеза. Мясцовыя жыхары валодалі даволі складаным спосабам яго атрымання. Пад уздзеяннем высокай тэмпературы жалеза пазбаўлялі вокіслаў і ператваралі ў масу-крыцу, якую кавалі ў жалезныя палоскі. З такіх палосак выраблялі неабходныя рэчы: сякеры, нажы, сярпы і інш. Для гэтага працэсу будавалі печы, якія таксама зафіксаваліся ў якасці матывавальных асноў тапонімаў: бал. **Печ-**

ка (Петр.), в. **Печьшчы** (Св.) На Палессі назваў ад тэрміна рудня шмат, як простых, так і састаўных.

Шматлікія тапонімы матываваны назвамі тыпаў паселішчаў. На Петрыкаўшчыне гэта балы **Валішча** ('пасяленне каля вала'), **Гарадзішча**, **На Селішчах** ('месца, дзе сядзелі, жылі'); в. **Гарадзішча**, **Першая Слабодка**, **Другая Слабодка**, **Слабада**.

Гарадзішча (гародзішчы) — 'месца, дзе ў старажытнасці стаяў горад, высокі ўзгорак з ваеннымі абароннымі ўмацаваннямі ці было селішча'.

У назвах в. **Першая Слабодка**, **Другая Слабодка** азначальныя кампаненты ўказваюць на парадак узнікнення аб'ектаў. Апелятыў слабада і вытворны ад яго слабодка таксама даволі прадуктыўныя ў тапаніміі, як і буды, рудні. Насельніцтва слабод карысталася льготамі, вызвалалася ад павіннасцей. Слабодкі вядомы яшчэ са значэннем 'падманастырскае пасяленне', 'пасяленне прамысловага характару' [6, с. 57].

У Петрыкаўскім раёне сустракаюцца састаўныя назвы, у якіх прыметнікі ўтвараюць палярызуючыя пары па памерах аб'ектаў (рр. **Большая Белаводка** — **Малая Белаводка**; вв. **Вялікія Сялюцічы** — **Малыя Сялюцічы**) і па часе іх узнікнення (вв. **Новыя Галоўчыцы** — **Старыя Галоўчыцы**, **Новыя Кацуры** — **Старыя Кацуры**). Кампаненты-назоўнікі ў форме множнага ліку ўказваюць на прозвішчы ці мянушкі некалькіх родзічаў — заснавальнікаў паселішчаў. Агульным продкам **Сялюцічаў** быў чалавек па прозвішчы **Сялюціч**, якое, у сваю чаргу, узнікла ад **Сялюта**, скарачанага імя **Селіній**; у аснове прозвішча **Галоўчыц** праследжаецца імя-мянушка або прозвішча **Галоўка** [7, с. 113]. Прозвішча роду **Кацуры** ўтворана ад апелятыва кацер 'ерэтык', 'адступнік ад догматаў пануючай рэлігіі, паслядоўнік ерасі' [7, с. 192]. Белаводка ўказвае на стан паверхні вадаёма: 'белая вада' (чыстая, нічым не зарослая).

Айконімы савецкага перыяду (узніклі найчасцей як перайменаванні або ў выніку ссялення хутароў і ўзбуйнення вёсак) уключаюць абстрактна-сімвалічнае значэнне: вв. **Молат**, **Першамай**, **Серп**, **Свабода** (вар. **Слабода**). Тапанімісты іх называюць назвамі-мемарыяламі.

Семантыка большасці найменняў лёгка этымалагізуецца, аднак асобныя айконімы маюць «зацеменную» матывацыю. На сінхронным зрэзе па розных прычынах, найперш па прычынах знікнення паняццяў, наогул, недастатковага ведання мясцовай дыялектнай тэрміналогіі, адсутнасці яе фіксацыі ў лексікаграфічных выданнях і інш., дакладна ўстанавіць паходжанне оніма цяжка. У такім выпадку можна выказаць толькі меркаванне, гіпотэзу. Гіпатэтычныя найменні ёсць і на Петрыкаўшчыне.

в. **Акрыёны**. Верагодна, у аснове слав. лексема крыць 'хаваць, скрываць' (скрытае пасяленне) або дэрывацыйнае ад яе прозвішча. Па гучанні суадносіцца і з лгш. крава 'абрыў, круча' [11, т. 2, с. 390];

в. **Аціркі**. Ва ўтваральнай базе мы бачым квалітатывнае значэнне: беднае; магчыма, ад мянушкі, матываванай сацыяльным становішчам сям'і;

в. **Муля'раўка**. У аснове знаходзіцца прозвішча або назва прафесіі муляр;

в. **Ра'бка**. Відаць, адлюстраваны знешні выгляд паселішча ці ландшафту (пярэстае, з плямамі іншага колеру). У гаворках рэгіёна адзнача-

ецца лексема рабка са значэннямі 'самка рабчыка', 'плямістая карова', 'аса' [11, т. 4, с. 278];

в. **Турок**. Мяркуюцца, што тут перанос назвы бурлівай рачулки ці ручая (ад турыць 'хутка гнаць' (ваду) на паселішча) [7, с. 375]. Іншыя даследчыкі ў аснове бачаць назву старажытнага быка тура. Найменняў з коранем *тур на тэрыторыі Беларусі нямала: в. **Турэц**, **Турыца**, **Туроўля**, **Турная**, р. **Тур'я** і інш. [4, с. 380]. Акрамя таго, зафіксавана старажытнае ўласнае імя Тур, ад якога ўтвараліся і прозвішчы.

Спіс умоўных скарачэнняў:

аз. — азёры, б. — балота, б-ты — балоты, в. — вёска, вар. — варыянт, воз. — возера, дыял. — дыялектнае, Нар. — Нараўлянскі раён, п. — пасёлак, Петр. — Петрыкаўскі раён, р. — рака, р-н — раён, Св. — Светлагорскі раён, ст.-слав. — стараславянскае, ул. імя — уласнае імя, уст. — устарэлае.

Літаратура

1. Багамольнікава, Н. А. Айканімія Гомельшчыны: Слоўнік / Н. А. Багамольнікава, А. А. Станкевіч; навук. рэд. В. П. Лемцюгова. — Гомель: УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2003. — 392 с.

2. Багамольнікава, Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манагр. / Н. А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. — Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. — 242 с.

3. Беларуская савецкая энцыклапедыя [Тэкст] у 12 т. / Гал. рэдакцыя БелСЭ; гал. рэд. П. У. Броўка. Т. 2: Афіны — Ведрыч [гал. рэд. П. У. Броўка]. — Мінск, 1970. — 640 с.; Т. 6: Кішынь — Манцэвічы [гал. рэд. П. У. Броўка]. — Мінск, 1972. — 624 с.; Т. 7: Манцякі — Паддубічы [гал. рэд. П. У. Броўка]. — Мінск, 1973. — 608 с.

4. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии [Текст] : словарь / В. А. Жучкевич. — Минск, Изд. БГУ, 1974. — 448 с.

5. Лемцюгова, В. П. Беларуская айканімія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці [Тэкст] / В. П. Лемцюгова. — Мінск: Навука і тэхніка, 1970. — 155 с.

6. Лемцюгова, В. П. Восточнославянская ойконимия апеллятивного происхождения. Названия типов поселений [Текст] / В. П. Лемцюгова. — Минск: Наука и техника, 1983. — 198 с.

7. Лемцюгова, В. П. Тапонімы распавядаюць: навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. — Мінск: Літаратура і Искусство, 2008. — 416 с.

8. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Петрыкаўскага р-на [Тэкст] / Рэд.-укл. В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. — Мінск: Ураджай, 1995. — 639 с.

9. Рогалеў, А. Ф. Сцежкі ў даўніну: Геагр. назвы Беларусі Палесся [Тэкст]: навук.-папул. выданне / А. Ф. Рогалеў. — Мінск: Польша, 1992. — 159 с.

10. Тураўскі слоўнік [Тэкст]: у 5 т. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. Т. 1: А-Г / [склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін і інш.]. — Мінск: Навука і тэхніка, 1982 — 254 с.; Т. 4: П-Р / [склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін і інш.]. — Мінск: Навука і тэхніка, 1985. — 360 с.

11. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка [Текст] в 4 т.: пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. — 2-ое изд., стер. Т. 2: Е-Муж. — М.: Прогресс, 1986. — 672 с. Т. 3: Муза-Сят. — М.: Прогресс, 1987. — 832 с.; Т. 4: Т-Яшур — М.: Прогресс, 1987. — 864 с.

УСТАНОВЫ КУЛЬТУРЫ ПЕТРЫКАЎШЧЫНЫ

І ІХ РОЛЯ Ў АДРАДЖЭННІ І ЗАХАВАННІ ТРАДЫЦЫЙНАЙ СПАДЧЫНЫ

Адметнасцю Беларусі ў культурным сусвеце з'яўляецца бытаванне на нашай зямлі традыцыйнага мастацтва як жывой з'явы, таму асноўная мэта ўсіх форм работы з ім — падтрымліваць жыццёвасць традыцый, надаваць новыя імпульсы бытаванню розных відаў аўтэнтычнага фальклору, развіваць народныя промыслы і рамёствы.

У цэнтральнай частцы беларускага Палесся знаходзіцца Петрыкаўскі раён, дзе па сённяшні дзень захаваліся жывыя і незвычайна багатыя народныя абрады і звычай беларусаў-палешукоў, іх песенны і танцавальны фальклор, рамёствы. Невышадкова, што адным з прыярытэтных напрамкаў дзейнасці устаноў культуры раёна з'яўляецца стварэнне ўмоў для існавання розных відаў і жанраў народнага мастацтва і захавання іх для нашчадкаў.

У дзейнасці устаноў культуры раёна нямала адбылося змен у структуры і месце іх дзейнасці. Створаны клубы-бібліятэкі, дамы рамёстваў, дамы народнай творчасці, клубы народных традыцый, цэнтры культуры і вольнага часу. У гэтых установах папулярныя традыцыйную народную культуру, адраджаюць забытыя рамёствы, вывучаюць рэгіянальныя строі.

У раёне дзейнічае 19 фальклорных калектываў (з іх 11 дзіцячых) з колькасцю ўдзельнікаў 236 чалавек. Многія з іх сталі сапраўднымі лабараторыямі народнага мастацтва, дзе глыбока вывучаюцца народныя традыцыі. Чатыры фальклорныя калектывыносяць найменне «народны». Гэта «Зарачанчка» Чалюшчавіцкага СДНТ, «Спадчына» Курьшціцкага СДК, «Вячорніца» Навасёлкаўскага СДК, «Купалінка» Церабаўскага СКНТ. У рэпертуары фальклорных гуртоў — мясцовыя песні: «Да чые то сівы валы», «Конь бяжыць — зямля дрыжыць», «Із-за лесу сонца ззяе», «А я ў полі жыта жала», «Ой, пайду ж я лужком», а таксама мясцовыя танцы: «Сербіянка», «Нарэчанька», «Кадрыля конкавіцкая», «Ва саду лі», «Месяц», «Матлёт», «Субота», «Полька-мост» і інш. Адрэзалам культуры штогод праводзіцца шэраг мерапрыемстваў, якія абуджаюць увагу да народнай культуры і яе носбітаў, садзейнічаюць падтрымцы творча адароных выканаўцаў, пошуку новых маладых талентаў, стварэнню спрыяльных умоў для развіцця фальклорных калектываў. Найбольш значныя з іх агляды-конкурсы фальклорнай творчасці, гарманістаў, бытавога танца.

Гонарам раёна з'яўляюцца народны ансамбль музыкі, песні і танца «Лявоніха» (кіраўнік Анатоль Адамавіч Грынько), узорны ансамбль танца «Верасок» Капаткевіцкага ГДК (кіраўнік Ядвіга Іванаўна Суботка), народны хор Петрыкаўскага РДК (кіраўнікі Алена Міхайлаўна Буднік і Алена Леанідаўна Верабей), народны фальклорны калектыв «Купалінка» — Церабаўскага СКНТ (кіраўнік Наталля Мікалаеўна Фаміна).

Удзельнікі народнага ансамбля музыкі, песні і танца «Лявоніха» і ўзорнага ансамбля танца «Верасок» неаднаразова прымалі ўдзел у Рэспубліканскім фестывалі фальклорнага мастацтва «Берагіня». За ўдзел у VI Рэспубліканскім фестывалі «Берагіня» (2010 г., г. п. Акцябрскі) танцавальная пара «Вераска» ўзнагароджана дыпламам III ступені, а кіраўнік Ядвіга Суботка за падрыхтоўку танцавальнай пары ўзнагароджана дыпламам лаўрэата. За ўдзел ў VII Рэспубліканскім фестывалі «Берагіня» (2012 г., г. п. Акцябрскі) тры танцавальныя пары «Вераска» ўзнагароджаны дыпламамі: дзве — дыпламам за пераемнасць і зберажэнне традыцый танцавальнай культуры свайго краю, адна — дыпламам лаўрэата II ступені. Гэтыя ж калектывы не раз удзельнічалі ў Міжнародным фестывалі харэаграфічнага мастацтва «Сожскі карагод» (г. Гомель), абласным фестывалі харэаграфічнага мастацтва ім. Народнага артыста БССР А. А. Рыбальчанкі (г. Гомель), абласным конкурсе танцавальных пар-выканаўцаў народных побытавых танцаў (г. Гомель). У 2011 г. адбыўся V абласны конкурс танцавальных пар-выканаўцаў народных побытавых танцаў (г. Калінкавічы). У ім прымалі ўдзел дзіцяча-юнацкія танцавальныя пары устаноў культуры, рабочая моладзь, культасветработнікі, носьбіты танцавальнага фальклору, якія саборнічалі паміж сабой у шасці ўзроставых групах. Журы адзначыла, што танцавальныя пары Капаткевіцкага ГДК Петрыкаўскага раёна вызначаліся высокім выканаўчым узроўнем, непаўторнасцю харэаграфічнай лексікі, самабытнасцю (узнагароджаны дыпламамі I, II, III, IV, V, VI ступеняў).

У 2010, 2012 г. ансамбль «Лявоніха» прымаў ўдзел у фестывалі этнакультурных традыцый «Покліч Палесся» (аграгарадок «Ляскавічы», Петрыкаўскі раён). У 2010 г. узнагароджан дыпламам за высокія творчыя дасягненні і папулярнасцю гісторыка-культурнай спадчыны Палесся, у 2012 годзе — дыпламам за лепшую харэаграфію.

Фальклорныя калектывы «Купалінка» Церабаўскага СКНТ і «Вячорніца» Навасёлкаўскага СДК неаднаразова прымалі ўдзел у рэгіянальным конкурсе песеннага мастацтва «Гэты дзіўны спеў з глыбін народных» на прыз мастацкага кіраўніка Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Генадзя Цітовіча, Лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі, прафесара, народнага артыста Рэспублікі Беларусь Міхаіла Дрынеўскага (г. Лельчыцы). Калектывы былі ўзнагароджаны граматамі за беражлівыя адносіны да народнага песеннага багацця.

У 2008, 2011 гг. у г. Рэчыца праходзіў абласны фестываль харавога мастацтва імя Таццяны Лапацінай, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР. Для ўдзелу ў фестывалі неабходна было прадставіць на суд журы чатыры творы, адзін з якіх без інструментальнага суправаджэння. Народны хор Петрыкаўскага РДК узнагароджаны ў 2008 г. дыпламам II, а ў 2011 г. дыпламам III ступені за выканаўчае майстэрства і прапаганду народнага харавога мастацтва.

Самадзейныя калектывы ў сваёй творчай дзейнасці звяртаюцца да сцэнізацыі народных свят і абрадаў: «Каляды», «Масленіца», «Юр'е», «Пакровы», «Яблычны Спас», «Тройца», «Жаніцьба Коміна», «Міхаіла», «Ушэсце», «Зажынкi», «Дажынкi» і інш. Народным каларытам напоўнены святы вёсак, якія праводзяцца штогод.

У раёне дзейнічаюць 70 народных майстроў па розных відах дэкаратыўна-прыкладнага і выяўленчага мастацтва. Найбольш распаўсюджанымі відамі рамёстваў у Петрыкаўскім раёне з'яўляюцца вышыванне, вязанне, ткацтва, лозапляценне, разьба па дрэве. Традыцыйнымі сталі кірмашы рамёстваў і выставы народнай творчасці, выставы-продажы вырабаў народных майстроў, святы народных умельцаў, вечары-партрэты майстроў. У 2011 годзе з удзелам народных майстроў праведзена 358 выстаў «Посцілка беларуская», «Беларускія вырабы», «Матчын ручнік», «Цуды рук чалавечых» і інш. Даходы ад рэалізацыі работ народных майстроў накіроўваюцца на закупку неабходных для навучальнага і творчага працэсу сыравіны, матэрыялаў і інструментаў.

Народныя умельцы — частыя госці раённага Дома рамёстваў, у якім працуюць гурткі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва для дзяцей і дарослых: аплікацыя саломкай, разьба па дрэве, саломплагенне, малюнак і жывапіс, работа са скурай. У Доме рамёстваў праводзяцца заняткі з клубнымі работнікамі па гэтых відах мастацтва, што дае магчымасць далучыць да творчасці шырокае кола моладзі, дзяцей, вывучаць і развіваць народныя традыцыі раёна. Тут ладзяцца персанальныя выставы майстроў, праводзяцца сустрэчы і сумесныя мерапрыемствы з удзельнікамі гурткоў.

Лепшыя работы народных умельцаў Петрыкаўскага раёна неаднаразова дэманстраваліся на абласных і рэспубліканскіх мерапрыемствах. Напрыклад:

— майстар Аляксей Батан на свяце моладзі Беларусі, Украіны, Расіі каля Манумента Дружбы (чэрвень 2010-2011 г.) у намінацыі «За лепшы мастацкі вобраз» у рамках II абласнога конкурсу драўлянай скульптуры «Ожившая старина» атрымаў дыплом;

— на Рэспубліканскім свяце да Дня Беларускага пісьменства (верасень 2010 г., г. Хойнікі) у

намінацыі «Лялькі» майстар Валянціна Фалеева за высокае майстэрства і плённы ўклад у папулярызацыю народнай творчасці адзначана дыпламам III ступені. Яна ж і Надзея Жукавец у намінацыі «Аплікацыя саломкай» атрымалі дыпламы II, III ступені;

— на фестывалі этнакультурных традыцый «Покліч Палесся» (верасень, жнівень 2010, 2012 гг. у аграгарадку Ляскавічы Петрыкаўскага раёна) народныя майстры ўзнагароджаны дыпламамі за зберажэнне і папулярызацыю этнакультурных традыцый Палесся;

— на Рэспубліканскім фестывалі-кірмашы рамёстваў «Вясновы букет» (май 2011-2012 г. Мінск) майстры атрымалі дыпламы за ўдзел у кірмашы;

— а ктыўна ўдзельнічалі нашы майстры і ў VII Рэспубліканскім фестывалі фальклорнага мастацтва «Берагіня» (чэрвень 2012 г., г. п. Акцябрскі), абласным свяце беларускага ручніка (кастрычнік 2012 г., в. Неглюбка Веткаўскага раёна), дзе атрымалі дыпламы.

Работа раённага арганізацыйна-метадычнага цэнтру пастаянна скіравана на ўдасканаленне дзейнасці сельскіх устаноў культуры. Імкнемся адшукваць у сваім краі народных майстроў, самадзейных мастакоў, носьбітаў фальклору і арганізоўваць навучальны працэс. За апошнія гады праведзены семінары, семінары-практыкумы, круглыя сталы на тэмы: «Патрыятычнае выхаванне дзяцей і падлеткаў сродкамі традыцыйнай культуры», «Традыцыйная народная культура беларусаў як цэласная сістэма народных ведаў», «Сямейная абраднасць беларусаў: вяселле, радзіны, хрысціны, пахаванне (універсальны рытм, культ, рэгламентацыя паводзін удзельнікаў)», «Народная проза Петрыкаўшчыны: празаічныя няказачныя жанры (легенды, паданні, былічкі, бывальшчыны, вусныя апавяданні)», «Беларуская народная творчасць. Шляхі яе развіцця праз творы народных майстроў раёна».

Арганізацыя і правядзенне «круглых сталоў» дае магчымасць папоўніць інфармацыйны комплекс абрадавымі з'явамі, фальклорнымі матэрыяламі сваёй вёскі, свайго раёна. Усё гэта пашырае магчымасці культработнікаў, удзельнікаў «круглых сталоў» у набыцці ведаў аб народнай культуры пры сустрэчах і гутарках з жыхарамі сваіх населеных пунктаў, інфарматарамі-носьбітамі і з'яўляецца эфектыўным сродкам адраджэння, пашырэння і папулярызацыі народных свят і абрадаў для стварэння ў сваім СДК фальклорнага архіва, для выкарыстання яго ў працы. Легенды, паданні, сабраныя і запісаныя сельскімі культработнікамі Петрыкаўскага раёна да правядзення «круглых сталоў», увайшлі ў брашуру «Ад продкаў у спадчыну» (вусная народная творчасць Гомельшчыны, выпускі 1, 2, 3, выдадзеныя абласным цэнтрам народнай творчасці).

Метадысты РАМЦ праводзяць вучэбна-метадычныя дні, рэпертуарныя часы, практычныя заняткі. Пры нашым арганізацыйна-метадычным цэнтры створаны фонд відэа — і аўдыятэкі, у якім сабраны абрады, народныя гульні і танцы, песенны фальклор. Гэтыя матэрыялы актыўна выкарыстоўваюцца і вельмі дапамагаюць пры падрыхтоўцы і правядзенні свят, аглядаў-конкурсаў, кірмашоў.

МАТЭРЫЯЛЫ ПАЛЯВОЙ ФАЛЬКЛОРНА-ЭТНАГРАФІЧНАЙ ЭКСПЕДЫЦЫ НА ТЭРЫТОРЫЮ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

У чэрвені 2012 г. на Палессі, у Петрыкаўскім раёне, быў арганізаваны студэнцкі летнік, прымеркаваны да этнакультурнага фестывалю «Покліч Палесся». У вандроўцы прымалі ўдзел ўсе тыя, хто цікавіцца фальклорам і этнаграфіяй, займаецца захаваннем і папулярызаваннем традыцыйнай спадчыны беларусаў.

Намаганні ўсіх удзельнікаў летніка былі здабыты каштоўныя прыклады беларускага фальклору, у тым ліку самабытныя песні і апісанні традыцыйных святочных абрадаў, што актыўна бытавалі ў гэтым прыгожым кутку Гомельшчыны многа гадоў таму. Кожны з удзельнікаў, апынуўшыся ў сапраўдных палявых умовах, змог запісаць унікальныя фактычныя матэрыялы, пашырыць свой кругагляд, пазнаёміцца з новымі людзьмі і паспрабаваць жыць у намётах.

Кожная вёсачка сустракала ўдзельнікаў летніка вельмі гасцінна. Бабулі, расказваючы цікавыя гісторыі пра дамавікоў ці лесуноў, спяваючы абрадавыя песні, вельмі радаваліся зацікаўленым вачам маладых слухачоў. Вандроўнікі наведалі в. Брынёў, в. Пціч, в. Дарашэвічы, в. Турок, в. Бяланавічы, в. Грабаў, в. Конкавічы, в. Макарычы, в. Ляскавічы.

Пасля цікавай палявой працы быў і сапраўдны адпачынак: жадаючыя трапілі на фестываль «Покліч Палесся», які праходзіў 25 жніўня ў аграгарадку Ляскавічы.

Усе ўдзельнікі студэнцкай экспедыцыі выражаюць падзяку Петрыкаўскаму райвыканкаму за падтрымку ў правядзенні экспедыцыі.

Алена ПАЎЛАВА, аспірантка ДНУ
«Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі»,
Пётр ЦАЛКА, загадчык філіяла
ДУК «Веткаўскі музей стараабраднасці
і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава» ў г. Гомель

Сватанне

✧ Сватацца ішлі так, мы прыйшлі і пытаем: «У вас іе целіца?» Іе, вот у этаго, хочам ету целіцу забраць. І ўжэ яны горілкай там абменьваюцца, забіраюць этаго, ставяць сталы там, чаркуюць і, спяваюць.

* * *

*Хадзіце ж, маі сваточки, да ў хату
Паглядзіце, маі сваточки, што ў мяне іе.
А ў мяне ж іе багаццо багатэ.
А ў мяне іе кароўка, цялятко,
Кароўка, цялятко і конік вароны.
Як я запрягу, та я паеду.
— А куды ж ты паедзеш?
— У друге сяло.
У друге сяло за гзыўчынаю.
А тая гзыўчына мне адказала,
І сказала: «Я нікуды не пайду».*

Песня на заручыны

*Ой, штоб я знала, да я ведала,
Блізкія заруччы,
То б я паслала свайго татачку
У цёмны луг па каліну.
У цёмны луг па каліну татачка пайшоў,
Увесь луг абышоў, без калінанькі прыйшоў,
Без калінанькі прыйшоў.
Ой, гзіця мае, гзіця роднае,
Без калінанькі прыйшоў.
Сонцэ не грэе, вечер не вее,
Каліна не зрэе.
Яшчэ табе, маё гзіцятачка,
На вянок не паспее.*

Каравай

На вяселле дазвалялі пекці каравай такім, штоб не ўдовы былі, а такія жанкі, штоб былі з мужчынамі. Калі пяклі каравай таксама спявалі песні: калі клалі ў печ, калі вымалі з печы, так?

*Да рано ж рана да ў том доме веселье.
Да рано-рано да ўгадайце барэіе, што ў ём іе.
Да рано ж рана да сямі палей пшаніца.
Да рано-рано да сямі крыніц вагзіца.
Да рано ж рана да сямі крыніц вагзіца
Да рано-рано да сямі курэй яечко.
Да рано-рано да сямі кароў маслечко,
Да рано-рано да сямі пчолак медочак.
Да рано-рано благаславі, ацец і маць,
Да рано-рано каравай на стол падаваць.*

Упрыгожвалі каравай кветкамі ўсякімі, верабейкі нейкія пяклі, с цеста пцічкі.

Гулялі тры дні. Другі дзень гэта ўжо ў хаце жаніха. Таксама спявалі песні.

*Ой, выгу я на гору,
Глянуп, зірну на воду,
І рэчка ціхенька бяжыць,
Рэчка ціхенька бяжыць,
Без мілага трудно жыць.
О, без мілага трудна жыць.
Без мілага, без дружка,
Без мілага, без дружка,
Ой, на серцы пячаль, таска.
Выйдзі глянь жа, міленкой,
Выйдзі глянь жа, міленкой,
Какой ў мяне отчый дом,
Какой ў мяне отчый дом.
А ў том доміку жыве,
А ў том доміку жыве
Мая мамачка і ацец.
Мая мамачка і ацец.
Ой, божэ ж мой, божэ, мой бог.*

На трэці дзень гулялі ў маладое, ужэ рабілі маладога, маладую. Каравай ўжо дзялілі там. Ужо прыказвалі там. Дарую там мяшок грэчкі, штоб у маладога стаялі яечкі, там мяшок буракоў, штоб не вадзіла чужых мужыкоў. Дарую каробачку гліны, каб пазвалі на хрысціны. Было такое, што пераапаналіся жаніх у нявесту, а нявеста ў жаніха. Маладую рабілі, вянка надзевалі там з гардзіны. У канцы вяселля з нявесты свекровь здымала вяночак.

*Мая гуся сюся-сюся, мая курка гробна скача
Па сагочку ходзіць да ходзіць.
Курэняток водзіць да водзіць.*

*Я служыла ў пана да трэцяе лета,
Заслужыла ў пана качачку за ета.
Мая кача гробна скача, мая гуска сюся-сюся.
Мая курка па сагочку ходзіць да ходзіць.
Курэняток водзіць да водзіць.*

*Я служыла ў пана чацвёртае лета.
Заслужыла ў пана індзюка за ета.
Мой індзюк трулюлю, мая кача гробна скача,
Мая гуся сюся-сюся,
мая курка па сагочку ходзіць да ходзіць.
Курэняток водзіць да водзіць.*

*Я служыла ў пана пятае лета.
Заслужыла ў пана цялятко за ета.
Мая цяля хвостом меле, мой індзюк труляля.
Мая кача гробна скача, мая гуся сюся-сюся.
Мая курка па сагочку ходзіць да ходзіць.
Курэняток водзіць да водзіць.*

*Я служыла ў пана шэстое лета.
Заслужыла ў пана барана за ета.
А баран мой крутарогі, паламаў ён пану ногі.
Мая цяля хвостом меле, мой індзюк труляля.
Мая кача гробна скача, мая гуся сюся-сюся.*

*Мая курка-чабатурка, па сагочку ходзіць
да ходзіць.*

Курэняток водзіць да водзіць.

* * *

Мая карова ўсё ўрэмя ўцякае дадома, а я прыйшла і кажу: «баба, (Лена звалі), памагі маёй карове». Дак вось яна возьме адрэжа кусочак хлеба да кажа: «На вот насыплі солі і вот гэты хлеб, я табе нашапчу, а ты ідзеш, нікому не паварачываешся, ні с кем не гавары, і зайдзеш у сарай, і аддай карове, і скажы: «Первым разком, лепшым часком, Госпаду Богу памалюся, Прачыстай Божай Мацеры пакланюся, Прачыстай Божай Мацеры, да помашчы стаці, чорнай рабой кароўке. На гаре стаіць прістол, на прістоле салаўёў кніжку чытае, маёй кароўке. Дзе табе кароўка стала: на піцены, на ідзены, на траве, на ядзе, на расе, а кароўка мяне ўзлюбі. Я з памаганнем, а Гаспод Бог з падуваннем, а я з памаганнем». І так дзевяці ілі шэсць раз так кажа, шэсць ілі дзевяць раз. Яна старая такая бабка была, яна очэнь-очэнь, дзевачкі, усё знала. Каб яна, дай Бог жыла, яна б вас навучыла. Вот, а патом яна мяне яшчэ навучыла, як дзетак лячыць. Вот баба Валя тожа знае, як дзетак лячыць. Дак хай пачытае вам. Мая свякруха о то тожа знае багата, змяя карову ўкусіць — яна тожа знала, як лячыць.

Запісана ў в. Конкавічы
ад Дыбы Валянціны Міхайлаўны, 1958 г. н.,
Аскерка Валянціны Пятроўны, 1940 г. н.

Вяселле

✧ Калі заручалі дзеўку, спявалі:

*То б я poslала свогa татачка
У цёмны луг по каліну,
У цёмны луг по каліну.
Татачка ўвесь луг абышоў,
Без калінанькі прыйшоў,
Без калінанькі прыйшоў.
Ой, бяда мае дзіця рогнае,
Без калінанькі я прыйшоў.
Сонца не грэе,
Вецер не вее,
Каліна не зрэе.
А табе ж, мае дзіця тачко,
На вянок паснее.*

Каравай

А хто мог каравай пекці. Пеклі каравай толькі тыя жанкі, што булі з мужчынамі. Упрыгожвалі каравай кветкамі ўсякімі, варабейчыкамі. Гулялі тры дні. Другі дзень у хаце жаніха.

* * *

*Ой, выйду я на гору,
Глянуп-зірну на воду:
Рэчка ціхенька бяжыць,
Рэчка ціхенька бяжыць,
Без мілага трудно жыць,
Без мілага трудно жыць.
Без мілага, без дружка
На серцы пячаль-тоска.
Ой, ідзі глянь жа, міленькой,*

Ой, ідзі глянь жа, міленькой,
Какой ў мяне отчий дом,
Какой ў мяне отчий дом,
А ў том доміку жыве,
А ў том доміку жыве.
Мая мамачка й отец,
Мая мамачка й отец.
Ой, Божа ж мой, Божэ,
Ой, Божа ж мой, Божэ.

* * *

Каравай дзялілі і прыказвалі: «Дарую вам мяшок грэчкі, штоб паспявалі яечкі. Дару мяшок буракоў, штоб не хадзіла да мужыкоў. Дару коробачку гліны, штоб позвалі на хрысціны».

А пасля свадзьбы, прыкладна праз тыдзень, прыязджалі да маладых госці.

Пусці сваху ў хату,
Пусці сваху ў хату,
Хаця ручкі пагрэць,
Маладую паглядзець.

Песня:

А ў нашого свата хорошая хата,
А ў нашого свата хорошая хата:
Печ яго побеляная,
Доч жа ж яго каханая.

Сватанне

Прыходзяць у сваты да нявесты і кажучь: «У вас е цяліца?» Кажучь, што е. Потым дадаюць: «Дак мы хочам гэту цяліцу забраць». Потым абменьваюцца гарэлкаю, стаўляюць сталы.

Хадзіце ж, мае сваточки, да ў хату.
Паглядзіце, мае сваточки, што ў мяне е.
А ў мяне ж е богатство богато,
А ў мяне ж е кароўка й цялятко,
Кароўка й цялятко, шчэ конік вароны.
А я запрагу, а я паеду.
— Куды ж ты паедзеш?
У груге сяло,
У груге сяло за гзяўчынаю.
А тая гзяўчына яму адказала:

Паг гарою растуць вербы,
Што я і насаджіла.
Ждала-ждала міленькага
Да плакаці стала.
Ждала-ждала міленькага
Да плакаці стала.
Не плач, дзеўка,
Не плач, красна,
Така твоя доля.
Палюбіла казачэнько
І к месяцу стоя.
Палюбіла казачэнько
І к месяцу стоя.
Палюбіла не сама я,
Палюбіла маці.
Яна мне ж і прыказала
Яго шанаваці.
Яна мне ж і прыказала
Яго шанаваці.

Шануй ручкі, шануй ножкі,
Шчэ й карыя вочы,
Штоб не хадзіў да гзяўчыны
З позняе ночы,
Штоб не хадзіў да гзяўчыны
З позняе ночы.

* * *

Спі, мой сыноч
Бо прыйдзе шэранькі ваўчок,
Возьме цябе за бачок

* * *

Цёмна ночка, баюся,
Цёмна ночка, баюся.
Пайду ў рэчку ўтаплюся.
Не тапіся, мілая,
Не тапіся, мілая,
Бо халодная вада,
Бо халодная вада.
Ох, а ты ж, мілая, молода.
Ох, а ты ж, мілая, молода.
Твая жызня дорога,
Твая жызня дорога.

* * *

Було ў татка тры сыночкі,
Тры сыночкі, тры ж дочары.
Тры ў разбой пошлі,
А старшу дочку людзі ўзялі,
Старшу дочку людзі ўзялі.
Другу дочку звяры з'елі,
Другу дочку звяры з'елі.
Трэця дочка волю пасла,
Волю ж пасла-погубіла,
Пайшла шукаць-заблудзіла.
Яна шла лесом, лесом густым,
А ў тым лесі огонь горыць,
А ў тым лесі огонь горыць,
А коло огня разбой сядзіць.
Агзін сядзіць — люльку курыць,
Другой сядзіць — кашу парыць.
Другой сядзіць — кашу парыць,
Трэці ж сядзіць — дзеўку маніць.
— Ступай, дзеўка, ў нашу віру,
Будзем есці кашу ўмесці.
Агзін кажа: «Зарубай мо».
Другой кажа: «Не займай мо».
Трэці ж кажа: «Попутай мо».
Наш бацька богато гог
У нашу роду вялі кого.
А я ж бацька не богато гог,
І ў нашу роду не вялі нікого.
Было ў татка тры сыночкі,
Тры сыночкі, тры ж дочары.
Тры ж сыночкі ў разбой пошлі,
Старшу дочку людзі ўзялі,
Старшу дочку людзі ўзялі,
Трэця ж дочка волю ж пасла,
Волю ж пасла — погубіла,
Пойшла шукаць-заблудзіла.
Помлемо сабрацімого,
Выведзьмо сястру на дарогу.
Штоб му Богу не згрэшылі,
Штоб му сястру не любілі.

* * *

Святы вечор, святы Васілій,
Да і к ёй прышло сямсот маладоў.

Святы вечор, Святы Васілій,
Сямсот молодцоў, тры брацеечкі.
Святы вечор, Святы Васілій,
Прыняслі і к ёй тры госцінчыкі.
Святы вечор, Святы Васілій.
Одзін госцічык — пярловы венчык.
Святы вечор, Святы Васілій.
Другі госцічык-золоты пярсцёнок.
Святы вечор, Святы Васілій.
Трэці госцічык — золоту сукенку.
Святы вечор, Святы Васілій.
Пярловы венчык голоўку клоніць.
Святы вечор, Святы Васілій.
Золоты пярсцёнок — ручанька ззяе.
Святы вечор, Святы Васілій.
Прышла на место — место зазьяло.
Святы вечор, Святы Васілій.
Место зазьяло — гзіця потало.
Святы вечор, Святы Васілій.
Ці ты попоўна, ці королеўна
Святы вечор, Святы Васілій.
Яковіна дочка, як пана дочка.
Святы вечор, Святы Васілій.

Хлопцу спявалі

Ой, рано-рано пеўні попелі.
Святы вечор, Святы Васілій.
Да ішчэ ранней Васілёк устаў.
Святы вечор, Святы Васілій.
Васілёк устаў, звонко зазвоніў.
Святы вечор, Святы Васілій.
Звонко зазвоніў, братцаў погоніў.
Святы вячор, Святы Васілій.
Уставайце, братцы, сядлайце коні.
Святы вечар, Святы Васілій.
Сядлайце коні, язджайце ў поле.
Святы вечор, Святы Васілій.
На полю Ване, на полю Гане.
Святы вечор, Святы Васілій.
Табе, татачко, не на двор.
Святы вечор, Святы Васілій.
Табе, мамочко, не за стол.
Святы вечор, Святы Васілій.
Дай навучай жа, як сама знаеш.
Святы вечор, Святы Васілій.
Штоб тонко прала, а звонко ткала.
Святы вечор, Святы Васілій.
Цябе, мамочко, до й называла.
Святы вечор, Святы Васілій.

***

Як калядаваць хадзілі, то сабяромся ўчатырох ці ўпяці, возьмем сумкі і ідзём. Гарэлку бралі, грошы. Як у хату заходзілі, казалі: «Добры вечар, пане гаспадары. Пазвольце песню поведамляць». Ранней спявалі пад вокнамі ці ў хату заходзілі.

Дзяды

На дзяды на стол боршч з грыбамі стаўлялі ці што-небудзь іншае да і ўсё. Вечарам казалі: «Дзяды-дзяды, просім вас есці». А на другі дзень выліваюць яго на двор, бо свінням нельга.

Радаўніца

На Радаўніцу яйкі на вакно лажыць трэба бы-ло так, каб месяц бачыў яйкі гэтыя.

Юр'я

На Юр'ю першы раз як гоніш жывёлу, то патрэбна браць сало, хлебца і абязцельна яечко. Потым пастуху аддаць гэта ўсё. Калі выгоняеш карову першы раз, то свечанаю вербочкою ёй па спіне дасі 3 разы да і ўсё.

Запісана ў в. Турок
ад Ганны Уладзіміраўны, 1929 г. н.

Каляды

✧ Ну, як тыя годы, як булі шчэ меньшыя, то ў нас сяло не такэ было вялікэ. Ігралі, спявалі па вуліцах. А сёння ўжо на нашай вуліцы мо пяць хат жывушчыя, а то ўжо німа нікога. І на Новы год збіраліся, на ўсякія празнікі. Кожны дзень тут па вуліцы ігралі, спявалі. І хлопцы збіраліся, і дзеўкі на каляды. Маладзёж гуляла, хадзілі па хатах звечара. Песні спявалі:

Ой, новае нараджэнне божая сіла,
Што спарадзіла Божа Марыя
Божево сына.
Нарадзіўся Сын Божый
Дэвай Марыей.
Цёмнае начы,
Яснае зары,
Божево сына.
З цёмнае начы,
З яснае зары,
Божево сына.

І молодзья спявалі ходзілі, і старыя.

Каляды

На Новы год варылі куццю, на Хрышчэнне з пярлоўкі. Стаўлялі ў печ, варылі. Ложылі нейкую солону на покуць, потым яе стаўлялі. А ўжэ як ідуць первыя спяваць, дак ужо стаўлялі на стол. Гэта солома ляжала, а ўжо на другі дзень яе выкідалі. Корове кінеш ці скоту якому. Куцця — гэта ўжо як закон. Усе сядалі вакол стала і патраблялі, елі яе перад Новым годам і перад Хрышчэннем постная была. А як заставалася куцця, то курам давалі.

Варажба

Дзеўкі гадалі, да бегалі дрэвы абдымалі. Як дзесяць раз, дык, значыць, замуж выйде.

Тройца

А на Тройцу ў нас толькі галінкі ліпы ды бярозы ломалі. І на дварэ затыкалі ліпу. Гэта закон такі быў. Усе годы ліпу ламалі. А потым гэтую ліпу збіралі ды ў печку кідалі, шоб не валялася. Раньше ў дзетстве, як мы булі яшчэ малыя, пойдзем ў лес ды такія бярозы высаечэм, попрыццягваем. Потым закопваем, дзве бярозкі. З одного боку і з другога, а потым бралі ды яшчэ вакол яе пясочком псыпалі.

Попрадкі (Піліпаўка)

А на Попрадкі збіраліся. Шчэ ў нас була старая хата, дык там дзеўкі збіраліся ды кудзельню пралі, а хлопцы ў карты гулялі. Ну, гэта ўжо ў дзекабрэ месяцы, як снег нападае.

Радзінна-хрэсьбінная абраднасць

Ну, як дома рожаюць, то бабка купae першы раз дзіця. Яна пялёнку прыносіць з сабою. А як выбіралі хросную, гэта з родні ўжо бралі свёй. Калі прыходзілі да кума з кумой, давалі падаркі. А ўжэ кум купляе падарка навороженаму. Калі хрысціць везлі, то калі хлопчык — хросны, а калі дзевачка — хросная выносілі з хаты. Так от прама і ехалі. Зразу сядзем почастуемся, а потым коло хаты селі і паехалі. А калі ўжо хрысціны былі, то баба варыла кашу з пшана. Варыла ў горшчэчку, і абязательно нада было, каб кум розбіў горшчэчка. Куплялі ў нас кашу, але ўсё ж кум стараўся, каб ён сам хоць на рубля болей. Кашу рэзалі на тарэлочкі і стаўлялі на стол. А чарапкі тыя, што заставаліся, кідалі адзін адному куды-небудзь.

Сваты

У сваты прыходзілі ў суботу ці нядзелю. У пост нельга было. Звычайна дзеўка, хлопец, хросная маці, хросны бацька ішлі ў сваты. Говорылі, шоб чотное чысло было. Заходзілі ў хату ды пытаўся, дзе наша дзеўка, пусціце ў хату нас. Казалі, продайце нам цёлку свою, усякія шуткі былі. Калі яны ў хату ішлі, то з сабою бралі булку хлеба, гарэлку. Калі ўсе прыйшлі, то садзілі за стол ўсіх, а потым налівалі ды выпівалі.

Свадзьба

Свадзьбу гулялі, сколькі гарэлкі е. А раньшэ трудней было. Два дні гулялі: у суботу начыналі, а ў нядзелю ці панядзелок заканчвалі. Дзеўкі збіраліся, каб апранаць маладую. Мы збіраліся ў хаце под вечар. Яе наражалі. Гэта шчыталася ў нас дружкі. Плацце первая дружка адзявала, потым надзявалі вянка. У прыданнае бралі з сабой тканья просцінкі і падушкі. От як дзеўка ідзе замуж, то яна перавозіла ўсе свае. У суботу ўвечары прыязджаў хлопец са сваімі хлопцамі. Потым заходзілі ў хату ды выкуплялі. Выводзілі падмену ім. А яны казалі: «Не бяром, яна старая». Ёлку рабілі дружкі. Збіраліся дзеўкі, украшалі, а ўжэ як дзеўку вялі к хлопцу, то яны танцуюць там, спяваюць. Ёлку выкуплялі. Но выкупляла ўжо маладзёж. А сённяя ўжо гэтага німа. Як збіраюцца выходзіць, дзеўка бярэ ікону, і ўжэ з іконою ідуць туда. Маладыя ішлі ўпярод, а старыя ззаду. Свякруха, калі маладыя ўходзілі ў хату, обсыпала жыгом. Гэта такі закон буў, штоб добра жылі.

Каравай

Каравай і самі пеклі, і куплялі. А каравай пеклі дзеўкі свой, а хлопцы — свой. Копейкі клалі ў цеста каравая. З мукі, сахару, усякай заправы пеклі. Удава не магла пекці каравай і разводная. Выбіралі такіх, што ў пары жыве ўсё врэмя. Усякія ігрушкі на каравай рабілі. Каравай дзялілі ў суботу, як кончалася гулянка ў дзеўкі, то ўжэ ў дзеўкі. Дзяліў каравай хросны бацька. Выносіў таксама хросны бацька. Першага вызывалі бацьку, а потом хросны. Як дарылі, гаварылі прыказкі: «Дарую медзі, штоб

булі дзеці, як мядзведзі». Калі было застоле, на гармоні гралі. Танцавалі: і полька была, і вальс, і страданія. Да чорт іх ведае, колькі гэтых танцаў было. І ў панядзелак тожа пілі дзень, ды і ўсё. Раньшэ было, калі хлопцы ідуць да жаніха, то і курэй пакрадуць, і ўсё. А то і парася ўкрадуць. Хто што ўкрадзе. Столы стаўлялі. От як ўжэ едуць запісвацца, то наперадзе стаўлялі столы. А молоды гарэлку стаўляў. Любы чалавек мог паставіць гарэлку. Лажылі булку хлеба. Стаўлялі гарэлку, а хлеб забіралі.

Нявеста на трэці дзень у панядзелак была ў жаніха, то можна было ісці да мацеры.

Прыкметы на пахаванне

Памрэ чалавек, то зеркало закрывалі чорнам мацерыялом.

Замовы

От як ўстрэцішся, а дзіця вельма плачэ, надо казаць: «Косочкою обкашуся, грабелькаю отграбуся». 3 разы трэба так сказаць, каб яму добрэ было.

А яшчэ пуд заговорвалі: «3 касцей, з машчэй, з румяна, ад цела, ад чыстага серца».

От як ногу звіхнеш, то гавораць: «3 касцей, з мошчэй, з румяна, ад цела, ад чыстага серца по косцях не хадзіце, касцей не ламіце». 3 разы патрэбна сказаць. Ну, там баба перахрысціцца, памоліцца да і ўсё.

Як гэта гамоняць, так і на воду шапталі. Ад урокаў шапталі: «Госпаду Богу памалюся, Прычыстай Божай Мацеры пакланюся. Прыйдзіце, памажыце майму дзіцяці ўрокі ўгавораці. Урокі-зурочышча ідзіце на ўрочышча. Хто майму дзіцяці ўрачыць, хай на свойго пабачыць». Так от 3 разы. Гэта шаптаць на дзіця і на воду можна. У бутылочку воды набіралі, потым сядзелі з ёю і перагаварвалі. А піць ваду 3 разы на дзень.

Запісана ў в. Турок

ад Марозка Надзеі Афанасьеўны, 1939 г. н.

Каляды

✧ А вось як раней хадзілі спявалі песні, каб гаспадару асобна, ну, там гаспадыні, хлопцу, дзеўцы. Пад акном калядаваць хадзілі, ну, шчэ мы пелі: «Ого-го, каза...»

Ого-го, каза, ого-го, сера.

Святы вечор, святы Васілей,

Святы вечор, святы Васілей.

Дзе коза рожком, там жыто стожком,

Святы вечор, святы Васілей.

Дзе коза топ-топ, то там жыта севком,

Святы вечор, святы Васілей.

Дак послушайце, што ў небі гудзе,

Святы вечор, святы Васілей.

Сам Господзь ідзе, рэчэньку ведзе,

Святы вечор, святы Васілей.

Свічэчку сусіг заберы,

Святы вечор, святы Васілей.

Ну, вот такое калядное. Всегда вечарам сонца заходзіць і ідзем, выйдзеш вечором і слуша-

еш, дзе собака загаўкае. О, у той стороне, значыць, там першыя будуць сваты. Там першая будзе свадзьба. А быстрэнько пеком бліны і бегом ідом. Еслі цябе хто стрэціць і скажа, што ты нясеш, значыць, ты выйдзеш у гэтом году замуж, а еслі не — нет. Потом ешчэ едзеш і стараешся хутко зайці у дом, і шоб обязацельно цябе хто прыгласіў, особенно дзевочкі. Еслі хто скажэ: «Пройдзі, чого ты стоіш!» — выйдзеш замуж, а еслі скажэ: «Ну, ідзі сядзь!» — будзеш сядзець шчэ год.

Пра казу шчэ спявалі песню, рабілі казу. Хто рогі якіе зробіць, маску, передзеваліса мы, і бусла робілі, і жабу робілі. Жабу робілі так: чатыры рукі і ногі, і тут ужэ шо выдзельваеш на голове, і ўжэ тожэ так прыгаеш, сядзіш і прыгаеш. А казу так вадзілі, адзявалі маскі. А маскі хто купляў, хто сам мудроваў.

А ў нас козы е, ну, так вот эта, рогі высыхаюць, і прывязаецца сюды, тут лён вешаеш, борода такая, і жывая каза ідзе. Пад вокнамі хадзілі, стукаеш і кажэш: «Пан-гаспадар, дазволь песню спяваць, чы так каляду даць?» Вот і слухае, кажэ: «Спявайце!»

Самогонкі столькі назбіраем, мешок, а другая команда цябе встрыціць, мы побеглі вугоном, назбіралі ўжэ цэлы мяшок і бягом, вылятае другая команда і за гэтую нашу ношу, што наспявалі, покоцілі і отобралі. Ідом, плачучы, без нічога, ужэ няма нічога дзеліць.

Пелі песню:

*Ой, рано, рано куры попелі,
Святы вечор, святы Васілю,
Святы вечор, святы Васілю.
(Забыла ужэ, чэсно, просціце...)*

*Калядзін, калядзін, я ля мамкі адзін,
Па калена кажуюш, дай мне, мамка,
пірожок (або бабка).
Не дасі пірожок, то дай сала.
Не дасі сала, дай колбасу,
Еслі не дасі колбасу, я хату рознесу...*

А колі раз у цёткі нашай сядзелі, прыбеглі дзеткі спяваць.

*Туды рог, сюды рог, давай, бабка, пірог,
А дзе той рог, покажы той рог?*

Ну, інцэрэсно было. А за вечор, колі ідзе коляда, сколько тых пірогоў пеком, а обязацельно грошы дзе якіе копейкі даваць. Куццю варылі, обязацельно. Куцця варыцца перэд Калядамі. Ставяць там на лаву, дзе ікона стоіць, стол стоіць. І вот як-то мы переночуем, і под вечор сабраецца уся родня. Хто з гармонью, куцця, сenni ўсе ставяць міскі, по ложцы куцце. Ну, вялікім по сто грам наліваюць, а мы малые, то нам піць кампот.

Гаршчок з куццёй на лаву ставілі, там скацёрка заслана, а обязацельно, сена ложыш пад скацёрку, наверх скацёрка. Кароў раней было багата, і каб сена было багата. Куццю рабілі з пярлоўкі. На куццю весну гукалі. Ну, чого у

окно стукалі, обязацельно тры разы, і казалі: «Мароз, мароз, ходзі кашу есці, мароз, мароз, ходзі кашу есці».

Нікагда, калі бацька з маці не памоляцца, ніхто не сядзе за стол, нікагда. У радок нас маці стаўляе, вона моліцца, а мы за ёю паўтараем. А колі ядзяць за сталом, а ты папробуй дзёрніса, то бацько той дзеревяннай ложкой як дасць.

Гадаць то ўсе гадалі, особенно як шчодрэц вечор. І зеркало ставілі, і воду ставілі, свет тушылі, свечку палілі, і замкі под подушку ложылі. Замукаеш замок, открываеш, ложыш под голову і ложышса спатць, і гаворыш: «Сужаны-ражаны, прыснісь, покажысь, которы ты мне будзеш. І ложышса спатць. І было такое, што сніўся. Плот абнімалі. Подбегаеш і хваць забор: сколько схваціш, еслі ў пары — значыць, у гэтом году замуж выйдзеш. Яшчэ бліны кідалі, валенкі, палкі. Я валенкі кідала, закінула валенка і не нашла, так зіму ў одним проходзіла.

Стрэчанне

На Стрэчанне пугало робілі, спальвалі яго. І ўжэ ідзець, вясну стрэчаеш і крычыш: «Ой, вясна, ой, вясна, ой, красна, што ты нам прынесла?»

Пудзіла рабілі так: возьмеш палку, надзенеш рубашку, сено скруціш, галаву надзенеш, на порабі спальвалі.

Сарокі

Сарокі — сорок святых. Гэта перэкідаеш цераз сарай або хату сорок палок. Для того, каб куры яйкі добрэ неслі. Пеклі ўсякіе коржыкі, пірожкі з пічкі, сорок пірожкоў пеклі.

Юр'я

На Юр'я хвосты абрэзалі коровам — гэто раз, а два — выгонялі на росу, каб ведзьма молоко не отбірала, сглазу каб не было. Каб карову не зурочылі, ставлялі ведро воды, каб была корова поўная. Яйцо ложыш, каб была корова поўная. Той, шо крос ткалі, ложылі, каб корова не путалас, обязацельно, шоб корова перэйшла цераз гэтэ. Берэш вербу святую, свечку, перехрысцішса і проганяеш гэтой вярбой карову, прыдзеш додому і ту вербочку затыкнеш у сарай над каровой, і вона усе лето там стоіць.

Ведзьмы

Ну, ведзьмы. Есць белая магія і чорная, вона была і есця. У нас у хлеў хадзіла жаба здорвенна, а потом у нас у коровы молока няма. А прышоў дзяцько, а такі вуж выпоўз засеслі молоком зліўса. І кажучь, гэто насланно. А потым наша карова прапала, мы яе дзве недзелі шукалі і нашлі ў двух сасенках, казалі там ведзьму ўцяглі, яна там стоя і здохла, і дажэ не пала. Нашы бабы, прабабы шчэ расказвалі: была чорная магія і белая магія. І мужыкі, і жэншчыны гэтым занімались. Яны веды бралі ад сваіх прэдкоў. Дажэ я знаю этого покойного, шчо с Борысчыной Леной жыў, ды яго бацько Володзя — от вон прыйшоў, а мы з Леной гулялі, у школу ходзілі: я — у трэці, вона — у пяты. А бацько прыйшоў да по-

здораваўса, ды кажэ: «Ну, кажуць, ты знаеш, а што ты хочэш? Ну, от што тебе покажаць?» А воны толькі хату зробілі, а вон як свіснуў, поўно ворон налечало, і ў вокна, і ў дзверы. А мы так попужаліса, дзед свісне — усе вороны тут.

У нас яго ўсе бояліс. Еслі человек еты, которы занімаецца, мучыцца, не можа памерці. Я знаю, со мной жыла соседка, кажэ: «Томочка, я нічога не ўмею толькі с пороса прошчэнікі согнаць». А як жэ вы тые прошчэнікі прогоняеце. А ты думаеш, легко? Трэба голой роздзецца, до ўсхода сонца по росе кругом оббегці і молітву чытаць. Хочэш я цябе навучу. А я — ох, не хочу. Яна помірала мо тры дні. У потолку дзірку прокручвалі, каб сіла вылецела.

* * *

Прошчэнікі — гэто вероб'еў. Раней просо вездзе сеялі, дык яны ўсе выбяруць, вытрусяць усе то просо. Алена, е от Жоголіха, померла ў больніцы ў реанімаціі, а я ж побегу дыж побачу, кажуць, померла. Яе толькі закопалі, а мы опоздалі, а вот сюдою поўз нас тры віхрэ до неба, ну, думаю, як упутаюся, спаралізуе, а яны боком, боком, і ўсе прамо на кладбішчэ. Опоздалі. Мы ее дома ждалі, а яна у больніцы, а воны с больніцы і на кладбішчэ.

Пост

А яшчэ моцно інцэрэсно пост ідзе, вячэра у нас была, а вячэра, гавораць, дзівік усопшых помінаць обязацельно. Стоіш вечарам, трэба, коб было дзвенадцаць блюд. Раней не было з чога, але счыталосо і хлеб, і вада счыталася, і ўся кампону маці наварыць, кіселік, што-небудзь потрошку. І сям'я сабіраецца, і садзімса за стол. Бацька з мацэрью молітву чытае, мы внімацельно слухаем. Міска одна становіцца — это ўсопшым потрошку, там свечка горыць, покушаеш, маці з бацькам спяць, памаліліса. Мы сядзім, хто больш сожок саберэ, той грыбы будзе добра сабіраць.

Тройца

На Тройцу ідуць у госці. Гэта прыстольны празднік. Хату клёнам украшалі, бярозай, як красіво было, ідзеш у лес, вырубваем дзве бярозкі само мало, у радок возле хаты закопваем тья бярозкі, засыпаем жоўтым пясочкам. Вот на тых бярозках, мы ж дзеці, украшаем той двор, а кругом ліпа і клён. Это счыталось святое. На іконы ложыш, у дзверы, і ў сараі, і кругом, так воно і вісіць. Ліпа очэнь памагае, і цяпер ана памагае дзяўчонкам ат нарываў.

Купалле

Купала у нас праздновалі. Вечарам сабіраліса і коцпер палілі, у нас на болоньі, і чэрэз огонь перскаквалі. Спявалі песню: «Ой, рано, рано на Івана».

На Купала шукалі папороць-кветку, хадзілі ў лес, а на другі дзень на Івана Купала ідзем у лес, ну, вот ні разочку ніхто не нашоў тую кветку, ні разочку, сколько мы не прыглядаліса, ні разу. Кажуць, як найдзеш папороць-кветку, будзеш шчаслівы, будзеш разум маць. У гэту ноч ведзьмы

ходзяць. Мы спальвалі яе, робілі пужало і спальвалі, значыць, не будзе ведзьмоў.

Колесо закапвалі, шоб буслы садзіліс, это перва помошч ім была. Дзело ў том, што бусел толькі возле людзей селіцца. Кажуць, даўно, даўным-даўно, парень такі ходзіў, і што-то навредзіў. Яго Бог прэвращіў у бусла: «Хадзі, сабірай тое, што ты раскідаў». Бог яму даў торбачку, і яму трэба было занесці яе на край свету, не развязаць, а ён развязаў, а там былі вужы, жабы, і вон сказаў: «Аставацца табе са спакон вякоў гэтай пціцай і збіраць».

Жніво

На жніво абавязкова далжны быць чыста адзетыя, памыцца, а тады начынаць жаць. Той, хто самы спрытны, той і першы пачынае жаць. Хлеб усяму галава. Ідзеш сожынаць жыто, сама з мацэрью хадзілі і сожыналі жыто. Ідзеш, начынаеш, у перву очэрэдзь помолішса, чыстая одежда. Бярэш жменьку, крэст ложыш, одную положыў так, а другую вот так ложыш — это крэст. І первы малюсенькі робіцца. Робіш первы маленькі снопик і тады зажынаеш зажаток. Бярэш жменю жыта і завязвала маці. Яго стаўляеш, і вон стаіць, і не ў коем случае, воно до конца жыта нехай стоіць. Ведзьма як хоча што зрабіць, то яна яго найдзе і зробіць, і тады ўжэ ўсе ідуць і паюць песні. Прэдастаў, трэб жыто жаць і песні певаць, моцно, на ўсю голову крычаць. Потым, калі усё зжынаюць, то і ўбіраюць і гэты снопик.

Макарычы

Макарычы, шчэ баба моя росказывала, шчэ як людзей тут не было, поселіўса мужчына, і звалі яго Макар. І вот Макар і пошло. І поселіўса той дзед.

Вячоркі

Калі картошку ўбярэць, усе зернавое і ўжо свабодныя, збіраліса. На вячоркі вязалі, вышывалі, сядзелі. У нас як тагда пасвет быў, свяцілі: дырка такая во. І тут уставаецца вядро без дна, на тое вядро цаплялася мешкавіна, вузка-вузка, а далей шырэй, потом обрuch такі, проволока, нацягвалася мешковіна, тут две проволочки і жэсцянка нізко. На этой жэсцяныцы ложылы лучыну, лучына горыць, і дым ішоў у комін — вот такі быў свет. Кругом гэтого посвета садзіліса з толкамі, пралі кудзелі, а вот дзе вугол, маці кросна тчэ. Які там свет. А нам ужо, малым, няма дзе, накруціш тых ніток, то ўжэ хлопцы намоткі робяць, хто што робіць, хто намоткі робіць, а хто цэлкі вяжа, а малыя трэба ўрокі робіць было.

Вяселле

Калі ішлі у сваты, бралі родственніков, дзядзькі родныя обязацельно, мацэр і бацька кросныя. Прыходзілі ў сваты 17 чалавек, нада 17 палаченцаў кождого перевязать, а воны ідуць з жонкамі. А жонкам на плацце, няма мацэрьялу на плацце, то хоць на наволочку ілі на кофточку, хоць што-нібудзь трэба даць, і прыходзяць у хату. Хросна маці яго прышла і гаворыць: «Ох, это

наша целка, яку мы шукалі, а ў нас от які бычок. Шукалі, шукалі, а ну-ка, ходзі побачым». Паставілі і так мяне павернуць, і так павернуць. А мне стыдно. А ну, давай, ты согласна замуж выйці? Ну, согласна, значыць согласна. Наліваюць водкі (самогонка была), ну как, выпьеш? Выпью! А сколько? Да налівайце поўны стакан, вы што, краёў не бачыце? Ту водку не пілі, а чэраз голаву вылівалі. І дзеўка, і хлопец абязательно.

З сабой ён абязательно бярэ водку, хлеб абязательно, соль і абязательно пірог або хлеб і крэст там, соль. Абязательно с полощенцем. А як откажэ, то вон понесе гарбузу назад. Не засва-таў, адказала.

А калі сама свадзьба, это счас выкуп пляцць за невесту, а як я была, абязательно платочак і семечкі. Дзеўка хлопцу кветку вешае абязательно.

Абычно свадзьба ідзе — субота, панядзельнік, воскрэсенье, все абязательно похмяляюцца цэлую нядзелю, можна месяц гуляць. Як прыбіралі хату, то спявалі:

*Ох, вяселле Бог нам гаў,
Ожаниўса мешок, торбу ўзяў.
Цыцкою порося ўбіла,
Цыцкою порося ўбіла,
На тры столы погзеліла...*

І ідуць з ёлкаю. Ёлка нарадная, дружка нясе. Ну, тады наражалі, была гафрырована бумага і свечэчкі запальваюць. І ідуць от молодое к жэніху. А жэніх ідзе до молодое з усёй родней, гармонь і барабаны б'юць. Прыходзяць і выкуп, не пускаюць до молодой, давай выкуп, хлопцы дзверы ломяць. А прэжджэ чэм невесту паказаць, пугало наражаюць, мужыка перадзенуць. Вот это твоя молодая». Прыдзе: «Не, это не моя!» Мало, значыць, плаціў.

Каравай пеклі ў печы. Жэнішчын бралі, штоб яны замужнія былі. Цесто замешваем, замешваем, замешваем, а там бляшка ці што. Усе, хто якія можа, ігрушкі робяць. Мама моя пекла так красіво. Говорыш: «Благослові, оцц і маці, каравай росчыняці!» Отвечаюць: «Бог благословіць, Бог благословіць, Бог благословіць!» Тады і спяваеш: «Караваю, наш раю. Караваю, наш раю, я ж тебе пожэлаю». У печ сажаюць — тожэ благословляюць і песню спяваюць:

*Наша печка горы рогочэ,
Наша печка горы рогочэ,
Короваю вона хочэ.
А прыпечак калыхаецца,
А прыпечак калыхаецца,
Караваю дожыдаецца...*

Як спячэцца, выймаеш і просіш зноў: «Благословіце, оцц і маці, коровай с печы выймаці». Тады зноў спяваеш: «Караваю, наш раю. Караваю, наш раю, я ж тебе пожэлаю».

Калі выкупілі дзеўку, садзяцца за стол. Пасцілалі кажух на лаву, каб былі цёплыя багатыя дні. А радом сядзела свяцёлка, дзевачка са свечкамі. Хросна маці поблагословіць і эты свечкі тушыць.

Ну, і потым давай перапываць дружкі. А каравай абично подносилі на абрусе красівом. І вот когда ўжэ перэпілі дзевок, ужэ ўсе выпілі. Значыць, у нас была дружэча вечэра. Дзеўкі бяруць закуску до трох страў, і мы собіраемся продукты, хлопцы — водку. Мы пошлі сабе, а старыя сабе. Ужэ з молодым едом до дому к ему.

Хросны бацько дзеліў каравай. З его стороны і з маей. Первы кусок бацька і маці. Казалі: «Даруно зялёную рошчу — каб поцоловаў зяць цёшчу. А ёй куру — квоктуху, каб поцоловала невестка свякруху. Тры дуба і тры рала — штоб было тры сына, тры генерала. Лучыну, каб не хадзіў да чужой дзяўчыны».

Калі выпраўлялі маладых с хаты, бралі ікону. Бацько проходзіць з іконай у першу очэрэдзь, а потом эта ікона, воны садзяцца і вязуць, жытом кругом бацька абойдзе. Жытам абсыпалі, каб багатыя былі. Прыязжалі да свякрухі, нявестка ложыць сюды яечко курына. Трэб, шчоб яно ўпало, і разбіць яго (шоб легко дзеткі рожаліс).

Свякруха абязательно на парогэ ўстрачае, іногда перэдзяецца ў кажух і з бацьком устрэчае. Мёд абязательно (штоб сладкая жызнь была), і вязе нявестка пасцельніцу з сабой.

Радзіны

В отведы ходзілі, соседка родзіць — усе хадзілі. Перва баба ідзе, тоды яна ў почоці была. Баба ідзе, торбу нясе, пялёнкі трэба дзіцяці. Бабі пялёнкі абязательно несці. Што можам, то і нясом у отведы. Колі бабы прышлі, то трэба і мужыкоў пазваць. Неслі рожаніцы нешта есці. Для дзіцяці аддзельна, для рожаніцы аддзельна. Кума з кумой самі выбіраюць. Родзіла дома, пупочок завязала, от это і баба. Эта баба і кашу варыла ў горшчку абязательно, яна туда рысу трошкі, масла — вот і каша. Яна падносиць эту кашу куму. Кум должэн пабіць кашу. Штоб дзеткі былі, каб прадаўжаўся род, лажылі чарапок на чарапок. На хрэсбінах людзей, так як і на свадзьбі.

Запісана ў Петрыкаўскім р-не
ад Несцярчук Аляксандры Самойлаўны, 1937 г. н.

Прыкметы і павер'і

Первыя дні поста начынаецца перад Пасхою. От первы дзень, вторы, трэці. Первы — ето будзе вясна ясная, хорошая, а еслі дождж і холодно — будзе вясна холодна. Другі дзень — лета таксамо. Трэці — осень. От таке ето я прыкмячаю.

Калі засяляліся ў новую хату, то прыносилі ката ж. Людзі старыя кажуць: «Ката трэба пусціць первого». Ну, так я чула ад старых людзей, не знаю.

Каляды

Зараз то не так, як раней калядуюць, бегаюць дзеткі, даем то грошы, то кіўбасу. Так оны, дзеці, павымазваюцца. У нас колісь дома хорошэ калядавалі. Мужчыны красіво поодзеюцца, да з гармошкой, да песні пяюць тыя божыя, усякія. Я толькі помню, як ето: «Нарадзіўся Ісус Хрыстос, святы вечар...». Така красіва песня. Ну, я етыя песні сільно не ўнікла. Казы не було. Я не бачыла. Я толькі па

тэлевізару казу тую бачыла, як тое роб'яць, а ў нас этого не было, козы тое.

Вяселле

Ето мы поехалі в сельсовет, распісаліся, по том свадзьба була. Бацькі моі поженіліся, началася вайна, не было дзе жыць.

Ну, збіраліся. Вячоркі булі в нас, вышывалі, пралі, лямпа свяціла, не было ж свету тады шчэ ў молодосці. А лямпа там вісіць, а мы кругом посядом і кудзелі пралі з лёну. Но я мала прала, то сястра мая, бедна, попокруціла тую кудзелю.

Пяклі каравай. Ну, маці хросна обычно выпякала. Еслі она ў пары жыве і другі раз замуж не выходзіла і еслі заўдаеве, то тожэ не пяклі каравай еты. А так маці хросна пякла. Он круглы быў. Пяклі той каравай, выложваюць на ето веко і дзеляць яго. Рэжуць, раздаюць бяседзе етой. Самі прыдумлялі, чым упрыгожваць. І цвяточкі, і шышачкі рабілі з цеста. Кідалі на печ веко етое, якое перва дзеўка ўхопіць, тая первая і замуж выйдзе. А наверное ж, капейкі клалі ў каравай. Ну, хтосьці найдзе, то, мо, той і шчаслівы будзе. Таке було, да.

Запісана ў в. Брынёў Петрыкаўскага р-на ад Шарамет Яўгеніі Фёдараўны, 1940 г. н.

Вяселле

✧ Було таке, было даўно. Што жэнілі дзяцей. А колісь булі багатыя і бедныя, всякія ж булі людзі. Ну, і от етыя багатыя дзеўку сыну шукалі. Шукаюць у чужое якое дзярэўні. Найдучь багатых бацькоў і дачку бяруць багатую сабе ў нявесткі. От таке було. Ну, от дажэ маладыя сільно любілі одна аднаго і бацькі не дапускалі такіх, но відно было, якая маладая. Былі ж усякія, сіроты... Ето так расказвалі, я-то ўжэ не помню. Було таке, што ў рэку пайшлі і ўтапіліся.

Ну, сваты прыходзілі, ну, там, чалавек малады прыйшоў з хлопцамі. Старшы сват быў, выбіралі таке, штогб мог што гаварыць, каб засватаць дзеўку. І от так от ано було. От ждучь ужэ к дзеўцы сватоў ужэ, там оны сваіх, каторыя родныя, завучь на етыя сваты, ужэ прыйдуць дзядкі яго, браты, бацька, усе і ўжэ сватаюць. Перад Пасхою пост, і ніхто не сватаўся, не жаніўся. Ето сем нядзель посту було. Дзяўчына тоды давала згоду. Бацькі багатыя прыйдуць і тую дачку, хоць яна і не хочэ, яе бацькі сілою оддаюць. Тоды дзеўка слухала бацькоў. Ва ўсіх у мяне булі адінаковыя малюнкi на ручніках. Колі була война, бралі ручнікі і обходзілі з іконой сяло.

Молодую вязуць к свекрухі, вона полотно купляе, вона здымае вянка, фату тую і завязвае свой платочак. Ужэ ідуць сюда, молодую прыводзіў туды, от я етое помню. Мужчыну ўбіраюць у аджежу женску, а яе ў мужчынску. Так було, мянялі, так рабілі.

Запісана ў в. Брынёў Петрыкаўскага р-на ад Навічэнка Вячаславы Яфімаўны, 1928 г. н.

Вяселле

✧ Начнем, наверное, с караваея. Каравай вообще должна печь крестная, она должна быть замужем и не вдова, но так как у меня крестная

не умела печь каравай, она никогда этого не делала. Могут еще печь каравай бабушки, родная бабушка со стороны невесты. Она печет только для невесты. Прежде чем печь каравай, моя бабуля пошла в церковь, она исповедовалась, постила три дня, перед тем как печь каравай. В доме все были предупреждены: дверями не хлопать, не ругаться, т. е. в течение недели никто не повышал даже тон. И когда пекался каравай, все мужчины выходили из дома, т. е. мужчины в дом не заходили. Бабуля пекла каравай сама, и было такое поверье, что если он будет румяный, красивый и не лопнет, значит, семейная пара будет долго жить. Если каравай лопнул, значит, семейная пара долго жить не будет, это раз. Потом посередине караваея бабуля ставила две птички, я не знаю, как они назывались, они были маленькие с длинненькими хвостиками, потом возле птичек были четыре цветочка, на васильки похожие, по кругу были две косички, еще были цветочки. Когда была свадьба, там, где были птички, вот эта середина вырезалась, она никому не давалась, только молодым. Молодые эту середину не кушали, это нужно было оставить, закрутить в рушник, спрятать за икону как оберег семьи.

Бабуля спекла каравай, и Бог дал, что каравай удался, он не лопнул, мы были все счастливы, довольны, ну и всё. Пока бабуля пекла каравай, мы собрали девчат, незамужние подружки, собирились только незамужние. Ну, вечером собирались, бабуля читала нам молитву, помню, точно была «Отче наш», а вторую не помню, но там что-то о счастье и благополучии было. Тогда ж совсем молодые были, поэтому не очень помнится. И потом мы сидели за столом, бабуля специальный чай делала. В чае была липа, зверобой, было три травы и, по-моему, мать-и-мачеха. И после чая у нас была баня. В бане были только девочки, т. е. женщин тоже не было. Мы в бане сидели, разговаривали, шутили, смеялись, вспоминали, как мы отдыхали, как мы росли все вместе, подружки те, с которыми я выросла.

Парились там, бабушка сказала, что перед свадьбой невеста должна очиститься как телесно, так и духовно, подготовиться к встрече с мужем будущим. И всё, мы вот омовение это сделали, помылись, пошутили, но она сказала, чтоб мы до 12 все разошлись, вышли из бани. И все мы легли спать, и еще она мне приказала: «Барани Бог, чтоб ты, невестушка, ничего в руки не брала, ничего не рабила в эти три дня». Т. е. невесте нельзя было ничего делать, чтоб не накликал беду.

Свадьба была в Петрикове, но бабуля сама из Ляскович. В Лясковичах сейчас церковь построена, где жила моя прабабушка. Сейчас каравай во время свадьбы как-то не делят, он разрезается и отдается во время свадьбы. У нас нет. В конце свадьбы, под самое утро, сначала поделили каравай невесты, все пришли, все 180 человек, потом каравай жениха. Два караваея было, да. У жениха был обычный ка-

равай. Крестным, сватам, которые резали каравай, вешали на них льняные полотенца, перевязанные набок. Они пришли, выкупили меня, и им повязали эти рушники, обозначить, что это сваты, кумовья. Потом, когда делили, спрашивали у всех присутствующих: «Разрешаете ли каравай разделить?» Ну, и говорят: «Бог благословит». Три раза. Все люди должны благословить. И каждый, кто проходит, такие шутки говорил: «Отдаю полено, чтобы зять поцеловал тещу в колено». И про копейки, там много чего есть.

У жениха не было мальчишника. У них не принято такое было. Это у нас больше традиции сохранились, у них как-то не очень. Потому что у них в семье разные верования. Бабуля была православная, а дедушка — католик. И у них традиции получились смешанные, и уже в конце концов они особо не соблюдались.

На второй день, как обычно, мы приходили, нас родители перекрестили, мы вошли в зал, и оказалось, что наши места заняты. Там сидели новые молодые. Потому что мы якобы проспали. Мы должны были откупиться от «лжемолодых», которые заняли красный угол, и мы им заплатили, чтоб они освободили нам это место. Красный угол под иконой. Подруга невесты и друг жениха садились рядышком. Это они проверяют молодых, будут ли они ссориться: «Я тебе говорил, что проспим, надо было раньше вставать!»

Игры мы не проводили. Единственное, что у меня было, — это веночек, снимала свекровь веночек и повязывала мне косынку. У меня волосы были накрученные, она мне заплела косу и одела платок. Но косу ей сказала заплести моя бабушка, что уже замужней женщине нужно плести косу.

Венчание — это обряд. Когда держат эти царские иконы, да, он проводится только до 10 лет совместной жизни, если уже после 10 лет, этот обряд не проводится, просто читается молитва «Укрепление семьи» — и всё.

Кстати, мы сидели на вывернутом кожухе. С мужем два дня просидели на нем. Еще на третий день я была у свекрови. Постельница выкупила постель, и мы с этой постелью поехали к свекрови, с мужем уже ночевать, мы переночевали, а на третий день опять пришли гости. В Бриневе назывался «хвост», у нас назывался «забор городить». А почему забор городить, я не знаю. Говорили, что забор городили, чтоб невеста не утнула с хаты свекрови, чтоб семья осталась целой. И вот этот забор городится на третий, четвертый день. Они приходят поздравить молодых, садятся за стол не в праздничных нарядах, просто. Садятся, и продолжается свадьба, практически, это на третий-четвертый день. У свекрови я осталась, пока не загородили забор.

Прыкметы

Мы малые были, сядем на стул и давай ногами болтать. Бабуля говорит: «Не болтай ногами, не води чертей в хату».

А еще знаю, что стол, там под столом есть балки снизу, и под балку надо было засунуть нож, это чтоб гости не налегали на еду. Про нож — это я в деревне видела, в Рубчи.

Когда куру высаживали, в шапку мужчине высыпали яйца, и эти яйца высыпали в гнездо на насест, там, где будет кура сидеть. И садится кура и все, чтоб цыплята удачно вывелись.

Варожбы

Мне мама рассказывала, как можно погадать, когда ты замуж выйдешь, через сколько лет. Но это гадание должна делать замужняя женщина, и это должно быть ее кольцо, она должна быть не разведена и не вдова. И если у девушки волосы длинные, бралась косина этой девушки, которая хочет узнать, когда замуж выйдет, на косину вешалось обручальное кольцо, ставилась или глубокая тарелка, или глубокая кружка с водой, туда окуналось кольцо, поднималось и потихоньку начинало раскачиваться. Сколько ударов — через столько лет замуж выйдешь. Так гадали в Рождественскую ночь.

Записана ў г. Петрыкаў
ад Галіцкай Таццяны Пятроўны, 1980 г. н.

Вяселле

О, даўно было такее, прыйдуць у хату хлопцы. Бацька мой кажа: «Ідзіце, ідзіце, у мяне няма дачкі аддаваць, ідзіце, ідзіце». Калі не па яго. Прыходзіць ка мне меншы брат, а ўжэ людзі кажуць: «Прыйшлі сваты». А мяне ніхто не пытаў, тыя сваты. Кажуць: «Ідзі дадому». А я не пайшла. Няма, няма, прыходзіць бацька з дрынам. Прыходжу я ў хату, там поўная хата людзей. І гармонь стаіць і там гаварылі, гаварылі...

Мне паднеслі гарэлку, шчэ капейкі лажылі туда. Я перавярнула тую гарэлку, ды і ўсё пасыпалася. Усе змоўклі, маўчаць, што будзе. Падходзіць бацька, дак я ад спуду выпіла 100 грамаў. От так мяне аддалі замуж. Пайшоў муж, мяне сілою завёў у сельсавет. Взялі карандаш і самі вадзілі мой рукой і самі распісаліся. І каравай паяклі. А хто паяклі, я й не бачыла. А на караваі было креста такога зялёнага.

Это ў нас такее е, што кошку трэба пускаць у дом, калі яго збудаваці. Ну, говорылі: «Кошка на чатырох нагах ідзе, а чалавек багачейшы будзе, добра. І куру не пускалі, бо на двух нагах».

Записана ў в. Брынёў Петрыкаўскага р-на
ад Шарубы Паліны Мацвееўны, 1926 г. н.

Песні

✧ *Наша печка рагочэ,
Наша печка рагочэ,
Караваю ёй хочэ.
Наш прыпечок калываеца,
Наш прыпечок калываеца,
Караваю сподзеваеца.
Расходжайся же, маці,
Расходжайся же, маці,
Да по велікой хаце.*

То за комін, то за печеньку,
То за комін, то за печеньку,
Головою о прыпечок.
Сядзьмо, мамко, повячэраймо,
Сядзьмо, мамко, повячэраймо,
По вечары погзелімося.
По вечары погзелімося,
По вечары погзелімося,
З тобой, мамка, разлучылась.
Тобі, мамка, — ніт бяргзечко,
Тобі, мамка, — ніт бяргзечко.
А мне, мамка, — все сердечко.
Тобі, мамка, — хатка і сені,
Тобі, мамка, — хата і сені,
А мне, мамка, — каравай свой.

***

Ох, едом мы, едом,
Ох, едом мы, едом,
Ні дорожкі, ні следу.
Каб же нам не зблудзіці,
Каб же нам не зблудзіці,
Да нічога не згубіці.
Ні лесного звераці,
Ні лесного звераці,
Да й чужого дзіцяці.
Угрэбай, мамка, жар, жар,
Угрэбай, мамка, жар, жар,
Будзе тобі, мамка, жаль, жаль.

***

Ох, егу я, егу,
Ох, егу я, егу,
Ні дорожкі, ні следу.
Каб жэ нам не зблудзіці,
Да нічога не згубіці.
Ой, гукні, Олесько,
Ой, гукні, Олесько,
Бо ўжэ село блізка,
Бо ўжэ село блізка.
Нехай нашы чуоць,
Нехай нашы чуоць,
Вечэраньку гатуоць.

Запісана ў в. Брынёў Петрыкаўскага р-на
ад Чарвяковай Веры Іванаўны, 1943 г. н.,
Шостак Марыі Паўлаўны, 1936 г. н.

Вяселле

Прыехала ад мужыка радня, забралі мае манаткі, павязлі туды к мужыку. Тут свадзьба была і там свадзьба была. Бабы старыя пяклі каравай. У ім дрожджы, молочко, яйца былі і мука. Цестам крыжыкі рабілі і цвятчкі. Прышлі сваты, дагаварыліся, калі свадзьба будзе, і ўсё.

Песні

Ой, у лузе каліна стаяла,
Ой, у лузе каліна стаяла,
Ту каліну дзяўчына ламала,
Ту каліну дзяўчына ламала.
Ту каліну дзяўчына ламала,
Ту каліну дзяўчына ламала,
Яна ўсіх папарочаравала.
Ліш аднаму нічога не шкода,
Ліш аднаму нічога не шкода,

Ён да мяне штовечара ходзіць.
Ты дзяўчына, ліцо румяное,
Ты дзяўчына, ліцо румяное,
Палюбі ты мяне, маладога.
Ох, і рада я всех вас любіці,
Ох, і рада я всех вас любіці,
Да баюся казацкай здрады.

***

Ой, у гаі, у гаі сцелецца дымам туман,
Там па зялёнаму гаю казак з дзяўчынай гуляў.
Яны гулялі, гулялі, цыганка да іх падашла.
— Дай-ка мне правую ручку,
праўду скажу табе я.
— Цыганкам я то не веру,
цыганку я тожэ люблю,
Выйдзі, цыганачка, з гаю,
выйдзі, цябе я прашу. (2 разы)
— З гаю ўжэ я не выйду, у гаі я не адна.
Ой, ты, казачэ, казачэ,
не зводзь дзяўчыну с ума.
Бедна ана сіраціна,
бацькі й маці няма. (2 разы)
— Ох, я дзяўчыну не звожу,
ох, я дзяўчыну люблю,
Крепка ее поцелую,
крепко до сердца прыжму. (2 разы)
Зайтра я з гэтай дзяўчынай умесце
да шлюба пайду. (2 разы)
Ой, у полі, у полі сцелецца дымам туман,
Там па зялёнаму гаю ходзіць дзяўчына адна,
А на руках у дзяўчыны
плача малое дзіця. (2 разы)

Сватанне

Пірог, хлебца бралі з собою, калі ішлі ў сваты. Ручніком абгорнуты з солькаю. Піражок аддавалі дружкам. Так нада было. Як свадзьба пачынаецца, дзеўка збірае дружак, і штоб у дружкі былі семечкі і цвяток, када дружка прыкавае свайму шаферу той цвяток. А ён ўжо там бутылачку адэкалону, чулкі. А цяпер такога няма. Нявеста давала дружкам пірог, і прыходзілі запаружцы, і яны давалі пробаваць той пірог запаружцам. Падзялілі ў маладога каравай, і ета ўся бяседа ідзе к молодому, там тожэ дзеляць каравай.

Прыкметы

Адну прыкмету знаю: як суседская сабака завые, нехта в сяле памрэ.

Запісана ў в. Конкавічы Петрыкаўскага р-на
ад Фалеевай Клаўдзіі Сцяпанавы, 1942 г. н.

Песні

✧ Да рано же рано, да у том, у доме веселіе.
Да рано же рано, да стаяць сталы цісавыя.
Да стаяць сталы цісавыя,
да на тых сталах,
Да ляжаць скацэрці рубчастыя.
Да рано же рано,
да ляжаць скацэрці рубчастыя.
Да рано же, рано,
да стаіць каравай пшанічны.
Да рано же, рано, дастаю каравай.

Да рано же рано,
да сямі палёў пшаніца, (2 разы)
Да рано же рано, да сямі пчолок мядочок.

Запісана ў в. Конкавічы Петрыкаўскага р-на
ад Аскерка Анастасіі Сцяпанаўны, 1934 г. н.

Песні

Го-го-го, каза, го-го-го, шэра,
Дзе ты ходзіла, дзе ты блудзіла?
Ох, я хадзіла па цёмным ляску,
Па цёмным ляску, па жоўтым пяску.
Што ж ты бачыла?
Сіваго гзеда.
А ў таго гзеда ўжо барага сега.

Ён мяне ўб'е, шкурку абгзярэ,
Шкурку — на гарэлку, м'яско — на тарэлку.

* * *

У ляску, ляску,
На жоўтым пяску,
Светы вечор, на жоўтым пяску.
Там стаяў явар тонкі, высокі,
Святы вечор, тонкі, высокі.
Тонкі, высокі, лісцем шырокі,
Светы вечор, лісцем шырокі.
Паг тым яварком Васілько станьком,
Светы вечор, Васілько станьком.

Запісана ў в. Конкавічы Петрыкаўскага р-на
ад Аскерка Анастасіі Сцяпанаўны, 1934 г. н.

ПОЛЕССКИЕ НОВЕЛЛЫ

ЖИВУЧАЯ СТАРИНА

Все мы родом из детства, которое у многих прошло в деревне. Сегодня она возрождается: мощная техника, новостройки, современные технологии. Однако часть сельских населенных пунктов по разным причинам потихоньку доживает свой век, исчезая с географической карты. «Гомельская праўда», открывая новую рубрику, постарается сфокусировать в памяти эти исчезающие островки, встретиться и пообщаться с теми, кто здесь живет, выслушать их проблемы и по возможности помочь.

Чтобы доехать из Петрикова в Кошевичи рейсовым автобусом, надо запастись терпением: до одного из самых отдаленных уголков района дорога неблизкая — 65 километров. Потом еще до Старины километров пять топтать. Летом и малоснежной зимой дорога туда накатанная, через лес. А вот осенью и весной расхлябца: автолавка с трудом довозит хлеб и другие продукты. Бывает, пока натрясешься по кодобинам, через дорогу не раз прошмыгнет дикий кабан. Выходит сюда и лосиха, встречают олени. Местные жители утверждают, что неподалеку проходит звериная тропа.

Лес разрывается заснеженным полем, на фоне которого Старина смотрится затерянным хутором. Единственная центральная улица протяженностью в километр пустая, не слышно привычного собачьего лая. Темные хаты с заколоченными глазницами окон, одичавшие сады. На многие огороды уже успели набежать молодые сосенки и кустарник — без хозяйских рук поле быстро приходит в запустение. Но деревня живая, в трех хатах теплится жизнь — снег расчищен, тянет дымком из печной трубы, у одной из калиток стоит прислоненный велосипед — здесь даже зимой это самый ходовой транспорт. Да и окна таких хат, словно живые люди, смотрят на мир веселее.

Хата Федора Кундика и Марии Цыкуновой, что стоит на окраине Старины, со стороны Кошевич, первой встречает заезжих гостей. Бревна старые, потемневшие от времени, многое повидавшие за свой век. Впрочем, как и сами хозяева. Жизнь их потрепала, обделив счастьем. Но на склоне лет просто «встретились два одиночества, разожгли у дороги костер». И вот уже пятнадцать лет вместе. Годы усмирили норы одного, сделав более уступчивым, смягчили сердце другой.

Не скучно ли жить в пустой деревне?

— Можно и заскучать, если будешь сидеть на печке, — рассудительно говорит хозяйин, вглядываясь в лица заезжих журналистов. Ему, по всей видимости, сидеть на печке не позволяет хозяйство: лошадь, два кабанчика, куры. До прошлой осени держали корову, которую пришлось недавно сдать. Отказались также от овец и гусей, а их набиралось до полусотни — кругом ведь поле и лес, кормов навалом. Уже нет сил возиться со свиноматкой, проще купить пару поросят на базаре. Хотя в молодости надрывались от работы. Держали полные сараи скота. 27 тысяч скопили тогда на книжке в сберкассе! По тем временам это были огромные деньги, которые планировали «на облегчение жизни детям». Но грянула деноминация, и «сгорели те гроши як запалки». Увы, непросто сельскому человеку постичь житейскую мудрость: жить днем сегодняшним, не откладывая на завтра возможность счастья. Но время ломает стереотипы. Сегодня надо и себя пожалеть, вздыхают пенсионеры: здоровье не то, да и пенсии на жизнь хватает.

Ее, кстати, почтальон исправно доставляет в Старину, два раза в неделю приезжает сюда автолавка: «привозят все, что попросишь». А надо что-нибудь заковыристее — запрягает хозяйин лошадь, усаживает в сани свою принаряженную бабу, и трогают они в путь — в Кошевичи или Копаткевичи. Недавно, например, ездили туда за зимней обувкой. Купили! И с модными обновками у них полный порядок — есть в чем выехать в люди, пофорсить перед детьми, которые приезжают проведать мать из Речицы и Турова. Мария Ивановна признается, что те зовут к себе «жить в людях», но она сердцем прикипела к Старине и уезжать не хочет. Здесь ее стежки, родное гнездо. А дома и солнце ярче светит.

Зато вечерами в Старине хоть глаз выколи. Хотя и стоят вдоль дороги новые бетонные столбы электросети с современными светильниками.

— Горела раньше лампочка и возле нашей хаты, да перегорела, — печалится Федор Андреевич. — Темными ночами все-таки жутковато...

— Зато летом у нас тут настоящий курорт, раздолье, — переводит разговор Мария Ивановна. — В лесу ягод и грибов навалом. Прошлой осенью боровики из лесу таскала мешком из-под сахара. Пока принесу на спине — упряю... Дед мой тогда коника запрягал, возили возом.

Летом, кто проезжает мимо их дома, любителю пахучим. Цветы — особая гордость Марии Ивановны. За луковицами ее любимых красных гладиолусов приезжают в Старину даже из дальних сел. Высаживает их хозяйка каждый год одним днем — 15 апреля. Гладиолусы вырастают в пояс, полыхая красой на всю околицу.

А пока только лиса не обходит их двор.

— В прошлом году возле сарая росло жито, на зиму осталась пожня, а где солома, там всегда мыши, — объясняет лисью привязанность к своей усадьбе Федор Андреевич. — Вот и бегают к нам рыжая в гости. Заходят сюда и кабаны. Бывает, и волки объявляются — кругом ведь лес, их сторона.

Но разговор нет-нет да и повернется в ту пору, когда они были молодыми, а деревня — живой и шумной. Каждое утро начиналось с гусиного гогота, петушиных переключек, мычания коров, которых пастух гнал на пастбище. В Старине был магазин, начальная школа, клуб и крупная ферма по откорму скота. Федор работал там скотником, его хозяйка — телятницей. Трудились оба на совесть: и сегодня на видном месте в старом серванте пожелтевшие от времени почетные грамоты.

— Нет сейчас уже той фермы — летом разбираем здесь только кошары. Вместе с ее уходом стала замедлять жизнь и в селе, — вступает в разговор **председатель СПК «Кошевичи» Игорь Кучинский**. — Так получилось, что молодежь разъехалась-разлетелась, а деревня состарилась вместе со стариками. Некоторых, кто остался в живых, позабирали к себе дети. В Старине остались зимовать только самые живучие...

Но до сих пор трактористы и комбайнеры, которые работают на ближних полях, останавливаются испить водицы возле колодца 80-летнего Егора Романовского, бывшего колхозного бригадира и учетчика полеводческой бригады. Вода здесь особенная — криничная. По ней местные летом определяли погоду: если холодная, зубы ают заломит — не жди дождя, будет жарко. Чуть потеплела — не миновать грозы.

— В прошлом году сельсовет с помощью СПК привел в порядок местное кладбище, обновили ограждение. На Радуницу сюда каждый год приезжают люди, чтобы поклониться праху своих родных. Здесь есть и братская могила, где похоронены четыре партизана, — рассказывал **председатель Лучицкого сельсовета Николай Олейник**.

Упомянул он и о восьмикилометровой дороге, которая связывает Кошевичи с Головчицами и проходит через Старину. Ею многие пользуются, потому что окружной путь составляет больше пятидесяти километров. Дорогу надо подсыпать гравийкой, но сколько ни обращались люди в Петриковское ДРСУ, на балансе которого она находится, все безрезультатно...

Пока не дошли руки до сноса заброшенных бесхозных хат в Старине. Процесс идет естественным путем: некоторые старые хаты и хозяйственные постройки заваливаются и гниют, другие потихоньку разбирают на дрова.

— Старина всегда была сильна своим моральным укладом, верующие люди жили здесь по строгим христианским понятиям. Такая усердная вера помогала им в неурожайные годы, не один раз отводила беду от деревни, — вступает в

разговор **Александр Ходько, учитель истории Кошевичской школы**.

Местный краевед вспоминает случай, когда во время войны (это партизанская зона) часть жителей деревни спасла икона «Неопалимая купина» — немцы собирались их сжечь в колхозном сарае. Той голодной Пасхой в Старине нашлось только одно яйцо, которое уцелевшие люди покрасили и разделили по кусочкам на всю деревню. Александр Николаевич готов рассказывать о своих земляках бесконечно. Например, после войны со всей округи люди приезжали к кузнецу Федору Юцевичу — золотые руки у него были, местным красавицам мастерил миниатюрные ажурные сережки. Да что там сережки — блоху мог подковать! Сильно переживал, когда закрыли в колхозе кузницу. Но и в свои восемьдесят лет еще стоговал скирды сена и соломы, имел богатырское здоровье.

Знатная когда-то была здесь и школа, здание для которой было перепрофилировано из молитвенного дома евангелистов. Рядом — богатый фруктовый сад и приусадебный участок, которые кормили ребятню почти круглый год: учителя закатывали компоты и сушили на зиму сухофрукты, варили варенья. За эту работу еще в 60-е годы школа была отмечена серебряной медалью ВДНХ бывшего Союза, а ее директор Самуил Серапин носил звание заслуженного учителя БССР, отличника народного просвещения.

Случайно открылся и еще один интересный факт: весной 1943 года в Старине состоялось совещание работников подпольной печати, и здесь начали издаваться подпольные районные газеты «Сталинская правда» и «Большевик». В Петриковском районе печаталась также областная газета «Большевик Полесья».

...Февральская метель, разогнавшись по полю, крутила на дороге белой поземкой. Зима, словно почуяв свою близкую кончину, забрасывала Старину мокрым снегом. В сумерках заснеженного поля деревня угадывалась только парой пятен горящих окон. Но все-таки людская память сильнее забвения. И чудился почему-то звон кузнечного молота, стук печатной машинки в сырой землянке, детский смех на школьном огороде...

Может, эти голоса из прошлого нес вдогонку ветер?

И НАПИТАВШИСЬ ВЕРОЮ И СИЛОЙ ...

В огромном дупле церковного дуба люди увидели образ Богоматери...

Помолиться в кошевичскую Успенскую церковь Елена Владимировна приехала за тысячу километров из Петербурга. Убитая горем женщина рассказала о своей больной дочери. Девочка не в силах передвигаться, тает на глазах, но врачи не могут поставить ей диагноз. Сведения о случаях чудесного исцеления, которые происходят в стенах этой простой церквушки белорусского Полесья, до Санкт-Петербурга донесла людская молва. Прочитав информацию на сайте, Елена засобиралась в дорогу.

Под сенью вековых дубов

Позади вокзалы, пересадки и бессонные ночи. И вот она в Кошевичах, самом отдаленном

населенном пункте Петриковского района. Местная церквушка с виду ничем не примечательная. Она птицей застыла среди могучих кряжистых дубов — словно присела отдохнуть, да так и осталась здесь почти на четыре сотни лет: в 2012 г. году храм отметил 370-летие.

Но уникальность его не только в солидном возрасте. Эта историко-культурная ценность сотворена местными умельцами без единого гвоздя. Как храм выдержал гнет времени и уцелел в годы разрухи и ненастья? Во время войны даже у немцев не поднялась рука его уничтожить, хотя деревня была сожжена, многие погибли. Лет сто назад, как рассказали местные жители, церковный фундамент укреплялся: люди вручную приподнимали стены лагами. Последний косметический ремонт храма, в ходе которого стены обшили деревянной вагонкой, был сделан в 1960-е годы прошлого века. Вот и все. Разве что краска к престольному празднику Успения периодически обновляется на церковных стенах. Да всё выше дубы-богатыри и всё больше становится паломников: люди едут сюда не только из всех уголков республики, но из России и Украины. Они молятся потемневшим от времени иконам и Пресвятой Богородице, и многие получают помощь в виде исцеления, рождения детей, обретения семьи и других земных радостей. А молва о таких чудесах разносится на самые дальние расстояния.

Сама подтверждаю: чувствуешь себя под расписными церковными сводами удивительно легко, словно в невесомости. Такой феномен местные жители объясняют многовековой намоленностью этого места, которое будто бы притягивает божественную благодать. Это в ее поисках верующие готовы отправляться за тридевять земель, чтобы вновь испытать прикосновение Всевышнего и благодать его любви.

Еще одна особенность Успенской церкви: почти четыре сотни лет она находится на территории местного кладбища. Оно действует до сих пор и абсолютно лишено той помпезности, которая периодически отмечается в захоронениях последних лет. В том числе и на сельских погостах. Здесь все максимально просто, зато осязаемо главенствует церквушка под вековыми дубами, которые стоят зелеными до самых морозов. И не бояться никаких бурь. Поэтому поневоле осознаешь, что именно они на деревенском погосте главные памятники, именно они — очевидцы и свидетели многовековой истории. А все остальное, в том числе и наша человеческая жизнь, преходящее, пылинки в истории...

И еще одно личное впечатление. Издали сельский погост чем-то напоминает панскую усадьбу со старинным парком. Кладбищенская территория (относительно недавно обнесенная симпатичным ограждением из железобетонных секций) словно пронизана лучами небесного благоговения. Под ногами шуршит ковер желтых листьев. И кладбище светится, словно пятнышко на ржавом фоне осенней земли. Под ногами в пожухлой траве краснеют мухоморы, в шляпках огромных опят, словно в блюдах, стоит дождевая вода. Со всеми этими грибами у скромных захоронений очень гармонично воспринимается небесно-голубой цвет церковных стен. И свежая краска, и новый забор — штрихи

нашего времени, которые не совсем вяжутся с этим древним памятником старины. Но уважение и почтение людей передают.

Немного истории

Согласно письменным источникам, деревня Кошевичи, которая стала местной достопримечательностью благодаря церкви, известна с XVI века. В 1515 году местный князь Ярославич подарил ее богатей Фурсанову. Чуть позже в литовской метрике упоминается поместье Косевичское, а в 1642 году и Успенская церковь, к сруб которой вскоре была пристроена колокольня.

Конечно, исторические ветра и бури, которые пролетали над этим краем, не могли не затронуть судьбу лесной деревушки. Перед кем только не приходилось ей гнуть спину, когда из одного ярма попадала в другое. Вот только краткий перечень бывших хозяев: находилась во владении иезуитов, потом виленского епископа, после раздела Речи Посполитой числилась в составе Российской империи. С начала XVIII века Кошевичами владел Еленский. Полешукам на протяжении многих веков приходилось батрачить и гнуть спину, но в начале XIX века лучи просветительства проникли и в этот заброшенный край: в Кошевичах открылась школа. В начале 30-х гг. XX в. здесь был организован первый колхоз.

Во время войны над Кошевичами стервятниками кружили немецкие истребители, рядом находилась комендатура, и возле железнодорожной насыпи, что поблизости церкви, немцы расстреливали советских активистов и всех подозреваемых. Погибло и замучено тогда было много и местных жителей, сожжена деревня. А в церкви немцы держали пленных красноармейцев, которым местные ребятишки украдкой передавали еду и медикаменты. В 1974 году к Кошевичам была присоединена соседняя деревня Евсеевичи. А после чернобыльской беды здесь появились переселенцы с загрязненных территорий — для них были построены кирпичные дома, которые нынче стали для людей родными гнездами.

День сегодняшний: время собирать камни

Нынешние Кошевичи — агрогородок, центр сельскохозяйственного предприятия с одноименным названием. Здесь есть средняя школа, клуб, библиотека, ФАП, три магазина и отделение связи. Населенный пункт, несмотря на свой древний возраст, имеет вполне современный вид и живет теми же заботами, что и соседние деревни: на полях работает техника, местное хозяйство, кроме хлеба и картофеля, выращивает кукурузу, сою и подсолнечник. Строится новая ферма на 720 голов, где процессом молочного производства будет управлять компьютер с электроникой. Собственными силами ведется реконструкция другой животноводческой фермы. Впечатляют отремонтированный Дом культуры, типовая школа, где учится чуть более полусотни ребятишек.

Природная особенность этого края — камни, которые регулярно вытаскивает из своего чрева земля. Ученые подтвердили: это след ледника, который в свое время щедро усыпал ими территорию. Камни периодически убирает местное хозяйство, складывая на обочинах полей и дорог. Но проходит какое-то время, и они вновь появляются на полях, рассказывает директор КСУП

Игорь Кучинский. Благо, что этот природный материал сегодня не залеживается: пошла мода на каменные заборы и фундаменты под бани. А некоторые владельцы агроусадеб выкладывают из него каминны — получается красиво.

В местном хозяйстве даже задумываются, как раскрутить свой каменный бизнес: это бесплатный строительный материал, экологически чистый, да и тепло держит. Но пока валуны используются в качестве дорожных указателей, атрибутов обустройства, альпийских горок на деревенских улицах. Например, один из таких камней весом почти в пять тонн находится на автотрассе перед Кошевичами с указанием их координат.

Каменная одиссея имеет продолжение и на местном кладбище, где из-под земли растут камни, помеченные крестиками. Только за последние годы, как поведал староста деревни и одновременно Успенской церкви Леонид Курчицкий, появилось таких поддесятка. Местные жители находят явление вполне правдоподобное объяснение: если церкви 370 лет, то кладбище — не меньше. Древние захоронения поглотила земля. А надгробные камни, которые служили знаками памяти, земля сейчас почему-то выталкивает наверх.

На некоторых камнях просматриваются не только крестики, но и угадываются буквы. Один из таких в прошлом году стал прорезаться огромным грибом возле церковного крылечка. Так что до истории здесь можно даже дотронуться.

Вспоминает 77-летний Леонид Павлович:

— Когда был еще школьником, интересовался у своего деда, который прожил 101 год, какого роста были кладбищенские дубы в его детстве. Такие, как и сейчас, отвечал дед, смеиваясь. Лет семьдесят прошло после того разговора, а дубы стали еще выше. Так что деревья эти, стоящие под небом три или пять сотен лет, всякого повидали. И мы для них будто муравейчики, которые под ногами бегают...

Спят вечным сном под этими дубами предки кошевичские, в том числе и партизанские командиры, погибшие во время Великой Отечественной войны. Под одним из дубов похоронена тридцатилетняя санитарка Алена Мостовая, которая была зверски замучена фашистами за связь с партизанами и помощь красноармейцам. Как рассказал заместитель директора местного хозяйства, любитель-краевед Александр Ходько, Алена верила в Бога, стремилась жить по христианским заповедям и готова была принять любые муки за веру и справедливость. Судьба сложилась так, что такая возможность ей представилась... Когда немцы дознались, что Мостовая оказывает помощь раненым красноармейцам, учинили над ней страшную расправу, буквально изрезав на части. Но кошевичская санитарка никого не выдала.

Кстати, история деревни Кошевичи тесно переплелась с историей церкви, мужественно выстоявшей в лихие времена. Местная детвора, которая в годы войны тайком от немецких конвоиров таскала в церковь еду нашим солдатам, ныне уже состарилась. Среди таких, например, Валентина Панфиленко, разменявшая девятый десяток лет. Бабушка вспоминать былое не очень любит: сами голодали, но рисковали, люди жили так тяжело, что и теперь останавливается сердце. Хотя о железной дороге, которая в 1938 году была

построена поблизости, рассказала интересный факт. Его подтвердил и председатель Лучицкого сельсовета Николай Олейник: эта железная дорога вначале была спроектирована так, что задевала церковь. Чтобы ее спасти, люди добились изменения направления колеи. Сейчас осталась только железнодорожная насыпь: во время войны пришлось разобрать рельсы, чтобы дорогу не использовали немцы.

Чудеса Успенской церкви

Успенская церковь для местных жителей — не только достопримечательность. Она свет в окошке, и духовное утешение, и надежда, которая умирает последней. Деревня трепетно от отцов к детям передает рассказ о том, как сотни лет назад день и ночь трудились ее жители, чтобы вырастить богатый урожай хлеба и заработать деньги. С ними и отправились три безграмотные прихожанки в Киев за плащаницей — чтобы такая святыня была и в местном храме. Отправились туда пешком, взяв про запас лапти. Три года от ходоков не было слуху. Но на четвертый они возвратились, выполнив наказ своих земляков и доставив плащаницу в церковь.

Сегодня среди редких древних икон, написанных по дереву, есть и крест из Иерусалима, уникальная икона Семи святых мучеников Макковеев, возле которых родители молятся о своих детях. Это к ней приехала из Санкт-Петербурга Елена Владимировна. А два года назад у иконы истово молилась женщина из Столинского района, которой доктора поставили диагноз: бездетность. И чудо свершилось: женщина вымолила все-таки свое материнское счастье! Приезжал муж ее недавно в кошевичскую церковь с подарками — в семье родилось дитя. И таких историй люди рассказывают много.

Кстати, на крылечке церкви мы встретили и однофамилицу погибшей санитарки — *Веру Степановну Мостовую*, церковную певчую, которой уже давно за восемьдесят. Но бабушка каждый день старается прийти сюда, чтобы «получить полегку»: под крышей храма она забывает о своих обидчиках и всех житейских невзгодах. Вздыхает, что скоро печку-«буржуйку» придется топить: церковь обогревается не грубкой, а металлической трубой-корогом. Но люди во время службы не мерзнут, хотя за худенькой церковной стенкой трещат 30-градусные морозы. Это тоже из разряда местных чудес.

Но самое главное чудо, которое притягивает сюда паломников, — дупло в одном вековом дубе, издавна напоминающее силуэт Божьей Матери. Подойдешь близко и увидишь только огромное дупло, в котором еще во время войны местная ребятня играла в прятки. Дупло за послевоенные годы стало еще больше — в рост человека. Там можно запросто спрятаться троим или четверым взрослым. Но глянешь издали, с церковного крылечка, и среди графики осенних ветвей поразитесь узнаваемому контуру Богоматери. Эту картину также сотворила природа. И что интересно, гигантское дупло не подорвало здоровье старого дуба, который бугристыми корнями держится за землю. Каждую весну он качает на ветках многочисленные птичьи выводки, которые оглашают окрестности своим пением.

А кошевичская церковь до сих пор хранит множество других тайн. Во время войны церковный староста закопал в землю колокол. Его не нашли до сих пор, хотя по территории кладбища ходили местные краеведы с металлоискателем. Есть версия, что колокол находится под церковью и каким-то образом усиливает ее чудодейственную силу. Ведь это именно она зовет людей в намоленный уголок полесской глубинки...

СНЯДИНСКАЯ БЫЛЬ

Снядин — один из населенных пунктов заречной зоны Петриковского района. Много раз слышала об этой деревне, но побывать там довелось недавно. Сопровождают меня вызвался председатель Голубицкого сельсовета Владимир Александров (он родом из этих мест). И вот мы на пароме. Серое непогодное небо окрасило в такой же цвет и припятские воды.

...Как и тысячу лет назад, полноводная Припять лентой опоясывает зеленые пашни и леса, нежится на изгибах в желтых песчаных берегах, омывая на своем пути многие города, деревушки и села. Поит их водой, кормит рыбой, качая на волнах рыбацкие лодки и птичьи выводки, привечая в своей роскошной пойме и зверье. Близость к большой реке предопределила в свое время и судьбу Снядина, возраст которого измеряется не веками, а почти целым тысячелетием. (Ученые недавно доказали, что эта петриковская деревенька старше самого Киева и раньше на этом месте процветал город.) Сейчас это тихая неприметная «вёсочка», где проживает чуть более сотни жителей. В основном пенсионеры и старики, молодежи мало. По этой причине собираются закрывать местную школу, в которой нынешней зимой училось только девять школьников. Есть в деревне лесничество, ФАП, небольшой клуб с библиотекой и магазин, единственный на несколько деревень заречной зоны. Магазин хороший, можно купить даже теплый хлеб, поэтому все местные, не сговариваясь, его хвалят.

Когда-то деревня слыла промышленной, была здесь своя сплавная контора и участок леспрохоза — трудилось около тысячи человек. Потом на широкую ногу хозяйствовал колхоз: три молочно товарные фермы, тракторная бригада. Сейчас земли переданы Национальному парку «Припятский». Принадлежность к нему каждый из местных ощущает на собственной шкуре, точнее огороде: люди едва отбиваются от нашествия диких свиней из леса. Поэтому все грядки сейчас в белых пугалах и трещотках, но хитрые звери их не боятся.

Люди живут в заречной деревне своими извечными заботами: сажают огороды, ловят рыбу, собирают в лесу ягоды. А когда приходит грибной сезон — целыми мешками таскают грибы. Об этом рассказал по дороге в Снядин Владимир Александров, вспоминая детство. А еще признался, что здесь живет его мать, которой 74 года. Но картошки все равно сажает 45 соток — как ни отговаривал ее «сделать себе полегку». Вот такие работающие его земляки. Кстати, снядинца в Петрикове каждый узнает по особому говору и тем колоритным деревенским словечкам, которые услышишь только здесь.

Сом в подпечье и щуки на асфальте

Первое, что меня в Снядине удивило, — это огромный расхлябанный забор из широких досок, которым окраинная улица отгородилась от старого речного русла. Каждый год вода, подступая к деревне, оставляет на нем свою метку. Присмотревшись, можно определить уровни многолетних паводков. Бывает и такое, что вода накрывает забор «с головой», и люди на лодках проплывают над ним. Тогда щуки, величиной с руку, шмыгают через асфальтированную дорогу центральной улицы. В Снядине слышала подтверждение байки о соме, что во время большого потопа заплыл в хату, облюбовав себе место в подпечье. Когда вода ушла, рыбина осталась. Действительно, был такой случай, подтвердили местные, только в соседней деревне. Хозяйка хаты потом целую неделю тем сомом семью кормила. Так что «большая вода», кроме неудобств, приносит людям и подарки. Один из них — огороды, которые после схода воды растут как на дрожжах.

Несмотря на подтопления, деревенские всегда старались строиться поближе к воде, выбирая место на горке. Многие такие хатки-халупки, покрытые дранкой, сгорбленные, как столетние старички, стоят на кручах и сегодня. Но их никто не торопится сносить: даже в эту глушь проторили дорожку столичные любители нетронутой полесской природы и уединения. И хибарки потихоньку обшиваются вагонкой, укрепляются фундаменты. Среди этой убогой старины (которой запросто можно удивить туристов) встретили мы и тарелку спутниковой связи на одном аккуратном домике, украшенном резьбой. Хозяйка Зинаида Занкевич, учительница местной школы, похвалилась, что это увлечение ее мужа Владимира, который работает лесником. А места здесь красивые и благодатные, хотя местные давно привыкли к этой красоте, вроде и не замечают. Зато приезжие рыбаки в восторге.

Скоро появится в деревне и своя агроусадьба — местный предприниматель Николай Дербень намерен принимать туристов, удивляя их снядинской экзотикой. А она рядом, искать не надо. Вот они, обычные «полешуцкие» подворья с выжженными на солнце прошлогодними стожками сена и копанками с загривками осоки за огородом, где каждое парное утро висят белые клочья тумана, а вечерами на все лады квакают лягушки. Вдубравах можно за пару часов насобирать ведро земляники. Малые и большие озера кишат рыбой. На десятки километров непролазные болота с клюквой, чуть ли не край света. Заходить туда далеко не каждый рискнет, даже из местных: запросто можно заблудиться.

А только стемнеет, начинаются в Снядине «ночные дискотеки»: люди включают магнитофоны и приемники, жгут костры возле своих огородов, выставляют дежурных сторожей, чтобы отпугнуть лесных кабанов. Но те все равно приходят, портят грядки. Если косули, лисы и зайцы (а недавно деревенские видели рысь у дороги) человека не напрягают, то лесные свиньи — настоящее бедствие.

Дорога жизни

Похвалились снядинцы и своим новым мостом с дорогой, в прошлом году соединившими деревню с Туровщиной. Теперь по этой дороге, ко-

торую прозвали дорогой жизни, в любую погоду могут доехать в Снядин медики, газовики и торговля. Но если из Петрикова выбирать самый короткий путь, в деревню можно попасть только с помощью паром, который связывает «цивилизацию» с заречной зоной. Можно, конечно, воспользоваться и житковичской гравийкой, но для этого требуется доехать до соседнего райцентра, потом свернуть на «снядинский шлях», а это неблизкий свет. Поэтому паром — самый привычный и удобный вид транспорта для местных жителей. К тому же весной, когда Припять выходит из берегов, а с другой стороны разливается Уборть, к деревне со всех сторон подходит вода. И Снядин кажется островом, окруженным Геродотовым морем. Единственное спасение тогда — катер «Коршун», которым располагает районный отдел образования, и эмчезовская «амфибия».

— При моей памяти самая большая паводка была весной 1979 года, которая много наработала шкоды, — вспоминает местный краевед, 84-летний Виталий Новак. — Тогда всех дойных коров и молодняк, больше тысячи голов, пришлось на пароме перевезти на ферму у Вышелов. А коней трымали на узгорачку у совхозным саде. Корма скотине со Снядина доставляли военные на «амфибии». Случались и летние паводки после затяжных дождей, когда люди на лугах не могли заготовить ни одного стожка сена. А на некоторых полях приходилось вручную косить жито и лошаадьми вывозить к комбайнам на горки.

Но это временные трудности, и снядинцы быстро их забывают. А еще Виталий Константинович рассказал, какие головастые и рукастые жили в этих краях бондари, кузнецы, гончары и бортники. А их хозяйки не только пряли, ткали и вышивали, но и на всю округу славились тонким сукном. Знаменит был Снядин и добротными сапогами, которые не имели сносу и шились местными умельцами из свиной кожи. Сто лет назад местные механики-самоучки построили на реке плотину и огромную водяную мельницу. Ее приспособления мололи зерно и крупы, отжимали масло, даже шерсть чесали. Стояли когда-то в Снядине, на берегу Припяти, и три ветряные мельницы, которые еще помнят местные старожилы. Вспоминают старые люди и церковь невиданной красоты, сиявшую золотом. Ученые сейчас объяснили технологию той красы: все деревянные узоры, которые вырезались вручную, мастерами покрывались слоем фарфора, потом наносилась позолота.

Все это — только отголоски былой зажиточности и богатой древней истории, уходящей корнями в глубину тысячелетия. Кстати, о ней местные периодически напоминают и находки: монеты Римской империи, кости, керамические черепки и крестики...

Как город-призрак из-под земли вышел

Чтобы прикоснуться к древней истории, едем в центр деревни к школе. И не только из-за того, что это единственное место, которое в деревне никогда не затопливается водой. Во дворе школы, на месте спортивной площадки, в прошлом году ученые с археологами во время раскопок нашли старое городище. Это были останки древнего города Смедин — он упоминается в старинных Киевской и Новгородской летописях. Именно он почти тысячу лет оставался зате-

рянным. И хотя нынешнее название деревни Снядин было созвучным с пропавшим Смединном, разгадка ученым открылась не сразу. Древние поселения давно были обнаружены на берегу Припяти, неподалеку раскопан курганный могильник. Потом во дворе школы обнаружались захоронения XVI — XVIII веков. Но город будто провалился сквозь землю. Ученые терялись в догадках: неужели летописцы ошиблись? Однако под погребениями позднего средневековья вдруг стали находиться вещи XII — XIII веков: позолоченный крест-мощевик, каменная булава, браслеты, черепки посуды, небольшой ковчежец, в котором хранились мощи какого-то святого... Это была настоящая сенсация. Поэтому в Снядин, не побоявшись болот с комарами, приезжали даже американцы, от темна до темна работая здесь с белорусскими археологами.

— К сожалению, пока достоверно неизвестно, почему исчезло Смединское городище. Найденные вещи свидетельствуют о том, что древний город был богатым и процветающим. Потом случилось большое побоище, и Смедин после разгрома был разграблен и раздавлен. После город уже не смог подняться с колен. Но люди это место не оставили, продолжали жить и селиться возле реки хуторами, которые позже соединились в одно селение. Сейчас оно носит название Снядин, — подвел черту в нашем разговоре учитель местной школы Александр Македонский.

Водная одиссея

Интересно, что название своего древнего города местные не забывают. Когда приходит большая вода, которая через окна переливается в хаты и каждый спасается как может, называют себя смединцами. Выберутся на сухое — уже снядинцы. Как-то во время сильного паводка местный дед Мазай бросился ловить на Припяти зайцев, которых несло на бревне, — навязал два мешка. Но прибиться к берегу не хватило сил, лодка перевернулась, и самого спасателя едва вытащили на берег.

Был случай, когда резко прибывающая вода загнала старушку на грушу. Бабка уцелела, даже свинья с визгом догадалась вскарабкаться на кучу навоза, а вот гуси в сарайчике утонули — птицы не успели перья смазать жиром. И нынче люди во время паводков, ложась спать, ставят на всякий случай обувь на печку: если придет вода, обуться в сухое. И хотя вода доставляет много мороки, люди относятся к ней терпимо и называют гостем, который приходит и уходит, а они остаются. Более того, даже ждут ее появления в следующем году: уж больно много развелось в земле кротов и медведок, только вода может в таких случаях помочь избавиться от вредителей.

Услышала в Снядине и трагическую водную историю. От нее до сих пор щемит сердце. Как-то вернулся из далеких краев молодой снядинец, которого вышла встречать на берег Припяти мама. Человек, не дождавшись паром, остался на берегу чемодан, одежду с ботинками и нырнул в воду, чтобы ускорить встречу. И больше не вынырнул. Не нашли даже тела утопленника. И вместо кладбища мать приходила голосить на речной берег. Как и тысячу лет назад, висело над ее головой безучастное небо и катила вдаль свои воды Припять...

ПРОЗВІШЧЫ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

Аналіз семантыкі і структуры прозвішчаў — цікавая, каштоўная і цяжкая справа, што прызнаецца многімі антрапанімістамі. Ён, на думку А. Суперанскай, «дае значную інфармацыю, якая ўяўляе цікавасць для гісторыкаў, этнографікаў, сацыёлагаў, а таксама лінгвістаў. Пры параўнанні лексічных палёў, па якіх размяркоўваюцца асновы прозвішчаў у розных мовах, можна зрабіць вывады пра агульнасць або, наадварот, рознасць нацыянальных культур асобных народаў» [1, с. 81].

Лексічны склад беларускіх прозвішчаў надзвычай багаты і разнастайны. Паходжанне многіх беларускіх прозвішчаў матываванае. Даследчыкі адзначаюць, што шматлікія беларускія прозвішчы ўтварыліся семантычным шляхам — шляхам пераасэнсавання былых назваў-характарыстыкі асобы па тых ці іншых адзнаках ці ад гутарковых формаў імён. Пазней унутраная форма, матывіроўка (лексічнае значэнне) сцерлася, і найменне пачало выконваць чыста намінацыйную функцыю — функцыю вылучэння чалавека сярод іншых.

Прозвішчаў адапелятыўнага паходжання ў беларускай мове даволі многа. Гэта група складае прыкладна каля паловы ўсіх прозвішчаў. Вядомы антрапаніміст М. В. Бірыла адзначае, што «з пункту погляду гісторыі мовы адапелятыўная антрапанімія з'яўляецца захавальнікам, кансервантам лексікі папярэдніх эпох, дае матэрыял для больш глыбокага вывучэння гістарычнага слоўніка, моўных узаемасувязей» [2, с. 4]. Згодна з гэтым у якасці асноў для ўтварэння прозвішчаў магла выкарыстоўвацца лексіка, якая адлюстроўвае самыя разнастайныя галіны жыццядзейнасці народа і акаляючай яго рэчаіснасці — быт, заняткі, становішча ў сям'і і грамадстве, фізічныя, разумовыя і маральныя якасці, пачуцці, сацыяльны ўклад, жывёльны і раслінны свет і інш. У гэтым сэнсе антрапанімы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі, з'яўляюцца скарбніцкай гісторыка-культурнай спадчыны, даюць каштоўны матэрыял для вывучэння агульнай гісторыі народа. Пры ўтварэнні прозвішчаў Петрыкаўскага раёна выкарыстоўвалася лексіка наступных семантычных груп.

Назвы асоб па прафесіі ці занятку, сацыяльным становішчы. Прозвішчы, утвораныя ад назваў прафесій, сведчаць пра разнастайнасць прафесій у Беларусі. З развіццём грамадства

зніклі некаторыя прафесіі, а разам з імі страціліся і іх назвы, якія ляжаць у аснове прозвішчаў. Тым не менш іх этымалогія ў большасці застаецца празрыстай. Прозвішчы, што былі ўтвораны ад назваў прафесій, роду заняткаў або выконваемага дзеяння, уяўляюць сабой каштоўную крыніцу па гісторыі мовы і культуры. *Агараднічук* < уст. *агароднік* 'селянін, які меў тры маргі агароду, за што выконваў службу адзін раз у тыдзень, а жонка 6 дзён за лета жала' [2, с. 17]; *Алейнікаў* < алейнік 'той, які робіць алей' [2, с. 20]; *Аскерка* < араб. *аскер* 'войска', 'воін, салдат', тур. 'воін, баец', 'ваяўнічы', кірг. устар. 'салдат, воін', у рускай мове з тур. так звалі рускія 'турэцкіх салдат' [2, с. 24-25]; *Бабраўнічы* < баброўнік 'лавец баброў' [2, с. 29]; *Бандарык*, *Бандарэнка*, *Бондар* < 'майстар па вырабе драўлянай пасуды' [3, с. 395]; *Баярын*, *Баярынаў*, *Берднік* < рэг. 'бадзяжны гандляр бёрдамі', 'майстар, які вырабляе бёрды' [2, с. 52]; *Буднік* < 'рудакоп', укр. *будник* 'работнік на паташным заводзе' [2, с. 64]; *Бурма* < рус. 'прыказчык, бурмістр, вайт' [2, с. 70]; *Ваявода* < 'начальнік войска, кіраўнік горада ці акругі', 'кіраўнік ваяводства' [3, с. 472]; *Віннік* < 'прадавец віна' [2, с. 87]; *Войцік* < вайт 'старшыня мяшчанскага ці магдэбургскага суда', 'начальнік гміны', 'наглядчык за прыгоннымі, прыганяты, прызначаны з сялян памешчыкам' [2, с. 89]; *Выбранец* < 'выбраны ці рэкрут, узяты на ваенную службу', 'выбраны' [2, с. 31]; *Гайдукевіч*, *Гайдукоў* < гайдук рус. 'лёгка ўзброены воін', бел. 'лёгка ўзброены салдат', 'слуга ў вяльмож для парадных выездаў' [2, с. 95]; *Ганус*, *Ганусевіч* < літ. *gąpus* 'пастух' [2, с. 101]; *Ганчар*, *Ганчароў* < бел. 'той, хто вырабляе гліняную пасуду', устар. 'пячнік', 'чарапічнік' [2, с. 101]; *Гарбар* < 'той, хто займаецца апрацоўкай і вырабам шкур' [4, с. 29]; *Грабар* < 'работчы, які выконвае земляныя работы; землякоп' [4, с. 72]; *Грабка*, *Грабка* < ад грэбці [3, с. 115]; *Грэнагзёр* < грэнадзёр 'салдат або афіцэр адборных (па высокім росце) пяхотных і кавалерыйскіх часцей' [4, с. 89]; *Гусараў* < гусар 'ваенны з часцей лёгкай кавалерыі' [4, с. 99]; *Дайліговіч* < бел. *дойліг* 'цясляр, будаўнік' [2, с. 124]; *Дварак*, *Дворак* < рэг. *дварак* 'шляхціч', рус. *дворяк* 'дваровы чалавек', польск. *dwojak* 'прыдворны', 'слуга', 'парабак у панскім двары' [2, с. 128]; *Дзягцяр*, *Дзегцярэнка* < дзягцяр 'той, хто гоніць дзёгаць' [4, с. 178];

Драгун < драгун 'салдат або афіцэр некаторых кавалерыйскіх часцей, здольных весці бой і ў спешаным страі' [4, с. 194]; *Дубовік* < рэг. 'рулявы на лодцы пльгтагонаў, якая называецца 'дуб', рус. *губовик* 'лодачнік, перавозчык' [2, с. 139]; *Дударэнка* < дудар 'музыкант, які грае на дудзе' [4, с. 207]; *Жаўняровіч, Жаўнярчук* < жаўнер 'салдат польскай арміі' [4, с. 254]; *Злотнікаў* < злотнік 'залатар' [4, с. 482]; *Кавалевіч, Каваленка, Кавалеўскі, Кавальскі, Кавальчук, Коваль* < каваль 'рабочы, майстар, які займаецца коўкай металу' [4, с. 570]; *Кажадуб* < 'дубільшчык скур' [2, с. 167]; *Казак, Казакевіч, Казакоўскі* < казак 'вольны чалавек з прыгонных сялян, халопаў, гарадской беднаты', 'прадстаўнік ваеннага саслоўя', 'радавы асобых (звычайна кавалерыйскіх) вайсковых часцей' [4, с. 374]; *Каладзей* < рус. *колодеи* 'калеснік', укр. *кологій* 'калеснік' [3, с. 170]; *Калеснік, Калеснікаў* < калеснік 'майстар, які вырабляе колы, калёсы' [4, с. 586]; *Камісарчык* < ст. бел. камісар 'чыноўнік для разгляду спрэчных спраў' [2, с. 176]; *Канавал, Канавальчук, Канавальчык* < канавал 'лекар без спецыяльнай ветэрынарнай адукацыі, які займаецца лячэннем коней' [4, с. 609]; *Канюшэнка* < конюх 'даглядчык коней' [4, с. 713]; *Капач, Капацэўскі* < капач 'той, хто займаецца капаннем зямлі, землякоп' [4, с. 629]; *Каплан* < рэг. 'капелан' [2, с. 180]; *Кароль, Касец, Ключнік* < 'слуга ў панскім маёнтку, у распараджэнні якога знаходзіліся прадукты харчавання і ключы ад месцаў іх захоўвання' [4, с. 702]; *Князеў, Кравец, Краўчанка, Краўчэня* < кравец 'спецыяліст па шыцці адзення' [4, с. 719]; *Крамнік* < 'уладальнік, або прадавец у краме, лаўцы' [2, с. 217]; *Красільшчык* < рус. *красильщик* 'фарбавальшчык, маляр' [10, с. 382]; *Круль* < польск. *król* 'кароль' [2, с. 219]; *Кузнец* < рэг. рус. 'каваль' [2, с. 227]; *Куратнік* < 'той, хто даглядае курэй' [2, с. 232]; *Кухарчык* < кухар 'повар' [2, с. 236]; *Кучар* < 'фурман' [10, с. 395]; *Кушнер* < 'скарняк' [2, с. 238]; *Маёр, Маёрчык, Манахаў, Маскаленка* < бел. маскаль 'падданы Маскоўскай дзяржавы', рэг. 'салдат' [2, с. 277]; *Маставы* < 'збіральнік падаткаў за праезд праз мост' [9, с. 134]; *Мельнік, Мельнікаў, Музыка* < 'музыкант' [5, с. 179]; *Муляр, Палознік* < рус. *полозник* 'той, хто робіць палазы' [2, с. 309]; *Панцюк* < ад Панцеля; *Панкевіч, Панок, Паноў, Пановіч, Пастухоў, Пашун* < ад *пахайць* 'араць' [2, с. 320]; *Пекарскі, Пякарскі* < пекар 'хлебпёк' [6, с. 153]; *Півавар, Піваварчык, Ракаўшчык* < рус. *раковщик* 'гандляр ракамі' [2, с. 348]; *Руднік, Рудніцкі* < 'той, хто здабывае ці плавіць руду' [2, с. 354]; *Рыбак, Рыбакоў, Рыбалка* < рэг. 'рыбак, рыбакоў' [6, с. 733]; *Рэзнік* < укр. *різник* 'прадавец мяса, мяснік' [9, с. 101]; *Седляр* < укр. *сідляр* 'той, хто вырабляе сёдлы, сёдзельнік' [2, с. 403]; *Сітнік* < рэг. 'той, хто робіць ці прадае сіты' [2, с. 375]; *Старавойтаў* < старавойт 'начальнік гарадскога пасялення' [7, с. 501]; *Старажэнка* < стораж 'чалавек, які ахоўвае што-небудзь' [7, с. 329]; *Ткач, Ткачук, Ткачэнка*, < ткач 'рабочы, майстар, які вырабляе тканіну на ткацкім станку' [7, с. 490]; *Фурман, Цагельнік* < 'рабочы, які працуе на цагельні' [7, с. 224]; *Царанкоў, Царук, Царун, Царык* < цар 'тытул манарха ў Расіі, Балгарыі, Сербіі', 'асоба, якая мае гэты тытул' [8, с. 228]; *Чабанаў, Чарнецікі* < чарнец 'ма-

нах' [8, с. 300]; *Шах, Швец* < шавец 'майстар па шыцці і рамонце абутку' [8, с. 340]; *Шкляроў* < шкляр 'рабочы, які ўстаўляе шкло' [8, с. 368]; *Шкраб* < 'той, хто скрабе' [2, с. 475]; *Шляпачнік* < 'капялюшнік' [2, с. 477]; *Шут, Шуцік* < рус. 'блазен' [2, с. 485]; *Ярыга* < рус. устар. 'ніжэйшы служыцель паліцыі, пасыльны' [2, с. 500].

Прозвішчы, утвораныя ад геаграфічных назваў, складаюць невялікую па колькасці групу: *Беластоцкі, Белкавец, Белькавец* < 'з в. Белкі, Белкава' [2, с. 51]; *Вальнец* < з Вальні; *Гаравец, Гаравы* < 'жыхар вёскі Гара', 'той, хто жыве на гары, на высокім месцы' [2, с. 101]; *Гузавец* < 'з в. Гузы, Гузава' [2, с. 120]; *Данцоў* < ад 'Дон'; *Дубавец* < 'з в. Дубы, Дубава, п. Дубавец' [2, с. 138]; *Жукавец* < 'з в. Жукі, Жукава' [2, с. 148]; *Жыткавец* < 'з г. Жыткавічы'; *Загорац* < 'той, хто жыве за гарой ці ў в. Загор'е' [2, с. 154]; *Залескі* < 'в. Залессе'; *Забродскі* < 'в. Заброддзе'; *Лісавец* < 'з в. Лісава, Лісы' [2, с. 253]; *Магілявец* < 'з г. ці іншага н. п. Магілёў' [2, с. 265]; *Мазуркевіч* < мазур 'выхадзец з Мазуршчыны' [2, с. 267]; в. Мазуры; *Макаравец* < 'з в. Макарычы'; *Маркавец* < 'в. Маркавічы'; *Мышкавец* < 'з в. Мышкі, Мышкова' [2, с. 291]; *Нашчынец* < нашчынец 'чалавек з мясцовага асяроддзя' [12, с. 214]; *Паддубны* < 'в. Паддуб'е', 'які жыве ля дубоў, пад дубамі' [2, с. 306]; *Пінскі, Пінчук* < 'выхадзец з г. Пінска' [3, с. 324]; *Мінскі, Мінчук* < 'выхадзец з г. Мінска'; *Рагавец, Рагавік, Раговіч* < 'які жыве на рагу вуліц ці з в. Рогава' [2, с. 344]; *Рудкавец, Сакавец* < 'з в. Сакі, Сакава' [2, с. 361]; *Селіковіч, Селюковіч, Сялюк* < з укр. *селюк* 'вясковы чалавек, вясковец' [2, с. 404]; *Слуцкі* < 'выхадзец з г. Слуцка'; *Старобінскі* < 'выхадзец з г. Старобін'; *Туравец* < 'з г. Тураў' [2, с. 418]; *Турэцкі* < 'магчыма, жыхар в. Турэц' [2, с. 419]; *Харкавец* < 'з г. Харкаў'; *Церабавец* < 'з в. Церабаў, Церабы' [2, с. 437]; *Чарнобылец* < 'з н. п. Чарнобыль' [2, с. 448]; *Шаставец* < 'з в. Шастовічы'.

Прозвішчы, утвораныя ад назваў народаў і этнічных груп: *Грэкаў* < 'народ, які складае асноўнае насельніцтва Грэцыі' [4, с. 89]; *Калмыкоў* < 'калмык' [2, с. 173]; *Літвін, Літвінаў, Літвіновіч* < 'літовец', 'жыхар Літвы' [2, с. 253]; *Ляхаў, Ляхкевіч, Ляшук* < лях 'паляк' [2, с. 264]; *Паляк, Поляк* < паляк 'заходнеславянскі народ, які складае асноўнае насельніцтва Польшчы' [5, с. 644]; *Татарынцаў* < татарын 'народ, які складае асноўнае насельніцтва Татарскай АССР' [7, с. 482]; *Цыган* < цыган, 'народнасць індыйскага паходжання, якая жыве часцей за ўсё качавымі і паўкачавымі групамі ў Еўропе, Азіі, Афрыцы, [8, с. 256]; *Чаркаса, Чэркас, Чэркасаў* < чэркес 'адзін з народаў, якія насяляюць Карачаева-Чэркескую аўтаномную вобласць' [8, с. 337].

Назвы частак цела і покрыва чалавека і жывёл. Прозвішчы, звязаныя з асобнымі часткамі чалавечага цела, былі даволі папулярнымі. У якасці прозвішчац маглі выкарыстоўвацца і назвы частак цела жывёл: *Барадаўка, Барадоўка, Барогзіч, Галава, Галоўчанка, Галёнка* < 'частка рукі ад локця да пляча' [11, с. 38]; *Губін, Губіч, Губчык, Гуз, Гузаў, Гузоўскі* < 'гуз, гузак' [2, с. 120]; *Жылейка, Жыльскі, Зобаў* < 'зоб' [17, с. 323]; *Зуб, Казей* < рус. *козей*, *козейка* 'шчыкалатка, костачка нагі' [2, с. 168]; *Каленік, Канопка* < літ. *копора* 'конскі капыт' [2, с. 178]; *Кукса, Куксенка* < 'астатак пакаленай або ампутава-

най руці, нагі' [4, с. 751]; Кулак, Кулакоўскі, Лабовіч, Лапа, Лапо, Пупенка, Пяткевіч, Рог, Станкевіч, Станчыц, Сустаў, Ус, Харлан, Харланаў, Харланчук < рус. валаг. харло 'горла' [2, с. 427].

Назвы жывёл і птушак, рыб. Гэта група з'яўляецца адной з важных крыніц для ўтварэння прозвішчаў Петрыкаўскага раёна: Акуліч, Акульчык < 'акула' [2, с. 19]; Акунец < 'акунь' [2, с. 28]; Бабёр, Бобер, Бобрык < бабёр [2, с. 28]; Баран, Баранаў, Бараніч, Бараноўскі, Баранчук, Барашка, Белкін, Бірукоў < бірук рэг. 'воўк', рус. бирюк 'звер', 'воўк' [2, с. 54]; Буйвал, Быкоўскі, Бычкоўскі, Бычэнка, Вараб'ёў, Варабей, Варанчук, Волкаў, Воранаў, Воўк, Галец < 'невялікая прэснаводная рыба сямейства ўюновых з тонкай скурай без лускі', 'рыба сямейства ласасёвых' [4, с. 19]; Галубіцкі, Галубка, Голуб, Гогаль < рус. 'адзін з родаў качак', укр. 'род дзікай качкі' [2, с. 113]; Драздоў, Ёрш, Жарабцоў, Журавель, Жураўлевіч, Жураўскі < жураў 'журавель' [2, с. 148]; Зайчык, Зайчыкаў, Заяц, Зуй < рус. зуй 'агульная назва невялікіх кулікоў' [2, с. 161]; Кабановіч, Кажан < 'лягучая мыш' [2, с. 167]; Казловіч, Казлоў, Казлоўскі, Канаплюк < 'верабей' [13, с. 203]; Карасевіч, Карасёў, Карасік, Карась, Карасюк, Катоц, Качэня < рэг. 'качаня' [2, с. 198]; Кебец < кірг. кебе 'худое ягня' [2, с. 198]; Кіш < кірг. киш 'собаль' [2, с. 204]; К्लешчанок, Кляшчоў, Кніга < укр. кніга 'чайка' [2, с. 209]; 'кнігаўка' [11, с. 82]; Козел, Козік, Казінец, Коршак < 'коршук' [12, с. 162]; Кот, Коцік, Крук, Крукоўскі, Кручок < рэг. крук 'ворон' [2, с. 219]; Крыжаноўскі < крыжан 'крыжанка' [2, с. 222]; Кукуленка < кукуля 'зязюля' [2, с. 228]; Кулік, Кулікоў, Кунік, Кунічык, Кунцэвіч < рэг. рус. куна 'куніца' [2, с. 230]; Куранаў < рус. 'індык', кірг. 'дзікі казёл' [2, с. 232]; Курапаценка, Курац < рэг. 'куруца, якая не нясецца і мае выгляд пеўня' [2, с. 232]; Курко, Куцько < рус. кутя, кутька 'шчаня' [2, с. 237]; Кукук < кірг. кучук 'шчаня', 'ваўчаня', 'тыграня' [2, с. 237]; Лашкевіч < рус., укр. лоша 'жарабя' [2, с. 248]; Лебядзеўскі, Лебядзінскі, Лінкевіч, Лісоўскі, Лосеў, Лялко < ляпа 'рот звера, рыбы', 'канча' [5, с. 74]; Ляшчынскі, Мазуркевіч < мазурок 'палявы верабей' [2, с. 267]; Мурашка, Мухін, Мядзведзеў, Окунь, Піскун, Піскуноў < 'уюн' [14, с. 187]; Пташук, Пугач < 'драпежная начная птушка атрада соў' [6, с. 515]; Пырко < рэг. пырко 'курчка'; рус. усх. пырка 'індык' [2, с. 341]; Пятух, Рагалевіч < укр. 'вол з вялікімі рагамі' [2, с. 345]; Рак, Рачкевіч, Сазонаў, Сакалоў, Сакалоўскі, Салавей, Салаўян, Салаўянчык, Сарока, Сарочык, Селех < укр. 'качур' [2, с. 371]; Сініцкі, Сойчык, Сокал, Сакалоў, Сяўрук < цюркск. севрюк 'жарабец' [2, с. 405]; Трацякоў < трацяк 'конь трох гадоў' [12, с. 300]; 'трохгодак' [2, с. 413]; Трухан, Трухановіч < укр. трухан 'індык' [3, с. 415]; Тур, Турук < 'першабытны дзікі бык', 'горны каўказскі казёл' [7, с. 553]; Угод, Угодаў, Фурс < араб фарас 'конь' [3, с. 424]; Цяцерынец, Чайкоўскі, Чаплінскі, Чыжык, Чыжэўскі, Чырыч, Чырычук < чырок [2, с. 456]; Шпак, Шпакоўскі, Шчурык < рус. щур ('птушка) стрыж', 'вуж', 'пацук', смал. 'птушка з пароды вераб'ёў', 'мыш', укр. 'пацук', ('птушка) стрыж', польск. szczur 'пацук' [2, с. 488]; Юневіч, Юніцкі < укр. юн 'уюн' [2, с. 496]; Юркавец, Юркоў < юрок 'птушка (палявая)' [16, с. 153]; Ягуар, Язеў < язь [2, с. 499].

Прозвішчы, утвораныя ад батанічных тэрмінаў. Дадзены падпункт уключае ў сябе прозвішчы, утвораныя ад назваў дрэў, кветак, садавіны і інш.: Бабкоў, Бабок < рэг. бат. 'бабоўнік, вадзяны трохліснік' [2, с. 29]; Бабун < рус. бобун 'фасоль', 'боб' [2, с. 24]; Баравік, Беразоўскі, Бур'ян, Буракевіч, Валяр'янаў, Верас, Вішнеўскі, Вяربیцкі, Ганус, Ганусевіч < рус. ганус 'аніс', 'чарнушка' [2, с. 101]; Гарошка, Гладун < 'назва расліны' [2, с. 110]; Грушко, Грыб, Дзегалевіч, Дзегялевіч, Дзьягелька, Дуб, Дубік, Дубовік < рус. дубовік 'назва грыба' [2, с. 139]; Елкін, Зялёнка, Каліна, Канапелька, Канапліч, Канапка < рус. конопь 'каноплі' [2, с. 178]; Капусцін, Кіяхоўскі < кіях 'пачатак кукурузы' [4, с. 692]; Крумін < літ. кгутас 'куст' [2, с. 219]; Крэс < рус. крес 'назва расліны' [2, с. 224]; Лебядзінскі, Ліпскі, Лопух, Малінец, Маліноўскі, Машук, Ольхін, Пальнь, Рагозік, Рагозін < рус. рогоза, рогоз, бат. 'сіт, сітнік', укр. рогоза, рогіз 'назва балотнай расліны' [2, с. 345]; Раціцкі, Расага, Рашэўніцаў < рашэўнік 'ядомы грыб карычневага колеру з сятчастай з-пад нізу шапкай' [6, с. 709]; Розаў < роза рэг. 'ружа' [2, с. 351]; Ружан, Ружа, Рэпчык, Сасноўскі, Сітнік < рус. ситнік 'камыш, чарот' [2, с. 375]; Фасоль, Хмялеўскі, Чаранкевіч, Чарнушын, Чарнушэвіч < рус. чарнуха 'грыб ваўнянка' [2, с. 448]; Чэмірка, Шлапак < 'гатунак (яблык)' [16, с. 139]; Яворскі, Ягада, Яглінскі.

Прозвішчы, утвораныя ад назваў прадуктаў харчавання. У мінулым харчаванне займала важнае месца ў жыцці людзей, што звязана з цяжкай працай. Таму зразумела, чаму ад гэтых назваў утварылася даволі шмат прозвішчаў. Гэта і назвы першых страў, і назвы каш, і назвы страў з мукі. Хлеб з'яўляўся і з'яўляецца галоўным прадуктам харчавання, таму не магло не быць прозвішча, утворанага ад слова «хлеб». Абаранак < 'булачны выраб з заварнога цеста, закручанага кальцом' [3, с. 34]; Арбуз, Арэшка < арэх [2, с. 24]; Аўсянікаў < аўсянік 'аўсяны блін' [2, с. 26]; Блінец < 'блін' [2, с. 56]; Бондзікаў < рэг. бонда 'свіное сала', 'печаны хлеб' [2, с. 58]; Бохан, Боханаў < 'булка хлеба' [2, с. 59]; Варэнік, Верашчакаў < верашчака 'мочанка' [2, с. 85]; Гарэлік < 'прыгарэлая бульба' [12, с. 83]; Калач, Калачык < 'круглая булка пшанічнага белага хлеба' [4, с. 583]; Каравайка, Каржаноўскі < каржэнь рэг. 'сухар, засушаная перапечка' [2, с. 185]; Кілбас < польск. кielkwas 'каўбаса' [2, с. 199]; Кісель, Кісялевіч, Корж, Коржык, Крупа, Кулеш, Малаковіч, Масла, Маслоўскі, Поліўка < поліўка 'страва' [14, с. 201]; Перапечка < 'печыва' [11, с. 133]; Рабчанка, Рабянок < укр. рябка 'страва з пшана і грэцкай мукі' [2, с. 344]; Рушко < рус. рушко 'прасяныя крупы' [2, с. 256]; Рэпчык, Саладуха < 'салоджанае цеста з аржаной мукі' [11, с. 156]; Самбук < 'салодкая халодная стравя, прыгатаваная шляхам узбівання фруктовага пюрэ з цукрам і яечным жаўтком' [7, с. 49]; Семечка, Семка < рэг. 'зерне сланечніку' [2, с. 371]; Сітнік, Сітніца < рус. ситнік 'сітніца' [2, с. 375]; Сумар < рус. сумарь 'хлеб' [2, с. 398]; Сухарка, Сухарэнка < сухар 'высушаны кавалак хлеба, булкі' [7, с. 397]; Сушчынскі < сушч рус. сущик 'сушаная дробная рыба', 'сушка, сухар', укр. сущик 'сухі баранак' [2, с. 401]; Фасоль, Хальчэня < хала 'віты белы хлеб прадаўгаватай формы' [8, с. 169];

Цукраў, Цукроў, Шэвель < рус. смал. шевиль 'авёс' [2, с. 494].

Прозвішчы, якія абазначаюць фізічныя і фізіялагічныя характарыстыкі чалавека, рысы характару, уласцівасці розуму: *Абібак* < 'гультай, лежань' [2, с. 15]; *Атліванаў* < рэг. адліваны 'добра зложаны, прыгожы' [2, с. 26]; *Багамолаў* < багамол 'набожны чалавек, які многа моліцца, ходзіць на багамолле' [3, с. 321]; *Байдун* < байда 'бесклапотны чалавек, марнатраўца', 'няскладны, непаваротлівы чалавек, слуп' [2, с. 34]; *Бамбіза* < зневаж., разм. 'рослы, непаваротлівы, няскладны чалавек' [2, с. 40]; *Батураў, Батурэвіч* < батура 'балагур, пустамяля', рус. 'упарты, непаслухмяны' [2, с. 45]; *Баўкала* < рэг. 'балбатун, пустазвон' [2, с. 46]; *Баярчук* < баяр тур. вауаг 'высокі, вялікі' [2, с. 48]; *Белахвост, Бірукоў* < бірук рэг. 'чалавек, якога падазраюць у крадзяжы'; рус. бирюк 'адзінокі нелюдзімы чалавек' [2, с. 54]; *Босы* < 'неабуты, з голымі нагамі, басаногі' [3, с. 396]; *Бруевіч* < бруй 'той, хто мочыцца ў час сну' [2, с. 60]; *Брыкалаў* < брыкала 'відаць, для абазначэння асобы па дзеянні брыкаць, брыкнуць' [2, с. 61]; *Будзілоўскі* < рус. будило 'хто будзіць, не дае спаць' [2, с. 64]; *буршан* < польск. *burisz* 'студэнт, малады чалавек, які вядзе вясялае жыццё, элегант' [2, с. 71]; *Бухтарэвіч* < бухтар рэг. 'бухторыць, непамерна піць, многа піць' [2, с. 73]; *Бяспалы, Валатовіч* < ад 'волат' [2, с. 89]; *Верашчакоў* < укр. верещака 'крыкун' [2, с. 85]; *Вырвіч* < рэг. вырвас 'вісельнік, сарвігалава' [2, с. 91]; *Высоцкі* < ад 'высокі' [3, с. 91]; *Вялюгін* < рэг. вілюга 'чалавек, які віляе, выкручваецца' [2, с. 87]; *Вяракса, Вераксіч* < рус. 'пэцкаль, хаўтуршчык' [2, с. 82]; *Вярэніч* < вярэня 'кемлівы, мешкаваты чалавек' [2, с. 93]; *Галаван, Галавач* < 'галаваты' [2, с. 96]; *Гамолка* < рэг. гамоляты 'есці, умінаць', 'жаваць' [2, с. 100]; *Гарбач, Гарбачэўскі, Гарбелік, Гарбуноў, Горбаль, Горбач* < 'гарбаты' [2, с. 102]; *Гардзіенка* < гардыня 'горды' [2, с. 103]; *Гарэльчык* < ад 'гарэлы' [2, с. 105]; *Гатальскі* < рэг. гаталаяй 'гультай' [2, с. 106]; *Гладкі* < ад 'гладкі' [2, с. 110]; *Гладун* < рус. глудун 'той, хто грызе ці агрызаецца' [2, с. 110]; *Глушко* < ад 'глухі' [2, с. 111]; *Гогаль* < рэг. 'сме-лы, адважны чалавек', гагалёк франт, фарсун, валакіта' [2, с. 113]; *Голік* < ад 'голы' [2, с. 113]; *Губар* < рэг. 'губач, губаты' [2, с. 119]; *Доўбня* < пагард. 'пра няцямкага, дурнога чалавека' [4, с. 191]; *Дубіна, Дубінін* < пагард. 'пра тупога, някемлівага чалавека' [4, с. 206]; *Дубовік* < укр. дубовик 'вярнідуб, асілак' [2, с. 139]; *Дуракоў* < рус. 'дурань' [2, с. 140]; *Жадзька, Жадзько* < рэг. жадны 'прагны' [2, с. 144]; *Жук, Жукаў, Жукоўскі* < перан. 'пра хітрага, пранырлівага чалавека' [4, с. 259]; *Жыгар* < ад жыгаць 'калоць, балюча кусаць', 'апякаць' [4, с. 264]; *Жэрка* < ад жэрці 'прагна і многа есці' [4, с. 269]; *Змушка* < рэг. змушаць 'прымушаць' [2, с. 160]; *Зубар, Зубрыцкі* < зубар 'зубаты' [2, с. 161]; *Зуй* < рэг. 'рослы хлопец з паводзінамі дзіцяці, недарэка' [2, с. 161]; *Зухта* < зух 'бойкі, удалы, маладзецкі чалавек; хват' [4, с. 519]; *Кажан* < 'нізкага росту слабасільны чалавек' [2, с. 167]; *Каладзеі* < рус. колодей 'хто працуе абы-як' [2, с. 170]; *Капач* < 'марудлівы, лянiвы чалавек' [4, с. 628]; *Кароткі, Каротчанка* < ад 'кароткі' [2, с. 187]; *Касабуцкі* < рэг. касабуцкі 'касавокі' [2, с. 190]; *Кашлач, Каш-*

лачоў < бел. кашлаты 'махнаты, касматы' [2, с. 196]; *Каюкала* < рус. каюка 'прастак, бядняк' [2, с. 197]; *Кірбай* < кірг. кирбий 'быць заморышам' [2, с. 202]; *Клепусевіч* < клепус літ. *klepus* 'задзіра, задзірака' [2, с. 205]; *Корзун* < рус. корзун 'без пярэдніх зубоў, шчарбаты' [2, с. 214]; *Крук, Крукоўскі, Кручок* < крук 'скупец, скушы чалавек' [2, с. 219]; *Крут* < рэг. 'хват, спрытны, пракідкі' [2, с. 220]; *Крывалап, Крыванос, Кривашэеў, Кугра, Кугравец* < рэг. кудры 'кучаравы' [2, с. 226]; *Курбатойскі* < рус. курбатый, курбатник 'нізкарослы чалавек, карапузік, таўстунок' [2, с. 233]; *Курловіч* < літ. *kurlas* 'глухі' [2, с. 234]; *Кучук* < тур. кучук 'малы, дробны' [2, с. 237]; *Лабанаў, Лабановіч, Лабанок* < рус. лобан 'чалавек ці жывёла з вялікім ілбом' [2, с. 239]; *Лысенка* < ад 'лысы' [2, с. 60]; *Любімаў* < любім 'любiмы, каханы' [2, с. 261]; *Мазай* < ад мазаць 'той, хто мажа' ці 'замазаны, запэцканы' [2, с. 266]; *Мазуркевіч* < мазура 'неахайны, брудны чалавек' [2, с. 267]; *Макроў* < ад 'мокры' [2, с. 286]; *Малчанавіч* < укр. мовчан 'маўклівы чалавек' [2, с. 279]; *Манько* < манько рэг. 'ілгун, абманшчык; той, хто маніць' [2, с. 275]; *Марачкоў* < рус. марач 'той, хто пэцкае' [2, с. 275]; *Маргун* < 'той, хто часта моргае вачыма' [5, с. 108]; *Маханько* < рус. махонький 'маленькі' [2, с. 280]; *Мігун* < рус. мигун 'маргун, той, хто часта моргае' [2, с. 284]; *Мудрык* < укр. мудрык 'кемлівы, здатны, разумны чалавек, мудрагель' [2, с. 288]; *Невяркевіч, Невяроўскі* < 'магчыма, той, хто не верыць' [2, с. 301]; *Некрашэвіч* < рус. некраса 'непрыгожы чалавек ці жывёла' [2, с. 298]; *Нягрэй* < 'той, хто не грэе' [2, с. 301]; *Нястрацік* < 'той, якога не страцілі' [2, с. 302]; *Пацярайла* < 'той, хто губляе' [2, с. 319]; *Пачкоўскі* < 'той, хто пэцкае' ці 'пэцкаль, дрэнны работнік' [2, с. 319]; *Піскун, Піскуноў* < 'той, хто часта пішчыць' [6, с. 259]; *Піткевіч* < ад піць 'той, хто п'е' [2, с. 325]; *Плікус* < літ. *plikus* 'лысы', 'голы, неадзеты' [2, с. 327]; *Плыткевіч* < ад пляткі 'неглыбокі, мелкі' [6, с. 278]; *Прыходзька* < 'той, хто прыйшоў, прышлы' [2, с. 336]; *Пыж* < рэг. 'нізкарослы чалавек, карапуз' [2, с. 340]; *Пырко* < рус., наўг. пыра 'разява' [2, с. 341]; *Пырх* < ад пархаць 'той, хто пырхае, непаседлівы чалавек' [2, с. 241]; *Рабчанка, Рабянок* < рабко 'рабы' [2, с. 344]; *Рагозік, Рагозін* < рус. рогоза 'няўжыўчывы чалавек' [2, с. 345]; *Рудзеня, Рудзінскі, Рудзько, Руды, Рудэнка* < ад 'руды' [2, с. 354]; *Рушко* < магчыма, 'той, хто рушыць, разбурае' [2, с. 356]; *Рыжанкоў, Рыжоў* < ад мрыжы' [2, с. 356]; *Рэўка* < рэг. рова 'плакса', рус. рева 'равун, крыкун, плакса' [2, с. 351]; *Салапай* < бел. салапая 'разява, размазня', салупайка 'той, хто мае прывычку лізаць верхнюю губу', рэг. салапач 'шапялявы', укр. салопій 'разява' [2, с. 362]; *Сірай* < ад сігаць 'кrotchыць шырокім крокам' [15, с. 143]; *Скоры, Слабоднік* < 'свабодны' [2, с. 381]; *Сляпец* < рэг. 'сляпы чалавек, сляпак' [2, с. 383]; *Старцаў, Старац* < 'жабрак' [7, с. 309]; *Стракач, Строкач* < рус. стрекач 'той, хто апякае, джаліць, жыгае' [2, с. 392]; *Стральчэня* < стралец 'стралок', рэг. 'паляўнічы' [2, с. 392]; 'ваеннаслужачы асобага пастаяннага войска ў Рускай дзяржаве XVI — пач. XVIII ст.' [7, с. 332]; *Стэльмашонак* < стэльмах 'майстар, які робіць калёсы, сані' [7, с. 300]; *Сумар* < рус. сумарь 'жабрак з сумою' [2, с. 399]; *Сушыньскі* < ад сухі

Крукоўскі, Кручок < 'крук, кручок' [2, с. 219]; *Крэс* < устар. бел. 'курок ці крэмень стрэльбы' [2, с. 224]; *Кублік* < 'невялікі кубел' [12, с. 169]; *Кудзеля, Кудзелька, Лабанаў, Лабановіч, Лабанок* < рус. лобанок 'дошка над акном, да якой прыбіваюць фіранкі або ад слова лоб' [2, с. 239]; *Лапета* < літ. лорета 'лапата' [2, с. 245]; *Ляолькін* < 'кальска', 'прылада для курэння' [5, с. 69]; *Лямчук* < 'лямец' [2, с. 363]; *Матрас* < матрац, ватова або валасяная падсцілка на ложка [5, с. 121]; *Можар* < рэг. мажары 'павозка з драбінамі для перавозкі сена, снапоў, саломы' [2, с. 266]; *Палазкоў* < 'полаз' [5, с. 288]; *Пігулеўскі* < рэг. пігулка 'пілюлька' [2, с. 323]; *Прысада* < рэг. 'чаранок, ручка нажа, мяча і інш.' [2, с. 335]; *Пушка, Пыж, Рагавік* < рэг. 'кроквіна на стыку двух бакоў страхі' [2, с. 345]; *Рагалевіч* < рэг. 'рагач', рус. рогаль 'асінавая лодачка', 'рукаятка ў касы, сахі' [2, с. 345]; *Рагозік, Рагозін* < рэг. рагаза 'рагачы, рагаццё', рус. рогоза 'рагожа' [2, с. 345]; *Ральчэня* < рус. рало 'арала, саха, плуг', укр. 'земляробчая прылада для разбіўкі ўзаранай зямлі' [2, с. 348]; *Сітка* < 'сіта' [2, с. 375]; *Суржанка* < суржа, рус. суржанка, суржанок, суржик 'пшаніца, перамешаная з жытам' [2, с. 399]; *Сярпінскі, Такун* < кірг. токум 'потнік', 'сядло' [2, с. 406]; *Таўкачоў* < таўкач 'прылада ў выглядзе качалкі з патоўшчаным круглым канцом, якой таўкуць што-н.' [7, с. 483]; *Трубчык* < ад труба [2, с. 414]; *Тычына* < 'вялікая палка; шост' [7, с. 568]; *Хварасценка, Целеш* < бел. целеш 'калода, кругляк' [2, с. 437]; *Цыркевіч* < цырка рэг. 'ігральная косць, бабка' [2, с. 441]; *Цяслюк* < цясла уст. 'цясларская прылада з паўкруглым лязом для выдзёўвання карыт, начовак і пад.' [8, с. 284]; *Чавус, Чаус* < рэг. чавус, чаус 'чыгун' [2, с. 444]; *Чэчка, Чэчык, Чэчыкаў* < рус. чеча, чечя 'дзіцячая цацка' [2, с. 458]; *Шабалін* < рус., кастр. 'плечены са шчапы пасудака' [2, с. 458]; *Шабалтас* < рус. данск. шеболташ 'папрута, да якой падвешвалі рог з порахам і мяшчок з кулямі' [2, с. 458]; *Шаруба* < рэг. шаруб 'труба' [2, с. 468]; *Шыла, Шылка* < шыла 'інструмент у выглядзе завостранага металічнага стрыжня з дзяржаннем для пракалвання дзірак' [8, с. 428]; *Юркавец, Юркоў* < юрок 'прыстасаванне для завівання нітак; вірок' [8, с. 486]; *Ярмак* < рэг. 'невялікі гліняны гаршчок для варкі яды', рус. ермак 'невялікі жорнавы камень для ручнога млына' [2, с. 500].

Назвы абстрактных паняццяў: *Гайчук* < гай рус. 'крык, гам, шум' [2, с. 94]; *Голаг, Гумар, Жахоўчык* < жах 'моцны страх да знямення' [4, с. 255]; *Зык* < 'зык, гук, крык, шум' [2, с. 162]; *Кебец* < укр. кеба 'здольнасць, уменне' [2, с. 198]; *Невярковіч, Невяроўскі* < ст. бел. невера 'недавер' [2, с. 301]; *Рагозік, рагозін* < рэг. рагаза 'глупства, недарэчнасць, бязглуздзіца', 'беспарадак', рус. рагоза 'сварка' [2, с. 345]; *Разумоўскі, Рай, Талан* < талань 'талант, здольнасць', 'шчасце, доля', 'шанцаванне, вязенне' [2, с. 406]; *Талаш* < тат., кірг. 'скаңдал, сварка, раздор' [2, с. 407]; *Шайневіч* < шайна ўкр. шайніць 'павага, гонар' [2, с. 461]; *Юдзянок, Юдзіцкі, Юдэнка* < укр. юда 'злы дух, нячыстая сіла' [2, с. 496].

Прозвішчы, утвораныя ад грашовых адзінак: *Злотнікаў* < польскі злото 'золата' [2, с. 160]; *Шастак* < бел. шестак 'алтын, манета вартасцю ў 6 медных капеек', рэг. шастак 'тры капейкі' [2, с. 469]; *Шэлег* < бел. 'дробная манета, восьмая частка меднай капейкі', рус. шелег, шеляг 'мане-

та, якая не ходзіць, бляшка', укр. шеляг 'старадаўняя дробная манета' [2, с. 494].

Прозвішчы, утвораныя ад назваў з'яў прыроды: *Ветраў* < ад 'вечер' [2, с. 86]; Грамовіч < ад 'гром' [2, с. 116]; *Гурын, Гурыновіч, Гурэвіч* < гура 'сумёт, гурба' [2, с. 122]; *Зімоўскі* < зіма [2, с. 160]; *Мароз, Марозька, Мяцельскі, Навак, Навіцкі, Новак, Новік, Новікаў* < укр. новак, новик (аб месяцы) 'маладзік' [2, с. 294]; *Расоўскі, Рос. Росаў, Хмура* < рэг. 'хмара' [2, с. 432]; *Шарэй, Шарэйка* < рус. арх. шарэй 'туман' [2, с. 469].

Такім чынам, аналіз разгледжаных вышэй прозвішчаў дае нам магчымасць сцвярджаць, што самай прадуктыўнай матывацыйнай базай для ўтварэння прозвішчаў Петрыкаўскага раёна з'яўляецца апелятыўная лексіка, якая прадстаўлена разнастайнымі лексіка-семантычнымі групамі. Найбольш пашыранымі з'яўляюцца прозвішчы, якія ўтварыліся ад назваў жывёльнага і расліннага свету, прафесій і розных відаў дзейнасці людзей, назвы прылад працы і прафметаў бытавога ўжытку; таксама вялікі пласт складаюць прозвішчы, што адлюстроўваюць фізічныя і разумовыя якасці чалавека. Радзей сустракаюцца прозвішчы, што абазначаюць элементы зямной паверхні, з'явы прыроды, з'явы жыцця грамадства, асоб па сваяцтву, абстрактныя паняцці.

Літаратура:

1. Суперанская, А. В. Современные русские фамилии / А. В. Суперанская, А. В. Сулова; под. ред. Ф. П. Филина. — М.: Наука, 1981. — 176 с.
2. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія 2 : Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. — Мінск: Навука і тэхніка, 1969. — 508 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1977. — Т. 1. А-В. — 608 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1978. — Т. 2. Г-К. — 768 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1979. — Т. 3. Л-П. — 672 с.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1980. — Т. 4. П-Р. — 768 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1982. — Т. 5, ч. 1. С-У. — 663 с.
8. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. — Мінск, 1984. — Т. 5, ч. 2. У-Я. — 608 с.
9. Никонов, В. А. Словарь русских фамилий / В. А. Никонов; сост. Е. Л. Крушельницкий. — М.: Школа-Пресс, 1993. — 224 с.
10. Русско-белорусский словарь. Т. 1. А-О. — Мінск, 1982. — 648 с.
11. Шаталава, Л. Ф. Беларуская дыялектная мова / Л. Ф. Шаталава. — Мінск, 1975. — 208 с.
12. Янкова, Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Т. С. Янкова. — Мінск, 1982. — 432 с.
13. Беларуская мова і мовазнаўства. Вып. IV. — Мінск, 1976. — С. 134-272.
14. Беларуская мова. Вып. VI. — Мінск, 1978. — С. 120-235.
15. Беларуская мова. Вып. VIII. — Мінск, 1980. — С. 120-187.
16. Беларуская мова. Вып. X. — Мінск, 1982. — С. 110-159.
17. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. — Мінск, 1980. — Т. 2. Д-Л. — 728 с.

СПІС ПРОЗВІШЧАЎ ПЕТРЫКАЎСКАГА РАЁНА

Абаранак	Астапчук	Баўкала	Будовіч	Волкаў	Гераська
Абібак	Астрэйка	Баўсун	Буевіч	Вольпін	Гладкі
Абрамовіч	Атліванаў	Баханчук	Бужан	Вольскі	Гладун
Абчынец	Аўгустоўскі	Баярчук	Бузаноўскі	Воранаў	Глебаў
Агараднічук	Аўдзеёў	Баярын	Буйвал	Воўк	Глінскі
Агародны	Аўдзейчык	Баярынаў	Булава	Выбранец	Глоўка
Агейчык	Аўдод	Беднарык	Бульга	Вырвіч	Глускін
Адаменка	Аўсіевіч	Без	Булько	Высоцкі	Глушко
Адаміч	Аўсяннікаў	Бейзар	Бунін	Вялюгін	Гогаль
Адамоўскі	Аўтухоў	Бекун	Бур'ян	Вяракса	Голад
Адасенка	Афанасенка	Белакур	Буракевіч	Вяраксіч	Голас
Адасенко	Афанасьеў	Беларус	Бураўцоў	Вярбіцкі	Голік
Адась	Ахраменка	Беластоцкі	Бурдзін	Вяргей	Голуб
Аздзеёў	Ахрэмчык	Белахвост	Бурдо	Вяркейчык	Горбаль
Азёма	Ачапоўскі	Белкавец	Бурма	Вярцінскі	Горбач
Азёмша		Белкін	Бурчак	Вярэніч	Горман
Аквіцкі	Бабёр	Белы	Буршан	Вячэра	Гошман
Аксенік	Бабіч	Белька	Буры		Гошка
Аксёнчык	Бабкоў	Белькавец	Буфальскі	Гавароўскі	Грабар
Акуліч	Бабраўнічы	Белькус	Бухтарэвіч	Газука	Грабіненка
Акульчык	Бабун	Бельскі	Буцук	Гайдукевіч	Габка
Акунец	Багамолаў	Бенедзіктовіч	Бушуеў	Гайдукоў	Грабко
Алейнікаў	Багінскі	Бенц	Быкоўскі	Гайдулевіч	Грабяненка
Алекса	Багравец	Бенцік	Бычкоўскі	Гаймаровіч	Градавік
Алёкса	Багук	Беняк	Бычэнка	Гайчук	Грайзель
Александровіч	Багуль	Бер	Бязверхні	Галава	Гралька
Алексіевіч	Бажко	Беразоўскі	Бязлюдаў	Галаван	Грамовіч
Алесік	Бажок	Бердзік	Бялоў	Галавач	Грошман
Алесіч	Базарны	Берднік	Бялькевіч	Галавачэня	Грубай
Альхімовіч	Байдун	Бірка	Бялько	Галёнка	Грудніцкі
Аляксеевіч	Байкоў	Бірукоў	Бяляеў	Галеня	Грушко
Аляксееў	Байкоўскі	Біскін	Бяляцкі	Галец	Грыб
Аляксейчык	Бакман	Бічан	Бяспалы	Галецкі	Грыгарэвіч
Амельчанка	Бакун	Блінец		Галін	Грыгор'еў
Амяльковіч	Балахонаў	Бобер	Вавула	Галіцкі	Грыневіч
Амялькоў	Балеў	Бобка	Валатковіч	Галонскі	Грынько
Анакін	Бальман	Бобрык	Валатоўскі	Галота	Грышкоў
Андрасюк	Бальшакоў	Бобчанка	Валежык	Галоўчанка	Грэкаў
Андросаў	Балюс	Богач	Валункоў	Галубіцкі	Грэнадзёр
Андрук	Бамбіза	Боеў	Вальнец	Галубка	Грэська
Андрусевіч	Бандарык	Бойка	Валяр'янаў	Галыччук	Губар
Андруховіч	Бандарэнка	Бондар	Ванека	Гамолка	Губін
Андрушак	Бар'яш	Бондзікаў	Вараб'еў	Ганс	Губіч
Андрушчанка	Барабаш	Босы	Варабей	Ганусевіч	Губчык
Андрэеў	Баравік	Бохан	Варанчук	Ганцэвіч	Гуз
Аніська	Барадаўка	Боханаў	Варгаўцік	Ганчар	Гузавец
Анішчанка	Барадоўка	Брагін	Варкавец	Ганчароў	Гузаў
Антанішын	Баран	Бразіцкі	Варэнік	Гапановіч	Гузоўскі
Антонавіч	Баранаў	Браім	Васілеўскі	Гапончык	Гумар
Антонаў	Бараніч	Бранавіцкі	Васільцоў	Гаравец	Гурын
Антонік	Бараноўскі	Бранц	Васілюк	Гаравы	Гурыновіч
Ануфрыевіч	Баранчук	Братка	Васкевіч	Гарадзецкі	Гурэвіч
Апанасевіч	Барата	Братко	Ваўрышчук	Гарай	Гусараў
Арапучык	Барашкоў	Броннікаў	Вашкевіч	Гарбар	Гусоўскі
Арбуз	Барбуцька	Бруевіч	Ваявода	Гарбач	Гуткоўскі
Аркуш	Баргман	Брускін	Верамееў	Гарбачэўскі	Гутман
Архіпенка	Бардзілоўскі	Бруяка	Веранчук	Гарбелік	Гутульскі
Арцімановіч	Бардыга	Брыгалін	Верас	Гарбуноў	
Арцюх	Баркоўскі	Брызіцкі	Верашчакоў	Гардзіенка	Дабралет
Арцюшка	Бародзіч	Брыкалаў	Ветраў	Гарошка	Дабрынскі
Арыновіч	Барчак	Брэзіцкі	Віктаровіч	Гарэлік	Дайлідовіч
Арэшка	Барысаў	Брэнчак	Віленскі	Гарэльчык	Дамасевіч
Асакоўскі	Барысевіч	Брэус	Вільчанка	Гатальскі	Дамброў
Асацкі	Барысейка	Брубенчык	Віннік	Гаўрук	Дамброўскі
Асіпенка	Барысенка	Бубіч	Віхляеў	Гаўрыловіч	Данілаў
Асіпчык	Барысюк	Бугун	Вішнеўскі	Гаўрылюк	Даніліцкі
Аскерка	Батан	Будзілоўскі	Влашэвіч	Гевяроўскі	Даніловіч
Асобін	Батураў	Будзякоўскі	Влашэўскі	Герад	Данільчанка
Асоўскі	Батурэвіч	Буднік	Войцік	Герасіменка	Данусевіч

Данцоў	Есьмантовіч	Зык	Канापелька	Клейгельс	Кукуленка
Данцэвіч	Еўдакімчык	Зялёнка	Канаплюк	Клепусевіч	Кулак
Дарагун	Еўсіевіч	Зялінскі	Каңдраценка	Клерык	Кулакоўскі
Дармель	Еўсяевіч	Зянкевіч	Кандрашонак	Клешчанок	Кулеш
Дарошка	Еўтушэнка		Кандрашчук	Кліменка	Кулік
Дарынскі		Іваненка	Канонін	Кліменценка	Кулікоў
Даўжынец	Жадзька	Іванішын	Канопка	Клімчык	Кульчыцкі
Дашкевіч	Жадзько	Іваноў	Кано́пліч	Клуг	Кунік
Дварак	Жалязкоў	Івашанка	Канюшэнка	Клугман	Кунічык
Дворак	Жалязняк	Івашкевіч	Капацэўскі	Ключнік	Кунцэвіч
Дзегалевіч	Жарабцоў	Івушкін	Капач	Клявец	Купрацэвіч
Дзегцяр	Жаўняровіч	Ігнаценка	Капан	Кляўза	Купрыянаў
Дзегцярэнка	Жаўнярчук	Ігуменаў	Капусцін	Кляўцоў	Купрыяновіч
Дзегялевіч	Жаўрыд	Іеўлеў	Капыловіч	Кляшчоў	Купрыянчык
Дземідзенка	Жахоўчык	Ільч	Караблін	Кніга	Купрэў
Дзенісевіч	Жмойдзік	Ільюк	Каравайка	Князеў	Купрэі
Дзерац	Жогаць	Ільянкоў	Каранько	Коваль	Купрэічык
Дзечка	Жудро	Іотка	Карасевіч	Козел	Кур'яновіч
Дзідзенка	Жук	Ісакаў	Карасёў	Козік	Курамшаў
Дзмітровіч	Жукавец	Іскрыцкі	Карасік	Козінец	Куранаў
Дзмітрыеў	Жукаў	Істрын	Карась	Козыр	Курапаценка
Дзягелька	Жукоўскі		Карасюк	Коль	Курагаў
Дзядзюшка	Журавель	Кабановіч	Карвіга	Комар	Куратнік
Дзямідка	Жураўлевіч	Кабетаў	Кардаш	Корбаль	Курач
Дзянега	Жураўскі	Кабешаў	Каржаноўскі	Корбут	Курбатоўскі
Дзяржымішка	Жыгар	Кавалевіч	Карзон	Корж	Курдо
Добаш	Жылейка	Каваленка	Карнейчык	Коржык	Курко
Доваль	Жыльскі	Кавалеўскі	Карнілаў	Корзун	Курловіч
Долбан	Жыткавец	Кавальскі	Каробка	Коршак	Курчыцкі
Домніч	Жычка	Кавальчук	Кароль	Кот	Курчыч
Донін	Жэжац	Кавецкі	Каропка	Коталь	Курыка
Доўбня	Жэрка	Кагановіч	Кароткі	Коўгар	Кустановіч
Драбік		Кажадуб	Каротчанка	Коцік	Кусянкоў
Драгуноў	Забродскі	Кажан	Картыннік	Кравец	Кухарчык
Драздоў	Загорац	Казак	Каружэль	Краменскі	Куцько
Драйгал	Зайчык	Казакевіч	Карульскі	Крамнік	Куцях
Дробаў	Зайчыкаў	Казакі	Каса	Красадомскі	Кучар
Друк	Залескі	Казарскі	Касабуцкі	Красільшчык	Кучук
Дрыга	Замжыцкі	Казей	Касец	Красоўскі	Кучынскі
Дрыня	Занкевіч	Казекін	Кастаеў	Красюк	Кушнер
Дубавец	Заруцкі	Казелька	Кастылецкі	Краўчанка	
Дубень	Зархін	Казловіч	Кастыронак	Краўчэня	Лабанаў
Дубік	Зарыцкі	Казлоў	Касухін	Крук	Лабановіч
Дубіна	Зарэцкі	Казлоўскі	Касцееў	Крукоўскі	Лабанок
Дубінін	Засецкі	Казубовіч	Касцюкевіч	Круль	Лабовіч
Дубіцкі	Засіменка	Казырэўскі	Касцюшка	Крумін	Лаворчык
Дубовік	Засулевіч	Кайчук	Касцяронак	Крупа	Лагойка
Дуброва	Захараў	Какора	Касяец	Крут	Ладзінскі
Дуброў	Захарчук	Каладзеі	Каток	Кручок	Лазараў
Дубчэўскі	Захарынскі	Калакін	Каўтун	Крывалап	Лазарчук
Дударэнка	Захарэвіч	Калач	Кацман	Крыванос	Лазарчык
Дудка	Заяц	Калачык	Кацюбінскі	Крывашэня	Лазарэнка
Дудко	Зборын	Каленік	Качалоўскі	Крыжаноўскі	Лайхтман
Дулейчык	Званковіч	Калеснік	Качук	Крышчук	Ламека
Дуракоў	Згорскі	Калеснікаў	Качэля	Крэн	Ланька
Дусь	Зданевіч	Каліна	Качэня	Крэс	Лапа
Духноў	Зелянко	Каліцька	Кашлачоў	Крэсен	Лапета
Душэўскі	Зелянкоў	Калмановіч	Каюкала	Крэўля	Лапо
Дыба	Землянік	Калмыкоў	Кветны	Крэч	Лапцейка
	Зізюк	Калуснікаў	Кебец	Кубец	Лапцеў
Елізар	Зімоўскі	Кальш	Кешнер	Кублік	Латашынскі
Елкін	Зінкевіч	Каляда	Кізіюк	Кудзелін	Лаўроў
Елька	Злотнікаў	Каменскі	Кілбас	Кудзелька	Лашкевіч
Елькін	Злушко	Камісарчык	Кіндрук	Кудзько	Леановіч
Емельянаў	Змушка	Камшанскі	Кірбай	Кудра	Лебядзеўскі
Ерамовіч	Зобаў	Камяніцкі	Кірбаль	Кудравец	Лебядзінскі
Ермакоў	Зрэлік	Кана	Кірычэнка	Кузіец	Левановіч
Ермалінскі	Зуб	Канавал	Кісель	Кузнец	Легуш
Ермаліцкі	Зубар	Канавальчук	Кісялевіч	Кузьмін	Лейба
Ермаловіч	Зубрыцкі	Канавальчык	Кітус	Кузьміч	Лейфман
Ёрш	Зуй	Кананчук	Кіш	Кукса	Лекзель
Есьмановіч	Зухта	Канапацкі	Кіяхоўскі	Куксенка	Леп

Лестанчук	Малахаў	Муляр	Палтаран	Прыходзька	Руды
Лестапчук	Малашкевіч	Мураўчык	Пальнін	Прышчэпчык	Рудэнка
Лесокоў	Малашоў	Мурашка	Пальвінскі	Пташук	Ружан
Ліберман	Малінец	Мухін	Паляк	Пугач	Рута
Лігорскі	Малінін	Мушын	Панкевіч	Пундзік	Руткоўскі
Лінкевіч	Маліноўскі	Мьшкавец	Панок	Пупенка	Руцкі
Лінчэўскі	Малкін	Мядзведзеў	Паноў	Пушко	Рушко
Ліпатур	Малчанаў	Мялеўскі	Панфіленка	Пушчын	Рыбак
Ліпскі	Мальн	Мялецка	Панцюк	Пыж	Рыбакоў
Лісавец	Малышаў	Мялешка	Паповіч	Пырко	Рыбалка
Лісоўскі	Манахоў	Мярчыцкі	Папроцкі	Пырх	Рыжанкоў
Лістоўка	Манько	Мяцельскі	Парашчанка	Пякарскі	Рыжкоў
Літаш	Марачкоў	Мяцецкі	Парфільеў	Пянькоўскі	Рымша
Літвін	Маргун		Пархімовіч	Пясоцкі	Рынеўскі
Літвінаў	Маркавец	Навак	Пастухоў	Пясчанскі	Рэзнік
Літвіновіч	Маркаў	Навацкі	Патапенка	Пясько	Рэкс
Літнер	Мароз	Навіцкі	Патаповіч	Пяткевіч	Рэпчык
Літошык	Марозька	Навічэнка	Паточыц	Пятровіч	Рэўка
Літуноў	Маргынаў	Навумчанка	Паўлюк	Пятроўскі	
Ліўшыц	Марцінаў	Назаўрук	Паўлючок	Пятух	Сабецкі
Ліхута	Марцінкевіч	Назаранка	Пахадня	Пяцерыкаў	Савасценя
Ломан	Марціновіч	Назараў	Пацярайла		Савін
Лопух	Марціноўскі	Найдзен	Пачкоўскі	Рабчанка	Савіцкі
Лосеў	Марцынкевіч	Налецка	Пашук	Рабянок	Савош
Лугоўскі	Марчанка	Насека	Пашынскі	Равуцкі	Савошка
Лук'янаў	Масакоўскі	Наст	Пашэк	Рагавец	Сазонаў
Лук'яновіч	Маскаленка	Насуковіч	Пекарскі	Рагавік	Сайдзель
Лук'янчыкаў	Маскальчук	Науковіч	Пеламанік	Рагалевіч	Сакавец
Лукашэвіч	Масла	Нашук	Перагуд	Раговіч	Сакалоў
Луцкевіч	Маслоўскі	Нашчынец	Перапеча	Рагозік	Сакалоўскі
Лысенка	Маставы	Неваш	Перарэжка	Рагозін	Салабай
Любімаў	Матрас	Невяркевіч	Перахоцкі	Радаман	Салавей
Люльеў	Маханкевіч	Невяроўскі	Петравец	Радзейка	Салавянчык
Люлькін	Маханько	Негярэвіч	Петрушкевіч	Радзівонаў	Саладуха
Люцін	Мацыгуд	Некрашэвіч	Петрушэнка	Радзіновіч	Саласнюк
Лявонаў	Мацюк	Несцер	Петрышэнка	Радзіонаў	Салаўян
Ляльчук	Мачук	Несцярук	Печуліс	Радзюк	Салаўянчык
Лямчук	Машук	Несцярчук	Півавар	Ражалюк	Самубук
Ляпанаў	Машчынскі	Несцярэнка	Піваварчык	Разумоўскі	Самуїленак
Ляпко	Мейлах	Неўскі	Пігулеўскі	Рай	Самуїленак
Ляскаўскі	Мельнік	Нецес	Пілевіч	Рак	Самусевіч
Ляўковіч	Мельнікаў	Нікалаенка	Пілер	Ракаўшчык	Санчукоўскі
Ляхаў	Мескін	Нікалаеў	Пілецкі	Ракіцкі	Сарафонаў
Ляшкевіч	Мігун	Нікель	Піліпец	Ральчэня	Сарнацкі
Ляшук	Мілішкевіч	Нікіцін	Пількевіч	Раманоўскі	Сарока
Ляшчынскі	Мілючэнка	Нікічык	Піляк	Раманчук	Сарочык
	Мініч	Нічыпарэнка	Пінкоўскі	Раманюк	Сасноўскі
Магілявец	Мінчук	Новак	Пінскі	Рамецкі	Саўко
Магульскі	Мірановіч	Новахацкі	Пінчук	Рапапорт	Саўчанка
Мадорны	Мірэвіч	Новік	Пінькоўскі	Расада	Сафронаў
Маер	Міхайлічэнка	Новікаў	Піскун	Раскін	Сахнюк
Маёрчык	Міхайлоўскі	Нягрэй	Піскуноў	Расоўскі	Сахоўскі
Маеўскі	Міхалевіч	Нядвецкі	Піткевіч	Расчынеўскі	Свірыдаў
Мажар	Міхалкоў	Нямчэня	Плавінскі	Рачкевіч	Севасценя
Мазай	Міхальскі	Нястрацік	Платонаў	Рашчынеўскі	Севідрал
Мазуркевіч	Міхейчык		Плюкус	Рашэтнікаў	Севярын
Майжаш	Міхнавец	Окунь	Плыткевіч	Рог	Сеглін
Майсейшын	Міхневіч	Ольхін	Плышэўскі	Розаў	Седлер
Майсеня	Міцкевіч	Оркін	Позур	Ромаль	Селех
Майсюк	Міцура		Поляк	Рос	Селіковіч
Макаравец	Міцько	Пабылой	Пракапенка	Росаў	Селоковіч
Макарэвіч	Мойжаш	Пабылоўскі	Пракопчык	Рошчын	Семечка
Макарэцкі	Мондэль	Падалец	Пракоф'еў	Рубахін	Семка
Макейчык	Мотрыш	Падабудчык	Пранчак	Рубіс	Сёмка
Макетман	Мотуз	Пададубны	Пратасевіч	Рубчэўскі	Семяніцкі
Макляк	Моўка	Падеўскі	Праходскі	Рудаўскі	Семяновіч
Макроў	Мохарт	Падута	Прахоцкі	Рудзэня	Сеніковіч
Максімовіч	Мугерман	Падутаў	Прыбалоў	Рудзінскі	Серада
Максімчык	Мудрагей	Пазняк	Прыкота	Рудзько	Серапін
Малак	Мудрык	Палазкоў	Прымак	Рудкавец	Сергіенка
Малаковіч	Музыка	Паліўка	Прысада	Руднік	Сігай
Малафееў	Мульменка	Палознік	Прыстаўскі	Рудніцкі	Сігач

Сідарчук	Сысун	Фарвегін	Церабавец	Шабловіч	Шэлег
Сідарэнка	Сыцька	Фасоль	Цераховіч	Шайневіч	Шэндэровіч
Сідзельнікаў	Сядзельскі	Фацееў	Церашковіч	Шакун	Шэнька
Сілівонца	Сялюк	Федаровіч	Цецерынец	Шалабанаў	Шэўка
Сілівончык	Сямёнаў	Фелькін	Цік	Шалковіч	Шэцка
Сільвіч	Сянько	Фендаш	Цімафееў	Шаманец	Шэцкі
Сініцкі	Сяргееў	Феранц	Цімашкоў	Шамра	
Сінкевіч	Сярпінскі	Філіпец	Цімашышын	Шамрыла	Эртман
Сінчукоўскі	Сяўрук	Філіповіч	Цімашэня	Шаңдаровіч	Эсмантовіч
Сінькевіч		Філон	Цімко	Шапіра	
Сінянок	Такун	Філонаў	Цімохаў	Шараевіч	Юдзянок
Сіраж	Талан	Фіндзюкевіч	Цісавец	Шарамет	Юдыцкі
Сітко	Талаш	Фінько	Ціток	Шарановіч	Юдэнка
Сітнік	Талбузін	Фока	Ціханкін	Шаруба	Юзефовіч
Сітніца	Талецкі	Фрыдман	Ціханчык	Шарый	Юневіч
Сіцкі	Талкавец	Фрэнкель	Ціхінскі	Шарэйка	Юніцкі
Скалабан	Талкачоў	Фундамент	Цішкевіч	Шаставец	Юркавец
Скапец	Таміловіч	Функ	Цішкоў	Шаўковіч	Юркоў
Скеп'ян	Тамковіч	Фурман	Цукраў	Шаўрэі	Юхневіч
Скоры	Тарасаў	Фурс	Цукроў	Шаўчук	Юцы
Скрыпскі	Тарасевіч	Фурсанаў	Цундрык	Шах	Юцэвіч
Слабоднік	Таргонскі	Фурсікаў	Цфасман	Швец	Ючко
Слівец	Тарун	Фядосік	Цыган	Шкляраў	Юшчук
Сліжэвіч	Татарынцаў	Фядотаў	Цыкоўскі	Шкраб	Юшынскі
Слупскі	Ткач	Фясько	Цылько	Шлапак	
Слуцкі	Ткачук	Фясюк	Цыркевіч	Шлепянтоха	Явашка
Сляпец	Ткачэнка		Цырлін	Шляга	Яворскі
Смыкайла	Томаль	Хазанаў	Цыцік	Шляпачнік	Ягада
Снетка	Тоўман	Хазановіч	Цэнцер	Шматкоў	Яглінскі
Собчанка	Точка	Хайкін	Цярэбеш	Шмігельскі	Ягур
Содзель	Трапеза	Хальчэня	Цярэня	Шолкавіч	Язерскі
Содэль	Трафімаў	Хаменка	Цярэшчанка	Шостак	Язеў
Сойчык	Трацякоў	Хаменя	Цяслюк	Шпак	Язэпаў
Сокал	Траяноўскі	Хамец		Шпакоўскі	Якавец
Сокалаў	Трубчык	Хамлюк	Чабанаў	Шпарык	Якаўчэнка
Спязь	Трухан	Ханчэўскі	Чавус	Шпігат	Якімчанка
Станіславенка	Трухановіч	Харамецкі	Чайкоўскі	Шпілеўскі	Якімчук
Станкевіч	Тузінскі	Харкавец	Чаплінскі	Шпітальнік	Якубенка
Станчыц	Тукай	Харлан	Чаранкевіч	Штыхно	Якубовіч
Старавойтаў	Туміловіч	Харланаў	Чаркасаў	Шуба	Якубоўскі
Старажэнка	Тур	Харланчук	Чарнецкі	Шубін	Янкевіч
Старакойліцкі	Туравец	Хартаноўскі	Чарнобылец	Шукун	Янкоўскі
Старапанаў	Турмовіч	Харчанка	Чарнобылец	Шульман	Яновіч
Старобінскі	Турок	Хацілоўскі	Чарнушын	Шульман	Янюк
Старцаў	Туруцін	Хацімчанка	Чарнушэвіч	Шулярэнка	Ярмак
Старынскі	Турцэвіч	Хварасценка	Чарны	Шумігай	Ярмаліцкі
Статкевіч	Турэцкі	Хежнякоў	Чарняк	Шумідуб	Ярмоленка
Стракач	Тычына	Хількевіч	Чарняўскі	Шумікаў	Ярома
Стральчэня		Хілько	Чаус	Шумскі	Яромін
Строкач	Удод	Хільман	Чаўнавіч	Шупрык	Ярыга
Стульба	Удодаў	Хмура	Чачот	Шуро	Ярэміч
Стэльмашонак	Улагун	Хмялеўскі	Чашчанка	Шурпач	Ясемчык
Сугрэі	Уладзічанскі	Ходас	Чыхун	Шурчык	Ясінскі
Сулім	Уладычанскі	Ходзька	Чорны	Шурынок	Ясіха
Сумар	Улацік	Хоміч	Чудук	Шусцерман	Ястрэмскі
Суржанка	Уліцік	Храмцоў	Чыжык	Шут	Ясько
Сустаў	Уляшаў	Худой	Чыжэўскі	Шуцік	Яськоў
Сухавілаў	Умынскі	Хусенскі	Чырвінскі	Шчаўлік	Яўлаш
Сухамера	Урбанчык		Чырлін	Шчурык	Яўменаў
Сухарка	Урбах	Цагельнік	Чырун	Шыбут	Яўменчыкаў
Сухарэнка	Урыцкі	Цалка	Чырыч	Шыкель	Яўсеенка
Сухоцкі	Урэцкі	Цалко	Чырычук	Шыла	Яўсеў
Сушчынскі	Ус	Царанкоў	Чычыкайла	Шылка	Яўсюк
Сушынскі	Усціновіч	Царг	Чэмірка	Шыманец	Яфімаў
Сцебуноў	Уцэхоўскі	Царук	Чэркас	Шырокаў	Яфімовіч
Сцепанькоў	Уцякайла	Царун	Чэркасаў	Шырчанка	Яфімчык
Сцішанок	Ушчанка	Царык	Чэчка	Шырыкалаў	Яцка
Сцяноўскі		Цвасман	Чэчык	Шырыкаў	Яцкавец
Сцяпук	Файнштэйн	Цвірка	Чэчыкаў	Шыфко	Яцкевіч
Сцяпура	Фалееў	Цвірко		Шыфман	Яцко
Сцяфняк	Фамін	Цвяцінскі	Шабалін	Шышлаеў	Яцкоўскі
Сысоеў	Фаміч	Целеш	Шабалтас	Шышлаў	Яшчукоўскі
			Шабашэвіч	Шэвель	Яшчыко

ПАЛЕССЕ — КРАЙ ДОЛІ НАРОДНАЙ, ТРАДЫЦЫЙ І ПЕСЕНЬ

Аграгарадок Ляскавічы на Петрыкаўшчыне напрыканцы мінулага тыдня (маецца на ўвазе жнівень 2012 г. — Аўт.) ўяўляў сабой сталіцу Палесся. Менавіта тут, на тэрыторыі Нацыянальнага парку «Прыпяцкі», разгарнуўся II фестываль этнакультурных традыцый «Покліч Палесся» («Зов Полесья»).

Яркае самабытнае свята, нібы ўсіх колераў вясёлкі абрус, расцягнулася ўшыркі з падворкамі раёнаў Гомельшчыны і Брэстчыны «Палеская слабада», гандлёвымі радамі спажывецкіх таварыстваў. Тут можна было прыгарнуцца сэрцам да спаконвечных рамёстваў продкаў, уласна-ручна паспрабаваць ткаць ручнік ці вырабляць шыкоўны капялюш з саломкі, далучыцца да кавальскага, ганчарскага, бондарскага, бортніцкага рамёстваў. Звабліва казытаў нос водар юшкі і шашлыкоў, што плыў над наваколлем. А ногі самі прасіліся ў скокі пад бадзёрыя гукі цымбалаў, бубнаў, гармонікаў і песні шматлікіх народных калектываў мастацкай самадзейнасці, знакамітых выканаўцаў. Словам, было адчуванне непаканнай народнасці свята. І думалася аб тым, што яно і сапраўды працуе на тое, каб прыцягнуць увагу не толькі суайчыннікаў, але і гасцей з замежжа да брыльянтавых россыпаў культуры гэтых рэгіёнаў Беларусі, зацікавіць турыстаў.

На такую мэту, безумоўна, будзе працаваць і новая ляскавіцкая скарбонка — Музей прыроды, будаўніцтва якога ажыццёўлена па просьбе сяльчан. А калектыв Нацыянальнага парку «Прыпяцкі» збудаваў да свята непаўторную Ляскавіцкую хату. Можна сказаць, своеасаблівы музей даўняга побыту палешукоў, які таксама стаў адной з самых прыцягальных кропак фэсту. Праграма яго была вельмі насычанай, на ўсе ўзросты і густы.

Дарослыя маглі пазнаёміцца з выставай спецыяльнага газет, якую адкрывала наша «Гомельская праўда», праявіць спрыт у палескіх гульнях, лоўлі рыбы, пакатацца на цеплаходзе, паслухаць выступленне сучасных пісьменнікаў Гомельшчыны. Быў і дзіцячы гарадок з мноствам атракцыёнаў, на якіх з асаблівым задавальненнем забаўлялася вясковая дзятва.

Знакавай падзеяй фестывалю, безумоўна, стаў удзел у ім Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі. Звяртаючыся да ўдзельнікаў і гасцей свята, Аляксандр Рыгоравіч падкрэсліў: «Я прыехаў для таго, каб вітаць сапраўдных беларусаў — усмешлівых, добрых, моцных сваім характарам...» Кіраўнік нашай дзяржавы падзяліўся, што здавён зачараваны прыгажосцю Прыпяцкага Палесся, згадаў пачатак свайго прэзідэнцтва, удзел з сялянамі ў касьбе на пойме Прыпяці, просьбы вяскоўцаў, тое, як яны выконваліся, і зазначыў, што «палешукі сталі асновай нашай дзяржаўнасці».

Амаль палова палескага рэгіёна размяшчаецца на тэрыторыях Гомельшчыны і Брэстчыны. Кіраўнік краіны даў даручэнне губернатарам дзвюх абласцей Уладзіміру Дворніку і Канстанціну Сумару: «Заўсёды падтрымліваць гэты фестываль, гэта каларытнае вясковае сельскае свята, якому быць у вяках».

Аляксандр Лукашэнка высока ацаніў Музей прыроды і падкрэсліў: «Гэта яшчэ адна крыніца і даходаў палешукоў, і цэнтр, дзе будуць атрымліваць веды маладыя людзі, усе тыя, хто хоча пазнаёміцца з нашым Палесsem». Прэзідэнт Беларусі прапанаваў зрабіць міжнародным наступны трэці фестываль: «Бог любіць троицу. З трэцяга фестывалю і пачнем. А Бог заўсёды быў над Палесsem».

ЗМЕСТ

Жыцця палескага бяздоннага глыбіні: народная духоўная культура Петрыкаўскага раёна: фальклор.-этнаграф. зб. / пад агул. рэд. В. С. Новак. — Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2014. — 303 с. : іл.
ISBN 978-985-476-841-0.

У кнізе прадстаўлены экспедыцыйныя запісы фальклорна-этнаграфічных і міфалагічных матэрыялаў Петрыкаўшчыны з захаваннем асаблівасцей мясцовай гаворкі, ахарактарызаваны рэгіянальна-лакальныя асаблівасці фальклорна-міфалагічных матэрыялаў, літаратурная традыцыя Петрыкаўшчыны, а таксама асобныя моўныя факты гэтага рэгіёна. Выданне адрасуецца работнікам устаноў культуры і адукацыі, фалькларыстам, этнографам, краязнаўцам, гісторыкам, студэнтам, вучням, а таксама ўсім тым, хто цікавіцца духоўнай культурай беларусаў.

УДК 39 (476.2)(082)
ББК 82(4Бел)

Навуковае выданне

Жыцця палескага бяздоннага глыбіні
народная духоўная культура Петрыкаўскага раёна
Фальклорна-этнаграфічны зборнік

Адказы за выпуск *Т. Я. Янчук*
Дызайн вокладкі *М. Я. Шкурпіт*
Тэхнічны рэдактар *К. У. Раманчык*
Камп'ютэрная вёрстка *Н. Я. Бацокавай, К. У. Раманчык*
Карэктары *Н. Б. Кучмель, Т. І. Рыбакова, А. В. Семенчукова*

У кнізе выкарыстаны фотаздымкі Алега Белавусава, загадчыка аддзела фотаілюстрацый газеты «Гомельская праўда», архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны, архіваў раённай газеты «Петрыкаўскія навіны» і аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Петрыкаўскага райвыканкама.

Падпісана ў друк 10.08.2010. Фармат 60×84 1/8. Папера афсетная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк. 35,34 + 3,72 укл.
Ул.-выд. арк. 35,4 + 3,51 укл. Тыраж 1000 экз. Заказ 275.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства
«Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».
ЛІ № 02330/0494361 ад 16.03.2009.
ЛП № 02330/0494178 ад 03.04.2009.
Вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, Мінск.